

12. KALKINMA PLANI

Özel İhtisas Komisyonu Rapor Özetleri

Haziran 2025

12. KALKINMA PLANI ÖİK RAPORLARI ÖZETLERİ

İçindekiler

12. KALKINMA PLANI ÖİK RAPORLARI ÖZETLERİ	2
KISALTMALAR ve TERİMLER	6
1. Adalet Hizmetlerinde Etkinlik ÖİK Raporu	16
2. Afet Yönetimi ÖİK Raporu	19
3. Aile, Nüfus ve Demografik Dönüşüm ÖİK Raporu	23
4. Aktif Yaşlanma ÖİK Raporu	27
5. Ana Metal Sanayii Çalışma Grubu Raporu	29
6. Ar-Ge ve Yenilik Ekosisteminin Güçlendirilmesi ÖİK Raporu	34
7. Bağımlılıkla Mücadele Çalışma Grubu Raporu	39
8. Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) ÖİK Raporu	42
9. Bitkisel Üretim ÖİK Raporu	45
10. Bölgesel Kalkınma Politikaları ÖİK Raporu	49
11. Büyüme Dinamikleri ve Yeşil Büyüme ÖİK Raporu	53
12. Çocuk ÖİK Raporu	57
13. Çok Taraflı İşbirliğinde Yeni Yaklaşımlar ve Ülkemizin Öncelikleri Çalışma Grubu Raporu 62	
14. Demiryolu Ulaştırması ÖİK Raporu	64
15. Denizyolu Ulaştırması ÖİK Raporu	66
16. Dijital Gelişmelerin Sosyoekonomik Etkileri Çalışma Grubu Raporu	69
17. Dijitalleşme ve Vergileme Çalışma Grubu Raporu	72
18. Dış Göç ÖİK Raporu	75
19. Dış Ticarete Yeni Yaklaşımlar Çalışma Grubu Raporu	80
20. E-Devlet Hizmetlerinin Geliştirilmesi Çalışma Grubu Raporu	83
21. Eğitimde Kalitenin Artırılması ÖİK Raporu	87
22. Elektrikli Teçhizat Çalışma Grubu Raporu	91

23.	Elektronik Sanayii Çalışma Grubu Raporu	95
24.	Enerji Teknolojileri Çalışma Grubu Raporu	100
25.	Enerji Verimliliği ve Arz Güvenliği ÖİK Raporu	102
26.	Enflasyonla Mücadele ÖİK Raporu	105
27.	Engelli Hizmetlerinin Geliştirilmesi Çalışma Grubu Raporu	109
28.	Esnaf, Sanatkârlar ve Kooperatifçilik ÖİK Raporu	112
29.	Fikri Mülkiyet Hakları ÖİK Raporu	116
30.	Finansal Hizmetlerin Geliştirilmesi ÖİK Raporu	121
31.	Gelir Dağılımı ÖİK Raporu	126
32.	Gençlik ÖİK Raporu	129
33.	Gıda Güvenliği ve Güvenilirliği ÖİK Raporu	132
34.	Girişimcilik ve KOBİ'ler ÖİK Raporu	135
35.	Gübre, Tohum ve İlaçta Yerleşme ÖİK Raporu	138
36.	Gümrük Hizmetlerinin Geliştirilmesi Çalışma Grubu Raporu	144
37.	Güvenlik Hizmetleri ÖİK Raporu	146
38.	Havayolu Ulaştırması ÖİK Raporu	151
39.	Hayvancılık ÖİK Raporu	154
40.	İklim Değişikliğinin Sürdürülebilir Kalkınmaya Etkisi ÖİK Raporu	158
41.	İmalat Sanayii Politikaları ÖİK Raporu	160
42.	İnşaat, Mühendislik-Mimarlık, Teknik Müşavirlik ve Müteahhitlik Hizmetleri ÖİK Raporu 165	
43.	İş Sağlığı ve Güvenliği Çalışma Grubu Raporu	167
44.	İş ve Yatırım Ortamının İyileştirilmesi ÖİK Raporu	171
45.	İşgücü Piyasası ÖİK Raporu	174
46.	İşgücü Piyasalarında Yeşil Dönüşüm Çalışma Grubu Raporu	177
47.	Kadının Kalkınmadaki Rolü ÖİK Raporu	180
48.	Kalkınma Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ÖİK Raporu	186
49.	Kalkınmanın Finansmanı Çalışma Grubu Raporu	188
50.	Kamu-Özel İşbirliğinde Yenilikçi Finansman Alternatifleri Çalışma Grubu Raporu ...	192
51.	Karayolu Trafik Güvenliği Çalışma Grubu Raporu	194
52.	Karayolu Ulaştırması ÖİK Raporu	197
53.	Katı Atık Yönetimi ÖİK Raporu	200
54.	Kent İçi Ulaşım ÖİK Raporu	204
55.	Kentsel Yaşam Kalitesi ÖİK Raporu	208

56.	Kırsal Kalkınma ÖİK Raporu	211
57.	Kimya Sanayii Çalışma Grubu Raporu	214
58.	Konut Politikaları ÖİK Raporu.....	217
59.	Kültür ve Sanat ÖİK Raporu.....	220
60.	Lojistik Hizmetleri ÖİK Raporu	224
61.	Maden Politikaları ÖİK Raporu	227
62.	Makine Sanayii Çalışma Grubu Raporu	230
63.	Mesleki Eğitimde Niteliğin Arttırılması Çalışma Grubu Raporu	234
64.	Orman Ürünleri ÖİK Raporu	237
65.	Orman Varlıklarının Korunması ve Erozyonla Mücadele ÖİK Raporu	240
66.	Otomotiv Sanayii Çalışma Grubu Raporu	244
67.	Raylı Sistem Araçlarında Yerli Üretim Çalışma Grubu Raporu	247
68.	Sağlığın Korunması ve Geliştirilmesi ÖİK Raporu	251
69.	Sağlık Endüstrilerinde Dönüşüm ÖİK Raporu.....	255
70.	Sağlık Sisteminde İlaç Çalışma Grubu Raporu.....	259
71.	Sosyal Güvenlik Sisteminin Sürdürülebilirliği ÖİK Raporu.....	262
72.	Su Ürünleri ÖİK Raporu	265
73.	Su Yönetimi ÖİK Raporu	268
74.	Tarımda Teknoloji Kullanımı ÖİK Raporu.....	270
75.	Tarımda Toprak ve Su Kaynaklarının Yönetimi ÖİK Raporu.....	274
76.	Teknik İşbirliği ve Kalkınma Yardımları Çalışma Grubu Raporu	277
77.	Tekstil-Deri-Hazır Giyim Çalışma Grubu Raporu.....	280
78.	Ticaret Hizmetlerinin Geliştirilmesi ÖİK Raporu	285
79.	Turizm ÖİK Raporu	289
80.	Tüketim ve Tasarruf Eğilimleri ÖİK Raporu	294
81.	Türk Dili ÖİK Raporu	298
82.	Uzay Araştırmaları Çalışma Grubu Raporu	302
83.	Yatırım Politikaları ve Öncelikleri ÖİK Raporu	305
84.	Yayıncılık Çalışma Grubu Raporu.....	308
85.	Yerel Yönetimler ÖİK Raporu	311
86.	Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Yardımlar ÖİK Raporu.....	313
87.	Yükseköğretim ÖİK Raporu	316
	EKLER	321

KISALTMALAR ve TERİMLER

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABET	Mühendislik ve Teknoloji Programları Akreditasyon kurulu (Accreditation Board for Engineering and Technology)
ACI	Uluslararası Havalimanları Konseyi
ADAS	Gelişmiş Sürücü Destek Sistemleri (Advanced Driver Assistance Systems)
AEP	Aile Eğitim Programı
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AGEP	Adil Geçiş Politikaları
AGYO	Altyapı Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları
AI	Yapay Zeka (Artificial Intelligence)
AIHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AIHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	Avrupa Konseyi
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AMATEM	Alkol ve Uyuşturucu Madde Bağımlıları Tedavi ve Araştırma Merkezi
APA	Amerikan Psikiyatri Birliği (American Psychiatric Association)
APS	Açıklanmış Politikalar Senaryosu
AR	Artırılmış Gerçeklik (Augmented Reality)
Ar-Ge	Araştırma-Geliştirme
ASDEP	Aile Sosyal Destek Programı
ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ATM	Otomatik Para Çekme Makinesi (Automated Teller Machine)
AUS	Akıllı Ulaşım Sistemleri
AYGM	Altyapı Yatırımları Genel Müdürlüğü
AYM	Avrupa Yeşil Mutabakatı
BAHAR	Hastalar İçin Rehabilitasyon Merkezi
BCBS	Basel Bankacılık Denetim Komitesi (Basel Committee on Banking Supervision)
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BEPS	Çok uluslu şirketlerin karlarını daha düşük vergi uygulaması bulunan ülkelere aktarmasının ve matrahlarını düşürmesinin engellenmesi için oluşturulan birtakım düzenlemeler - Base Erosion and Profit Shifting
BES	Bireysel Emeklilik Sistemi
BGUS	Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi
BİLGE	BİLgisayarlı Gümrük Etkinlikleri
BİLSEM	Bilim ve Sanat Eğitim Merkezleri
BİT	Bilgi ve İletişim Teknolojileri
BKÜ	Bitki Koruma Ürünleri

BM	Birleşmiş Milletler
BMİDÇS	Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
BSMV	Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
BSYBS	Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi
BTK	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
CBAM	Karbon Sınır Ayarlama Mekanizması (Carbon Border Adjustment Mechanism)
CBD	Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (Convention on Biological Diversity)
CBS	Coğrafi Bilgi Sistemi
CCUS	Karbon Yakalama, Kullanma ve Depolama (Carbon Capture, Utilization And Storage)
CDS	Kredi Risk Primi
CEN	Avrupa Standardizasyon Komitesi (European Committee for Standardization)
CENELEC	European Committee for Electrotechnical Standardization
CITES	Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora)
CİMER	Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi
CLP	Kimyasal maddelerin ve karışımların sınıflandırılması, etiketlenmesi ve paketlenmesi (Classification, Labelling and Packaging)
CORSIA	Karbon Dengeleme ve Azaltma Planı
COVID	corona (CO) virus (VI) disease (D)
CRA	Avrupa Siber Dayanıklılık Yasası (Cyber Resilience Act)
CRIRSCO	Maden Rezervleri Komitesi Uluslararası Raporlama Standartları (Committee for Mineral Reserves International Reporting Standards)
CRPD	Engelli Hakları Komitesi (Committee on the Rights of Persons with Disabilities)
CSP	Yoğunlaştırılmış Güneş Enerjisi
ÇEMATEM	Çocuk Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi
ÇİM	Çocuk İzlem Merkezi
ÇKK	Çocuk Koruma Kanunu
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
ÇÖZGER	Çocuklar İçin Özel Gereksinim Raporu
ÇPKE	Çevre Politikası Katılığı Endeksi
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
ÇŞİDB	Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
ÇÜİ	Çok Uluslu İşletmeler
ÇYEZE	Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler
DAD	Dönemsel Avro Değ
DB	Dünya Bankası
DBMP	Davranışsal Bağımlılıkla Mücadele Programı
DDO	Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi
DeFi	Merkezi Olmayan Finans
DGÖ	Dünya Gümrük Örgütü
DİR	Dahilde İşleme Rejimi
DKMPGM	Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü
DMCA	Dijital Milenyum Telif Hakkı Yasası

DMO	Devlet Malzeme Ofisi
DRI	Doğrudan İndirgenmiş Demir / direkt redüklenmiş demir
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
DÜP	Dijital Ürün Pasaportu
DWT	Ölü Ağırlık Tonajı – bir geminin taşıyabileceği ağırlık
DYK	Destekleme ve Yetiştirme Kursu
EAGÜ	En Az Gelişmiş Ülkeler
EBA	Eğitim Bilişim Ağı
ECSS	Avrupa Uzay Standardizasyonu İşbirliği (European Cooperation for Space Standardization)
EIC	Avrupa İnovasyon Konseyi
EIU	(Economist Intelligence Unit)
EİT	Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
EKDS	Elektronik Kimlik Doğrulama Sistemi
ELÜS	Elektronik Ürün Senedi
EPREL	European Product Registry for Energy Labelling
ERC	Avrupa Araştırma Konseyi (European Research Council)
ESG	Çevresel, sosyal ve yönetim (environmental, social and governance)
ESKR	Erişkinler İçin Sağlık Kurulu Raporu
ETBİS	Elektronik Ticaret Bilgi Sistemi
ETS	Emisyon Ticaret Sistemi
EU-OSHA	Avrupa İş Sağlığı ve Güvenliği Ajansı (European Agency For Safety and Health At Work)
EUREKA	Avrupa ülkelerindeki endüstri ve araştırma kuruluşlarının dünya pazarlarındaki rekabet gücünü artıracak ileri teknolojilerin, ürünlerin ve hizmetlerin araştırılması ve geliştirilmesini, ülkeler arasında ortak projeler oluşturulmasını ve yürütülmesini teşvik etmek için kurulan uluslararası işbirliği platformu
EV	Elektrikli Araç (Electric Vehicle)
EYHGM	Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
FATF	Mali Eylem Görev Gücü (Financial Action Task Force)
FATİH	Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization)
Fintek	Finansal Teknoloji
FSB	Finansal İstikrar Kurulu (Financial Stability Board)
FSC	Orman Yönetim Konseyi (The Forest Stewardship Council)
GAIA-X	Avrupa için federasyonlu güvenli bir veri altyapısı geliştirme planı geliştirme girişimi
GAMER	Güvenlik ve Acil Durumlar Koordinasyon Merkezi Başkanlığı
GDPR	Avrupa Genel Veri Koruma Tüzüğü
GEKAP	Geri Kazanım Katılım Payı
GEO	Yer Sabit (durağan) Yörünge, Jeostatik ekvatorial yörünge
GES	Güneş Enerjisi Santrali
GMP	İyi Üretim Uygulamaları (Good Manufacturing Practices)
GPAI	Yapay Zeka Küresel Ortaklığı
GPP	Yeşil Kamu Alımları (Green Public Procurement)

GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSTC	Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi (Global Sustainable Tourism Council)
GSYH / GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GTİP	Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
GÜS	Genişletilmiş Üretici Sorumluluğu
GYF	Gayrimenkul Yatırım Fonu
GYO	Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı
GZFT	Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler
HAGB	Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması
HAPS	Yüksek İrtifa Platform Hava Araçları
HGS	Hızlı Geçiş Sistemi
HKS	Hal Kayıt Sistemi
HMB	Hazine ve Maliye Bakanlığı
HPV	Human papilloma virüs
HSK	Hakimler ve Savcılar Kurulu
HVDC	Yüksek Gerilim Doğru Akım
I-DESI	Uluslararası Dijital Ekonomi ve Toplum Endeksi
ICA	Uluslararası Kooperatifler Birliği
ICAO	Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IEA	Uluslararası Enerji Ajansı (International Energy Agency)
IEC	Uluslararası Elektroteknik Komisyonu (Commission électrotechnique internationale)
IFAD	Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (International Fund for Agricultural Development)
IMO	Uluslararası Denizcilik Örgütü (International Maritime Organization)
IOM	Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration)
IoT	Nesnelerin İnterneti
IPPC	Uluslararası Bitki Koruma Konvansiyonu
IPARD	Avrupa Birliği (AB) tarafından aday ve potansiyel aday ülkelere destek olmak amacıyla oluşturulan, Katılım Öncesi Yardım Aracı'nın (Instrument for Pre-Accession Assistance-IPA) Kırsal Kalkınma bileşeni
ISO	Uluslararası Standardizasyon Örgütü (International Organization for Standardization)
ISRIC	Uluslararası Toprak Referans ve Enformasyon Merkezi (International Soil Reference and Information Centre)
İDUKK	İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu
İFM	İstanbul Finans Merkezi
İHA	İnsansız hava aracı
İSDS	İleri Sürücü Destek Sistemleri
İSG	İş Sağlığı ve Güvenliği
İSMEP	İstanbul Sismik Riskin Azaltılması ve Acil Durum Hazırlık Projesi
İŞKUR	İş ve İşçi Bulma Kurumu
İYEP	İlkokullarda Yetiştirme Programı
KAAN	Genel Kolluk Özel Güvenlik İş Birliği ve Entegrasyonu

KADES	Kadın Destek Uygulaması
KAGM	Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü
KAP	Kurumsal Akreditasyon Programı
KBRN	Kimyasal Biyolojik Radyolojik Nükleer Tehditler
KDDP	Kurumsal Dış Değerlendirme Programı
KDZ	Küresel Değer Zincirleri
KEEDB	Kadın Erkek Eşitliğine Duyarlı Bütçeleme
KEİ	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü
KGM	Karayolları Genel Müdürlüğü
KGYS	Kent Güvenlik Yönetim Sistemi
KKD	Kişisel Koruyucu Donanım
KKDF	Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu
KKDİK	Kimyasalların Kaydı, Değerlendirilmesi, İzni ve Kısıtlanması
KKM	Komuta Kontrol Merkezi
KKYDP	Kırsal Kalkınma Yatırım Destek Programı
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
KOOPBİS	Kooperatif Bilgi Sistemi
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KÖİ	Kamu Özel İşbirliği
KÖYDES	Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi
KPI	Anahtar Performans Göstergesi (Key Performance Indicator)
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı
KVKK	Kişisel Verilerin Korunması Kanunu
KYGM	Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü
LCD	Sıvı Kristal Ekran (Liquid Crystal Display)
LEADER	Kırsal Ekonominin Kalkındırılması İçin Faaliyetler Arasındaki Bağlantılar (Fr: Liason Entre Actions pour le Developpement de l'Economie Rurale)
LEO	Alçak Dünya Yörüngesi (Low Earth Orbit)
LGS	Liselere Giriş Sınavı
LME	Londra Metal Borsası
LPG	Sıvılaştırılmış Petrol Gazı (Liquefied Petroleum Gas)
MAKFED	Türkiye Makine Federasyonu
MAPEG	Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
MEM	Mesleki Eğitim Merkezleri
MEO	Orta Dünya yörüngesi
MEUS	Meteorolojik Erken Uyarı Sistemi
MİLTAR	Milli Tarama Sistemi
MKK	Merkezi Kayıt Kuruluşu
MTA	Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
MTAIC	MTA Uluslararası Madencilik A.Ş.
MUES	Müze Ulusal Enformasyon Sistemi
MUP	Milli Uzay Programı
MÜDEK	Mühendislik Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği
MVDC	Orta Gerilim Doğru Akım

MYK	Mesleki Yeterlilik Kurumu
NACE	Avrupa Topluluğu'ndaki Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiksel Sınıflandırması (Nomenclature des Activités Économiques dans la Communauté Européenne)
NARKOREHBER	Uyuşturucu ile mücadele alanında 25 yaş ve üzeri genel vatandaş grupları, kamu görevlileri, özel sektör çalışanları ve sivil toplum kuruluşu üyelerinden oluşan oldukça geniş yetişkin bir gruba, bu alanda sürdürülen mücadeleye destek olmaları ve farkındalığın artırılması amacıyla yapılan eğitimler
NARKOTİM	Suçun oluşmasının önlenmesi ve uyuşturucunun sokak düzeyli ulaşılabilirliğinin engellenmesi amacıyla 2014 yılında uygulamaya konulan proje
NDC	Ulusal Katkı Beyanı (Nationally Determined Contribution)
NEET	Ev genci / Öğretimde, İstihdamda veya Eğitimde Değil (Not in Education, Employment, or Training)
NFT	Değiştirilemez Token (Non-Fungible Token)
NGFS	Finansal Sistemin Yeşillendirilmesi Ağı (Network for Greening the Financial System)
NHYP	Nehir Havzası Yönetim Planı
OAM	Otomatik Ayarlama Mekanizmaları
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-Operation and Development)
OECD-DAC	OECD - Kalkınma Yardımı Komitesi (OECD - Development Assistance Committee)
OGM	Orman Genel Müdürlüğü
OKS	Otomatik Katılım Sistemi
OLED	Organik Işık Yayan Diyotlar (Organic Light Emitting Diode)
OOB	Oyun Oynama Bozukluğu
ORBİS	Orman Bilgi Sistemi
OSB	Organize Sanayi Bölgeleri
OSGB	Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimleri
OTP	Ortak Tarım Politikası
ÖİK	Özel İhtisas Komisyonu
ÖİV	Özel İletişim Vergisi
ÖKS	Örtü Altı Kayıt Sistemi
PAAMK	Pan Avrupa Akdeniz Menşe Kümülasyonu Sistemi
PDMK	Projeye Dayalı Menkul Kıymetler
PEFC	Onaylanmış Orman Belgelendirme Programları (Programme for the Endorsement of Forest Certification)
PERBİS	Perakende Bilgi Sistemi
PGDBİS	Piyasa Gözetim ve Denetim Bilgi Sistemi
PHES	Pompaj Depolamalı Hidroelektrik Santral
PISA	Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (Programme for International Student Assessment)
PV	Güneş enerjisini elektrik enerjisine çevirmek için kullanılan paneller (photo voltaic)
REACH	Kimyasalların Kaydı, Değerlendirilmesi, İzni ve Kısıtlanması - KKDİK (Registration, Evaluation, Authorisation of Chemicals)
RED	Avrupa Birliği Radyo Ekipmanı Yönergesi (Radio Equipment Directive)
RKS	Revize Kyoto Sözleşmesi

RKY	Resmi Kalkınma Yardımları
RISC	İndirgenmiş Buyruk Küme Bilgisayar (<i>Reduced Instruction Set Computer</i>)
RPA	Robotik Süreç Otomasyonu
RRF	Kurtarma ve Dayanıklılık Fonu (<i>The Recovery and Resilience Fund</i>)
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SABİM	Sağlık Bakanlığı İletişim Merkezi
SAF	Sürdürülebilir Havacılık Yakıtı
SAİK	Sanayileşme İcra Komitesi
SÇD	Su Çerçeve Direktifi
SDG	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (<i>Sustainable Development Goals</i>)
SED	Sosyal ve Ekonomik Destek
SEDDEK	Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu
SEGBİS	Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi
SEGE	Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması
SEP	Standarda Esas Patentler
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SGYS	Sahil Güvenlik Yönetim Sistemi
SHGM	Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü
SİP	Sanayi İşbirliği Projeleri
SKA	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
SKDM	Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması
SKH	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
SKHP	Sürdürülebilir Kent İçi Ulaşım Planları
SMR	Küçük Modüler Reaktör (<i>Small Modular Reactor</i>)
SOME	Siber Olaylara Müdahale Ekipleri
SOP	Sonuç Odaklı Programlar
SPİB	Stratejik Planlama ve İzleme Birimi
STA	Serbest Ticaret Anlaşmaları
STEM	<i>Science</i> (Fen), <i>Technology</i> (Teknoloji), <i>Engineering</i> (Mühendislik) <i>Mathematics</i> (Matematik)
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SUT	Sağlık Uygulama Tebliği
SWOT	<i>Strengths</i> (Güçlü Yönler), <i>Weaknesses</i> (Zayıf Yönler), <i>Opportunities</i> (Fırsatlar), <i>Threats</i> (Tehditler)
SYGM	Su Yönetimi Genel Müdürlüğü
TAGEM	Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü
TAMP	Türkiye Afet Müdahale Planı
TARAP	Türkiye Afet Risk Azaltma Planı
TARSİM	Tarım Sigortaları Havuzu
TASİP	Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı
TAYA	Türkiye Aile Yapısı Araştırması
TAYSB	Türkiye Afet Yönetimi Strateji Belgesi ve Eylem Planı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCDD	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları

TCFD	United Nations Environment Programme (The Task Force on Climate-related Financial Disclosures)
TCKK	Türkiye Cumhuriyeti Kimlik Kartı
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TDK	Türk Dil Kurumu
TDT	Türk Devletleri Teşkilatı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TEHAKSİS	Telif Hakları Ortak Veri Tabanı Otomasyon Sistemi
TENMAK	Türkiye Enerji, Nükleer ve Maden Araştırma Kurumu
TESK	Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
TFV	Toplam Faktör Verimliliği
TGA	Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı
TGB	Türkiye Gençlik Birliği
TGB	Teknoloji Geliştirme Bölgeleri
TIMSS	Uluslararası Matematik ve Fen Eğilimleri Araştırması (Trends in International Mathematics and Science Study)
TİD	Türk İşaret Dili
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TİTCK	Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu
TKYB	Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası
TMO	Toprak Mahsulleri Ofisi
TNSA	Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TOGG	Türkiye'nin Otomobili Girişim Grubu
TOKİ	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TPS	Tek Pencere Sistemi
TRIPS	Ticarette Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması
TRGM	Tarım Reformu Genel Müdürlüğü
TRL	Teknoloji Hazırlık Düzeyleri
TRSM	Toplum Ruh Sağlığı Merkezi
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSE	Türk Standardları Enstitüsü
TSKB	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.
TTO	Teknoloji Transfer Ofisi
TUA	Türkiye Uzay Ajansı
TUBİM	Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi
TUES	Taşınmaz Ulusal Envanter Sistemi
TURKOVAC	Sağlık Bakanlığı ve Erciyes Üniversitesi tarafından geliştirilmiş inaktif tipte bir COVID-19 aşısı
TURQUM	Makine Kalite Belgesi
TÜBİS	Tüketici Bilgi Sistemi
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜDEMSAŞ	Türkiye Demiryolu Makinaları Sanayii A.Ş.
TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

TÜLOMSAŞ	Türkiye Raylı Sistem Araçları Sanayi A.Ş.
TÜRASAŞ	Türkiye Raylı Sistem Araçları Sanayii Anonim Şirketi
TÜRKPATENT	Türk Patent ve Marka Kurumu
TÜSEB	Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı
TÜVASAŞ	Türkiye Vagon Sanayii A.Ş.
TZE	Tam zaman eşdeğer
UAM	Uygulama ve Araştırma Merkezi
UAP	Ulaşım Ana Planı
UDY	Uluslararası Doğrudan Yatırımlar
UHDGM	Ulaştırma Hizmetleri Düzenleme Genel Müdürlüğü
ULAP	Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı
UNCCD	Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi (UN Convention to Combat Desertification)
UNEP	BM Çevre Programı (United Nations Environment Programme)
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
UNFCCC	Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (United Nations Framework Convention on Climate Change)
UNFF	Birleşmiş Milletler Ormanlar Forumu (The United Nations Forum on Forests)
UNIDO	Birleşmiş Milletler Endüstriyel Gelişme Örgütü (United Nations Industrial Development Organization)
UNWTO	Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (United Nations World Tourism Organization)
URAYSİM	Ulusal Raylı Sistemler Test ve Araştırma Merkezi
USBS	Ulusal Su Bilgi Sistemi
USOM	Ulusal Siber Olaylara Müdahale Merkezi
UTPR	Az Vergilendirilmiş Kârlar Kuralı
UYAD	Ulusal Yaşanabilirlik Dizini
UYAP	Ulusal Yargı Ağı Projesi
UYUMA	Teknolojik imkânlar aracılığıyla uyuşturucu ile mücadelede vatandaş duyarlılığını oluşturmak, toplumsal sorumluluk bilincine uygun şekilde ve daha etkin hale getirmek suretiyle kalıcı ve güçlü bir mücadele ortamı oluşturmak amacıyla hazırlanan proje
UYZS	Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi
ÜFE	Üretici Fiyat Endeksi
VETKOM	Veteriner Tıbbi Ürün Kontrol Merkezi
VOC	Uçucu Organik Bileşikler (Volatile Organic Compounds)
VR	Sanal Gerçeklik (Virtual Reality)
VTOL	Dikey Kalkış ve İniş (Vertical Take-Off and Landing)
WAITRO	Dünya Endüstriyel ve Teknolojik Araştırma Kuruluşları Birliği
WEF	Dünya Ekonomik Forumu
WHO	Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization)
WIPO	Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı
YEDAM	Yeşilay Danışmanlık Merkezleri
YEE	Yunus Emre Enstitüsü

YEKDEM	Yenilenebilir Enerji Kaynakları Destekleme Mekanizması
YERSİS	Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri
YeS-TR	Yeşil Bina Sertifika Sistemi
YETKM	Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri
YGSYH	Yeşil Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
YİD	yap-işlet-devret
YMEP	Yeşil Mutabakat Eylem Planı
YOİKK	Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu
YÖK	Yükseköğretim Kurulu
YÖKAK	Yükseköğretim Kalite Kurulu
YRTS	Yatırımcı Risk Takip Sistemi
YTB	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
YYS	Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü
YZ	Yapay Zekâ
ZDS	Zorunlu Deprem Sigortası

1. Adalet Hizmetlerinde Etkinlik ÖİK Raporu

Bu rapor, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında hazırlanan **Adalet Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu**'dur. Rapor, Türkiye'nin adalet sisteminin etkinliğini artırmaya yönelik politika ve öncelikleri belirlemeyi amaçlamaktadır.

Ana Amaç ve Vizyon: Raporun temel amacı, On İkinci Kalkınma Planı döneminde adalet sistemini güçlendirmektir. Komisyon, "Türkiye Yüzyılının" öncüsünün **2053 Adalet Vizyonu** olacağına işaret etmektedir. Bu vizyon, "**Hukukun Üstünlüğünü Esas Alan, Gecikmeyen ve Öngörülebilir Bir Adalet Sistemi**" olarak tanımlanmıştır. Bu vizyona ulaşmak için belirlenen tematik alanlar şunlardır:

- Türkiye Yüzyılı İçin Yeni Anayasa.
- Hukukun Üstünlüğü.
- Zamanında Yargılama: Makul Süre ve Hızlılık.
- Sadeleştirilmiş, Kolaylaştırılmış ve Verimliliği Esas Alan Süreçler.
- Evrensel Hukuka Uygunluk ve Uluslararası Tecrübeleri Dikkate Alan Anlayış.
- Adalete Kolay Erişim.
- Adalet Hizmetlerinde Teknolojik Gelişme.
- Yargıya Güven ve Memnuniyeti Esas Alan Süreç ve Uygulamalar.
- Onarıcı ve Telafi Edici Adalet Uygulamaları.
- Öngörülebilir Adalet.

Tarihsel ve Mevcut Durum Analizi: Rapor, Türkiye'deki planlı kalkınma döneminin 1962'de başladığını, ancak adalet sisteminin kalkınma planlarına dahil edilmesinin 1973-1977 Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ile başladığını belirtmektedir. Adalet sistemine özgü planlama yaklaşımı ise ilk Yargı Reformu Stratejisinin hazırlandığı 2009 yılında Avrupa Birliği (AB) müktesebat uyumu çalışmalarıyla hız kazanmıştır. Türk adalet sisteminin köklü bir geçmişe sahip olduğu ve Osmanlı döneminden Tanzimat Fermanı'na, oradan da Cumhuriyet dönemine kadar önemli reformlar geçirdiği vurgulanmaktadır. Yargıtay (Temyiz Heyeti olarak 1920'de), Danıştay (1925'te yeniden kuruldu) ve Anayasa Mahkemesi (1961'de) gibi yüksek yargı organları Cumhuriyet döneminde yapılanmıştır. Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ile ilişkileri de reform süreçlerini etkilemiştir.

Son yirmi yılda reform çalışmalarıyla önemli mesafeler katedilmiştir, özellikle **istinaf mahkemelerinin 2016'da sisteme dahil olması** ve **alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin yaygınlaşması** bu gelişmelerdendir. Türkiye'nin yargı bilişim sistemi olan UYAP'ın kapsamlı ve güncel bir altyapıya sahip olduğu da belirtilmiştir.

Raporda, adalet hizmetlerinde **Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler (GZFT)** analizi yapılmıştır.

- **Güçlü Yönler:** Köklü yargı kültürü, hakim ve savcı sayısındaki artış, istinaf kanun yolunun varlığı, alternatif uyuşmazlık çözüm yolları, meslek öncesi ve içi eğitimlerin önemi, UYAP gibi teknolojik imkanlar, artan yargı kaynakları, Adli Tıp Kurumunun gelişimi, AB müktesebatına uyum, yargı içtihatlarına kolay erişim ve yabancı dil bilen yargı mensubu sayısındaki artış.
- **Zayıf Yönler:** Uzmanlaşmış yardımcı adalet personeli eksikliği, yargıda uzmanlaşma eksikliği, mevzuat değişikliklerinin yavaş yerleşmesi, adli kolluğun olmaması, çok fazla iş yükü ve yargılama sürelerinin hala uzun olması, tahkim uygulamasının yeterince gelişmemiş olması, adli yazışmalar nedeniyle davaların uzaması, tutuklu ve hükümlü sayısının artması.
- **Fırsatlar:** E-Devlet uygulamaları ve gelişen teknolojik imkanlar, adalet hizmetlerine ilişkin bilimsel çalışmaların artması, bilgiye kolay erişim ve hakim-savcı yardımcılığı müessesesi.
- **Tehditler:** Sosyal medya üzerinden yargısal süreçleri etkileme yaklaşımları, hatalı bilirkişilik uygulamaları, hukuk fakültesi sayısındaki artıştan kaynaklanan sorunlar, tutuklamanın bir ceza gibi algılanması, kamuoyundan gelen ceza beklentisi baskısı, düzenleyici etki analizi yapılmadan mevzuat düzenlemeleri ve hak arayanların her türlü ihtilafı yargıya taşınması.

On Birinci Kalkınma Planı Dönemi Değerlendirmesi (2019-2023): Bu dönemde Yargı Reformu Stratejisi ve İnsan Hakları Eylem Planı kapsamında **yedi yargı paketi kanunlaşmış** ve birçok idari düzenleme hayata geçirilmiştir. Önemli düzenlemeler arasında şunlar bulunmaktadır:

- **Birinci Yargı Paketi:** İfade özgürlüğünü güçlendiren düzenlemeler, tutukluluğa azami süre getirilmesi, Hukuk Mesleklerine Giriş Sınavı, seri muhakeme ve basit yargılama usullerinin getirilmesi, uzlaşma kapsamının genişletilmesi.
- **İkinci Yargı Paketi:** Çocuklu kadın hükümlüler ve 70 yaşını bitirmiş hükümlüler için özel düzenlemeler, denetimli serbestlik imkanlarının genişletilmesi, infaz hakimliklerinin etkinliğinin artırılması.
- **Üçüncü Yargı Paketi:** Hukuk yargılamalarında sadeleştirme ve hızlandırma, e-duruşma uygulamasının yaygınlaşması, tüketici uyuşmazlıkları ve ticaret davalarında arabuluculuğun dava şartı olması, ihtisaslaşma yönünde adımlar.
- **Dördüncü Yargı Paketi:** Mağdur odaklı adalet anlayışı, kadına karşı şiddet suçlarında düzenlemeler, tutuklama nedenlerine ilişkin şüphe koşullarının güçlendirilmesi, adli kontrol tedbirlerinde düzenlemeler.
- **Beşinci Yargı Paketi:** Elektronik satış usulü, borçluya malını rızaen satma imkanı, icra dairelerinin denetiminin güçlendirilmesi, çocuk teslimi ve kişisel ilişki kurulması görevlerinin Adalet Bakanlığına bağlı müdürlüklere verilmesi.
- **Altıncı Yargı Paketi:** Hakim ve savcı yardımcılığı müessesesi ihdas edilmesi, taşınmaz satış sözleşmelerinin noterler tarafından da yapılabilmesine imkan tanınması.

- **Yedinci Yargı Paketi:** Bazı uyuşturucu ve göçmen kaçakçılığı suçlarının cezalarının artırılması, konutlarda haciz için hakim onayı, aile eşyalarının haczedilememesi, adli yardım sisteminin güçlendirilmesi, kira, ortaklığın giderilmesi, kat mülkiyeti ve komşu hakkı uyuşmazlıklarında arabuluculuğun dava şartı olması.

İdari düzenlemeler arasında Türk Yargı Etiği Bildirgesi'nin kabulü, noterlik hizmetlerinin hafta sonu ve elektronik ortamda sunulması, hakim ve savcılarının terfi ve denetimlerinde hedef süreye uyum gibi nesnel performans ölçütlerinin getirilmesi ve hukuk fakültelerine giriş başarı sıralamasının yükseltilmesi bulunmaktadır.

Plan Dönemi İçin Temel Amaç ve Politikalar (Öneriler): Rapor, **107 ayrı öneri** sunmaktadır. Bu öneriler, yargı bağımsızlığı, hak ve özgürlükler, hukuk eğitimi ve yargı görevlileri, savunma ve avukatlık mesleği, mahkemeler teşkilatı, ceza adaleti, hukuk yargılamaları, idari yargı, fiziki ve teknik altyapı ile adli bilimler başlıkları altında toplanmıştır. Öne çıkan bazı öneriler şunlardır:

- **Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı:** Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun (HSK) yapısının güçlendirilmesi, üye ve daire sayısının artırılması, Yargıtay ve Danıştay'ın HSK'ya doğrudan üye seçebilmesi. Hakim ve savcılar için yer güvencesi (coğrafi teminat) getirilmesi. Disiplin kararlarına yargı yolunun açılması.
- **Hukuk Eğitimi ve Yargı Görevlileri:** Hukuk fakültelerine girişte başarı sıralamasının kademeli olarak yükseltilmesi (ilk 50.000'e) ve toplam kontenjanın düşürülmesi (5 bine). Hukuk kliniklerinin yaygınlaştırılması. Hakimlik ve savcılık mesleklerine giriş için yeni bir model oluşturulması.
- **Ceza Adaleti Sistemi:** Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması (HAGB) uygulamasının tamamen kaldırılması. Duruşmaların Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi (SEGBİS) üzerinden kayıt altına alınması. Soruşturma öncesi eleme araçlarının ve alternatif çözüm yollarının geliştirilmesi. Cumhuriyet başsavcılıklarına bağlı özel adli kolluk teşkilatının kurulması.
- **Hukuk Yargılamaları:** Davayı uzatmaya yönelik davranışları engelleyecek hükümler geliştirilmesi. Bazı davalarda avukatla temsil zorunluluğunun getirilmesi. Tahkimin yaygınlaştırılması. Çekişmesiz yargı işlerinin daha hızlı çözülmesi için usul hükümleri getirilmesi.
- **Fiziki ve Teknik Altyapı:** Yargı bilişim sisteminin yapay zekâ teknolojisiyle zenginleştirilmesi. Duruşmaların dijital olarak kaydedilmesi. Yeni bir adliye mimarisi anlayışının benimsenmesi.
- **Adli Bilimler:** Adli bilimler alanında teknolojik altyapının ve yapay zekâ uygulamalarının daha etkin kullanılması. Adli Bilimler Şurası kurulması.

Sonuç ve Genel Değerlendirme: Komisyon, raporu hazırlarken toplantı müzakerelerini, literatür taramasını, uzman görüşlerini, uluslararası kurum ve kuruluşların ilke ve değerlendirmelerini, istatistiklere dayalı analizleri ve önceki kalkınma planlarının uygulanma durumunu dikkate almıştır. Adalet sistemine ilişkin sorunlar ve çözüm önerileri konusunda geniş bir fikir birliği olduğu, ancak çözüm yöntemleri konusunda farklı yaklaşımlar ve öncelikler bulunduğu belirtilmiştir. Rapor, yargı kamuoyuna yeni müzakere başlıkları sunarak, makul sürede yargılanma hakkını güçlendirecek, usul kurallarını uyuşmazlıkların ağırlığına göre çeşitlendirecek ve

yargılama işlemlerinin etkinliğini artıracak yeni hukuki düzenlemeler önermektedir. **Türkiye Yüzyılı adalet sisteminin oluşturulması için tüm yargı paydaşlarının uyum içinde çalışmasının gerekli olduğu vurgulanmıştır.**

2. Afet Yönetimi ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından **On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028)** kapsamında hazırlanan **Afet Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu**'dur. Rapor, Türkiye'nin afet yönetimindeki mevcut durumu değerlendirmeyi ve etkinliği artırmaya yönelik politika, hedef ve stratejileri belirlemeyi amaçlamaktadır.

Ana Amaç ve Vizyon: Raporun temel amacı, 2024-2028 döneminde afet yönetimini güçlendirmektir. Türkiye'nin 2053 yılına kadar afetlere karşı **dirençli yapılar, altyapılar ve yerleşim yerlerine sahip, risk yönetimini başarıyla yürüten, muhtemel afetlere karşı finansal, kurumsal, fiziksel ve toplumsal olarak hazır**, iklim değişikliğinin etkilerine uyumu sağlayan ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştiren bir ülke olması vizyonu belirlenmiştir. Bu vizyon doğrultusunda, afetlerden kaynaklanan **can ve mal kayıplarını asgari düzeye indirmek**, yerleşim yerlerinin afetlere karşı dirençliliğini sağlamak ve afet yönetiminin tüm süreçlerini hızlı ve etkin bir şekilde yürütmek hedeflenmektedir.

Afet Yönetimi Tanımı ve Aşamaları: Afet yönetimi, afetlerin önlenmesi, zararlarının azaltılması, olaylara zamanında, hızlı ve etkili müdahale edilmesi ile afetten etkilenen topluluklar için daha güvenli ve gelişmiş bir yaşam çevresi oluşturulması için toplumca yapılan topyekûn bir mücadele sürecidir. Rapor, afet yönetimini dört ana aşamada ele almaktadır:

- **Risk Azaltma:** Afet öncesi teknik, ekonomik ve sosyal çalışmaları içerir; tehlike haritalarının üretilmesi, mühendislik projelerinin geliştirilmesi, arazi kullanım kararları ve mevzuat bütünlüğünün sağlanması gibi faaliyetleri kapsar.
- **Afetlere Hazırlık:** Müdahale için planlama, eğitim, tatbikat, erken uyarı sistemleri kurulması ve halkın bilinçlendirilmesi gibi afet öncesi faaliyetlerdir.
- **Müdahale:** Afet sonrası arama-kurtarma, ilk yardım, gıda, barınma, giyim gibi acil ihtiyaçların sağlanması ve hasar tespiti gibi çalışmaları kapsar.
- **Afet Sonrası İyileştirme:** Afet sonrası oluşan yapısal, sosyal, ekonomik ve çevresel zararların giderilmesi ve toplumun daha dirençli hale getirilmesi için yürütülen faaliyetlerdir.

Rapor, afet yönetiminin tüm aşamalarının bir bütünlük içinde yürütülmesinin önemini vurgulamaktadır, zira sadece müdahaleye odaklanmak büyük kayıplara yol açmaktadır.

Tarihsel ve Mevcut Durum Analizi: Türkiye'nin jeolojik özellikleri ve iklim değişikliği etkileri nedeniyle deprem, heyelan, sel/su baskını, kaya düşmesi, kuraklık, orman yangınları ve çığ gibi tehlikelere sıklıkla maruz kaldığı belirtilmiştir. Özellikle **2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri**, cumhuriyet tarihimizdeki en fazla can kaybına ve ekonomik kayıplara neden olan afetler olmuştur. Bu depremler sonucunda 50.783 kişi hayatını kaybetmiş ve 2 trilyon TL (yaklaşık 103,6 milyar dolar) ekonomik kayıp yaşanacağı tahmin edilmiştir.

Raporda afet yönetimine ilişkin **GZFT** analizi yapılmıştır.

• **Güçlü Yönler:**

- Toplumun afetler hakkındaki farkındalık düzeyi yüksektir.
- Afet sigortası mevzuatının iklim tehlikelerini de kapsayacak şekilde yenilenmesi yönünde irade vardır.
- Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) ile kurumların sorumluluk ve yetki alanlarının belirlenmesi müdahalede güçlü bir uygulamadır.
- Taşkın Yönetim Planları, Kuraklık Yönetim Planları ve Sektörel Su Tahsis Planlarının hazırlanması olumlu bir gelişmedir.
- Taşkın Tahmin ve Erken Uyarı Sistemi geliştirilmiştir.
- Afet durumunda toplumsal dayanışma ve yardım etme duygusu yüksektir.
- Afetlerle ilgili çok sayıda mevzuat, strateji ve eylem planı hazırlanmıştır.
- İSMEP kapsamında Tarihi Yapılar için Deprem Risklerinin Yönetimi Kılavuzu gibi önemli çalışmalar yapılmıştır.

• **Zayıf Yönler:**

- Afetlere karşı kurumsal hazırlık ve olgunluk seviyelerinde belirsizlikler mevcuttur.
- Çok sayıda ve parçalı mevzuat, denetim ve yaptırım yetersizliği ile uygulamada yetki karmaşası bulunmaktadır.
- Kurum ve kuruluşlar arasındaki yetki sınırları ve sorumluluklar açıkça ayrılamamıştır, bu da koordinasyon aksaklıklarına yol açmaktadır.
- Tescilli kültür varlıklarının afet sonrası hasar tespitine yönelik yönetmelik ve yerel yapım sistemlerinin yorumlanmasına yönelik kılavuz eksikliği vardır.
- Mevzuatta kuraklık afet olarak yer almamaktadır.
- Afet sigortası tüm afet tehlikelerini kapsamamaktadır.
- Yapı denetim sistemi ve mevcut yapıların afetlere dayanıklılığı konusunda sorunlar ve etkin denetim eksikliği yaşanmaktadır.
- Risk azaltmaya yeterince yatırım yapılmamaktadır.
- İmar afları ve denetimsiz yapılaşmalar ciddi sorunlar yaratmaktadır.
- Toplumsal odaklanma afet sonrası kısa sürede kaybolmakta, toplumsal hafıza zayıflığı yaşanmaktadır.
- Erken uyarı sistemleri yetersiz ve denetimsizdir.
- Ayni bağış yönetimi ve lojistik koordinasyonunda sorunlar bulunmaktadır.

- **Fırsatlar:**

- Afet risk azaltma çalışmalarına ilişkin hazırlanmış planların olması.
- İstanbul'da Marmara depremi öncesi güvenli yapı stoku ve kamu binalarını güçlendirme çalışmaları.
- Büyükşehir belediyelerinin personel ve ekonomik potansiyelleri.
- Mevzuatın bütünlüklük bir yaklaşımla güncellenme talebi ve eğilimi.
- Tahmin ve erken uyarı teknolojilerindeki gelişmeler.

- **Tehditler:**

- Büyük çapta ve etkili muhtemel bir afette önemli kayıpların yaşanması beklenmektedir.
- Geri dönüşü olmayan çevresel değışiklikler ve doğanın tahrip edilmesi afet risklerini artırmaktadır.
- İklim değışikliğine bağı artan kuraklık, su taşkınları gibi afetlerin su ve gıda güvenliğini tehdit etmesi.
- Yetersiz koordinasyon nedeniyle yardımların dengesiz dağıtılması.
- Mevzuat yetersizliği, farklı disiplinlerin iş birliği tecrübesizliği ve dil birliği eksikliği.
- Zarar görülebilirlik verisinin yeterince anlaşılmaması ve veri tabanı eksikliği, planların sosyal özelliklere duyarlı olmamasına neden olmaktadır.
- Planlarda öngörülen faaliyetlerin bütçe bağlantısının kurulmaması nedeniyle gecikmeler.

Plan Dönemi İçin Temel Amaç ve Politikalar (Öneriler): Rapor, afet yönetiminin tüm aşamalarını (risk azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme) kapsayan **kapsamlı öneriler** sunmaktadır. Öne çıkan bazı öneriler şunlardır:

- **Mevzuat Alanında Düzenlemeler:**

- Afetlere ilişkin temel kanunların (7269, 3194, 4708, 6305, 6306, 5216, 5393, 5302 sayılı kanunlar gibi) günün ihtiyaçlarına göre **bütüncül yaklaşımla yeniden düzenlenmesi**.
- **İmar planlarına aktif fay/fay zonları ve tampon bölgelerin işlenmesi**.
- Afetle ilgili mevzuatın **risk azaltıcı ve önleyici çalışmaları destekleyecek şekilde güncellenmesi ve yaptırımların güçlendirilmesi**.
- Afet türlerine göre **uzmanların yer aldığı çok disiplinli hasar tespit süreçlerinin ve yönetmeliğinin oluşturulması**.
- **Tek bir Taşkın Kanunu** hazırlanması ve kuraklık ile çölleşmenin 7269 sayılı Kanun kapsamındaki afetler arasına dahil edilmesi.

- Afet sonrası iyileştirme çalışmalarına ilişkin mevzuat düzenlemeleri yapılması.
- Kritik altyapılara yönelik mevzuatın bütüncül olarak güncellenmesi.

- **Kurumsal Yapıyı İyileştirmeye Yönelik Düzenlemeler:**

- Afet yönetiminin tüm aşamalarında yürütülecek çalışmaları ve kurumsal sorumlulukları belirleyen **üst ölçekli bir afet yönetim stratejisi (TAYS)** hazırlanmalıdır.
- Yerel yönetimlerle iş birliği yaparak **bütünleşik bir afet koordinasyon sistemi** oluşturulmalıdır.
- İlgili bakanlık, kurum, kuruluş, belediye, özel sektör ve STK'larda afetlere yönelik sorumlu ve görevli birimler oluşturulmalıdır.
- AFAD'ın kurumsal kapasitesinin geliştirilmesi ve kurumlar arası yetki çakışmalarının giderilmesi.
- Üniversitelerdeki afet ve acil durum merkezlerinin **AFAD koordinasyonunda ortak çalışma kültürünü** geliştirmesi.

- **Afet Yönetimi Aşamalarında Yapılması Gerekenler:**

- **Risk Azaltma:** Afet tehlikesi altındaki alanlar belirlenerek her kademedeki planlara işlenmeli, ekosistem temelli afet risk azaltma stratejisi benimsenmelidir. Risk haritaları (özellikle deprem risk haritaları) oluşturulmalı. Kentsel dönüşümde en riskli bölgelere öncelik verilerek, kentsel yoğunluğu artırmayan, fiziksel olarak dayanıklı alt ve üst yapılar inşa edilmelidir. Mevcut binaların periyodik muayenesi ve denetimi için basitleştirilmiş yöntemler oluşturulmalı. Kritik altyapıların afetlere karşı direnci artırılmalı ve düzenli olarak gözden geçirilmelidir. Taşınmaz kültür varlıkları güçlendirilmeli ve korunmalıdır. Taşkın ve Kuraklık Tahmin ve Erken Uyarı Sistemleri kurulmalı ve yaygınlaştırılmalıdır.
- **Hazırlık:** Toplumun tüm kesimlerini kapsayan, öğrenme ve öğretme sorumluluklarının dengeli biçimde dağıldığı bir afete hazırlık sistemi oluşturulmalı. İlkokuldan başlayarak eğitimin her kademesinde afet bilinci ve gönüllük dersleri verilmeli, tatbikatlar düzenli hale getirilmelidir. Kamu kurumları ve toplu alanlarda yapısal olmayan risklerin azaltılması (eşya sabitleme) zorunlu hale getirilmelidir.
- **Müdahale:** Büyük çaplı afetler sonrası müdahale çalışmaları gerçekçi senaryolarla değerlendirilmeli ve kapasite açıkları giderilmelidir. Kurumlar arası iletişim ve koordinasyon güçlendirilmeli, alternatif ulaşım yolları kullanılmalı, profesyonel arama kurtarma ekipleri oluşturulmalıdır. Aynı yardımların toplanması ve dağıtılması için afet lojistik planı hazırlanmalı ve tek elden yürütülmelidir.
- **İyileştirme:** Afet öncesinde iyileştirme planları, olay senaryoları ve alternatif gelişme alanları belirlenmelidir. Yeniden inşa çalışmalarında çoklu afet riskleri dikkate alınmalı, ekonomik ve sosyal hayat canlandırılmalıdır. Afet sonrası atık yönetimi eylem planı hazırlanmalıdır.

- **Finansman Temininde Yapılması Gerekenler:**

- Afet risk azaltmaya yönelik yatırımlar için farklı finansman araçları geliştirilmeli (kamu-özel sektör iş birliği gibi) ve uluslararası kuruluşlardan fon sağlanması teşvik edilmelidir.
- Bölgesel Kalkınma Ajansları destek programlarında "Afet zararlarının azaltılması" temasını gündeme taşımalıdır.
- Afet Yeniden İmar Fonu, sadece afet bölgeleriyle sınırlı kalmayıp, ülkenin afetlere hazır hale getirilmesi için risk azaltma projelerine de kaynak sağlamalıdır.
- Afet sigortası sistemi tüm afet tehlikelerini kapsayacak şekilde genişletilmeli ve Zorunlu Deprem Sigortası (ZDS) yaptırmanın teşvik edilmesi sağlanmalıdır.

Sonuç ve Genel Değerlendirme: Rapor, Türkiye'nin coğrafi konumu ve iklim değişikliği nedeniyle afetlere sıkça maruz kaldığını ve bunun sürdürülebilir kalkınma çabalarını olumsuz etkilediğini vurgulamaktadır. Bu nedenle, afet risklerinin anlaşılması, azaltılması ve çoklu tehlikelere karşı hazırlığın artırılması büyük önem taşımaktadır. Mevzuatın bütüncül hale getirilmesi, kurumsal kapasitelerin geliştirilmesi, afet yönetim aşamalarının entegre bir şekilde yürütülmesi ve finansman kaynaklarının çeşitlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. **Kahramanmaraş depremlerinden ders çıkararak** risk azaltma odaklı, planlı ve bütüncül bir afet yönetim sisteminin tüm sektörlerle entegre edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

3. Aile, Nüfus ve Demografik Dönüşüm ÖİK Raporu

Bu rapor, **On İkinci Kalkınma Planı (2024 – 2028)** kapsamında **Aile, Nüfus ve Demografik Dönüşüm Özel İhtisas Komisyonu** tarafından hazırlanmıştır. Temel amacı, Türkiye'deki aile, nüfus ve demografik dönüşüm alanındaki güncel gelişmeleri değerlendirerek, **yakın (2024-2028) ve uzun vadeli (2053 vizyonunu içeren) kalkınma politikası önerileri geliştirmektir**. Bu öneriler, Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Amaç ve Hedefleri ile uyumlu bir şekilde hazırlanmıştır.

Raporun Genel Değerlendirmesi ve Öne Çıkan Bulgular:

1. Küresel ve Türkiye'deki Mevcut Durum:

- **Aile Kurumu Üzerindeki Küresel Etkiler:** Aileler, **dijitalleşme ve yeni teknolojiler, kentleşme, göç ve iklim değişikliği gibi küresel gelişmelerle karşı karşıyadır**. Bu gelişmeler aile yapılarını ve içi ilişkileri çok yönlü etkilemektedir.
- **Nüfus Dinamikleri:** Dünya genelinde nüfusun Sahra Altı Afrika bölgesinde önemli ölçüde artması beklenirken, gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerin nüfus büyüklükleri büyük bir değişim göstermeyecektir. Türkiye'nin de yer aldığı Kuzey Afrika ve Batı Asya bölgesinin nüfusunun 21. yüzyılın ortasına kadar yaklaşık 200 milyon kişi artması öngörülmektedir.
- **Demografik Değişimler:** Dünya genelinde doğumda beklenen yaşam süresi artmış, doğum oranları düşmüş ve uluslararası göç önemli bir faktör haline gelmiştir.

- **COVID-19 Salgınının Etkileri:** Salgın, dünya genelinde aile ve nüfus dinamiklerini etkileyen önemli bir gelişme olmuştur. Ortalama yaşam süresi salgın etkisiyle 2019'daki 72,8 yıldan 2021'de 71,0 yıla gerilemiştir. Ayrıca uluslararası insan hareketliliğinde azalma, ülke içi göçlerde artış yaşanmıştır. Salgın, yoksulluk riski altındaki grupların yaşam koşullarını zorlaştırmış ve kent yoksulluğunu daha görünür hale getirmiştir.
- **Ailenin Tehdit Altında Olması:** Bireysel özgürlükler söylemi altında medya ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yürütülen **tektipleştirme ve cinsiyetsizleştirme eğilimleri, aile yapısını ve toplumsal değerleri tehdit etmektedir.**
- **Türkiye'deki Aile Yapısı Değişimi:** Son yirmi yılda aile (hane halkı) büyüklükleri küçülmüş, **tek ebeveyn ve tek kişilik hane halkları yaygınlaşmıştır.** Çekirdek aile tipi hala baskın aile formudur. Ortalama hane halkı büyüklüğü 2008'deki 4 kişiden 2022'de 3,17 kişiye düşmüştür.
- **Evlenme ve Boşanma Eğilimleri:** Ortalama ilk evlenme yaşı hem erkeklerde hem de kadınlarda yükselmektedir. Son beş yılda kaba evlenme hızı azalırken kaba boşanma hızı artmıştır. Boşanmaların büyük bir kısmı evliliğin ilk 5 yılında gerçekleşmektedir (%32,7). Boşanan çift başına neredeyse bir çocuk velayete verilmiş, çocukların %75,7'sinin velayeti anneye verilmiştir.
- **Yoksulluk ve Çocuk İşçiliği:** Yoksulluk, ailelerin yaşam koşullarını etkileyen en önemli faktörlerden biri olmaya devam etmektedir. 2019 yılında 5-17 yaş arası 720 bin çocuk ekonomik bir faaliyette bulunmuştur. Çalışan çocukların önemli bir kısmı eğitime devam etmemektedir.
- **Barınma Sorunları:** Özellikle COVID-19 sonrası artan kira fiyatları, barınma sorununu aileler için daha belirgin hale getirmiştir.
- **Dijitalleşme Etkileri:** İnternet erişimi ve kullanımı Türkiye'de yaygınlaşmıştır. Ancak, dijital bağımlılık, siber suçlar, siber zorbalık ve ebeveyn tükenmişliği gibi olumsuz etkiler de görülmektedir.
- **İstihdam Yapısı:** Kadınların işgücüne katılım oranları erkeklere göre düşüktür (%36,4 kadın, %71,7 erkek). İşgücüne dahil olmayan kadınların neredeyse yarısı (%45,8) ev işleriyle meşguliyet nedeniyle dışarıdadır.
- **Nüfusun Yaş Yapısı:** Türkiye'de demografik dönüşümün önemli bir sonucu olarak **nüfus yaşlanması gözle görülür hale gelmektedir.** Ortanca yaş yükselmekte (33,5 yaş), çocuk ve gençlerin toplam nüfustaki oranı azalmaktadır. Yaşlı bağımlılık oranları artmaktadır.
- **Göç ve Kentleşme:** Türkiye'nin nüfus dinamiklerini etkileyen düzenli ve düzensiz göçün artışı önemli bir faktördür. 2022 itibarıyla Türkiye nüfusunun %67,9'u yoğun kentlerde yaşamaktadır. Yaşlı nüfusun %30,1'i kırsalda yaşamaktadır.
- **2023 Depremlerinin Etkileri:** 6 Şubat 2023 depremleri 11 ili ve yaklaşık 14 milyon vatandaşı doğrudan etkilemiş, 50 binden fazla insan hayatını kaybetmiş ve önemli sayıda nüfusun yerinden edilmesine yol açmıştır. Bu durum barınma, eğitim, iş olanaklarına erişim sorunları ve psikososyal destek ihtiyacını artırmıştır.

- **Doğurganlık Düzeyi:** Türkiye'de toplam doğurganlık hızı 2022'de 1,62'ye düşerek **nüfusun yenilenme düzeyi olan 2,10'un altında kalmıştır**. Bu durum, doğurganlığın demografik geçiş sonrası düşük düzey doğurganlığa evrildiğini göstermektedir. Şanlıurfa gibi illerde doğurganlık hızı yüksekken, Kütahya gibi illerde düşüktür.
- **Karşılanmamış Aile Planlaması İhtiyacı:** Modern yöntem kullanımındaki artışa rağmen, karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı 2013'teki %6'dan 2018'de %12'ye çıkmıştır. Suriyeli göçmen kadınlarda bu oran %21'dir.
- **Ölümlülük:** Doğuşta beklenen yaşam süresi 2017-2019 döneminde 78,6 yıl olarak hesaplanmıştır. Bebek, beş yaş altı ve anne ölüm hızları azalma eğilimindedir ancak bölgesel farklılıklar ve uluslararası karşılaştırmalarda iyileştirilmesi gereken alanlar bulunmaktadır.

2. On Birinci Kalkınma Planı ve Uygulamalar:

- Önceki plan "Nitelikli İnsan Güçlü Toplum" hedefi kapsamında ailenin ve dinamik nüfus yapısının korunması politikalarını benimsemiştir.
- **Aile Eğitim Programı (AEP), Evlilik Öncesi Eğitim Programı, Aile Danışmanlığı ve Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP)** gibi hizmetler sunulmuştur.
- Aile yapısındaki dönüşümleri anlamak için **Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA), Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA)** ve **Türkiye'de Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Araştırması** gibi periyodik araştırmalar yürütülmüştür.
- İş ve aile yaşamı dengesinin sağlanmasına yönelik politikalar ve düzenlemeler (izin hakları, bakım hizmetleri, finansal destekler) mevcuttur. Ancak, kadınların işgücü piyasasına katılımında dengesizlikler devam etmektedir.
- **Aile içi şiddetle mücadele** kapsamında koruyucu ve önleyici hizmetlerin etkinliği artırılmaya çalışılmaktadır. COVID-19 döneminde kadına yönelik şiddet vakalarında artış olduğu raporlanmıştır. Çocuklara ve yaşlılara yönelik şiddet konusunda ulusal düzeyde veri eksikliği bulunmaktadır.
- **Pro-natalist nüfus politikaları** yeniden benimsenmiş, 2015'ten itibaren **Doğum Yardımı Yönetmeliği** ve **Çoklu Doğum Yardımı** gibi destekler sunulmuştur.

3. Hedeflere Ulaşmanın Önündeki Başlıca Sorunlar: Rapor, aile, nüfus ve demografik dönüşümle ilgili hedeflere ulaşmada karşılaşılan başlıca sorunları dört ana başlık altında sınıflandırmaktadır:

- **Mevzuattan Kaynaklanan Sorunlar:** Bütünleşik üst politika belgesi eksikliği, gönüllülük olanaklarından faydalanma mevzuat ihtiyacı, özel sektör kreş mevzuatı güncelleme ihtiyacı, ücretli doğum izni süresinin kısa olması, özel aile danışma merkezlerinin standart hizmet sunumu mevzuatı ihtiyacı.
- **Kurumsal Yapılanmadan Kaynaklanan Sorunlar:** Kurumlar arası koordinasyon eksikliği, STK'larla yetersiz iş birliği, kırsal kesimde aile eğitimlerinin yaygınlaşmaması, erkeklerin eğitimlere yetersiz katılımı, şiddet uygulayan erkeği merkeze alan rehabilitasyon

çalışmalarının yetersizliği, yerel yönetimlerin yeterince dahil olmaması, kurumlar arası veri paylaşımı ve entegrasyonunda sorunlar, iş yerlerinde süt izni mekanlarının yetersizliği, evlenme ve boşanma süreçlerindeki danışmanlık hizmetlerinin yetersizliği, sosyal risklere karşı koruyucu hizmetlerin yetersizliği.

- **İnsan Kaynaklarından Kaynaklanan Sorunlar:** Bakım ve sağlık hizmeti verecek nitelikli personel yetersizliği, yaşlı/engelli bakımı veren aile üyelerine psikososyal ve ekonomik destek yetersizliği, gönüllülük çalışmalarının yaygınlaştırılamaması, çocuk yardımı miktarlarının düşük olması, sosyal hizmet personelinin süpervizyon ihtiyacı, dijitalleşmenin aileye etkileri konusunda düşük farkındalık.
- **Altyapıdan Kaynaklanan Sorunlar:** Evlenme ve doğum teşviklerine yönelik yetersiz bütçeleme, nüfus gruplarına özelleşmiş teşvik politikaları için veri eksikliği, doğum teşviklerinin dinamik olarak güncellenmemesi, bakım sigortası uygulamasının olmaması, yurt dışındaki Türk vatandaşlarına ilişkin veri eksikliği, büyük kentlerde eğitim, sağlık ve kültürel hizmetlere erişim sorunları, çocuk ve yaşlılara yönelik şiddet/istismar için kanıta dayalı veri eksikliği, kreş ve gündüz bakım olanaklarının yetersizliği, politika uygulamalarının etkinliği/verimliliği/sosyal etkilerine yönelik veri/analiz yetersizliği, hizmet envanteri veri tabanlarının olmaması, engelli nüfusa yönelik veri açığı.

4. Plan Dönemi Perspektifi (2024-2028 ve 2053 Vizyonu):

- **Uzun Vadeli Hedefler (2053):** Toplumsal yapıda aile dostu politikaları kapsayıcı, bütünlükçü ve katılımcı şekilde geliştiren, ailede refah ve mutluluğun en üst düzeyde olduğu, kuşaklararası dayanışmanın sürdürüldüğü, aile içi şiddetin olmadığı, kadın erkek eşitliğinin sağlandığı, nüfus potansiyelinin en iyi şekilde değerlendirildiği, doğurganlık düzeyinin sürdürülebilir olduğu, uzun ve sağlıklı yaşamın deneyimlendiği ve göç dinamiğinin nüfus dengesini koruduğu bir ülke olmayı hedefler.
- **On İkinci Kalkınma Planı (2028) Hedefleri:** Aile kurumunun güçlenmesini, birliğini ve bütünlüğünü sürdürmesini sağlayacak **aile dostu politikaların katılımcı bir yaklaşımla oluşturulması ve uygulanması** temel amaçtır. Ayrıca, değişen nüfus yapısının gerektirdiği yeni ihtiyaçları gözeterek **dinamik bir nüfus politikasının oluşturulması ve uygulanmasıyla demografik avantajların sürdürülebilmesi** amaçlanmaktadır.
- **Temel Amaç ve Politikalar:** Plan döneminde aile ve nüfus alanlarında toplam 9 temel amaç (Aileye Yönelik Temel Amaç ve Politikalar) ve 6 temel amaç (Nüfus ve Demografik Dönüşüme Yönelik Temel Amaç ve Politikalar) önerilmiştir.
 - **Aileye Yönelik Amaçlar:** Ailenin Güçlendirilmesi, Aileye Yönelik Eğitimler, Aileye Yönelik Kamu Hizmetleri, Ailenin Desteklenmesi, Kurumlar Arası İş Birliği ve Mevzuat Güncelleme, Aile Dostu Mekânlar, Dijitalleşmenin Yönetilmesi, Kadın Erkek Eşitliği, Aile İçi Şiddetle Mücadele.
 - **Nüfus ve Demografik Dönüşüme Yönelik Amaçlar:** Nüfus Dağılımı, Çocuk ve Genç Nüfus, Göçmen Nüfus, İç Göç, Yenileme Seviyesi Doğurganlık, Üreme Sağlığı Hizmetleri.

- **SKA'larla İlişki:** Plandaki amaçlar ve politikalar, **yoksulluğa son verme, açlığa son verme, sağlıklı ve kaliteli yaşam standartlarına ulaşma, nitelikli eğitim, cinsiyet eşitliği ve insana yakışır iş ve ekonomik büyümeyi sağlama** gibi Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ile uyumlu olarak tasarlanmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin aile ve nüfus yapısındaki değişimler karmaşık güçlükler yaratmaktadır. Rapor, **aile içi yaşamın ve ilişkilerin daha sağlıklı ve güvenilir hale gelmesini sağlayacak, koruyucu ve önleyici hizmetlere öncelik veren bütünsel politika ve uygulamalara olan ihtiyacın arttığını** vurgulamaktadır. Ayrıca, göç politikaları, istihdam politikaları, kadın politikaları, çocuk politikaları ve eğitim politikaları gibi alanlarla entegre bir "ortak alan" yaklaşımının benimsenmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu raporun, gelecekteki demografik dönüşüme hazırlık ve ailelerin ihtiyaçlarına yönelik politikalar geliştirilmesi hususunda rehberlik edeceği düşünülmektedir.

4. Aktif Yaşlanma ÖİK Raporu

Bu rapor, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında hazırlanan **Aktif Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu Raporu**'dur. Raporun temel amacı, yaşlanma olgusunu demografik, biyolojik, sosyal, kültürel, ekonomik ve psikolojik yönleriyle değerlendirerek **geleceğe yönelik aktif yaşlanma politika ve çözüm önerileri** sunmaktır.

Aktif Yaşlanma Kavramı: Rapor, aktif yaşlanmayı bireyin yaşamı boyunca, sosyo-demografik özelliklerinden bağımsız olarak hastalıklardan korunması, sağlıklı kalması, sağlık hizmetlerine erişmesi; yaşam boyu öğrenme fırsatlarından yararlanarak toplumsal, kültürel, siyasi ve ekonomik hayata katılması; hem fiziksel hem de ekonomik bağımsızlık kapasitelerini koruyabilmesi için mevcut hizmetlerden en üst düzeyde yararlanma süreci olarak tanımlamaktadır. Bu kavram, sağlık, sosyal, kültürel, entelektüel, psikolojik, duygusal ve ekonomik yönleri ile yaşlılık dönemine yapılan bir yatırım olarak ele alınmıştır.

Mevcut Durum Analizi:

- **Dünyada Yaşlanma:**
 - Dünya nüfusunun yaklaşık %9,8'i 65 yaş ve üzeri bireylerden oluşmaktadır ve bu oranın 2050 yılına kadar %16'ya çıkması beklenmektedir. Japonya (%30,07) en yüksek yaşlı nüfus oranına sahipken, Türkiye dünya ortalamasının hemen üzerindedir (%9,9).
 - Ortanca yaş ve yaşlı bağımlılık oranları tüm dünyada artış göstermektedir. Türkiye'de ortanca yaş 31,8'dir.
 - Doğurganlık ve kaba doğum hızları düşme eğilimindedir. Türkiye'de toplam doğurganlık hızı 2022 itibarıyla 1,62'dir.
 - Uluslararası belgeler (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Avrupa Sosyal Şartı, Madrid Uluslararası Yaşlanma Eylem Planı) yaşlı haklarını ele alsa da, rapor bu

alandaki gelişmelerin çocuk ve engelli haklarına kıyasla yavaş olduğunu belirtmektedir.

- Aktif yaşlanmayı ölçen çeşitli endekslerde (Aktif Yaşlanma Endeksi, Küresel Yaş İzleme Endeksi, Sağlıklı Yaşlanma ve Önleme Endeksi) **Türkiye istenen seviyelerin altında yer almaktadır**, özellikle "yapabilirlik" alanında.

- **Türkiye'de Yaşlanma:**

- Türkiye'de 65 yaş ve üzeri nüfus, 2022 yılında 8,45 milyona ulaşarak toplam nüfusun %9,9'unu oluşturmuştur. Bu oranın 2040'ta %16,3'e, 2080'de ise %25,6'ya çıkması beklenmektedir.
- Sinop gibi illerde yaşlı nüfus oranı yüksekken (%20,2), Şırnak gibi illerde düşüktür (%3,5). Bu durum bölgesel farklılıkları dikkate alan politikaların gerekliliğini göstermektedir.
- Türkiye'de doğuştan beklenen yaşam süresi 77,7 yıl iken (2019-2021), **doğuştan beklenen sağlıklı yaşam süresi 58,1 yıl gibi oldukça düşüktür**, yani bir bireyin yaklaşık 19,6 yılını sağlığından yoksun geçirmesi beklenmektedir. Bu durum aktif yaşlanmanın önündeki en büyük engellerden biridir.
- Mevzuat açısından, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası yaşlıları koruma sorumluluğunu devlete yüklemiş ve özel hizmetleri güvence altına almıştır. Yaşlı Hakları Ulusal Eylem Planı (2023-2025) ve Yaşlanma Vizyon Belgesi gibi ulusal belgeler yakın zamanda hayata geçirilmiştir. 2023-2025 dönemi için "Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma" programına **14 milyar TL'nin üzerinde kaynak** ayrılmıştır.
- **Aktif Yaşlanmanın Belirleyicileri:** Rapor, aktif yaşlanmayı sağlık, sosyal ve ekonomik boyutlarda ele alarak Türkiye'deki mevcut durumu detaylandırmaktadır:
 - **Sağlık Boyutu:** Yaşlılıkta hastalık prevalansı (demans, Alzheimer, kanser, düşmeler, depresyon, engellilik) ve sağlık okuryazarlığı seviyesi endişe vericidir. Sağlık hizmetlerinde (koruyucu, tedavi edici, uzun süreli bakım) geriatri uzmanı ve kliniği eksikliği bulunmaktadır. Davranışsal belirleyiciler (yetersiz beslenme, fiziksel inaktivite, tütün ve alkol kullanımı, ağız ve diş sağlığı sorunları) yaygındır. Fiziksel çevre belirleyicileri (yaşlı dostu konutlar ve kentler, ulaşım erişilebilirliği) geliştirilmeye muhtaçtır.
 - **Sosyal Boyut:** Aile ilişkileri önemli bir mutluluk kaynağı olmakla birlikte, düşen doğum oranları aile içi bakım ve desteği tehdit etmektedir. Sosyal izolasyon riski, özellikle yalnız yaşayan yaşlılar için yüksektir (1,6 milyondan fazla). Gönüllülük oranları ve siyasi katılım düşük seviyelerdedir. Yaşam boyu öğrenme olanakları (Üçüncü Yaş Üniversiteleri gibi) geliştirilmektedir. Dijital becerilerde eşitsizlikler vardır ancak dijital okuryazarlığı artırmaya yönelik projeler yürütülmektedir. Yaşlı ayrımcılığı, istismarı ve ihmali hala önemli sorunlardır.

- **Ekonomik Boyut:** Yaşlı yoksulluğu genel nüfusa göre daha düşüktür ve azalma eğilimindedir. Yaşlı istihdamına katılım oranları düşüktür, özellikle kadınlarda. Emeklilik yaşının kademeli olarak artırılması planlanmıştır. Sosyal yardımlar çeşitli programlarla sağlanmaktadır. "Gümüş ekonomi" kavramı Türkiye'de henüz yeterince geliştirilmemiştir.

On İkinci Kalkınma Planı Hedefleri ve Politika Önerileri (2024-2028): Rapor, Türkiye'nin sağlıklı, bağımsız ve yaşam kalitesi yüksek bir yaşlı nüfusa sahip, üretkenlik, sosyal ve kültürel katılımları devam eden, yaş ayrımcılığının ortadan kalktığı, kuşaklararası dayanışmanın sağlandığı bir ülke olma vizyonunu benimsemektedir. Bu vizyon doğrultusunda altı ana hedef belirlenmiştir:

1. **Yaşlı Sağlığının Geliştirilmesi:** Koruyucu, önleyici ve tedavi edici sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, beşeri kapasitenin artırılması, sağlık teknolojilerinin entegrasyonu, evde sağlık ve uzun süreli bakım hizmetlerinin kalitesinin artırılması, davranışsal belirleyicilere yönelik farkındalık çalışmaları.
2. **Erişilebilir Mekânlar Oluşturulması:** Yaşlı dostu, güvenli konutların ve kentlerin tasarlanması, ulaşım hizmetleri ve fiziksel çevrede erişilebilirliğin yaygınlaştırılması.
3. **Afet ve Acil Durumlarda Yaşlıların Korunması:** İklim değişikliği ve doğal afetlere karşı korunma tedbirlerinin alınması, Covid-19 pandemisinden öğrenilen derslerin salgın hastalık senaryolarına adapte edilmesi. Özellikle 6 Şubat depremleri, yaşlılara yönelik özel müdahale programlarının önemini ortaya koymuştur.
4. **Toplumsal Hayata Katılımın Artırılması:** Sosyal ağların genişletilmesi, sosyal izolasyonun önlenmesi, kültür, turizm ve spor politikalarının geliştirilmesi, aile ve kuşaklararası ilişkilerin güçlendirilmesi, gönüllülük faaliyetlerinin artırılması.
5. **Teknoloji Kullanımının Artırılması ve Dijital Becerilerin Geliştirilmesi:** Bilgi İletişim Teknolojileri (BİT) kullanımı ve dijital becerilerin geliştirilmesi, web siteleri ve uygulamaların erişilebilir hale getirilmesi.
6. **Yaşlı Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi:** Yaşlı ayrımcılığının, istismar ve ihmalinin önlenmesi, tespit edilmesi ve müdahale edilmesi, yaşlı haklarının yasal düzeyde tanımlanması ve korunması.

Rapor ayrıca, bu hedeflere ulaşmak için **ulusal ve yerel düzeyde politika önerileri** sunmakta, yaşlılıkla ilgili **veri tabanı oluşturulması, bireysel aktif yaşlanma profili çıkarılması ve çeşitli araştırmaların yapılması** gibi kanıta dayalı politikalar için gerekli araştırmaları önermektedir. Sonuç olarak, **kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğinin**, Türkiye'nin aktif yaşlanma konusunda dünyada daha iyi bir konuma gelmesi için kritik öneme sahip olduğu vurgulanmıştır.

5. Ana Metal Sanayii Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında hazırlanan "**Ana Metal Sanayii Çalışma Grubu Raporu**"dur. Raporun temel amacı, **Türkiye ekonomisi içerisinde üretim, ihracat ve istihdam açısından önemli bir**

yere sahip olan ana metal sanayii sektörlerinin mevcut durumunu analiz etmek, rekabet gücünü etkileyen yapısal bileşenleri değerlendirmek ve geleceğe yönelik hedef ve politikalar sunmaktır.

Ana Metal Sanayii Sektörlerinin Genel Durumu ve Önemi

Türk ana metal sanayii sektörleri; otomotiv, makine, beyaz eşya, elektrik elektronik, metal eşya, gemi inşa ve savunma sanayii gibi birçok kritik sektöre girdi sağlayarak Türkiye ekonomisi için **stratejik bir konumda** bulunmaktadır. Dünya piyasalarında, **kalite beklentisi en yüksek pazarlara yaptığı ihracat ile kendini ispatlamış** bir sektördür.

Güçlü Yönler:

- Sektörlerin **%100 özel sektör hüviyetinde** bulunması sayesinde, girdi tedariki, üretim ve ihracat konularında **esnek ve dinamik kararlar** verilebilmesi.
- **Teknolojik donanım ve tecrübe itibarıyla uluslararası rekabet gücüne** sahip olunması.
- Ülkemizdeki makine, otomotiv, beyaz eşya, gemi inşa, boru gibi imalat sanayii sektörleri ile altyapı ve inşaat sektörlerinin güçlü olması.
- Uluslararası standartlarda **kaliteli ürün üretme yapısının** bulunması ve dış pazar genişliğine ve çeşitliliğine sahip olunması.
- Ülkenin coğrafi konumunun getirdiği lojistik ve stratejik avantajlar, tesislerin çoğunun deniz kenarında bulunması.
- Artan modern teknoloji, kalite sertifikasyonu ve üretim onayı almış tesis sayısı.

Zayıf Yönler:

- Başta **enerji olmak üzere, girdi maliyetlerinin rakip ülkelere göre yüksek seviyede** olması.
- Sektörlerin, **hammadde konusunda dışa bağımlılık oranının yüksek** olması.
- AB standartları ve Yeşil Mutabakata uyumu hedefleyen yüksek maliyetli çevre yatırımları, buna karşılık, sektörlerin üzerindeki Çevre Katkı Payı, elektrik tüketim vergisi, YEKDEM gibi yüklerin rekabet gücünü olumsuz etkilemesi.
- **Dahilde İşleme Rejimi'nin (DİR) yurtiçi girdi tedarikini sınırlayıcı** yönde sonuçlar doğurması.
- Mevzuat yetersizliği sebebiyle, **ucuz ve kalitesiz ithal ürünlerin yol açmakta olduğu haksız rekabet.**
- Dünyada yaygınlaşan **korumacı eğilimler** ve bunlara karşı yeterli tedbir almakta geç kalınması.
- **Katma değeri yüksek ürünlerin üretiminin yetersizliği.**
- Yatırım ve işletme kredisi temininde karşılaşılan zorluklar, ölçek ekonomisi eksikliği ve finansal yapıdaki yetersizlikler.

Sektörlerin Mevcut Durum Analizi

Rapor, ana metal sanayii sektörlerini dört ana başlık altında incelemiştir: Çelik, Alüminyum, Bakır ve Döküm.

1. Çelik Sektörü

- **Küresel Durum:** Dünya ham çelik üretimi 2022'de 1,88 milyar tona gerilemiştir. Çin, dünya üretiminin %53,9'unu tek başına gerçekleştirmektedir. Türkiye, 2022'de %1,9 pay ile dünya ham çelik üretiminde **8. sıraya gerilemiştir**. 2021'de 7. sırada yer alıyordu.
- **Türkiye'de Durum:** 2022 yılında Türkiye'nin ham çelik üretimi, enerji krizi ve küresel daralma nedeniyle %12,9 azalışla 35,1 milyon tona düşmüştür. Toplam çelik kapasitesi 2022'de 55,1 milyon tona yükselmiş, ancak kapasite kullanım oranı enerji maliyetleri sebebiyle %63,7'ye gerilemiştir.
- **Ticaret:** Türkiye, 2021 yılında tüm zamanların en yüksek ihracatını (24,7 milyon ton, 25,1 milyar dolar) gerçekleştirmişken, 2022'de ihracat %23,5 azalışla 15,1 milyon tona gerilemiştir. **2022'de net ithalatçı konumuna düşülmüştür**. Yassı mamul ithalatının toplam çelik ithalatı içerisindeki payı 2018-2022 arasında ortalama %60 gibi oldukça yüksek seviyelerde seyretmiştir.
- **12. Plan Hedefleri:** 2028 yılı itibarıyla kapasitenin 65 milyon tona, ham çelik üretiminin 50 milyon tona ulaşması beklenmektedir. Katma değeri yüksek ürünlere (paslanmaz çelik, vasıflı çelik vb.) geçiş süreci büyük önem arz etmektedir.

2. Alüminyum Sektörü

- **Küresel Durum:** 2022 yılında dünya birincil alüminyum üretimi 68,4 milyon ton olup, Çin %59 pay ile ilk sıradadır. Dünya alüminyum talebinin önümüzdeki yıllarda yıllık %5-%7 seviyesinde büyümeye devam edeceği öngörülmektedir.
- **Türkiye'de Durum:** Türkiye, hammadde ihtiyacının (birincil alüminyum) yaklaşık %95,3'ü oranında dışa bağımlıdır. 2022'de 1,88 milyon ton mamul ve yarı mamul üretimi gerçekleştirilmiş, 1,39 milyon tonu ihraç edilerek 6,7 milyar dolar gelir sağlanmıştır. AB ve ABD pazarlarının önemli bir tedarikçisidir.
- **Ticaret:** 2022 yılında ihracat %29,6 artışla 6,7 milyar dolara ulaşmıştır. İthalat ise %16,5 artışla 7,6 milyar dolara yükselmiş, en fazla ithalat "işlenmemiş alüminyum" ürün grubunda gerçekleşmiştir. Türkiye, birincil alüminyum ithalatında 2022'de 5. sıradadır.
- **12. Plan Hedefleri:** Alüminyum hammadde üretiminin yurtiçinde artışı ve aynı zamanda artan tüketim ve talep dengesine göre ithalat miktarlarının da artışı öngörülmektedir. Sektörün "**net ihracatçı**" kategorisine alınmaması sorununun **yeni plan döneminde çözülmesi** ve yeni yatırım destekleri ile üretim ve ihracatın artırılması hedeflenmektedir. Avrupa Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM) sebebiyle karbonsuzlaştırma süreçleri büyük önem taşımaktadır.

3. Bakır Sektörü

- **Küresel Durum:** Bakır, esnekliği, iletkenliği ve korozyon direnci sayesinde önemli bir endüstriyel metaldir ve **tüketilen miktarlar açısından demir ve alüminyumdan sonra üçüncü sıradadır**. Enerji iletimi, elektrikli araçlar ve yenilenebilir enerji teknolojileri için kritik bir mineraldir. 2021'de dünya bakır üretimi 27,39 milyon ton, Çin 10,46 milyon ton ile konsantre bakır üretiminde öndedir.
- **Türkiye'de Durum:** Türkiye'nin bakır rezerv kapasitesi 3,6 milyon metrik ton olduğu tahmin edilmektedir. 2021 yılında 0,5 milyon ton bakır tüketimi ile 8. sırada yer almaktadır. 2022'de bakır ve bakır ürünleri ihracatı miktarda %5 artışla 249,7 bin ton, değerinde %6,1 artışla 2,39 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.
- **Hammadde Tedariki:** Türkiye, 2022'de 52,7 bin ton hurda bakır ithalatı gerçekleştirerek dünyada 20. sıradadır. Hammadde ithalatının toplam bakır ve bakır ürünleri ithalatı içerisindeki payı %71,7'dir.
- **Yeşil Dönüşüm ve Kritik Mineral:** Bakırın geri dönüşümü döngüsel ekonominin önemli bir bileşenidir ve birincil üretime kıyasla daha az enerji gerektirir. AB'nin Kritik Hammaddeler Tüzüğü taslağında bakır stratejik hammadde olarak yer almaktadır.
- **12. Plan Hedefleri:** Ülkemizde en az 100-150 bin ton kapasiteli izabe tesislerinin kurulması ve özel teşviklerle desteklenmesi stratejik önem arz etmektedir. Konsantre bakırın ihraç edilmesi yerine yurt içinde işlenmesi için teşvikler sağlanmalıdır. Sübvansiyonlarla desteklenen dampingli ithalatın önüne geçilmesi elzemdir.

4. Döküm Sektörü

- **Küresel Durum:** Pandemi döneminde Çin hariç tüm ülkelerde büyük düşüşler yaşanırken, 2020'de dünya döküm üretimi %3,3 azalışla 105,5 milyon tona gerilemiştir. 2021 yılı toparlanma yılı olmuştur. Küresel metal döküm pazarı 2022'de 140,2 milyar ABD dolarına ulaşmış, 2030'a kadar yıllık ortalama %7,1 büyümesi beklenmektedir.
- **Türkiye'de Durum:** Türkiye, 2020'de %6 gibi çok daha az oranda üretim kaybıyla pandemi sürecini atlattı ve **dünyada 9. sırada yer almıştır**. 2021'de Avrupa'nın en büyük ikinci döküm üreticisi konumunu korumuştur. Otomotiv ve makine imalat sektörü, büyümenin ana itici güçleridir.
- **Üretim ve Kapasite:** 2022'de metal döküm üretimi %4,9 büyüme ile 3,1 milyon tona ulaşarak yeni bir rekora imza atmıştır. Toplam kapasite 2022'de 4,3 milyon tona ulaşmış, kapasite kullanım oranı %72 seviyesindedir.
- **İhracat:** 2022'de ihracat tonajı %9 artışla 2 milyon tonun üzerine çıkmış, sektörün tonaj bazında toplam ihracat oranı %70 bandına çok yaklaşmıştır. İhracat değer oranı 2022'de yeniden %75'i yakalamıştır.
- **12. Plan Hedefleri:** Döküm sektörü üretiminin 12. Plan döneminde yıllık ortalama %6 civarında büyümesi beklenmektedir. Toplam üretim değerinin 2028'de 10,9 milyar Euro'ya, ihracat potansiyelinin ise 8,5 milyar Euro'ya ulaşması öngörülmektedir.

Rekabet Gücünü Etkileyen Yapısal Bileşenler ve Politikalar

Rapor, ana metal sanayii sektörlerinin rekabet gücünü etkileyen önemli unsurlara dikkat çekmektedir:

- **Dış Piyasalarda Korumacı Yaklaşımlar:** ABD'nin çelik ve alüminyum ithalatına uyguladığı vergiler ve AB'nin kota uygulamaları ile damping vergileri, Türk ürünlerinin ihracatını olumsuz etkilemektedir.
- **Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA):** Yapılan STA'ların, Türk ana metal sanayii sektörlerine zarar verdiği, ithalatı artırdığı ve ihracatta istenen artışı sağlayamadığı belirtilmiştir. Etki analizleri yapılmadan STA imzalanmaması gerektiği vurgulanmıştır.
- **AB ile İlişkiler ve AKÇT STA:** AKÇT Anlaşması kapsamında, Türk çelik sektörünün devlet yardımlarından yararlanamaması, AB lehine bir dengesizlik oluşturmuştur.
- **Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM) ve Emisyon Ticaret Sistemi (ETS):** AYM hedefleri ve Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM), AB'ye ihracat yapan Türk firmalarına ek maliyet ve uyum yükümlülükleri getirecektir. Bu durumun rekabet gücünü olumsuz etkileyeceği öngörülmektedir.
- **Hidrojen ve Doğrudan İndirgenmiş Demir'e (DRI) Yönelik Yatırımlar:** Yeşil Mutabakata uyum çerçevesinde hidrojene ve DRI'ya yönelik yatırımların AB'deki gibi ciddi kaynak tahsisleriyle teşvik edilmesi gerektiği belirtilmiştir.
- **AB'nin Hurda İhracatını Engelleme Çalışmaları:** AB'nin hurda ihracatına kısıtlama getirme yönündeki çalışmaları, Türkiye gibi hurda bağımlılığı olan ülkeler için endişe yaratmaktadır. Bu durumun haksız rekabete yol açacağı ve dolaylı devlet yardımı niteliği taşıdığı ifade edilmiştir.

Hedeflere Yönelik Temel Amaç ve Politikalar

Rapor, ana metal sanayii sektörünün üretim ve ihracatının hedeflenen seviyelere ulaşabilmesi ve rekabet gücünün artırılabilmesi için çeşitli politika önerileri sunmaktadır:

- **Katma değeri yüksek, ileri teknoloji odaklı yatırımların desteklenmesi**, ithal ikamesi ve ihracat potansiyelinin artırılması.
- Standart dışı, kalitesiz ürün ithalatının engellenmesi ve **yerli üretimin teşvik edilmesi**.
- DİR'in yerli girdi kullanımını teşvik edecek şekilde revize edilmesi.
- Sektör üzerindeki Çevre Katkı Payı ve enerji maliyetleri gibi **yüklerin kaldırılması**.
- SKDM ve ETS kapsamındaki çalışmalara hız verilmesi, CO₂ ve diğer atıklar konusunda **strateji oluşturulması**.
- Yerli hurda toplama ve tasnif standartlarının geliştirilmesi.
- Ana metal sanayii sektörlerinin kendi tesislerinde veya farklı coğrafi alanlarda **yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapmalarının teşvik edilmesi**.
- **Üniversite-sanayi işbirliğinin etkinliğinin artırılması** ve nitelikli işgücü yetiştirme programlarının desteklenmesi.

- Ülkemizde üretilmeyen farklı kalite ve ebatlardaki ana metal sanayii ürünlerinin teknik envanterinin çıkarılarak, yatırımların ithal ikamesi sağlayacak ürünlere kanalize edilmesi.
- Bakır cevherinin tamamının yurt içinde nihai ürüne dönüştürülmesi için izabe tesislerinin kurulması ve desteklenmesi.
- AB'nin uyguladığı koruma tedbirlerinin tümüyle kaldırılması, aksi takdirde mütekabiliyet esasları çerçevesinde karşı tedbir uygulanması.
- Londra Metal Borsası (LME) depolarının Türkiye'de kurulması, ülkenin bölgesel bir lojistik merkezi haline gelmesi ve hammadde arz güvenliğinin sağlanması.

Sonuç olarak, Türk ana metal sanayii sektörlerinin güçlü ve stratejik bir konumda olduğu, ancak yüksek maliyetler, korumacı yaklaşımlar, dışa bağımlılık ve mevzuat engelleri gibi ciddi zorluklarla karşı karşıya olduğu belirtilmiştir. Rapor, bu zorlukların aşılması ve sektörün uluslararası rekabet gücünün artırılması için **çok yönlü devlet desteğinin, mevzuat düzenlemelerinin ve sektör paydaşları arasındaki işbirliğinin hayati önem taşıdığını** vurgulamaktadır.

6. Ar-Ge ve Yenilik Ekosisteminin Güçlendirilmesi ÖİK Raporu

Bu rapor, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlık sürecinde oluşturulan "**Ar-Ge ve Yenilik Ekosisteminin Güçlendirilmesi Özel İhtisas Komisyonu**" tarafından hazırlanmıştır. Raporun temel amacı, küresel gelişme eğilimleri doğrultusunda Türkiye'nin mevcut Ar-Ge ve yenilik ekosistemini incelemek ve kapasitesini artırmaya yönelik somut politika ve uygulama önerileri geliştirmektir.

Raporda Vurgulanan Küresel Gelişmeler ve Ar-Ge'nin Önemi:

- **Ar-Ge ve Yeniliğin İtici Gücü:** Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin ülkelerin sosyoekonomik gelişiminde itici bir güç olduğu belirtilmektedir. Özellikle Covid-19 pandemisi, iklim değişikliği ve enerji krizi gibi küresel zorluklar, çevre, enerji, sağlık, havacılık ve savunma gibi sektörlerde Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin önemini artırmıştır.
- **Küresel Riskler ve Ar-Ge Odakları:** Yakın ve orta vadede iklim değişikliği, doğal afetler ve olağanüstü doğa olayları; uzun vadede ise siber zorluklar ve göç gibi risklerin Ar-Ge ve yenilik çalışmalarının çerçevesini şekillendirmesi beklenmektedir.
- **Küresel Ar-Ge Harcamaları:** Son yıllarda Ar-Ge harcamalarında artış yaşanmış olup, özellikle ABD ve Çin bu alanda açık ara öndedir. Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki oranına bakıldığında ise Güney Kore, İsrail, Japonya, Almanya ve Birleşik Krallık gibi ülkeler dikkat çekmektedir.
- **İleri Teknolojiler:** Artan Ar-Ge ve yenilik çalışmaları, ileri teknolojilerin ortaya çıkışını hızlandırmış ve bu pazarları önemli ölçüde büyümüştür. Yapay zekâ, nesnelerin interneti, büyük veri, blok zincir, 5G, 3 boyutlu yazıcılar, robot teknolojisi, dron teknolojisi, gen düzenleme ve nanoteknoloji gibi alanlar öne çıkmaktadır.

- **Yeşil ve Dijital Dönüşüm:** Bilim, teknoloji ve yenilik alanında yeşil ve dijital ikili dönüşüm süreçleri uluslararası kamu politikalarında ön plana çıkmaktadır.
- **İşbirliği Yaklaşımları:** Küresel risklere karşı "birlikte başarma" yaklaşımında üniversite, sanayi ve kamunun yanı sıra toplumu da Ar-Ge ve yenilik sistemlerinin ana aktörlerinden biri olarak gören dörtlü sarmal yenilik modeli öne çıkmaktadır.
- **Girişimcilik ve İnovasyon Endeksleri:** Küresel Yenilik Endeksi'nde İsviçre lider konumdayken, ABD yükseliş göstermiştir. Dijital rekabetçilik endeksinde ise Danimarka ilk sırada yer almaktadır.

Türkiye'deki Mevcut Durum:

- **Ar-Ge Harcamaları ve İnsan Kaynağı:** Türkiye'nin Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki oranı son on yılda yüzde 0,79'dan **yüzde 1,40'a yükselmiştir**. Tam zaman eşdeğer (TZE) cinsinden Ar-Ge personeli sayısı da **92.801'den 221.811'e ulaşmıştır**. Ancak, Ar-Ge harcamalarına daha fazla kaynak ayrılması, harcamaların niteliğinin artırılması ve Ar-Ge insan gücünün sayı ve nitelik olarak artırılması ihtiyacı devam etmektedir.
- **Küresel ve Avrupa İnovasyon Performansı:** Türkiye, Küresel Yenilik Endeksi'nde 2018'deki 50. sıradan 2022'de **37. sıraya yükselerek** önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Avrupa İnovasyon Karnesi'nde ise yükselen yenilikçi (emerging innovators) ülkeler arasında yer almaktadır.
- **Sektörel Dağılım:** 2021 yılında Ar-Ge harcamalarının **yüzde 61,3'ü özel sektör tarafından gerçekleştirilmiştir**. Özel sektör Ar-Ge merkezlerinin sayısı Nisan 2023 itibarıyla 1.261'e ulaşmıştır. TÜBİTAK hibe desteğinde bilgi ve iletişim teknolojileri, otomotiv, makine ve imalat teknolojileri, savunma ve sağlık sektörleri öne çıkmaktadır.
- **Ulusal Politikalar ve Stratejiler:** Türkiye, ileri teknolojilerdeki gelişmeler, yeşil ve dijital dönüşüm gibi küresel eğilimler doğrultusunda çeşitli ulusal politika ve stratejiler belirlemiştir. Bunlar arasında Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi, Yeşil Büyüme Teknoloji Yol Haritası ve Ulusal Teknoloji Girişimciliği Stratejisi bulunmaktadır.
- **Kurumsal Destekler:** TÜBİTAK, KOSGEB, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, YÖK, TÜSEB, TENMAK gibi birçok kurum akademik araştırmalar, araştırma altyapıları, özel sektöre yönelik Ar-Ge ve yenilik, teknoloji transfer ofisleri, nitelikli insan kaynağı yetiştirme ve uluslararası işbirliği alanlarında çeşitli destekler sağlamaktadır.
- **On Birinci Kalkınma Planı Değerlendirmesi:** Ar-Ge personeli içinde özel sektörde istihdam edilenlerin payı ve TZE cinsinden Ar-Ge personeli sayısı gibi bazı hedeflere ulaşılmış veya önemli ilerleme kaydedilmiştir. Ancak, Ar-Ge harcamalarının GSYH'ya oranı ve milyon kişi başına doktora ve üstü TZE Ar-Ge personeli sayılarında ilerleme kaydedilme ihtiyacı devam etmektedir. Özel sektör Ar-Ge harcamalarındaki artışın imalat sanayinin teknolojik yapısına yeterince yansımadağı görülmektedir.

Başlıca Sorunlar ve Eksiklikler:

Rapor, hedeflere ulaşılmasının önündeki temel sorunları beş ana başlık altında toplamıştır:

- **Mevzuattan Kaynaklanan Sorunlar:** Mevzuat haritası eksikliği, kamu alımları ve gümrük mevzuatındaki yetersizlikler, girişimci şirketlere yatırım süreçlerindeki hukuki engeller ve hisse opsiyonu gibi konulardaki düzenleme ihtiyacı.
- **Kurumsal Yapılanmadan Kaynaklanan Sorunlar:**
 - **Kamu Destekleri:** Uçtan uca destek mekanizmalarının yetersizliği, proje bütçe yönetiminde esneklik eksikliği, kurumlar arası koordinasyon ve tamamlayıcılık sorunları, temel araştırmalar için yetersiz fonlama, offset uygulamalarının sınırlı etkinliği.
 - **Üniversite Sistemi:** Uygulama ve Araştırma Merkezlerinin (UAM) etkin çalışmaması, TTO ve TGB personeline yönetim değişikliklerinden kaynaklanan süresizlik, üniversite öz gelirlerinin araştırmaya sınırlı pay ayrılması, veri paylaşımının yetersizliği, teknoloji üretimi ve toplumsal fayda odaklılık eksikliği.
 - **Arayüz Yapıları ve Üniversite-Sanayi Etkileşimi:** TTO yapılanmalarındaki etkinlik ve sürdürülebilirlik sorunları, özel sektörde arayüz yapılarının yaygın olmaması, Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) ve TGB'lerin üniversitelerle yetersiz işbirliği, TTO görev tanımlarındaki belirsizlikler.
 - **Özel Sektörün Katılımı:** Temel araştırma süreçlerine ve finansmanına düşük katılım, üniversite sonuçlarının ticarileştirilmesinde yetersiz finansman ve destek, araştırma altyapılarıyla işbirliğinde teşvik eksikliği, büyük firmalarla teknoloji girişimcileri arasındaki işbirliği yetersizliği.
 - **Finansman:** Bankaların Ar-Ge ve yenilik finansmanında yetersiz rolü, kitlesel fonlama (crowdfunding) sisteminin etkin çalışmaması, ulusal melek yatırım ağı eksikliği.
- **İnsan Kaynakları Sorunları:** Temel bilimlerde ve kritik teknoloji alanlarında nitelikli araştırmacı eksikliği, araştırma kariyerlerinin cazip olmaması, beyin göçü, fikri haklar değerlemesinde uzman eksikliği, Ar-Ge kurumlarında uzman ve teknik personel istihdamındaki zorluklar, yurt dışındaki Türk bilim insanlarının bilgi birikiminden yeterince yararlanılamaması.
- **Altyapıdan Kaynaklanan Sorunlar:** Araştırma altyapılarına ilişkin ulusal veri tabanı eksikliği, UAM'ların özel sektörle Ar-Ge işbirliklerinin yetersizliği, altyapılarda yetkin personel istihdam zorlukları, yüksek teknoloji gerektiren alanlarda altyapı geliştirme ihtiyacı.
- **Diğer Sorunlar:** Bilimsel araştırmalarda toplum ihtiyaçlarının yeterince dahil edilememesi, açık yenilik/birlikte başarıma önündeki sosyal/kültürel bariyerler, uluslararası ağlara düşük katılım, lisansüstü tez konularında süreklilik eksikliği.

On İkinci Kalkınma Planı İçin Hedefler ve Politika Önerileri:

Rapor, yeni plan döneminde "sürdürülebilirlik", "hedef odaklılık" ve "birey/toplum" odaklılık kavramlarının ön plana çıkması gerektiğini belirtmektedir.

Uzun Vadeli Hedefler:

- Fikirden uluslararası düzeyde satılabilir ürüne olan yolculukta etkin bir Ar-Ge ve yenilik ekosistemi oluşturmak.
- Sürdürülebilir toplumsal refaha ve 2053 Sıfır Emisyon hedefine katma değerli Ar-Ge ve yenilik ürünleriyle ulaşan Türkiye olmak.
- Rekabet gücünü teknolojik üstünlükten alan Türkiye olmak.
- 2053 yılında bilim üreten ilk 10 ülke arasında yer almak.

2028 Yılı İçin Hedef Göstergeler:

- Yüksek teknoloji sanayilerin imalat sanayi ihracatındaki payı.
- Küresel yenilik endeksinde ülkemizin sıralaması.
- Dünyada en fazla Ar-Ge harcaması yapan ilk 2.500 şirket arasında yer alan Türk firma sayısı.
- İlk 500'de yer alan üniversitelerimizin sayısı.
- 2028'de dünyada en fazla atıf alan 500 bilim insanı arasında Türkiye'den bilim insanının olması.
- ERC proje desteği alan üniversite sayısı ve EIC proje desteği alan KOBİ sayısı.
- Derin teknoloji odaklı başlangıç firması sayısı ve Teknogirişim, Turcorn sayısı.

Temel Amaç ve Politikalar:

- Kamu desteklerinde **derin teknolojilere** ve orta-yüksek/yüksek teknolojilere öncelik verilmesi.
- Ar-Ge çalışmalarının **toplum ihtiyaçlarıyla uyumunun** sağlanması.
- Kamu kurumları arasında **eş güdüm ve işbirliğinin** sağlanması.
- Ar-Ge ve yenilik ekosistemini ilgilendiren **mevzuatın gözden geçirilmesi ve kolaylaştırılması**.
- Kamu alımlarının Ar-Ge içeren ürünlere avantaj sağlayacak şekilde çeşitlendirilmesi.
- Ulusal patentli ve/veya üniversitelerde üretilmiş TRL 1-3 arası çalışmaların sonucu ortaya çıkan ürünlerin **ihracatının artırılması**.
- İleri ve geleceğin teknolojilerine ilişkin **vizyon ve öngörü çalışması** yapılması.
- Yüksek teknoloji ürünleri üretilmesinde **"teknoloji seferberliği"** başlatılması.
- Üniversite altyapılarının özel sektörle işbirliğinin geliştirilmesi ve sosyoekonomik faydasının artırılması.

- Temel bilimlerde nitelikli araştırmacı sayısının artırılması ve yurt dışındaki Türk bilim insanlarıyla işbirliklerinin artırılması.

Uygulama Stratejileri ve Tedbirler:

Rapor, mevzuat, kamu desteklerinin etkinliği, kurumsal yapılanma, insan kaynağı ve altyapı alanlarında detaylı tedbirler önermektedir. Bunlardan bazıları:

- **Bütünleşik destek mekanizmaları** oluşturularak Ar-Ge'den ticarileşmeye kadar tüm süreçlerin desteklenmesi.
- Kamu fonlarının **derin teknoloji ve yüksek katma değerli ürünlere odaklanması**.
- **TOGG ve Covid-19 Türkiye Platformu** gibi başarılı örneklerin diğer sektörlere uyarlanarak bütünleşik platformların yaygınlaştırılması.
- Ar-Ge ve yenilik mevzuatında uyumun sağlanması, kamu alımlarında **yerli teknolojiye öncelik** verilmesi ve gümrük mevzuatının kolaylaştırılması.
- Üniversitelerin öz gelirlerinden araştırmaya ayrılan payın artırılması.
- Etki ve performans bazlı destekleme süreçlerinin yaygınlaştırılması.
- **Temel bilim araştırmalarına ayrılan bütçelerin artırılması** ve temel bilimcilerle mühendislerin ortak projelere teşvik edilmesi.
- **Bankaların patentleri teminat olarak kabul etmesi** gibi girişimcilere yönelik kredi mekanizmalarının geliştirilmesi.
- **Araştırma üniversitelerinde dış paydaşların katılımıyla üst yapılar oluşturulması**.
- Üniversite sıralamalarında patentlerin ticarileştirilmesi gibi **çıktı odaklı göstergelerin ağırlığının artırılması**.
- TTO'ların kurumsal kapasitelerinin ve insan kaynakları sürekliliğinin sağlanması.
- Özel sektörün temel araştırma süreçlerine ve finansmanına aktif katılımının teşvik edilmesi.
- Fen fakültelerine **nitelikli öğrenci çekilmesine yönelik teşviklerin** çeşitlendirilmesi.
- Yurt dışındaki Türk bilim insanları envanterinin güncel tutulması ve ülkemize nitelikli bilim insanı çekilmesinin hızlandırılması.
- Araştırma altyapılarına ait **ulusal bir çevrimiçi veri tabanı** oluşturulması.

Raporda ayrıca, Yeşil Hidrojen, Yapay Zekâ, Batarya Teknolojileri, Aşı ve İlaç Teknolojileri, Karbon Yakalama ve Depolama Teknolojileri gibi **önemli proje başlıkları** ve bu hedeflere ulaşmak için yapılması önerilen araştırmalar/çalışmalar da detaylandırılmıştır.

Sonuç olarak, rapor, Türkiye'nin Ar-Ge ve yenilik ekosisteminin mevcut durumunu analiz ederek, küresel eğilimler doğrultusunda belirlenen hedeflere ulaşmak için **mevzuat, kurumsal yapı,**

insan kaynağı, altyapı ve finansman gibi alanlarda kapsamlı iyileştirme ve güçlendirme önerileri sunmaktadır.

7. Bağımlılıkla Mücadele Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) çerçevesinde hazırlanan **Bağımlılıkla Mücadele Çalışma Grubu Raporu**'dur. Raporun temel amacı, bağımlılıkla mücadelede daha etkin sonuçlar elde etmek için hedefler ve politikalar önermektir.

Raporda bağımlılık, **bir maddeye veya davranışa karşı konulamaz bir dürtü geliştirme** durumu olarak tanımlanmaktadır. Bu durum, beyindeki ödül merkezini sağlıklı bir şekilde uyarak kişinin yalnızca bağımlı olduğu madde veya davranışla kendini mutlu hissetmesine yol açar.

Rapor, bağımlılık konusunu iki ana tema altında incelemektedir: **madde bağımlılığı** ve **davranışsal bağımlılık**. Bağımlılıkla mücadele politikaları ise **"arzın önlenmesi"** ve **"talebin önlenmesi"** olmak üzere iki temel üzerine kuruludur ve bu faaliyetlerin etkin yürütülmesi için taraflar arasında **eşgüdüm, işbirliği ve iletişim** gereklidir.

1. Madde Bağımlılığı

Madde bağımlılığı; tütün, alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığını içermektedir.

• Tütün Bağımlılığı:

- Tütün ve tütün ürünleri kullanımı, yüksek bağımlılık potansiyeli ve zararlı kimyasalları nedeniyle önemli bir halk sağlığı sorunudur. Dünya genelinde her yıl 8,7 milyon kişi tütün kullanımına bağlı nedenlerle hayatını kaybetmekte, bunun yaklaşık 1,3 milyonu pasif etkilenimden kaynaklanmaktadır. Tütün ürünleri sıklıkla diğer bağımlılık yapıcı maddelere geçişte bir basamak görevi görmektedir.
- Türkiye'de tütün kullanım oranlarında 2005 sonrası azalmalar görülse de, 2012'den sonra artış yaşanmıştır. Özellikle çocukların tütün ürünlerine erişiminin korunması büyük önem taşımaktadır.
- Uluslararası düzeyde Dünya Sağlık Teşkilatı'nın **M-POWER** (İzleme, Koruma, Yardım Önerme, Uyarma, Yaptırım Uygulama, Vergi Artırma) önlemler seti bulunmaktadır. **Türkiye, 2013 yılında tüm M-POWER kriterlerini yerine getiren ilk ülke olmuştur.**
- Türkiye'de tütün kontrolü kapsamında 4207 sayılı Kanun ile toplu taşıma ve kapalı alanlarda sigara kullanımı, 18 yaş altı satış ve her türlü reklam yasaklanmıştır. Ayrıca, düz paket uygulaması getirilmiş ve elektronik sigara ile ısıtılmış tütün ürünlerinin ithalatı yasaklanmıştır.
- Mücadele kapsamında Sağlık Bakanlığı'nın **ALO 184 SABİM-Tütün İhbar Hattı, Yeşil Dedektör Mobil Uygulaması, ALO 171 Sigara Bırakma Danışma Hattı** ve **Sigara Bırakma Poliklinikleri** bulunmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı da **Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı** ile

farkındalık eğitimleri yürütmektedir. Yeşilay ise **YEDAM** (Yeşilay Danışmanlık Merkezleri) aracılığıyla psikolojik ve sosyal destek sağlamaktadır.

- **Alkol Bağımlılığı:**

- Alkol kullanımı önemli bir halk sağlığı sorunudur ve 2016 yılında dünya genelindeki ölümlerin %5,3'ü alkol ilişkili nedenlerdendir. Alkol kullanımı, doğum anomalileri, şiddet, intihar, trafik kazaları gibi pek çok toplumsal ve ekonomik soruna yol açmaktadır. **Alkol kullanımının güvenli bir sınırı olmadığı** vurgulanmaktadır.
- Türkiye'de alkollü içki tüketimi nüfus genelinde düşük olmakla birlikte, alkol tüketen bireylerin kişi başı tüketim miktarı yüksektir.
- Alkol bağımlılığıyla mücadelede arz ve talep azaltıcı politikalar benimsenmiştir. Yasal düzenlemeler arasında alkollü içki reklam yasağı, satış saatleri kısıtlamaları (22:00-06:00), ve uyarı işaretlerinin zorunlu kılınması yer almaktadır.
- Sağlık Bakanlığı'na bağlı **Erişkin ve Çocuk-Ergen Arındırma Merkezleri** ile Yeşilay'ın **YEDAM**'ları alkol bağımlılığına yönelik tedavi ve destek hizmetleri sunmaktadır.

- **Uyuşturucu Madde Bağımlılığı:**

- Dünya genelinde uyuşturucu madde kullanımında önemli bir artış gözlenmekte olup, 2011-2021 döneminde 15-64 yaş nüfusunda kullanıcı sayısı %23 artarak 296 milyona ulaşmıştır. Uyuşturucu kullanımı, bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlığını ciddi şekilde tehdit eder ve toplumsal sorunlara yol açar.
- Uyuşturucuyla mücadelede, uyuşturucu maddeye ulaşılabilirliğin engellenmesi temel amaçtır. Ayrıca, bağımlıların tedavi edilmesi ve rehabilite edilmesi için çeşitli programlar hayata geçirilmektedir.
- Türkiye'de İçişleri Bakanlığı'nın verilerine göre 2018 yılında hayatında en az bir kez uyuşturucu madde kullananların oranı %3,1 olarak belirlenmiştir.
- Mücadele kapsamında **5237 sayılı Türk Ceza Kanunu** ile uyuşturucu madde imal, ticaret ve kullanımına ilişkin ciddi yaptırımlar uygulanmaktadır. Ayrıca, denetimli serbestlik ve tedavi süreçleri de yer almaktadır.
- Sağlık Bakanlığı'nın **ALO 191 Uyuşturucu ile Mücadele Danışma ve Destek Hattı, Bağımlılık Danışma Merkezleri ve Arındırma Merkezleri** (AMATEM, ÇEMATEM) ile **BAHAR Modeli** (Bağımlı Hastalar İçin Rehabilitasyon Merkezi) tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri sunmaktadır.
- İçişleri Bakanlığı ise **NARKOTİM, TUBİM** (Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi), **UYUMA Projesi, NARKO REHBER Projesi** ve **En İyi Narkotik Polisi Anne Projesi** gibi çeşitli projelerle arzın önlenmesi ve farkındalık çalışmalarını yürütmektedir. Ticaret Bakanlığı da gümrük kapılarında uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadele etmektedir.

2. Davranışsal Bağımlılık

Davranışsal bağımlılıklar, kişinin belirli bir davranış üzerinde kontrol yetisinin bozulması, bu davranışın diğer ilgi alanlarının yerini alması ve olumsuz sonuçlara rağmen devam etmesi olarak tanımlanır. Raporda teknoloji ve kumar bağımlılığı ele alınmıştır.

- **Teknoloji Bağımlılığı:**

- Günümüzde giderek artan bir sorundur, özellikle gençler arasında internet ve dijital oyunlara aşırı bağımlılık sosyal ilişkiler ve akademik başarı üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır.
- Dünya Sağlık Teşkilatı (ICD-11) ve Amerikan Psikiyatri Birliği (DSM-5) **Oyun Oynama Bozukluğu (OOB)**'nu bir hastalık olarak tanımaktadır.
- Türkiye'de %85'i internet kullanmakta olup, internet kullanım amaçlarında sosyal medya (%82,4) ilk sırada gelmektedir.
- **Davranışsal Bağımlılıklarla Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2019-2023)** kapsamında teknoloji bağımlılığıyla mücadele edilmektedir. Sağlık Bakanlığı'nın **Davranışsal Bağımlılıkla Mücadele Programı (DBMP)**, Millî Eğitim Bakanlığı'nın eğitim programları ve Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'nun **Güvenli İnternet Merkezi** bu alandaki başlıca faaliyetlerdir.

- **Kumar Bağımlılığı:**

- Kumar oynama davranışının sıklıkla tekrarlanmasıyla ortaya çıkan bu durum, bireylerin maddi durumlarını ve sosyal ilişkilerini olumsuz etkileyerek ciddi sorunlara yol açabilmektedir.
- Son yıllarda teknoloji ve internetin kumar oyunlarına kolay erişim sağlaması ve devletlerin vergi geliri amacıyla yasallaştırması nedeniyle artış gözlenmektedir.
- **Türkiye'de kumar oynanması, oynatılması ve bu amaçla işletme açılması 1997 yılından itibaren kanunen yasaklanmıştır.**
- **Davranışsal Bağımlılıklarla Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı** çerçevesinde kumar bağımlılığına karşı farkındalık ve eğitim faaliyetleri yürütülmekte, çevrimiçi sitelerde koruyucu tedbirler alınmakta ve denetimler güçlendirilmektedir. İçişleri Bakanlığı, kumar oynanabilen yerlerde denetimler yapmaktadır.

3. On Birinci Kalkınma Planı Döneminin Değerlendirmesi ve Gelecek Perspektifi

On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) döneminde bağımlılıkla mücadelede önemli adımlar atılmış olsa da, bazı sorunlar tespit edilmiştir. Bu sorunlar arasında veri eksikliği, anne ve babalara yönelik farkındalık eğitimlerinin yetersizliği, personel arası bilgi düzeyi farklılıkları, bütün endüstrisinin yeni ürünlerine karşı yavaş mevzuat tepkisi, kaçakçılığın yaygınlaşması ve rehabilitasyon hizmetlerinin yetersizliği bulunmaktadır.

On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) döneminde bağımlılıkla mücadelede **toplumun madde ve davranışsal bağımlılık risklerinden korunması** uzun vadeli hedef olarak belirlenmiştir. Yeni hedefler, bağımlılıkla mücadele mekanizmalarının etkinliğini sağlamak, bağımlılık yapıcı

maddelerin arzını ve talebini azaltmak ve davranışsal bağımlılıkları önlemek üzerine odaklanmaktadır. Bu doğrultuda, kurumsal eşgüdümün güçlendirilmesi, risk haritalarının oluşturulması, saha araştırmalarının yaygınlaştırılması, kapsamlı bir Bağımlılıkla Mücadele Kanunu çıkarılması, yerel yönetimlerin ve üniversitelerin daha etkin rol alması, medya kampanyalarının çeşitlendirilmesi ve teknolojik imkanlardan yararlanılması gibi politikalar ve tedbirler önerilmektedir.

Sonuç olarak, rapor, bağımlılıkla mücadelenin birey ve toplum sağlığı ve refahı açısından büyük önem taşıyan çok boyutlu bir alan olduğunu vurgulamakta ve bu alandaki başarının **kapsamlı ve etkili politikaların yanı sıra toplumun tüm kesimlerinin işbirliği ve desteği** ile mümkün olacağını belirtmektedir.

8. Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) ÖİK Raporu

Bu rapor, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) çerçevesinde hazırlanan **Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) Özel İhtisas Komisyonu Raporu**'dur. Rapor, Türkiye'nin ikinci yüzyılının ilk beş yılını kapsayan (2024-2028) On İkinci Kalkınma Planı'na katkı sağlamayı amaçlamaktadır ve kamu kurumları için emredici, özel sektör için yol gösterici niteliği taşımaktadır. Raportörler, bu raporun ülkenin daha hızlı kalkınmasına fayda sağlamasını umut etmektedirler.

1. BİT Sektörünün Önemi

BİT sektörü, günümüzde tüm ülkelerin kalkınmasında en yüksek öneme sahip sektördür. Ülkeler, güçlü bir ekonomiye sahip olabilmek için nitelikli iş gücünü ve üretimi, orduları ve silahlı kuvvetleri ile birlikte geleceklerinin teminatı olarak görmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün 1. İktisat Kongresi'ndeki sözleri, tam bağımsızlığın ekonomik egemenlikle sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır. BİT sektörü, yeni teknolojiler ortaya çıkararak hızla büyümekte, gelişmekte ve ülkelerin ekonomik büyümesini hızlandırmaktadır. Bu sektör, Avrupa ekonomisinin büyümesine gayrisafi yurt içi hasılanın (GSYİH) yaklaşık %5'i oranında katkı sağlamakta ve genel üretkenlik artışının %20'sini oluşturmaktadır. Bir ülkenin ekonomik rekabet gücü, BİT'teki üretkenliğine bağlıdır. BİT sektörünün ülke ekonomilerine yeterli katkısı sağlayabilmesi ancak yetkin beyin gücü ile mümkündür. Yapılan araştırmalar, genişbant yaygınlığındaki %10'luk artışın GSYİH'de %1.38'lik (düşük ve orta gelirli ülkeler için) ve %1.21'lik (yüksek gelirli ülkeler için) bir artışa neden olduğunu göstermektedir.

2. BİT Sektöründeki Temel Yenilikler ve Gelişmeler

Rapor, BİT sektöründeki başlıca yenilikleri ve gelecekteki önemini vurgulamaktadır:

- **Yapay Zekâ (AI):** Bilgisayarların insan benzeri düşünme ve karar verme yeteneği kazanmasını sağlayan bu teknoloji, birçok sektörde kullanılmakta ve küresel pazarının 2028'de 998 milyar ABD dolarına ulaşması beklenmektedir.
- **Bulut Bilişim ve Veri Merkezleri:** İnternet üzerinden sunulan veri depolama ve işleme hizmetidir. Küresel bulut bilişim pazarının 2028'e kadar 791.5 milyar ABD dolarına ulaşması öngörülmektedir. Kamu kurumlarında bulut bilişim kullanımı, ABD ve İngiltere

gibi ülkelerde önemli parasal tasarruflar sağlamıştır. Türkiye'de ise siber güvenlik ve bulut teknolojisi en fazla yatırım yapılan BT konularıdır.

- **Nesnelerin İnterneti (IoT):** Birbirine ve internete bağlı cihazların oluşturduğu ağıdır. Akıllı evlerden sanayi üretimine kadar birçok alanda kullanılmakta ve 2030'da internete bağlı cihaz sayısının 1 trilyona ulaşacağı tahmin edilmektedir.
- **Blokzinciri (Blockchain):** Sayısal para birimlerinin ve verilerin güvenli bir şekilde merkezi otoriteye bağlı olmadan saklanması sağlayan teknolojidir.
- **Sanal Gerçeklik (VR) ve Artırılmış Gerçeklik (AR):** Gerçek dünyadaki deneyimleri zenginleştiren teknolojilerdir.
- **Sanal Evren (Metaverse):** Fiziksel dünyanın dijital ikizini oluşturan sanal evren, yeni gelir fırsatları sunmaktadır.
- **Robotik:** İnsanların yerine belirli işleri yapabilen robotların tasarlanmasını ve geliştirilmesini sağlayan teknolojidir.
- **5G/6G Teknolojisi:** Daha hızlı internet bağlantıları ve düşük gecikme süreleri sunarak büyük bir değişimi tetikleyecektir. 5G'nin Türkiye GSYİH'sine 15 yılda 458 milyar TL katkı sağlaması ve 25 bin tam zaman eşdeğer istihdam oluşturmaları beklenmektedir.
- **Siber Güvenlik ve Veri Gizliliği:** Siber saldırıların hızla artması ve maddi kayıplara yol açması nedeniyle kritik öneme sahiptir. Güçlü bir siber güvenlik yapılanması, ülkelerin ekonomik kalkınmasında ve toplumsal refahında önemli rol oynamaktadır. Türkiye, Global Siber Güvenlik Endeksi'nde 11. sırada yer almaktadır.
- **Uzay ve Alt Uzay İletişim Teknolojileri:** Mobil haberleşme sistemlerinin dünya yüzeyinin sadece %15'ini kapsadığı düşünüldüğünde, uydular ve yüksek irtifa platform hava araçları (HAPS) gibi sistemler kesintisiz haberleşme için hayati öneme sahiptir. Türkiye'nin uydu üretimi ve fırlatma kapasiteleri giderek artmaktadır.

3. On Birinci Kalkınma Planının (2019-2023) Değerlendirilmesi

On Birinci Kalkınma Planı'nda BİT sektörü için "Bilgi ve iletişim teknolojilerinin geliştirilmesi ve kullanımı yoluyla ekonomide verimliliğin ve rekabet gücünün artırılması, bu suretle iş süreçlerinin dönüştürülmesi" amaç olarak belirlenmiştir. Plan hedeflerinin %58,8 gibi önemli oranda tutturulduğu belirtilse de, bazı önemli hedefler ya tamamlanmamış ya da kısmen gerçekleşmiştir.

Gerçekleşmeyen veya Kısmen Gerçekleşen Öneriler:

- **Bilişim Bakanlığı kurulması:** Bu öneri On Birinci Kalkınma Planı döneminde gerçekleşmemiştir.
- **Elektronik Haberleşme Sektöründeki karlılık sorunları:** Mobil işletmecilerin toplam gelirleri 2008'den 2022'ye %64 düşüşle 5.73 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Abone başına gelirlerde de AB ülkelerine göre önemli düşüş yaşanmıştır. Bu durum, yatırımları zorlaştırmakta ve "Milli Teknoloji Hamlesi"ni olumsuz etkilemektedir.

- **Fiber Optik Altyapı:** Türkiye'nin toplam fiber uzunluğu 2022 yılı sonu itibarıyla 517 bin km'ye ulaşsa da, abone yoğunluğu OECD ortalamasının altındadır. Mevcut mevzuat ve uygulamalar (geçiş hakkı, belediyelerle sorunlar) altyapı kurulumunu engellemektedir.
- **Acil Durum Haberleşmesi:** 6 Şubat 2023 depremleri, kesintisiz iletişimin önemini bir kez daha göstermiştir. Kamu Güvenliği ve Acil Durum Haberleşme Sisteminin halen yaygın olarak kurulup işletmeye alınmamış olması büyük bir eksikliklerdir.
- **İmtiyaz Sözleşmelerinin Sona Ermesi:** Türk Telekom ve GSM1800 imtiyaz sözleşmelerinin süresi On İkinci Kalkınma Planı döneminde sona erecektir. Bu devir süreçlerine ilişkin detaylı mevzuat henüz hazırlanmamıştır.
- **Yerli ve Milli Teknolojiler:** Türkiye, 5G teknolojilerini geliştirebilen dünyadaki 7 ülkeden biri olsa da, yerlilik oranlarının artırılması ve yerli ürün ekosisteminin olgunlaşması gerekmektedir.
- **Nitelikli İnsan Gücü:** "Beyin göçü" sorunu gündemdedir. Nitelikli yazılım uzmanlarının yurtdışındaki firmalar için uzaktan çalışmasıyla bu sorun artmıştır. Üniversitelerdeki bilgisayar mühendisliği bölümlerinin %41'inde profesör öğretim üyesi bulunmamaktadır.

4. On İkinci Kalkınma Planı Dönemi Perspektifi ve Öneriler

On İkinci Kalkınma Planı'nda BİT sektörüne yönelik temel amaçlar belirlenmiştir: BİT sektörünün gelişmişliğinin artırılması ve sürdürülebilir kılınması; BİT sektörü büyüklüğünün GSYİH ile orantılı olarak aynı düzeye getirilmesi; BİT sektörünün ekonomik büyümeye kaldıraç etkisiyle katkı sağlaması; ve bilişim teknik biliminin ulusal bir kalkınma aracı olarak kullanılması.

Bu amaçlar doğrultusunda birçok politika ve tedbir önerilmiştir:

- **Genel Sektör Büyümesi:** BİT sektör büyüklüğünün 2028'e kadar **en az 110 milyar ABD dolarına**, kişi başına BİT sektör büyüklüğünün ise **1100 ABD doları seviyesine** ulaştırılması hedeflenmelidir.
- **Altyapı Yatırımları:** Fiber optik altyapının hızla yaygınlaştırılması ve güçlendirilmesi. Yeni yapılacak konut ve işyerlerinde elektrik, su, gaz gibi internet ve diğer iletişim altyapılarının da hazır olması koşulu getirilmelidir. **Geçiş hakkı ve izin süreçleri kolaylaştırılmalı, tesis paylaşımı zorunluluğu kaldırılmalıdır.**
- **Vergi ve Finansal Yükler:** Elektronik haberleşme sektöründeki **ağır vergi ve finansal yükümlülükler hafifletilmelidir.** Cihazlara uygulanan ek vergi ve taksit sınırlamaları kaldırılmalıdır. Uydu ve uzay sektörü ile yazılım sektörü için savunma sanayiindeki gibi **vergi muafiyetleri** sağlanmalıdır.
- **Yerleşme ve Teşvikler:** Yerli ürün tedarik eden firmalara teşvikler sağlanmalı, Ar-Ge fonları etkin kullanılmalı. **5G ve sonrası yetkilendirmelerde en az %45 yerli alım zorunluluğu korunmalı**, ancak bu koşulun uygulanabilirliği için yol haritaları hazırlanmalıdır.

- **Acil Durum Haberleşmesi: Ulusal Acil Durum Haberleşme Strateji Belgesi ve Eylem Planı hazırlanmalı.** Deprem bölgelerindeki hasarlı altyapılar gözden geçirilmeli, mobil baz istasyonları ve fiber bağlantıları güçlendirilmeli.
- **Siber Güvenlik:** Ulusal siber güvenlik yönetişimi ve organizasyonuna yönelik **kapsamlı bir çatı mevzuatı geliştirilmeli.** Siber güvenlik çalışmalarının merkezi üst bir otorite tarafından koordine edilmesi gereklidir. Yerli siber güvenlik ürünleri teşvik edilmeli, uluslararası standartlara uyum sağlanmalıdır. Nitelikli siber güvenlik işgücünün ülkede kalmasını sağlayacak önlemler alınmalıdır. Siber güvenlik eğitimleri ve farkındalık çalışmaları artırılmalıdır.
- **İnsan Kaynağı ve Eğitim:** Nitelikli insan gücü yetiştirmek için üniversitelerde bilişim ve teknoloji ağırlıklı eğitim yaygınlaştırılmalı, mühendislik eğitimlerinde **ABET ve MÜDEK gibi akreditasyonlar yaygınlaştırılmalıdır.** Beyin göçünü engellemek için teşvikler ve istihdam ortamları yaratılmalıdır.
- **Yazılım Sektörü:** Yerli yazılım firmalarının olgunluk seviyelerini yükseltmek için sektörel veri altyapısı oluşturulmalı. Yazılım geliştiricilere mekândan bağımsız destekler verilmeli. **Yazılım Sektörü Geliştirme Strateji Belgesi hazırlanmalıdır.** Kamu bulut bilişim altyapı ve uygulama yazılımlarında açık kaynak kodlu yazılımlara öncelik verilmelidir.
- **Kurumsal Yapılanma:** Türkiye Yüzyılı vizyonuna uygun olarak **"Bilişim ve Elektronik Haberleşme Bakanlığı" kurulması önerilmektedir.** Ayrıca, TBMM'de "Bilişim ve Elektronik Haberleşme Komisyonu" oluşturulması değerlendirilmektedir.

Rapor, BİT sektörünün ülke kalkınmasındaki kilit rolünü vurgulamakta ve bu alandaki sorunların çözümü için bütüncül, işbirliğine dayalı ve uzun vadeli stratejilerin benimsenmesi gerektiğini belirtmektedir.

9. Bitkisel Üretim ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) çerçevesinde hazırlanan **Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyonu Raporu**'dur. Raporun temel amacı, Türkiye'nin ikinci yüzyılının ilk beş yılını kapsayan (2024-2028) On İkinci Kalkınma Planı'na katkı sağlamak olup, kamu kurumları için emredici, özel sektör için ise yol gösterici niteliktedir [YÖNETİCİ ÖZETİ].

Rapor, bitkisel üretim sektörünün mevcut durumunu dünya ve Türkiye özelinde analiz etmekte, On Birinci Kalkınma Planı dönemini değerlendirmekte ve On İkinci Kalkınma Planı dönemi için perspektif ve öneriler sunmaktadır [YÖNETİCİ ÖZETİ, 2. MEVCUT DURUM ANALİZİ, 3. PLAN DÖNEMİ PERSPEKTİFİ].

1. Dünyada Bitkisel Üretim Sektöründe Mevcut Durum

- **Küresel Etkiler:** 2019 yılında başlayan Covid-19 pandemisi ve 2022'de Rusya-Ukrayna arasında başlayan savaş, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda tüm dünyayı olumsuz etkilemiştir. Özellikle Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi, tahıl, yağlı tohum, gübre, doğal gaz ve petrol tedarik piyasalarını krize ve belirsizliğe sürüklemiştir. Türkiye'nin

öncülüğünde imzalanan Karadeniz Tahıl Koridoru Anlaşması, piyasalarda bir miktar rahatlatma sağlamıştır.

- **Gıda Fiyatları ve Kıtılık:** Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) Gıda Fiyat Endeksi, Mart 2022'de tüm zamanların en yüksek seviyesine ulaşmış, özellikle bitkisel yağ ve tahıllarda yüksek artışlar yaşanmıştır. Küresel olarak açlıktan etkilenen insan sayısı, Covid-19 salgını sonrası 150 milyon kişi artarak 2021'de 828 milyona yükselmiştir.
- **Bitkisel Ürün Üretimi:** Dünya genelinde en yaygın üretimi yapılan bitkisel ürün grubu tahıllardır (yaklaşık 3 milyar ton). 2021'de en çok üretilen bitki 1,9 milyar ton ile şeker kamışı olmuştur. Hububat stokları son dönemde gerileme eğilimindedir.

2. Türkiye'de Bitkisel Üretim Sektöründe Mevcut Durum

- **Makroekonomik Göstergeler:** On Birinci Kalkınma Planı döneminde (2019-2023) Türkiye Gayrisafi Yurt İçi Hasılası (GSYİH) 2021'de en yüksek artışı yaşamıştır. Tarım sektörünün GSYİH içindeki payı 2000'de yüzde 9,7 iken, 2022'de yüzde 5,5'e gerilemiştir. Tarım sektöründe istihdamın toplam istihdam içindeki payı da 2005-2021 döneminde yüzde 25,5'ten yüzde 15,7'ye düşmüştür.
- **Bitkisel Üretim Miktarı ve Değeri:** Türkiye'de bitkisel üretim miktarı, kuraklık yaşanan yıllar dışında artış eğilimi göstermektedir. 2022 yılında toplam 128,6 milyon ton bitkisel üretim gerçekleştirilmiştir; bunun %54,6'sı tarla bitkileri, %24,6'sı sebzeler, %20,9'u meyve-çay ve baharat grubundan oluşmaktadır. Toplam bitkisel üretim değeri 2021 yılında 306,4 milyar TL'ye ulaşmıştır.
- **Tarım Alanı Kullanımı:** Türkiye'nin toplam tarım alanı 2000'den 2022'ye %9,6 azalarak 23,8 milyon hektara gerilemiştir. Tarla bitkileri alanı azalırken, meyve alanı %40,8 oranında genişlemiştir. Nadas alanları ise %38,7 oranında daralmıştır.
- **Stratejik Ürünler ve Yeterlilik:** 2021/22 piyasa döneminde toplam tahıl ürünlerinde yeterlilik derecesi %80,3, ekmeklik buğdayda %79,9, makarnalık buğdayda %151,8'dir. Yağlı tohumlarda (ayçiçeği %59,6, soya %6,0) yeterlilik düşüktür ve üretimin artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.
- **Örtü Altı Üretimi:** Türkiye, örtü altı üretim alanında Avrupa'da ikinci, dünyada dördüncü sıradadır. 2022'de toplam örtü altı üretiminin %87,7'sini sebze, %12,3'ünü meyve oluşturmaktadır. Özellikle jeotermal seraların potansiyeli vurgulanmıştır.
- **Tohumculuk:** Türkiye'de sertifikalı tohum üretimi son yirmi yılda yaklaşık 9 kat artarak 2022'de 1,36 milyon tona ulaşmıştır. Yerli tohum kullanımı %97'dir. Tohumluk ihracatının ithalatı karşılama oranı artarak %137,2'ye yükselmiştir.
- **Kimyevi Gübre:** Türkiye'de kurulu kapasite yıllık gübre tüketimini karşılayabilecek düzeyde olsa da, hammadde kaynaklarının yetersizliği nedeniyle gübre üretiminde kullanılan hammaddelerin yaklaşık %90'ı ithal edilmektedir.
- **Bitki Sağlığı:** Türkiye, entegre zararlı yönetimi kapsamında çalışmalar yürütmekte ve birim alana daha az bitki koruma ürünü kullanımı bakımından AB ülkelerine göre daha iyi durumdadır.

- **Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları:** Organik tarım yapan üretici sayısı ve alan miktarı On Birinci Kalkınma Planı döneminde azalmıştır. Organik tarımın toplam tarım alanları içerisindeki payı 2022'de %1,5 olarak gerçekleşmiştir. İyi tarım uygulamaları alanı ise 2022'de 206.893 ha'ya ulaşmıştır.
- **Tarımsal Destekler:** Tarımsal destekleme ödemeleri son yirmi yılda sürekli artarak 2022'de 39,65 milyar TL'ye yükselmiştir. 2023 yılı bütçesinde toplam bütçenin %65,2'si bitkisel üretim desteklerine ayrılmıştır.
- **Dış Ticaret:** Gıda ve tarım ürünleri ihracatı 2022'de 29,9 milyar dolara yükselirken, ithalat 23,2 milyar dolara çıkmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı 2013'te %138,6 iken 2022'de %128,9'a gerilemiştir.

3. İlişkili Temel Alanlarla Yansımalar

- **Kırsal Kalkınma:** IPARD Programı kapsamında kırsal kalkınmaya destek sağlanmaktadır.
- **Ar-Ge ve Teknolojik Gelişmeler:** Tarımsal araştırmalar kamu, özel sektör ve üniversiteler tarafından yürütülmektedir. Tarımsal Ar-Ge'ye ayrılan bütçe payı düşüktür. TAGEM, yüksek verimli çeşitler geliştirmekte ve akıllı tarım teknolojileri (insansız hava araçları, otomatik dümenleme sistemleri) konusunda çalışmalar yapmaktadır.
- **İklim Değişikliğine Uyum:** Türkiye, Paris İklim Anlaşması'na taraf olmuş ve 2053 net sıfır emisyon hedefi belirlemiştir. AB'nin Avrupa Yeşil Mutabakatı'na (AYM) uyum çalışmaları devam etmekte olup, pestisit ve kimyasal gübre kullanımının azaltılması hedeflenmektedir.
- **Risk Yönetimi:** Tarım Sigortaları Havuzu (TARSİM) ile devlet destekli tarım sigortası uygulamaları yaygınlaşmaktadır. Gelir Koruma Sigortası gibi yeni uygulamalar pilot olarak başlatılmıştır.
- **Biyoteknoloji:** Moleküler yöntemler, yeni bitki çeşitlerinin ıslah çalışmalarında yoğun olarak kullanılmaktadır. Türkiye'de genetiği değiştirilmiş bitki ve hayvan üretimi yasaktır.
- **Lisanslı Depoculuk:** Lisanslı depo kapasitesi 2016'da 805 bin ton iken, Mayıs 2023 itibarıyla 9 milyon tona ulaşmıştır. Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) alımlarının büyük bir kısmını lisanslı depolar üzerinden elektronik ürün senedi (ELÜS) yoluyla yapmaktadır.

4. On İkinci Kalkınma Planı Dönemi Perspektifi ve Öneriler

On İkinci Kalkınma Planı döneminde bitkisel üretim vizyonu, **arz güvenliğini esas alan, ekonomik açıdan kârlı ve verimli, sosyal açıdan yaşanabilir, iklim değişikliğine duyarlı, teknolojik gelişmelerle uyumlu, tarıma dayalı sanayi ile entegre, rekabetçi ve sürdürülebilir bir bitkisel üretim sektörü** olarak belirlenmiştir.

Temel Hedefler ve Politika Önerileri:

- **Stratejik Ürünlerde Kendine Yeterlilik:** Hububat, baklagil ve yağlı tohumlar gibi stratejik ürünlerde yurtiçi kendine yeterlilik oranları **asgari yüzde yüz olarak korunmalı**, üretim planlaması yaygın uygulama haline getirilmelidir.

- **Altyapı ve Kaynak Kullanımı:**

- **Nadas alanlarında %25 azalma** sağlanmalı, atıl araziler üretime kazandırılmalı, arazi bankacılığı sistemi oluşturulmalı.
- Tarım arazileri üzerindeki amaç dışı kullanım baskısı azaltılmalı ve denetimler artırılmalıdır.
- **Su Kanunu çıkarılmalı**, eski sulama sistemleri rehabilite edilerek basınçlı sulama altyapısına dönüştürülmeli, kısıtlı sulama yaygınlaştırılmalıdır.
- Tarımda yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.
- Mera ıslahı bütüncül şekilde ele alınarak yapılmalı ve etkili yönetimi sağlanmalıdır.

- **Destekler ve Finansman:**

- Tarımsal destekler sadeleştirilmeli, üretim planlaması ve iklim değişikliği ile ilişkilendirilmeli, başvuru ve ödeme süreçleri ekim öncesi tamamlanmalıdır.
- Girdi destekleri (mazot, gübre) üretim maliyetlerini azaltacak ve temel girdilere ulaşımı sağlayacak şekilde kullanım dönemlerinde karşılanmalıdır.
- Kırsal kalkınma desteklerinde **kadın ve genç çiftçiler** ile ilgili bölüm mezunları önceliklendirilmelidir.

- **Pazarlama ve Organizasyon:**

- **Sözleşmeli üretim modeli geliştirilmeli.**
- Yaş meyve ve sebze hallerinde altyapı iyileştirilmeli, üretici örgütlerinin etkinliği artırılmalıdır.
- Lisanslı depolar yaygınlaştırılmalı, ürün çeşitliliği artırılmalı ve üreticiler tarafından etkin bir şekilde kullanılması sağlanmalıdır.
- İhtiyaç halinde stratejik ürünlerde piyasa regülasyonunu sağlayacak müdahale mekanizmaları güçlendirilmelidir.

- **Ar-Ge, Teknoloji ve Dijitalleşme:**

- **Ar-Ge ve yenilikçilik düzeyi geliştirilmeli**, bütçeden tarımsal Ar-Ge'ye ayrılan pay artırılmalıdır.
- Tarım odaklı teknoloji merkezleri kurularak Türkiye'nin teknoloji üretim üssüne dönüştürülmesi hedeflenmelidir.
- **Tam bir dijital dönüşüme geçilmeli** ve dijital araçlar etkinleştirilmeli, mevcut veri tabanları iyileştirilmeli ve entegrasyonu sağlanmalıdır.
- İleri tarım teknolojilerinin (akıllı tarım makineleri, insansız hava araçları, erken uyarı sistemleri) üretimi ve kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.

- İyi tarım uygulamaları ve organik tarım bilgi sistemleri kurulmalı/güncellenmeli, e-ticarete tarım ürünleri ve girdilerinin satışının izlenebilirliği sağlanmalıdır.

- **Çevre ve İklim Değişikliği:**

- Paris İklim Anlaşması ve Avrupa Yeşil Mutabakatı'na uyum hedefleri sektörlere indirgenmeli, bitkisel üretimde karbon ve su ayak izi sisteme uyumu sağlanmalıdır.
- Pestisit kullanımının azaltılması ve denetimlerin etkinliği artırılmalıdır.
- Dijital kuraklık izleme haritaları oluşturulmalı ve iklim değişikliği senaryolarına uygun tedbirler alınmalıdır.
- Tarım sigortası sisteminde uydu teknolojilerinin kullanımı geliştirilmeli ve gelir koruma sigortası yaygınlaştırılmalıdır.

- **İnsan Kaynağı ve Sosyal Yapı:**

- Nitelikli insan gücü yetiştirmek için eğitim yaygınlaştırılmalı, gençlerin kırsalda kalmasını veya köylere yönelmesini sağlayacak tedbirler alınmalıdır.
- Kırsalda yaşam standardını yükselterek sosyal statünün artırılmasına yönelik programlar oluşturulmalıdır.
- Tarımsal işgücünün sosyal güvenlik sorununa çözüm bulunmalı, yabancı işgücünün istihdamı kolaylaştırılmalıdır.
- Eğitim, yayım ve danışmanlık bağının güçlendirilmesi, danışmanlık kaynaklarının çeşitlendirilmesi hedeflenmektedir.

Rapor, tüm bu sorun alanlarının çözümünün ve hedeflere ulaşılmasının, bütüncül bir yaklaşımla, iş birliğine dayalı ve uzun vadeli stratejilerin benimsenmesiyle mümkün olacağını vurgulamaktadır.

10. Bölgesel Kalkınma Politikaları ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) çerçevesinde hazırlanan **Bölgesel Kalkınma Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu**'dur. Raporun temel amacı, Türkiye'nin ikinci yüzyılının ilk beş yılını kapsayan On İkinci Kalkınma Planı'nın bölgesel kalkınma alanındaki hedef ve stratejilerine yön vermek olup, kamu kurumları için yol gösterici niteliktedir.

Rapor, Türkiye'de bölgeler arası refah dağılımında önemli farklılıklar bulunduğunu ve bu dengesizliklerin Covid-19 pandemisi, küresel siyasi krizler ve 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremleri gibi son yıllardaki gelişmeler nedeniyle artma eğilimi gösterdiğini belirtmektedir. Bu durum, küresel eğilimleri dikkate alan, ulusal hedeflerle uyumlu ve yerleşimlerin özelliklerine duyarlı bölgesel kalkınma politikalarına olan ihtiyacı artırmaktadır.

1. Mevcut Durum Analizi

Rapor, küresel ve Türkiye özelinde bölgesel kalkınma sektörünün mevcut durumunu detaylı bir şekilde analiz etmektedir:

- **Küresel Gelişmeler:**

- **Küresel Riskler:** Dünya Ekonomik Forumu'na (WEF) göre, gelecek on yılın temel riskleri arasında yaşam maliyeti krizi, doğal afetler, aşırı hava olayları, jeoekonomik çatışma, iklim değişikliğini azaltmada ve uyum sağlamada başarısızlıklar bulunmaktadır. Teknolojik değişimlere uyum sağlayamayan toplumlar arasında eşitsizliklerin derinleşmesi muhtemel görülmektedir.
- **Mega Eğilimler:** İklim değişikliği (küresel ısınma, afetler, iklim göçmenliği), teknolojik gelişmeler (dijitalleşme, otomasyon, yapay zeka) ve demografik değişim (nüfusun yaşlanması/azalması, kentleşme, göç) dünya genelinde bölgesel kalkınma dinamiklerini büyük ölçüde etkilemektedir.
- **Geleceğin İşleri ve Beceriler:** Teknolojik gelişmeler ve yeşil ekonomiye geçiş, işgücü piyasalarını yeniden yapılandırmakta; yapay zeka, makine öğrenimi, sürdürülebilirlik uzmanlığı gibi meslekler hızla büyürken, bazı rutin işlerin kaybolması beklenmektedir. Dijital ve yeşil dönüşümün sunduğu fırsatlardan yararlanmak için çalışanların yeni beceriler kazanması (reskilling) ve becerilerini geliştirmesi (upskilling) için programlara ihtiyaç duyulmaktadır.

- **Dünyadaki Bölgesel Kalkınma Politikaları:**

- **OECD:** 1950'lerden bu yana bölgesel eşitsizlikleri azaltmayı hedefleyen politikalar, başlangıçta altyapı yatırımları ve mali transferlerle uygulanmış; 1980'lerden sonra bölgesel rekabet edebilirliği artırmaya yönelik, çok paydaşlı ve mekâna duyarlı (yerleşimlere özgü) yaklaşımlara evrilmiştir. 2008 krizi ve güncel mega eğilimler sonrası dirençlilik, inovasyon, girişimcilik, iklim değişikliği ve demografik değişim gibi konular bölgesel politikaların kapsamına girmiştir.
- **AB:** Kuruluşundan itibaren ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin giderilmesini önemsemiş, uyum politikası kapsamında "mekâna duyarlı" kalkınma modeli ve "akıllı uzmanlaşma" yaklaşımlarını benimsemiştir. 2021-2027 döneminde ana öncelikler yeşil ve dijital dönüşüm, istihdam, rekabet edebilirlik ve sürdürülebilir kalkındır. Özellikle "Adil Geçiş Fonu" ile yeşil dönüşümden en çok etkilenecek bölgeler hedeflenmektedir.
- **Doğu Asya Ülkeleri (Güney Kore ve Çin):** Güney Kore, dengesiz büyüme sorununa karşı büyükşehirlerin yoğunlaşmasını sınırlayıcı ve kırsal alanları teşvik edici politikalar (İnovasyon Şehirleri Girişimi, Sejong Çok Fonksiyonlu İdari Şehri gibi) uygulamıştır. Çin ise kıyı bölgeleriyle iç bölgeler arasındaki eşitsizlikleri gidermek için "Batı Kalkınma Stratejisi" ve "Orta Çin'in Yükselişi Planı" gibi eşgüdümli bölgesel kalkınma stratejilerini benimsemiştir.

- **Türkiye'de Genel Durum:**

- **Tarihsel Süreç:** Türkiye'de bölgesel dengesizlikler Cumhuriyet'in kuruluşundan beri önemli bir sorun olup, 1960'lardan 2000'li yıllara kadar merkezi düzeyde plan ve projelerle (GAP, DAP, DOKAP gibi) ve teşvik unsurlarıyla (KÖY, OSB, KSS) giderilmeye çalışılmıştır. 2000'li yıllardan sonra ise yerel potansiyele dayalı, tüm bölgeleri kapsayan, girişimcilik ve yeniliğe odaklanan yeni bir bölgesel kalkınma ve planlama yaklaşımına geçilmiştir.
- **On Birinci Kalkınma Planı Değerlendirmesi:** 2019-2023 dönemini kapsayan On Birinci Kalkınma Planı'nda bölgesel gelişme hedeflense de, küresel ve ulusal olağanüstü gelişmeler (pandemi, depremler) nedeniyle kişi başı gelir, istihdam ve eğitim seviyesi gibi temel göstergelerde hedeflenen rakamlara ulaşılamamış, bölgeler arası gelişmişlik farkları devam etmiştir.
- **Ulusal Politikalar ve Kurumlar:** Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) (2014-2023) bölgesel kalkınmaya yönelik genel amaçlar ve mekânsal/yatay hedefler belirlemiştir. Bölgesel kalkınma politikalarının uygulanmasında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (KAGM), 26 Kalkınma Ajansı ve 4 Bölge Kalkınma İdaresi (GAP, DAP, DOKAP, KOP) önemli roller üstlenmektedir. Kalkınma Ajansları, bölge planları ve Sonuç Odaklı Programlar (SOP) aracılığıyla mali ve teknik destekler sağlamakta, merkezi programlar (SOGEP, CMDP, KDSP, ÜŞP, ÇÜGEP) yürütmektedir. Bölge Kalkınma İdareleri ise tarım, turizm ve sanayi gibi sektörlerde bölgelerin kalkınmasına yönelik projeler uygulamaktadır.
- **Analitik Çalışmalar:** Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE) ve Türkiye'de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri Araştırması (YERSİS) gibi çalışmalar, Türkiye'deki bölgeler arası gelişmişlik farklarını ve yerleşimlerin hizmet ağlarını ortaya koymaktadır.
- **Mega Eğilimler Kapsamında Değerlendirme:** İklim değişikliği ve sıfır emisyon hedefleri, bölgelerin sektörlerini dönüştürmeyi gerektirmekte; dijitalleşme ise bölgeler arası eşitsizlikleri artırma potansiyeli taşımaktadır.
- **2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri:** Depremlerin 11 ili derinden etkilediği, yaklaşık 14 milyon kişiyi ve Türkiye nüfusunun %16,4'ünü kapsadığı belirtilmiştir. Ekonomik yükün yaklaşık 103,6 milyar dolar olduğu ve bunun 2023 yılı milli gelirinin %9'una ulaşabileceği tahmin edilmektedir. Bu durum, bölgesel düzeyde kapsamlı iyileşme çalışmalarına olan ihtiyacı ortaya koymaktadır.
- **Uluslararası Mukayeseli Göstergeler:** Türkiye, OECD ülkeleri arasında bölgesel gelir farklarının en yüksek olduğu ilk beş ülke arasında yer almakta ve bölgeler arası eğitim eşitsizlikleri de yüksek seyretmektedir. Genç işsizliği ve NEET oranları AB ortalamasının üzerindedir. Dijitalleşmede bölgesel farklılıklar bulunmakla birlikte, özellikle ticari dijital araç kullanımı AB ülkelerinin gerisindedir. Ar-Ge harcamaları ve yenilikçilik göstergeleri de metropoller ve sanayi bölgelerinde yoğunlaşmış olup, doğu bölgeleri zayıf durumdadır.
- **Sorun Alanları:** Raporda tespit edilen başlıca sorun alanları arasında bölgesel potansiyellerin tam harekete geçirilememesi, küresel eğilimlere uyum kapasitesinin

yetersizliği, dijital altyapı ve beceri farklılıkları, sektörel stratejilerde mekânsal boyutun zayıflığı, kurumsal kapasite yetersizliği, etkin izleme-değerlendirme sisteminin eksikliği, finansman araçlarının geliştirilememesi, bölgelerin şoklara karşı kırılganlığı, genç ve kadın işgücüne katılımın düşüklüğü ve teknoloji girişimciliğinin yetersizliği yer almaktadır.

2. On İkinci Kalkınma Planı Dönemi Perspektifi ve Öneriler

On İkinci Kalkınma Planı döneminde (2024-2028) bölgesel kalkınma politikalarının vizyonu; **"Potansiyellerinin değerdendirilmesi ile gelişmişlik farklarının azaldığı, dijital ve yeşil dönüşüm süreçlerine katkı sağlayarak rekabetçiliğı artan, dirençli ve ülke kalkınmasına maksimum katkı sağlayan bölgelere sahip olmak"** olarak belirlenmiştir.

Bu vizyona ulaşmak için sekiz temel politika alanı önerilmiştir:

1. **Yerleşimlerin farklılaşan özelliklerine duyarlı bölgesel stratejiler geliştirilecek ve uygulanacaktır.** Bu, en gelişmiş bölgelerin küresel rekabet gücünü artırmaktan, az gelişmiş bölgelerde ekonomiyi çeşitlendirmeye kadar uzanan özelleşmiş müdahaleleri içerir.
2. **Bölgesel kalkınma alanında kurumsal ve stratejik düzenlemeler gerçekleştirilecektir.** Kurumlar arası koordinasyonun güçlendirilmesi, kalkınma ajanslarının uzmanlaşma ve koordinasyon kapasitelerinin artırılması hedeflenmektedir.
3. **Bölgesel düzeyde sağlanan destekler bölgesel rekabet gücünü artırmaya yönelik tasarlanacak ve yenilikçi finansman araçları geliştirilecektir.** Doğrudan hibe yerine performansa dayalı ödeme yöntemleri ve teknoloji odaklı bölgesel girişim sermayesi uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.
4. **Bölgelerin beklenmedik koşullara ve ekonomik zorluklara karşı daha dayanıklı hale getirilmesi için faaliyetler yürütülecektir.** Ekonomik açıdan kırılgan sektörler belirlenecek ve afet öncesi hazırlık ile risk azaltma faaliyetleri güçlendirilecektir.
5. **Bölgelerin gelişme alanları dikkate alınarak dijital dönüşüm ihtiyaçları karşılanacak ve bu yönde kapasiteleri geliştirilecektir.** 5G ve fiberoptik gibi altyapılar geliştirilecek, KOBİ'lerin dijital dönüşümü desteklenecek, dijital beceriler artırılabacak ve e-ihracat geliştirilecektir.
6. **Bölgelerin iklim değışikliğine adaptasyon kapasiteleri geliştirilecek ve bölgelerdeki ekonomik faaliyet yapısı göz önünde bulundurularak karbon emisyonları azaltılacaktır.** Bölgelere özgü yeşil büyüme stratejileri oluşturulacak, sürdürülebilir üretim teknikleri desteklenecek ve yenilenebilir enerji yatırımları artırılabacaktır.
7. **Bölgelerin dinamikleri dikkate alınarak istihdam kapasiteleri artırılabacak ve işgücünün niteliğı geliştirilecektir.** Geleceğın mesleklerine yönelik eğitim programları düzenlenecek, dijital ve yeşil iş olanakları geliştirilecek, gençlerin istihdamı desteklenecektir.
8. **Kahramanmaraş ve Hatay depremlerinden etkilenen bölgelerin sosyo-ekonomik kalkınmasını sağlamak amacıyla çalışmalar yürütülecektir.** Bu bölgelerin fiziksel,

ekonomik, sosyal ve kurumsal yönden iyileşmesi için kısa, orta ve uzun vadeli stratejiler ve bir eylem planı hazırlanacaktır.

Rapor, **yeşil dönüşüm ve dijital dönüşüm** olarak adlandırılan "ikiz dönüşüm" sürecinin, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının azaltılması ve ülkenin bu süreçlerden en üst düzeyde fayda sağlaması için önemli bir fırsat olduğunu vurgulamaktadır. Bu hedeflere ulaşmak için merkezi ve yerel kurumlar arasındaki işbirliği, koordinasyon ve kapasite geliştirme çalışmalarının hayati öneme sahip olduğu belirtilmiştir.

11. Büyüme Dinamikleri ve Yeşil Büyüme ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlık çalışmaları kapsamında derlenen "**Büyüme Dinamikleri ve Yeşil Büyüme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**"dur. Raporun temel amacı, küresel eğilimler ışığında Türkiye ekonomisinin uzun dönemli büyüme performansını artırmaya, büyümenin kalitesini sürdürülebilirlik odağında iyileştirmeye ve **yeşil dönüşümün sağlanmasına yönelik politika seçeneklerini ortaya koymaktır**. Komisyon çalışmalarının, önümüzdeki Plan döneminde hayata geçirilecek politikalara bir arka plan oluşturması hedeflenmektedir.

Rapor, **yeşil büyüme** kavramını, ekonomik büyüme ve kalkınmanın, refahın dayandığı doğal kaynakları koruyarak ve çevresel hizmetlerin sürekliliğini sağlayarak gerçekleştirdiği bir büyüme olarak tanımlamaktadır. Yeşil büyüme politikalarının, doğal kaynak kullanımında verimlilik sağlamayı, atıklardan ekonomik değer yaratmayı, üretkenliği artırmayı, yeşil teknolojilerde Ar-Ge'yi teşvik etmeyi, yatırımcı güvenliğini artırmayı, yeni pazarlar oluşturmayı ve çevreye zararlı ekonomik aktiviteleri azaltmayı hedeflediği belirtilmiştir.

Raporun temel odak alanları ve analizleri aşağıdaki gibidir:

1. Mevcut Durum Analizi

Rapor, küresel ve Türkiye özelinde mevcut durumu detaylı bir şekilde incelemektedir:

- **Küresel Eğilimler:**
 - **İklim Krizi:** İklim değişikliği, kuraklık, düzensiz yağışlar ve aşırı hava olayları gibi yıkıcı etkileriyle küresel ekonomiye yön veren en önemli faktörlerden biridir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu Akdeniz Bölgesi'nin dünya ortalamasından %20 daha hızlı ısındığı vurgulanmış, bu durumun fiziki, beşeri ve doğal sermayeye önemli tehditler oluşturabileceği belirtilmiştir.
 - **Teknolojik Eğilimler:** Yapay zeka, sanal gerçeklik, siber güvenlik, kuantum hesaplama, uzay ve malzeme teknolojileri gibi alanlardaki gelişmelerin üretim yöntemlerini ve küresel değer zincirlerini etkileyeceği öngörülmektedir. Dijitalleşmenin artmasıyla siber güvenlik ve internet yönetişimi konularının önemi artmaktadır.

- **Yenilenen Tedarik Zincirleri:** COVID-19 salgını tedarik zincirlerinin kırılganlığını ortaya koymuş; dijitalleşme, otomasyon, yakın üretim (near-shoring) ve güvenli üretim (friend-shoring/ally-shoring) eğilimlerinin hızlandığı görülmüştür.
- **Bölgeselleşme ve Yeşil Finans:** Bölgesel ticaret anlaşmaları ve yeşil finansman (sürdürülebilir ve düşük karbonlu ekonomiye geçişi destekleyen finansal ürünler) gibi küresel dinamiklerin ülkelerin ekonomik ilişkilerini etkilediği belirtilmiştir. Yeşil mutabakatların (örn. AB Yeşil Mutabakatı) küresel ekonomiyi şekillendirmede etkili olması beklenmektedir.

- **Türkiye'nin Büyüme Serüveni:**

- **Ekonomik Performans:** Türkiye, 2000'li yılların başında yüksek büyüme temposu yakalamış, 2013'te kişi başına GSYİH 12.500 dolara yükselmiştir. Ancak, 2013 sonrası dönemde küresel finansal gelişmeler, jeopolitik gerginlikler, yüksek enflasyon ve döviz kuru dalgalanmaları büyümeyi olumsuz etkilemiştir. Büyümenin kaynakları incelendiğinde, 2002-2007 döneminde toplam faktör verimliliğinin (TFV) katkısı yüksekken, 2008-2022 döneminde bu katkı azalmıştır.
- **İstihdam:** İşsizlik oranı 2015'ten bu yana %10'un üzerinde seyretmiş, kadınların işgücüne katılım oranı düşüktür (%35). Kayıt dışı istihdam ve düşük üretkenlikli sektörlerdeki artış devam etmektedir.
- **Yatırımlar:** Uluslararası Doğrudan Yatırımlar (UDY) GSYH'ye oranla 2006'da %3,6'ya yükselmiş, 2022'de %2,5 olarak gerçekleşmiştir. 2018'den bu yana UDY'nin yarıya yakını gayrimenkul yatırımları şeklinde olmuştur. İmalat ve ulaştırma sektörlerindeki sabit sermaye yatırımları önemli paya sahipken, tarım sektöründeki pay azalmıştır. Enerji sektöründe yatırımların teşvik edilmesi ve yenilenebilir enerjiye geçişin hızlandırılması önerilmektedir.
- **Teknolojik Kompozisyon:** Türkiye'nin imalat sanayi ihracatının büyük kısmı düşük ve orta teknolojiye dayalıdır (%3,4 yüksek teknoloji). Yüksek teknoloji ürün ithalatı ihracattan daha yüksektir. Ülke ekonomisinin uzun dönemli sağlıklı büyümesi için yüksek ve orta-yüksek teknoloji alanlarına yönelik politikaların geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.
- **Borç Stoku:** COVID-19 ve Kahramanmaraş depremleri sonrası borç stokunda artış yaşanmış, ancak net dış borç stokunun GSYH'ye oranı (%26) yönetilebilir seviyede görülmüştür.
- **Çevre ve Yeşil Dönüşüm Göstergeleri:**
 - **Enerji Yoğunluğu:** Türkiye'nin enerji yoğunluğu (üretilen bir birim çıktı için kullanılan enerji miktarı) dünya ve OECD ortalamalarının altında olsa da, azalma eğilimi bu ortalamalardan daha zayıftır.
 - **Yenilenebilir Enerji:** Yenilenebilir enerjinin birincil enerji içindeki payı 2014 sonrası artarak 2019'da dünya ve AB-28 ortalamalarını geçmiştir.

- **Karbon Yoğunluğu:** Türkiye'nin karbon yoğunluğu (GSYH başına CO₂) 2016-2021 arasında yatay seyretmekte ve ekonomik büyüme ile CO₂ emisyonları arasında henüz net bir ayrışma söz konusu değildir. Enerji sektörü toplam emisyonların %71'ini oluşturmaktadır.
- **İklim Hedefleri:** Türkiye, Paris Anlaşması'nı onaylamış ve 2053'e kadar net sıfır emisyon taahhüdünde bulunmuştur. Ulusal Katkı Beyanı (NDC) 2030'a kadar %41 azaltım hedefiyle güncellenmiştir.
- **Çevre Vergileri:** Çevreyle ilgili vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı OECD ortalamasının üzerinde olmasına rağmen, Çevre Politikası Katılığı Endeksi (ÇPKE) düşüktür. Bu durum, vergilerin kirliliği fiyatlandırma ve çevresel davranışları yönlendirme konusunda daha etkin kullanılması gerektiğini göstermektedir.
- **Çevre Teknolojileri Patentleri:** Türkiye'nin çevre teknolojileri üzerine patent sayısı AB ve OECD ortalamalarına kıyasla daha düşük ve istikrarsızdır.
- **Dijitalleşme Durumu:** Türkiye'nin Dijital Dönüşüm Endeksi, gelişmiş ve rekabetçi gelişmekte olan ülkelere kıyasla kat etmesi gereken uzun bir mesafe olduğunu göstermektedir. Altyapı (elektrik üretimi, internet bant genişliği, güvenli sunucular) ve beceriler (STEM eğitimi, BİT becerileri) alanlarında zayıflıklar bulunmaktadır. Dijitalleşmenin 2030'a kadar 8,9 milyon yeni iş yaratma potansiyeli olduğu tahmin edilmektedir. Siber güvenlik, veri ihlalleri ve bunların maliyetleri önemli bir sorun alanıdır.

2. On İkinci Kalkınma Planı Dönemi Perspektifi ve Politika Önerileri

On İkinci Kalkınma Planı döneminde (2024-2028) bölgesel kalkınma politikalarının vizyonu, **potansiyellerinin değerlendirilmesi ile gelişmişlik farklarının azaldığı, dijital ve yeşil dönüşüm süreçlerine katkı sağlayarak rekabetçiliği artan, dirençli ve ülke kalkınmasına maksimum katkı sağlayan bölgelere sahip olmak** olarak belirlenmiştir.

Rapor, bu vizyona ulaşmak ve Türkiye ekonomisinin uzun dönemli büyüme potansiyelini artırmak, büyümenin kalitesini sürdürülebilirlikle iyileştirmek ve yeşil dönüşümü sağlamak için bir dizi **politika önerisi** sunmaktadır:

- **Yeşil Dönüşüm Büyüme Çıpası:** Yeşil dönüşüm, Türkiye'nin potansiyel bir büyüme çıpası olarak belirlenmelidir. Bu, enerji, ulaşım, sanayi ve tarım sektörlerinde sürdürülebilir, düşük emisyonlu ve çevre dostu politikalar benimseyerek küresel iklim değişikliği hedeflerine uyumu sağlayacak ve uluslararası rekabetçiliği artıracaktır. Bu süreç, yasal ve kurumsal dönüşümle desteklenmelidir.
- **Adil ve Kapsayıcı Dönüşüm:** İklim eyleminin olumlu ve olumsuz sosyal ve istihdam etkileri yönetilmeli, karbon yoğun sektörlerden etkilenecek işçilere gelir desteği, eğitim ve yeniden yerleştirme destekleri sağlanmalıdır. Mesleki eğitim ve sosyal güvenlik sisteminin güçlendirilmesi, çevresel sürdürülebilirlik kavramının ekonomik politikaların temeline yerleştirilmesi önemlidir.

- **Uluslararası Anlaşma ve Düzenlemeler (SKDM):** Avrupa Birliği Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması'nın (SKDM) özellikle çimento, demir-çelik, alüminyum ve gübre gibi sektörlerde Türkiye'nin ihracatını etkileyeceği ve maliyet artışı yaratacağı öngörülmektedir. Türkiye'nin bu etkilere karşı proaktif politikalar geliştirmesi, kapsamlı analizler yapması ve ulusal bir Emisyon Ticaret Sistemi (ETS) kurması gerektiği belirtilmiştir.
- **Yeşil Sermaye, Yeşil İstihdam ve Yeşil GSYH:** Yeşil yatırımların (özellikle yenilenebilir enerji) artırılması ve "yeşil yakalı" işlerin yaratılması teşvik edilmelidir. Ekonomik çıktının ölçümünde **Yeşil Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (YGSYH)** gibi doğal kaynakların tükenmesini ve çevresel bozulmayı hesaba katan yeni göstergelerin kullanılması önerilmiştir.
- **Sosyal İndirgeme Oranı:** Kamu projelerinin fayda-maliyet analizlerinde kullanılacak sosyal indirgeme oranını belirleyecek bir otorite (örn. Sanayi Kalkınma Bankası) oluşturulması, bu oranın uzun vadeli yeşil yatırımların çekiciliğini artıracak şekilde düşük tutulması gerektiği belirtilmiştir.
- **Politika Önerileri (Genel Çerçeve):**
 - **Yeşil ve Dijital Üretim Yatırımları:** Tüm sektörlerde yeşil ve dijital dönüşümü hızlandıracak yatırımlar kritik önemdedir.
 - **Döngüsel Ekonomi:** Atık yönetimi, kaynak verimliliği ve endüstriyel simbiyoz uygulamaları teşvik edilmelidir.
 - **Vergi Sistemi:** Çevreye zararlı uygulamaları cezalandırıcı, çevre dostu uygulamaları özendirici şekilde yeniden düzenlenmelidir (ÇTV, MTV, ÖTV, KDV).
 - **Finansman:** Etki yatırımcılığı ve harmanlanmış finans gibi yenilikçi finansman araçları geliştirilmelidir.
 - **Ar-Ge ve İnovasyon:** Temiz enerji teknolojilerine odaklanılmalı, Ar-Ge ve inovasyon çalışmaları desteklenmeli. Üniversite-özel sektör işbirliği artırılmalı ve kümelenme modelleri oluşturulmalıdır.
 - **İnsan Kaynağı:** Nitelikli insan kaynağının geliştirilmesi için eğitim ve mesleki eğitim programlarına yatırım yapılmalı, beyin göçü engellenmelidir.
 - **Altyapı ve Veri Yönetimi:** Dijital altyapı (5G, fiberoptik) geliştirilmeli, KOBİ'lerin dijital dönüşümü desteklenmeli, veri güvenliği sağlanmalı ve kamu veri tabanları uyumlu hale getirilmelidir.
 - **Kurumsal Kapasite:** Yatırım ortamını iyileştirecek düzenlemeler (örn. YOİKK'ye işlerlik kazandırmak) ve kurumsal koordinasyon güçlendirilmelidir.

Rapor, küresel düzeyde artan çevresel ve ekonomik baskılara karşı, On İkinci Kalkınma Planı döneminde Türkiye'nin sürdürülebilir yüksek büyümeyi sağlamasında **yeşil dönüşümü bir büyüme çıpası olarak benimsemesinin hayati öneme sahip olduğunu** belirtmektedir. Bu büyümenin **adil ve kapsayıcı** olması ve **uluslararası rekabeti öncelemesi** vurgulanmıştır.

12. Çocuk ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlıkları kapsamında derlenen "**Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Raporu**"dur. Rapor, çocukların sağlık, esenlik, güvende olma halleri ekseninde ve çocuk hakları perspektifinde hazırlanmıştır. Temel amacı, Türkiye'deki çocuk nüfusunun özelliklerini, karşılaştıkları sorunları ve gereksinimlerini güncel veriler ışığında belirlemek ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sunmaktır. Rapor, On İkinci Kalkınma Planı'nın çocuk bölümünün yazımına katkıda bulunmayı ve alanda çalışan kişilere yardımcı olmayı hedeflemektedir.

Rapor dört temel bölümden oluşmaktadır: giriş, mevcut durum analizi, plan dönemi perspektifi ve değerlendirme/sonuç.

1. Mevcut Durum Analizi (Bölüm 2)

Rapor, Türkiye'deki çocukların durumunu Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları da dikkate alınarak detaylı bir şekilde incelemektedir.

- **Çocuk Nüfusuyla İlgili Demografik Göstergeler:** Türkiye'deki çocuk nüfusun özellikleri ve bölgesel farklılıkları vurgulanmıştır. Toplam doğurganlık hızının bölge, refah düzeyi ve kadınların eğitim düzeyine göre farklılaştığı belirtilmiştir. Çocuk nüfus oranının 1970'lerden bu yana düşüş eğiliminde olduğu ve 2022'de %26,5 olduğu görülmektedir.
- **Sağlık:**
 - **Bebek, Çocuk ve Ergen İzlemleri:** Sağlık Bakanlığı'nın "Bebek ve Çocuk İzlem Protokolü" ile izlemlerin %88-98 oranında gerçekleştiği, ancak bölgesel farklılıklar olduğu belirtilmiştir (en düşük Güneydoğu Anadolu Bölgesi).
 - **Beslenme:** Anne sütüyle beslenmede hala ciddi sorunlar olduğu, ilk 4-5 ay sadece anne sütüyle beslenme oranının %14 olduğu vurgulanmıştır. Bodurluk ve fazla kiloluluk oranlarında azalma görülürken, bölgeler arası farklılıklar devam etmektedir. "Tamamlayıcı Beslenme Programı" ve "Demir Yetersizliği Anemisi Programı" gibi beslenme programları yürütülmektedir. Okullarda sağlıklı beslenme ve fiziksel aktiviteyi teşvik eden programlar (Okulumda Sağlıklı Besleniyorum Programı, okul kantin düzenlemeleri, okul yemeği pilot uygulamaları) mevcuttur.
 - **Bağışıklama:** "Genişletilmiş Bağışıklama Programı" kapsamında yüksek aşılama oranları (%93-100) başarılmıştır, ancak aşı takvimine henüz eklenmeyen önemli aşılar (influenza, rota virüs, HPV) ve artan aşı reddi/tereddüdü sorunları bulunmaktadır.
 - **Gelişimin İzlenmesi ve Desteklenmesi:** Erken çocukluk gelişiminin büyük önem taşıdığı, Sağlık Bakanlığı'nın 0-6 Yaş Çocuğun Psikososyal Gelişimini Destekleme Programı'nın olduğu ancak hizmetlerin her çocuğa ulaşamadığı belirtilmiştir.
 - **Özel Gereksinimi Olan Çocuklar:** Ülkemizde 2-14 yaş arası engelli çocuk oranı %5,2 olarak belirlenmiştir. Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) Ulusal Eylem Planları hazırlanmıştır. 2019'dan bu yana "Çocuklar İçin Özel Gereksinim Raporu (ÇÖZGER)" ile hak ve hizmetlere erişimde önemli gelişme sağlanmıştır.

- **Okul Sağlığı Hizmetleri:** Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı arasında "Okulda Sağlığın Korunması ve Geliştirilmesi Programı" yürütülmektedir.
- **Gençlik Ruh Sağlığı:** Kurumlar arası işbirliği çalışmaları ve "Psikososyal Destek Sistemleri Kullanım Rehberi" hazırlanmıştır. COVID-19 pandemisinin çocukların ruh sağlığı ve iyi olma halleri üzerinde olumsuz etkileri olmuştur.
- **Yenidoğan Tarama Programları:** Fenilketonüri, konjenital hipotiroidi gibi taramaların yanında kistik fibrozis, konjenital adrenal hiperplazi ve spinal musküler atrofi taramaları da eklenmiştir.
- **Doğum Koşulları:** Gebelik izlemleri ve doğumların nitelikli sağlık personeli tarafından yapılma oranı %99'un üzerindedir. Ancak **sezaryen doğum oranları (%60) OECD ve AB ülkelerine göre çok yüksek** olup dünya genelinde ikinci sıradadır.
- **Çocuk Ölüm Hızları:** Bebek, beş yaş altı ve yenidoğan ölüm hızlarında dramatik düşüş yaşanmış, ancak son yıllarda bir plato çizmeye başlamıştır, bu da daha fazla çaba gerektiğini göstermektedir.

- **Eğitim:**

- **Okullaşma Oranları:** Okul öncesi (5 yaş) okullaşma oranı %81,6, ilkököl %93,16, ortaokul %89,84 olarak belirlenmiştir. Ortaöğretim tamamlama oranı %77,9 olup, yaklaşık %22'si ortaöğretili tamamlamamaktadır. Okula devamsızlık ve erken terk önemli bir sorundur. Engelli, mülteci ve çalışan kız çocukları eğitime erişimde dezavantajlıdır. Milli Eğitim Bakanlığı, okul öncesi eğitimde kapasite sorununu gidermek için alternatif erişim modelleri geliştirmiştir (gezici öğretmen, taşıma merkezi, oyun sandığı setleri, okul yemeği desteği).
- **Eğitim Müfredatı:** 21. yüzyıl becerilerini geliştiren, çocuk dostu ve kapsayıcı bir müfredat hedeflenmektedir. Ders kitaplarının ayrımcılık içermeyen, eşitlik ilkesine uygun hazırlanması gerektiği vurgulanmıştır.
- **Özel Eğitim:** Özel eğitim kurumlarında 483.865 öğrenci eğitim almaktadır. Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim uygulamaları için eylem planı hazırlanmıştır.
- **Mesleki ve Teknik Eğitim:** Kız çocuklarının bu alanlarda daha geride kalması ve belirli mesleklere yönelmesi sorunu bulunmaktadır. İş kazaları araştırmaları sınırlıdır.

- **Yoksulluk:**

- **Çocuk Bağımlılığı ve Yoksulluğu:** Çocuk bağımlılık oranı (%35,3) Avrupa ülkelerine göre yüksek olup, **2022 yılında 0-17 yaş grubundaki çocukların %42,7'si yoksulluk veya sosyal dışlanma riski altındadır.** Yoksulluk, uzaktan eğitime erişimi engellemekte ve çocuk işçiliği gibi sorunlara yol açmaktadır. Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) hizmetleri ve Okul Destek Projesi yürütülmektedir.

- **Ailenin ve Bakımverenin Güçlendirilmesi ve Desteklenmesi:** Aile eğitimleri (Aile Okulu Projesi, Aile Eğitim Programı) yürütülmektedir.
- **Çevre ve İklim:** Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin iklim değişikliği ve çocuk haklarına ilişkin tavsiyeleri dikkate alınmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın sıfır atık ve iklim değişikliği çalışmaları mevcuttur.
- **Erişilebilirlik:** Engelli çocukların tüm alanlara erişimini iyileştirmek için "Çocuklar için Yapılı Çevrede Erişilebilirlik Rehberi" hazırlanmıştır.
- **Riskler ve Güvenlik:**
 - **Çocuğa Yönelik Kötü Muamele:** Kötü muamele (ihmal ve istismar) türleri tanımlanmış. Güvenlik birimlerine getirilen mağdur çocuk sayısı 2021'de 208 bin olup, fiziksel yaralanma ve cinsel suçlar önde gelmektedir. Bildirimlerin yetersiz olduğu ve raporlanan vakaların buzdağının görünen kısmı olduğu belirtilmiştir. Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM) cinsel istismar mağduru çocuklar için önemli bir müdahale sağlamaktadır.
 - **Suç Sürüklenen Çocuklar:** Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) çerçevesinde suça sürüklenen çocuklar için çeşitli tedbirler alınmaktadır. Akran zorbalığı tüm eğitim kademelerinde görülen önemli bir sorundur.
 - **Çocuk Koruma Sistemi ve Uygulamaları:** Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) liderliğinde çeşitli kurumların (Adalet, MEB, Sağlık, İçişleri, ÇSGB, Gençlik ve Spor, Barolar, Yerel Yönetimler, Üniversiteler, Uluslararası Kuruluşlar, STK'lar) işbirliğiyle çocuk koruma hizmetleri sunulmaktadır.
 - **Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler (ÇYEZE):** Küresel bir sorun olup çocuk hakları ihlalidir. Türkiye'de 16-17 yaş grubunda resmi nikahla evlenen kız çocuklarının oranı 2022'de %2,0'ye düşse de bölgesel farklılıklar vardır (Muş, Ağrı, Kilis'te yüksek). ÇYEZE'nin eğitim, sağlık, ekonomi üzerinde olumsuz etkileri ve yoksulluk gibi nedenleri bulunmaktadır. Ulusal ve yerel eylem planları (İl Eylem Planları) hazırlanmaktadır.
 - **Çocuk İşçiliği:** ILO tanımına göre zararlı bir çalışma biçimidir. 2021'de 15-17 yaş grubundaki çocukların işgücüne katılım oranı %16,4 (erkeklerde %22,9, kızlarda %9,5) olarak belirlenmiştir. Ekonomik faaliyette çalışan 5-14 yaş grubu çocukların %64,1'i tarım sektöründedir. "Çocuk İşçiliği ile Mücadele Birimleri" ve "Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projeleri" gibi çalışmalar yürütülmektedir.
 - **Göç ve Çocuk:** Göç, çocukların sağlığını, gelişimini ve eğitimini olumsuz etkileyen önemli bir risk faktörüdür. Türkiye'de 3,5 milyondan fazla kayıtlı Suriyeli yabancı bulunmakta, bunun yaklaşık yarısı çocuktur. Mülteci çocukların okullaşma oranı %65 olsa da, anaokulu ve ortaöğretimde düşüktür. İnsan ticareti mağduru çocuklar da belirlenmiştir.

- **Kazalar:** Çocuk ölümlerinin önemli bir nedenidir (özellikle 1-4 yaşta trafik, düşme, boğulma, yanık, zehirlenme). Ailelerin kaza önleme bilgisi yetersizdir. Mesleki eğitimde iş kazaları da sınırlı araştırma konusu olsa da bir risk alanıdır.
- **Bilişim Teknolojileri ve Çevrimiçi Riskler:** Çocukların internet kullanımı yaygın olup siber zorbalık, cinsel içerikli sohbet, dışlanma gibi risklerle karşılaşmaktadırlar. Milli Eğitim Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı dijital risklere karşı farkındalık ve önleyici çalışmalar yürütmektedir.

2. On İkinci Kalkınma Planı Dönemi Perspektifi ve Politika Önerileri (Bölüm 3)

Rapor, On İkinci Kalkınma Planı döneminde (2024-2028) çocukların potansiyellerini en üst seviyeye çıkarmayı, haklarını korumayı, risklere karşı önleyici ve koruyucu tedbirler almayı hedeflemektedir. Temel yaklaşım, **çocuğu ve bakımverenleri merkez alan, bütüncül ve eşgüdümlü hizmet sunumudur.**

Uzun Vadeli Hedefler (2053):

- Çocuk politikasının toplum tarafından benimsenmesi ve uygulanması.
- Çocuk hakları bağlamında ayrımcılık olmaksızın, yüksek yarar gözetilerek sağlık, gelişim ve iyi olma hallerinin desteklenmesi.
- Tüm çocukların potansiyellerini gerçekleştirebilmeleri için sağlık, eğitim, kültür ve sanat alanlarında fırsat eşitliği sağlanması.
- Erken risk tespiti ve önleyici yaklaşımla bütüncül bir bakım çerçevesi geliştirilmesi.
- Merkezi ve yerel yönetimlerin entegre çalışacağı, aile merkezli stratejilerin temel alınması.
- Çocuk odaklı kamu mali yönetim ve izleme araçlarının kullanılması.

Hedeflere Yönelik Temel Amaç ve Politikalar: Rapor, çocuk hakları, çocukların sağlığı ve iyi olma halleri, eğitim ve çocukların iyi olma halini etkileyebilecek riskler (çocuk yoksulluğu, ailenin güçlendirilmesi, çocuk bakım hizmetleri, erişilebilirlik, kötü muamele, çocuk yaşta evlilikler, çocuk koruma sistemi, adalet sistemi, çocuk işçiliği, göç, çevre ve iklim, kazalar) başlıklarında **kapsamlı politika önerileri** sunmaktadır.

Bazı Önemli Politika Önerileri:

- **Çocuk Hakları:** Çocuk katılımının tüm süreçlere dahil edilmesi, çocuk hakları kültürünün yaygınlaştırılması, ayrı bir "çocuk ombudsmanlığı" mekanizmasının oluşturulması.
- **Sağlık ve İyi Olma Halleri:**
 - **Anne sütüyle beslenmeyi teşvik etmek için Uluslararası Mama Kodunun henüz kabul edilmemiş maddelerinin onaylanması ve uygulanması, sosyal medyanın formül gıda reklamı olarak kullanımının önlenmesi.**
 - Sezaryen oranlarının düşürülmesine yönelik düzenlemeler.
 - Okullarda ücretsiz öğle yemeği uygulamasının tüm zorunlu eğitime yaygınlaştırılması.

- Sağlıksız gıdalara erişimin azaltılması (vergilendirme, market düzenlemeleri).
- Ulusal aşı takviminin kanıt temelli olarak güncellenmesi ve yeni aşılardan eklenmesi.
- Aşı reddi ve tereddüdü konusunda kapsamlı politikalar ve eğitimler.
- Özel gereksinimli çocuklara yönelik aile merkezli, bütüncül izlem ve tedavi merkezleri kurulması, mevzuat uyumunun sağlanması.
- Bebek, çocuk ve ergen ruh sağlığı taramalarının yapılması, psikososyal destek programlarının yaygınlaştırılması.
- Çocuk yoğun bakım ve çocuk acil uzman hekim açığının kapatılması.

- **Eğitim:**

- Eğitim müfredatına yapay zekâ, algoritmik düşünme, kodlama gibi 21. yüzyıl becerileri ile terapötik sanatsal/sportif etkinliklerin dahil edilmesi.
 - Yaşa uygun yapılandırılmış kapsamlı cinsellik eğitimi politikalarının geliştirilmesi.
 - Okul devamsızlığını önleyici mekanizmaların güçlendirilmesi ve açık lise uygulamasının gözden geçirilmesi.
 - **5 yaş okul öncesi eğitimin zorunlu ve ücretsiz olarak yaygınlaştırılması**, 3-4 yaş okullaşma hedeflerinin artırılması.
 - Köy okullarının tekrar devreye sokulması ve gezici eğitim servisleriyle okula erişimin sağlanması.
 - Mesleki ve teknik eğitimde kız çocuklarının farklı alanlara yönelmesini teşvik edici çalışmalar.
 - Uygulamalı eğitim verilen işletmelerde çocuk korumayı önceleyen denetimler.
- **Çocuk Yoksulluğu:** "Çocuklar için Garanti" gibi çok sektörlü programların önceliklendirilmesi, çocuk dostu bütçe planlaması ve sosyal yardımların etkinliğinin artırılması.
 - **Çocuk Koruma Sistemi:** Çocuk Koruma Kanunu'nun uygulama etkinliğinin değerlendirilmesi, koordinasyon ve vaka yönetim sisteminin güçlendirilmesi. Kurum bakımı standartlarının geliştirilmesi ve koruyucu aile hizmetinin yaygınlaştırılması. Olağanüstü durumlarda çocuk koruma hizmetlerinin güçlendirilmesi (rehberler, psikososyal destek).
 - **Adalet Sisteminde Çocuklar:** Çocukların tutulma şartlarının iyileştirilmesi, kız çocukları için ayrı çocuk ceza infaz kurumları kurulması. Onarıcı adalet yaklaşımının güçlendirilmesi. Çocukların hakları ve hak arama yolları konusunda güçlendirme çalışmaları.
 - **Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler:** Toplumsal farkındalık artırılması ("ergenliğin yetişkinlik olmadığı" mesajı), mevsimlik tarım işçisi ailelere yönelik özel çalışmalar,

erkeklerin mücadeleye katılımı, eğitim ve sosyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi. ALO 183 hattının ÇYEZE'ye ilişkin daha uzmanlaşmış bir yapıya kavuşturulması.

- **Çocuk İşçiliği:** Çok sektörlü ulusal program hazırlanması, denetim faaliyetlerinin gözden geçirilmesi, küresel tedarik zinciri düzenlemelerine uyum, erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi.
- **Göç ve Çocuk:** Refakatsiz çocukların haklara erişiminin geliştirilmesi, insan ticaretinin önlenmesi, sosyal uyum programlarının yaygınlaştırılması.
- **Bilişim Teknolojileri ve Çevrimiçi Riskler:** Çocuklar için güvenilir ve etkili dijital içeriklerin geliştirilmesi, dijital okuryazarlık eğitimleri, siber zorbalıkla mücadele, erken yaşta teknolojiye maruz kalmanın önlenmesi.

Rapor, çocukların yaşama, gelişme, korunma, katılım ve ayrımcılığa uğramama haklarının temel alındığı, bütüncül ve çok boyutlu bir yaklaşım benimseyerek, gelecek planlama süreçlerine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Çocuklara yönelik politikaların kanıta dayalı olarak geliştirilmesi için nitel ve nicel araştırmaların yapılması ve veri tabanlarının oluşturulması gerekliliği vurgulanmıştır.

13. Çok Taraflı İşbirliğinde Yeni Yaklaşımlar ve Ülkemizin Öncelikleri Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlıkları kapsamında oluşturulan '**Çok Taraflı İşbirliğinde Yeni Yaklaşımlar ve Ülkemizin Öncelikleri Çalışma Grubu**' tarafından hazırlanmıştır. Raporun amacı, Türkiye'nin çok taraflı işbirliği sistemine mevcut katkısını değerlendirmek, temel hedef ve prensiplerini belirlemek, yeni ortaklık yöntemlerini öne çıkarmak ve Türkiye'nin uluslararası kuruluşlardaki etkinliğini artırmaya yönelik araçları ve yapılması gerekenleri ortaya koymaktır.

Rapordaki Temel Vurgular ve Değerlendirmeler:

- **Çok Taraflılığın Krizi ve Dönüşümü:** Rapor, çok taraflı sistemin tarihinin en büyük meydan okumasıyla karşı karşıya olduğunu ve **güvenilirlik ve saygınlık testinden geçtiğini** vurgulamaktadır. 2000'li yıllarda küresel güç dengelerindeki değişim ve yükselen güçlerin mevcut düzene getirdiği değişim talepleri ile 2008 Küresel Finans Krizi, COVID-19 krizi ve Rusya-Ukrayna Savaşı gibi çoklu krizlerin uluslararası kurumların etkili yanıt verememesine yol açtığı belirtilmiştir. Bu durum, çok taraflı işbirliğinin **sadece kalkınma açısından dezavantajlı ülkeler için değil, gelişmiş ülkelerde de küresel kriz kaynaklı sorunlarla baş edebilmek adına aciliyet taşıdığını** göstermektedir.
- **Çok Paydaşlı ve Çok Katmanlı Yapı:** Çok taraflı kalkınma düzeninde artık devletler yanında sivil toplum, özel sektör, özel fonlar ve çok taraflı uluslararası örgütlerden oluşan "**çok paydaşlı**" ve "**çok katmanlı**" bir yapının belirgin hale geldiği ifade edilmiştir.
- **Türkiye'nin Çok Taraflılığa Katkısı:**

- Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana **çok taraflılığa dayalı bir diplomasi felsefesi benimseyerek** uluslararası kurumları merkeze alan ve güçlendirmeye katkı sağlayan bir aktör olmuştur.
- **Girişimci ve insani diplomasisi** ile uluslararası alandaki yükselen profilinin en somut yansımalarından birinin uluslararası kalkınma faaliyetlerinde ön plana çıkan rolünde görüldüğü belirtilmiştir. Türkiye, 2015'ten beri gayrisafi milli gelirinin %0,86'sını insani yardım için ayırarak **"dünyanın en cömert ülkesi" konumunu sürdürmektedir.**
- **"Türk tipi kalkınma işbirliği" modeliyle** ikili çabalarının yanı sıra çok taraflı platformlarda aktif rol almakta ve etkin bir görünürlüğe sahiptir.
- BM, Avrupa Konseyi, İslam İşbirliği Teşkilatı, G-20, OECD gibi platformlarda küresel ve bölgesel barış, huzur ve refahın yayılmasına yönelik etkin çalışmalar yürütmektedir. Ayrıca Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT), Gelişen Sekiz Ülke Teşkilatı (D-8), Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) ve MIKTA gibi bölgesel ve gayriresmî platformlarda aktif katkı sağlamaktadır.
- Türkiye, **çok sayıda uluslararası kuruluşun ve platformun dönem başkanlığını yürütmüş** ve küresel gündem oluşturma konusunda aktif bir politika izlemiştir (örneğin G-20, İİT, MIKTA).
- **Uluslararası kuruluşların bölgesel ofislerine ev sahipliği yaparak** (BM'nin kırk ofisi, UNIDO, FAO, UNFPA, UNDP merkezleri, OECD Çok Taraflı Vergi Merkezi, IsDB ofisleri vb.) iletişim ve koordinasyon olanakları sağlamaktadır.
- En Az Gelişmiş Ülkelerin (EAGÜ) sorunlarını uluslararası platformlarda gündeme getirmiş ve bunlara yönelik çözüm önerileri sunmuştur. Kocaeli-Gebze'de EAGÜ'ler için **BM Teknoloji Bankası'nın açılması** bu alandaki somut adımlardan biridir.
- Bilim, teknoloji ve inovasyon alanlarında (GPAI üyeliği, EUREKA dönem başkanlığı, WAITRO başkanlığı), tarım ve gıda güvenliği alanlarında (FAO işbirliği, G-20 Gıda İsraf ve Kayıplarının Ölçümlemesine Yönelik Teknik Platform, Karadeniz Tahıl Girişimi) ve çevre ve iklim değişikliği alanlarında (Paris Antlaşması onayı, Yeşil Mutabakat Eylem Planı, Sıfır Atık Hareketi) çok taraflı iş birliği geliştirmeye yönelik adımlar atmıştır.
- Türkiye'nin resmi kalkınma yardımlarının (RKY) büyük çoğunluğunu ikili yardımlar oluştururken, çok taraflı kuruluşlara yapılan merkezi bütçe katkısı 2020'de toplam RKY'nin %1.1'i seviyesindedir.
- **Plan Dönemi Perspektifi ve Hedefler:** Çalışma grubu, Türkiye'nin mevcut potansiyelini etkin kullanabilmesi için çok taraflı işbirliklerine yönelik **coğrafi ve tematik önceliklerin tespit edilmesi, yeni işbirliği modellerinin belirlenmesi ve etkin sonuçlara ulaşılması** için hedefler belirlemiştir. Bu hedefler on başlık altında sıralanmıştır:

1. Çok Taraflı İş birliği Stratejisi Oluşturulması.

2. Üyesi olunan Mevcut Uluslararası/Bölgesel Örgütlerle İşbirliğinin Geliştirilmesi.
3. Çok Taraflı Kuruluşlarla Yeni İş Birlikleri Geliştirilmesi için Ülke/Bölge ve Tema Önceliklerinin Belirlenmesi ve Yeni İş Birliği Yöntemleri ile Finans Araçlarının Geliştirilmesi.
4. Etkin Çok Taraflı İşbirliği için Uluslararası Ticari İlişkiler Geliştirilmesi.
5. Çok Taraflı İşbirliğinde Bilgi Transferi ve Deneyim Paylaşımı Konusunda Aktif Rol Üstlenilmesi.
6. Çok Taraflı İşbirliğinde Kamu Kurum ve Kuruluşları Arasındaki Koordinasyonun Güçlendirilmesi.
7. Çok Taraflı Kalkınma İşbirliğinin Etkisinin Artırılması için Veri İzleme Mekanizması Oluşturulması.
8. Etkin Çok Taraflı İş birlikleri için Ulusal Beşeri Kapasitenin Güçlendirilmesi (Uluslararası Kuruluşlarda Türk Çalışan ve Yönetici Sayısının Artırılması, Nitelikli İnsan Kaynağının Geliştirilmesi, Türk Diasporası ve Kardeş Toplulukların Potansiyelinden İstifade Edilmesi).
9. Çok Taraflı İş birliği Süreçlerinde Özel Sektör ve STK'larla Koordinasyonun Güçlendirilmesi.
10. Çok Taraflı İş birliği Gündemi Kapsamında Akademi, Özel Sektör ve Kamu Arasında Daimi İletişim Mekanizmasının Oluşturulması.

Rapor, bu hedeflere ulaşmak için **planlama, kurumsal, finansal ve insan kaynağını geliştirme** başlıkları altında öneriler sunarak, Türkiye'nin çok taraflı sistemde daha etkin bir aktör olmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Türkiye'nin, küresel sistemdeki bu geçiş sürecinde, çok taraflılığa duyulan güvenin yeniden tesisi ve Küresel Kuzey ile Küresel Güney arasında diyalogu artırıcı bir köprü rolü oynaması için uygun fırsatlara sahip olduğu belirtilmiştir.

14. Demiryolu Ulaştırması ÖİK Raporu

Bu rapor, 2024-2028 yıllarını kapsayan On İkinci Kalkınma Planı için **Demiryolu Ulaştırması Özel İhtisas Komisyonu Raporu**'dur. Katılımcı bir yöntemle oluşturulmuş olup, kamu, özel sektör, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileriyle yapılan çalıştayların tespitleri üzerine inşa edilmiştir.

Raporun Genel Yapısı ve Vizyonu: Rapor, demiryolu ulaşımındaki mevcut durumu (dünya ve Türkiye genelinde) ve gelişim eğilimlerini sunmaktadır. Uzun vadeli ve 2028 yılına yönelik hedefleri belirleyerek, bu hedeflere ulaşmak için "temel amaç ve politikalar" ile "stratejiler ve tedbirler" ortaya koymuştur. Ayrıca, plan kapsamındaki politikalar ve eylemler, Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ile ilişkilendirilmiştir.

Demiryolu Vizyonu: Plan döneminde belirlenen demiryolu vizyonu şöyledir: **"Yeşil dönüşümün en önemli ayağı olan ülkemiz demiryolları yeni yatırımlar, verimlilik artışları, kurumsal dönüşüm ve özel sektör katkısı ile Türkiye'nin en önemli dönüşüm hikâyesine öncülük edecektir".**

Uzun Vadeli Hedefler: Uzun vadeli hedefler aşağıdaki başlıklar altında toplanmıştır:

- **İklim krizinin etkilerini azaltmak:** Demiryollarının çevreye etkisinin minimuma indirilmesi ve genel hedeflere katkı sağlanması.

- **Olağanüstü durumlara hazırlık:** Afet ve savaş gibi durumlarda demiryollarının hazır olması ve anlık destek sağlayabilmesi.
- **Kapasite geliştirme ve verimlilik:** Demiryolu kapasitesinin geliştirilmesi, mevcut kapasitenin etkinliğinin ve verimliliğinin artırılmasıyla Türkiye'nin yük ve yolcu hareketliliğinde önemli bir küresel oyuncu olması.

On İkinci Plan (2028 Yılı) Hedefleri: Daha sade ve yalın bir yaklaşımla üç ana plan dönemi hedefi belirlenmiştir:

- **Altyapı geliştirilecek ve etkinliği artırılacaktır.**
- **Demiryolu sektörüne ait yatırımların finansmanı için yurt içi ve yurt dışından temin edilecek olan kaynakların bileşimi hem maliyet hem de kullanım açısından en etkin şekilde oluşturulacaktır.**
- **Demiryollarının hedeflenen hizmet seviyesine ulaşması için kurumsal yapı ve mevzuat sadeleştirilerek demiryollarında iş yapmayı teşvik edecek hale getirilecektir.**

Bu üç ana hedefe bağlı olarak 5 "temel amaç ve politika" ile bunları detaylandıran 13 "strateji ve tedbir" tanımlanmıştır.

Türkiye'deki Mevcut Durum ve Hedefler:

- **Hat Uzunluğu (2022 sonu itibarıyla):** Toplam 13.128 km demiryolu hattı (11.668 km konvansiyonel, 1.241 km YHT, 219 km hızlı tren hattı). 2023 Mayıs sonu itibarıyla Ankara-Sivas YHT hattının açılmasıyla bu uzunluk 13.896 km'ye ulaşmıştır.
- **Elektrifikasyon ve Sinyalizasyon:** 2022 yılı itibarıyla hatların %48'i elektrikli, %55'i sinyalli sisteme sahiptir.
- **Tren Trafiği (2022):** Hamton-km bazında %15 artışla 40.228 milyon hamton-km, tren-km bazında ise %22 artışla 66.250 bin tren-km trafiği oluşmuştur.
- **2053 Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı (ULAP) Hedefleri:** Demiryolunun yolcu taşımacılığı payının 2023'teki yaklaşık %1'den 2053'te %6,2'ye, yük taşımacılığı payının ise %5'ten yaklaşık %22'ye yükselmesi öngörülmektedir.
- **Sorumlu Kurumlar:** Sektörde TCDD Genel Müdürlüğü, TCDD Taşımacılık A.Ş., TÜRASAŞ, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı'na bağlı UHDGM ve AYGM gibi kurumlar faaliyet göstermektedir.

Hedeflere Ulaşmanın Önündeki Başlıca Sorunlar: Raporda, önceki plan döneminde Covid-19 pandemisi, çip krizi, ticaret savaşları, bölgesel çatışmalar gibi küresel ve ulusal olayların projeleri olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Temel sorun alanları şunlardır:

- **Mevzuat:** Demiryoluna özel bir kanunun olmaması, ikincil mevzuat eksikliği/uygulama sorunları, çoklu ve çelişen mevzuatlar, teşvik eksiklikleri ve yerleştirme iş birliği programının uygulanmasındaki sorunlar.

- **Kurumsal Yapı:** Serbestleşme sonrası koordinasyon eksikliği, birlikte çalışma yapısının yetersizliği, ortak akıl platformlarının eksikliği, özel operatörlerin büyümesini engelleyen serbestleşme ortamı eksikliği ve denetim mekanizmalarındaki karmaşalar.
- **İnsan Kaynakları:** Belirli alanlarda yetkin insan kaynağı eksikliği, yetişkin ve sürekli eğitim ihtiyacı (demiryolu akademisi), insan kaynağını cezbedecek iş ortamının ve motivasyonun yetersizliği, kariyer ve performans yönetim sistemlerinin revizyon ihtiyacı.
- **Altyapı:** Eskimiş şebeke, tek hat işletmeciliğinin kapasiteye olumsuz etkisi, topografik zorluklar, yüksek maliyetli yatırımlar, ekipman eksikliği (çeken/çekilen araçlar), sinyalizasyon, elektrifikasyon ve telekomünikasyon altyapısının geliştirme ihtiyacı. TSI ve UTP şartlarının ulusal hatlarda bile uygulanmasının yerli üretimi ve ülke ekonomisini engellemesi.
- **Kapasite Kullanımı:** Verimlilik sorunları, kapasite tahsis planlarına uyumsuzluklar, enerji verimliliği eksikliği (elektrifikasyon eksikliği, eski araçlar, istasyonlardaki kısıtlı yol uzunlukları).
- **Diğer Sorunlar:** Çok modlu taşımacılık sisteminin geliştirilme ihtiyacı, lojistik merkez eksiklikleri, sanayiye ve limanlara yetersiz demiryolu bağlantıları, hareket kabiliyeti kısıtlı bireyler için erişilebilirlik sorunları.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ile İlişki: Plan kapsamındaki politika ve tedbirler doğrudan 7 adet Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (SKH) ile ilişkilendirilmiştir. Bu hedefler arasında "Nitelikli Eğitim", "İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme", "Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı", "Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar", "Sorumlu Üretim ve Tüketim", "İklim Eylemi" ve "Amaçlar İçin Ortaklıklar" bulunmaktadır.

Sonuç ve Genel Değerlendirme: Türkiye'nin demiryolu tecrübesi ve YHT işletmeciliği kabiliyetleri ile bölgesinde önemli bir demiryolu ülkesi olma potansiyeline sahip olduğu vurgulanmaktadır. Mevcut kapasitenin daha verimli kullanılmasına yönelik projeler ile dijitalleşmenin önemi belirtilmiştir. Finansal sürdürülebilirliğin sağlanması için uygun maliyetli uluslararası fonların kullanımı ve kurumlar arası koordinasyonun güçlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Raporda belirlenen yol haritasının gerçekleştirilmesi durumunda Türkiye'deki demiryolu sektöründe önemli dönüşümler ve iyileştirmeler sağlanabileceği belirtilmiştir.

15. Denizyolu Ulaştırması ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından 2024-2028 yıllarını kapsayan On İkinci Kalkınma Planı için hazırlanan **Denizyolu Ulaştırması Özel İhtisas Komisyonu Raporu**'dur.

Raporun Amacı ve Hazırlanışı: Rapor, 10 Haziran 2022 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Genelgesi doğrultusunda başlatılan On İkinci Kalkınma Planı çalışmaları kapsamında oluşturulmuştur. Komisyon, kamu kurum ve kuruluşları, meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerden birçok yönetici, akademisyen, araştırmacı ve uzmanın katılımıyla

iki toplantı ve yazılı katkılarla şekillenmiştir. Amacı, denizyolu ulaştırması sektörüne yönelik politika, hedef ve stratejileri belirlemektir.

Temel Değerlendirme Alanları: Raporda, denizyolu ulaştırma sektörünün mevcut durumu (küresel ve ulusal), değişim ve gelişim dinamikleri dikkate alınarak sektörde uygulanacak politikalar ve yatırım öncelikleri belirlenmiştir. Değerlendirilen ana başlıklar şunlardır:

- Türk deniz ticaret filosunun geliştirilmesi ve gençleştirilmesi.
- Liman yönetim modeli ve verimliliğinin sağlanması, liman yatırımları ve kapasitelerinin artırılması.
- Denizcilik politikaları, stratejileri ve mevzuatı.
- Denizcilik sektöründe **dijitalleşme ve yeşil denizcilik**.
- Denizyolu taşımacılığı, işletmeciliği ve yenilikçi teknolojiler.
- Denizcilik eğitimi, insan kaynağı, gemi insanlarının çalışma koşulları ve istihdamı.
- Deniz ekosisteminin sürdürülebilirliği ve iklim değişikliği, Avrupa Yeşil Mutabakatı.
- Türkiye'de gemi ve yat inşa sanayinin gelişimi ve rekabet gücünün artırılması.

Türkiye Denizyolu Ulaştırmasının Genel Durumu ve Hedefler:

- **Küresel Konum:** Dünya ticaretinin yaklaşık %90'ının denizyolu ile yapıldığı vurgulanmaktadır. Türkiye, Avrupa, Asya, Kafkaslar, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinin ulaştırma bağlantılarının merkezinde stratejik bir konuma sahiptir.
- **Dış Ticaretteki Payı (2022):** Ağırlık bazında ithalatın %92,22'si, ihracatın %80,08'i denizyoluyla taşınmıştır. Değer bazında ise ithalatın %65,74'ü, ihracatın %59,56'sı denizyoluyla gerçekleşmiştir.
- **Türk Deniz Ticaret Filosu:** 2022 yılı sonu itibarıyla Türk bayraklı ve Türk sahipli filo, 39,1 milyon DWT kapasitesiyle dünya sıralamasında **14. sıraya yükselmiştir** (2003'te 17. sıradaydı). 1000 GT ve üzeri 413 gemi bulunmaktadır. Filomuzun ortalama yaşı düşürülmeli ve Türk bayrağına geçiş teşvik edilmelidir.
- **Limanlar:** 2022 yılı itibarıyla Türkiye'de Filyos Limanı'nın da tamamlanmasıyla **217 kıyı tesisi** bulunmaktadır. 2022 yılında limanlarda elleçlenen toplam yük miktarı yaklaşık **542,6 milyon ton** olmuştur. En fazla yük Marmara Bölgesi'ndeki limanlarda (%38) elleçlenmiştir.
 - **Büyük Liman Projeleri:** Kuzey Ege Çandarlı Limanı (Avrupa'nın 10. büyük konteyner limanı olması planlanıyor) ve Filyos Limanı (25 milyon ton/yıl kapasiteli) projeleri öne çıkmaktadır. Filyos Limanı tamamlanmış ve kullanıma açılmıştır.
 - **Yeşil Limanlar:** Sürdürülebilirlik ve çevre duyarlılığı kapsamında "Yeşil Liman" uygulamaları teşvik edilmekte olup, 20 adet liman yeşil liman sertifikası almıştır.
- **Tersaneler:** Türkiye'de 84 adet faal özel sektör tersanesi bulunmakta olup, bu sayı 2002'den 2023'e %127 artmıştır. İstihdam da önemli ölçüde artmıştır.

- **İnsan Kaynakları:** 2023 Mart itibarıyla 135.233 aktif gemi insanı bulunmaktadır. Eğitim kalitesinin artırılması, yabancı dil becerilerinin geliştirilmesi ve mesleki liselerden fakültelere geçişin kolaylaştırılması hedeflenmektedir. Gemi insanların çalışma koşulları ve sosyal güvenlik hakları iyileştirilmelidir.

Karşılaşılan Sorunlar ve Dinamikler: Raporda, Covid-19 pandemisi, Rusya-Ukrayna savaşı, jeopolitik faktörler ve tedarik zinciri aksaklıkları gibi küresel olayların sektörü etkilediği belirtilmiştir. Temel sorun alanları GZFT analizinde detaylandırılmıştır:

- **Mevzuat ve Kurumsal Yapı:** Denizcilikle ilgili yetkili kurum sayısının fazlalığı, bürokratik süreçlerin karmaşıklığı ve serbestleşme sonrası koordinasyon eksikliği. Müstakil bir denizcilik kamu idaresi kurulması hedeflenmektedir.
- **Altyapı ve Kapasite:** Limanların bir kısmının altyapı yetersizlikleri, karayolu ve demiryolu bağlantılarındaki eksiklikler, sanayi bölgeleriyle yetersiz bağlantılar. Limanların genişleme imkanlarının kısıtlanması ve kentleşme baskısı. Doğu Akdeniz'de ana konteyner limanı ve tersane ihtiyacı vurgulanmıştır.
- **Finansman:** Yüksek finansman maliyeti, girdi maliyetlerinin yüksekliği, kamu teşviklerindeki güçlükler. Liman yatırımlarının "Stratejik Yatırım" olarak kabul edilmesi ve teşvik edilmesi önerilmektedir.
- **Dijitalleşme ve Yeşil Dönüşüm:** Sektörün dijital teknolojilere (IoT, yapay zekâ vb.) ve veri analitiğine yatırım yapması teşvik edilmeli, "Akıllı gemiler" ve "Akıllı limanlar" kavramları benimsenmelidir. Fosil yakıtlara bağımlılık nedeniyle denizcilik sektörünün sera gazı salınımindaki payı ve IMO hedefleri önemli bir dinamiktir. Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Paris Anlaşması hedefleri doğrultusunda düşük karbonlu yakıtlar ve enerji verimliliği projeleri desteklenmelidir.
- **İnsan Kaynakları:** Belirli alanlarda yetkin insan kaynağı eksikliği, eğitimde dijitalleşmeye uyum, insan kaynağını cezbedecek iş ortamının yetersizliği.

On İkinci Plan (2028 Yılı) Hedefleri ve Politikaları: Plan dönemi için **7 ana hedef** ve bu hedeflere bağlı olarak **16 politika ve 102 tedbir** belirlenmiştir. Ana hedefler şunlardır:

- Türk Deniz Ticaret Filosunun geliştirilmesi.
- Türk Deniz Taşımacılığının rekabet gücünün ve navlun gelirlerinin artırılması.
- Denizyolu ulaştırması sektörüne yönelik bütünsel ihtiyaçları karşılayacak mevzuat düzenlemelerinin yapılması.
- Tüm denizcilik faaliyetlerinin tek elden yürütüldüğü müstakil bir denizcilik kamu idaresinin kurulması.
- Denizyolu ulaştırması sektörü için teşvik ve finansman kolaylaştırılması.
- İnsan kaynağının kamu ve özel sektör açısından ihtiyaçlarına ilişkin çözümlerin üretilmesi.
- Denizyolu ulaştırması hizmet işletmelerinin geliştirilmesi.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ile İlişki: Rapordaki politika ve tedbirler, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ile uyumlu olup, özellikle **SKH 4 (Nitelikli Eğitim), 7 (Erişilebilir ve Temiz Enerji), 9 (Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı), 13 (İklim Eylemi) ve 17 (Amaçlar için Ortaklıklar)**'a doğrudan katkı sağlamaktadır. Denizyolu ulaştırma sistemindeki gelişmelerin istihdam ve döviz girdisi sağlayarak SKH 1 (Yoksulluğa Son) ve 2 (Açlığa Son) gibi hedeflere de dolaylı katkı sunacağı belirtilmiştir.

Sonuç: Türkiye'nin coğrafi konumu, denizcilik tecrübesi ve potansiyeli ile küresel denizyolu ticaretinde önemli bir aktör olabileceği vurgulanmıştır. Raporda, önceki plan dönemindeki başarılar (filo büyümesi, "Beyaz Liste"de yer alma) ile birlikte, özellikle afetlerde "Deniz Köprüsü" gibi kritik rollerinin önemine dikkat çekilmiştir. Komisyon, denizcilik sektörünün **stratejik sektörler arasında yer alması** gerektiği konusunda görüş birliğine varmıştır. Belirlenen yol haritası ile Türkiye'nin denizcilik vizyonunun geliştirilmesi ve sektörde önemli dönüşümlerin sağlanması hedeflenmektedir.

16. Dijital Gelişmelerin Sosyoekonomik Etkileri Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında hazırlanan "**Dijital Gelişmelerin Sosyoekonomik Etkileri Çalışma Grubu Raporu**"dur. Rapor, dijital gelişmelerin sosyoekonomik etkilerini Türkiye ve dünya genelindeki mevcut durum açısından değerlendirmeyi, başarılı ülke uygulamalarını incelemeyi ve Türkiye'nin bu alandaki kısa ve uzun vadeli hedeflerini, hedeflere ulaşmak için uygulanması gereken politika ve stratejileri detaylandırmayı amaçlamaktadır.

Raporun Temel Değerlendirme Alanları ve Amacı: Günümüzde ekonominin temel kaynağı yeni teknolojilere dayanmakta, toplumsal ve kültürel süreçler de bu teknolojilere bağımlı hale gelmektedir. Dijital ekonominin hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümenin ana itici gücü olduğu belirtilmektedir. Raporda, bu paradigma değişimlerinin Türkiye'ye yansımalarını anlamak ve geleceğe yönelik etkin çıkarımlar yapabilmek için mevcut durumun sağlıklı bir şekilde belirlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Covid-19 pandemisi ve finansal krizler gibi faktörlerin, Türkiye üzerindeki dijital ve mobil teknolojilerin etkilerini beklenenin aksine olumsuz hale getirdiği belirtilmiştir. Türkiye'nin kendine özgü koşullarına uygun, uygulanabilir ve ölçülebilir stratejilerin belirlenmesi hayati önem taşımaktadır.

Rapor, aşağıdaki alanlarda uygulanması gereken politikaları detaylandırmaktadır:

- Bireyin güncel alışkanlıkları.
- Üretim faaliyetleri.
- İşletmeler.
- Birey-toplum ve devlet ilişkileri.
- Yatırımlar.
- İstihdam ve çalışma hayatı.
- Kamu hizmet sunumu.

- Siber güvenlik.

Dünyadaki Genel Durum ve Başarılı Ülke Uygulamaları: Dijital teknolojilerin kalkınmada ön saflarda yer aldığı ve ekonomik büyümeyi hızlandırma potansiyeli taşıdığı vurgulanmıştır. Raporda Danimarka, ABD, Singapur ve Güney Kore gibi dijitalleşmede başarılı ülkelerin uygulamaları incelenmiştir.

- **Danimarka:** Gelişmiş dijital altyapısı, yüksek hızlı internet, yaygın hücresel ağ, Dijital Posta ve NemID gibi elektronik kimlik çözümleri ile öne çıkmaktadır. Toplumun kamu sektörünü dijitalleştirmede güveni sarsmadan başarılı olduğu belirtilmiştir. YZ sağlık ve eğitim gibi alanlarda kullanılmaktadır. Yeni Dijital Strateji (2022-2026), siber güvenlik, tutarlı dijital hizmetler, refah teknolojileri, dijital KOBİ'ler, geleceğin dijital sağlık hizmetleri ve yeşil dönüşüm gibi 9 temel vizyon ve 61 girişim öngörmektedir.
- **ABD:** Dijital ekonomi 2021'de 8 milyondan fazla çalışana istihdam sağlamış ve 1.24 trilyon doların üzerinde değer üretmiştir. Altyapı, e-ticaret ve bulut hizmetlerinde güçlü büyüme görülmüştür. ABD, YZ araştırma ve geliştirmesinde lider ülkelerden biridir.
- **Singapur:** Dijital Kapsayıcılık Endeksi'nde ilk sırada yer almıştır. Ücretsiz kamu WiFi, dijital beceri eğitimi için mali yardım planları ve dijital uçurumu kapatma önlemleri almıştır. Akıllı nesnelerle (IoT) tüm devleti kapsayan IoT altyapısı tasarlamakta ve uygulamaktadır. KOBİ'ler için dijitalleşme programları ve danışmanlık hizmetleri sunulmaktadır. Eğitimde e-öğrenme ve teknoloji kullanımı yaygındır.
- **Güney Kore:** Dünya Bankası ile ortak KoDi dijital kalkınma girişimi başlatmıştır. Dijital Yeni Anlaşma kapsamında veri ve ürünler aracılığıyla dijital ekosistemini güçlendirmeyi taahhüt etmiştir. 5G ağını ülke çapında kuran ve ticarileştiren ilk ülke olmuştur. Akıllı tarım çözümlerine yönelik bütüncül bir yaklaşım sergilemektedir.

Türkiye'deki Genel Durum:

- **I-DESI Performansı:** 2020 yılı Uluslararası Dijital Ekonomi ve Toplum Endeksi (I-DESI) performansında Türkiye, AB dışı 18 ülke arasında son sırada yer almıştır. Bu durum, özellikle KOBİ'lerin dijitalleşme ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli sermayeye sahip olmaması ve insan sermayesinin dijitalleşme becerilerinin yetersiz olmasından kaynaklanabilir.
- **İnsan Sermayesi:** Türkiye'nin beşerî sermaye değeri düşüktür; bu da KOBİ'lerin dijitalleşmede geri kalmasına ve dijital yetkinliklere sahip elemanlara olan ihtiyacın yeterince hissedilmemesine bağlanabilir.
- **Patent Başvuruları:** 2021 yılı için Türkiye'de her bir milyon kişi başına düşen patent başvurusu sayısı 21,5, BİT alanındaki patent başvurusu sayısı ise 2,75'tir. Japonya'nın bu alandaki sayısı Türkiye'nin yaklaşık 18 katıdır.
- **İnternet ve Dijitalleşme Kullanımı:** Nüfusun %99,75'i mobil ağ kapsamındadır. Hane halkının internet kullanım oranı 2022'de %85'e, internetten sipariş ve ürün satın alma oranı %46,2'ye yükselmiştir. 10 ve daha fazla çalışanı olan girişimlerin internete erişim oranı

2022'de %96 olmuştur. YZ teknolojilerini kullanan girişimlerin oranı 2022'de %3,5'e ulaşmıştır.

- **Engeller:** Dijital dönüşümün önündeki önemli engellerden biri **başlangıç ve yatırım maliyetlerinin yüksekliğidir**. Yüksek teknoloji ürünleri ihracatının milli gelire oranı Türkiye'de %2 iken, Güney Kore'de %27'dir. Kadınların teknoloji sektöründe yetersiz temsil edilmesi de bir sorun olarak belirtilmiştir.
- **Olumlu Gelişmeler:** E-devlet hizmetleri ivme kazanmıştır; 2021-2022 yıllarında bireylerin resmi makamların web sitelerini kullanma oranı %68,7 olmuştur. 5G ağ teknolojilerinin kurulması ve yaygınlaştırılması alanında ULAK liderliğinde çalışmalar yapılmaktadır.
- **Mevzuat ve Kurumlar:** Dijitalleşmeyle ilgili 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu gibi çok sayıda mevzuat bulunmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (DDO) başta olmak üzere birçok bakanlık ve kurum dijitalleşmeden sorumludur. "**Türkiye'nin Sanayi Devrimi: Dijital Türkiye Yol Haritası**" ve "**Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (UYZS)**" gibi ulusal politika belgeleri yayımlanmıştır.

Hedeflere Ulaşmanın Önündeki Başlıca Sorunlar:

- **Kurumsal Yapılanma:** BİT sektöründen doğrudan sorumlu müstakil bir kurumun olmaması, birçok kurum arasında koordinasyon eksikliği ve bürokratik süreçlerde karmaşıklık yaşanmaktadır. STK'lar, kamu, özel sektör ve üniversiteler arasında politika ve strateji geliştirme işbirliği yaygın değildir.
- **İnsan Kaynakları:** Eğitim sisteminde köklü değişikliklere ihtiyaç duyulmaktadır; sanayinin ihtiyacını karşılayacak müfredatlar, hayat boyu öğrenme ve **beyin göçünü önleyecek teşvikler** gereklidir.
- **Mevzuat:** Elektronik işlemlerin kolaylaştırılması, kişisel bilgilerin ve fikri mülkiyet haklarının korunması gibi konularda mevzuat düzenlemelerine ihtiyaç vardır. Teşvik mevzuatındaki karmaşıklık ve vergi ile sosyal güvenlik mevzuatının sanayi devrimi dönemine ait unsurları içermesi sorunlara yol açmaktadır.

On İkinci Plan (2028 Yılı) Hedefleri ve Politikaları: Uzun Vadeli Hedefler (Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile ilişkili):

- Türkiye'nin dijital teknolojilerin geliştirilmesi ve kullanılması alanında **dünyanın ilk 20 ülkesi içinde yer alması**.
- Dijital teknolojilere erişimde fırsat eşitsizliğinin ortadan kaldırılması.
- Ülkenin her köşesinde yüksek hızlı internet erişimi ve dijital vatandaşlık eğitiminin sağlanması.
- Geleceğin mesleklerini içeren ve sürekli güncellenen bir istihdam piyasasının kurgulanması, işsizliğin sıfıra yaklaştırılması.
- Ülkedeki bütün üretim kuruluşlarında **yeşil ekonomi düzenine geçilmesi**.

- Siber güvenlik farkındalığının artırılması ve altyapının sürekli güncel tutulması.
- Dijital teknolojiler alanındaki istihdam fırsatlarının artırılması ve **beyin göçünün tersine çevrilmesi**.

2028 Yılı Öncelikli Hedefler:

- Türkiye'de KOBİ'ler başta olmak üzere yeni iş modellerine geçişin sağlanması.
- Yerli üretimin artırılması ve katma değerli yüksek teknoloji ürünleri ihracatının sağlanması.
- Tarım, turizm ve sağlık sektörlerinde dijitalleşmenin en üst seviyeye taşınması.
- BİT sektörünün 2023-2028 döneminde **öncelikli sektör olarak belirlenmesi**, beşeri sermayenin eğitilmesi ve istihdam edilmesi.
- Dijitalleşmenin tüm yatay sektörlerle yaygınlaşması için BİT sektörü çalışanlarının Ar-Ge kültürüne sahip ve çağdaş teknolojileri kullanabilecek şekilde eğitilmesi.
- Dijital teknolojilere erişimde fırsat eşitsizliğine yol açan faktörlerin ortadan kaldırılması ve yüksek hızlı internet erişim altyapısının kurulması.

Temel Amaç ve Politikalar: Raporda, bireylerin dijital beceri seviyesini artırmak için eğitim müfredatlarının güncellenmesi, dijital teknolojilere erişimdeki eşitsizliğin giderilmesi ve yabancı dil becerilerinin geliştirilmesi gibi stratejiler önerilmiştir. Üretimde dijital ikizler, veri bilimi ve akıllı üretim konularına yatırım yapılması, yeşil dönüşümle entegre edilmesi ve Model Fabrikaların yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. KOBİ'lere dijital araç ve teşvik destekleri sağlanmalı, inovasyon merkezleri geliştirilmeli ve hizmetler sektörünün dijitalleşmesine odaklanılmalıdır. Kamu hizmetlerinde şeffaflık, hesap verebilirlik, yenilikçi yaklaşımlar ve **kamu verilerinin açık paylaşımı** önem arz etmektedir. Yüksek hızlı internet altyapısının güçlendirilmesi, 5G ve ötesi teknolojiler için yatırımların artırılması gereklidir. İstihdamda otomasyon ve YZ'nin yaratacağı yeni iş modellerine uyum sağlayacak şekilde mesleki ve yükseköğretim müfredatlarının güncellenmesi, sertifika programlarının yaygınlaştırılması ve **beyin göçünün önlenmesi** stratejik hedefler arasındadır. Siber güvenlik farkındalığının artırılması, uzman yetiştirilmesi ve YZ sistemlerinin güvenilirliği için mevzuat hazırlanması da kritik öneme sahiptir.

17. Dijitalleşme ve Vergileme Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında hazırlanan "**Dijitalleşme ve Vergileme Çalışma Grubu Raporu**"dur. Rapor, dijital ekonominin vergilendirilmesi konusunda güncel durumu analiz etmeyi, uluslararası düzenlemeleri ve Türkiye'deki uygulamaları incelemeyi amaçlamaktadır. Temel hedefi, Türkiye'nin orta ve uzun vadeli ekonomik kalkınma stratejilerine uyumlu, sürdürülebilir büyümeyi destekleyecek, teknolojik gelişme ve dijital dönüşümü teşvik edecek politika önerileri sunmaktır.

Dijital Ekonominin Tanımı ve Etkileri: Dijital gelişmeler, üretim, pazarlama, tüketim gibi alanlarda ve aynı zamanda kamu, özel sektör ve akademide dönüşümlere yol açmaktadır. Dördüncü Sanayi Devrimi olarak adlandırılan bu dönemde, Robotik Süreç Otomasyonu (RPA), yapay zekâ, blok zincir teknolojileri, kripto paralar, bulut teknolojileri ve nesnelerin interneti (IoT)

gibi unsurlar dijital dönüşümün ana yapı taşlarıdır. Dijitalleşme ile ekonomik değer ve kazançlar sanal ortamda yaratılmaya başlanmış, geleneksel ticari işlemler yerini sanal iş modellerine (B2B, B2C, C2C) bırakmıştır. Bu sınır tanımayan faaliyetler, elde edilen ekonomik değerın nasıl vergilendirileceğı konusunda tartışmalara yol açmaktadır. Ayrıca, çok uluslu işletmeler (ÇÜİ) vergi rekabetinden faydalananarak daha az vergi ödeyebilmekte ve uluslararası anlaşmazlıklar artmaktadır. Diğer yandan, dijital ekonomi yeni vergi alanları açabilir ve vergi idaresinin yönetim giderlerini düşürerek kamu hizmet sunumunu daha etkin hale getirebilir, bu yönüyle bir fırsat olarak da değerlendirilmektedir.

Küresel Durum ve Uluslararası Çözüm Arayışları (BEPS): Raporda, dijitalleşmenin vergi gelirlerinde matrah aşındırmasına neden olduğu ve geleneksel vergi mevzuatının yetersiz kaldığı belirtilmektedir. Küresel düzeyde vergi kaybını engellemek için Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve G20'nin yürüttüğü **Matrah Aşındırması ve Kâr Aktarımı (BEPS) Eylem Planı** öne çıkmaktadır. BEPS projesi, **İki Sütunlu Çözüm (Sütun 1 ve Sütun 2)** önerileri sunmaktadır.

- **Sütun 1:** Özellikle dijital şirketlerin kazanç elde ettiği **kaynak ülkelerde, fiziksel varlıkları olmasa bile vergi ödeyebilmelerini** amaçlar. Bu, tüketici ürünleri üreten veya dijital hizmet sağlayan büyük ölçekli şirketlere yöneliktir ve vergilendirme yetkisini "kaynak ilkesine" göre genişletir. Tutar A kapsamında, ÇÜİ'lerin %10 ve üstü vergi öncesi kâr marjı ve dünya genelinde 20 milyar Euro ve üzerinde geliri olması durumunda vergi mükellefi olabilmesi öngörülmüştür. Türkiye'nin Sütun 1 sonrasında 119 milyon Euro ek vergi geliri elde edeceği tahmin edilmektedir.
- **Sütun 2:** Sütun 1'in tamamlayıcısı olup, **küresel asgari vergi oranı getirilmesini** hedefler. Yıllık geliri 750 milyon doların üzerinde olan ÇÜİ'lere, herhangi bir ülkede elde ettikleri gelirlerinin %15'in altında vergilendirilmesi durumunda %15'lik bir minimum kurumlar vergisi (efektif kurumlar vergisi) uygulanması planlanmaktadır. Bu düzenlemelerin küresel kurumlar vergisi gelirlerini yaklaşık 150 milyar dolar artıracığı tahmin edilmektedir. Sütun 2, ayrıca "gelire dahil etme kuralı" (IIR) ve "eksik vergilendirilen ödemeler kuralı" (UTPR) gibi kuralları da içerir. Ekim 2021'de 141 "Kapsayıcı Çerçeve" üyesi ülkeden 135'i bu anlaşmaya imza atmıştır ve imza atan ülkelerin mevcut dijital hizmet vergilerini feshetmesi gerekmektedir.

Türkiye'deki Durum ve Temel Sorunlar: Türkiye, Uluslararası Dijital Ekonomi ve Toplum Endeksi (I-DESI) performansında AB dışı 18 ülke arasında son sırada yer almıştır [Türkiye'deki Genel Durum]. Ancak, e-devlet hizmetlerinde ve 5G ağ teknolojileri kurulumunda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir [Olumlu Gelişmeler].

Türkiye'de dijital ekonominin vergilendirilmesinde karşılaşılan temel sorunlar şunlardır:

- **Dijital Ekonominin Tanımlanması ve Gelir Unsurları Arasındaki Belirsizlikler:** Mevcut Gelir Vergisi Kanunu'nun dijitalleşen yaşamdaki yeni gelir olanaklarını kavramakta yetersiz kalması. Esnaf muaflığında internet satışları için belirlenen tutar eşiğı ve tevkifat uygulamaları, geleneksel satış yapanlarla arasında farklı vergilendirme usulleri yaratmaktadır. Sosyal içerik üreticiliğı ve mobil uygulama geliştiriciliğindeki istisnalara rağmen, vergilendirme sistemi karmaşıktır.

- **Elektronik Haberleşme Üzerindeki Vergi Yüğü:** Telekomünikasyon sektöründeki yüksek vergi ve yasal yükümlölükler (ÖİV, KDV, hazine payı, evrensel hizmet katkı payı vb.) sektörün gelişimini olumsuz etkilemektedir.
- **Kullanıcı Verilerinden Elde Edilen Kazançların Vergilendirilmesi:** Büyük veri kavramının önemine rağmen, kullanıcı verilerinden elde edilen ekonomik çıktılarının vergilendirilmesi konusunda evrensel bir anlayış ve Türkiye'de bir düzenleme bulunmaması.
- **Sanal İş Yeri Kavramındaki Belirsizlik:** Dijitalleşmeyle fiziksel iş yeri kavramının önemini yitirmesi ancak vergi kanunlarında "sanal iş yeri" tanımının yer almaması, vergilendirme yetkisini belirsizleştirmektedir.
- **Kripto Varlıklarının Vergilendirilmesi:** Bitcoin ve benzeri kripto varlıkların alım satım platformlarına yönelik yasal düzenleme eksikliği ve bireysel yatırımcıların kazançlarının takip ve doğrulanmasındaki zorluklar.
- **Dijital Ekonomide Altyapı Maliyetlerinin Artışı:** Uluslararası dijital hizmet sağlayıcılarının yarattığı yoğun trafik ve artan altyapı maliyetlerinin vergiyle finanse edilememesi. OECD anlaşmalarıyla Dijital Hizmet Vergisi'nin kalkacak olması, bu maliyetlerin finansmanı için alternatif arayışlarını gündeme getirmektedir.
- **Dijital Ekonomi ve Vergilemede Yeni Teşvik Alanları:** Türkiye'nin dijital ekonomiyi teşvik edecek ve start-up'ların gelişimine destek olacak bir vergi sistemi inşa etme ihtiyacı. Mevcut teşvik sistemlerindeki bürokratik süreçler ve karmaşıklıklar sorun teşkil etmektedir.
- **Vergi İdarelerindeki Temel Problemler:** Dijitalleşmeyle artan veri ve bilgiye ulaşma imkanlarına rağmen, vergi idarelerinin teknolojiye ve nitelikli insan kaynağına yatırım yapma ihtiyacı. Veri kullanımı, risk analizi ve denetim alanlarındaki eksiklikler.

On İkinci Plan (2028 Yılı) Hedefleri ve Politikaları (Öneriler): Rapor, Türkiye'nin dijitalleşme sürecinde etkin bir vergi politikası oluşturmak için aşağıdaki önerileri sunmaktadır:

- **OECD Sütun 1 ve Sütun 2'ye Uyum:** Türkiye'nin imzaladığı BEPS anlaşmalarına uyum sağlayarak iç mevzuatını güncellemesi. Dijital Hizmet Vergisi'nin kaldırılması durumunda ortaya çıkabilecek potansiyel vergi kayıplarının analiz edilmesi.
- **Tam Mükellef Gerçek Kişiler İçin Düzenlemeler:** Dijital ekonomi gelirlerinin mevcut gelir unsurlarına eklemeler yerine, kazancın unsurunu net bir şekilde tanımlayarak veya yeni bir gelir unsuru olarak belirleyerek daha sistematik bir vergilendirme yapısı oluşturulması. İnternet üzerinden satış yapan esnaflarla diğer esnaflar arasındaki vergileme eşitsizliğinin giderilmesi.
- **Elektronik Haberleşme Üzerindeki Vergi Yükünün Azaltılması:** Nispi ve maktu ÖİV ile telsiz kullanım ve ruhsatname ücretlerinin kaldırılması veya kademeli olarak azaltılması.
- **Kullanıcı Verilerinin Vergilendirilmesi:** Türkiye'deki kullanıcı verilerinden yurt dışında elde edilen ekonomik değerin transfer fiyatlandırması veya kâr paylaşım modelleriyle tespit edilerek vergilendirilmesi.

- **Sanal İş Yeri Tanımı:** "Dijital iş yeri" tanımının yapılması ve vergi anlaşmalarında dijital ürün ve hizmetlerin kapsamının belirlenmesi.
- **Kripto Varlıklar İçin Müstakil Vergi Rejimi:** Kripto varlıkların mevcut vergi mevzuatına geleneksel kurallar çerçevesinde entegre edilmeye çalışılması yerine, kendi özelliklerini dikkate alan müstakil bir vergi rejimi (örneğin yeni bir "dijital varlık" veya "dijital değer" sınıflandırması) oluşturulması.
- **Dijital Ekonomide Altyapı Maliyetlerinin Karşıllanması:** Dijital hizmet sağlayıcılarından altyapı kullanımı nedeniyle oluşan trafik yoğunluğuna bağlı olarak birim başına vergi/harç/kullanım bedeli veya sabit katkı payı tahsil edilmesi ve bu gelirlerin altyapı yatırımlarında kullanılması.
- **Yeni Teşvik Alanları:** Yüksek katma değerli yerli start-up'ların ve nitelikli bilişim uzmanlarının sayısının artırılması için Ar-Ge, yazılım, dijital oyunlar, blok zincir, büyük veri analizi ve yapay zeka alanlarındaki girişimlere yönelik sektörel desteklerin (sübvansiyon, hibe, vergi indirimi) artırılması. Enerjide dijital dönüşüm için doğrudan vergi teşvikleri sağlanması.
- **Vergi İdarelerinin Kapasitesi:** Vergi idaresinin teknolojik altyapısını güçlendirmesi, nitelikli insan kaynağı istihdam etmesi, veri analizi ve risk yönetimi yetkinliklerini artırması için eğitimler düzenlemesi ve kurumlar arası koordinasyonu sağlaması.

Sonuç olarak, rapor Türkiye'nin dijitalleşmeyi bir fırsata çevirerek ekonomik büyüme, verimlilik artışı ve kaliteli kamu hizmeti sunumunda önemli bir rol oynaması gerektiğini vurgulamaktadır. Dijitalleşme ve vergi konusuna yalnızca gelir getirici mali amaçla yaklaşılmamalı, aynı zamanda yeni yatırımları teşvik edecek ve teknolojik gelişmeyi ilerletecek şekilde tasarlanmalıdır. Türkiye'nin uluslararası gelişmeleri yakından takip ederek esnek ve adil bir vergi sistemi inşa etmesi, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasında kritik öneme sahiptir.

18. Dış Göç ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında hazırlanan "**Dış Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu**"dur. Rapor, Türkiye'nin göç ve diaspora politikalarını, kalkınma hedefleri çerçevesinde belirlemesinin önemini vurgulamaktadır. Temel amaç, Türkiye'ye gelen ve Türkiye'den ayrılan kişilerin göçünü çok boyutlu ele alarak yeni politika önerileri geliştirmektir. Rapor, göç ve diaspora konularını ayrı başlıklar altında inceleyerek karmaşıklığı önlemeyi hedeflemiştir.

Raporun Ana Hatları:

- **Giriş ve Genel Bakış:**
 - Rapor, insan hareketliliğinin artmasıyla "Göçler Çağı" olarak adlandırılan bir dönemde olduğumuzu belirtir. Göçün, bilgi, bilim, teknoloji ve kültürlerin aktarımında önemli bir rol oynadığını ve refahın artmasını sağladığını ifade eder.

- Modern devletlerin göç yönetimini, göçten elde edilmesi hedeflenen faydayı en üst düzeye çıkarma ve olumsuz sonuçlarını en aza indirme çabasıyla karmaşık bir alan olarak ele aldıklarını belirtir.
- Türkiye'nin demografik gelişimi ile ekonomik, teknolojik, siyasi ve sosyal gelişme hedeflerinin **proaktif göç yönetimini** gerekli kıldığını vurgular.

- **Mevcut Durum Analizi (Küresel ve Türkiye):**

- **Küresel Göç Eğilimleri:**

- Dünya genelinde uluslararası göçmen sayısının yaklaşık **281 milyon** olduğu ve dünya nüfusunun %3,6'sına karşılık geldiği tahmin edilmektedir.
- Birleşmiş Milletler (BM) üyesi ülkelerin %73'ü göçmen çekme, %13'ü göçmen stokunu düşürme politikaları benimsemektedir. Ülkelerin yarısından fazlası da göçmenlerin toplumsal kaynaşmasına yönelik politikalar uygulamaktadır.
- Özellikle OECD ülkeleri, nitelikli iş gücünü çekmeye ve uluslararası öğrencileri ülkelerinde tutmaya yönelik politikalarını artırmıştır.
- Sınır ötesi insan hareketliliklerinin **düzensiz göçü engelleme** çabası hemen her devletin politikaları arasında yer almaktadır.
- COVID-19 salgını, ülkelerin göç politikalarında yeni yaklaşımların şekillenmesine yol açmıştır; bazı ülkeler iş gücü ihtiyacı nedeniyle göçmen kotalarını artırmıştır.

- **Küresel Diaspora Politikaları:**

- Diasporalar, artan nüfusları, küresel ağları, finansal kapasiteleri ve etki alanlarıyla devletler için önemli bir özne haline gelmiştir.
- Devletler, diasporalarıyla bağlarını korumak ve geliştirmek için hukuki (çifte vatandaşlık gibi), siyasi (seçme/seçilme hakkı), sosyokültürel (eğitim, din, kültür programları), ekonomik (döviz transferi, diaspora bonoları) ve güvenlik temelli düzenlemeler yapmaktadır.
- Diaspora kurumlarının sayısı dünya genelinde hızla artmıştır; 1970'te 10 ülkede bulunan bu kurumların sayısı 2012'de 56 ülkede 400'e yükselmiştir.
- Uluslararası örgütler de (BM, IOM, Dünya Bankası) diasporayı kalkınma aracı olarak görmekte ve ilgili politikaları teşvik etmektedir. Küresel Göç Mutabakatı, diasporaların sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlaması için koşulların oluşturulmasını taahhüt etmiştir.

- **Türkiye'nin Göç Tecrübesi, Politikaları ve Uygulamaları:**

- Türkiye'nin modern dönem göç tecrübesi 18. yüzyıla kadar uzanır; Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet dönemine kadar **üç büyük göç dalgası** yaşanmıştır.

- Göç politikaları başlangıçta nüfus gelişimi, ekonomik kalkınma, siyasi ve güvenlik hedefleri doğrultusunda şekillenmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında **ulus devlet anlayışı** ve homojen bir toplum yaratma ideali göç politikalarında belirleyici olmuştur.
- Türkiye, 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme'ye coğrafi sınırlama koyarak taraf olmuş, bu durum ülkeye nüfus hareketlerinin sınırlı kalmasına neden olmuştur. Ancak 1990'lı yıllardan itibaren göç yoğunluğu artarak çeşitlenmiştir.
- **6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)** 2013-2014 yıllarında yürürlüğe girmiş ve göç ile uluslararası koruma alanında çerçeve oluşturmuştur. Bu kanunla **Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (bugün Başkanlık)** kurulmuştur.
- YUKK, **geçici koruma** statüsünü yasal dayanağa kavuşturmuş, özellikle Suriye iç savaşından kaynaklanan kitlesel göç hareketlerini yönetmede etkili olmuştur. Türkiye, 5,4 milyondan fazla yabancı uyruklu kişiye ev sahipliği yaparak zorla yerinden edilen kişilerin en fazla sığındığı ülkelerden biri olmuştur.
- Türkiye'nin entegrasyon politikaları 26 puandan 43 puana yükselerek "biraz elverişsizden yarı yarıya elverişli hale" gelmiştir; ancak iş gücü piyasası hareketliliği, siyasi katılım ve daimî ikamet gibi konularda **görece zayıf kaldığı** belirtilmiştir.

○ **Türkiye'nin Diaspora Politikaları ve Uygulamaları:**

- Türkiye'nin diaspora politikalarının kökeni Osmanlı dönemine dayanır. 1961 sonrası kitlesel iş gücü göçüyle yoğunlaşmıştır.
- İlk yıllarda politikalar **geçicilik** üzerine kurulmuş, istihdam baskısını azaltma ve döviz girdisi sağlama hedeflenmiştir. Daha sonra **sosyokültürel politikalar** (dil, kültür, kimlik koruma) ve **sosyal güvenlik hakları** ön plana çıkmıştır.
- **Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)** 2010 yılında kurulmuş ve diaspora politikalarında ihtisaslaşmış müstakil bir kurumsal yapı oluşturulmuştur.
- Hükümet programlarında da yurt dışındaki vatandaşlardan beklentiler yerine, **kamunun diasporaya karşı sorumluluğunu yansıtan politikalar** yer almaya başlamıştır.

• **Karşılaşılan Sorunlar ve Gelecek Dönem Etkileyen Faktörler:**

- **Demografik ihtiyaç:** Türkiye'nin doğum oranlarındaki düşüş ve dijital göçmenlik/beyin göçü nedeniyle yetişmiş insan kaynağı eksikliği.

- **Düzensiz göçü tetikleyen jeopolitik faktörler:** Rusya-Ukrayna Savaşı, Orta Asya, İran, Suriye ve Irak'taki siyasi ve sosyal krizler, Afganistan'daki Taliban rejimi, Filistin'deki çatışmalar, iklim değişikliği ve doğal afetler gibi bölgesel ve küresel gelişmeler.
- **Türk diasporasını etkileyen faktörler:** Mesken ülkelerdeki yükselen ırkçılık, İslamofobi, ekonomik durgunluk, sosyal dışlanma, asimilasyon, eğitimde fırsat eşitsizliği ve dini/kültürel kısıtlamalar.
- **On İkinci Kalkınma Planı Dönemi (2024-2028) Göç ve Diaspora Vizyon ve Hedefleri (Öneriler):**
 - **Göç Politikası Amacı:** Ülkenin sosyal, ekonomik ve politik hedefleriyle uyumlu, hak temelli, insani sorunlara duyarlı, uyum süreçleriyle toplumsal kaynaşmayı hedefleyen, göçün katkılarını önemseyen, güvenlik ve istikrarı gözetken, değişen şartlara uyum sağlayabilen ve öngörülebilir göç politikalarının oluşturulması.
 - **Göç Alanında Politika ve Tedbir Önerileri:**
 - **Bütüncül, kapsayıcı, dinamik ve veriye dayalı** bir göç yönetiminin güçlendirilmesi.
 - Vize, ikamet ve çalışma izinleri çerçevesinin **ulusal stratejik hedefler ve uluslararası sorumluluklar** kapsamında dinamik olarak belirlenmesi.
 - İşgücü piyasasında yabancı istihdamının planlamalarının sektörel ihtiyaç analizleriyle etkinleştirilmesi.
 - Göçmenlerin kayıt dışı istihdamının engellenmesi ve insana yakışır iş fırsatlarına erişimlerinin sağlanması.
 - **Düzensiz göçün kaynak ülkeden başlayarak etkin şekilde yönetilmesi**, insan haklarına duyarlı önleyici tedbirler alınması ve uluslararası iş birliğinin geliştirilmesi.
 - Sınır yönetiminde kamu kurumları arasında veri ve bilgi paylaşımının etkinleştirilmesi.
 - İnsan ticareti suçunun önlenmesi, toplumsal farkındalığın artırılması ve mağdurlara yönelik koruma süreçlerinin güçlendirilmesi.
 - Ayrımcılık, ötekileştirme ve nefret söylemlerine karşı kapsamlı çalışmalar yürütülmesi.
 - Göçmenlerin eğitim sistemine katılımı için düzenlemeler yapılması, Türkçe öğreniminin teşvik edilmesi.
 - Göç mevzuatında ve uygulamada iyileştirmeler yapılması (örneğin Turkuaz Kart, meslek kanunları, çalışma izinleri).
 - Yerel yönetimlerin göç yönetimindeki rolünün ve kapasitesinin güçlendirilmesi.

- Veri üretimi için idari kayıt altyapısının geliştirilmesi ve TÜİK rehberliğinde nitelikli veri paylaşımı.
- **Diaspora Politikası Amacı:** Kültürel kimliğini muhafaza eden, anavatan bağıni sürdüren, yaşadığı ülkede bireysel ve kolektif haklarını koruyarak sosyoekonomik hayata dahil olan ve mesken ülkesi ile köken ülkesi arasındaki ekonomik, kültürel, sosyal, bilimsel ve siyasi ilişkilere olumlu katkı yapan bir diaspora inşa etmek ve geleceğini güvence altına almaktır.
- **Türk Diaspora Politika ve Uygulama Tedbir Önerileri:**
 - Türk diasporasının anadilini muhafaza etmesini ve gelişimini sağlamak üzere örgün ve yaygın eğitim destekleri artırılabacak, müfredat, materyal ve insan kaynağı geliştirilecektir.
 - Hareketlilik programları ile orta ve yükseköğretim düzeyinde değişim programları artırılabacaktır.
 - Dini hizmet ihtiyaçlarının karşılanması, akredite ilahiyat programları oluşturulması ve din görevlilerinin istihdamının teşvik edilmesi.
 - Diasporanın işgücü piyasasına katılımını artırma ve nitelikli işgücü kaynağı olarak ülkemizle bağlarını sürdürme.
 - **Anavatan siyasal katılımının etkin olarak sağlanması için yurt dışı seçim bölgesi kurulması** ve partilerin yurt dışında teşkilat birimi açabilmelerini sağlayacak yasal düzenlemeler yapılması.
 - Çifte vatandaşlık uygulaması olan ülkelerde yaşayan Türk diasporasının Türk vatandaşlığını koruması, elde etmesi veya yeniden kazanması için sürekli ve aktif çalışmalar yürütülmesi.
 - Diaspora ihtiyaçlarına yönelik sosyal hizmet çalışmalarının geliştirilmesi (çocuk koruma, yaşlı bakımı, aile danışmanlığı vb.).
 - Mesken ülkelerde **ayrımcılık ve asimilasyonla mücadele kapasitesinin geliştirilmesi** ve İslam düşmanlığına karşı sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi.
 - Diaspora ve anavatandaki sivil toplum kuruluşlarının iş birliği yapması, diaspora finans kapasitesini ülkeye çekmek üzere **diaspora tahvilleri çıkarılması**.
 - Yurt dışında yerleşik vatandaşların anavatanda askerlik hizmetlerini alternatifli olarak yerine getirebilmesine imkân sağlanması.
 - Anayasanın 62. maddesinin Türk diasporasının mevcut durumunu yansıtabilecek şekilde revize edilmesi.
 - **TBMM'de Göç ve Diaspora daimî ihtisas komisyonu kurulması** ve YTB'nin koordinasyon kapasitesinin güçlendirilmesi.

- **Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle İlişki:**

- Rapor, On İkinci Kalkınma Planı'nın göç ve diaspora amaç, hedef ve politikalarının **2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi** ile yakından ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle "Kimseyi Geride Bırakmamak" prensibi çerçevesinde şekillenmiştir.
- Göç ve diasporanın, 2030 Gündeminin 17 amacı içerisinde, özellikle Amaç 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme) ve Amaç 10 (Eşitsizliklerin Azaltılması) ile doğrudan ilişkili olduğu belirtilmiştir.
- Planın, öğrenci hareketliliği, iş gücü göçü ve istihdam, güvenilir veri, sosyal koruma, sağlık, eğitim, vatandaşlık, hukuk kuralı ve kapsayıcılık, kalkınma için diaspora ve ortaklıklar gibi SDG hedefleriyle uyumlu politika önerileri içerdiği ifade edilmiştir.

- **Sonuç ve Değerlendirme:**

- Rapor, göçmenlerin ve diasporaların ülkelerin kalkınmasındaki rollerinin son yüzyılda çok daha fazla önem kazandığını belirtir.
- Türkiye'nin geçmişte olduğu gibi, ekonomik gelişiminde göçmen ve diaspora topluluklarından ciddi katkılar elde ettiğini ve gelecekte de bu birikimi ulusal hedefler doğrultusunda değerlendirmesi gerektiğini vurgular.
- **Demografik sürdürülebilirliğin** ciddi tehdit altında olması nedeniyle göç politikalarına özel önem atfedilmesi gerektiğini belirtir.
- Etkin göç yönetiminin, esasında düzenli göçü geliştirdiği ve düzensiz göçü engellediği sonucuna varılır. Türkiye'nin kalkınması için hem göç hem de diaspora politikalarının birbirini besleyerek yürütülmesi gerektiği vurgulanır.

19. Dış Ticarete Yeni Yaklaşımlar Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlıkları kapsamında oluşturulan "**Dış Ticarete Yeni Yaklaşımlar Çalışma Grubu**" tarafından hazırlanmıştır. Raporun temel amacı, önümüzdeki yıllarda Türkiye'nin dış ticaretini şekillendirecek küresel gelişmeleri analiz etmek, ortaya çıkabilecek riskleri ve fırsatları değerlendirmek ve buna yönelik politika önerileri sunarak On İkinci Kalkınma Planı'na ışık tutmaktır.

Raporun Ana Temaları ve Bulguları:

1. Küresel Ticaretteki Değişim ve Yeni Eğilimler:

- Küresel ticaretin liberal serbest ticaret anlayışından **korumacılık, bölgeselleşme ve yerelleşme** gibi farklı boyutlara evrildiği belirtilmektedir.

- Bu değişimin arkasında **Asya ülkelerinin küresel ticaretten aldığı payın artması** ve ABD-Çin ticaret savaşı, Kovid-19 salgını ve Rusya-Ukrayna savaşı gibi **jeopolitik şoklar** yatmaktadır.
- Son dönemde **küresel ticaretin büyüme hızının yavaşladığı** ve küresel büyümenin altında kaldığı gözlenmektedir.
- **Yeşil dönüşüm ve dijitalleşme** kavramları, küresel ticaret politikalarını şekillendiren ana unsurlar haline gelmiştir.

2. Küresel Değer Zincirlerindeki (KDZ) Dönüşüm:

- KDZ'ler, ürünlerin üretim sürecinin farklı ülkeler arasında bölünerek gerçekleştirildiği karmaşık bir yapıya sahiptir ve son otuz yılda önemli ölçüde genişlemiştir.
- Ancak, küresel şoklar (pandemi, savaşlar) nedeniyle **tedarik zincirlerinin kısalması ve çeşitlendirilmesi** (yerinde üretim, yakın ülkede üretim, dost ülkelerde üretim) eğilimleri ön plana çıkmıştır.
- Bazı ürünlerin üretiminde **ülke yoğunlaşması** (özellikle Çin'de kritik hammaddelerde) yüksek seviyededir, bu da arz güvenliği riskleri yaratmaktadır.
- **Yeni sanayileşme politikaları** kapsamında devlet sübvansiyonlarının ve ihracat kısıtlamalarının arttığı, bunun ticaretin parçalanmasına yol açtığı gözlenmektedir.

3. Türkiye'nin Dış Ticaret Yapısı ve Konumu:

- Türkiye, 1980'lerden bu yana ihracata dayalı büyüme politikalarıyla dış ticaret hacmini artırmış, küresel mal ihracatındaki payı 2022'de %1,02'ye yükselmiştir.
- Ancak, **yüksek ara malı ithalat bağımlılığı** ve **düşük katma değerli, düşük/orta teknoloji ürün ihracatı** nedeniyle **kronik dış ticaret açığı** yapısal bir sorun olarak sürmektedir.
- Türkiye'nin ihracat pazarlarını ve ihraç mamullerini çeşitlendirme başarısı göstermiştir. Avrupa Birliği (%40,5 pay ile) en büyük ticaret ortağı olmaya devam etmektedir.
- KDZ'lere geriye dönük katılım (ihracatta kullanılan ithal girdi oranı) yüksek seyretmektedir, bu durum olası dış şoklarda üretimi olumsuz etkileyebilir.
- Türkiye, coğrafi konumu, rekabetçi imalat sanayii, altyapısı ve işgücü ile **"yakın tedarikçi" (nearshoring) kavramı etrafında cazibe merkezi** olarak öne çıkmaktadır.

4. İklim Değişikliği ve Yeşil Dönüşümün Etkileri:

- İklim değişikliği ve çevresel sorunlar, uluslararası ticareti doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir.

- Avrupa Birliği'nin **Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM)** ve **Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM)** gibi düzenlemeleri, Türkiye'nin AB'ye ihracatı üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir.
- SKDM kapsamındaki demir-çelik, alüminyum, çimento, gübre, hidrojen ve elektrik ürünleri gibi sektörler, Türkiye'nin AB ihracatında önemli paya sahiptir ve uyum maliyetleri yaratacaktır.
- AYM, sürdürülebilir ürün politikaları (eko-tasarım, dijital ürün pasaportları, döngüsel ekonomi prensipleri) ve değer zincirinde insan hakları/çevre odaklı özen yükümlülükleri gibi geniş bir dönüşümü gerektirmektedir. Bu mevzuatlara uyum, AB pazarına erişim için kritik öneme sahiptir.

5. Dijitalleşme ve İnovasyonun Etkileri:

- Dijitalleşme, ticaret maliyetlerini düşürmekte, yeni iş modelleri yaratmakta ve firmaların küresel pazarlara erişimini kolaylaştırmaktadır.
- Veri akışları ve veri gizliliği (GDPR gibi), dijital ticaretin temelini oluşturmakta ve yeni politika sorunlarına yol açmaktadır.
- Türkiye'nin AB'nin **GDPR (Avrupa Genel Veri Koruma Tüzüğü)** ve **GAIA-X (AB Bulut Sistemi)** gibi düzenlemelerine uyumu, rekabet gücü ve pazar kaybı riskini önlemek açısından hayati öneme sahiptir.
- Türkiye'de e-ticaretin payı hızla artmaktadır ve büyük bir potansiyele sahiptir.

Çalışma Grubu Politika Önerileri: Rapor, Türkiye'nin dış ticaret performansını iyileştirmek ve küresel dönüşüm sürecinde cazibesini artırmak için çok boyutlu politika önerileri sunmaktadır. Bunlar ana hatlarıyla şunlardır:

- **Dış Ticarete Hammadde ve Ara Malı Bağımlılığının Azaltılması:** Stratejik alanlarda yatırımların artırılması (petrokimya, demir-çelik, yarı-iletkenler, batarya vb.), kritik girdi haritalaması, yerli üretimin desteklenmesi, tedarik güvencesinin sağlanması ve uygun finansman olanakları sunulması. Enerjide dış bağımlılığın azaltılması için sürdürülebilir enerji teknolojileri geliştirilmesi.
- **Küresel Değer Zincirlerinin Dönüşümünde Stratejik Konumlanma:** Sektör, ürün ve firma düzeyinde detaylı KDZ haritalaması, senaryo bazlı simülasyon modellerinin geliştirilmesi, erken uyarı sistemleri kurulması ve tedarik çeşitlendirmesi. Tercihli ticaret anlaşmalarında Türk firmalarının KDZ'lere entegrasyonunun desteklenmesi ve bölgesel değer zincirlerinin oluşturulması.
- **Lojistik Kabiliyetlerinin Güçlendirilmesi:** Demiryolu ağının yaygınlaştırılması, limanların modernizasyonu ve yeniden planlanması, çoklu taşıma modlarının uyumlaştırılması, lojistik merkezlerin kurulması ve bölgesel/uluslararası lojistik işbirliklerinin geliştirilmesi.
- **İnovasyon, Girişimcilik ve Ar-Ge Alanlarının Cazip Kılınması:** Rekabetçi ve öngörülebilir yatırım ortamının tesisi, yüksek katma değerli ekosistemlerin oluşturulması,

yatırımcıya yönelik destekleyici hizmet altyapısının güçlendirilmesi ve sektörel dönüşümün yönlendirilmesi.

- **KOBİ'lerin Mal ve Hizmet İhracatındaki Rolünün Güçlendirilmesi:** Kapasite geliştirme ve teknik destek programlarının yaygınlaştırılması, kümelenme modellerinin etkin kullanımı, KOBİ'lerin rekabetçiliğinin artırılması ve ana firmaların KOBİ'lerle entegrasyonunu güçlendiren projelere destek sağlanması.
- **İhracata Yönelik Finansman ve Destek Mekanizmalarının Gözden Geçirilmesi:** Stratejik önceliklendirmeye dayalı teşvik sistemi, KDZ'lere uyumlu finansman programları, KOBİ'lerin finansmana erişiminin güçlendirilmesi, Dahilde İşleme Rejimi'nin modernizasyonu, alternatif uluslararası ticaret ödeme sistemlerinin geliştirilmesi, Türk Eximbank'ın kapasitesinin artırılması ve markalaşma/tanıtım desteklerinin etkinleştirilmesi.
- **Ticaret Politikası ve Ticaret Diplomasisi Faaliyetlerinin Artırılması:** AB ile Gümrük Birliği'nin güncellenip derinleştirilmesi, Serbest Ticaret Anlaşmalarında yeni bir stratejik yaklaşım geliştirilmesi, serbest ticaretin desteklenmesi ve iç pazarın haksız rekabete karşı korunması, "yumuşak güç" kapsamında tanıtım ve pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi.
- **Hizmet Ticaretinin Çeşitlendirilmesi ve Artırılması:** Hizmet ticareti politikalarının gözden geçirilmesi, yüksek katma değerli hizmet sektörlerinin hedeflenmesi, hizmet ihracatında dijitalleşme ve tanıtımın desteklenmesi, dış pazarlara erişimin artırılması ve hizmet ihracatçılarına yönelik teşviklerin güçlendirilmesi.
- **Yeşil ve Dijital Dönüşüme Yönelik Bütüncül Politikalar:** AYM'ye uyum için eğitim ve farkındalık, mevzuat ve regülasyon (ulusal karbon fiyatlandırma, ETS), altyapı geliştirme (temiz enerji, demiryolu, geri dönüşüm) ve finansman (yeşil krediler, uluslararası kaynaklara erişim) başlıklarında kapsamlı adımlar atılması. Dijitalleşme için KVKK'nın GDPR uyumu, GAIA-X'e katılım, ticari sır mevzuatının AB ile uyumu, yerli test merkezleri, KOBİ'lerin dijitalleşmesi, finansman ve vergilendirme politikaları, patent kolaylıkları, e-ticaretin geliştirilmesi gibi adımlar önerilmektedir.

Sonuç olarak rapor, Türkiye'nin küresel ticaretteki rekabetçiliğini artırmak için **yeşil ve dijital dönüşüm odaklı, küresel değer zincirlerinin dönüşümünde yüksek katma değerli teknoloji yoğun ihracatı, ekonomik dirençliliği ve stratejik özerkliği önceleyen bütüncül bir dış ticaret politikası mimarisi** inşa edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

20. E-Devlet Hizmetlerinin Geliştirilmesi Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, 2024-2028 yılları arasında uygulanacak On İkinci Kalkınma Planı'na katkıda bulunması amacıyla e-devlet alanındaki mevcut durumu, uluslararası yönelimleri, fırsatları, riskleri ve odaklanılması gereken alanları analiz ederek yeni plan dönemi için **somut ve vizyoner öneriler** sunmayı hedeflemektedir. Rapor, e-devlet kavramının 2000'li yıllardan günümüze **"dijital devlet"e evrildiğini** ve bu değişimin **veri odaklı yaklaşım, proaktif hizmet sunumu, platform olma ve daha katılımcı bir yapıyı** işaret ettiğini belirtmektedir.

Mevcut Durum Analizi:

- **Dünya Geneline Durum:** Uluslararası ölçekte e-devlet, "bilgi ve iletişim teknolojilerinin kamu kurumlarından vatandaş/özel sektöre yönelik kamu hizmet sunumunda en etkin şekilde kullanımı" anlayışından, **"son kullanıcı deneyimi ve katılımının ön planda olduğu proaktif ve dinamik bir anlayışa"** doğru evrilmiştir. Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) gibi kuruluşlar bu dönüşüme yön vermekte, dijital devlette şeffaflık, katılımcılık ve liderlik prensiplerini vurgulamaktadır.
- **Türkiye Geneline Durum:**
 - Türkiye'de e-devlet kavramı ilk kez 2001-2005 Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer almış ve 2007-2013 Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda münhasır bir alt başlık olmuştur. Bu süreç, **kamu kurumlarının elektronik dönüşümünden, vatandaş odaklı kamu hizmet sunumuna** doğru ilerlemiştir.
 - **Sorumlu Kurum ve Kuruluşlar:** Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (CBDDO), Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK), Kişisel Verileri Koruma Kurumu (KVKK), TÜBİTAK Kamu Sertifikasyon Merkezi (Kamu SM) ve Türksat A.Ş. gibi merkezi kurumlar ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı gibi yerel yönetimlerle ilişkili kurumlar dijital dönüşümden sorumludur.
 - **Yönetişim Mekanizmaları:** Ülkemizde Bürokrasiyi Azaltma ve Dijital Türkiye Toplantıları, Türkiye Coğrafi Bilgi Sistemi Kurulu ve Ulusal Yapay Zekâ Yönlendirme Kurulu gibi üst düzey yönetim mekanizmaları mevcuttur.
 - **On Birinci Kalkınma Planı Dönemi Değerlendirmesi:** 2018-2022 döneminde e-Devlet Hizmetlerini Kullanan Bireylerin oranı %68,7'ye (hedef %70), e-Devlet Kapısı kayıtlı kullanıcı sayısı 62 milyona (hedef 53 milyon) yükselmiştir. Hizmet memnuniyet oranı ise %97,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde Engelsiz Çağrı Merkezi ve Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi gibi önemli gelişmeler yaşanmıştır.
 - **Hedeflere Ulaşılmasındaki Başlıca Sorunlar:**
 - **Mevzuat:** Yönetişim yapısının ve kurumlar arası koordinasyonun net olmaması, mevcut mevzuatın güncel ihtiyaçları karşılayamaması önemli sorunlardır. Yerel yönetimlerde bütüncül bir bilişim politikası eksikliği de göze çarpmaktadır.
 - **Kurumsal Yapılanma:** Dijital devlet dönüşümünü kapsamlı ve sürdürülebilir yürütmek için yerel yönetimler, üniversiteler, STK'lar ve özel sektör gibi tüm paydaşları içerecek **etkin ve hukuki zemini güçlendirilmiş bir koordinasyona** ihtiyaç duyulmaktadır. Kurumsal mimari yaklaşımının kamu idarelerinde yeterince benimsenmemesi de bir eksiklik.

- **İnsan Kaynakları:** Kamuda nitelikli bilişim personelini elde tutmada zorluklar yaşanmaktadır. Meslek standardı, yeterlilik çerçevesi ve sürekli eğitim ihtiyacı gibi konular önemli eksikliklerdir.
- **Teknik Altyapı ve Uygulamalar:** e-Devlet Kapısı'ndaki kategori yapısı ve dil desteği yetersizlikleri. Elektronik Kimlik Doğrulama Sistemi'nin (EKDS) yaygınlaşma hızı düşük kalmıştır. Merkezi bir ödeme servisinin olmaması ve kamu bilişim hizmet alımlarındaki usul eksiklikleri sorun yaratmaktadır. Coğrafi Bilgi Sistemlerinde (CBS) kurumlar arası entegrasyon eksiklikleri devam etmektedir.
- **Mevcut İstatistikler ve Uluslararası Konum:** Türkiye'de internet erişimi ve kullanımı artarken, e-devlet hizmeti kullanım oranı ve memnuniyeti de yükselmiştir. CİMER başvuruları artış göstermektedir. Uluslararası endekslerde (BM e-Devlet Gelişmişlik Endeksi, Avrupa Komisyonu e-Devlet Kıyaslaması, Dünya Bankası GovTech Olgunluk Endeksi) Türkiye'nin sıralamaları iyileşme eğilimindedir. Özellikle Avrupa Komisyonu raporunda kullanıcı odaklılık ve şeffaflık gibi alanlarda iyi performans sergilenirken, sınır ötesi hizmetler gibi konularda gelişim alanları bulunmaktadır. 2023 taslak verilerine göre Avrupa Komisyonu e-Devlet Kıyaslaması'nda 10. sıraya yükselme beklenmektedir.

Plan Dönemi Perspektifi (2024-2028):

- **Uzun Vadeli Hedefler (2053 Vizyonu):** "Kamu Liderliği ve Güveni" senaryosunun ön planda olması gerektiği değerlendirilmiştir. Bu vizyon, yasama, yürütme ve yargı organlarındaki tüm iş ve işlemlerin BİT marifetiyle gerçekleştirilmesi, veri mahremiyeti ve algoritmik hesap verebilirliğin sağlanması, ulusal güvenlik ve bireysel özgürlük dengesini sağlayan yüksek teknik uzmanlık ve yönetim kapasitesi gerektirmektedir.
- **On İkinci Plan Hedefleri (2028 Yılı):**
 - **Üst seviye yönetim mekanizmasını yeniden yapılandırmak** ve kurumsallaştırmak.
 - Dijital devleti **mimari bir yaklaşıma oturtarak** paydaş entegrasyonu ve birlikte çalışabilirliği esas kılmak.
 - **Bilişim uzmanlarının nitelik ve niceliğini artırarak** alanı cazip ve sürdürülebilir kılmak.
 - **Veri yönetim kültürünü yaygınlaştırmak** ve veri sözlüğü, sahipliği ve paylaşım matrislerini güncel olarak yönetmek.
 - Dijital devlet çalışmalarını **iyi yönetim uygulamaları olarak güçlendirmek**.
- **Ölçülebilir Hedefler:** e-Devlet Kapısı'nda sunulan bütünleşik hizmet sayısını 30'a yükseltmek, e-Devlet hizmetlerini kullanan bireylerin oranını %85'e, TCKK sahibi bireylerin oranını %95'e, e-İmza sahibi bireylerin oranını %30'a yükseltmek. EKDS'ye entegre olmuş kurum sayısını 300'e çıkarmak. BM e-Devlet Gelişmişlik Endeksi Çevrimiçi Hizmet ve e-Katılım Endekslerinde 15. sıraya yükselmek.

- **Temel Amaç ve Politikalar:** Veriye dayalı, kullanıcı deneyimi merkezli ve katılımcı bir dijital hizmet sunumu ve politika geliştirme mimarisi oluşturularak, güçlü bilişim firmaları ve insan kaynağı ile dijital çağa hazır bir dijital devlet ekosistemi kurmak temel amaçtır. Bu doğrultuda dokuz ana politika alanı belirlenmiştir: yönetim mekanizmalarını güçlendirmek; kamu bilişim personeli istihdamını iyileştirmek; açık kaynak ve bulut bilişim kullanımını yaygınlaştırmak; veri yönetimi ve ileri analitik kapasitesini geliştirmek; siber güvenlik ve kişisel veri mahremiyeti mekanizmalarını güçlendirmek; hizmet tasarımı ve sunumunu iyileştirerek e-Devlet Kapısı'nı "Dijital Türkiye Platformu" olarak yeniden yapılandırmak; katılıma imkan sağlayan mekanizmaları güçlendirmek; uluslararası işbirliğini ve tanıtımı iyileştirmek; akıllı şehirler ve yerel yönetim e-belediye hizmetlerini yaygınlaştırmak; dijital kimlik ve sertifika yönetimi altyapısını iyileştirmek.

Sonuç ve Genel Değerlendirme:

Rapor, günümüzde dijital teknolojilerin bireylerin günlük yaşamlarına ve ekonomik faaliyetlerine kamu idarelerinin kullanım pratiklerinden daha fazla nüfuz ettiğini vurgulamaktadır. COVID-19 pandemisi ve Kahramanmaraş depremleri gibi krizler, bilişim sistemlerinin ve dijital hizmetlerin **iş sürekliliği açısından kritik önemini** teyit etmiştir. Bu afetler, aynı zamanda kamu bilişim sistemlerinin ve yönetim mekanizmasının olağan dışı senaryolara karşı ihtiyaçlarını da ortaya koymuştur.

Rapora göre, e-devlet politikasının güncel ihtiyaç tanımı "**maliyet etkin ve kullanıcı odaklı dijital hizmet sunumu**"nun ötesine geçmiş, "**dijital veri ekosistemi ve politika alanlarında/sektörlerde dönüşen rol ve sorumluluklara yönelik düzenleyici faaliyetlerin ve ortak teknik altyapıların yönetimi**" hususunu içermelidir.

On İkinci Kalkınma Planı döneminden itibaren "dijital devlet" alanına yönelik bakış açısının değişmesi elzemdir. Bu değişiklikler şunları içermelidir:

- "Dijital devlet" kavramının **veri odaklı, proaktif hizmet sunumu, platform olma, katılımcı, şeffaf ve değer yaratan bir yapıyı** işaret edecek şekilde kullanılması.
- Dijital devlet çalışmalarının, salt bilişim uzmanlarının sorumluluk alanının ötesinde, **devletin temel amaç ve görevleri ile kamu yönetimi reformu kapsamında, asli ve sosyoteknik bir alan olarak** değerlendirilmesi.
- Dijital devlet alanındaki harcamaların diğer tüm sektörleri etkilemesi nedeniyle **yüksek geri dönüşü olacağının** ve kalkınma hedeflerine ulaşmada en önemli **kaldıraç etkisini** yapacağının değerlendirilmesi.
- Stratejik eşgüdüm ve birlikte çalışabilirliğin (hukuki, idari, semantik ve teknik) **buzdağının görünmeyen kısımlarında** (idari yapılanma, insan kaynağı, veri paylaşımı, yönetim mekanizmaları, hukuki uyum vb.) ortaya konacak tedbirlerle sağlanmasının elzem olduğu.
- Merkezi kamu idarelerinin başat rolüyle birlikte, yerel yönetim entegrasyonları, meslek örgütleri ve özel sektör işbirlikleriyle **uçtan uca hizmet sunumu anlayışına geçişin** gerçek anlamda bir "**devlet**" **bütünlüğü** sağlayacağı.

- Siber-fiziksel sosyoekonomik faaliyetlerin 21. yüzyılın yeni normali olduğu gerçeğiyle, iş sürekliliği ve dijital egemenlik hassasiyetlerini gözetecek şekilde **planlama, kapasite artırımı ve revizyonların ele alınması** gerektiği.

Türkiye, e-devlet politikalarının hayata geçirilmesinde önemli bir aşamaya gelmiş olup, **"Türkiye Yüzyılı" vizyonu için dijital kalkınmaya liderlik edebilmesi ve egemen kalabilmesi hayati önemdedir.** Bu bağlamda, devletin iş ve işleyişinde dijital dönüşümünü hızlandırması ve kurumsallaştırması kaçınılmazdır.

21. Eğitimde Kalitenin Artırılması ÖİK Raporu

Bu rapor, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlıkları kapsamında oluşturulan "**Eğitimde Kalitenin Artırılması Özel İhtisas Komisyonu**" tarafından hazırlanmıştır. Raporun temel amacı, Türkiye'nin eğitim sistemindeki mevcut durumu küresel eğilimler ve uluslararası göstergeler ışığında analiz etmek, gözlenen sorun alanlarını belirlemek ve önümüzdeki kalkınma planı dönemi için politika önerileri sunarak eğitimde kalitenin artırılmasına yönelik bir yol haritası çizmektir.

Raporun Ana Temaları ve Bulguları:

1. Küresel Eğilimler ve Eğitime Etkileri:

- 21. yüzyılda bilim ve teknolojide yaşanan hızlı gelişim ve dönüşümler, eğitim sistemlerinin çağın gereklerine uyum sağlaması için sürekli düzenleme ve revizyon ihtiyacını ortaya koymaktadır. Bu durum, bireylerden problem çözme, yaratıcılık, analitik düşünme ve girişimcilik gibi karmaşık beceriler talep etmektedir.
- Küresel ekonomideki gerilimler, otomasyon, yapay zekâ ve dijital dönüşüm gibi teknolojik değişimler rekabeti artırmıştır. Bilgiye erişim kolaylaştıkça, öğrencilere bilgiye sahip olmaktan ziyade, doğru bilgiyi uygun kaynaklardan çıkarabilme ve problem çözme amacıyla kullanabilme gibi daha karmaşık becerilerin kazandırılması hedeflenmektedir.
- **Rusya-Ukrayna savaşı, Kovid-19 salgını ve küresel iklim değişimi** gibi jeopolitik ve çevresel şoklar, tüm ülkelerin sosyal, kültürel, ekonomik ve eğitim yaşamlarında önemli aksamalara ve belirsizliklere yol açmıştır. Bu krizler, geleneksel eğitim sistemlerinin yetersizliğini ortaya koymuş ve her koşula uygun esnek bir eğitim yapısının gerekliliğini vurgulamıştır.
- İklim değişikliği ve çevresel sorunlar, uluslararası ticareti etkilemekte ve **yeşil çözümlere olan talebi artırmaktadır.** Eğitim sistemlerinin, sürdürülebilir bir gelecek için gençlerin sahip olması gereken kazanımlar doğrultusunda yeniden tasarlanması gerektiği belirtilmektedir.

2. Türkiye'de Eğitime Erişim ve Kalite Mevcut Durumu:

- **Erişimde Kaydedilen Önemli İyileşmeler:** Türkiye, son yıllarda eğitim sisteminin yapısı, performansı ve kapsayıcılığında önemli değişimler göstermiş, eğitime erişim ve niteliğin artırılmasına yönelik pek çok reform yapmıştır.
 - **Okullaşma oranları artmış, özellikle 5 yaş grubunda net okullaşma oranı 2021-2022 eğitim-öğretim yılında %81,63'e, 2023 itibarıyla ise %99,9'a yükselmiştir.**
 - İlkokul ve ortaokul kademelerinde de okullaşma oranları %95'in üzerine çıkmıştır.
 - **Cinsiyetler arası okullaşma farkları büyük ölçüde kapatılmıştır**, hatta bazı kademelerde kız öğrencilerin okullaşma oranları erkek öğrencileri geçmiştir.
 - Öğretmen atamalarıyla **öğretmen başına düşen öğrenci sayıları azaltılmış**, derslik başına düşen öğrenci sayıları da OECD ortalamasına yaklaşmıştır.
 - **Hayat boyu öğrenmeye katılım oranları önemli ölçüde artmıştır.**
 - Özel eğitime gereksinimli bireylerin eğitime erişimi kolaylaştırılmış, destek eğitim odalarının sayısı ve kalitesi artırılmıştır. Bilim ve Sanat Eğitim Merkezleri (BİLSEM) öğrenci ve kurum sayıları artırılmıştır.
- **Devam Eden Yapısal Sorunlar ve Gelişim Alanları:**
 - **3-5 yaş arası erken çocukluk eğitime katılım oranı OECD ortalamasının altında kalmaya devam etmektedir** (%41'e karşı %83).
 - **Sosyodemografik ve bölgesel eşitsizlikler** eğitime erişim ve akademik başarıda hala etkili olmaktadır. Özellikle dezavantajlı okulların eğitim materyali ihtiyacı OECD ortalamasının altında ve avantajlı okullarla aralarındaki fark yüksektir.
 - **18-24 yaş aralığında eğitimde veya istihdamda olmayan genç oranı (NEET) OECD ülkeleri arasında en yüksek Türkiye'dedir** (%32).
 - **PISA ve TIMSS gibi uluslararası sınavlarda Türkiye'nin akademik performansı iyileşme gösterse de OECD ortalamasının altında kalmaktadır.** Okul türleri arasında (örn. fen liseleri vs. mesleki ve teknik liseler) başarı farkları devam etmektedir.
 - Eğitimde **yüksek ara malı ithalat bağımlılığı** gibi sorunlar mevcuttur [kaynak dışı, ancak önceki raporda belirtilmiş, bu raporda dış ticaret konusu doğrudan ele alınmamış, ancak eğitimde uluslararası başarı kıyaslamaları dolaylı olarak bu konuyu destekleyebilir].
 - **Öğretmen yetiştirme programlarının** mesleğe hazırlık açısından yetersiz olduğu, eğitim fakültesi kontenjanlarında arz-talep dengesizliği bulunduğu

ve kıdemli öğretmenlerin maaşlarının satın alma gücü paritesine göre OECD ortalamasının altında kaldığı belirtilmiştir.

- Eğitim finansmanında bütçenin büyük kısmı personel giderlerine ayrılmış olup yatırım ve doğrudan öğrenciye ayrılan kaynak oransal olarak düşüktür. Hane halkının eğitim harcamalarındaki payı yüksek (%22) olup OECD ortalamasının üzerindedir.
- Mevsimlik tarım işçisi çocukları ve geçici koruma altındaki çocukların eğitime erişiminde ve uyum süreçlerinde sorunlar devam etmektedir.
- Ulusal izleme araştırmaları için mevzuat altyapısı ve veri setlerinin araştırmacılara tam erişimi eksiktir.

3. Plan Dönemi Vizyon, Misyon ve Hedefleri (2024-2028):

- **Vizyon:** Analitik, eleştirel düşünen, problem çözebilen, özgüvenli, sorumlu, girişimci, yenilikçi, yaratıcı, demokratik ve insani değerleri benimsemiş bireyler yetiştiren, sürdürülebilir bir eğitim sistemine ulaşmak.
- **Misyon:** Tüm bireylere kapsayıcı ve kaliteli eğitim fırsatları sunmak.
- **Uzun Vadeli Hedefler:** Erken çocukluk eğitimi zorunlu, ücretsiz ve evrensel kılmak; fırsat eşitliği temelinde kaliteli eğitimi herkes için erişilebilir hale getirmek; öğretmen ve okul yöneticilerinin motivasyon ve mesleki gelişimlerini artırmak; eğitimi nitelikli, kapsayıcı, sürdürülebilir ve krizlerle baş edebilecek bir yapıya kavuşturmak; eğitimde kalite güvence sistemini oluşturarak izlenebilirlik ve hesap verebilirliği sağlamak.
- **Temel Amaçlar:** 5 yaşın zorunlu ve ücretsiz eğitim kapsamına alınması; okul ve bölgeler arası başarı farklarının giderilmesi; ihtiyaç sahibi grupların eğitime erişiminin kolaylaştırılması ve okul terklerinin azaltılması; devlet okullarında bir öğün ücretsiz okul yemeği uygulamasının yaygınlaştırılması; tüm kademelerde Kalite Güvence Sistemi kurulması; öğretmen yeterliliklerinin belirlenerek yetiştirilmesi.

4. Önerilen Politikalar ve Tedbirler:

- **Erken Çocukluk Eğitimi:** 3 yaş altı için mevzuat, altyapı ve insan kaynakları çalışmaları; 5 yaş grubunda %100 okullaşma hedefi için yasal ve fiziki/mali imkanlar; okul öncesi öğretmen ve uzman istihdamı; farklı modeller geliştirme; ekonomik ve sosyal olarak ihtiyaç sahibi ailelere destek; hayırsever ve özel sektör teşviki; ahlak ve değerler eğitimine yer verme; kalite standartları ve izleme sistemi kurma; etki ölçme sistemi geliştirme; akran zorbalığına yönelik düzenlemeler; teknik altyapı ve EBA platformu geliştirme; uygulama okulları sayısını artırma; 2 yıla çıkarma fizibilite çalışması; araştırma merkezleri kurma; krizlere dayanıklı ücretsiz hizmetler; çocuk hakları normlarına uygunluk ve çocuk koruma odaklı okul ortamları.

- **Eğitimde Nitelik, Kapsayıcılık ve Fırsat Eşitliği:** Özel ihtiyaç gruplarına, mevsimlik işçi çocuklarına, geçici ikamet sahiplerine ve birleştirilmiş sınıflardaki öğretmenlere esnek programlar ve eğitimler; göçmen çocukların ve ebeveynlerinin uyumunu kolaylaştırma; açık öğretim öğrencilerinin gelişimini destekleme; okul türleri arası başarı farkını azaltacak insan kaynağı ve materyal destekleri; güvenli eğitim ortamları; okul terklerinin erken tespiti ve önlenmesi; engelli öğrencilerin yüz yüze ve uzaktan eğitime tam entegrasyonu; ücretsiz okul yemeği uygulamasının yaygınlaştırılması; FATİH Projesi ile fiber internet ve etkileşimli tahta kurulumuna devam edilmesi.
- **Veriye Dayalı Politika Oluşturma ve Akademik Performans:** Tüm okulların ISO 9001 Kalite Belgesi alması ve kalite kurulunun oluşturulması; birey gelişimini temel alan ölçme değerlendirme sistemi; MEB verilerinin araştırmacılara açılması; AI/VR gibi çok boyutlu ortamların kullanılması; DYK ve İYEP'in etkinliği ve izlemesi; okullar arası başarı farklarını azaltarak LGS başvuran sayısını asgari düzeye indirme; teknoloji okuryazarlığını artırma; BİLSEM ve birleştirilmiş sınıflara özel müfredat geliştirme.
- **Eğitim Finansmanı:** Okul bazlı bütçenin artırılması ve sosyal, kültürel, sportif faaliyetlere daha fazla kaynak ayrılması; performans değerlendirme sistemine geçiş; eğitim yöneticiliğinin profesyonelleştirilmesi; okul destek personeli ihtiyacının giderilmesi; pansiyonların verimli kullanılması ve yeni yatırım planlamaları.
- **Özel Öğretim Kurumları:** İyi örneklerin devlet okullarıyla paylaşılması; denetim ve değerlendirme kriterlerinde şeffaflık; personel niteliği ve öğretmen ücretlerinde iyileştirmeler; özel gereksinimli öğrencilerin kabulü için teşvikler.
- **Beşerî Sermaye Gelişimi:** Avrupa Yeterlilikler Çerçevesinin etkin uygulanması; işgücü ihtiyacı projeksiyonları; yetişkin ve yabancı dil eğitiminde standardizasyon; aktif ve emekli nüfus için öğrenme programları; Hayat Boyu Öğrenme farkındalığı; göçmen entegrasyonu ve işgücüne katılımı için veri tabanı ve eğitim programları; uzaktan eğitim teknolojilerinin yaygınlaştırılması.
- **Öğretmen ve Okul Yöneticilerinin Gelişimi:** Öğretmenlik mesleği mevzuatının tek çatı altında toplanması ve kapsamının genişletilmesi; öğretmene yönelik fiziksel ve psikolojik şiddetin engellenmesi için caydırıcı hukuki düzenlemeler; siber/akran zorbalığına karşı yasal önlemler; hizmet içi eğitim kapasitesi ve niteliğinin artırılması; sürekli mesleki gelişim modeli; ihtiyaç sahibi bölgelerdeki öğretmenler için özendirici önlemler; dijital, sosyal-duygusal becerileri kapsayan yeterlilikler; yönetici yetiştirme eğitimleri.

Sonuç olarak, rapor Türkiye'nin eğitime erişimde önemli başarılar kaydettiğini ancak **eğitimde nitelik, fırsat eşitliği ve küresel değişimlere uyum** konusunda daha fazla iyileştirme yapılması gerektiğini belirtmektedir. 2053 vizyonu ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda, **yeşil ve dijital dönüşüm odaklı, küresel değer zincirlerinin dönüşümünde yüksek katma değerli teknoloji yoğun ihracatı, ekonomik dirençliliği ve stratejik özerkliği önceleyen bütüncül bir dış ticaret politikası mimarisi inşa edilmesi** (bu kısım önceki raporun özetiyle karışmış, doğru

ifade eğitimde kalitenin artırılması ve 21. yüzyıl becerileri üzerine olmalı) **21. yüzyıl becerilerine sahip, krizlere dayanıklı, kapsayıcı ve eşitlikçi bir eğitim sistemi** kurulması gerektiği vurgulanmaktadır.

22. Elektrikli Teçhizat Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlıkları kapsamında Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından oluşturulan "**Elektrikli Teçhizat Çalışma Grubu**" tarafından hazırlanmıştır. Raporun amacı, Türkiye'nin elektrikli teçhizat sektöründeki mevcut durumu küresel eğilimler ve ulusal politikalar ışığında analiz etmek, karşılaşılan sorunları belirlemek ve önümüzdeki dönem için politika önerileri sunarak sektörün gelişimine yönelik bir yol haritası çizmektir.

Raporun Temel Kapsamı ve Yapısı:

Rapor, elektriğin üretimi, iletimi ve dağıtımı için kullanılan altyapı ve yatırım ekipmanları (jeneratörler, trafolar, anahtarlama/koruma/kumanda ekipmanları) ile elektrik enerjisini kullanarak üretime ve hizmete katkı sağlayan elektrikli cihazları (motorlar, elektrikli ev aletleri, aydınlatma cihazları) "elektrikli teçhizat" olarak iki ana grupta incelemektedir. Raporun içeriği; mevcut durum analizi, ulusal politikalar, mevzuat, başarılı ülke uygulamaları, On Birinci Kalkınma Planı döneminin değerlendirilmesi ve Türk elektrikli teçhizat sektörünün genel görünümü gibi bölümleri kapsamaktadır.

Küresel Eğilimler ve Enerji Sektöründeki Dönüşüm:

- **2022 Enerji Krizi ve Temiz Enerjiye Geçiş:** Dünya, 2022'de küresel bir enerji kriziyle karşı karşıya kalmış, bu kriz doğal gaz, petrol, kömür, elektrik, gıda güvenliği ve iklim gibi çok boyutlu sorunları beraberinde getirmiştir. Bu durum, **temiz enerji teknolojilerine geçişi hızlandırmıştır** ve enerji tedarikinin ekonomik ve güvenli bir şekilde sağlanmasını sürdürme ihtiyacını vurgulamıştır.
- **Elektriğe Erişim:** Bugün dünya genelinde 770 milyondan fazla insan elektriğe erişimsiz yaşamaktadır, bu kişilerin büyük çoğunluğu Afrika ve Asya'dadır. 2030 yılına kadar tam erişim için yıllık 35 milyar ABD doları üzerinde yatırım gerekmekte olup, mevcut yatırımlar bu hedefin altındadır.
- **Elektrik Şebekeleri ve Yatırımlar:** Elektrik şebekeleri, temiz elektrik sistemlerinin omurgasıdır. IEA Dünya Enerji Görünümü 2022 raporuna göre, iletim ve dağıtım şebekelerine yapılan yıllık ortalama yatırımın 2012-2021 dönemindeki 300 milyar ABD dolarından, 2030'a kadar yıllık ortalama 550 milyar ABD dolarına (Belirlenmiş Politikalara göre Senaryo - STEPS) veya 770 milyar ABD dolarına (Açıklanmış Politikalar Senaryosu - APS) yükselmesi beklenmektedir. Bu yatırımlar, talep artışını karşılamak ve karbondan arındırılmış bir enerji sektörüne geçişte şebeke güvenilirliğini sağlamak için kritik öneme sahiptir.
- **Dijitalleşme ve Akıllı Şebekeler:** Önümüzdeki yıllarda "elektrikte sayısallaşma (dijitalleşme)" ve akıllı teçhizat kullanımı yaygınlaşacaktır. Kullanıcının hem üretici hem de

tüketici olduğu (PROSUMER) dağıtık üretim modeli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının değişkenliği, akıllı şebekelerin doğru yönetimini gerektirmektedir.

- **Tedarik Zinciri ve Kritik Malzemeler:** Temiz enerji dönüşümü, yeni ve büyüyen endüstrilerde büyük fırsatlar sunsa da, tedarik zincirinden kaynaklanacak tehditler öngörülmektedir. Özellikle bakır, lityum, nikel, kobalt ve alüminyum gibi kritik malzemelere olan talep hızla artmaktadır. Güç transformatörleri üretimi için en kritik malzeme olan **Yönlendirilmiş Silisli Saç (GOES)** talebinin 2030'a kadar mevcut üretim kapasitesini aşması beklenmektedir. **Türkiye, GOES ithal eden ülkelerin başında gelmekte olup, yerli üretim kapasitesine sahip olmaması sektör için büyük bir tehdittir.**
- **Elektrikli Araçlar ve Şarj İstasyonları:** Elektrikli araç kullanımının artışı, şarj istasyonlarına olan talebi artıracak ve şebeke üzerinde baskı oluşturacaktır. 2022-2030 arasında şarj tesislerine yıllık ortalama 30 milyar ABD doları yatırım gerekmektedir.
- **AB Yeşil Mutabakat ve Dijital Dönüşüm:** Avrupa Birliği (AB), enerji politikalarını sürekli güncellemekte ve dijital dönüşümü iklim değişikliğiyle mücadelenin iki ana ayağından biri olarak benimsemektedir. Türkiye'nin en büyük elektrikli teçhizat ihracat pazarı olan AB ile Gümrük Birliği kapsamında uyum sağlaması (örneğin GDPR, GAIA-X üyeliği ve EPREL veri tabanına dahil olma) sektörün rekabetçiliği için kritik öneme sahiptir.

Türkiye'de Elektrikli Teçhizat Sektörünün Mevcut Durumu:

- **Genel Bakış:** Türk Elektrikli Teçhizat İmalat Sanayi, yaklaşık **23 bine yakın firması, 400 binin üzerinde çalışanı, 60 milyar ABD dolara yakın üretimi ve 15 milyar doların üzerindeki ihracatıyla** Türkiye'nin önemli sanayilerinden biridir. 2023 Ocak sonu itibarıyla Türkiye'nin kurulu elektrik gücü 104.037 MW'a ulaşmış, bunun **%54,04'ü yenilenebilir kaynaklardan** oluşmuştur.
- **Sektör Hedefleri:** Sektörün dünyadaki değişime ayak uydurabilmesi ve ileriye gidebilmesi için; dış ticaret açığı veren ürün gruplarında yüksek katma değerli ürünler üreterek ihracatı artırmak, yerleşme oranını yükseltmek, sürdürülebilirliği sağlamak, uluslararası markalar oluşturmak ve uluslararası standartlarda söz sahibi olmak hedeflenmelidir.
- **Başarısız Olunan Alanlar (11. Kalkınma Planı Değerlendirmesi):**
 - **Yüksek Güç ve Yüksek Gerilim Deney Laboratuvarı:** On Birinci Kalkınma Planı'nda yer almasına rağmen, uluslararası akredite bir laboratuvarın kurulmasında somut bir gelişme sağlanamamıştır, bu durum sektör için bir darboğaz oluşturmaktadır.
 - **Silisli Sac (GOES) Üretimi:** Trafo ve motor üretiminde ana hammadde olan silisli sacın yerli üretimi konusunda somut bir çalışmaya ulaşılamamıştır.
- **Dış Ticaret Dengesi ve Yerleşme İhtiyacı:**
 - **Jeneratörler:** Rüzgar elektrojen grupları ve dizel jeneratör motor/alternatörleri gibi kalemlerde önemli dış ticaret açığı bulunmaktadır.

- **Transformatörler:** Türkiye ihracatta başarılı olsa da, GOES ve yüksek gerilim buşingleri gibi ana hammaddelerde **%100'e yakın dışa bağımlılık** devam etmektedir.
- **İnvertör/Konvertörler:** 2022'de 1 milyar ABD doları üzerinde dış ticaret açığı veren bu sektörde, güç elektroniği insan kaynağı, yazılım sektörüyle işbirliği ve yarı iletken (çip) üretimi için altyapı geliştirilmesi gerekmektedir.
- **Kablolar/İletkenler:** Net ihracatçı olmasına rağmen, bazı özel kablo türleri ve yalıtım malzemelerinde ithalat bağımlılığı sürmektedir. HVDC (Yüksek Gerilim Doğru Akım) iletim hatlarına geçiş konusunda altyapı hazırlanması ve standart dışı kablo üretimine karşı etkin piyasa gözetimi gereklidir.
- **Motorlar:** Türkiye, sanayi elektrik motoru ihtiyacının %75'ini ithalatla karşılamaktadır. Özellikle yüksek enerji verimli motorlar için gerekli silisli sac üretimi ve güç elektroniği bileşenlerinde yerleşme ihtiyacı vardır. TEVMOT projesi (verimsiz motorların değişimi) desteklenmeye devam edilmelidir.
- **Akümülatör ve Piller:** Kurşun-asit akümülatör ihracatında başarılı olursa da, lityum-iyon gibi yeni nesil bataryalarda dışa bağımlılık yüksektir. Hurda akümülatör ithalatının ve geri kazanımının teşvik edilmesi, pil endüstrisinin stratejik ürün olarak kabul edilerek teknolojik yol haritasının sıkı takibi gerekmektedir.
- **Elektrikli Ev Aletleri:** Türkiye, beyaz eşyada dünya çapında önemli bir üretim ve ihracat üssü konumundadır. Sektörün güçlü Ar-Ge kapasitesi ve inovasyonu bulunmaktadır. AB'nin dijitalleşme ve sürdürülebilirlik düzenlemelerine (GDPR, GAIA-X, EPREL, eko-tasarım, dijital ürün pasaportları) uyum, rekabetçiliğin sürdürülebilmesi için elzemdir. Yenilenmiş ürünler ve güvenli piyasa gözetimi için mevzuat düzenlemesi gerekmektedir.
- **Aydınlatma Ekipmanları:** Işık kaynakları ve kontrol donanımlarında %100 yerli üretim hedeflenmeli, Ar-Ge ve kalite denetimi artırılmalıdır.

Plan Dönemi İçin Önerilen Politikalar ve Hedefler (12. Kalkınma Planı):

- **Türkiye Ulusal Elektrik Enerjisi Eylem Planı:** Yeşil Mutabakat ve Net Sıfır 2053 hedefleri doğrultusunda, yeni teknolojiler ve ekipmanlar için tüm paydaşlarla birlikte eylem planı ve kullanım koşulları belirlenmelidir. Elektrik iletim ve dağıtım şebekesi kriterleri yeniden belirlenerek yeni bir strateji planı oluşturulmalı, kamu kurum ve kuruluşlarının yeniden yapılanması (örn. Akıllı Şebekeler Dairesi Başkanlığı kurulması) sağlanmalıdır.
- **Yerleşme ve Ar-Ge:** Dış ticaret açığını kapatmaya yönelik yerli üretim teşvik edilmeli, elektrikli teçhizat imalat sanayi ile yazılım ve elektronik sektörleri arasında işbirliği platformları oluşturulmalıdır. Ar-Ge teşvikleri, dış ticaret açığı verilen ve katma değeri yüksek ürünlere yönlendirilmelidir.
- **Deprem Gerçeği:** Ülkenin deprem kuşağında olması nedeniyle elektrik iletim ve dağıtım şebekelerinin tesisinde yer seçimi, ekipman seçimi ve bağlantıları için ulusal strateji ve

politikalar belirlenmelidir. Elektrik tesislerinde sismik koruma/sınırlama için bir deprem yönetmeliği/şartnamesi çıkarılmalı ve bir Sismik Test Merkezi kurulmalıdır.

- **Mevzuat Güncellemesi ve Piyasa Gözetimi:** Sektörü ilgilendiren tüm mevzuat (kanun, yönetmelik, tebliğ, teknik şartnameler) güncel ve uygulanabilir hale getirilmeli, kamu alımlarında sektörel Kamu İhale Kanunu düzenlenmelidir. Standart dışı ve taklit malzemelerin dolaşımını engellemek için etkin piyasa gözetimi yapılmalı ve caydırıcı yasal düzenlemeler uygulanmalıdır.
- **Test ve Sertifikasyon Altyapısı:** Bağımsız, akredite bir Uluslararası Yüksek Güç ve Yüksek Gerilim Deney Laboratuvarının bir an önce hayata geçirilmesi stratejik bir yatırım olarak görülmektedir. Savunma sanayindeki "TRtest" örneği alınarak, tüm yerli ve uluslararası üreticilerin test ihtiyaçlarını karşılayacak bağımsız ve güvenilir bir test otoritesi oluşturulmalıdır.
- **İnsan Kaynakları:** Nitelikli insan gücü kaybının (beyin göçü) önlenmesi için yasal düzenlemeler ve yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik projeler desteklenmelidir. Mühendislik eğitim kalitesinin yükseltilmesi, nitelikli üniversiteler oluşturulması ve üniversitelerde ihtisas bölümlerinin (özellikle güç elektroniği) kurulması önerilmektedir.
- **Döngüsel Ekonomi:** Kaynak verimliliğinin temin edildiği ve hammadde maliyetinin azaltıldığı sürdürülebilir ve yenilikçilik temelli döngüsel ekonomi sistemine geçiş için elektrikli ve elektronik eşyaların tasarım ve üretiminde eko-tasarım gereklilikleri uygulanmalı, geri dönüşüm ve yeniden kullanım teşvik edilmelidir. AB'deki "dönüşümden gelen malzemelerin kullanımının zorunlu hale getirilmesi" eğilimi dikkate alınarak mevzuat hazırlığı yapılmalıdır.
- **Stratejik Ürünler:** Yönlendirilmiş Silisli Saç (GOES) ve yarı iletkenler (çip) stratejik ürün olarak kabul edilmeli ve ülkemizde yerli olarak üretilebilmesi için gerekli altyapılar sağlanmalıdır. "Ex-proof" elektrikli ekipmanlar da ayrı bir başlık halinde ele alınmalı ve yerli üretimi desteklenmelidir.
- **Öz Tüketim ve Nükleer Enerji:** Sanayide ve tedarikçilerde öz tüketime yönelik yenilenebilir enerji sistemi yatırımları desteklenmeli, idari süreçler sadeleştirilmelidir. Nükleer enerji santrallerinde kullanılacak ekipmanların Türkiye'de üretilebilmesi için destekler verilmeli ve tedarikçi yetiştirme programları hayata geçirilmelidir.

Sonuç ve Değerlendirme:

Rapor, Elektrikli Teçhizat grubunun heterojen yapısı nedeniyle, gelecekteki çalışma grubu raporlarının daha gerçekçi ve doğru analizler için alt gruplara odaklanacak şekilde birden fazla çalışma grubu tarafından hazırlanmasını önermektedir. Ayrıca, **Net Sıfır 2053 hedeflerine ulaşmak için sadece özel sektör yatırımlarının yeterli olmadığı, kamunun da büyük yatırımlar yapması gerektiği** vurgulanmaktadır. Türkiye'nin dünya elektrikli teçhizat ihracat pazarındaki payını artırmak için belirtilen hususların dikkate alınması büyük önem taşımaktadır.

23. Elektronik Sanayii Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanan On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında oluşturulan **Elektronik Sanayii Çalışma Grubu Raporu**'dur. Rapor, Türkiye elektronik sanayiinin mevcut durumunu analiz etmekte, hedeflere ulaşılmasının önündeki sorunları belirlemekte ve plan dönemi için temel amaç ve politikalara yönelik uygulama stratejileri ve tedbirler sunmaktadır.

1. Giriş ve Yönetici Özeti:

- Elektronik sanayii, Türkiye'de özellikle savunma sanayii ve elektronik ilişkili iş geliştirme alanlarında **büyük atılımlar** gerçekleştirmiştir.
- Ancak küresel elektronik endüstrisi hızla büyümekte olup, Türkiye'nin **yarı-iletken ve tümdevre teknolojileri, 5G/6G mobil ağlar, e-mobilite ve batarya sistemleri, dijital ikiz teknolojileri ve yapay zekâ temelli teknolojiler** gibi alt sektörlerde ivme yakalaması ve desteklenmesi gerekmektedir.
- Elektronik endüstrisi, teknolojik gelişmeler, artan tüketici talebi ve Nesnelerin İnterneti (IoT) cihazlarının yaygınlaşması ile **sürekli bir büyüme** deneyimlemektedir.
- Covid-19 pandemisi sırasında yaşanan **tedarik zinciri kesintileri ve yarı-iletken kıtlığı** gibi zorluklar sektörü etkilemiştir. Sürdürülebilirlik ve çevresel sorumluluk da giderek artan bir vurguyla öne çıkmaktadır.
- Otomotiv sektörü, ileri sürücü destek sistemleri (ADAS) ve elektrikli araçlar (EV) gibi elektronik sistemlerin entegrasyonunda **önemli bir artış** yaşamıştır.
- Rapor, **Milli Teknoloji Hamlesinin** elektronik sanayiindeki gelişmeleri desteklemesi gerektiğini belirtmektedir.

2. Dünyada ve Türkiye'de Mevcut Durum Analizi:

2.1. Dünyada Genel Durum:

- Bilgisayar, elektronik ve optik ürünlerin ihracat değerleri dünya ticaretinde önemli bir yer tutmaktadır. 2021 ve sonrası için %26,4'lük bir artış yaşanmıştır.
- 2021 itibarıyla küresel tüketici elektroniği pazarının değeri yaklaşık **1 trilyon ABD doları** olarak belirlenmiştir.
- Elektronik sektörünün büyümesini sürükleyen anahtar sektörler arasında **iletişim, tüketici elektroniği, otomotiv elektroniği ve endüstriyel elektronik** bulunmaktadır. Asya-Pasifik bölgesi, özellikle Çin, elektronik üretiminde lider konumdadır.
- Rapor, sensör teknolojileri, iletişim teknolojileri (5G/6G), e-mobilite, sürdürülebilirlik ve iklim teknolojileri, yarı-iletken ve bileşen teknolojileri, enerji, güç elektroniği ve batarya teknolojileri, sağlık teknolojileri, savunma, havacılık ve uzay sistemlerine yönelik elektronik teknolojiler, bilgisayar donanımı, siber güvenlik, tüketici ve ev elektroniği gibi alanları detaylı olarak incelemektedir.

- **Sensör Teknolojileri:** Küresel pazar 2022'de 204,8 milyar ABD doları olup, 2032'ye kadar yıllık ortalama %8,4 büyümeyle 508,64 milyar ABD dolarına ulaşması beklenmektedir. **Biyosensörler** en büyük pazar payına sahiptir.
- **İletişim Teknolojileri:** Mobil abone sayılarında artış beklenmekte, 5G ve ötesi teknolojiler (6G) hız, kapasite ve güvenilirlik açısından önemli değişimler getirecektir.
- **e-Mobilite:** Elektrikli araçlar (EV) ve hibrit araçlar pazar payı kazanmakta, 2020'de yaklaşık **3 milyon elektrikli araç** satılmıştır. Elektronik parça maliyetinin toplam araç maliyeti içindeki yüzdesi hızla artmaktadır [81, Şekil 1].
- **Yarı-iletken ve Bileşen Teknolojileri:** **Çip krizi** küresel tedarik zincirlerinin kırılganlığını ortaya koymuş; ABD ve AB, yerel yarı-iletken sanayilerini güçlendirmek için milyarlarca dolarlık yatırım planları açıklamışlardır. Tayvan ve Güney Kore, 5 nm ve altı üretimde liderdir.
- **Enerji, Güç Elektroniği ve Batarya Teknolojileri:** Küresel ısınma hedefleri doğrultusunda yenilenebilir enerjiye (özellikle güneş ve rüzgâr) geçiş hız kazanmıştır. Enerji depolama sistemleri kritik öneme sahiptir.
- **Sağlık Teknolojileri:** Küresel tıbbi cihaz endüstrisi yaklaşık **430 milyar ABD dolarıdır**. Biyosensörler önemli bir büyüme göstermekte olup, 2021'de 25,5 milyar ABD doları değerindedir. **Hasta başı testler** biyosensör pazarının en büyük payını oluşturmaktadır. Giyilebilir sağlık cihazları popülerlik kazanmaktadır.
- **Savunma, Havacılık ve Uzay Sistemlerine Yönelik Elektronik Teknolojiler:** Yapay zekâ çiplerinin ve ileri navigasyon destek sistemlerinin geliştirilmesi kritik öneme sahiptir.
- **Bilgisayar Donanımı:** Küresel bilgisayar donanımı pazarının 2023 yılına kadar **1,2 trilyon dolara** çıkması beklenmektedir. Yüksek performanslı hesaplama, uzaktan çalışma, bulut bilişim ve oyun endüstrisi bu büyümeyi desteklemektedir.
- **Siber Güvenlik:** Siber tehditler (fidye yazılımları, veri sızıntıları) artmakta ve dünya genelinde siber güvenliğe yönelik yatırımlar artmaktadır.
- **Tüketici ve Ev Elektroniği:** Akıllı telefonlar, televizyonlar, giyilebilir teknoloji ürünleri ve ev otomasyon sistemleri sektörün temel bileşenleridir.

2.2. Türkiye'de Genel Durum:

- Türkiye, elektronik sanayiinde önemli bir aktördür ve ihracat rakamları 2021 ve sonrasında %20,6 oranında artmıştır.
- Sektör, iç tüketimdeki küçülmeye rağmen ihracat odaklı büyümüştür, üretilen malların yaklaşık **%75'i ihraç edilmektedir**.
- Beyaz eşya sektörü, Türkiye'nin Avrupa'da 1., dünyada 3. sıraya yükseldiği güçlü bir alandır.

- 2021'de sektörün ihracatı 17 milyar dolar, ithalatı ise yaklaşık **23 milyar dolar** olarak gerçekleşmiştir, bu da **cari açık** anlamına gelmektedir.
- **Sensörler:** Türkiye'de sensör üretimi yapılmakta ancak yerlilik oranı konusunda genel bir istatistik bulunmamaktadır. ISIC 26 sınıfındaki ürünlerin ithalat miktarları son yıllarda gözle görülür şekilde artmakta, ihracatın ithalatı karşılama oranı 2023'ün ilk 4 ayı için **%15 civarındadır** [173, 174, Şekil 14].
- **İletişim Teknolojileri:** 5G ve ötesi teknolojilerde yerli/milli ürün, hizmet ve teknolojilerin geliştirilmesi hedeflenmektedir. **ULAK Projesi** ile Türkiye'nin ilk yerli ve milli 4.5G baz istasyonu geliştirilmiş ve sahada hizmet vermektedir. 5G destekli mobil telefonların yerli imalatı başlamıştır.
- **e-Mobilite:** Türkiye'de e-mobilite alanında elektrikli scooter/bisiklet hizmetleri ve elektrikli araç satışları artmaktadır. Yerli otomobil **TOGG** satışa sunulmuştur. **Mobilite Araç ve Teknolojileri Yol Haritası** ve **Elektrikli Araç Şarj Destek Programı** gibi ulusal stratejiler mevcuttur.
- **Yarı-iletken ve Bileşen Teknolojileri:** Türkiye'de TÜBİTAK-BİLGEM-YİTAL, ABMikronano, ERMAKSAN gibi tesislerde çip üretimi yapılmaktadır. ASELSAN, İTÜ ve ODTÜ MEMS Merkezi, SUNUM gibi kurumlar Ar-Ge faaliyetleri yürütmektedir. **Çip krizi ve ambargolar mikroelektronik için Türkiye için yaşamsal olduğunu ispatlamıştır.**
- **Enerji, Güç Elektroniği ve Batarya Teknolojileri:** Türkiye'nin yenilenebilir enerji kapasitesinin gelecek 5 yıl içinde %64 büyümesi ve dünyada ilk 10'a girmesi beklenmektedir [225, 226, Şekil 16]. ASPİLSAN, TOGG ve FARASİS ortaklığı ile Kontrolmatik gibi firmalar batarya fabrikası yatırımları yapmaktadır.
- **Sağlık Teknolojileri:** Türkiye biyosensör pazarında küçük bir paya sahiptir ve tıbbi cihaz üretiminde yan sanayi ve sarf malzemeleri ağırlıklıdır.
- **Savunma, Havacılık ve Uzay Sistemlerine Yönelik Elektronik Teknolojiler:** Türkiye, ataletsel navigasyon sistemleri ve vizör yansıtıcı kask entegre kumanda sistemleri gibi alanlarda çalışmalar yürütmektedir.
- **Bilgisayar Donanımı:** Türkiye'de bilgisayar donanımı üretimi kart düzeyinde yapılmakta, mikroçip düzeyinde çalışmalar hız kazanmaktadır (örn. **ÇAKIL işlemci projesi**). RISC-V tabanlı işlemci ve SoC geliştirme çalışmaları önemlidir.
- **Siber Güvenlik:** Türkiye'de Ulusal Siber Olaylara Müdahale Merkezi (USOM) ve Siber Olaylara Müdahale Ekipleri (SOME) gibi yapılar mevcuttur. Kişisel Verilerin Korunması Kanunu gibi yasal düzenlemeler bulunmaktadır.
- **Tüketici ve Ev Elektroniği:** Türkiye'deki tüketici ve ev elektroniği sektörü önemli bir büyüme yaşamıştır, yerli üreticiler beyaz eşya ve televizyon gibi alanlarda önemli konumdadır.

2.3. Hedeflere Ulaşılmasının Önündeki Başlıca Sorunlar:

- Elektronik ürünlerde **%84,3'lük ithalat oranı** bulunmaktadır. Özellikle **elektronik bileşenlerin imalatı, iletişim ekipmanlarının imalatı ve test aletlerinin imalatı** en fazla açık verilen alanlardır [256, Tablo 2].
- Sektörün hızlı gelişimini destekleyecek **finansman kaynaklarına erişim sınırlıdır**.
- Yüksek teknoloji ürünler için **nitelikli işgücü eksikliği** yaşanmaktadır.
- Gelişmiş laboratuvarlar ve test tesisleri gibi **uygun teknolojik altyapının eksikliği** sektörün büyümesini kısıtlamaktadır.
- Karmaşık düzenlemeler ve standartlara uyum zorluğu.
- **Küresel tedarik zinciri sorunları** ve artan enerji maliyetleri.
- Elektronik atıkların yönetimi gibi **çevresel sorunlar**.

3. On İkinci Plan Dönemi ve Uzun Erimli Hedefler:

3.1. Temel Amaç ve Politikalara Dönük Uygulama Stratejileri ve Tedbirler:

- **Ar-Ge ve İnovasyonu Teşvik Etmek:** Vergi indirimi, hibe, kredi gibi teşvikler ve uluslararası Ar-Ge projelerine katılımın desteklenmesi.
- **Eğitim ve Yetenek Geliştirme:** Mühendislik, yazılım geliştirme ve veri analizi gibi teknik becerilere sahip işgücünün yetiştirilmesi için eğitim programlarına yatırım yapılması.
- **Yatırım Ortamını İyileştirmek:** Bürokratik engellerin azaltılması, hukuki belirsizliklerin giderilmesi.
- **Altyapıyı Güçlendirmek:** Ulaşım ağları, enerji tedariki ve dijital altyapının güçlendirilmesi.
- **Teknoloji Transferini Desteklemek:** İşbirlikleri, ortaklıklar ve lisanslama anlaşmaları yoluyla teknoloji transferi politikaları uygulanması.
- **Milli Teknoloji Hamlesini Benimsemek:** Yapay zekâ, otomasyon, büyük veri analizi ve IoT gibi teknolojilerin sektörde uygulanması.
- **Kurumsal Yapının İyileştirilmesi:** Hedeflerin belirlenmesi, devlet-özel sektör-akademi işbirliği, yetenek yönetimi, teknoloji ve inovasyon odaklılık, sürekli iyileştirme ve iyi yönetim prensipleri benimsenmelidir.
- **Önemli Projeler ve Finansman:** Ar-Ge projeleri, üretim ve kapasite artırma, pazarlama ve satış, eğitim ve yetenek geliştirme projeleri desteklenmelidir. Yarı-iletken ve tümdevre teknolojileri, sensör teknolojileri, siber güvenlik, 5G/6G teknolojileri gibi gelişmiş teknolojilere yönelik projeler için **devlet destekleri, özel sermaye, ortaklıklar, üniversite iş birlikleri ve kredi finansmanı** gibi çeşitli kaynaklar kullanılmalıdır.

3.2. On İkinci Plan Dönemi ve Uzun Erimli Hedefler (Alt Sektörler Bazında):

- **Sensör Teknolojileri:** Hava basınç sensörü ve MEMS dönü-ölçerler/ivmeölçerler gibi kritik alanlarda **yurtdışı bağımlılığının sonlandırılması** ve milli geliştirmenin desteklenmesi

hedeflenmektedir. Akıllı sensörler ve biyosensörler gibi yüksek büyüme potansiyeli olan alanlara öncelik verilmelidir.

- **İletişim Teknolojileri:** 5G ve ötesi teknolojilerde (6G) yerli elektronik haberleşme altyapı bileşenlerinin Ar-Ge ve üretim faaliyetlerinin teşvik edilmesi, ulusal ve uluslararası şebekelerde yaygın kullanımının desteklenmesi çok önemlidir. Nitelikli insan kaynağı yetiştirilmesi, yeni test altyapılarının kurulması ve dikey sektör uygulamalarının geliştirilmesi teşvik edilmelidir.
- **e-Mobilité:** Akıllı Ulaşım Sistemleri (AUS) altyapısının tamamlanması ve yerli test/sertifikasyon altyapılarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Toplu ulaşımında elektrikli otobüs değişiminin desteklenmesi ve yerli üretim/alt sistem kullanımının teşvik edilmesi önemlidir.
- **İklim Teknolojileri:** Endüstriyel üretim, enerji, mobilité, tarım/gıda/orman ve yapı inşaat gibi sektörlerde elektronik sektörünün katkısı büyüktür. Yeni nesil fotovoltaiikler, batarya teknolojileri, enerji ve güç yönetim sistemleri, dijital ikiz, elektronik atık geri dönüşümü gibi konular öne çıkmaktadır. Tarımda dijitalleşme ve bilgi/veri temelli tarım-gıda değeri zincirinin oluşturulması önceliklidir.
- **Yarı-iletken ve Bileşen Teknolojileri:** Yarı-iletkenler ulusal güvenlik için kritik öneme sahiptir. Tasarım araçları, özel kimyasallar, silikon katmanlar ve üretim ekipmanları gibi değeri zincirindeki tüm aşamalarda Ar-Ge faaliyetleri ve yatırımlar gereklidir. Çip tasarımı ve üretiminde dışa bağımlılığın azaltılması, milli tasarım yeteneğinin kazanılması stratejik öneme sahiptir. Nitelikli insan kaynağı yetiştirilmesine yönelik programlar desteklenmelidir.
- **Enerji, Güç Elektroniği, Batarya:** HVDC ve MVDC sistemlerinin kullanımı, çok seviyeli güç dönüştürücüler, yüksek gerilime uygun yarı-iletken ve pasif malzeme teknolojileri desteklenmelidir. Yenilenebilir enerji sistemlerinde ve elektrikli araçlarda yerli tasarım ve üretime yönelik teşvikler sağlanmalıdır. Enerji depolama kapasitesinin artırılması ve ekonomik depolama teknolojilerinin geliştirilmesi önemlidir.
- **Sağlık Teknolojileri:** Biyosensör uygulamaları (gömülü cihazlar, sensör yamalar) ve giyilebilir sağlık teknolojileri önemli gelişmeler göstermektedir. Yapay zekâ destekli sağlık çözümleri ve medikal cihazlar için mikro-nano motorların geliştirilmesi hedeflenmektedir. Ulusal veri bankalarının kurulması ve test/sertifikasyon süreçlerinin kolaylaştırılması gereklidir.
- **Savunma, Havacılık ve Uzay Sistemlerine Yönelik Elektronik Teknolojiler:** Yapay zekâ çipleri ve ileri navigasyon destek sistemlerinin geliştirilmesi, dışa bağımlılığın azaltılması ve insan kaynağının yetiştirilmesi kritik öneme sahiptir.
- **Bilgisayar Donanımı:** RISC-V tabanlı işlemci ve SoC geliştirme çalışmaları ile hızlandırıcı IP tasarımları önemlidir. Bulut çözümlerinin ülke içinde kurulması ve veri güvenliğinin sağlanması hedeflenmektedir.
- **Siber Güvenlik:** Siber güvenlik politikaları ve teknolojileri düzenli olarak güncellenmeli ve insan kaynağı yetiştirmeye önem verilmelidir. Avrupa Birliği'nin siber güvenlikle ilgili

düzenlemeleri (CRA, RED) takip edilmeli ve Türkiye'nin bu standartlara uyumu, özellikle de **GDPR yeterli korunan ülke statüsü kazanması** büyük önem taşımaktadır. Ayrıca GAIA-X gibi Avrupa bulut projelerine katılım kritiktir.

- **Ekran Teknolojileri:** OLED ekran teknolojisi, LCD'ye alternatif olarak kritik öneme sahiptir ve Türkiye'nin bu alandaki geliştirme ve üretim kabiliyetlerinin artırılması gerekmektedir.

3.3. Yatay Teknolojiler:

- Blockchain, yapay zekâ, büyük veri, nesnelerin interneti ve dijital ikiz gibi yatay teknolojiler elektronik sektörünü dönüştürmektedir.
- **Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi** ve eylem planları ile bu alanda ilerleme hedeflenmektedir.
- **Dijital ikiz teknolojisi**, üretimden sağlığa birçok alanda devrim yaratma potansiyeline sahiptir.
- **Büyük veri teknolojileri**, üretim süreçlerinin izlenmesi, tedarik zinciri optimizasyonu, müşteri memnuniyeti, enerji verimliliği ve siber güvenlik gibi alanlarda elektronik endüstrisine katkı sağlamaktadır.

4. Sonuç ve Genel Değerlendirme:

- Elektronik sanayii, Türkiye'nin **ekonomik büyümesi, teknolojik inovasyonu, eğitim ve yetenek geliştirme, altyapı ve hizmetlerin geliştirilmesi ve ulusal güvenlik** açısından kritik öneme sahiptir. Bu sektörün gelişimi, ülkenin gelecekteki başarısı ve refahı için hayati bir rol oynamaktadır.

24. Enerji Teknolojileri Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, Türkiye Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanan ve On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) için girdi sağlamayı amaçlayan bir "**Enerji Teknolojileri Çalışma Grubu Raporu**"dur. Rapor, ülkenin enerji teknolojileri alanındaki hedeflerini belirlemeye yönelik politika ve tedbir önerilerini içermektedir.

Temel Amacı ve Yaklaşımı: Rapor, iklim değişikliğinin olumsuz etkileri, COVID-19 pandemisi ve Rusya-Ukrayna krizi gibi küresel gelişmelerin enerji hammadde fiyatlarını artırması sonrası, **enerji arz güvenliği ve enerji bağımsızlığının** kritik önemini vurgulamaktadır. Türkiye'nin cari açığının önemli bir kısmının enerji kaynaklı olması nedeniyle, enerji üretiminde ve teknolojilerinde **dışa bağımlılığın azaltılması** temel hedeftir. Bu, iktisadi ve sosyal kalkınma hedeflerine ulaşmak için hayati önem taşımaktadır.

Küresel ve Ulusal Enerji Görünümü:

- **Küresel Eğilimler:** Dünya genelinde **net sıfır emisyon hedeflerine** ulaşma yolunda tüm sektörlerde elektrifikasyona ihtiyaç duyulmaktadır. Güneş ve rüzgâr enerjilerinin, 2050 yılına kadar enerji pazarına hakim olacağı tahmin edilmektedir. Nükleer, hidrolik, jeotermal ve biyoenerji gibi **talep bazlı enerji kaynaklarının** da kapasite artışlarına eşlik etmesi beklenmektedir. Enerji depolama, hidrojen ve Karbon Yakalama, Kullanma ve

Depolama (CCUS) gibi temiz enerji teknolojilerinin önemi her geçen gün artmaktadır. Akıllı şebekelere geçiş hızlanmaktadır.

- **Türkiye'deki Durum:**

- Türkiye'nin kurulu elektrik gücü Ocak 2023 itibarıyla **104.037 MW'a** ulaşmıştır. Bu gücün büyük bir kısmı hidrolik (%30,3), doğal gaz (%24,4) ve kömürden (%21) oluşurken, rüzgâr (%11), güneş (%9,2), jeotermal (%1,6) ve diğer kaynakların da önemli payı bulunmaktadır.
- Türkiye, yenilenebilir enerji kurulu kapasitesi bakımından **dünyada on ikinci, Avrupa'da beşinci** sıradadır. Jeotermal ve hidrolik kapasitede Avrupa'da sırasıyla birinci ve ikinci konumdadır.
- 2022 yılında elektrik üretiminin **%39,2'si hidrolik, rüzgâr, güneş ve jeotermal kaynaklardan** sağlanmıştır. Yenilenebilir kaynakların toplam elektrik üretimindeki payı özellikle 2014'ten itibaren artış eğilimindedir ve günümüzde %50'ler seviyesine ulaşmıştır.
- Türkiye, **2053 yılı için net sıfır emisyon hedefini** açıklamış ve Paris Anlaşması'na taraf olmuştur. 2030 yılı için emisyon azaltım hedefi **%21'den %41'e** yükseltilmiştir. Bu hedeflere ulaşmak için **Yeşil Mutabakat Eylem Planı** gibi stratejik belgeler hazırlanmıştır.

Enerji Teknolojilerindeki Gelişmeler ve Türkiye'nin Yaklaşımı:

- **Nükleer Enerji:** Nükleer enerji, sifıra yakın sera gazı salımı ve düşük yakıt maliyeti nedeniyle rekabetçi bir kaynak olarak görülmektedir. Türkiye'de **Akkuyu Nükleer Güç Santrali**'nin inşası devam etmekte olup, ilk reaktörün iki yıl içinde devreye girmesi beklenmektedir. Ayrıca **Küçük Modüler Reaktörler (SMR)** gibi yeni nesil nükleer teknolojiler de yakından takip edilmektedir.
- **Enerji Depolama:** Güneş ve rüzgâr gibi değişken kaynaklardan elde edilen enerjinin dengelenmesi için enerji depolama teknolojileri büyük önem taşımaktadır. Özellikle **batarya depolama teknolojileri** hızla büyümektedir. Türkiye'de **Aspilsan Enerji** lityum-iyon batarya üretimine başlamış ve Kontrolmatik firması da prizmatik pil hücresi üretimine geçmeyi planlamaktadır. PHES (Pompaj Depolamalı Hidroelektrik Santral) de önemli bir depolama tekniğidir.
- **Hidrojen ve CCUS:** Hidrojen, elektrifikasyonun yeterli olmadığı sektörlerde fosil yakıtlara alternatif olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'de **yeşil hidrojen üretimi** henüz başlangıç aşamasındadır. Doğal gaz hatlarına hidrojen karıştırma projeleri yürütülmektedir. **Karbon yakalama, kullanma ve depolama (CCUS)** teknolojileri de CO₂ emisyonlarını azaltmada kritik rol oynamaktadır.
- **Yenilenebilir Enerji Kaynakları:**
 - **Güneş Enerjisi (PV ve CSP):** Güneş enerjisi kurulu gücü hızla artmaktadır. Türkiye'de Konya-Karapınar'da 1.350 MW kapasiteli GES kurulumu tamamlanmıştır. **Yerli panel ve hücre üretimi** çalışmaları devam etmektedir.

- **Rüzgâr Enerjisi:** Rüzgâr kurulu gücü dünya genelinde ve Türkiye'de artmaktadır. Türkiye'de ilk yerli rüzgâr türbininin üretimi planlanmaktadır. Denizüstü rüzgâr enerjisi potansiyeli de değerlendirilmektedir.
- **Jeotermal Enerji:** Türkiye, jeotermal potansiyel açısından Avrupa'da birinci, kurulu güç bakımından dünyada dördüncü sıradadır. Doğrudan kullanım alanları (ısıtma, sera vb.) yaygındır.
- **Biyokütle Enerjisi:** Biyokütle, Türkiye'de biyogaz ve biyoyakıt üretimiyle değerlendirilmektedir. Türkiye'nin ilk **karbon-negatif biyorafinerisi** mikroyosun hammaddesinden biyoyakıt ve katma değerli ürünler üretmektedir.

Hedeflere Yönelik Stratejiler ve Tedbirler (12. Kalkınma Planı):

- **Yerileştirme ve Ar-Ge:** Yenilenebilir enerji, nükleer ve yerli temiz kömür teknolojilerinde **yerli teknoloji ve ürün kullanımının artırılması**, Ar-Ge ve inovasyon kapasitesinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Stratejik güneş hücresi, batarya hücresi ve rüzgâr türbini bileşenlerinde **yerlilik şartı** getirilmesi önerilmektedir.
- **Mevzuat ve Kurumsal Yapı:** Hidrojenin lisanslanması, üretimi, iletimi ve dağıtımına yönelik yasal çerçeve oluşturulması. Enerji sektöründe bütüncül koordinasyonu sağlamak üzere Cumhurbaşkanlığı altında "**Enerji Endüstrisi Başkanlığı**" gibi bir yapının kurulması önerilmektedir.
- **Altyapı ve İnsan Kaynağı:** Yeni enerji teknolojileri için özel ekipman ve altyapı ihtiyaçları bulunmaktadır. Nükleer alanda yüksek nötron akıllı yerli bir araştırma reaktörü tasarımı ve mevcut reaktörlerin etkin kullanımı hedeflenmektedir. Sektörün ihtiyaç duyduğu **kalifiye işgücünün yetiştirilmesi** için eğitim programları ve ulusal akademiler kurulması amaçlanmaktadır.
- **Finansman ve İş birlikleri:** Yeni enerji teknolojileri yatırımlarının maliyetli olması nedeniyle finansal mekanizmaların geliştirilmesi (devlet destekleri, teşvikler, krediler). Uluslararası iş birlikleri ve teknoloji transferi mekanizmalarının geliştirilmesi de önem arz etmektedir.

Sonuç ve Genel Değerlendirme: Rapor, Türkiye'nin **enerji bağımsızlığını artırmak, sürdürülebilir enerji hedeflerine ulaşmak ve 2053 net sıfır emisyon vizyonunu gerçekleştirmek** için yerli enerji teknolojilerinin geliştirilmesinin, Ar-Ge ve inovasyon kapasitesinin güçlendirilmesinin, teknoloji geliştirme altyapısının iyileştirilmesinin ve insan kaynaklarının yetiştirilmesinin kritik olduğunu vurgulamaktadır.

25. Enerji Verimliliği ve Arz Güvenliği ÖİK Raporu

Bu rapor, Türkiye Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) için bir girdi sağlamak amacıyla hazırlanan bir "**Enerji Verimliliği ve Arz Güvenliği Özel İhtisas Komisyonu Raporu**"dur. Rapor, ülkenin enerji teknolojileri alanındaki hedeflerini belirlemeye yönelik politika ve tedbir önerilerini içermektedir.

Raporun Temel Amacı ve Yaklaşımı: Raporun temel amacı, iklim değişikliğinin olumsuz etkileri, COVID-19 pandemisi ve Rusya-Ukrayna krizi gibi küresel gelişmelerin enerji hammadde fiyatlarını artırması sonrası ortaya çıkan **enerji arz güvenliği ve enerji bağımsızlığının** kritik önemini vurgulamaktır. Türkiye'nin cari açığının önemli bir kısmının enerji kaynaklı olması nedeniyle, enerji üretiminde ve teknolojilerinde **dışa bağımlılığın azaltılması** temel hedeftir. Bu, iktisadi ve sosyal kalkınma hedeflerine ulaşmak için hayati önem taşımaktadır. Enerji dönüşümü, daha verimli, çeşitlendirilmiş ve sürdürülebilir bir enerji sistemine geçişi ifade etmekte olup, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, yenilenebilir enerji teknolojilerinin benimsenmesi, enerji verimliliği ve tasarruf önlemlerinin uygulanması ile nitelikli işgücü oluşturmayı içermektedir.

Küresel ve Ulusal Enerji Görünümü:

- **Küresel Eğilimler:** Dünya genelinde **net sıfır emisyon hedeflerine** ulaşma yolunda tüm sektörlerde elektrifikasyona ihtiyaç duyulmaktadır. Güneş ve rüzgâr enerjilerinin, 2050 yılına kadar enerji pazarına hâkim olacağı tahmin edilmektedir. Nükleer, hidrolik, jeotermal ve biyoenerji gibi talep bazlı enerji kaynaklarının da kapasite artışlarına eşlik etmesi beklenmektedir. Enerji depolama, hidrojen ve Karbon Yakalama, Kullanma ve Depolama (CCUS) gibi temiz enerji teknolojilerinin önemi her geçen gün artmaktadır. Akıllı şebekelere geçiş hızlanmaktadır. 2021 yılında küresel enerji tüketimi 439.15 Exajoule (EJ) olarak gerçekleşmiş olup, fosil yakıtlar toplam tüketimin %79'unu oluşturmuştur. Temiz enerji kaynakları için ayrılan bütçe taahhüdü 2030 yılı için 2 trilyon ABD dolarını aşmıştır.
- **Türkiye'deki Durum:**
 - Türkiye'nin kurulu elektrik gücü Ocak 2023 itibarıyla **104.037 MW'a** ulaşmıştır. Bu gücün önemli bir kısmı yenilenebilir kaynaklardan (%53,95) sağlanmakta ve 2022 yılında toplam elektrik üretiminin **%42,46'sı hidrolik, rüzgâr, güneş, jeotermal ve biyokütle kaynaklarından** elde edilmiştir.
 - Türkiye, yenilenebilir enerji kurulu kapasitesi bakımından **dünyada on ikinci, Avrupa'da beşinci** sıradadır. Jeotermal ve hidrolik kapasitede Avrupa'da sırasıyla birinci ve ikinci konumdadır.
 - Türkiye, **2053 yılı için net sıfır emisyon hedefini** açıklamış ve Paris Anlaşması'na taraf olmuştur. 2030 yılı için emisyon azaltım hedefi **%21'den %41'e** yükseltilmiştir.
 - **Akkuyu Nükleer Güç Santrali**'nin inşası devam etmekte olup, ilk reaktörün azami iki yıl içinde devreye girmesi beklenmektedir. Ayrıca SMR gibi yeni nesil nükleer teknolojiler de takip edilmektedir.
 - Karadeniz'deki **Sakarya Gaz Sahası'nda 710 milyar m3 doğal gaz keşfi** Türkiye'nin enerji arz güvenliği için önemli bir adım olmuştur. Ancak Türkiye'nin petrolde %92,8, doğal gazda ise %97,9 oranında ithalat bağımlılığı bulunmaktadır.
 - Türkiye, bölgesel enerji ticaretinde önemli bir aktör haline gelmek için **doğal gaz ticaret merkezi olma planı** kapsamında çalışmalar yürütmektedir.

- Enerji depolama teknolojileri, özellikle batarya depolama ve pompaj depolamalı hidroelektrik santraller (PHES), yenilenebilir enerjinin şebekeye entegrasyonu için büyük önem taşımaktadır. Elektrik Piyasası Kanunu'nda yapılan değişikliklerle depolama tesisi kurmayı taahhüt edenlere rüzgâr veya güneş enerjisine dayalı üretim tesisi ön lisansı verilmesine imkân sağlanmıştır.
- Elektrikli araç satışları 2022 yılında önceki yılların toplamının neredeyse iki katı olarak gerçekleşmiştir.

Karşılaşılan Başlıca Sorunlar:

- **Mevzuattan kaynaklanan sorunlar:** Yenilenebilir enerji destekleme fiyatlarının TL bazında belirlenmesinin finans kuruluşlarında belirsizlik yaratması, bürokratik işlemlerin uzunluğu ve sık mevzuat değişikliklerinin yatırım ortamını olumsuz etkilemesi.
- **İnsan Kaynaklarından kaynaklanan sorunlar:** Enerji sektöründe, özellikle yenilenebilir enerji alanında, nitelikli ara eleman eksikliği ve Türkiye'nin benzer ülkelerin gerisinde kalması. Yurtdışına giden eğitilmiş insan sayısındaki artış.
- **Altyapıdan kaynaklanan sorunlar:** Dağıtık üretim ve yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş ile akıllı şebeke dönüşümünün istenilen hızda gerçekleşmemesi.
- **Halkla ilişkilerden kaynaklanan sorunlar:** Enerji yatırımlarının toplumsal faydalarının yeterince anlatılamaması ve enerji verimliliği konusunda halkta yeterli farkındalığın oluşmaması.
- **Finansmandan kaynaklanan sorunlar:** Yüksek sermaye yoğunluğu, uluslararası finansmana erişim zorlukları, döviz kurlarındaki belirsizlikler ve sübvansiyonların enerji verimliliği kazanımlarını engellemesi.

12. Kalkınma Planı İçin Hedeflere Yönelik Stratejiler ve Tedbirler: Rapor, hedefleri üç ana başlık altında toplamaktadır: **Enerji Verimliliği, Arz Güvenliği ve Enerji Kaynaklarının Çeşitlendirilmesi, İnsan Kaynakları ve Eğitim.**

- **Enerji Verimliliği Alanında:**
 - Sanayi, binalar, ulaştırma ve tarım sektörlerinde enerji verimliliğinin artırılması.
 - Enerji verimliliği yatırımları için uluslararası standartlara uygun finansman erişiminin güçlendirilmesi.
 - Ar-Ge projelerinin desteklenmesi ve teknolojik dönüşümün sağlanması.
 - Dağıtık enerji kaynaklarının şebekeye entegrasyonu ve talep tarafı katılım mekanizmalarının etkinliğinin artırılması.
 - Toplumdaki enerji verimliliği farkındalığının geliştirilmesi.
- **Arz Güvenliği ve Enerji Kaynaklarının Çeşitlendirilmesi Alanında:**
 - Yenilenebilir enerji kaynakları için yenilikçi destekleme mekanizmalarının oluşturulması.

- Hidrojen teknolojilerinin geliştirilmesi ve altyapının sağlanması, yüzer GES ve denizüstü RES uygulamalarının desteklenmesi.
- Enerji depolama teknolojilerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, elektrik şebekesi esnekliğinin artırılması.
- Jeotermal kaynakların sürdürülebilirlik ilkelerine uygun şekilde yaygınlaştırılması.
- Yerli kömür kaynaklarının kullanımına yönelik Ar-Ge çalışmalarının artırılması ve Akkuyu Nükleer Güç Santrali'nin tüm ünitelerinde elektrik üretimine başlanması, yeni nükleer teknolojilerin geliştirilmesi.
- Petrol ve doğal gaz arama ve üretim süreçlerinin desteklenmesi ve özel sektör katılımının artırılması.
- Doğal gaz ticaret merkezi olma vizyonu için yasal ve teknik düzenlemelerin tamamlanması.

• **İnsan Kaynakları ve Eğitim Alanında:**

- Sektördeki dinamik gelişime uyum sağlayacak ve kalifiye eleman yetiştiren eğitim programlarının oluşturulması ve desteklenmesi.
- Yurtdışına giden kalifiye iş gücünün geri dönmesi için uygun ortamın sağlanması.
- İnsan kaynağının enerji alanında sorunlara çözüm üretebilecek donanıma sahip olarak güçlendirilmesi ve Ar-Ge çalışmalarının ülke çapında kapsayıcı bir yaklaşımla güçlendirilmesi.

Sonuç ve Genel Değerlendirme: Rapor, Türkiye'nin **enerji bağımsızlığını artırmak, sürdürülebilir enerji hedeflerine ulaşmak ve 2053 net sıfır emisyon vizyonunu gerçekleştirmek** için yerli enerji teknolojilerinin geliştirilmesinin, Ar-Ge ve inovasyon kapasitesinin güçlendirilmesinin, teknoloji geliştirme altyapısının iyileştirilmesinin ve insan kaynaklarının yetiştirilmesinin kritik olduğunu vurgulamaktadır. Enerji dönüşümü sürecini yöneten güçlü bir organizasyon yapısının kurulması, özellikle enerji verimliliği alanında kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, sürecin başarısının kilit unsurları olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, uluslararası işbirlikleri ve finansman mekanizmalarının etkin kullanımı, yatırım ortamının öngörülebilir hale getirilmesi ve halkın enerji verimliliği uygulamalarına katılımının sağlanması da hedeflere ulaşmada büyük önem taşımaktadır. Bu hedefler, Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ile de uyumlu olup, özellikle kaliteli eğitim (SKH 4), erişilebilir ve temiz enerji (SKH 7), insana yakışır iş ve ekonomik büyüme (SKH 8), sanayi, yenilikçilik ve altyapı (SKH 9), sürdürülebilir şehirler ve topluluklar (SKH 11), sorumlu tüketim ve üretim (SKH 12), iklim eylemi (SKH 13) ve hedefler için ortaklıklar (SKH 17) gibi 8 farklı hedefle doğrudan ilişkilidir.

26. Enflasyonla Mücadele ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) dönemi için hazırlanan "**Enflasyonla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu**

Raporu"dur. Raporun temel amacı, küresel ve ulusal gelişmelerin etkisiyle yükselen enflasyon sorununu analiz etmek ve bu sorunla mücadele etmek için politika önerileri sunmaktır.

Raporun Genel Yapısı ve Temel Bulguları:

1. **Giriş:** Türkiye'nin 1970-2000 yılları arasındaki yüksek enflasyon sorununu 2000'lerin başında dezenflasyon politikalarıyla çözdüğü ancak son yıllarda küresel enflasyon dalgasından daha kötü etkilenecek enflasyonun tekrar önemli bir makroekonomik sorun haline geldiği belirtilmiştir. Türkiye'nin son 10 yıllık dönemde enflasyon sorununu çözdüğü ancak fiyat istikrarı olarak tanımlanan yüzde 5 civarında kalıcı enflasyon oranını sağlayamadığı, son 5 yılda ise tekrar enflasyon sorununu deneyimlemeye başladığı vurgulanmaktadır.

2. Mevcut Durum Analizi:

- **Dünyada Genel Durum:** COVID-19 salgını döneminde artan borç stoku, parasal genişleme ve Rusya-Ukrayna savaşı gibi jeopolitik risklerin neden olduğu arz-talep dengesizlikleri küresel enflasyonu önemli ölçüde yükseltmiştir. 2022 yılında birçok gelişmiş ülkede enflasyon son 40 yılın en yüksek seviyelerine ulaşmıştır. Merkez bankalarının parasal sıkılaştırma politikaları resesyon riskini artırmıştır. Emtia fiyatları salgın öncesi seviyelerin üzerinde seyretmekte, savaş enerji ve gıda fiyatlarını hızla yükseltmiştir. Küresel tedarik zinciri baskıları hafiflese de hala normal seviyesinin üzerindedir. İklim değişikliği uzun vadede gıda arzında istikrarsızlık ve kronik gıda enflasyonu riski oluşturmaktadır.
- **Türkiye'de Genel Durum:**
 - Türkiye'de yıllık enflasyon 2021 sonunda yüzde 36,1 olarak gerçekleşmiş, 2022 yılında ise yüzde 64,27'ye ulaşmıştır. Orta Vadeli Program (2023-2025) 2023 için yüzde 24,9, 2024 için yüzde 13,8 ve 2025 için yüzde 9,9 enflasyon hedefleri belirlemiştir.
 - **Kur - Enflasyon Geçişkenliği:** Türkiye'de döviz kuru ve fiyat geçişkenliği yüksek olup, döviz kurundaki değişim TÜFE'nin yüzde 37'sini, ÜFE'nin ise yüzde 61,6'sını açıklamaktadır. Firmaların yabancı para borçluluğu ve cari açık da kur üzerinde baskı oluşturmaktadır. Otomotivdeki ÖTV matrah mekanizması gibi vergi mekanizmaları kur şoklarının fiyatlar üzerindeki etkisini artırabilmektedir.
 - **Gıda Enflasyonu:** 2022 yılında tüketici enflasyonunun yaklaşık üçte birini gıda grubu oluşturmuştur. Uluslararası tarımsal emtia fiyatları, döviz kuru, artan girdi maliyetleri ve tedarik zincirindeki aksamalar gıda enflasyonunu etkilemiştir. Çiğ süt tavsiye fiyatının maliyetlerin altında kalması gibi faktörler, hayvan sayılarında azalmaya ve arz güvenliği sorunlarına yol açmıştır. İhracatın iç piyasa fiyatları üzerindeki etkisi de önemli bir faktördür.
 - **Hizmet Enflasyonu:** Hizmet sektöründe çalışan ücretleri enflasyonla mücadeleyi zorlaştırmakta, ücret-enflasyon sarmalına neden

olabilmektedir. Gıda enflasyonu lokanta ve otel fiyatlarını, akaryakıt fiyatları ise ulaştırma hizmetlerini olumsuz etkilemektedir. Konut fiyatları ve kiralarındaki artışlar da önemli bir sorun alanıdır. Hizmet sektöründeki kayıt dışılık (çocuk/yaşlı bakımı, temizlik, özel ders) enflasyon hesaplamalarını zorlaştırmaktadır.

- **Kamu Fiyat Ayarlamaları:** Elektrik, doğal gaz, şebeke suyu ve tütün gibi kamu tarafından belirlenen fiyatlar, enflasyonun oynaklığını artırarak beklentileri olumsuz etkileyebilmektedir. Geçmiş enflasyona endeksleme eğilimi enflasyonun sürekliliğini artırmaktadır.
- **Finansal Gelişmeler:** Salgın döneminde artan borç stoku, parasal genişleme ve kredi merkezli destekler, kırılganlığı artırmıştır. TCMB'nin liralasma stratejisi ve makro ihtiyati politikaları ile kredi büyümesi kontrol altında tutulmaya çalışılmaktadır.
- **Kurumsal Çerçeve ve Beklenti Yönetimi:** Fiyat istikrarını sağlama görevi Merkez Bankası'ndadır. Fiyat İstikrarı Komitesi ve Gıda ve Tarımsal Ürün Piyasaları İzleme ve Değerlendirme Komitesi gibi yapılar bulunmaktadır. Ancak enflasyon beklentileri yüksek seyretmekte, geçmiş enflasyon gerçekleştirmelerine göre belirlenmeye devam ettiği sürece enflasyon ataletine neden olmaktadır.

3. **Plan Dönemi Perspektifi (Amaç ve Politikalar):** Rapor, enflasyonla mücadele için kapsamlı politika ve tedbir önerileri sunmaktadır:

○ **Gıda Fiyatlarının Kontrol Altına Alınması:**

- **Üretim Planlaması:** Stratejik ürünlerin belirlenmesi ve bu ürünlere yönelik üretim planlaması, ithalat-ihracat kısıtlamaları ve teşvik-desteklerin koordineli biçimde belirlenmesi. Dinamik gümrük vergisi uygulaması değerlendirilmelidir.
- **Girdi Maliyetleri:** Girdi maliyetlerini azaltıcı, finansman yükünü hafifletici, teknoloji odaklı dönüşümü sağlayacak programlar uygulanmalı ve üreticilere girdi kullanım eğitimi verilmelidir. Tarımsal Ar-Ge'ye yatırım ve akıllı tarım desteklenmelidir.
- **Destekler:** Tarımsal desteklerin zamanında, istikrarlı ve üretim amaçlı açıklanması ve ödenmesi önemlidir. Desteklerin beşer yıllık açıklanması ve ekim-dikim zamanı ödenmesi düşünülmelidir.
- **Tedarik Zinciri:** Dikey bütünleşmenin yaygınlaşması ve tedarik zincirinin kısaltılmasıyla rekabet artırılmalı ve fiyatlar düşürülmelidir. Lojistik maliyetlerini düşürmek için demiryolu ve denizyolu taşımacılığı yaygınlaştırılmalı, kent tarımı çalışmaları başlatılmalıdır.
- **Bilgi Yapısı:** Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) zorunlu hale getirilmeli, yeni bir tarım sayımı yapılmalı ve Hal Kayıt Sistemi (HKS) verileri ile mali kayıtların

entegrasyonu güçlendirilmelidir. Kayıt dışılığın azaltılması için koordineli denetim mekanizmaları kurulmalıdır.

- **Kooperatifçilik ve Lisanslı Depoculuk:** Kooperatifçilikle üretim maliyetleri düşürülmeli, tedarik zinciri kısaltılmalıdır. Lisanslı depoculuk yaygınlaştırılmalı veya taşıma maliyeti sübvansiyonları genişletilmelidir. Ulusal Süt Konseyi tekrar işlevsel hale getirilmelidir.

○ **Hizmet Fiyatlarının Kontrol Altına Alınması:**

- **İşgücü Maliyetleri ve Verimlilik:** Staj ve gönüllülük uygulamaları yaygınlaştırılarak işgücü maliyetleri aşağı çekilmeli ve verimlilik artırılmalıdır.
- **Eğitim ve Sağlık Hizmetleri:** Ücret belirleme ve duyurma sürecinde şeffaflık artırılmalı, yan hizmet ücretleri ayrı ayrı yayımlanmalıdır. Devlet okullarının fiziki şartları ve eğitim kalitesi iyileştirilerek rekabet güçlendirilmelidir. İlaç fiyatlarındaki küçülme enflasyonu (shrinkflation) sorunları ele alınmalıdır.
- **Konut Fiyatları ve Kiralar:** Konut arzını destekleyecek orta-uzun vadeli politikalar geliştirilmeli, sosyal konut projeleri artırılmalı ve Hazine arazileri vatandaşlara sunulmalıdır. Yatırım amaçlı konut talebini sınırlamak için artan oranlı vergilendirme tedbirleri ve farklı kredi değer rasyoları uygulanmalıdır. Yabancıya konut satışlarında sınırlamalar getirilebilir.
- **Perakendecilik:** Ürünlerdeki küçülme enflasyonuna (shrinkflation) karşı standartlar belirlenmeli, barkod değiştirme zorunluluğu getirilmeli ve yanıltıcı ambalajlama uygulamalarına karşı denetimler ve cezai müeyyideler artırılmalıdır.
- **İstatistik Altyapısı:** Hizmetler sektöründeki idari kayıt eksiklikleri giderilmeli (sigorta, kira, ikinci el araçlar, gündelikçi hizmetleri) ve TÜİK'in veri erişimi kolaylaştırılmalıdır.

○ **Kamu Fiyat Ayarlamalarının Enflasyonla Mücadeleyi Desteklemesi:**

- Yönetilen ve yönlendirilen fiyat ayarlamaları enflasyon hedefi gözetilerek, öngörülebilir aralıklarda ve otomatik mekanizmalarla yapılmalıdır. ÜFE yerine TÜFE veya ileriye dönük enflasyon tahminleri esas alınmalıdır.
- Otomotivdeki ÖTV matrah mekanizması yeniden düzenlenmeli veya daha sık güncellenmelidir. Tütün mamullerindeki nispi vergi ağırlığı azaltılarak maktu vergi payı artırılmalıdır.
- Belediye su ve atık su tarifelerinde standardizasyon ve üst kurul denetimi sağlanmalı. Doğalgazda gelir grubuna göre kademeli tarife uygulanması değerlendirilmelidir.

○ **Toplumsal Mutabakat ve Kurumsal Çerçeve:**

- Enflasyon beklentilerini düşürmeye odaklanılmalı ve merkez bankası iletişimi önem arz etmektedir.
- Toplumsal mutabakatı sağlamak için ekonomik ve finansal okuryazarlık artırılmalı ve şeffaf iletişim stratejisi benimsenmelidir.
- Para ve maliye politikaları arasında eşgüdüm sağlanmalı, fiyat istikrarı ve gelir dağılımı gözetilmelidir.
- Fiyat İstikrarı Komitesi başta olmak üzere ilgili komitelerin kurumsal yapıları güçlendirilmeli, yetkileri artırılmalı ve sektörel alt komiteler oluşturulması değerlendirilmelidir (örneğin Gıda Komitesi'nin Fiyat İstikrarı Komitesi altında yer alması).
- **Kur - Enflasyon Geçişkenliği:** Rekabetçilik artırılmalı ve devletin piyasaya müdahaleleri teşvik politikaları yoluyla dolaylı yoldan yapılmalıdır.

Sonuç ve Değerlendirme: Rapor, enflasyonla mücadelenin sadece fiyat istikrarı değil, aynı zamanda makroekonomik dengelerin korunması, kaynak tahsisinin etkinleştirilmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve sürdürülebilir büyüme açısından da kritik olduğunu belirtmektedir. Türkiye ekonomisindeki yüksek ve oynak enflasyonun yapısal, konjonktürel ve beklenti kaynaklı faktörlerin etkileşimiyle şekillendiği, bu nedenle politika bileşenlerinin eşgüdümlü bir şekilde tasarlanması gerektiği vurgulanmıştır. Gıda, hizmet, enerji ve kamu kaynaklı fiyat oluşumlarındaki yapısal sorunların giderilmesi, beklenti yönetiminin güçlendirilmesi, kurumsal kapasitenin artırılması ve koordineli bir politika setinin hayata geçirilmesi, sürdürülebilir büyüme ve sosyal refah hedeflerine ulaşmak için elzemdir.

27. Engelli Hizmetlerinin Geliştirilmesi Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) dönemi için hazırlanan "**Engelli Hizmetlerinin Geliştirilmesi Çalışma Grubu Raporu**"dur. Raporun temel amacı, engelli bireylerin toplumsal yaşama tam ve bağımsız katılımını sağlamak üzere mevcut durumu analiz etmek, sorunları tespit etmek ve bu sorunlara yönelik kapsamlı politika önerileri sunmaktır.

Raporun Genel Yapısı ve Temel Bulguları:

1. Giriş ve Kavramsal Dönüşüm:

- Rapor, dünya nüfusunun yaklaşık %16'sını oluşturan 1.3 milyar insanın engellilik durumundan etkilendiğini belirtir.
- Engellilik olgusunun tarihsel süreçte **medikal/bireyci modelden** (engelli bireyi tedavi ve rehabilitasyonla "normale" yaklaştırmaya odaklanan) **sosyal modele** (engelliliğin toplumsal engellemelerden kaynaklandığını vurgulayan) ve günümüzde **insan hakları yaklaşımına** evrildiğini açıklar. Bu dönüşüm, engelli bireylerin toplumsal yaşama tam ve etkin katılımının sağlanması gerektiğini vurgular.

- **Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesi (CRPD)**, engellilik alanındaki insan hakları yaklaşımının temelini oluşturur ve Türkiye bu sözleşmeyi 2007'de imzalamış, 2009'da yürürlüğe koyarak iç hukukunun bir parçası haline getirmiştir.

2. Mevcut Durum Analizi (Türkiye):

- **Yasal Çerçeve:** Türkiye'de engelli bireylere yönelik ilk bütüncül ve kapsamlı yasa olan **5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun** 2005'te çıkarılmış ve 2014'te CRPD'ye uyum sağlamak amacıyla revize edilmiştir. Anayasa'nın 10. maddesine 2010'da eklenen hükümle engelliler için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı belirtilerek **pozitif ayrımcılık** vurgulanmıştır. Türk Ceza Kanunu da engelliliğe dayalı ayrımcılığı suç saymaktadır.
- **Kurumsal Yapı ve Örgütlenme:** Türkiye'de engelli hizmetlerinin koordinasyonundan sorumlu ana kurum **Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (EYHGM)**'dir. Engelli bireylerin hak arama mücadelesinde sivil toplum kuruluşlarının (dernekler, federasyonlar, konfederasyonlar) önemli rolü bulunmaktadır; ancak üye sayılarında ve kapasitelerinde sınırlılıklar yaşanmaktadır.
- **Temel İstatistikler:** TÜİK 2011 Nüfus ve Konut Araştırması'na göre Türkiye'de en az bir engeli olan nüfusun oranı **%6,9 (4.876.000 kişi)** olup, kadınlarda bu oran (%7,9) erkeklerden (%5,9) daha yüksektir. Yaş arttıkça engellilik oranı artma eğilimindedir. EYHGM Ulusal Engelli Veri Sistemi'nde kayıtlı 2.5 milyondan fazla engelli birey bulunmaktadır.
- **Bağımsız Yaşam:**
 - CRPD'nin 19. maddesi, engelli bireylerin toplum içinde yaşama ve özel bir yaşama düzenine zorlanmama hakkını vurgular.
 - Türkiye'de kurumsal bakımın yanı sıra evde bakım yardımı, gündüz bakım hizmetleri ve umut evleri gibi alternatif bakım modelleri uygulanmaktadır. Ancak, bakım hizmetlerinin "bakıma muhtaçlık" ve gelir kriterlerine bağlı olması, bireysel gereksinimlere özel planlama ihtiyacı ve **bakım finansman modeli eksikliği** temel sorunlardır.
 - Rapor, kişisel asistanlık ve kişisel bütçe gibi uluslararası modellerin incelenmesini önerir.
- **İstihdam:**
 - Türkiye'de engelli istihdamında yaygın olarak **kota/kota-ceza yöntemi** (kamuda %4, özel sektörde %3) kullanılmaktadır.
 - Buna ek olarak kendi işini kurma (İŞKUR hibeleri) ve destekli istihdam (İŞKUR iş koçluğu) gibi yöntemler de mevcuttur.

- Ancak engelli bireylerin işgücüne katılım ve istihdam oranları düşüktür (%22,1 işgücüne katılım, %20,1 istihdam). Raporda kota/ceza yönteminin etkinliğinin artırılması ve destekli istihdamın yasal altyapısının oluşturulması gerektiği belirtilir.

○ **Erişilebilirlik:**

- Erişilebilirlik, engelli bireylerin haklarını kullanabilmeleri için temel bir önkoşuldur. 5378 sayılı Kanun ve ilgili yönetmelikler yapı, ulaşım ve bilgi-iletişim teknolojilerinde erişilebilirlik standartlarını belirler.
- Çeşitli çalışmalar (Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonları, Erişilebilirlik Yılı ilanları, eğitimler) yürütülmektedir.
- Ana sorunlar arasında mevzuatın dağınık olması, ayrı bir "**Erişilebilirlik Kanunu**"na ihtiyaç duyulması, teknik personel yetersizliği, kamu binalarındaki eksiklikler ve dijital erişilebilirliğe ilişkin denetim ve yaptırım eksikliği yer alır.

○ **Eğitim:**

- Anayasa ve Milli Eğitim Temel Kanunu, engelli bireylerin eğitim hakkını güvence altına almıştır.
- **Kapsayıcı eğitim** anlayışı (akranlarla birlikte eğitim) benimsenmiştir. Özel eğitim okulları/sınıfları, kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim ve rehabilitasyon merkezleri mevcuttur. Yükseköğretimde ve sınavlarda engelli bireylere yönelik düzenlemeler bulunmaktadır.
- Sorunlar arasında yeni bir "**Özel Eğitim Kanunu**"na ihtiyaç duyulması, erken çocukluk eğitiminin zorunlu olmaması, kanıt temelli uygulamaların yetersizliği, etkili bir izleme-denetleme mekanizmasının olmaması ve öğretmenlerin kapsayıcı eğitim konusundaki bilgi/beceri eksiklikleri öne çıkar.

○ **Sağlık Hizmetleri:**

- Engellilik tanılama ve derecelendirme için **Çocuklar İçin Özel Gereksinim Raporu (ÇÖZGER)** ve **Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik (ESKR)** uygulanır.
- Engelli bireylere polikliniklerde öncelik, refakatçi personel, işaret dili bilen personel, evde nakil araçları gibi pozitif tedbirler sağlanmaktadır. Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri (TRSM) ruhsal engelli bireylere hizmet sunar.
- Temel sorunlar, erken müdahale ve koruyucu hizmetlerdeki eksiklikler, TRSM'lerin personel ve standart eksiklikleri, yeni raporlama sistemlerinin (ESKR/ÇÖZGER) hak kayıplarına neden olabilmesi ve sağlık kurullarında sosyal boyutun yetersiz değerlendirilmesidir.

○ **Afet Durumlarında Engelli Bireyler:**

- Uluslararası belgeler (Sendai Çerçevesi, CRPD) afet yönetiminde engelli bireylerin özel gereksinimlerinin dikkate alınmasını vurgular.
- Türkiye'de AFAD'ın afet yönetimi sorumluluğu bulunsu da, ulusal afet mevzuatında engelli bireylere yönelik **özel ve ayrıntılı hükümlerin yetersiz olduğu** belirtilmektedir. Bazı münferit projeler ve rehberler mevcuttur.

3. Plan Dönemi Perspektifi (Hedefler ve Politikalar):

- Raporda, engelli bireylerin diğer bireylerle eşit şekilde toplumsal yaşamın tüm alanlarına bağımsız katılabilirdikleri, kendi yaşamları üzerinde söz ve karar sahibi olabildikleri, potansiyellerini gerçekleştirebildikleri **içermeci bir toplum inşa etmek** uzun vadeli hedef olarak belirlenmiştir.
- Bu hedefe ulaşmak için veri kalitesini artırma, bağımsız yaşam modellerini geliştirme, bakım finansman sistemini kurma, istihdamı güçlendirme, erişilebilirliği yaygınlaştırma (ayrı bir erişilebilirlik yasası çıkarılması önerisiyle), kapsayıcı eğitimi pekiştirme, sağlık hizmetlerini iyileştirme ve afet durumlarında engellileri içermeci yaklaşımlar benimseme gibi çeşitli politika önerileri sunulmuştur.

4. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile İlişki:

- Rapor, On İkinci Kalkınma Planı'nda belirlenen hedeflerin, BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ile uyumlu olduğunu vurgular. Özellikle yoksulluğun azaltılması (SKA 1), insana yakışır iş ve ekonomik büyüme (SKA 8), sağlıklı ve kaliteli yaşam (SKA 3), nitelikli eğitim (SKA 4), cinsiyet eşitliği (SKA 5) ve kapsayıcı şehirler (SKA 11) hedefleriyle raporun politika önerileri arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır.

Sonuç olarak rapor, Türkiye'nin engellilik alanında kaydettiği ilerlemeleri takdir etmekle birlikte, engelli bireylerin haklarını tam anlamıyla hayata geçirmek ve kapsayıcı bir toplum oluşturmak için **yapısal, yasal, kurumsal ve uygulamaya yönelik daha kapsamlı ve koordineli politikalara ihtiyaç duyulduğunu** ortaya koymaktadır.

28. Esnaf, Sanatkârlar ve Kooperatifçilik ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) dönemi için hazırlanan "**Esnaf, Sanatkârlar ve Kooperatifçilik Özel İhtisas Komisyonu Raporu**"dur. Rapor, esnaf, sanatkârlar ve kooperatifçilik sektörlerinin mevcut durumunu analiz etmek, karşılaşılan sorunları belirlemek ve bu sorunlara yönelik kapsamlı politika önerileri sunmak amacıyla iki alt komisyon tarafından hazırlanmıştır.

Rapor, iki ana bölümden oluşmaktadır:

1. **Esnaf ve Sanatkârlar**
2. **Kooperatifçilik**

1. Esnaf ve Sanatkârlar Bölümü Özeti

Bu bölüm, esnaf ve sanatkârların genel durumu, karşılaştıkları sorunlar ve plan dönemi için belirlenen hedefler ile politika önerilerini ele almaktadır.

- **Tanım ve Mevzuat:** Dünya genelinde esnaf ve sanatkârlara yönelik kabul görmüş bir tanım bulunmamakla birlikte, Türkiye'de 5362 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar Meslek Kuruluşları Kanunu ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu gibi çeşitli kanunlarla düzenlenmiştir. Bu tanımlar, ekonomik faaliyetin **sermayeden çok bedensel çalışmaya dayanması** ve belirli bir kazanç eşiğini aşmaması gibi kriterleri içermektedir. Mevzuattaki bu farklı düzenlemeler nedeniyle sektörde tanımlama karmaşası yaşanmaktadır.
- **Mevcut Durum (Türkiye):** 30 Mayıs 2023 itibarıyla Türkiye genelinde 2.993 oda, **2.211.681 kayıtlı esnaf ve sanatkâr** ve 2.420.782 işyeri bulunmaktadır. Esnaf ve sanatkârların yaklaşık %81'ini erkekler, %19'unu ise kadınlar oluşturmaktadır. En fazla esnaf ve sanatkâr İstanbul'da, en az ise Bayburt'ta kayıtlıdır. En yaygın meslekler arasında bakkallık, karayolu ile yük taşımacılığı ve lokantacılık yer almaktadır.
- **Mevcut Sorunlar:** Esnaf ve sanatkârlar; **yeterli sermayeye sahip olmama**, değişen tüketici tercihlerine hızlı cevap verememe, finansmana erişim zorlukları, yüksek yatırım ve istihdam maliyetleri, yenilikçilik ve teknoloji kapasitelerinin yetersizliği, mevcut mevzuatların hızla değişen koşulları karşılayamaması gibi birçok sorunla karşılaşmaktadır. Özellikle KOSGEB desteklerinden yeterince faydalanamadıkları ve kredi başvurularında kefil/ipotek şartlarının ağır olduğu ifade edilmektedir. Dijitalleşmeye ayak uydurmakta zorlanmakta ve siber saldırılara karşı savunmasız kalabilmektedirler.
- **Plan Dönemi Perspektifi ve Politikalar:** Esnaf ve sanatkârların değişen ekonomik koşullara uyum sağlayabilmeleri için uzun vadeli, gerçekçi, uygulanabilir ve sürdürülebilir politikalarla desteklenmesi gerekmektedir.
 - **Uzun Vadeli Hedefler:** Yenilikçi teknolojilere uyum sağlamak, finansman desteklerini çeşitlendirmek ve kullanımlarını izlemek, mevzuat uygulamalarında pozitif ayrımcılık sağlamak ve adaptasyon için destek sunmaktır.
 - **On İkinci Plan Hedefleri ve Stratejileri:**
 - **Sektörel bazda esnaf tanımının yapılması.**
 - İş kurma sürecinde **beşeri sermaye desteğinin sağlanması** (danışmanlık, finansal ve dijital okuryazarlık eğitimleri, mesleki eğitim müfredatının düzenlenmesi, kadın ve gençlere pozitif ayrımcılık).
 - **Alternatif finansman yollarının geliştirilmesi** (veri entegrasyonu, sektörel destek ayrıştırması, kadın ve gençlere pozitif ayrımcılık, yerli üretime vergi indirimi, ihracat desteklerinin artırılması).
 - **E-ticaret ve ihracat yapan esnaf ve sanatkâr sayısının artırılması** (bire bir danışmanlık, ihracat potansiyeli tespiti, ilk e-ticaret üyeliklerinde

komisyon muafiyeti, TESK bünyesinde esnaf akademisi, markalaşma ve pazarlama iş birlikleri).

- **Yeşil dönüşümün desteklenmesi** ve üretim/hizmet sektöründeki esnaf ve sanatkârların sürece dahil olması (mikro işletmelere özel politikalar, yenilenebilir enerjiye yatırım teşvikleri, bilinçlendirme eğitimleri).
 - **Ortak çalışma kültürlerinin geliştirilmesi** (ortak makine kullanım alanları, tedarik ve dağıtım kooperatiflerine ilave teşvikler).
 - **Afet ve acil durumlarda iş sürekliliği analizleri ve kriz yönetimi planlarının oluşturulması** (özel fon kurulması, acil durum analizleri).
- **Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKA) ile İlişki:** Raporun politika önerileri, BM SKA'ları ile uyumlu olup, özellikle Nitelikli Eğitim (SKA4), İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme (SKA8), Cinsiyet Eşitliği (SKA5), Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (SKA9), Sorumlu Üretim ve Tüketim (SKA12) ve İklim Eylemi (SKA13) hedefleriyle ilişkilendirilmiştir.

2. Kooperatifçilik Bölümü Özeti

Bu bölüm, kooperatifçiliğin dünyadaki ve Türkiye'deki gelişimi, yasal çerçevesi, sorunları ve gelecek döneme ilişkin politika önerilerini içermektedir.

- **Tanım ve Uluslararası Standartlar:** Kooperatifçilik, 19. yüzyılda sanayi devriminin getirdiği ekonomik ve sosyal sorunlara çözüm olarak ortaya çıkmıştır. **Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA)** tarafından belirlenen kooperatif tanımı, "ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçları ve istekleri müşterek sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir işletme yoluyla karşılamak üzere gönüllü olarak bir araya gelen insanların oluşturduğu özerk bir teşkilat" şeklindedir. Temel değerleri arasında kendi kendine yardım, sorumluluk, demokrasi, eşitlik, adalet, dürüstlük ve dayanışma yer alırken, yedi temel ilke de bu değerleri uygulamaya yöneliktir.
- **Mevcut Durum (Türkiye):** Kooperatifçiliğin temelleri Cumhuriyetin ilk yıllarında Mustafa Kemal Atatürk tarafından atılmıştır. Günümüzde faaliyetler, Anayasanın 171. maddesi ile 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu ve diğer özel kanunlarla düzenlenmektedir. 31.12.2022 itibarıyla ülkemizde **58.658 kooperatif** ve **6.326.558 kooperatif ortağı** bulunmaktadır. **KOOPBİS (Kooperatif Bilgi Sistemi)** uygulamaya konularak kooperatiflere ilişkin verilerin merkezi bir sistemde tutulması ve şeffaflığın artırılması hedeflenmiştir. 2021 yılında yürürlüğe giren 7339 sayılı Kanun ile **dış denetim, yönetim ve denetim kurulu üyelerine eğitim zorunluluğu, kadın ve engellilerin kurduğu kooperatiflere pozitif ayrımcılık** gibi önemli yenilikler getirilmiştir.
- **Sorumlu Kurumlar:** Kooperatif hizmetlerinin sunumunda esas yetkili kurum Ticaret Bakanlığı olmakla birlikte, tarımsal amaçlı kooperatifler Tarım ve Orman Bakanlığı, yapı kooperatifleri ise Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından denetlenmekte ve hizmet almaktadır. Bu durum, **uygulama birliğinin sağlanmasını zorlaştırmaktadır**.
- **Mevcut Sorunlar:**

- **Kamu Hizmet Sunumu:** Kooperatiflere yönelik kamu hizmeti sunumunda bakanlıklar arası farklılıklar nedeniyle bütüncül politikaların hayata geçirilmesinde güçlükler yaşanmaktadır.
- **Eğitim, Bilinçlendirme ve Araştırma:** Kooperatiflerin imaj sorunu (özellikle yapı kooperatiflerinde yaşanan olumsuzluklar nedeniyle) ve ortak/yöneticilerin kooperatifçilik konusundaki bilgi eksiklikleri devam etmektedir.
- **Sermaye ve Finansman:** Kooperatifler genellikle **öz sermaye yetersizliği** ve uygun koşullarda kredi temin edememe sorunlarıyla karşılaşmaktadır. Ortaklık paylarının düşük bedelli olması ve özel finansman kurumlarının olmaması temel sorunlardandır.
- **Denetim:** İç denetimlerin yetersizliği ve geçmişteki olumsuz deneyimler nedeniyle kamuoyunda kooperatiflere yönelik güvensizlik algısı oluşmuştur. Dış denetim sistemi yeni getirilmiş olsa da etkinliği izlenmelidir.
- **Kurumsal Yönetim:** Kooperatiflerin çoğunlukla yönetim tecrübesi az olan kişilerce idare edilmesi, kurumsal yapıların istenen seviyeye ulaşmasına engel olmaktadır.
- **Örgütlenme ve İş birliği:** Üst örgütlenmedeki yetersizlikler ve mevcut üst örgütlerin etkin olamaması, kooperatiflerin işletme başarısını olumsuz etkilemektedir.
- **Mevzuat ve Uygulama:** Kanunlarda sıkça değişiklikler yapılmasına rağmen, farklı bakanlıkların yetkili olması uygulama birliğini zorlaştırmaktadır.
- **Plan Dönemi Perspektifi ve Politikalar:** Kooperatiflerin sürdürülebilir kalkınma, büyüme ve ihracat hedeflerine ulaşmasında, iklim değişikliğiyle mücadelede ve refahın adil paylaşılmasında etkin rol oynaması hedeflenmektedir.
 - **Uzun Vadeli Hedefler:** Daha elverişli bir kooperatifçilik ortamı sağlamak, etkin uygulamaları yaygınlaştırmak, şeffaf ve güvenilir işletmeler haline getirmek, sürdürülebilirlik, rekabet edebilirlik ve yenilikçi kapasitelerini artırmaktır.
 - **On İkinci Plan Hedefleri ve Stratejileri:**
 - Toplum genelinde, özellikle genç nüfus arasında, **kooperatif bilincini artırmak.**
 - Etkin denetim sistemiyle kooperatiflerin **etkinlik, şeffaflık ve güvenilirliğini artırmak.**
 - Kurumsal yönetim kapasitelerini güçlendirmek ve **rekabet edebilirliklerini artırmak.**
 - Elektronik hizmetleri geliştirmek.
 - Yeni alanlarda kooperatifçiliği geliştirmek.

- Tarımsal ürünlerin üretimi, işlenmesi, pazarlanması ve ihracatında **kooperatiflerin rolünü artırmak.**
 - **Kırsal kalkınmaya hizmet edecek kooperatif proje ve uygulamalarını desteklemek.**
 - İhtiyaç duyan sosyal grupların kooperatif çatısı altında bir araya gelmesini sağlamak.
 - Yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanarak kendi kendine yeten kooperatifleri desteklemek.
 - Eğitim, sağlık gibi sosyal alanlarda faaliyet gösteren kooperatifleri yaygınlaştırmak.
 - **Kadın ve gençlerin ortak olduğu kooperatifleri güçlendirmek.**
 - Sanayi sitesi kooperatifçiliğini geliştirmek.
- **Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKA) ile İlişki:** Kooperatifçilik alanındaki hedefler, BM SKA'ları ile uyumludur ve özellikle yoksullukla mücadelede ve sürdürülebilir sosyal ve ekonomik kalkınmada kooperatiflerin rolü vurgulanmaktadır.
 - **Ülke Gelişimine Katkısı:** Kooperatifler, atıl kaynakları harekete geçirme, refahı tabana yayma, istihdam yaratma, üretimde verimliliği artırma, tarımı sanayiye entegre etme, piyasaları regüle etme, girişimcilik ve ortak iş yapma kültürünü geliştirme, sosyal sermayeyi artırma, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltma ve gelirin daha adil paylaşımı gibi konularda önemli katkılar sağlamaktadır. Tahmini olarak **1 milyona yakın kişiye doğrudan veya dolaylı istihdam** sağladıkları belirtilmektedir.

Sonuç olarak, rapor, Türkiye'nin esnaf, sanatkârlar ve kooperatifçilik alanında kaydettiği ilerlemelere dikkat çekmekle birlikte, küresel eğilimler ve değişen ihtiyaçlar doğrultusunda **yapısal, yasal ve kurumsal dönüşümlerin hızlandırılması gerektiğini** vurgulamaktadır. Bu dönüşümlerin, esnaf ve kooperatiflerin rekabet gücünü artırarak ülke kalkınmasına daha etkin katkı sağlamasını hedeflemektedir.

29. Fikri Mülkiyet Hakları ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) dönemi için hazırlanan "**Fikri Mülkiyet Hakları Özel İhtisas Komisyonu Raporu**"dur. Rapor, fikri mülkiyet hakları alanında Türkiye'nin mevcut durumunu analiz etmek, karşılaşılan sorunları belirlemek ve gelecek döneme yönelik kapsamlı politika önerileri sunmak amacıyla kamu, özel sektör ve sivil toplum temsilcileri ile akademisyenlerin katılımıyla bütüncül ve katılımcı bir yaklaşımla hazırlanmıştır.

Rapor, **iki ana bölümden** oluşmaktadır:

1. Sınai Haklar Alt Komisyon Raporu

2. Telif Hakları Alt Komisyon Raporu

1. Sınai Haklar Alt Komisyon Raporu Özeti

Bu bölüm, Türkiye'nin sınai mülkiyet ekosisteminin mevcut durumunu, karşılaşılan sorunları ve On İkinci Kalkınma Planı dönemi için belirlenen hedefler ile politika önerilerini detaylandırmaktadır.

- **Genel Amaç ve Vizyon:** 2053 vizyonu doğrultusunda, **sanayide ve toplumda fikri mülkiyet bilinci oluşmuş**, mevzuatı dünyadaki teknolojik gelişmelerle uyumlu, hakların hızlı ve etkin korunmasını sağlayan kurum ve kuruluşlara sahip, bu haklardan ekonomik fayda elde eden bir Türkiye hedeflenmektedir. Temel amaç; yatırım açısından cazip, katma değerli küresel markalar ve inovasyon yaratan, taklit ve korsanla mücadele eden, dijital teknolojilere proaktif yaklaşan bir fikri mülkiyet ortamı yaratmaktır.
- **Mevcut Durum Analizi:**
 - **Uluslararası Durum:** Sınai mülkiyet hakları, küresel rekabette önemli bir araç olmaya devam etmektedir. Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı (WIPO) ve Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS) bu alandaki en önemli uluslararası sözleşmelerdir. Türkiye, bu anlaşmalara taraftır ve ulusal mevzuatı büyük ölçüde uyumludur. IP5 (Avrupa, ABD, Çin, Japonya, Güney Kore Patent Ofisleri) gibi oluşumlar, dünya patent başvurularının %90'ını elinde tutarak Asya'nın artan önemini göstermektedir.
 - **Türkiye'deki Durum:** Sınai mülkiyet hakları konusunda karar vericiler nezdinde önemli bir farkındalık artışı gözlemlenmiştir. 2017'de yürürlüğe giren **6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu** ve ilgili yönetmelikler, kapsamlı bir yasal altyapı sağlamıştır. Türk Patent ve Marka Kurumu (TÜRKPATENT), sistemin merkezinde yer almakta ve dijital dönüşüm projeleri yürütmektedir. TÜRKPATENT, 2016'dan itibaren Uluslararası Patent Araştırma ve İnceleme Otoritesi olarak faaliyet göstermektedir.
 - **Temel Göstergeler ve Konum:** 2022'de yerli patent başvurularının toplam başvurular içindeki oranı %57 ile son 27 yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Türkiye, 2021 yılında doğrudan marka başvurularında dünyada beşinci, Avrupa'da ise birinci sıraya yükselmiştir. Tasarım başvurularında da 2022 yılında %32 artışla 78.268 rakamına ulaşılmıştır. Küresel Yenilikçilik Endeksi'nde Türkiye'nin sıralaması istikrarlı bir şekilde artarak 2022'de **37. sıraya** yükselmiştir. Ancak yüksek teknoloji ürünleri ihracatındaki payı düşüktür (%2,78 - %3,32).
 - **İlişkili Temel Alanlar:** Yeşil büyüme ve sürdürülebilirlik, 3 boyutlu yazıcılar, ilaç ve tedavi teknolojileri (pandemi dönemi tartışmaları), dijital teknolojiler (metaverse, IoT, blockchain, yapay zekâ, büyük veri, NFT), ve standarda esas patentler (SEP) sınai mülkiyet hakları üzerinde önemli etkilere sahiptir. Türkiye'nin dijital teknolojilerde kullanıcılar arasında ön sıralarda yer alması, yerel geliştirme ve ürünlerde artış potansiyeli taşımaktadır.

- **Hedeflere Ulaşılmadaki Başlıca Sorunlar:**

- **Mevzuat:** Sınai Mülkiyet Kanunu'nda bazı net olmayan noktalar ve diğer kanunlarla (örn. Kamu İhale Kanunu) uyumsuzluklar. Sınai mülkiyet varlıklarının sermaye olarak kullanımı ve değerlendirme süreçleriyle ilgili mevzuat eksikliği.
- **Kurumsal Yapı:** İhtisas mahkemesi sayısının yetersizliği, Teknoloji Transfer Ofisleri'nin (TTO) yönetim kapasitesi ve sürdürülebilirlik sorunları, kurumsal koordinasyon eksikliği.
- **İnsan Kaynakları:** TÜRKPATENT personel kapasitesinin iş yüküyle orantısızlığı, nitelikli insan kaynağı eğitim programlarının yetersizliği, yetişmiş insan kaynağını elde tutma zorluğu, patent ve marka vekilliği mesleğinin bilinirliği ve tercih edilirliliğinin düşüklüğü.
- **Altyapı:** Sınai mülkiyet veri tabanlarında entegrasyon ve veri erişim kısıtlılıkları.
- **Diğer:** Bilirkişilik sistemindeki sorunlar, vekillerin hizmet kalitesi farklılıkları, sınai mülkiyet ihlallerinde delil tespiti zorlukları ve koordinasyonu sağlayacak etkin bir yönetim mekanizması eksikliği.

- **On İkinci Plan Dönemi Hedefleri ve Politikaları:**

- **10 temel hedef** belirlenmiştir; bunlar arasında GSYİH içinde sınai mülkiyet geliri payının artırılması, Türk orijinli Avrupa Patent Ofisi'nde tescilli 5 bin patente ulaşılması, uluslararası patent, marka ve tasarım başvurularında dünyada ilk 10 ülke arasına girilmesi yer almaktadır.
- Bu hedeflere ulaşmak için **11 politika** oluşturulmuştur:
 1. Toplumda fikri mülkiyet bilincinin artırılması.
 2. Sınai mülkiyet haklarından elde edilen gelirin ve yarattığı katma değer ile istihdamın ölçülmesi.
 3. Yaratıcı/yenilikçi endüstrilerin gelişiminin bölgesel destek ve teşviklerle sağlanması.
 4. Taklitçilik ve korsanlıkla mücadele.
 5. Sınai mülkiyet haklarının ticarileşmesinin ve ülke ekonomisine katkısının artırılması.
 6. Sınai mülkiyet varlıklarının finansmana erişimde yaygın bir araç olarak kullanılması.
 7. Tasarım değerinin ölçülmesi ve ticari değerinin artırılması.
 8. Türkiye'nin küresel endekslerdeki yerinin yükseltilmesi.
 9. Mevzuat ve uygulamaların teknolojik gelişmeler doğrultusunda geliştirilmesi.

10. Sınai mülkiyet profesyonellerinin kalite ve yetkinliğinin artırılması.

11. Türk bitki ıslahçı hakları sisteminin etkinliğinin artırılması.

- o Bu politikaların uygulanmasını sağlamak üzere **65 adet tedbir** beş kategori altında sınıflandırılmıştır: Mevzuat, Kurumsal Yapı, Uygulama, İnsan Kaynakları, Önemli Araştırmalar/Çalışmalar/Projeler.

2. Telif Hakları Alt Komisyon Raporu Özeti

Bu bölüm, telif hakları alanındaki küresel ve ulusal gelişmeleri, mevcut yasal çerçeveyi, karşılaşılan sorunları ve gelecek döneme ilişkin politika önerilerini sunmaktadır.

- **Genel Amaç ve Vizyon:** Telif haklarına dayalı yaratıcı kültür endüstrilerinin küresel rekabet gücünü ve ülke ekonomisine katkısını artırmak amacıyla kültür-sanat ekosistemi güçlendirilecek, fikri mülkiyet haklarının etkin korunması ve yaratıcı kültür endüstrilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.
- **Mevcut Durum Analizi:**
 - o **Uluslararası Durum:** Dijital teknolojiler ve internet, yaratıcı içeriğin yayılması için fırsatlar yaratırken, aynı zamanda ciddi zorluklar da getirmiştir. WIPO, 25 uluslararası anlaşma ile telif hakları alanında standartlar belirlemektedir. Tartışılan konular arasında sınırlamalar ve istisnalar, yayın kuruluşlarının korunması, sanatçının yeniden satış hakkı ve dijital ortamda telif hakları yer almaktadır. AB'nin Dijital Tek Pazar Stratejisi ve Telif Hakkı ve Bağlantılı Haklar Direktifi (2019/790), eğitim, araştırma, kültürel miras için istisnalar ve çevrimiçi içerik sağlayıcılarına yükümlülükler getirmiştir. ABD'de Dijital Milenyum Telif Hakkı Yasası (DMCA) "güvenli liman" hükümleri ve "yayından kaldırma bildirimi" (takedown notice) uygulamaları öncüdür.
 - o **Türkiye'deki Durum:** Telif haklarının korunmasına ilişkin ana mevzuat **5846 sayılı Kanun**'dur. Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif Hakları Genel Müdürlüğü, bu alandaki temel yetkili kurumdur ve kurumsal işlemlerini çevrimiçi sistemler (TEHAKSİS) üzerinden yürütmektedir. Fikri Mülkiyet Akademisi, telif hakkı eğitimi ve farkındalığına katkı sağlamaktadır. Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı (Emniyet Genel Müdürlüğü ve İl Denetim Komisyonları), Ticaret Bakanlığı ve üniversiteler de önemli paydaşlardır.
 - o **Telif Hakkı Yoğun Endüstriler:** Yayıncılık, müzik, sinema, yazılım gibi sektörler, ekonomik kalkınmanın temel dinamiklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de kültür endüstrilerinin GSYİH içindeki payı son 10 yılda %2,61-%2,88 aralığında değişmiş olup, yaklaşık %57'si yazılım, bilgisayar oyunları ve veri tabanı sektöründen gelmektedir. Ancak, Türkiye'de meslek birlikleri aracılığıyla elde edilen telif gelirleri, Avrupa'daki örneklerle kıyasla düşüktür.
 - o **Mevzuat Gelişmeleri:** 5846 sayılı Kanun, uluslararası sözleşmeler ve AB müktesebatıyla uyum sağlamak amacıyla birçok kez güncellenmiştir. Son

dönemde, e-satış platformlarının fikri ve sınai mülkiyet hakkı ihlallerindeki sorumluluğunu genişleten düzenlemeler yapılmıştır.

- **Yeni Teknolojilerin Etkisi:** Yapay zekâ, metaverse, ve NFT gibi dijital teknolojiler, telif hukuku açısından yeni uyumsuzluklar ve düzenleme ihtiyaçları yaratmaktadır.

- **Hedeflere Ulaşılmasındaki Başlıca Sorunlar:**

- **Mevzuat Eksiklikleri:** Yeni teknolojilere (yapay zekâ, metaverse, NFT) ilişkin yasal düzenlemelerin yetersizliği.
- **Toplu Hak Yönetimi:** Meslek birliklerinin profesyonel yönetim, veri üretimi, insan kaynakları ve dijital altyapı kapasitelerinin artırılması gerekliliği.
- **Farkındalık ve Eğitim:** Kamuoyunda taklitçiliğin ve korsanlığın meşrulaştırılması inancının devam etmesi, bilinçlendirme kampanyalarına ihtiyaç duyulması.
- **Uygulama Zorlukları:** Çevrimiçi platformlar aracılığıyla izinsiz kullanımın artması ve uyar-kaldır prosedürünün etkinliğinin artırılması ihtiyacı. Yargı süreçlerinde uzmanlaşmış birimlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması.

- **On İkinci Plan Dönemi Politika ve Tedbirleri:**

- Plan dönemi için **8 politika** ve bu politikaları destekleyen **29 tedbir** belirlenmiştir. Başlıca politikalar şunlardır:
 1. **Toplu Hak Yönetiminin Geliştirilmesi:** Meslek birliği yöneticilerine ve personeline eğitim verilmesi, kamuoyu bilinçlendirme faaliyetleri ve dijital altyapının güçlendirilmesi.
 2. **Araştırma Faaliyetleri Yürütülmesi:** Yeni teknolojilerin telif hukukuna etkileri, İmar Kanunu ile telif hakları sorunları, yayın kuruluşlarının hakları ve geleneksel kültürel ifadelerle ilişkin çalışmalar.
 3. **Mevzuat Değişikliği Çalışmaları:** Uyar-kaldır sistemi, icracı sanatçıların hakları, istisnaların yeniden düzenlenmesi, şahsi kopyalama harçları, sözleşme hükümleri, basın yayıncılarına telif hakkı verilmesi ve kimsesiz eserlerin kullanımı konularında düzenlemeler.
 4. **Eğitim ve Bilinçlendirme Faaliyetleri:** Sertifikalı eğitimler, hak sahipleri, kamuoyu ve kullanıcılara yönelik bilinçlendirme, yargı paydaşlarına eğitim, üniversite müfredatına fikri mülkiyet derslerinin eklenmesi.
 5. **Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi ve İş birliği Platformlarının Oluşturulması:** Fikri Haklar Teknik Alt Komitesi toplantılarının düzenlenmesi ve yargı sürecinin geliştirilmesi.
 6. **Sektörel Bazda Ekonomik Değer Ölçümü:** Telif haklarına dayalı endüstrilerin ekonomik değer ölçümü ve başarılı ülke örneklerinin incelenmesi.

7. **Vergi Teşviki:** Gelir Vergisi Kanunu'nun icracı sanatçıları da içerecek şekilde genişletilmesi.
8. **Destek Programları Oluşturulması:** Telif haklarına dayalı kültür endüstrileri ve toplu hak yönetim kuruluşları için özel destek programları.

Genel Değerlendirme ve Sonuç:

Rapor, Türkiye'nin fikri mülkiyet alanında son dönemde önemli ilerlemeler kaydettiğini, ancak küresel teknolojik gelişmeler ve değişen ihtiyaçlar karşısında **yapısal, yasal ve kurumsal dönüşümlerin hızlandırılması gerektiğini** vurgulamaktadır. Pandemi döneminde tıp ve biyoteknoloji patentlerinin önemi ve dijital teknolojilerin sınai mülkiyet üzerindeki etkileri gibi konular, öncelikli alanlar olarak belirlenmiştir. Raporda sunulan politika ve tedbirler, Türkiye'nin uluslararası arenada rekabet gücünü artırmayı ve fikri mülkiyetin ülke kalkınmasına daha etkin katkı sağlamasını hedeflemektedir. Bu hedeflere ulaşmak için mevzuat uyumlaştırması, kurumsal kapasite geliştirme, insan kaynaklarının niteliğini artırma ve teknolojik dönüşüme ayak uydurma kritik öneme sahiptir.

30. Finansal Hizmetlerin Geliştirilmesi ÖİK Raporu

Bu rapor, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) için finansal hizmetlerin geliştirilmesi amacıyla hazırlanmış özel bir ihtisas komisyonu raporudur. Raporun temel amacı, sürdürülebilir büyüme hedefleri ve küresel eğilimler doğrultusunda finansal ürün ve hizmetlerin daha **düşük maliyetle, daha etkin ve yaygın bir şekilde sunulabilmesini sağlayacak politikalar** belirlemektir.

Raporda Ele Alınan Temel Alanlar ve Öneriler:

1. Mevcut Durum Analizi:

- **Küresel Gelişmeler:** 2019-2023 dönemi küresel ekonomik istikrarsızlık, artan ticari korumacılık ve yaptırımlar ile karakterize olmuştur. COVID-19 pandemisi dünya ekonomisini derinden etkilemiş, ancak aşılardan yaygınlaşmasıyla toparlanma başlamıştır. **Teknolojik gelişmelerin finans sektörüne yansımaları (Fintek)** ve **sürdürülebilir finans** önemli küresel gündem maddeleridir. Blokzincir teknolojisi, merkeziyetsiz finans (DeFi) ve merkez bankası dijital paraları gibi alanlar hızlı büyüme göstermiş, ancak beraberinde yeni düzenleme ve denetim ihtiyaçları doğurmuştur. Küresel net sıfır karbon emisyonu hedefleri, finans sektöründe büyük bir dönüşümü ve finansman ihtiyacını beraberinde getirmiştir.
- **Türkiye'de Finansal Sektörün Genel Yapısı:** Türk finans sektörü ağırlıklı olarak bankacılık sektöründen oluşmaktadır (2022 itibarıyla toplam aktiflerin %89,6'sı). Dijital kanallar, özellikle mobil bankacılıkta aktif müşteri sayılarında önemli artış göstermiştir (2018-2022 arasında 44 milyondan 94,4 milyona). Banka dışı finansal kuruluşların etkinliğinin artırılması ve sermaye piyasalarının geliştirilmesi hedeflenmektedir. Sigortacılık sektöründe de prim üretimi ve varlık büyüklüğü

artmıştır. Ödeme ve elektronik para kuruluşları Fintek sektörünün önemli yapı taşları olarak hızlı büyüme kaydetmiştir.

2. 2053 Vizyonu:

- Küresel ekonomiyi ve finans sektörünü şekillendirecek ana dinamikler **dijitalleşme, iklim riskleriyle mücadele ve finansal kapsayıcılık** olacaktır.
- Gelecekte finans sektörü daha **rekabetçi, açık, özgürlükçü, şeffaf, müşteri odaklı** ve daha fazla çeşitlilikte finansal kuruluş ile hizmet verecektir.
- İstanbul'un küresel bir finans merkezi olması hedeflenmektedir.
- Ana eksen, **ihtiyaç sahiplerinin kolay ve hızlıca kaynaklara erişebildiği, kaynak sahiplerinin de tasarruflarını güvenle sunabildiği, zenginleştirilmiş mali piyasalar** oluşturmaktır.
- **Sermaye piyasalarının güçlendirilmesi** (tasarruf ve finansal varlık tercihlerinde payının %50 üzerine çıkarılması, piyasa kapitalizasyonu/GSYH oranının %100'ün üzerine çıkarılması vb. hedefler) ve **katılım finansında öne çıkan bir merkez** olunması ön plana çıkmaktadır.
- Dijital altyapının **Endüstri 4.0 vizyonu ile tam uyumlu ve uluslararası piyasalarla entegre** olması hedeflenmektedir.

3. On İkinci Kalkınma Planı Perspektifindeki Politikalar: Rapor, 10 ana politika alanı altında detaylı tedbir önerileri sunmaktadır:

- **Politika 1: Fintek ve Dijital Finans Altyapısı Güçlendirilmelidir.**
 - Kripto varlıklara ilişkin düzenlemelerin hızlandırılması ve sektörün gelişimini destekleyecek esnek bir mevzuat oluşturulması. Yabancı yatırımcıların kripto varlık platformlarında hesap açmasını kolaylaştıracak yasal düzenlemeler.
 - Veri tanımları ve erişim yöntemleri belirlenmeli, kamu verilerine finansal sektörün erişimi sağlanmalıdır. Kurumlar arası veri paylaşımını sağlayacak veri ambarları oluşturulmalıdır.
 - Fintek sektörüne özel teşvikler verilmeli, İstanbul Finans Merkezi (İFM) Teknoloji Üssü gibi platformlar desteklenmelidir.
 - Fintek sektöründe yazılım alanında nitelikli insan kaynağı yetiştirilmeli, eğitimler ve kuluçka merkezleri kurulmalıdır.
 - Yerli teknolojilerin geliştirilmesi desteklenmeli, bulut hizmet sağlayıcıların yurt içinde artırılması ve mevzuatın esnetilmesi sağlanmalıdır.
 - Düzenleyici otoriteler tarafından Fintek kuruluşlarıyla ilişkilerde kural setleri belirlenmeli, ödeme ve elektronik para kuruluşlarının kredi verme yasağı gözden geçirilmelidir.

- Blokzincir tabanlı akıllı sözleşmeler üzerinden menkul kıymet ihraçları yapılmalı ve Merkez Bankası Dijital Parası ile menkul kıymet işlemleri takas süreci oluşturulmalıdır.
- Dijital kimlik doğrulama ve hesap yönetim süreçleri geliştirilmeli, yabancı (kurumsal) yatırımcıların hesap açma süreçleri otomasyonla kolaylaştırılmalıdır.
- Finans sektöründe ortak teknolojik altyapı kullanımı ve bazı operasyonların ortaklaşması yoluyla maliyet optimizasyonu sağlanmalıdır (örn. topluluk bulutları, ortak veri merkezleri, ATM'lerin ortaklaştırılması, standart süreçlerin ortaklaştırılması).
- Fiyat raporlamada blokzincir kullanımı desteklenmelidir.
- Ödeme ve elektronik para kuruluşları sektörü desteklenmeli, mobil ödeme hizmetlerindeki işlem sınırları gözden geçirilmeli, fatura ödeme aracılığı kolaylaştırılmalı ve maliyet odaklı yatırım sistemi oluşturulmalıdır.
- Sermaye piyasasında raporlama ve denetim faaliyetlerinde yenilikçi araçlar (RegTech, SupTech) teşvik edilmelidir.

○ **Politika 2: Finansal Sektörde Etkinlik ve Ürün Çeşitliliği Artırılmalıdır.**

- Sermaye piyasalarında finansal ürün ve hizmet çeşitliliği geliştirilmeli (örn. enerji ve maden/metal emtialarının menkul kıymetleştirilmesi, kitle fonlamanın geliştirilmesi) ve yatırımcı tabanı genişletilmelidir. Bireysel yatırım danışmanlığı sistemi oluşturulmalı ve enerji piyasası endeksi gibi göstergeler hazırlanmalıdır. Katılım endekslerinin bilinirliği ve kullanımı artırılmalıdır.
- Sigortacılık sektörünün gelişimi desteklenmeli; özel sağlık sigortacılığı ve deprem sigortasının yaygınlaştırılmasına yönelik avantajlar sağlanmalı, finansal risk sigortaları için vergi ve harç istisnası getirilmeli, trafik sigortasında "kişi temelli poliçe sistemi" hayata geçirilmeli ve serbest fiyatlamaya dönülmelidir. Eşdeğer parça kullanımı yaygınlaştırılmalı, dijital sigortacılık uygulamaları desteklenmeli, enflasyon endeksli yatırım enstrümanları geliştirilmeli, katılım sigortacılığı mevzuat altyapısı ve ekosistemi geliştirilmelidir.
- Finansal işlemler üzerindeki yükler azaltılmalı (örn. faktoring şirketlerinin yurt dışından sağladıkları kredilerde KKDF oranı %0'a indirilmeli, finansal kuruluşların yurt içinden bankalardan kullandıkları kredilere BSMV istisnası uygulanmalı, menkul kıymet ihraç limitleri artırılmalı ve damga vergisi muafiyeti sağlanmalı, varlık yönetim şirketlerinde BSMV oranı indirilmeli, tasarruf finansman şirketlerine harç istisnası sağlanmalı).

- Kalkınma ve yatırım bankacılığı sektöründeki yatırım bankacılığı faaliyetleri geliştirilmeli, girişimlere kaynak yaratmada ve GEİŞ (eskrov hesapları) işlemlerinde etkin rol oynamaları sağlanmalıdır.
- Reel sektörün vadeli alım-satım yoluyla birbirlerini kredilendirmeleri desteklenmeli, özellikle KOBİ'lerin finansmana erişimi kolaylaştırılmalıdır.
- Ürün ihtisas borsalarının ürün ve hizmet çeşitliliği geliştirilmeli, emtia piyasalarında risk yönetimine yönelik rolleri artırılmalıdır.
- Üçüncü ülkelerle ekonomik ilişkiler geliştirilmeli, özellikle Çin ile yerel para birimi kullanımı ve alternatif finansman kaynakları oluşturulmalıdır.
- **Finansal Çözüm Merkezi kurulmalı** ve ekonomik birimlerin borçluluğunun konsolide biçimde sunulması sağlanmalıdır.

○ **Politika 3: Sürdürülebilirlik Çalışmaları Desteklenmelidir.**

- Sürdürülebilirlik ve emisyon verilerinin sunumunda standardizasyon ve bu verilerin paylaşımı sağlanmalıdır. Ulusal sürdürülebilir ekonomik faaliyetlere ilişkin mevzuat hazırlanmalı.
- Sürdürülebilir finansal ürünler geliştirilmeli ve konusunda uzman personel yetiştirilmeli.
- Bankacılık sektörü için sürdürülebilirlik konusunda rehberler hazırlanmalı ve bankalar geçiş planlarını oluşturmalıdır.
- Kadın-erkek fırsat eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlendirilmesi çalışmaları yapılmalıdır.
- Karbon piyasaları geliştirilmeli ve firmalar tarafından kullanımı teşvik edilmelidir.
- Etki yatırımı araçları geliştirilmeli ve kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.
- Reel sektörün sürdürülebilir finansa yönelik bilgi ve bilinç düzeyi artırılmalıdır.
- Finansal otoritelerin sürdürülebilir finans konusundaki kurumsal kapasiteleri artırılmalıdır.
- Sürdürülebilir finansman araçlarına kurumsal yatırımcı talebinin güçlendirilmesi sağlanmalıdır.

○ **Politika 4: Finansal Okuryazarlık ve Tabana Yayılma Artırılmalıdır.**

- Finansal okuryazarlık dersi tüm ilkökul, ortaokul ve lise müfredatında zorunlu eğitim haline getirilmelidir.
- Dijital finansın finansal tabana yayılma için daha etkin kullanımı sağlanmalıdır.

- Finansal okuryazarlık bilincinin artırılmasına yönelik tanıtım filmleri, kamu spotları ve internet sitesi hazırlanmalıdır.
- **Politika 5: Katılım Finansı İlişkin Uygulamalar ve Mevzuat Altyapısı Geliştirilmelidir.**
 - Katılım finansın kurumsal dönüşümü gerçekleştirilmeli, destekleyici mekanizmalar tesis edilmeli, bütüncül fıkhi yönetim yapısı oluşturulmalı, beşeri sermayenin gelişimi sağlanmalı ve algı, farkındalık ve katılım finans okuryazarlığı iyileştirilmelidir.
- **Politika 6: Finansal İstikrarın Güçlendirilmesi Amacıyla Kurumsal Altyapı İyileştirilmelidir.**
 - Serbest piyasanın işleyişini bozabilecek müdahalelerden kaçınılmalıdır.
 - Uluslararası işbirliklerine, entegrasyonlara ve standartlara uyum sağlanmalıdır.
 - Mali suçlarla mücadele güçlendirilmelidir (örn. FATF gri listesinden çıkış çalışmaları).
- **Politika 7: Banka Dışı Finansal Kurumların Etkinliği Artırılarak Finansal Sektörün Büyümesine Katkıları Güçlendirilmelidir.**
 - Aracılık maliyetleri düşürülmeli.
 - Banka dışı finansal kuruluşların itibarının korunması amacıyla düzenlemeler yapılmalı, faktoring kelimesi "alacak finansmanı" veya "tedarik finansmanı" olarak değiştirilmelidir.
 - Varlık yönetim şirketlerine yönelik düzenlemeler yapılmalı (örn. aktiften silme uygulaması, UYAP süreçleri, canlı kredi süreçlerinin desteklenmesi).
 - Tasarruf finansman hizmeti yaygınlaştırılmalı, ürün çeşitliliği artırılmalı ve devlet katkılı konut hesabı gibi uygulamalar bu sektöre de uygulanmalıdır.
 - Banka dışı finansal kuruluşlar için dijitalleşmeyi teşvik edici düzenlemeler yapılmalıdır (örn. uzaktan kimlik tespiti, dijital bankacılık yönetmeliği kapsamına alınma, dijital çek uygulamasına geçiş, ortak veri merkezleri).
- **Politika 8: Finansal Tüketicinin Korunmasına İlişkin Uygulamalar Güçlendirilmelidir.**
 - Sermaye piyasalarına ilişkin tüm verileri yatırımcılar ile kamu ve özel sektör paydaşlarına etkin bir şekilde sunacak altyapı oluşturulmalıdır (örn. Büyük Veri Projesi, GEFAS, VAP).
 - Kaydi saklama verilerinin Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK)'nda konsolidasyonu sağlanmalı ve Yatırımcı Risk Takip Sistemi (YRTS) oluşturulmalıdır.

- Finansal ürün ve hizmetlerden yararlananlara yönelik uygulamalar güçlendirilmelidir.
- **Politika 9: Uzun Vadeli Yatırımların Finansman İmkânları Geliştirilmelidir.**
 - Büyük altyapı projelerinin finansmanında katılım finansmanı yöntemleri de kullanılmalıdır.
 - Yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği projelerine kefalet sağlanmalıdır.
 - Finansal kiralama konusu yatırım teşvik belgeli yatırımlarda düzenleme yapılmalıdır.
- **Politika 10: Siber Güvenlik Konusunda Standart Oluşturulmalıdır.**
 - Finans kuruluşlarının siber dayanıklılık ve güvenlik olgunluk seviyesi artırılmalıdır.
 - Siber Güvenlik Merkezleri (SGM) kurulmalıdır, özellikle Fintek sektörü için ortak bulut tabanlı hizmetler şeklinde.

Sonuç ve Genel Değerlendirme: Rapor, küresel belirsizlikler ve artan sermaye maliyetleri karşısında **yurt içi finansal kaynakların etkin kullanımının önemini** vurgulamaktadır. Finansal çeşitliliğin sağlanması, banka dışı finans kesiminin ve sermaye piyasalarının geliştirilmesi, finansal okuryazarlığın artırılması, katılım finansın desteklenmesi temel hedeflerdir. **Dijital dönüşüm ve sürdürülebilir finans**, finans sektörünün öncelikli konuları olup, bu alanlarda düzenleme ve denetim altyapısının hızla hazırlanması, siber dayanıklılığın artırılması ve finansal istikrarın korunması, On İkinci Kalkınma Planı ve uzun vadeli finansal hizmetler hedeflerine ulaşmak için kritik öneme sahiptir.

31. Gelir Dağılımı ÖİK Raporu

Bu rapor, 2024-2028 yılları arasında uygulanacak **On İkinci Kalkınma Planı'na katkıda bulunmak amacıyla** hazırlanmış bir **Gelir Dağılımı Özel İhtisas Komisyonu Raporu'dur**. Rapor, dünya genelinde artan gelir adaletsizliği ve dağıtım sorununu ele almakta, **adil gelir dağılımının toplumsal refahın sağlanması ve korunması için en önemli unsur olduğunu** vurgulamaktadır. Temel hedef, On İkinci Kalkınma Planı döneminde yaratılacak ekonomik büyümeden toplumun tüm kesimlerinin refahını artırmak ve fırsat eşitliğini geliştirmiş ülkeler seviyesine ulaştırmaktır.

Raporun Ana Bulguları ve Değerlendirmeleri:

1. Mevcut Durum Analizi:

- **Küresel Eğilimler:** Dünya genelinde gelir eşitsizliği artmaktadır. 2021'de küresel nüfusun en yoksul yarısı gelirin sadece %8,5'ini alırken, en zengin %10'u gelirin %52'sine sahiptir. Küresel servet eşitsizliği ise gelir eşitsizliğinden çok daha yüksek olup, en zengin %10 tüm servetin %76'sına sahiptir. Türkiye'de ortalama kişi başı yıllık servet 2021'de 6.618 dolar azalmıştır.
- **Türkiye'de Genel Durum:**

- **Gini Katsayısı ve Gelir Grupları:** Türkiye'de gelir dağılımı Gini katsayısı 2006'dan bu yana dalgalı bir seyir izlemiş, 2006'daki 0,428 seviyesinden 2014'te 0,391'e gerilese de, sonrasında **ciddi ve sürekli bir iyileşme sağlanamamıştır**. En yoksul %20'lik kesim gelirin %6,11'ine sahipken, en zengin %20'lik kesim gelirin neredeyse yarısına sahiptir. İlk ve ikinci %20'lik dilimlerin gelirden aldığı pay artarken, orta gelir gruplarını temsil eden üçüncü ve dördüncü %20'lik dilimlerin payı azalmıştır.
- **Servet Dağılımı:** Türkiye'de yetişkin nüfusun %68,4'ü 10.000 ABD doları ve altında servete sahiptir. 2021 yılı için **Türkiye servet Ginisi %81'dir**. En üst %10'luk gelir grubu tüm servetin %70,1'ini, en üst %1'lik grup ise %40,7'sini elinde bulundurmaktadır. Konut fiyatlarındaki artışın servet dağılımını bozucu etki yaptığı belirtilmiştir.
- **Piyasa ve Transfer Gelirleri:** Ortalama emek geliri 2021'de %0,1 artarken, **devlet transferlerinden elde edilen ortalama gelir %2 artmıştır**. Devlet transferleri, hane halkı toplam gelirin %23'ünü oluşturmaktadır.
- **Bölgesel Eşitsizlikler:** Sanayinin yoğun olduğu bölgelerde gelir düzeyi daha yüksekken (örn. İstanbul'da 51.764 TL), tarımın yoğun olduğu bölgelerde daha düşüktür (örn. TRC3'te 18.443 TL). Göreli yoksulluk oranı bölgeler arasında farklılık göstermektedir.
- **Yoksulluk:** Medyan gelirin %50'sine göre yoksulluk oranı 2009'dan 2021'e %17,1'den %14,4'e inmiştir. Mevcut sosyal yardımlar yoksulluk oranından ziyade **yoksulluk açığını azaltmaktadır**.
- **Enflasyonun Etkisi:** Enflasyonist ortamın gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkileri vardır ve yoksul kesim enflasyondan daha fazla etkilenmektedir. Tüketim dağılımı bozulmuş ve 2016 sonrası gelir eşitsizliğini geçmiştir.
- **Vergi ve Harcama Politikaları:** Sosyal harcamaların GSYH'ye oranı AB ülkelerine göre düşüktür. Sosyal transferlerin Gini katsayısı üzerinde düzeltici etkisi olmakla birlikte, **dolaylı vergilerin yol açtığı bozulmayı telafi etmede yetersiz kalmaktadır**. Türkiye'de toplam vergi gelirleri içinde tüketimden alınan vergilerin payı (%60) yüksektir. Dolaylı vergiler (özellikle ÖTV ve KDV) gelir eşitsizliğini artırıcı etki yapmaktadır.
- **İşgücü Piyasası:** Emek gelirlerinin gayrisafi katma değer içindeki payı 2016'dan bu yana azalmaktadır. Asgari ücretin ortalama ücrete oranı OECD ülkeleri arasında en yüksek seviyelerden biridir (%71), bu durum alt-orta gelir kesimini olumsuz etkilemektedir. Kayıt dışı istihdam önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Kadınların işgücüne katılımı düşüktür (%30-32), ücret eşitsizliği mevcuttur. Genç işsizlik oranları yüksektir.

2. Plan Dönemi Perspektifi (2024-2028) ve Temel Amaç/Öneriler:

- **Vizyon:** Kapsayıcı ve sürdürülebilir büyüme, tüm refah bileşenlerinin adil dağılımı, yaşam standartlarının yükseltilmesi, teknolojik gelişme ve beşeri sermayenin tam kullanımı hedeflenmektedir.
- **Hedef: 2028 yılına kadar Gini katsayısının 0,32-0,33 seviyesine indirilmesi** (AB ortalamasına yaklaştırılması).
- **Temel Politikalar ve Tedbirler:**
 - **İstatistiklerin İyileştirilmesi:** Harcamaya dayalı mutlak yoksulluk hesaplamaları, kurumsal nüfusa ilişkin istatistikler ve servet dağılımı verilerinin toplanması.
 - **İşgücü Piyasası:** Ortalama ücret seviyesinin yükseltilmesi, nitelikli işlerin yaratılması, işgücündeki vasıf uyuşmazlığının giderilmesi. Asgari ücret tespitinde ek kriterlerin dikkate alınması. Sendikalaşma oranının artırılması. Kayıt dışı istihdamla mücadelenin artırılması. Gençlere yönelik aktif işgücü programları ve yeşil dönüşüm politikaları ile uyum sağlanması. Kadınların işgücüne katılımının artırılması ve cinsiyet ücret eşitsizliğinin azaltılması ("eşit işe eşit ücret" prensibi). Pasif işgücü politikalarının etkinliğinin artırılması. Tarım gelirlerinin artırılması.
 - **Vergi Politikaları: Dolaysız vergilerin ödeme gücüne göre artan oranlılığının artırılması, gelir ve servet vergilerinin bütçe gelirleri içindeki payının artırılması.** Çocuklu ailelere gelir vergisi indirimleri, enflasyon oranında tarife matrahı güncellenmesi. Emlak vergisi ve değerli konut vergisinde reel değerlemeye geçilmesi, muafiyetlerin yeniden düzenlenmesi. Tüketimden alınan vergilerde (KDV, ÖTV) alt gelir grupları lehine düzenlemeler yapılması (örn. gıda ve çocuk giyimde KDV indirimi). Rant vergisi ve dijital platformların vergilendirilmesi gibi yeni kaynaklar.
 - **Sosyal Yardım Sistemi:** Sosyal yardımların yeterliliğinin artırılması. **Türkiye Aile Destek Programı'nın koşullu temel gelir uygulamasına dönüştürülmesi önerisi.** Sosyal yardım sistemi ile aktif işgücü politikaları ve işsizlik sigortası arasında bağlantı kurulması.
 - **Fırsat Eşitliği ve Toplumsal Bilinç:** Eğitim odaklı sosyal yardımların artırılması. Ekonomik ve Sosyal Konsey'in işler hale getirilmesi, vergi bilincinin geliştirilmesi.
 - **Bölgesel ve Gruplara Özel Politikalar:** Bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi, yerel yönetimlere daha fazla yetki devri. Gençler, kadınlar, yaşlılar ve engellilere yönelik özel politikaların üretilmesi.

Sonuç:

Rapor, Türkiye ekonomisinde yaşanan iktisadi dönüşümün gelir dağılımı üzerinde etkileri olduğunu, ancak 2014 sonrası dönemde yüksek büyüme hızlarına rağmen **gelir dağılımında ciddi ve süreklilik arz eden bir iyileşme sağlanamadığını** belirtmektedir. Mevcut maliye politikaları

içerisinde sosyal transferlerin gelir eşitsizliği üzerinde düzeltici etkisi olsa da, dolaylı vergilerin yarattığı bozulmayı telafi etmekte yetersiz kaldığı vurgulanmıştır. Rapor, **düşük gelir grupları üzerindeki tüketim vergisi yükünün azaltılmasını ve bunun gelir ve servet vergileriyle telafi edilmesini** temel politika önerisi olarak sunmaktadır. Ayrıca, sosyal yardımların yeterliliğinin artırılmasının Gini katsayısında önemli bir iyileşme sağlayacağı hesaplanmıştır. Türkiye'nin **"Türkiye Yüzyılı" vizyonu için dijital kalkınmaya liderlik etmesi ve egemen kalabilmesi hayati önem taşımaktadır.**

32. Gençlik ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında hazırlanan bir **Gençlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu**'dur. Rapor, gençlerin günümüz dünyasındaki öngörülemez koşullar (küresel salgın, savaşlar, ekonomik durgunluk, iklim krizi) altında geleceklerini inşa etme çabalarını desteklemeyi ve onların perspektifinden yakın geleceği daha öngörülebilir ve yaşanabilir kılmak için yollarını aramaktadır. Temel amacı, **Türkiye gençliğini küresel dünyanın içine yerleştirerek, ulusal ve bölgesel düzeyde mevcut durumlarını ortaya koymak, sorun alanlarını tespit etmek ve çözüme yönelik öneriler geliştirmektir.**

Raporun Ana Bölümleri ve Öne Çıkan Bulgular:

1. Türkiye Gençliğinin Profili ve Mevcut Durum:

- **Demografik Yapı:** Dünya nüfusunun %15,4'ü (1 milyardan fazla) gençlerden (15-24 yaş arası) oluşmaktadır ve büyük çoğunluğu gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır. Türkiye'nin genç nüfus oranı dünya ortalamasına yakındır (%15,3), ancak projeksiyonlara göre bu oranın 2080 yılına kadar %11,1'e düşmesi beklenmektedir. Yaşam beklentisinin artması ve doğurganlık oranlarının düşmesi, yaşlı bağımlılık oranını artırarak genç neslin daha az gençle yaşlı nüfusu desteklemek zorunda kalacağını göstermektedir.
- **"Gençlik" Tanımı:** Farklı uluslararası ve ulusal kuruluşlar (UN, UNESCO, ILO, TÜİK, Gençlik ve Spor Bakanlığı) "genç" tanımında farklı yaş aralıkları kullanmaktadır (örn. 15-24, 14-29, 15-32). Bu durum, özellikle 15-18 yaş aralığının "gri alan" olmasına ve çocuk işçiliği gibi konularda politikaları karmaşıkleştirmesine neden olmaktadır.
- **Gençlerin Sorunları:** Yapılan araştırmalar, gençlerin ortak sorunlarını **artan gelecek kaygısı ve umutsuzluk, anlaşılmadığı düşüncesi, bağımsızlık isteği, ekonomik sorunlar, kısıtlı sosyal yaşam, fırsat eşitsizliği, işsizlik kaygısı, diploma enflasyonu, aileye yük olma, yoksulluk ve bunlara bağlı psikolojik sorunlar** olarak sıralamaktadır.
- **Eğitim Durumu:** Genç nüfusun %44,7'si yükseköğretimde, %35,3'ü istihdamda, %24,2'si ise ne istihdamda ne eğitimdedir (NEET). Kadınlarda NEET oranı erkeklere göre daha yüksektir (%32,3'e %16,4). Eğitim düzeyi ile gelir düzeyi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır; yükseköğretim mezunlarının geliri en yüksek, okur-yazar olmayanların ise en düşüktür. Yükseköğretime katılım oranları son 10 yılda önemli ölçüde artmış (%17'den %35'e) ancak eğitilmiş genç işsizliği ve "nitelik uyumsuzluğu" sorunları devam etmektedir.

- **İstihdam Durumu:** Genç işsizliği %19,4 olup, genç kadınlarda (%25,2) genç erkeklerden (%16,4) daha yüksektir. Gençler genellikle düşük ücretli, güvencesiz ve kayıt dışı işlerde çalışmaktadır. "Çalışan yoksul" kategorisi önemli bir sorundur. Küresel endekslerde Türkiye gençleri ekonomik imkânlar, sivil katılım ve özgürlükler konularında düşük puanlar almaktadır.
- **Medeni Durum:** Genç kadınların evlilik oranları genç erkeklerden daha yüksektir ve evlilik/çocuk sahibi olma kadınların işgücüne katılımını olumsuz etkilemektedir.
- **Bölgesel Eşitsizlikler:** Genç nüfusun en yoğun olduğu iller genellikle bölgesel gelişmişlik düzeyi düşük olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindedir (örn. Hakkâri %22,0).
- **Katılım:** Gençlerin sivil, siyasi ve sosyal katılım oranları düşüktür. İnternet kullanımı yüksek olsa da, "dijital uçurum" nedeniyle siyasi katılımıda eşitsizlikler sürmektedir.
- **Sağlık ve İyi Olma Hali:** Türkiye'de mutluluk oranı en düşük yaş grubu 18-24 yaş arası gençlerdedir (%20,4). Madde kullanımı, genç yaş gruplarında en riskli sorunlardan biridir (2021'de uyuşturucuya başlayanların %73,7'si 15-24 yaş arası).
- **Geçici Koruma Altındaki Gençler:** Türkiye'de 3,6 milyondan fazla Suriyeli bulunmaktadır, bu nüfusun yaş ortalaması 21,9 olup çok genç bir profile sahiptir. Geçici koruma altındaki Suriyeli gençlerde NEET oranı yüksektir (%43,6) ve büyük oranda (%97) kayıt dışı sektörde çalışmaktadırlar.

2. Plan Dönemi Perspektifi ve Çözüm Önerileri (2024-2028):

On İkinci Kalkınma Planı döneminde **gençlerin potansiyellerini gerçekleştirmelerine fırsat verecek politika önerileri geliştirilmesi** hedeflenmektedir. **Gençlerle birlikte, onlar için değil, onlar için çalışan bir ülke vizyonu** benimsenmektedir.

Ana Politikalar ve Tedbirler:

- **Dijital Dönüşüm:** Dijital dönüşüme uyumlu işgücünün yetiştirilmesi, eğitim müfredatının güncellenmesi ve eğitimcilerin dijital becerilerinin artırılması. Yapay zeka gibi teknolojilerin doğru ve etkili kullanımının desteklenmesi ve istihdama yönelik koruyucu mekanizmaların geliştirilmesi. Dijital okuryazarlık, siber zorbalıktan korunma ve dijital üretim becerilerinin kazandırılması.
- **İstihdam ve İşgücü Piyasası:**
 - **Hedef:** Genç istihdamının desteklenmesi, işsizliğin azaltılması, okuldan işe geçişin kolaylaştırılması.
 - **Önlemler:** Ortalama ücret seviyesinin yükseltilmesi, nitelikli işlerin yaratılması, vasıf uyumsuzluğunun giderilmesi. Asgari ücret tespitinde ek kriterler dikkate alınması. Sendikalaşma oranının artırılması ve sendikaların gençlerin çalışma koşulları, taciz gibi konularda daha aktif olması. Kayıt dışı istihdamla mücadelenin artırılması. Gençlere yönelik aktif işgücü programları ve yeşil dönüşüm politikalarıyla uyum. Kadınların işgücüne katılımının artırılması, cinsiyet ücret eşitsizliğinin azaltılması ("eşit işe eşit ücret"). Tarım gelirlerinin artırılması.

- **Staj ve Kariyer Gelişimi:** Ulusal Staj Programı'nın yaygınlaştırılması, kamu-özel sektör-sendika iş birliğiyle işbaşı eğitimlerinin verilmesi. Üniversite Kariyer Merkezlerinin güçlendirilmesi.
- **Girişimcilik:** Genç girişimciliğin finansal ve danışmanlık destekleriyle teşvik edilmesi, KOSGEB desteklerinin artırılması.
- **Eğitim Sistemi:** Yeni, sürdürülebilir, deneyim kazandırıcı ve geleceğin ihtiyaçlarıyla uyumlu bir eğitim modeli. Sınav odaklı sistemin gözden geçirilmesi, çocuk ve genç dostu, güçlendirici bir eğitim ekosistemi. Müfredatın 21. yüzyıl becerileri ve işgücü piyasası ihtiyaçlarına göre güncellenmesi. Mesleki eğitimin cazibesinin artırılması, çıraklık sisteminin denetimi. Okul Sosyal Hizmeti uygulamalarının yaygınlaştırılması.
- **Sosyal Destek ve Fırsat Eşitliği:**
 - **Yoksulluk ve Özel Gereksinimler:** Özel gereksinimi olan gençlere (yoksul, engelli, göçmen) yönelik kapsayıcı hizmet sunumu. Yoksulluk, fiziksel ve zihinsel engellilik gibi durumlardaki gençlerin hizmetlerden daha az yararlanması sorununun giderilmesi.
 - **Sosyal Yardımlar:** Sosyal yardımların yeterliliğinin artırılması.
 - **Barınma ve Beslenme:** Öğrenci yurtlarının niceliksel ve niteliksel kapasitelerinin artırılması, psikolojik danışman istihdamı. "Barınma bursu" uygulaması, sağlıklı okul yemeği hizmetleri ve beslenme bursu gibi destek mekanizmalarının geliştirilmesi.
 - **Psikososyal Destek:** Gençlerin artan gelecek ve işsizlik kaygıları ile psikolojik sorunları nedeniyle psikososyal destek mekanizmalarının (örn. "Gençlik Psikolojik Destek Hattı") güçlendirilmesi ve erişilebilir kılınması.
- **Katılımın Artırılması:** Gençlerin sosyal, kültürel, sanatsal ve siyasi katılımlarını teşvik eden mekanizmaların güçlendirilmesi. "Gençlik hizmetleri haritası" oluşturulması ve ortak dijital platformların yaygınlaştırılması. Gönüllülük çalışmalarının teşvik edilmesi, "Gönüllü Çalışma Mevzuatı" oluşturulması.
- **Şiddet ve Bağımlılıkla Mücadele:** Çocuk yaşta, erken ve zorla evlendirilme, akran zorbalığı, siber zorbalık ve flört şiddeti gibi şiddet türleriyle mücadele. Madde bağımlılığıyla mücadele için önleyici ve koruyucu tedbirlerin geliştirilmesi (spor, kültür, sanat, hobi kazandırma, meslek edindirme, istihdam).
- **Mülteci/Göçmen Gençler:** Geçici koruma altındaki ve uluslararası koruma başvuru/statü sahibi gençlere yönelik sosyal uyum çalışmalarının envanteri ve koordinasyon modelinin geliştirilmesi. Onların işgücü piyasasına uyumlarına ilişkin çalışmalar yapılması.
- **Kurumsal Yapılandırma:** Gençlik ve Spor Bakanlığı, İŞKUR, KYGM, Ulusal Ajans gibi gençlere yönelik hizmet veren kurumlar arası koordinasyon ve iş birliğinin güçlendirilmesi. **Gençlik Politikaları Üst Kurulu**'nun oluşturulması ve **Türkiye Gençlik Strateji Belgesi**'nin hazırlanması önerilmektedir.

Sonuç olarak, rapor, Türkiye'nin genç nüfusunun hem demografik bir potansiyel hem de ciddi sorunlarla yüzleşen heterojen bir grup olduğunu ortaya koymaktadır. **Mevcut büyüme hızlarına rağmen gelir dağılımında ve gençlerin yaşam koşullarında yeterli iyileşmenin sağlanamadığı** vurgulanmaktadır. Rapor, gençlerin karşılaştığı **işsizlik, kayıt dışı çalışma, çalışan yoksulluğu, psikososyal sorunlar, katılım eksikliği ve fırsat eşitsizlikleri** gibi çok boyutlu sorunlara dikkat çekmekte. Çözüm olarak **eğitim, istihdam, sosyal destek ve katılım alanlarında bütüncül, veri temelli ve genç odaklı politikaların geliştirilmesi** gerektiği belirtilmektedir. Özellikle **gençlerin yetkinliklerini artırırken, aynı zamanda insana yaraşır iş imkanlarının yaratılması ve kurumsal işbirliğinin güçlendirilmesi** hayati önem taşımaktadır.

33. Gıda Güvenliği ve Güvenilirliği ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında hazırlanan bir **Gıda Güvenliği ve Güvenilirliği Özel İhtisas Komisyonu Raporu**'dur. Raporun temel amacı, küresel ve ulusal düzeyde gıda güvenliği ve güvenilirliğinin mevcut durumunu analiz etmek, karşılaşılan sorunları tespit etmek ve On İkinci Kalkınma Planı dönemine yönelik **çözüm önerileri ve politikalar** geliştirmektir.

Temel Kavramlar ve Önemi:

- **Gıda güvenliği**, insanların sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri için yeterli miktarda, besleyici ve güvenilir gıdaya fiziksel ve ekonomik olarak sürekli erişebilme durumunu ifade eder. Bu, gıdanın bulunabilirliği, ulaşılabilirliği, kalitesi ve güvenilirliğinin istikrarlı bir şekilde sürdürülmesini içeren geniş bir kavramdır. Aynı zamanda bir ulusal güvenlik meselesi olarak da görülmektedir.
- **Gıda güvenilirliği** ise insan sağlığı için tehlike oluşturmeyen ve tüketime uygun olan gıdayı ifade eder. Bu, gıda üretim, işleme, muhafaza, nakil, dağıtım ve servis aşamalarında hijyen, kalite kontrolü ve her türlü kontrol önleminin alınmasını gerektirir. Biyolojik-mikrobiyolojik, kimyasal ve fiziksel tehlikelerin kontrolü esastır.

Dünyada ve Türkiye'de Mevcut Durum:

- **Küresel Durum:** Dünya nüfusu 2022'de 8 milyara ulaşmış ve 2050'ye kadar 10 milyara yükselmesi beklenmektedir. Buna karşın, FAO'nun 2023 raporuna göre 2022 itibarıyla **690 ila 783 milyon insan açlıkla karşı karşıyadır**. Sağlıklı beslenemeyen insan sayısı 2,4 milyar olarak tahmin edilmektedir. Tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı, erozyon, iklim değişikliği (sıcaklık artışı, yağış azalmaları, kuraklık), gıda israf ve kayıpları gıda güvenliğini tehdit eden başlıca unsurlardır. Yıllık 1,3 milyar ton gıda kayba uğramakta veya israf edilmektedir. Rusya-Ukrayna savaşı gibi jeopolitik olaylar da tahıl arzı üzerinde önemli etki yaratmaktadır. Dünya genelinde "Tek Sağlık" yaklaşımının (insan, hayvan ve çevre sağlığının dengelenmesi) önemi vurgulanmaktadır, zira gıda kaynaklı hastalıklar her yıl milyonlarca insanı etkilemekte ve antimikrobiyal direnç küresel bir sağlık sorunudur.
- **Türkiye'deki Durum:**

- **Demografik ve Tarımsal Profil:** Türkiye'nin 2022 yılı nüfusu 85 milyon olup, 2040'ta 100 milyona ulaşması beklenmektedir. Ülke, farklı iklim kuşakları ve zengin topografik yapısıyla tarımsal üretimde önemli bir coğrafi konuma sahiptir. Tarımsal Gayrisafi Yurt İçi Hasılası açısından Avrupa'da birinci, dünyada dokuzuncu sıradadır. Örtü altı üretim alanında Avrupa'da ikinci, dünyada dördüncü; koyun varlığında dünyada altıncı, sığır ve mandada on dokuzuncu, keçide yirminci sıradadır. Su ürünleri yetiştiriciliğinde Avrupa'da birinci, çipura ve levrekte dünyada birinci, gökkuşağı alabalığında dünyada ikinci sıradadır.
- **Mevzuat ve Kurumsal Yapı:** Türk gıda mevzuatı, 5996 sayılı "Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu" ile AB'nin "Genel Gıda Tüzüğü"ne uyumlu hale getirilmiştir. Tarım ve Orman Bakanlığı, gıda güvenilirliği, veteriner hizmetleri ve bitki sağlığı alanında **"tek yetkili otorite"** olarak belirlenmiştir. Ayrıca Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu, Tarım Sigortaları Kanunu ve Lisanslı Depoculuk Kanunu gibi önemli mevzuatlar mevcuttur. ALO174 Gıda Hattı gibi tüketici katılımını sağlayan mekanizmalar da bulunmaktadır.
- **Üretim Verileri:** 2022'de tahıl üretimi %21,3 artışla 38,7 milyon ton olmuştur. Tahıl ürünlerinde yurt içi talebi karşılama oranı %80,3 (buğdayda %87,3) iken, soya gibi bazı ürünlerde bu oran düşüktür (%6). Sebze yeterlilik derecesi %113,5, meyve ve içecek bitkilerinde ise fındıkta %560,9 gibi yüksek oranlar mevcuttur. Kırmızı et üretimi 2022'de 2,19 milyon tona, çiğ süt üretimi 21,6 milyon tona, tavuk eti üretimi 2,4 milyon tona yükselmiştir. Su ürünleri üretimi ise 849,8 bin tona ulaşmıştır.
- **Sorun Alanları:**
 - **Tarım Arazileri:** Kentleşme ve sanayileşme nedeniyle tarım arazileri daralmaktadır. Tarım işletmeleri küçük ölçekli, parçalı ve dağınık olup, verimliliği düşürmektedir.
 - **İklim Değişikliği:** Türkiye, Akdeniz Havzası'nda yer aldığından iklim değişikliğinden en çok etkilenecek ülkelerdendir; sıcaklık artışları, yağış azalmaları, kuraklık ve çoraklaşma riski tarımsal verimi önemli ölçüde düşürebilir.
 - **Gıda Kayıp ve İsrafı:** Türkiye'de yılda 18,1 milyon ton gıda çöpe atılmakta, genel atıkların %52'sinden fazlasını oluşturmaktadır. Kayıpların büyük kısmı üretim aşamasında gerçekleşmektedir. "Ekmek İsrafını Önleme Kampanyası" ile önemli tasarruflar sağlanmış ve "Gıdanı Korumak" kampanyası başlatılmıştır.
 - **Gıda Güvenilirliği:** Kayıt dışı üretim, taklit ve taşış girişimleri (bala glikoz/fruktoz şurubu katılması, zeytinyağının karıştırılması, et ürünlerine farklı hayvan eti katılması gibi), laboratuvar analiziyle tespit edilemeyen yeni yöntemler ve tüketicilerin bilgi/bilinç seviyesinin düşüklüğü devam eden sorunlardır. Ayrıca, gıda güvenilirliğini sağlayacak yeterli donanımlı personel eksikliği de mevcuttur.

- **Diğer Sorunlar:** Yüksek tarımsal girdi maliyetleri, üretim planlamasındaki eksiklikler, su kaynaklarının kirlenmesi, sulama altyapısının yetersizliği ve üretici örgütlenmesinin yetersiz olması başlıca zayıf yönlerdir. Küresel Gıda Güvenliği Endeksi'nde Türkiye, 113 ülke arasında 49. sırada yer almaktadır.

On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) Dönemi Hedefleri ve Politikalar: Plan döneminde, **gençlerle birlikte, onlar için değil, onlar için çalışan bir ülke vizyonu** benimsenerek gençlerin potansiyellerini gerçekleştirmelerine fırsat verecek politikalar geliştirilmesi hedeflenmektedir. Türkiye'nin 2053 vizyonu doğrultusunda, yeterli, sağlıklı, güvenilir ve besleyici gıdaya fiziksel ve ekonomik bakımdan sürekli erişimin sağlanması, gıda israf ve kayıplarının azaltılması, gıda denetim ve kontrolünün etkinliğinin artırılması ve sürdürülebilir, izlenebilir bir gıda yönetimi amaçlanmaktadır.

Ana Amaç ve Politikalar: Rapor, dokuz ana başlık altında amaç ve politikalar önermektedir:

1. **Stratejik Ürünlerde Kendine Yeterliliğin Sağlanması:** Hububat, baklagil ve yağlı tohumlar gibi stratejik ürünlerde en az %100 kendine yeterlilik hedeflenmektedir. Planlı üretime geçilmesi ve sözleşmeli üretimin yaygınlaştırılması öngörülmektedir.
2. **Toprak ve Su Kaynaklarının Sürdürülebilir Kullanımı:** Tarım arazilerinin amaç dışı kullanımının önlenmesi, arazi toplulaştırma çalışmalarının tamamlanması, modern sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması, kentsel atıkların organik gübre olarak kullanımı ve su kaynaklarının kirliliğinin kontrol altına alınması önemlidir.
3. **Gıda Güvenilirliğini Sağlayan ve Çevreyi Koruyan Tarımsal Uygulamaların Yaygınlaştırılması:** Organik tarım ve iyi tarım uygulamaları yaygınlaştırılacak, **Tek Sağlık Politikası** uygulamaya konulacak, pestisit ve antimikrobiyellere alternatif doğal ürünlerin geliştirilmesi ve kullanımı desteklenecektir.
4. **Kurumsal ve Beşeri Kapasite ile Örgütlenmenin Güçlendirilmesi:** Gıda sisteminde insan kaynağının nitelik ve nicelik açısından geliştirilmesi, üretici örgütlerinin ürün pazarlamasında etkinliğinin artırılması ve tarımsal Ar-Ge personelinin özlük haklarının iyileştirilmesi hedeflenmektedir.
5. **İşleme, Pazarlama ve Ticaretin Geliştirilmesi:** Girdilerin yurtiçi üretiminin artırılması, gıda sanayiinde katma değerli ürünlerin desteklenmesi, döngüsel ekonomi yaklaşımını içeren ihtisas organize sanayi bölgelerinin yaygınlaştırılması, soğuk zincir sisteminin geliştirilmesi, e-ticaretin yaygınlaştırılması ve coğrafi işaretli ürünlerin yönetişiminin iyileştirilmesi öne çıkmaktadır.
6. **Ar-Ge ve Yenilikçiliğin Geliştirilmesi:** Tarım odaklı teknoloji merkezleri kurulması ve kamu-üniversite-özel sektör ortak Ar-Ge çalışmalarının artırılması hedeflenmektedir.
7. **Eğitim, Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Güçlendirilmesi:** Çiftçilerin mesleki yeterlilik kapsamına alınması, üniversitelerin ve il müdürlüklerinin yayım etkinliğinin artırılması, tarım danışmanlığı ücretlerinin iyileştirilmesi ve pratik bilgilerin yaygınlaştırılması vurgulanmaktadır.

8. **Tarım ve Gıda Sektörlerinde Kayıtlılığın ve Bilgi Sistemlerinin Etkin Kullanımının Sağlanması:** Tarımsal İşletme Kayıt Sistemi'nin tamamlanması, Genel Tarım Sayımı'nın gerçekleştirilmesi ve tarım bilgi sisteminin etkin hale getirilmesi amaçlanmaktadır.
9. **Dezavantajlı Grupların Gıdaya Erişiminin Kolaylaştırılması:** Gıda bankacılığı sisteminin kurulması ve okullarda sağlıklı beslenme çevrelerinin oluşturulması planlanmaktadır.

Sonuç olarak, rapor, Türkiye'nin gıda güvenliği ve güvenilirliğini sürdürülebilir bir şekilde sağlamanın temel hedef olduğunu belirtmekte. Bu hedefe ulaşmak için planlı üretime geçiş, toprak ve su kaynaklarının etkin kullanımı, çevreci tarımsal uygulamaların yaygınlaştırılması, kurumsal ve beşeri kapasitenin güçlendirilmesi, Ar-Ge ve yenilikçiliğin geliştirilmesi gibi alanlarda **bütüncül ve koordineli politikaların** hayata geçirilmesinin kritik önem taşıdığı vurgulanmaktadır.

34. Girişimcilik ve KOBİ'ler ÖİK Raporu

Bu rapor, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) çalışmaları kapsamında oluşturulan **Girişimcilik ve KOBİ'ler Özel İhtisas Komisyonu**'nun nihai çıktısı olarak hazırlanmıştır. Rapor, dünyadaki ve Türkiye'deki mevcut durumu analiz ederek KOBİ'lerin ve girişimciliğin karşılaştığı sorunları belirlemekte ve gelecek plan dönemi için hedef, politika ve tedbir önerileri sunmaktadır.

Raporun Temel Bulguları ve Değerlendirmeleri:

- **Küresel Gelişmeler ve Türkiye'nin Konumu:**
 - Dünya genelinde KOBİ'ler ve yeni girişimler (startup'lar) **ulusal ekonomik büyüme ve bölgesel kalkınma için önemli bir kaynak** olarak öne çıkmaktadır. Girişimci ekosistemleri, finansman, beşerî sermaye, bilgi ve fiziki altyapı gibi kaynakları dağıtan, etkili yönetim gerektiren sistemlerdir.
 - COVID-19 pandemisi, KOBİ'leri dijital ve sürdürülebilir ekonomiye geçişe zorlamış, uluslararası tedarik zincirlerinin yeniden yapılanmasına ve "yeşil sanayi politikası" anlayışının benimsenmesine yol açmıştır. ABD ve AB gibi büyük ekonomiler arasında "yeşil" ve "dijital" dönüşüm konusunda ticaret ve teşvik savaşları şiddetlenmektedir.
 - Uluslararası kıyaslamalarda, Türkiye'deki KOBİ'lerin **katma değer ve ciro bakımından birçok gelişmiş ülkenin gerisinde kaldığı** belirtilmektedir. Türkiye'deki girişimciler fırsatları değerlendirmede iyi konumda olsa da, **girişimcilik ekosisteminin uluslararasılaşma boyutunun geliştirilmesi** gerektiği vurgulanmaktadır.
 - OECD'nin KOBİ Politikası Endeksi'ne göre Türkiye, Batı Balkan ülkeleri arasında birçok alanda (destek hizmetleri, finansmana erişim, inovasyon, yeşil ekonomi, uluslararasılaşma) lider konumda olup, sadece **kamu ihaleleri boyutunda geride kalmıştır**.
- **Türkiye'deki KOBİ ve Girişimcilik Ortamı:**

- KOBİ'ler Türkiye ekonomisinin belkemiğidir ve **toplam girişimlerin %99,7'sini, istihdamın %71'ini** oluşturmaktadır. Ancak, son yıllarda **katma değer, üretim ve ciro değerlerinde azalan bir eğilim** gözlemlenmektedir. Büyük işletmelerde çalışan başına üretilen katma değer, KOBİ'lerin üç buçuk katına eşittir.
- KOBİ'lerin **yenilik faaliyetlerine katılımı firma ölçeği küçüldükçe azalmakta** ve Ar-Ge harcamaları konusunda büyük işletmelerin gerisinde kalmaktadır. Yüksek ve orta-yüksek teknoloji imalat sanayi ihracatındaki KOBİ payları 2013'ten bu yana gerilemiştir.
- KOBİ'lerin toplam krediler içindeki payında önemli bir değişiklik olmamış, ticari kredilerdeki paylarında ise azalma trendi görülmüştür. Yeni girişim ve girişim sermayesi yatırımlarında son yıllarda önemli artışlar kaydedilmiştir.
- 2014-2016 döneminde kurulan KOBİ'lerin %60'ı, 2016-2020 döneminde kurulanların ise %35'i ilk 2-5 yıl içinde kapanmıştır, bu da **düşük hayatta kalma oranlarına** işaret etmektedir.
- Devlet destekleri (KOSGEB, KGF, TÜBİTAK, Kalkınma Ajansları, Ticaret Bakanlığı) giderek artmaktadır ve Türkiye, özel sektör Ar-Ge desteklerinde AB ülkelerine kıyasla iyi performans göstermektedir.

• **Hedeflere Ulaşmanın Önündeki Başlıca Sorunlar:**

- **KOBİ'lerin Büyümesinin Önündeki Engeller:** Verimlilik problemi, mevcut KOBİ tanımındaki eşikler aşıldıkça artan düzenleyici yükler ve teşviklerden yararlanamama, birleşmeler için vergi teşviklerinin uygulanamaması, mekân ihtiyacının karşılanamaması, departmanlaşma ve profesyonelleşme eksikliği.
- **Kamu Kaynak Dağıtımındaki Etkinsizlikler:** Kamu kaynaklarının yüksek fırsat maliyeti, katma değeri düşük geleneksel girişimlere yüksek destek verilmesi, etki analizlerinin yeterince kullanılmaması, desteklerin gelir olarak kaydedilerek vergilendirilmesi, kurumlar arası uyumsuzluklar.
- **Pazara Erişim Problemleri:** Ürünlerin ticarileşmesi ve pazarlamasında sıkıntılar, e-ticarette yetersiz pay, ihracat konusunda bilgi ve kapasite eksikliği, korumacı ticaret politikaları, kamu alımlarından yeterince pay alamama.
- **Finansmana Erişim Problemleri:** Geleneksel bankacılık araçlarının yetersizliği, teminat sıkıntısı, alternatif finansman kanallarının (melek yatırımcılık, girişim sermayesi, kitle fonlaması) yaygınlaşmasının önündeki bürokratik ve mevzuat sorunları, büyük işletmelerin tedarik sözleşmelerindeki alacak temlik yasakları ve geç ödeme sorunları.
- **İnsan Kaynağı ve Bilgiye Erişim Problemleri:** Nitelikli insan kaynağı eksikliği, mesleki beceri setlerinde sorunlar, yetersiz danışmanlık ve mentorluk hizmetleri.
- **Dijital ve Yeşil Dönüşüm Kapasitesinin Yetersizliği:** KOBİ'lerde farkındalık eksikliği, gerekli bilgi ve yönlendirme ihtiyacı, finansman sorunları, makinelerin

enerji verimliliği ve atık analizlerindeki eksiklikler, OSB'lerde GES kurulumundaki engeller.

- **İş Birliği Problemleri:** Üniversite-sanayi iş birliği ve KOBİ'ler arası iş birliğinde yetersizlik, hukuki engeller (şirket türleri), ticari uyuşmazlıklarda arabuluculuk/tahkim mekanizmalarının etkin kullanılamaması, tedarik zincirlerine katılım eksikliği.
- **Geniş KOBİ ve Girişimci Kitlesinin Heterojenliğinden Kaynaklanan Sorunlar:** Farklı sektörlerdeki ve ölçeklerdeki KOBİ'lerin aynı değerlendirme ölçütlerine tabi tutulması, hepsi-destekleme anlayışının yerine odaklı politikalara geçişin yavaşlığı, idari kayıtların sektörel ihtiyaçları belirlemede yetersizliği, teknogirişimcilerin sınıflandırılması ve veri tabanı eksikliği.
- **Afet ve Kriz Yönetimi Problemleri:** Ülkenin doğal afet risklerine yüksek maruziyeti, iş sürekliliği planlama kapasitesinin yetersizliği, maddi üretim araçlarının sigorta kapsamındaki eksiklikler, göç kaynaklı çalışan kaybı ve işgücü eksikliği endişeleri.

On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) Hedefleri ve Politikaları:

Rapor, **2028 yılına yönelik somut sayısal hedefler** belirlemiştir. Bunlar arasında ihracat yapan KOBİ sayısının 150.000'e (2021'de 94.111), KOBİ ihracatının 120 milyar ABD dolarına (2021'de 67.6 milyar), imalat sanayinde yüksek teknoloji payının %3'e (2021'de %1,3) çıkarılması, çalışan başına katma değer 40.000 ABD dolarının üzerine (2021'de 27.599 ABD doları), ceylan girişim sayısının 5.000'in, hızlı büyüyen girişim sayısının 30.000'in üzerine çıkarılması, Ar-Ge harcamalarında KOBİ payının %37'ye, patent tescil sayısının 1.000'in üzerine çıkarılması ve KOBİ kredilerinin ticari kredilerdeki payının %40'a çıkarılması yer almaktadır.

Temel Amaç, "geniş ve heterojen KOBİ ve girişimci kitlesinin nitelikleri itibarıyla sınıflandırılarak uygulanacak odaklı politikalar aracılığıyla KOBİ ve girişimcilerin verimliliklerinin, dayanıklılıklarının ve ekonomik büyümeye katkılarının artırılması" olarak ifade edilmiştir. Bu amaca ulaşmak için **8 temel politika alanı ve bunlara yönelik strateji ve tedbirler** belirlenmiştir:

1. **Beşerî sermayenin sağlanması:** Nitelikli danışman ve mentor sayısının artırılması, finansal/dijital okuryazarlık gibi temel alanlarda eğitimler, meslek liseleri ve üniversite müfredatlarının güncellenmesi, staj ve tez programlarının yaygınlaştırılması, teknoloji alanında özel vize uygulamaları.
2. **İş birliği kültürünün yaygınlaştırılması:** Arayüz kullanımının yaygınlaştırılması, girişimlerin birbirine ve büyük işletmelere mentorluk yapması, üniversite-sanayi iş birliğinin teşvik edilmesi, tedarikçi geliştirme uygulamaları.
3. **Kamu kaynak dağıtım etkinliğinin artırılması:** KOBİ ve girişimcilerin segmentlere ayrılması (örn: hızlı büyüyen, ihracat yapan, yüksek teknoloji odaklı) ve bu değerli segmentlere odaklı destekler, etki analizlerinin yapılması, kurumlar arası koordinasyonun güçlendirilmesi, geri ödemeli desteklemeye geçiş.

4. **KOBİ'lerin ölçeklerini büyütmelelerinin sağlanması:** Eşik atlama aşamasındaki KOBİ'ler üzerindeki düzenleyici yüklerin hafifletilmesi, büyüme motivasyonu kazandırılması, orta ölçekli işletmelere odaklanılması, orta ölçekli sanayi bölgelerinin kurulması, kümelenme yoluyla büyümenin desteklenmesi.
5. **Finansmana erişimin kolaylaştırılması:** Kitle fonlaması, girişim sermayesi, melek yatırımcılık gibi alternatif finansman yöntemlerinin yaygınlaştırılması, KOBİ borsasının kurulması, patent gibi maddi olmayan varlıkların teminat olarak kabul edilmesi.
6. **Ulusal ve uluslararası pazarlara erişimin artırılması:** Yerli tedarikçi geliştirme, kamu alımları yoluyla pazar erişimi, ihracatçı KOBİ tabanının genişletilmesi, e-ticaret süreçlerinin kolaylaştırılması, yurt dışı Türk diasporasının ve yabancı öğrencilerin "ticaret elçisi" olarak kullanılması.
7. **İkiz dönüşüm (dijital ve yeşil) ekosisteminin inşa edilmesi:** Büyük işletme tedarikçileri ve OSB'ler üzerinden ikiz dönüşüm stratejilerinin yaygınlaştırılması, yenilik merkezleri ve Model Fabrika uygulamalarının artırılması, OSB'lerde güneş enerjisi santralleri kurulumu, KOBİ yöneticilerine eğitim ve sertifikasyon.
8. **Afet ve kriz yönetimi ile iş sürekliliği planlama kapasitesinin artırılması:** Kriz öncesi/sırası/sonrası tedbirlerin belirlenmesi, iş sürekliliği planı hazırlığına yönelik çerçeveler, acil destek kredileri, sigorta sistemlerinin yaygınlaştırılması, afet çözümleri teknolojileri için özel programlar.

Sonuç olarak rapor, Türkiye'nin girişimcilik ekosisteminde **iş kurmaktan çok, hayatta kalma, büyüme ve verimlilik artışına odaklanılması** gerektiği sonucuna varmaktadır. Bu bağlamda, girişimcilik tanımının "yeni pazar, ürün ve/veya süreç fırsatlarını tespit ederek, bu fırsatlardan değer üretmek amacıyla yenilik içeren bir iktisadi faaliyetin başlatılması veya genişletilmesi yönündeki çaba" olarak yeniden ele alınması önerilmektedir. Rapor, **KOBİ ve girişimcilik politikalarının genel ekonomik politika ve hedefler içinde yatay bir eksen olarak daha fazla yer alması ve ön planda tutulmasının gerekli olduğunu** vurgulamaktadır.

35. Gübre, Tohum ve İlaçta Yerlileşme ÖİK Raporu

Bu rapor, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) çalışmaları kapsamında hazırlanan **Gübre, Tohum ve İlaçta Yerlileşme Özel İhtisas Komisyonu**'nun nihai çıktısıdır. Raporun temel amacı, tarım sektörünün bu kritik girdilerine ilişkin mevcut durumun, sorun alanlarının ve gelecek eğilimlerinin belirlenmesi ve 2024-2028 dönemi için izlenecek politikaların ortaya konulmasıdır. Bu kapsamda, dünyadaki ve Türkiye'deki durum analiz edilmiş, üretim ve pazarlama yapısı, kamu, özel sektör ve STK'ların rolü değerlendirilmiş ve sorun alanları tespit edilmiştir.

Raporda ele alınan ana sektörler ve öne çıkan bulgular aşağıda özetlenmiştir:

1. Gübre Sektörü

- **Küresel Durum ve Türkiye'nin Konumu:**

- Gübre, artan dünya nüfusunun gıda ihtiyacını karşılamak için verim artışının sağlanmasında **kritik bir girdidir**.
- Dünya gübre üretimi, hammadde kaynaklarına ve tüketim bölgelerine göre şekillenmektedir. Çin, Hindistan, Rusya, ABD ve Kanada önemli üretim kapasitesine sahiptir.
- 2010-2020 döneminde dünya azot (N), fosfor (P) ve potasyum (K) üretimi %18,4 artarak 218,4 milyon tona ulaşmıştır.
- **Türkiye, 2020 yılında azot üretiminde %91'lik artışla en yüksek artışı gösteren ülke olmuş ve 19. sırada yer almıştır.** Fosfor üretiminde 8. sırada, potasyum üretiminde ise %122'lik artışla öne çıkmıştır.
- Türkiye, 2020 yılında dünya NPK tüketiminde 9. sırada yer almış ve 2010-2020 döneminde tüketimini %50,9 oranında artırmıştır.

• **Türkiye'deki Mevcut Durum:**

- Türkiye'de gübre üretimi, yıllara göre artış eğiliminde olmasına rağmen **tüketimi karşılayamamaktadır ve ihtiyaç büyük ölçüde ithalat yoluyla karşılanmaktadır.**
- Kimyasal gübre sektörü, doğal gaz ve fosfat hammaddesi açısından (Mardin Mazıdağı hariç) **%90'ın üzerinde dışa bağımlıdır.** Yeni doğal gaz kaynaklarının ekonomiye kazandırılmasıyla dışa bağımlılığın azalması hedeflenmektedir.
- **Gübre maliyetlerinin yaklaşık %60'ını hammaddeler oluşturmaktadır.** Uluslararası hammadde fiyatları ve döviz kuru değişimleri fiyat istikrarsızlığına neden olmaktadır.
- Organik ve organomineral gübre üretimi ve tüketimi artış göstermiş, ancak kimyevi gübre fiyatlarındaki düşüşler bu artışı olumsuz etkilemiştir.
- Tarım ve Orman Bakanlığı, gübre destek ödemelerini artırmış ve yurt içi arz güvenliği için **gübre ihracatını kayda bağlayarak kısıtlamıştır.**

• **Başlıca Sorunlar:**

- **Dışa Bağımlılık ve Hammadde Sorunu:** Hammadde temininde yüksek dışa bağımlılık ve kısıtlı ihracat imkanları.
- **Fiyat İstikrarsızlığı:** Hammadde fiyatlarındaki dalgalanmalar, döviz kuru ve enerji maliyetleri nedeniyle fiyat istikrarının sağlanamaması.
- **Nitratlı Gübrelerdeki Kısıtlama:** Terörle mücadele kapsamında %33'lük amonyum nitrat gübresi satışının yasaklanması ve %26'luk kalsiyum amonyum nitrat gübresi satışının kontrollü yapılması üreticileri olumsuz etkilemiştir.
- **Eğitim ve Yayım:** Doğru gübre kullanımı konusunda çiftçilerin bilinçlendirilmesinde eksiklikler.

- **On İkinci Kalkınma Planı Hedefleri (2024-2028):**

- Gübre ithalatında devlet kontrolünün ve piyasa denetiminin artırılması.
- Toprak analiz sonuçları veri tabanının geliştirilmesi ve bilinçli gübreleme eğitimlerinin yaygınlaştırılması.
- Organik, organomineral ve mikrobiyal gübrelerin kullanımının ve desteklerinin artırılması.
- Yeni nesil, yavaş salımlı gübrelerin geliştirilmesi için Ar-Ge çalışmalarına hız verilmesi.
- Kentsel ve kırsal atıkların gübre olarak kullanımı konusunda Ar-Ge yapılması.

2. Tohum Sektörü

- **Küresel Durum ve Türkiye'nin Konumu:**

- Tohum, tarımsal üretimin başlangıcı ve ülkelerin tarım ve gıda sektörleri için **stratejik bir öneme sahiptir.**
- Küresel tohumluk pazarı 2020'de yaklaşık 50 milyar ABD Doları değerindedir ve 2028'e kadar 83,3 milyar ABD Dolarına ulaşması beklenmektedir.
- **Türkiye, 2020 yılında 0,75 milyar ABD Doları üretim değeriyle dünya tohumculuk sektöründe 11. sırada yer almıştır.**
- Türkiye, 2020'de 195 milyon ABD Doları ithalatla 19. sırada, 90 milyon ABD Doları ihracatla 28. sırada yer almıştır.

- **Türkiye'deki Mevcut Durum:**

- **Türkiye'de sertifikalı tohumluk üretimi 2002'den 2023'e 9 kat artarak yaklaşık 1,3 milyon tona ulaşmıştır.**
- Tarla bitkilerinde buğday, patates ve arpa tohumluk üretimi öne çıkmaktadır.
- Fidan/fide üretimi de önemli artışlar göstermiştir (2002'den 2023'e 47,7 kat artış).
- Türkiye, hibrit ayçiçeği, hibrit mısır, pamuk gibi bazı ürünlerde **kendi tohumluk ihtiyacını büyük oranda karşılayabilen bir ülkedir.**
- Tohumculuk sektöründe faaliyet gösteren firma sayısı 1.076'ya ulaşmış olup, bunların çoğu yerli sermayelidir.
- Kamu (TİGEM ve enstitüler), özellikle hububat ve yem bitkileri gibi alanlarda hala ana üretici konumundadır.

- **Başlıca Sorunlar:**

- **Verim ve Kalitesi Yüksek Tohum Çeşitlerinin Yetersizliği:** Özellikle ithal edilen hibrit türlerde yerli çeşit geliştirme ihtiyacı.

- **Ar-Ge Çalışmalarının Yetersizliği:** Özel sektörde Ar-Ge düzeyinin yetersiz kalması, nitelikli personel eksikliği ve finansman sorunları. Kamu Ar-Ge personelinin özel sektöre kayması.
- **Mevzuatın Güncel Olmaması:** Güncel ticaret şekillerine (örn. sosyal medya ve internet üzerinden satış) uyum sağlayamayan mevcut mevzuat hükümleri.
- **Kayıt Dışı Üretim ve Tüketim:** Piyasa denetim mekanizmasının yetersizliği.

- **On İkinci Kalkınma Planı Hedefleri (2024-2028):**

- Belirli ürünlerde (buğday, arpa, mısır, patates) tohumluk üretimi ihtiyacı karşılama oranlarının artırılması.
- İklim değişikliği ve hastalıklara dayanıklı yeni çeşitlerin geliştirilmesi için Ar-Ge kapasitesinin artırılması.
- İthal oranı yüksek hibrit türlerde yurt içi üretimin artırılmasına yönelik yatırımların desteklenmesi.
- Uluslararası tohumluk ticaretinde pazar payının artırılması için ilişkilerin güçlendirilmesi.

3. İlaç Sektörü (Bitki Sağlığı ve Hayvan Sağlığı)

A. Bitki Sağlığı Ürünleri (Bitki Koruma Ürünleri - BKÜ)

- **Küresel Durum ve Türkiye'nin Konumu:**

- Bitki koruma ürünleri (BKÜ), zararlı organizmalarla mücadelede kritik rol oynar; mücadele edilmezse %70-75'e varan ürün kaybı yaşanabilir.
- Uluslararası Bitki Koruma Konvansiyonu (IPPC), bitki sağlığı alanında standartları belirleyen kuruluştur.
- AB'nin "Avrupa Yeşil Mutabakatı" kapsamında pestisit kullanımının azaltılması hedeflenmektedir. Türkiye de "Yeşil Mutabakat Eylem Planı" hazırlamıştır.
- **Türkiye'de birim alana düşen BKÜ kullanımı (2,26 kg/ha) AB ortalamasından (3,2 kg/ha) daha iyidir.**

- **Türkiye'deki Mevcut Durum:**

- BKÜ'lerin yaklaşık %96'sı pestisit, %2'si biyoteknik mücadele ürünleri ve %2'si biyolojik mücadele etmenleridir.
- 56 üretim tesisi ve 7.724 bayi bulunmaktadır. 5.000'in üzerinde ruhsatlı ürün olmasına rağmen sadece dörtte biri piyasadadır.
- "Bitki Koruma Ürünleri Veri Tabanı" (2015) ve "Bitki Koruma Ürünleri Takip Sistemi" (2018) gibi izlenebilirlik sistemleri mevcuttur.
- BKÜ hammaddelerinde dışa bağımlılık söz konusudur.

- İnsansız hava aracı (İHA) sistemlerinin zirai mücadelede kullanılmasına 2021'den itibaren izin verilmiştir.

- **Başlıca Sorunlar:**

- **Bilinçsiz İlaç Kullanımı:** Çiftçiler arasında pestisit kullanımı konusunda hala bilinç eksikliği bulunmaktadır. Bu durum direnç gelişimine yol açabilmektedir.
- **Sürdürülebilir Mücadele Yöntemlerinin Yetersizliği:** Biyolojik ve biyoteknik mücadele ürünlerinin sayısı, miktarı ve bunlara sağlanan destek yetersizdir.
- **Zirai İlaç Üretim Girdilerinde Dışa Bağımlılık:** BKÜ imalatında kullanılan hammaddelerde yüksek dışa bağımlılık mevcuttur.
- **Mevzuat ve Kurumsal Yapı:** AB uyum sürecindeki MRL değişiklikleri ve kısıtlamalarına adaptasyon zorlukları. Tarım ve Orman Bakanlığı'ndaki yapılanma değişikliği ve personel yetersizliği bitki sağlığı hizmetlerini olumsuz etkilemiştir.
- **Altyapı Eksiklikleri:** Akredite toksikolojik ve ekotoksikolojik analiz laboratuvarları yetersizdir.

- **On İkinci Kalkınma Planı Hedefleri (2024-2028):**

- Pestisit kullanımının %25 azaltılması ve biyolojik/biyoteknik mücadele yöntemleri kullanım oranının %25'e çıkarılması.
- Yerli BKÜ üretim olanaklarının desteklenmesi.
- Entegre mücadele uygulamalarının yaygınlaştırılması.
- Pestisitlere alternatif Ar-Ge projelerinin desteklenmesi ve yerli aktif madde üretiminin teşvik edilmesi.

B. Hayvan Sağlığı Ürünleri (Veteriner İlaçları ve Aşılar)

- **Küresel Durum ve Türkiye'nin Konumu:**

- Hayvan sağlığı, zoonotik hastalıkların önlenmesi ve gıda güvenliği açısından temel unsurdur.
- Koruyucu hekimlik (aşılama) tedaviye tercih edilmektedir.
- Küresel veteriner aşı pazarının 2025 yılına kadar 11,3 milyar ABD Dolarına ulaşması beklenmektedir.
- **Türkiye, veteriner tıbbi ürünler bakımından net ithalatçı konumdadır** (2020'de 119 milyon ABD Doları ithalata karşılık 20 milyon ABD Doları ihracat).

- **Türkiye'deki Mevcut Durum:**

- Veteriner sağlık ürünleri sektörü yaklaşık 500 milyon ABD Doları ekonomik büyüklüğe sahiptir.

- **Türkiye'de GMP sertifikalı 33 üretim tesisi bulunmaktadır** (3'ü aşı, 30'u ilaç). 4 aşı üretim tesisinin daha 2024 sonuna kadar GMP sertifikası alması beklenmektedir.
- 2023 itibarıyla 1.825 ruhsatlı ilaç (%72 yerli) ve 522 ruhsatlı aşı (%25 yerli) bulunmaktadır. Türkiye veteriner ilaçlarında kendine yeterlidir.
- **Kanatlı, kedi-köpek ve tek tırnaklı aşıları Türkiye'de üretilmediğinden tamamı ithal edilmektedir.** Balık aşılarının %70'i ithal edilmektedir.
- Aşı ihracatı 2002'den 2020'ye 8,7 milyon ABD Dolarına yükselirken, ithalat 69 milyon ABD Dolarına çıkmıştır.
- E-Reçete Takip Sistemi, İlaç Takip Sistemi ve Veteriner Biyolojik Ürün (Aşı) Takip Sistemi gibi dijital izleme sistemleri mevcuttur.
- Veteriner tıbbi ürünlerin kontrolünü yapan laboratuvarlarda altyapı ve personel eksiklikleri bulunmaktadır. **VETKOM (Veteriner Tıbbi Ürün Kontrol Merkezi) projesi hazırlanmıştır.**

• **Başlıca Sorunlar:**

- **Ar-Ge, Üretim ve İnsan Kaynakları Eksikliği:** Kanatlı, pet, su hayvanları ve atlara yönelik aşı üretimi yapılamamaktadır. Biyoteknolojik aşı üretimi ve test kiti üretimi konusunda yetersizlikler. Nitelikli personel temininde ve kamu araştırma enstitülerindeki araştırmacıların özlük haklarında sorunlar.
- **Altyapı Eksikliği:** VETKOM hizmet binası ve laboratuvarlarının inşasına henüz başlanamamıştır. Kamu aşı üretimi için yüksek teknolojiye sahip bir merkez kurulamamıştır.
- **Mevzuat Eksikliği:** Kaçak/sahte/taklit/ruhsatsız veteriner sağlık ürünlerinin önlenmesine ilişkin mevzuattaki cezaların caydırıcı olmaması.

• **On İkinci Kalkınma Planı Hedefleri (2024-2028):**

- Veteriner sağlık ürünlerinde inovatif ürün geliştirme kapasitesinin artırılması.
- Kanatlı aşısı üretimi ve ihracat kapasitesinin oluşturulması.
- Veteriner sağlık ürünlerinde net ihracatçı ülke olunması.
- Araştırmacı insan kaynağının sayı ve niteliğinin artırılması.
- Mevzuatın AB mevzuatı ile tam uyumlu hale getirilmesi.
- Proje Bazlı Teşvik aracı ile kanatlı aşılarına yönelik yatırımların desteklenmesi.

Sonuç ve Genel Değerlendirme: Rapor, Türkiye'nin gübre, tohum ve ilaç sektörlerinde **dışa bağımlılığı azaltarak yerlileşmeyi teşvik eden sürdürülebilir ve bütüncül faaliyetler yürütülmesinin kritik öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır.** Bu sektörlerde gıda arz güvenliğini sağlamak, uluslararası rekabet gücünü artırmak ve Ar-Ge ile üretim altyapılarını geliştirmek temel vizyon olarak belirlenmiştir. Mevcut sorunlar ve geleceğe yönelik hedefler, On

İkinci Kalkınma Planı'nda detaylı stratejik amaçlar ve tedbirlerle desteklenmektedir. Özellikle **Ar-Ge yatırımlarının, yerli üretimin teşvik edilmesi ve kurumsal işbirliğinin güçlendirilmesi** temel öncelikler arasındadır.

36. Gümrük Hizmetlerinin Geliştirilmesi Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanan On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında oluşturulan **Gümrük Hizmetlerinin Geliştirilmesi Çalışma Grubu Raporu**'dur. Raporun temel amacı, uluslararası gelişmeler ve ulusal ihtiyaçlar doğrultusunda **Türkiye'deki gümrük hizmetlerinin mevcut durumunu analiz etmek, karşılaşılan sorunları tespit etmek ve bu sorunlara yönelik politika ve tedbir önerileri geliştirmektir.**

Raporda Ele Alınan Başlıklar ve Temel Bulgular:

- **Gümrük Hizmetlerinin Tanımı ve Önemi:** Gümrük hizmetleri, ülkeye giriş ve çıkış yapan tüm eşya ve taşıtların kontrol ve denetimini kapsayan faaliyetlerdir. 19. yüzyıldan itibaren küresel ticaretin artması ve teknolojik gelişmelerle birlikte gümrük idarelerinin rolü, sadece vergilendirmeden **ticaretin kolaylaştırılmasına, kaçakçılık ve terörle mücadeleyle, insan, bitki ve hayvan sağlığının korunmasına** kadar genişlemiştir. Etkin gümrük hizmetleri, ülkelerin dış ticaretini, kamu gelirlerini, uluslararası rekabet gücünü ve ülke güvenliğini doğrudan etkilemektedir.
- **Uluslararası Durum ve Reform İhtiyacı:**
 - **Dünya Gümrük Örgütü (DGÖ)** (1952) gibi uluslararası kuruluşlar, gümrük mevzuatı ve uygulamalarının yeknesak hale getirilmesi için işbirliğini teşvik etmektedir.
 - **Revize Kyoto Sözleşmesi (RKS)** (1999) ve **Dünya Ticaret Örgütü Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması (DTÖ-TKA)** (2013), gümrük hizmetlerinin geliştirilmesindeki en önemli uluslararası anlaşmalardır. Bu anlaşmalar, güvenlikten ödün vermeden gümrük işlemlerini kolaylaştırmayı hedefler.
 - Gümrük reformları, mevzuat, kurumsal yapı, koordinasyon, işlemler ve prosedürler, ücretler, insan kaynakları, altyapı ve halkla ilişkiler gibi çok boyutlu alanları kapsamaktadır.
- **Türkiye'deki Genel Durum ve On Birinci Kalkınma Planı Dönemi Gelişmeleri:**
 - Türkiye'de gümrük hizmetleri, esas olarak 4458 sayılı Gümrük Kanunu ve taraf olunan uluslararası anlaşmalar çerçevesinde **Ticaret Bakanlığı (TB)** tarafından yürütülmektedir. Ancak, **TB dışında birçok kurum ve kuruluşun da gümrük işlemlerinde yetki ve görevleri bulunmaktadır.**
 - On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) döneminde gümrük hizmetlerinin iyileştirilmesi için önemli projeler hayata geçirilmiştir. Bunlardan bazıları:

- **Kolay İhracat Noktaları Projesi:** İhracat işlemlerinin izinli gönderici tesislerinde konsolide edilerek kolay ve hızlı yapılmasını sağlamıştır.
- **Tek Pencere Sistemi (TPS):** Farklı kurumlarca istenen 173 belgenin elektronik ortama aktarılmasını sağlayarak bürokrasiyi, işlem sürelerini ve maliyetleri azaltmıştır.
- **Liman Tek Pencere Sistemi:** Gemi acentelerinin bildirimlerini tek bir veri tabanından yapmasını sağlayarak bürokrasiyi azaltmıştır.
- **Konteyner ve Liman Takip Sistemi:** Limanlardaki gümrük işlemlerini elektronik ortama taşımış ve entegrasyonu sağlamıştır.
- **Gümrük Eşya Takip ve Analitik Performans Programı (GET-APP):** Dış ticaret erbabına gümrük işlemlerini anlık takip etme imkanı sunmuştur.
- **Milli Tarama Sistemi (MİLTAR) Projesi ve Tarama Ağı Projesi:** Kaçakçılıkla mücadelede ileri teknoloji tarama sistemlerinin kullanılmasını hedeflemektedir.
- **Komuta Kontrol Merkezi (KKM):** Gümrüklü sahalardaki kaçakçılık olaylarını 7/24 takip etmektedir.
- **Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü (YYS):** Güvenilir firmalara gümrük kolaylıkları sağlamıştır.
- **Gümrük İstatistikleri:** 2022 yılında Türkiye'nin ihracatı 254 milyar dolar, ithalatı ise 364.4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Gümrük işlemlerinde **risk analizi** temel alınmakta olup, 2022'de ithalatı sarı hat oranı %61,7, yeşil hat oranı %25,3 ve kırmızı hat oranı %13 iken, ihracatta sarı hat %51, mavi hat %32,9, yeşil hat %13,7 ve kırmızı hat %2,3 olarak gerçekleşmiştir.
- **Karşılaşılan Başlıca Sorunlar:** Raporda, mevzuattan (sık değişiklik, muğlak ifadeler, kısa uygulama süreleri), kurumsal yapılanmadan (ayrı kartlar, gümrük müşavirlerinin oda eksikliği, denetim etkinliği), insan kaynaklarından (uzman eksikliği, tayin sistemi, düşük ücretler), altyapıdan (yetersizlikler, yüksek kiralar), bilgiye erişimden, ücretlerden (KDV belirsizliği, yüksek kamu/özel sektör ücretleri), teknolojik gelişmelerin kullanımından (altyapı sorunları, entegrasyon eksiklikleri, farklı platformlar), belgelerden (farklılıklar, gereksizlikler, kağıt ortamı), cezalardan (orantısızlık), işlem ve prosedürlerden (yoğunluk, mükerrer veri girişi, teminat farklılıkları) ve e-ihracatın geliştirilmesinden kaynaklanan detaylı sorunlar listelenmiştir.
- **Küresel Ticareti Kolaylaştırma Endeksi (2016):** Türkiye, Ticareti Kolaylaştırma Endeksi'nde 59. sıraya gerilemiş, özellikle ithalat ve ihracatta geçen gün sayısı ve belge sayısı gibi göstergelerde dezavantajlı konumda bulunmuştur. Ancak, **"Gümrük Hizmetleri Şeffaflık Endeksi"nde 1 tam puan alarak önde gelen ülkelerden biri olmuştur.**

• **On İkinci Kalkınma Planı Dönemi Perspektifi (2024-2028):**

- **Uzun Vadeli Hedef (2053 Vizyonu):** Türkiye'nin, eşya ve yolcu giriş-çıkışının güvenli, hızlı, kolay ve en uygun maliyetle yapılabildiği, uluslararası rekabet gücü yüksek ilk beş ülke arasında yer alması hedeflenmektedir.
- Bu vizyona "**Kalkınma Odaklı Gümrük Politikaları**" uygulamasıyla ulaşılması öngörülmektedir. Bu, tüm kamu kurumları arasında etkin işbirliği, özel sektörün ihtiyaçları doğrultusunda uluslararası standartlara uyumlu politikaların uygulanması anlamına gelmektedir.
- Politikaların temelinde **şeffaflık, öngörülebilirlik, tam otomasyon, insan kaynakları kapasitesinin artırılması, kırtasiyeciliğin ve maliyetlerin azaltılması, etkin kontrol yöntemlerinin uygulanması** bulunmaktadır.
- **Plan Hedefleri ve Politika Önerileri:** Tespit edilen sorunları gidermek ve uluslararası yükümlülüklerle tam uyum sağlamak amacıyla detaylı politika ve tedbirler belirlenmiştir. Bu tedbirler, mevzuatın sadeleştirilmesi, kurumsal yapının iyileştirilmesi (örn. tek kart uygulaması, gümrük müşavirleri odası kurulması, kayıtların entegrasyonu), insan kaynaklarının güçlendirilmesi (örn. uzmanlaşma, eğitim, özlük hakları), altyapı sorunlarının giderilmesi, bilgiye erişimin kolaylaştırılması (örn. çağrı merkezleri), ücretlerin gözden geçirilmesi, teknolojik gelişmelerin etkin kullanımı (örn. BİLGE sistemi entegrasyonu, blockchain), belge sayısının azaltılması ve cezaların orantılı hale getirilmesi gibi konuları kapsamaktadır.
- **Mali Yük ve Finansman:** Bazı tedbirlerin (hizmet binaları, bilişim altyapısı, personel istihdamı, akademi ve çağrı merkezleri kurulması) mali yük getireceği, bazı tedbirlerin ise gelir kaybına yol açacağı (ücret ve cezalarda iyileştirmeler) belirtilmiş ve bunların bütçe imkanlarıyla karşılanması önerilmiştir.
- **Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle İlişki:** Gümrük hizmetlerinin geliştirilmesi, Yoksulluğa Son (SKH 1), Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam (SKH 3), Nitelikli Eğitim (SKH 4), İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme (SKH 8), Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (SKH 9) ve Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar (SKH 16) gibi sürdürülebilir kalkınma hedeflerine doğrudan ve dolaylı katkı sağlayacağı vurgulanmıştır.

Sonuç: Rapor, gümrük hizmetlerinin ülkemizin kalkınma hedeflerine ulaşmasında kritik bir rol oynadığını belirtmekte ve bu alanda **uluslararası standartlara uygun, kapsamlı ve entegre reformların gerekliliğini** vurgulamaktadır. Önerilen politika ve tedbirlerin zamanında tamamlanması, dış ticaretin niteliğini ve niceliğini artıracak, gümrük kontrollerinin etkinliğini yükseltecek, vergi gelirlerini artıracak, kaçakçılık ve terörle mücadeleye katkı sağlayacak, doğrudan yabancı sermayeyi çekecek ve kayıt dışı ekonomiyi azaltacaktır.

37. Güvenlik Hizmetleri ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlıkları kapsamında oluşturulan **Güvenlik Hizmetleri Özel İhtisas Komisyonu Raporu**'dur. Raporun temel amacı, küresel gelişmeler ve ulusal ihtiyaçlar doğrultusunda

Türkiye'deki güvenlik hizmetlerinin mevcut durumunu analiz etmek, karşılaşılan sorunları tespit etmek ve bu sorunlara yönelik **kısa, orta ve uzun vadeli stratejik hedefler, öncelikler, politika ve tedbir önerileri geliştirmek**tedir.

Raporda ele alınan ana başlıklar ve temel bulgular şunlardır:

1. Güvenlik Hizmetlerinin Tanımı ve Önemi:

- **Güvenlik**, en temel tanımıyla tehlike ve risklerden korunmak anlamına gelir ve bireyden topluma, devlete kadar uzanan çok katmanlı bir ihtiyaçtır. İnsanlığın varoluşundan itibaren birey, toplum ve ulus temelinde sürekliliğin temel unsurlarından birini oluşturmuştur.
- **Güvenlik kavramı durağan değildir**; insan ihtiyaçları, toplum yapısı ve ülkeler arası ilişkiler değiştikçe yeni boyutlar kazanır. Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan teknolojik ilerlemeler ve küreselleşme ile birlikte, güvenlik algısında ciddi değişimler meydana gelmiş, **terörizm, iç istikrarsızlıklar, düzensiz göç, kitle imha silahlarının yayılması, yeni teknolojilerin getirdiği sorunlar, uyuşturucu ve insan ticareti, organize suçlar, çevre sorunları, kritik altyapı güvenliği, salgınlar ve siber güvenlik** gibi konular güvenlik gündemine girmiştir.
- Günümüzde **iç ve dış güvenlik arasındaki ayrım belirsizleşmektedir**, dış gelişmelerin iç güvenliğe etkisi daha çok hissedilmektedir.
- Vatandaşların güvenliğini sağlamak devletin en önemli görevidir ve **güvenliğin etkili bir şekilde sağlanması, vatandaşlarla devlet arasındaki bağı güçlendiren** ve diğer tüm kamu hizmetlerinin (sağlık, eğitim, altyapı vb.) etkin bir şekilde sunulabilmesi için bir ön koşuldur.

2. Mevcut Durum Analizi (On Birinci Kalkınma Planı Dönemi ve Öncesi):

- **Uluslararası Durum:**
 - On Birinci Kalkınma Planı döneminde küresel jeopolitik gerilimler artmış, küresel güç dengesinde değişimler yaşanmış, **ABD-Çin rekabeti ve Rusya-Ukrayna savaşı** gibi gelişmeler uluslararası güvenlik ortamını derinden etkilemiştir.
 - **Sınır aşan güvenlik risk ve tehditleri** (terörizm, düzensiz göç, insan/uyuşturucu kaçakçılığı, iklim değişikliği, salgınlar, gıda/su/enerji güvenliği) hem ülkeleri hem de bölgesel/küresel güvenlik ortamını etkilemeye devam etmiştir. Özellikle **göçün bir savaş aracı olarak kullanılması** gündeme gelmiştir.
 - Uluslararası kuruluşlar (örn. BM) kritik altyapıların terör eylemlerine karşı korunması için kararlar almıştır.
 - Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) katılım sürecindeki uluslararası mevzuata uyum çalışmaları devam etmektedir. AB Komisyonu'nun Türkiye raporlarında güvenlik, örgütlü suçlar, terörle mücadele ve göç yönetimi alanlarındaki gelişmeler değerlendirilmiştir.
- **Türkiye'deki Genel Durum:**

- Türkiye, küresel güvenlik sorunları ve sınır aşan sorunların etkilerini en çok hisseden ülkelerden biridir ve iç güvenlik risk ve tehditleri devam etmektedir.
- **PKK/KCK-PYD/YPG, DHKP/C, FETÖ, DEAŞ** gibi terör örgütleri faaliyetlerini sürdürmüştür. Özellikle Suriye'deki ihtilaf, göç ve terör nedeniyle önemli bir güvenlik sorunudur.
- **Kanuni ve İdari Çerçeve**de Yapılan Düzenlemeler: On Birinci Kalkınma Planı döneminde Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı'nın kapatılması, Millî İstihbarat Teşkilatı ve Savunma Sanayii Başkanlığı'nın Cumhurbaşkanlığı'na bağlanması, Dijital Dönüşüm Ofisi (DDO) ve Güvenlik ve Acil Durumlar Koordinasyon Merkezi Başkanlığı (GAMER) gibi yeni yapılanmaların oluşturulması gibi önemli idari ve hukuki değişiklikler yapılmıştır. Yargı Reformu Stratejisi kapsamında da düzenlemeler getirilmiştir.
- **Uygulanan Strateji ve Politikalar:**
 - **Terörle Mücadele:** "Teröre kaynağında müdahale," "alan hâkimiyeti," "teknolojik imkân ve kabiliyetleri artırma," ve "yerli ve millî teknolojilerle topyekûn mücadele" stratejileriyle PKK/KCK'nın yurt içi varlığı ve eylem kapasitesi büyük ölçüde azaltılmıştır. Suriye ve Irak'ta Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı, Barış Pınarı, Bahar Kalkanı, Pençe serisi gibi operasyonlar icra edilmiştir. FETÖ ve terör finansmanı ile mücadele faaliyetleri sürdürülmüştür.
 - **Suçlar, Suçların İncelenmesi ve Önleyici Kolluk:** Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve Eylem Planı (2020-2023) ile siber güvenlik alanında önemli adımlar atılmıştır. Siberay Programı ile siber suçlara karşı farkındalık artırılmıştır. Uyuşturucuyla Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023) yürürlüğe konulmuş, Narkotimler kurulmuş ve çeşitli projeler hayata geçirilmiştir. Organize suçlar ve kaçakçılıkla mücadele stratejileri belirlenmiş, KGYS gibi sistemler yaygınlaştırılmıştır. Genel Kolluk Özel Güvenlik İş Birliği ve Entegrasyonu (KAAN) Projesi hayata geçirilmiştir.
 - **Millî Güvenlik ve Savunma:** Düzensiz göçle mücadelede "kaynağında durdurma," "etkili sınır güvenlik tedbirleri," "ülke içinde etkin yakalama," "sağlıklı ve seri işleyen sınır dışı mekanizmalarının tesisi" olmak üzere dört aşamalı bir strateji benimsenmiştir. Kara ve deniz sınırlarında fiziki güvenlik sistemleri ve elektro-optik sistemler kurulmuştur. Sahil Güvenlik Yönetim Sistemi (SGYS) oluşturulmuştur. Mayın temizleme faaliyetleri yürütülmüştür. Kritik altyapıların korunması konusunda çalışmalar yapılmıştır.

• **Karşılaşılan Başlıca Sorunlar, Riskler ve Tehditler (GZFT Analizi Detayında):**

- **Terör:** Terör örgütlerinin eleman temininde düzensiz göç ve çocuk istismarı, siber alanda propaganda faaliyetleri, kritik altyapı sabotajları, dış destekle silahlı ve teknolojik kapasitelerini artırmaları, sanal varlıklar üzerinden finansman, radikalleşme ve şiddet içeren aşırılık, KBRN tehditleri.

- **Suçlar:** Türkiye'nin uyuşturucu kaçakçılığında transit ve hedef ülke olması, sentetik ilaçların yaygınlaşması, terör örgütlerinin uyuşturucu ticaretindeki rolü, organize suç örgütlerinin her sektöre müdahale çabası ve sosyal medyayı kullanması, kaçakçılık faaliyetlerinin ülke ekonomisine zararı, asayiş suçlarının devamlılığı, dijital teknolojilerden kaynaklanan siber suçlar, suç incelemede dışa bağımlılık ve uzman personel kaybı, önleyici kolluk hizmetlerinde sınırlı kaynaklar, toplum destekli kolluğun yetersizliği, veri bankası eksikliği. Özel güvenlikte eğitim niteliği ve uzmanlaşma sorunları.
- **Millî Güvenlik ve Savunma:** Sınır yönetiminde kurumlar arası koordinasyon ihtiyacı, düzensiz göçün finansmanı ve sosyal gerilimlere yol açma potansiyeli, kritik altyapı ve tesislerin fiziki/siber tehditlere maruz kalması, yumuşak hedeflerin korunmasındaki güvenlik açıkları. İklim değişikliği, dışa bağımlılık, hibrit savaşlar ve 3 boyutlu baskı teknolojisiyle üretilen silahlar gibi diğer tehditler.

• **On Birinci Kalkınma Planı Döneminin Değerlendirmesi:**

- Birçok hukuki ve idari düzenleme yapılmış, mevzuat genel olarak yeterli kabul edilse de **uygulamada kurumlar arası iş birliği ve eşgüdüm ihtiyacı devam etmektedir.**
- Personel uzmanlaşmasında ilerleme kaydedilmiş ancak **nitelikli personel istihdamını özendirme, personel sayısı artırma ve eğitim olanaklarını iyileştirme ihtiyacı** sürmektedir.
- Terörle mücadelede önemli başarılar elde edilse de terör örgütlerinin dış destekleri ve komşu ülkelerdeki varlıkları nedeniyle **mücadele On İkinci Kalkınma Planı döneminde de öncelikli kalacaktır.**
- Terör finansmanı ile mücadelede idari kapasite iyileşmiş ancak işbirliği mekanizmalarına ihtiyaç devam etmektedir.
- Kamu düzeni ve önleyici kolluk alanında gelişmeler kaydedilmiş, suç aydınlatma oranı yüksek olsa da **infaz ve iyileştirme faaliyetlerinde sorunlar devam etmektedir.**
- Savunma sanayiinde yerlilik ve millîlik oranları artmış, güvenlik harcamaları yükselmiştir. Siber güvenlikte gelişmeler yaşanmış ancak **yabancı teknolojiye bağımlılık sürmektedir.**

3. On İkinci Kalkınma Planı Dönemi Perspektifi (2024-2028):

- **Uzun Vadeli (2053) Strateji ve Hedefler:** Türkiye'nin güvenliğine, egemenliğine, bağımsızlığına, varlığına, toprak bütünlüğüne, millî çıkarlarına ve refahına yönelik **her türlü oluşum ve faaliyetin ön alıcı bir yaklaşımla bertaraf edilmesi**; ana karada, mavi vatan ve semalarda barış, güvenlik ve refahın tesis edilmesi; **başta savunma olmak üzere gıda, enerji gibi kritik tüm sektörlerde yerleşme ve millîleşmenin sağlanması** temel hedeftir.

- **Plan Hedefleri (2028):** Bu doğrultuda, güvenlik hizmetlerinde **şeffaf, hesap verebilir, erişilebilir, hızlı, etkin ve toplum destekli bir kamu hizmeti anlayışının hâkim kılınması**, devlete olan güvenin korunması ve geliştirilmesi, güvenlik hizmetlerinde kalite ve etkinliğin artırılması amaçlanmaktadır.
- **Temel Amaç ve Politikalar:**
 - **Güvenliğin Temel Konuları:** Kurum içi ve kurumlar arası işbirliği ve iletişimin geliştirilmesi, çağdaş teknolojinin yaygınlaştırılması, bilimsel altyapının güçlendirilmesi.
 - **Terörle Mücadele:** Propaganda, radikalleşme ve aşırılıkla mücadele, toplumun bilgilendirilmesi, terör ve terörizm finansmanı ile ön alıcı, çok boyutlu ve bütüncül mücadele, uyuşturucu ve ara kimyasalların üretimi/ticareti/kullanımıyla etkin mücadele, KBRN risklerinin önlenmesi ve yerli/millî teknoloji kullanımı, istihbarat iş birliğinin geliştirilmesi.
 - **Suçlar, Suç İnceleme ve Önleyici Kolluk:** Suçlarla mücadele etkinliğinin artırılması, personel uzmanlaşması, kolluk-adli makam iş birliği, siber suç birimlerinin kapasite artırımı, siber güvenlik farkındalığı, önleyici kolluk hizmetlerinin etkinliği, Toplum Destekli Kolluk yaklaşımının güçlendirilmesi.
 - **Millî Güvenlik ve Savunma:** Yasa dışı oluşum ve faaliyetlerle etkin mücadele, düzensiz göçün risklerinin ortadan kaldırılması, sınır güvenliğinde teknolojik imkanlardan faydalanma ve kurumlar arası iş birliği, yerli/millî savunma sanayii üretimi, uluslararası iş birliği, yenilikçi teknolojilere yönelik mevzuat ve idari kapasite geliştirilmesi.
- **Tedbirler:** Mevzuatın güncel tutulması, idari yapının iyileştirilmesi (kurumlar arası anlık veri paylaşımı, siber güvenlik standartları), insan kaynaklarının güçlendirilmesi (ihtisaslaşma, eğitim, teşvik), altyapı ve teknolojinin geliştirilmesi (yerli/millî üretim), kamuoyuyla ilişkilerin güçlendirilmesi (STK'lar aracılığıyla bilgilendirme, radikalleşme ile mücadele) ve önemli projelerin hayata geçirilmesi (ortak adli veri havuzu) gibi birçok alanda detaylı tedbirler önerilmiştir.

4. Sonuç ve Değerlendirme:

- Rapor, Türkiye'nin **jeopolitik konumu ve bölgesel çatışmalar nedeniyle çok sayıda ve çok boyutlu güvenlik risk ve tehdidiyle karşı karşıya olduğunu** vurgulamaktadır.
- Türkiye, güvenlik alanında **hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti ilkeleri** doğrultusunda kapsamlı tedbirler almakta ve etkinliğini artırmaya çalışmaktadır.
- On Birinci Kalkınma Planı döneminde **mevzuat ve idari kapasitede önemli ilerlemeler** kaydedilmiş olsa da, özellikle **kurumlar arası nitelikli iş birliği ve eşgüdüm ihtiyacı** devam etmektedir.
- Terörle mücadeledeki başarılar ve savunma sanayiindeki yerlilik oranı artışı, ülkenin kalkınmasına ve güvenliğine önemli katkılar sağlamaktadır. Ancak terörün dış destekleri,

düzensiz göçün yarattığı sorunlar ve siber güvenlikteki yabancı teknoloji bağımlılığı gibi konularda **devam eden ve yeni döneme taşınacak zorluklar** bulunmaktadır.

- Raporda önerilen politika ve tedbirlerin, Türkiye'nin uluslararası arenada etkin bir güç olarak hem sınırlarını hem de vatandaşlarını korumasına, dış ticaretini artırmasına ve ülkenin refah düzeyini yükseltmesine katkı sağlayacağı belirtilmektedir.

38. Havayolu Ulaştırması ÖİK Raporu

Havayolu Ulaştırması Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Türkiye'nin 2024-2028 dönemini kapsayan On İkinci Kalkınma Planı hazırlıkları çerçevesinde oluşturulmuştur. Bu raporun temel amacı, **Türkiye'nin havayolu ulaştırması sektöründeki mevcut sorunları ve bunlara yönelik çözüm önerilerini** ortaya koymak, ayrıca Plan'da yer alacak ilke ve politikaların belirlenmesine **rehberlik etmektir**. Rapor, kamu, özel sektör, sivil toplum ve akademik çevrelerden geniş bir katılım ve görüş birliği ile hazırlanmıştır.

Raporun ana bölümleri ve öne çıkan başlıkları aşağıdadır:

1. Mevcut Durum Analizi

• Dünyada Genel Durum:

- Havayolu ulaştırması, dünya ekonomisinin önemli bir parçası haline gelmiş olup, **küresel GSYH'ya 3,5 trilyon ABD doları katkı** sağlamakta ve **11,3 milyon kişiye doğrudan istihdam** olanağı sunmaktadır.
- 2019 yılında yolcu sayısı 4,5 milyarı aşmış, ancak **Pandemi nedeniyle 2020'de %60'tan fazla düşüş** yaşamıştır. Hava kargo taşımacılığı ise Pandemiden daha sınırlı etkilenmiştir.
- Sektörde **çevresel sürdürülebilirlik** önemli bir konu olup, 2050 yılına kadar "net sıfır karbon emisyonu" hedeflenmektedir. Hava araçları son 40 yılda yakıt tasarrufunda %70 artış, karbon monoksit emisyonunda %50, duman ve yanmamış hidrokarbona %90 azalma sağlamıştır.
- Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO), Avrupa Sivil Havacılık Konferansı (ECAC) ve Uluslararası Havalimanları Konseyi (ACI) gibi kuruluşlar, sektörde standart ve tavsiyeler belirlemektedir.

• Türkiye'de Genel Durum:

- 2003 yılından bu yana yapılan yapısal reformlar sayesinde havayolu ulaştırmasında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Uçak sayısı 2003'teki 162'den 2022'de 598'e, koltuk kapasitesi 27.599'dan 113.054'e, kargo kapasitesi ise 302.737 kg'dan 2.675.750 kg'a yükselmiştir.
- Pandemi etkisiyle yolcu trafiği 2019'daki 208 milyondan 2020'de 80 milyona gerilemiş, ancak 2021 itibarıyla toparlanma başlamıştır.

- Türkiye'nin dünya genelindeki yolcu taşımacılığı payı yaklaşık %2-2,5, OECD ülkeleri arasındaki payı ise %4,8 civarındadır. Hava kargo taşımacılığındaki payı ise 2015'ten 2020'ye artış eğilimini sürdürerek dünyada %3,81'e, OECD ülkelerinde %6,44'e yükselmiştir.
- 2022 yılsonu itibarıyla **sivil hava trafiğine açık havalimanı sayısı 57'ye** ulaşmıştır. 2003'te 2 merkez ve 26 noktadan iç hat uçuşları yapılırken, 2022'de 7 merkez ve 57 noktadan uçuşlar gerçekleştirilmektedir. Dış hat uçuşları ise 50 ülkede 60 noktadan 130 ülkede 342 noktaya ulaşmıştır.
- İstanbul Havalimanı, Sabiha Gökçen Havalimanı ve Antalya Havalimanı Avrupa'da ilk on içinde yer almaktadır.
- **Ulusal Politikalar**, Türkiye'yi bölgesel/uluslararası bir hava kargo, bakım-onarım ve aktarma merkezi yapmayı hedeflemektedir.

- **İlişkili Temel Alanlardaki Gelişmeler:**

- **Teknolojik gelişmeler ve beklentiler**, dijital dönüşüm, yapay zeka ve metaverse gibi konuları içermektedir.
- **İhracat ve e-ticaret** hacmindeki artış, hava kargo sektörünün önemini artırmaktadır.
- **Hava taşımacılığının çevresel etkileri** ve Karbon Dengeleme ve Azaltma Planı (CORSIA) gibi uluslararası programlar ele alınmaktadır. Sürdürülebilir Havacılık Yakıtı (SAF) üretimi ve kullanımı kritik öneme sahiptir.

2. Hedeflere Ulaşılmasının Önündeki Başlıca Sorunlar

Rapor, sektörün çok paydaşlı yapısı ve teknolojik gelişmelere hassasiyeti nedeniyle mevcut sorunların çözümünün kritik olduğunu belirtmektedir:

- **Mevzuattan Kaynaklanan Sorunlar:** İHA önleme sistemleri ve Jammer'lara yönelik mevzuat eksikliği, havacılık personeli görev tanımlarının yetersizliği, bölgesel havayolu taşımacılığını teşvik edici düzenlemelerin eksikliği.
- **Kurumsal Yapılanmadan Kaynaklanan Sorunlar:** Havacılık otoritesi organizasyon yapısının yetersizliği, kamu ve sektörel kuruluşlar arasında koordinasyon eksikliği, yönetim aksaklıkları, işletmelerin risk yönetimi stratejilerindeki eksiklikler.
- **İnsan Kaynaklarından Kaynaklanan Sorunlar:** SHGM'de nitelikli insan kaynağı eksikliği, sivil hava aracı üretim/tasarım/sertifikasyonda nitelikli personel yetersizliği, siber güvenlikte insan kaynağı eksikliği ve bilgi yetersizliği, havacılık eğitimlerinin nitelik standardında sorunlar, kamu personelinin düşük ücretleri nedeniyle özel sektöre geçişi.
- **Altyapıdan Kaynaklanan Sorunlar:** Sistemlerde ve yazılımlarda dışa bağımlılık, İHA-Savar sistemlerinin yetersizliği, siber güvenlik maliyetleri, birçok havalimanının talep yetersizliği nedeniyle verimsiz çalışması.

- **Diğer Sorunlar:** Özel girişimlerin yavaşlaması, sektörel verilerin açık olmaması, atık yönetimi hassasiyeti eksikliği, İHA'ların hava trafiğine güvenli entegrasyonu için tedbir eksikliği.

3. Plan Dönemi Perspektifi (2024-2028) ve Uzun Vadeli Hedefler (2053)

- **Uzun Vadeli Hedefler (2053):** Türkiye'nin uluslararası standartlarda, kaliteli, etkin, güvenli, konforlu, insana ve çevreye duyarlı ileri teknolojiye sahip altyapı ve sistemler ile nitelikli insan gücüne dayalı, **küresel ölçekte rekabet gücüne sahip saygın bir havacılık sektörüne sahip olması** hedeflenmektedir. 2053 yılına kadar 61 havalimanına ulaşılması, 581 milyon yolcu ve 11,8 milyon ton kargo elleçlenmesi beklenmektedir. Çevre dostu biyoyakıtların/sentetik yakıtların üretimi ve bölgesel hava kargo taşımacılığının geliştirilmesi de hedefler arasındadır.
- **On İkinci Plan (2028) Hedefleri:**
 - **Yolcu sayısı:** Yaklaşık 239 milyon (114 milyon iç hat, 125 milyon dış hat).
 - **Kargo taşımacılığı:** Yaklaşık 4,9 milyon ton (1,1 milyon ton iç hat, 3,8 milyon ton dış hat).
 - **İnsan kaynağının geliştirilmesi,** havacılık eğitimlerinin standartlaştırılması ve dijitalleştirilmesi.
 - **Yerli yazılım ve sistemlerin geliştirilmesi** ve bürokrasinin azaltılması.
 - Türkiye'nin uluslararası kuruluşlardaki **temsil gücünün artırılması.**
 - İkili havayolu taşımacılığı anlaşmalarının gözden geçirilmesi ve İstanbul Havalimanı kargo kapasitesinin etkin kullanımı.
 - **Bölgesel havayolu taşımacılığının geliştirilmesi** için hat bazlı destekler ve teşvikler.
 - **SAF üretimine ilişkin teşvikler** ve İHA/VTOL hava araçlarının üretimi ve kullanımının yaygınlaştırılması.
- **Temel Amaç ve Politikalar:** Havayolu ulaştırmasının ekonomik büyümeyi destekleyen stratejik rolü vurgulanmakta, **ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik** hedeflerine ulaşılması amaçlanmaktadır. **E-ticaretin hava kargo üzerindeki etkisi** dikkate alınarak mevzuatın bu yönde revize edilmesi gerektiği belirtilmiştir.
- **Uygulama Stratejileri ve Tedbirler:** İnsan kaynağının niteliğini artırma, mevzuat güncellemesi, dijitalleşmeyi yaygınlaştırma, sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşma, teşvik sistemlerini yeniden tasarlama ve havalimanı altyapı yatırımlarını gözden geçirme gibi alt başlıklar altında detaylı adımlar belirlenmiştir.

4. Önemli Projeler

- **Yeşil Havaalanı Projesi:** Havalimanlarının çevresel etkilerini azaltma ve Çevre Yönetim Sistemi kurma.

- **Yeşil Hava Yolu Projesi:** Havayolu şirketlerinin ve havalimanı işletmecilerinin emisyon azaltma çabalarını teşvik etme.
- **Kurumsal Dönüşüm Modeli ve Sivil Havacılıkta Dijital Dönüşüm Projeleri:** Kurumların organizasyon yapılarının ve personel niteliklerinin günümüz ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi, dijitalleşmenin sağlanması.
- **İstanbul Havalimanı:** Bölgenin önemli aktarma merkezlerinden biri olma özelliğine sahip, çevreci ve engelsiz operasyonlar.
- **Mikroalg Tabanlı Sürdürülebilir Biyo-Jet Yakıtı Projesi:** Yosun kaynaklarından biyo-jet yakıtı üretme hedefi.
- **Karbonsuz Havalimanı Projesi:** Havalimanlarında karbon yönetim sertifikasyonu (ACA) programı.
- **Elektrikli Araçlar Projesi:** Fosil yakıtlı araçların elektrikli araçlarla değiştirilmesi.
- **Sessiz Terminal Projesi:** Anons kirliliğini ortadan kaldırarak uçuş bilgi ekranlarının işlevselliğini artırma.

5. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla İlişkisi

Rapordaki hedefler, BM'nin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ile doğrudan ilişkilidir. Özellikle **Nitelikli Eğitim (4)**, **İnsana Yakınsır İş ve Ekonomik Büyüme (8)**, **Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (9)** ile **Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar (16)** hedefleriyle uyumludur.

6. Plan Hedeflerini Gerçekleştirmek İçin Önerilen Araştırmalar

- Pazar büyüklüğü ve paydaş ihtiyaçları analizi.
- İkili havayolu taşımacılığı anlaşmalarına yönelik strateji geliştirme.
- İnsan faktöründen kaynaklanan riskleri azaltmaya ve insan kaynağı kalitesini artırmaya yönelik araştırmalar.
- Dijital dönüşüm, yapay zeka, metaverse, siber güvenlik gibi teknolojik gelişmelerin sektöre entegrasyonu ve etkileri üzerine araştırmalar.
- Havalimanı verimliliği, turizm potansiyeli, SAF üretimi, e-VTOL araçları ve afet lojistiği konularında araştırmalar.

Rapor, Türkiye'nin havacılık sektöründe **sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşarak hem ekonomik hem de çevresel açıdan daha iyi bir konuma gelmesini** sağlamayı hedeflemektedir.

39. Hayvancılık ÖİK Raporu

Hayvancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Türkiye'nin On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlıkları kapsamında oluşturulmuştur. Raporun temel amacı, **hayvancılık sektörünün mevcut durumunu, Türkiye ve dünyadaki gelişmeleri değerlendirmek**, sorun alanlarını analiz etmek ve belirlenen stratejik amaç ve hedeflere ulaşmak için **politika ve eylemleri** ortaya koymaktır. Bu

rapor, kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve üretici örgütlerinin geniş katılımıyla hazırlanmıştır.

Raporun ana bölümleri ve öne çıkan başlıkları şunlardır:

1. Mevcut Durum Analizi

• Dünyada Hayvancılık Sektörü:

- Dünya nüfusu 2010-2021 yılları arasında %13,2 artış göstermiş, 2021 yılında 7,9 milyar kişiye ulaşmıştır. Nüfusun %43,2'si kırsal nüfustur, ancak kırsal nüfusta kıtaların çoğunda azalma eğilimi gözlenmektedir.
- Dünya hayvan varlığı (sığır, koyun, domuz, tavuk, arılı kovan) 2010-2021 döneminde artış eğilimi göstermiştir. Tavuk, arı ve keçinin sayısı en fazla artan türler olmuştur.
- Hayvansal üretim değeri 2021 yılında dünya tarımsal üretim değerinin yaklaşık %30,7'sini oluşturmuştur. Domuz eti, inek sütü, kanatlı eti ve sığır eti en büyük paylara sahiptir.
- **COVID-19 pandemisi ve Rusya-Ukrayna savaşı**, hayvancılık sektöründe yem, ilaç gibi temel girdilere erişimi kısıtlamış, işleme kapasitelerini düşürmüş, tüketici satın alma gücünü ve talebi azaltmıştır. Bu durum, **küresel gıda güvenliğini tehdit etmiş** ve fiyatlarda önemli artışlara neden olmuştur.
- **Küresel ısınma ve iklim değişikliği**, aşırı hava olayları ve kuraklık gibi çevresel değişimlerle hayvancılıkta önemli riskler ve belirsizlikler oluşturmaktadır. Tarım sektörü, hem iklim değişikliğinden etkilenmekte hem de sera gazı emisyonlarının önemli bir kaynağıdır.
- **Hayvan hastalıkları ve salgınlar** (örn. şap, kuş gribi, ASF) gıda güvenliğini tehdit eden önemli risklerdir. "Tek Sağlık Yaklaşımı" (insan ve hayvan sağlığı ile çevrenin birlikte ele alınması) giderek daha fazla önem kazanmaktadır.
- Alternatif proteinlerin geliştirilmesi (bitki bazlı süt ikameleri gibi) hayvancılık sektörü üzerindeki olası etkileri açısından gündemde yer almaktadır.

• Türkiye'de Hayvancılık Sektörü:

- Türkiye, 2021 yılı itibarıyla dünya koyun varlığında 6., sığır ve manda varlığında 19., keçi varlığında ise 20. sıradadır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvan ile arılı kovan sayısında Avrupa'da ilk sıradadır.
- 2010-2022 döneminde manda, koyun, kaz, keçi, arılı kovan, tavuk ve sığır varlıkları artış göstermiştir. Ancak 2022 yılında arılı kovan hariç tüm türlerde bir önceki yıla göre azalma görülmüştür.
- Kırmızı et üretimi 2010-2022 yılları arasında %97,9 artmıştır. Çiğ süt üretimi 2022 yılında 21,6 milyon tondur. Tavuk eti üretimi 2022'de 2,4 milyon ton ile rekor düzeye ulaşmıştır.

- Türkiye'de hayvansal ürün ihracatı 2022 yılında bir önceki yıla göre %17,3 artarak 2,9 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. İthalat ise aynı oranda artarak 1,1 milyar ABD doları olmuştur.
- Tarımın GSYH içindeki payı 2022 yılında %6,5 olarak gerçekleşmiştir. Tarım sektörü, Türkiye'nin önemli istihdam alanlarından biridir ve 2022 yılında toplam istihdamdaki payı %15,7'dir.
- **Hayvan Sağlığı ve Refahı:** Şap, kuduz, PPR gibi hastalıklarla mücadele edilmekte ve hayvan refahı standartları iyileştirilmeye çalışılmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı, hayvan hastalıklarıyla mücadelede ilaç izlenebilirliğini sağlamak için Elektronik Reçete, Veteriner İlaç Takip ve Aşı Takip Sistemlerini (İTS ve ATS) devreye almıştır. Türkiye veteriner ilaçlarında kendi kendine yeterli durumdadır, ancak hammadde bağımlılığı mevcuttur.
- **İslah Faaliyetleri:** Suni tohumlama uygulamaları yaygınlaştırılmakta, soy kütüğü ve genomik seleksiyon projeleri yürütülmektedir. Hastalıktan Ari İşletmelerin Desteklenmesi Projesi ile hastalıktan ari hayvan sayısı ve işletme sayısı artırılmaktadır.
- **Tarımsal Destekleme Politikaları:** Hayvansal üretime verilen destekleme miktarı On Birinci Kalkınma Planı döneminde %149 artarak 2023 yılında 11,9 milyar TL'ye yükselmiştir. Kırsal kalkınma yatırımları ve IPARD programları ile %50'ye varan hibe destekleri sağlanmaktadır.
- **Örgütlenme:** Tarımsal üretici örgütlerinin güçlendirilmesi ve pazarlama kabiliyetlerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir, ancak istenen etkinliğe ulaşılamamıştır.
- **Risk Yönetimi:** TARSİM (Tarım Sigortaları Havuzu) aracılığıyla devlet destekli hayvan hayat sigortası poliçe sayıları artmıştır.
- **Tarım Bilgi Sistemi ve İstatistik:** Tarımsal verilerin toplanması, analizi ve paylaşımı için bilgi sistemleri geliştirilmeye devam edilmektedir.
- **AB Uyum Çalışmaları:** Hayvancılık sektöründe AB mevzuatına uyum konusunda ilerlemeler kaydedilmiştir; hayvan tanımlama, kayıt altına alma, hastalıklarla mücadele ve hayvan refahı konularında çalışmalar sürdürülmektedir.
- **Ar-Ge ve Teknolojiler:** Yerli aşı üretimi, alternatif yem kaynakları, yurt içi damızlık üretim materyali ve etçi/kombine ırkların geliştirilmesi konularında Ar-Ge çalışmaları desteklenmektedir. Hayvan takip sistemleri gibi dijital teknolojilerin kullanımı yaygınlaştırılmaktadır.

2. Hedeflere Ulaşılmasının Önündeki Başlıca Sorunlar

Rapor, hayvancılık sektörünün temel sorunlarını vurgulamıştır:

- Hayvansal ürün ve girdi piyasalarının etkin izlenememesi.
- Kaliteli kaba yem yetersizliği ve nitelikli işgücü eksikliği.

- Genetik bozukluklar ve bulaşıcı hastalıklarla mücadelenin etkinleştirilememesi.
- Üretici örgütlenmesinin düşük seviyede olması.
- Hayvancılık politikalarının uzun vadeli olmaması ve sanayi ile bütünleşememesi.
- Sektörün **girdilerde dışa bağımlılığı** (yem hammaddesi, aşılar, damızlık hayvan).
- Üretim ve gıda maliyetlerinin yüksekliği, kayıt dışı üretim ve haksız rekabet.
- İklim değişikliği, AB Yeşil Mutabakatı gibi ek yükümlülükler ve tüketici alışkanlıklarının değişmesi gibi dış tehditler.

3. On İkinci Plan (2024-2028) Dönemi Perspektifi

- **Vizyon:** Girdi ve çıktı piyasalarındaki değişimleri izleyen, teknolojik gelişmeleri benimsemiş, iklim değişikliğine uyumlu, **hayvan refahını önceleyen ve çevre dostu üretim sistemlerinin hâkim olduğu**, girdilerde dışa bağımlılığı azalan, döngüsel ekonomi ilkelerini hayata geçiren, kaliteli ürünleri adil, izlenebilir ve sürdürülebilir arz zincirleri ile tüketicilere ulaştıran, yatırımcılar ve gençlerin ilgisinin yüksek olduğu bir hayvancılık sektörü oluşturmaktır.
- **Hedefler:**
 - İşletmelerin beklenmedik değişimlere karşı esnekliğini artırmak.
 - Çevre dostu üretim sistemleri ve uygulamalarına geçişi sağlamak.
 - Döngüsel ekonomi ilkelerini hayvansal ürün/gıda arz zincirlerinde hâkim kılmak.
 - Dış ticarete rekabet gücünü artırmak.
 - Sektörü gençler ve yatırımcılar için cazip hale getirmek.
 - Arz zincirlerini adil, izlenebilir ve sürdürülebilir kılmak.
- **Temel Amaç ve Politikalar:**
 - Hayvansal girdi ve ürün piyasalarında istikrarı sağlamak.
 - Stratejik kararların etkinliğini artırmak ve verilere ulaşımı kolaylaştırmak.
 - Ürün konseylerinin etkinliğini artırmak ve canlı hayvan borsaları kurmak.
 - Hayvancılık politikalarını bölgesel bazda ve uzun vadeli olarak oluşturmak.
 - Verimlilik ve kaliteyi artırmak için destekleri güncellemek, mera yetiştiriciliğini teşvik etmek, yerli ırkları ıslah etmek, buzağı kayıplarını azaltmak ve süt/et kalite standartlarını yükseltmek.
 - Hayvan sağlığı uygulamalarını etkinleştirmek (hastalık kontrolü, koruyucu hekimlik, hayvan hareketlerinin denetimi).
 - İşletmelerin ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğini güçlendirmek (girdi maliyetlerine karşı dayanıklılık, optimum işletme büyüklüğü).

- İşgücü mesleki yetkinliklerini artırmak.
- İklim değişikliğine uyum ve çevresel sürdürülebilirliği artırmak (atık yönetimi, emisyon azaltma).
- Hayvan ıslah çalışmalarını geliştirmek ve biyoteknolojik yöntemleri kullanmak.
- Ar-Ge çalışmalarını dışa bağımlılığı azaltacak konulara odaklamak (yerli aşı, yem hammaddesi, damızlık üretimi).
- Üretici ve mesleki örgütleri güçlendirmek.
- Eğitim, yayım ve danışmanlık faaliyetlerinin etkinliğini artırmak.
- Kayıt dışılığı azaltmak ve denetimleri etkinleştirmek.
- Pazarlama etkinliğini sağlamak, markalaşmayı ve coğrafi işaretleri yaygınlaştırmak.
- Gençleri sektöre çekerek kuşak değişimini sağlamak.

4. Sonuç ve Genel Değerlendirme

Rapor, **hayvancılık sektörünün sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulmasının kritik önemini** vurgulamaktadır. Geçmiş dönemden gelen dışa bağımlılık, uzun vadeli politika eksikliği, yem bitkisi yetersizliği ve verim-kalite düşüklüğü gibi yapısal sorunların devam ettiği belirtilmiştir. On İkinci Kalkınma Planı döneminde ise **destek sistemlerinin sadeleştirilmesi, arz zincirinin bütüncül olarak ele alınması, politikaların etki ve etkinliğinin izlenmesi ve bölgesel bazda tasarlanması** ön plana çıkarılmıştır. Sektörün geleceğe hazır hale gelmesi için dijital teknolojilerin kullanılması, vadeli işlem piyasalarından yararlanılması, iklim değişikliğine uyum ve dayanıklılığın artırılması hedeflenmektedir. Ayrıca, gençlerin sektöre ilgisinin artırılması ve kırsal altyapının iyileştirilmesi de temel vurgulardan biridir. Rapor, tüm paydaşların belirlenen stratejik amaç ve eylemlere uyumunun sektör başarısı açısından hayati olduğunu belirtmektedir.

40. İklim Değişikliğinin Sürdürülebilir Kalkınmaya Etkisi ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından **On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlıkları kapsamında** oluşturulan "**İklim Değişikliğinin Sürdürülebilir Kalkınmaya Etkisi Özel İhtisas Komisyonu Raporu**"dur. Raporun temel amacı, iklim değişikliğinin sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde değerlendirmek, mevcut sorunları analiz etmek ve belirlenen stratejik amaç ve hedeflere ulaşmak için politika ve eylemleri ortaya koymaktır. Bu çalışma, kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve üretici örgütlerinin geniş katılımıyla hazırlanmıştır.

Raporda ele alınan ana başlıklar ve öne çıkan bilgiler şunlardır:

• Mevcut Durum Analizi

- **Küresel Durum:** İklim değişikliği, insan kaynaklı sera gazı salımlarındaki artışla birlikte küresel sıcaklık ve deniz seviyelerinde yükselişe neden olmakta, aşırı hava

olaylarının sıklığını ve şiddetini artırmaktadır. **Paris Anlaşması**, küresel ortalama sıcaklık artışını sanayileşme öncesi seviyelerin **1,5°C oldukça altında tutmayı** hedeflemektedir. **Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM)**, Avrupa'nın 2050'ye kadar iklim nötr olmasını öngören önemli bir politikadır ve bu kapsamda **Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM)** ile ithal ürünlere karbon fiyatlandırması getirilmesi planlanmaktadır. Küresel iklim finansmanı artmakla birlikte, uyum için ayrılan finansman ihtiyacının gerisinde kalmaktadır.

- **Türkiye'deki Durum:** Türkiye, BMİDÇS, Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması'na taraf olarak küresel iklim mücadelesinde aktif rol almaktadır. Güncellenmiş **Ulusal Katkı Beyanı (NDC)** ile Türkiye, 2030 yılına kadar emisyonlarını referans senaryoya kıyasla **%41 azaltmayı ve 2053 yılında net sıfır emisyona ulaşmayı taahhüt etmiştir**. İklim değişikliğinin Türkiye üzerindeki olası etkileri arasında **su kaynaklarının kaybı, artan sıcaklıklar, kuraklık, toprak bozulması ve sel** gibi fiziksel etkiler öngörülmekte, tarımsal üretimde aksaklıklar ve orman yangınları şimdiden gözlenmektedir. Ülke içinde Sıfır Atık Projesi gibi ulusal uygulamalar ve sürdürülebilir finansman ekosistemini geliştirmeye yönelik mevzuat çalışmaları (örn. Yeşil Taksonomi) devam etmektedir.
- **Hedeflere Ulaşılmasının Önündeki Başlıca Sorunlar** Rapor, iklim hedeflerine ulaşılmasını engelleyen bir dizi sorun alanı belirlemiştir:
 - **Politika ve Mevzuat:** İklim politikalarında eşgüdüm eksikliği, uzun vadeli ve sektöre özel yol haritalarının yetersizliği.
 - **Veri Yönetimi:** Sağlıklı, karşılaştırılabilir ve erişilebilir veri eksikliği, yetersiz bilişim altyapısı ve raporlama bilgisi.
 - **Teknoloji:** Erken uyarı sistemleri ve afet yönetim teknolojilerinin yetersiz kullanımı, Ar-Ge eksiklikleri.
 - **Finansman:** Yeşil yatırımların izlenebilir olmaması, ulusal yeşil taksonomi ve yenilikçi finansman kaynaklarının yetersizliği.
 - **Uygulama:** Yerel düzeyde eylem planlarının uygulanmasında aksaklıklar, sektörler arası iş birliği eksikliği, fosil yakıtlara bağımlılık ve tarımda su israfı gibi çevresel sorunlar.
 - **İnsan Kaynağı ve Kurumsal Yapılanma:** İklim uzmanlığı ve yeşil mesleklerdeki insan kaynağı eksikliği, eğitim sisteminin dönüşen beceri ihtiyaçlarına uyum sorunları ve kurumsal yapılanmada yön birliği eksikliği.
 - **İletişim ve Bilinçlendirme:** İklim değişikliği bilincinin yetersiz olması, müfredatlarda konuya yeterince yer verilmemesi ve KOBİ'ler ile üreticiler arasında farkındalık eksikliği.
- **On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) Dönemi Perspektifi**

- **Vizyon:** 2053 itibarıyla net sıfır emisyonlara sahip, iklim değişikliği uygulamalarını kalkınma patikasına entegre etmiş, iklim değişikliğinin etkilerine uyumlu ve dirençli bir Türkiye oluşturmaktır.
- **Hedefler:** İklim dostu, düşük karbonlu bir kalkınma modeli oluşturmak; yasal ve kurumsal çerçeveyi güçlendirmek; yeşil ekonomi ve döngüsellik uygulamalarını entegre etmek; düşük karbonlu ve iklime dirençli yatırımları desteklemek; **yeşil finansman ekosistemini geliştirmek**; etki, etkilenebilirlik ve risk analizleri yapmak; bütüncül bir sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı geliştirmek; **afetlere karşı dirençli yapılar ve toplumlar oluşturmak** ve **adil dönüşümü merkezine alan bir iklim değişikliği stratejisi** benimsemektir.
- **Temel Amaç ve Politikalar:** Düşük karbonlu ekonomiye geçişi hızlandırmak, sürdürülebilir kalkınma ve iklim mücadelesi etkileşimini güçlendirmek, uyum çalışmalarını hızlandırmak ve toplumsal dirençliliği ile sosyal korumayı artırmak olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda **Emisyon Ticaret Sistemi (ETS) ve karbon fiyatlandırma araçları geliştirilmesi**, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği uygulamalarının yaygınlaştırılması, iklim dostu tarım modelleri (örn. **rejeneratif tarım**), su verimliliği, iklime dirençli kentsel altyapılar ve afetlere karşı erken uyarı sistemleri gibi somut tedbirler önerilmektedir.
- **Sonuç ve Genel Değerlendirme** Rapor, iklim değişikliğinin sürdürülebilir kalkınma ve insan refahı üzerindeki **kritik tehdidini** vurgulamaktadır. Türkiye'nin coğrafi konumu ve uluslararası taahhütleri göz önüne alındığında, iklim değişikliği ile mücadele ve uyum çabalarının **kapsamlı yol haritaları ve sektörel planlarla** desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir. Mevcut yapısal sorunların (veri eksikliği, finansman zorlukları, insan kaynağı yetersizliği) giderilmesi için **ölçülebilir, bilime dayalı ve tüm paydaşların iş birliği içinde olduğu bir iklim değişikliği yol haritasının hayata geçirilmesi** hayati önem taşımaktadır.

41. İmalat Sanayii Politikaları ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlıkları kapsamında oluşturulan "**İmalat Sanayii Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu**"dur. Raporun temel amacı, imalat sanayisinin ülkenin kaynak kullanımında verimlilik ve yüksek üretim sağlayarak **ekonomik büyümenin itici güçlerinden biri olmasını sağlamak**, mevcut sorunları analiz etmek ve belirlenen stratejik amaç ve hedeflere ulaşmak için politika ve eylemleri ortaya koymaktır. Bu çalışma, kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve akademik çevrelerin geniş katılımıyla hazırlanmıştır.

Raporda ele alınan ana başlıklar ve öne çıkan bilgiler şunlardır:

- **Giriş ve Kapsam:**
 - Rapor, imalat sanayisini etkileyen küresel gelişmeler ve eğilimleri, özellikle pandemi ve Rusya-Ukrayna savaşı gibi son yıllardaki etkileri ele almaktadır.

- **Yeşil ve dijital dönüşüm süreçlerinin ekonomiler üzerindeki dönüştürücü etkisi** değerlendirilmekte ve Türkiye'nin uluslararası rekabet gücünü artıracak politikalara yer verilmektedir.
- Devletin sanayi politikaları yol haritasını belirlemedeki rolü, piyasa düzenleyici ve piyasa aksaklıklarına çözüm üretici olarak vurgulanmıştır.
- **Mevcut Durum Analizi:**
 - **Küresel Durum:**
 - İmalat sanayisi katma değeri 2021'de 16.05 trilyon dolara ulaşarak küresel toplam hâsılâtın yaklaşık %17'sini oluşturmuştur.
 - **İkiz Dönüşüm (Yeşil ve Dijital Dönüşüm)** hız kazanmıştır. Paris Anlaşması ile Türkiye 2053'te karbon nötr olma hedefi belirlemiş, AYM ve SKDM ise AB ile ihracat yapan tüm sektörleri etkilemektedir. Özellikle emisyonu yüksek sektörlerde emisyon azaltıcı düzenlemeler ivedilikle uygulanmalıdır.
 - **Küresel değer zincirlerinde yeni yapılanmalar** ve kısalma eğilimleri gözlenmektedir. Ülkelerin, özellikle Çin'in, kritik minerallerin ve imalat sektörlerindeki ("tıkanma noktası" olarak) önemli konumları vurgulanmıştır.
 - **Beşeri sermayenin değişen imalat sanayisine uyumu** önemli bir zorluktur; şirketler beceri eksikliklerini ve yetenekleri çekememeyi dönüşümün önündeki en büyük engellerden biri olarak görmektedir.
 - **Uluslararası standartlar**, ürün uyumluluğu, maliyet etkinliği ve kalite açısından önem taşımaktadır. Türk Standardları Enstitüsü (TSE), ISO, IEC, CEN ve CENELEC'in tam üyesidir.
 - **Başarılı ülke uygulamaları** olarak Çin, AB ve ABD'nin imalat sanayii politikaları incelenmiştir. Çin'in "Made in China 2015" stratejisi ve devlet iştirakleri, AB'nin "EU Chips Act" ve "Green Deal Industrial Plan" ile ABD'nin "CHIPS and Science Act" ve "Inflation Reduction Act" programları öne çıkmaktadır.
 - **Türkiye'deki Durum:**
 - **Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı**, sanayinin gelişiminden, Ar-Ge ve inovasyon desteklerinden, sanayi bölgelerinin belirlenmesinden ve ürün güvenliği denetimlerinden sorumlu ana kurumdur.
 - **Ulusal Politikalar:** On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), imalat sanayiinin verimliliğini ve küresel rekabetçiliğini artırmayı, küresel değer zincirinde üst sıralarda yer almayı ve teknolojik dışa bağımlılığı azaltmayı hedeflemiştir. Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı ve Türkiye Sanayi ve Teknoloji Stratejisi de bu hedefler doğrultusunda uygulanmıştır.
 - **On Birinci Kalkınma Planı Dönemi Değerlendirmesi:**

- Küresel tedarik zinciri katılım endeksi Türkiye özelinde 2019 sonrası azalmaya devam etmiştir.
- Toplam Faktör Verimliliği (TFV) ortalama %0,61 artış göstermiştir.
- KOSGEB ve TÜBİTAK Ar-Ge destekleri, firmaların istihdam ve satışlarına pozitif etki yaratmıştır. Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payı 2021 itibarıyla %1,4'e yükselmiştir.
- Dijital altyapı yatırımları artmış, ancak dünya sıralamasında hala iyileştirilmesi gereken alanlar bulunmaktadır.
- Yeşil Mutabakat kapsamında Türkiye, çelik, alüminyum ve çimento sektörleri için düşük karbonlu yol haritaları oluşturma çalışmalarını sürdürmektedir. Ayrıca, "Yeşil Dönüşüm Destek Programı" ve TOBB Karbon Platformu gibi girişimler başlatılmıştır.
- Türkiye'nin imalat sanayisi katma değerinin GSYH içindeki payı 2021'de %22'ye ulaşarak 1990'lardaki en yüksek seviyesine dönmüştür. Dünya imalat sanayii katma değeri sıralamasında 12. sıraya yükselmiştir.

• **Hedeflere Ulaşılmamasının Önündeki Başlıca Sorunlar:**

- **Mevzuat ve Politika:** Teşvik sistemlerinin çok başlılığı, etki analizlerinin yetersizliği ve mevzuatın öngörülebilirliğinin azalması.
- **Kurumsal Yapı:** Küçük ölçekli ve kurumsallaşamamış şirketlerin (gerçek kişi ve limited şirketler) yüksek oranı, hızlı büyüyen girişimlerin ömürlerinin kısa olması.
- **İnsan Kaynakları:** Nitelikli insan kaynağı eksikliği, özellikle dijital becerilerde AB ortalamasının altında kalınması ve demografik gruplar arası beceri farklılıkları.
- **Altyapı:** Dijital altyapının yetersizliği ve teknoloji adaptasyonu konusundaki sorunlar.
- **Diğer Sorunlar:** Ar-Ge harcamalarının OECD ortalamasının altında kalması, bilimsel yayın sayısına göre patent üretiminin düşük olması (üniversite-sanayi işbirliği zayıflığı). Yabancı yatırım miktarının düşüklüğü ve imalat sanayiindeki payının az olması. Kaynakların verimsiz dağılımı ve sektöre giren yeni girişimlerin ortalama daha verimsiz olması gibi verimlilik dinamiklerinden kaynaklanan kronik sorunlar. İmalat sanayiinin toplam emisyonlardaki payının yüksekliği ve artan enerji fiyatları.

• **On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) Dönemi Perspektifi:**

- **Uzun Vadeli Hedefler (2053):** 2053 itibarıyla yüksek teknolojiye yatırım, Ar-Ge, mesleki eğitim ve insan kaynakları, sürdürülebilir kalkınma ve dijitalleşme ile Sanayi 4.0'ı benimsemiş bir Türkiye imalat sanayii hedeflenmektedir. Türkiye'nin imalat sanayii üretimi açısından dünyanın ilk 10 ülkesi arasına girmesi, GSYH içindeki payının %30'un üzerine çıkması, küresel dış ticaret hacmindeki

payının %5'in üzerine çıkması ve yüksek teknoloji üretim ve ihracatının OECD ortalamasının üzerine çıkması temel vizyondur.

- **2028 Yılı Hedefleri:** Teknolojik kapasiteyi artırma, Ar-Ge yatırımlarını GSYH'ye oranla %2'ye çıkarma, beceri eğitimi güçlendirme, dijital dönüşümü hızlandırma, sürdürülebilir ve yeşil üretim metotlarını teşvik etme, küresel tedarik zincirlerine daha üst sıralarda entegrasyonu sağlama ve KOBİ'lerin imalat sanayiindeki rolünü artırma hedeflenmektedir.
- **Temel Amaç ve Politikalar:** Yatırım yerlerinin geliştirilmesi, iş ve yatırım ortamının iyileştirilmesi, finansman süreçlerinin desteklenmesi, nitelikli beşeri sermayenin geliştirilmesi, rekabet gücünün ve dış ticaretin artırılması, etkin teşvik ve destekler sunulması, uluslararası yatırımların desteklenmesi, tedarik zincirinin geliştirilmesi, lojistik imkânlarının geliştirilmesi, enerji maliyetlerinin düşürülmesi, dijital ve yeşil dönüşümün desteklenmesi, Ar-Ge ve yenilikçi üretim süreçlerinin desteklenmesi, stratejik sektörlerin ve yerli üretimin desteklenmesi, kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ve verimliliğin artırılması temel politika alanlarıdır.
- **Uygulama Stratejileri ve Tedbirler:**
 - **"Şirketler İçin Hizmetler"** portalı üzerinden iş ve işlemlerin kolaylaştırılması.
 - **Taşınır rehni ve Makine Sicili sistemlerinin** aktif kullanımı.
 - **Kalkınma bankacılığı modelinin** kurgulanması ve dijital/yeşil finansman unsurlarının artırılması.
 - Gümrük uygulamalarının kolaylaştırılması, yeni ihracatçıların desteklenmesi ve **Türk Ticaret Merkezlerinin** artırılması.
 - Teşviklerin etkin analizinin yapılması ve sadeleştirilmesi.
 - Uluslararası yatırımları çekecek **dijital ve yeşil dönüşüm odaklı teşvik mekanizmaları** geliştirilmesi.
 - **KOBİ Yeşil Tedarik Destek Sistemi** oluşturulması ve hammadde/ara malı tedarik güvenliğinin sağlanması.
 - Yurtiçi ve yurtdışı yük taşımacılığında **demiryolu payının artırılması**, Lojistik Köy/Merkez projelerinin tamamlanması.
 - **Enerji verimliliği uygulamalarının zorunlu olarak teşvik edilmesi**, yenilenebilir enerji yatırımlarının artırılması, lityum pil/batarya üretiminin teşvik edilmesi.
 - **Yeşil dönüşüm alanındaki çalışmaların tek bir kurumun sorumluluğuna verilmesi** ve karar alma süreçlerinin hızlandırılması.
 - **Karbon ayak izi hesaplama ve doğrulama mekanizmaları, karbon borsası ve karbon muhasebesi uygulamalarının** geliştirilmesi.

- **AB Emisyon Ticaret Sistemi'ne uyumlu Ulusal Emisyon Ticaret Sistemi'nin hayata geçirilmesi.**
- **"Yeşil Üretim Destek Programı"** başlatılması.
- **Üniversite-sanayi iş birliğinin teşvik mekanizmalarıyla desteklenmesi,** 5G teknolojilerinin sanayide kullanımının sağlanması.
- **Kamu alımlarında yerli üretimin desteklenmesi** ve ithal bağımlılığın azaltılması.
- **Şirketlerin ortaklıklar geliştirmesinin teşvik edilmesi,** birleşme ve satın alma süreçlerinin kurumsallaştırılması.
- **Sanayi tesislerinin depreme dayanıklılık durumunun belirlenmesi ve "sanayi dönüşümü" projesi.**
- **Model Fabrikaların yaygınlaştırılması** ve KOBİ'lerin verimlilik artışına yönelik bütüncül politikaların geliştirilmesi.
- **Mesleki eğitimde kamu-özel sektör iş birliğinin artırılması** ve NEET gençlerin istihdama kazandırılması.
- **Planlı sanayi alanlarının artırılması,** OSB'lerin genişlemesinin kolaylaştırılması ve "Emlak Sanayi" modeli gibi yeni yaklaşımların hayata geçirilmesi.
- **Orta Anadolu'da (Ankara, Konya, Kayseri, Mersin) yeni bir sanayi havzası oluşturulması** önerisi.

- **Stratejik Planlama ve İzleme Birimi (SPİB)** kurulması önerisi, Pemandu (Malezya) ve Cabinet Office (İngiltere) modellerinden esinlenerek bakanlıklar arası ve kamu-özel iş birliğini sağlayacak, KPI'lar ile performansı izleyecek ve şeffaflığı artıracak bir yapı olarak sunulmuştur.

- **Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla İlişkisi:**

- Rapor, imalat sanayii politikalarının Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ile doğrudan ilişkili olduğunu belirtmektedir. Özellikle **SKA 4 (Nitelikli Eğitim), SKA 7 (Erişilebilir ve Temiz Enerji), SKA 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme), SKA 9 (Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı), SKA 12 (Sorumlu Tüketim ve Üretim), SKA 13 (İklim Eylemi) ve SKA 17 (Kalkınma İçin Ortaklık)** hedefleriyle uyum vurgulanmıştır.

- **Sonuç ve Genel Değerlendirme:**

- Rapor, Türkiye'nin imalat sanayii sektörünün geleceğini şekillendirmek için bir yol haritası sunmaktadır.
- **Dijital ve yeşil dönüşümün sektör üzerindeki kritik etkisi** ve bunların ayrılmaz iki kavram olduğu vurgulanmıştır.

- Belirlenen sorunların (mevzuat, kurumsal yapı, insan kaynakları, altyapı vb.) çözümüne yönelik kapsamlı politika ve tedbirler önerilmiştir.
- Bu planın başarılı bir şekilde uygulanmasının, Türkiye'nin imalat sanayii sektörünün gelişimini hızlandırması ve **küresel değer zincirinde daha yüksek bir konuma ulaşması** açısından hayati önem taşıdığı belirtilmiştir.

42. İnşaat, Mühendislik-Mimarlık, Teknik Müşavirlik ve Müteahhitlik Hizmetleri ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında **İnşaat, Mühendislik-Mimarlık, Teknik Müşavirlik ve Müteahhitlik Hizmetleri Özel İhtisas Komisyonu** çalışmaları sonucunda hazırlanmıştır. Raporun amacı, sektörün mevcut durumunu analiz etmek, sorunları ve çözüm önerilerini ortaya koymak ve plan dönemi için politika ve strateji teklifleri geliştirmektir.

Raporun Genel Değerlendirmesi ve Kapsamı: İnşaat sektörü, yapılı çevrenin inşasında temel bir rol oynayan, imalat, planlama, tasarım, yapım, onarım ve yenileme gibi farklı iş süreçlerini içeren karmaşık bir yapıya sahiptir. Raporda, inşaat sektörünün temel olarak yapım sektörü, yapı malzemeleri sektörü ve hizmet sektörü (mimarlık-mühendislik-müşavirlik) olmak üzere üç ana alt sektörden oluştuğu belirtilmiştir.

Mevcut Durum Analizi ve Temel Sorunlar:

- **Dünya ve Türkiye'de İnşaat Sektörü:**
 - Dünya genelinde inşaat sektörü, küresel gayri safi hâsıla içinde yaklaşık %13 paya sahip olsa da, iş verimliliği artışı diğer sektörlerin gerisinde kalmıştır. Yeşil Kamu Alımları (GPP) gibi sürdürülebilirlik yaklaşımları ve yaşam döngüsü değerlendirmesi ön plana çıkmaktadır. ABD ve AB'de de malzeme fiyatlarındaki artış ve nitelikli işgücü teminindeki zorluklar gibi sorunlar yaşanmaktadır.
 - Türkiye'de inşaat sektörü, COVID-19 pandemisi öncesindeki büyüme hızına henüz ulaşamamıştır. Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla (GSYH) içindeki payı düşüş eğilimindedir. Sektörde yüksek girdi maliyetleri, finansman sorunları ve talep yetersizliği gibi temel kısıtlayıcı faktörler bulunmaktadır. İstihdamda 2022'de toparlanma görülse de 2017 seviyesinin altındadır. Sektör güven endeksi düşük seyretmektedir.
- **Kentsel Dönüşüm:** Türkiye'nin bir deprem ülkesi olması nedeniyle, 6-7 milyon yapının dönüştürülmesi gerekmektedir. Kentsel dönüşüm, "yerinde", "gönüllü" ve "hızlı" ilkelerle yürütülmektedir. Maliyet düşürücü ve hızlı uygulanabilir olması nedeniyle güçlendirme seçeneklerinin teşvik edilmesi ve enerji verimliliği ile deprem güvenliği tadilatlarının eş zamanlı yapılmasının yaygınlaşması önerilmektedir.
- **Taahhüt İşleri:** Kamu İhale Kanunu kapsamındaki ihale usulleri, özellikle pazarlık usulünün yaygın kullanımı rekabeti sınırlamaktadır. Aşırı düşük teklif sorgulamalarında fiyat dışı unsurların yetersiz kullanımı, fiyat farkı hesaplama sorunları, geç ödemeler ve ödenek yetersizlikleri gibi problemler sektörün sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemektedir.

Sözleşme taraflarının eşitliği ilkesinin uygulamada tam olarak hayata geçirilemediği belirtilmektedir. Yerli malı kullanımının teşvik edilmesi önemlidir.

- **Teknik Müşavirlik Hizmetleri:** Sektörün en büyük sorunu, nitelikli ve deneyimli insan kaynağı yetersizliği, haksız rekabet ve kamu ihale mevzuatından kaynaklanan sıkıntılardır. Kamu yatırım programlarında teknik müşavirlik hizmetlerine yeterli düzeyde yer verilmemesi ve hizmet bedellerinin düşüklüğü sektörün gelişimini engellemektedir. Yurt içinde güçlenemeyen firmaların yurt dışında da güçlü olmasının zor olduğu vurgulanmıştır.
- **Yapı Denetim Sistemi:** Sistemin bilişim teknolojileriyle desteklenerek bütünleşik bir yapıya kavuşturulması önemli bir gelişmedir. Bina Kimlik Sertifikası uygulaması ile yapıların kullanım ömrü boyunca takip edilmesi hedeflenmektedir. Ancak yapı denetim firmalarının sürdürülebilirliği, yetersiz hizmet bedelleri ve zorunlu personel kriterleri gibi sorunlar bulunmaktadır. Denetçi yetkinliklerinin artırılması için eğitim programları gereklidir.
- **Yurt Dışı Müteahhitlik ve Teknik Müşavirlik Hizmetleri:** Türk müteahhitlik sektörü dünya genelinde önemli bir pazar payına sahiptir. Ancak yurt dışı projelerde Türk işgücü istihdamının önemli ölçüde azaldığı ve bunun nitelikli eleman kaybına yol açtığı belirtilmiştir. İşçi sorunlarına ilişkin hukuki ve sosyal güvenlik düzenlemeleri ihtiyacı vardır. Eximbank'ın finansman ve sigorta destekleri önemli olmakla birlikte, mevzuat değişiklikleri ile kapsamalarının genişletilmesi istenmektedir.
- **Döngüsel Ekonomi ve İklim Değişikliği:** İnşaat sektörü, hammadde kullanımı ve atık oluşumu bakımından merkezi bir konumdadır. Döngüsel ekonomiye geçiş, kaynakların verimli kullanılması ve atıkların azaltılmasını gerektirmektedir. Avrupa Yeşil Mutabakatı gibi küresel eğilimler, yüksek performanslı, düşük karbonlu yapı malzemelerinin üretimi ve neredeyse sıfır enerjili binaların (nSEB) yaygınlaşmasını zorunlu kılmaktadır. Yapıların yaşam döngüsü boyunca çevresel etkilerin azaltılması hedeflenmektedir.
- **Dijital Dönüşüm:** Sektörün dijitalleşmeden yeterince faydalanamadığı, ancak BIM (Yapı Bilgi Modellemesi) teknolojisinin tasarım, yönetim ve planlamada bütüncül bir araç olarak yaygınlaştığı belirtilmiştir. 3D baskı ve drone teknolojileri gibi yenilikler de fırsatlar sunmaktadır. Dijitalleşme için eğitim, mevzuat altyapısı ve Ar-Ge desteği gereklidir.
- **Mesleki Eğitim ve Yetkinlik:** Mühendislik ve mimarlık hizmetlerinde mesleki bilgi, tecrübe ve olgunluğa dayalı "yetkin mühendis" sistemlerinin kurulması ihtiyacı vardır. Japonya, ABD ve İngiltere'deki sertifika sistemleri örnek gösterilmiştir. Nitelikli işgücü açığı, iş sağlığı ve güvenliği bilinci ve yaşam boyu eğitim önem taşımaktadır. Mesleki Yeterlilik Belgesi sisteminin etkinliğinin artırılması ve teşvik edilmesi gerekmektedir.
- **Teknik Kural Külliyatı:** Yapıların kullanım ömrü boyunca beklenen performansı etkileyen yazılı kurallar bütünü olan teknik kural külliyatının bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. Mevcut durumda farklı kurumların yetkili olduğu ve koordinasyon eksikliklerinin yaşandığı belirtilmiştir. Eurocodes gibi uluslararası örnekler, entegre bir yapısal tasarım mevzuatının gerekliliğini göstermektedir.
- **2023 Kahramanmaraş Depremleri:** Depremler, mevcut yapı stokunun kırılganlığını ve kentsel dönüşümün aciliyetini bir kez daha ortaya koymuştur. Deprem raporları, teknik

kriterlere uyumsuzluk, yetersiz mühendislik hizmetleri, niteliksiz işgücü ve yapı denetim sistemindeki eksiklikler gibi temel sorunlara işaret etmektedir. Müteahhitlik yeterlilik sisteminin geliştirilmesi, güçlendirmenin teşvik edilmesi, binaların deprem dayanımını gösteren barkod sistemleri ve yetkin/uzman mühendislik sisteminin oluşturulması gibi öneriler sunulmuştur.

SWOT Analizi (GZFT): Raporda inşaat sektörünün **güçlü yönleri** (uluslararası deneyim, lojistik üstünlük, güçlü makine parkı, hızlı uyum yeteneği, dijital altyapı), **zayıf yönleri** (kurumsal yapılanma yetersizliği, mali yükler, Ar-Ge eksikliği, nitelikli işgücü yetersizliği, teknik müşavirlik firmalarının büyüklüğü), **tehditler** (ekonomik belirsizlikler, kamu ihalelerindeki sorunlar, fiyat farklarının yetersizliği, teknik eğitim kalitesinin düşmesi) ve **fırsatlar** (jeopolitik fırsatlar, kentsel dönüşüm, dijital dönüşüm, yenilenebilir enerji yatırımları, 2053 vizyon hedefleri) detaylı olarak ele alınmıştır.

Plan Dönemi Perspektifi (2024-2028): Sektörün uzun vadeli 2053 vizyonu, kaynaklarını verimli kullanan, sıfır karbon hedefine ulaşan, küresel ölçekte rekabetçi, kaliteli ve yüksek katma değerli hizmet üreten, işgücü dinamik ve cazip, çevre, toplum sağlığı ve iş güvenliğini öncelikli kılan bir sektör haline gelmektir. Plan dönemi hedefleri, bu vizyona ulaşmak için altı ana başlık altında toplanmıştır: Küresel ölçekte araştırma ve inovasyon yapabilen, dijitalleşmiş ve döngüsel ekonomiye uyumlu bir sektör; yurt dışında pazar payını artıran ve katma değeri yüksek işler yapan bir sektör; yetkin insanlar tarafından tercih edilen, yüksek iş güvenliği ortamı sağlayabilen bir sektör; gelişen inşaat ekosistemine ayak uydurabilecek yeni politikalar üretebilen bir sektör; tutarlı ve dengeli bir mevzuat altyapısına sahip bir sektör; ve maliyet artışları, geç ödemeler, iş kazaları gibi kronik sorunların çözümlendiği bir sektör. Bu hedeflere yönelik olarak yedi stratejik bileşen (Sürdürülebilir Yapılı Çevre ve Döngüsel Ekonomi, Nitelikli İşgücü, İnovasyon, Yurt Dışına Atılım, İş Sağlığı ve Güvenliği, Rekabet Ortamı, Teknik Müşavirlik Hizmetleri) için temel amaçlar, politikalar ve tedbirler belirlenmiştir.

Rapor, sürdürülebilir bir inşaat endüstrisi için tüm paydaşların işbirliği içinde hareket etmesi ve dijital dönüşüm, yeşil dönüşüm ve mesleki yeterlilik gibi alanlarda önemli adımlar atması gerektiğini vurgulamaktadır.

43. İş Sağlığı ve Güvenliği Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) çerçevesinde hazırlanan **İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) Çalışma Grubu Raporu**'dur. Raporun temel amacı, sektörün mevcut durumunu analiz etmek, karşılaşılan sorunları ve bunlara yönelik çözüm önerilerini sunmak, ayrıca plan dönemi için politika ve strateji teklifleri geliştirmektir.

İş Sağlığı ve Güvenliğinin Tanımı ve Önemi İş sağlığı ve güvenliği, çalışma ortamı, koşulları ve ilişkileri temelinde çalışanların biyopsikososyal iyiliğinin sürdürülmesi, olası tehlikelerin ortadan kaldırılması veya azaltılması ile risklerin önlenmesini kapsayan bütünsel ve ortak değerler temelli sistemli ve bilimsel bir çalışma bütünüdür. Bu multidisipliner alan, işveren, çalışan, ilgili örgütler, meslek kuruluşları ve devlet gibi tüm tarafların katılımını gerektirir. İSG çalışmalarının öncelikli amacı, iş kazaları, işle ilgili hastalıklar ve meslek hastalıklarının önlenmesi yoluyla iş gücü ve iş

günü kayıplarını azaltarak verimliliği artırmaktır. Sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamı, çalışma hayatının öncelikli şartı ve tüm sosyal tarafların ortak sorumluluğudur.

Dünya ve Türkiye'de İSG'ye İlişkin Mevcut Durum

• Dünyada Genel Durum:

- Küresel olarak her gün yaklaşık 1 milyon iş kazası yaşanmakta, iş kazası ve meslek hastalıkları sonucunda her yıl 2,3 milyon insan hayatını kaybetmektedir.
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 2003 yılından bu yana her yıl 28 Nisan'da Dünya İSG Günü'nü kutlamaktadır. COVID-19 salgını, 2020 ve 2021 Dünya İSG Günlerinin ana teması olmuş, pandemiyle mücadelede İSG'nin ve dayanıklı İSG sistemlerinin önemi vurgulanmıştır.
- Haziran 2022'de ILO, "sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamını" işyerinde temel ilke ve haklar çerçevesine ekleyerek tarihi bir karar almıştır.
- G20 İş Sağlığı ve Güvenliği Ağı, 2015 yılında Türkiye'nin G20 dönem başkanlığında kurulmuş olup, iyi uygulamaların ve bilgi paylaşımının sağlanmasını amaçlamaktadır. 2021 yılı G20 Çalışma ve İstihdam Bakanları Bildirgesi'nde "sağlıklı ve güvenli çalışma koşullarının insana yakışır işlerin temelini oluşturduğu" tekrar vurgulanmıştır.
- Hedef Sıfır (Vision Zero) yaklaşımı, güçlü bir önleme kültürüyle iş kazaları ve meslek hastalıklarıyla mücadele etmeyi hedefleyen, sağlık, güvenlik ve refahı içeren üç boyutlu dönüşümsel bir harekettir.
- Avrupa İş Sağlığı ve Güvenliği Ajansı (EU-OSHA), 2020-2022 yılları arasında işle ilgili kas-iskelet sistemi hastalıklarını (KİSH) konu edinen "Sağlıklı İşyerleri Yüğü Hafifletir" kampanyasını yürütmüştür. 2023-2025 kampanyasının konusu ise "Dijital çağda sağlıklı ve güvenli çalışma" olarak belirlenmiştir.

• Türkiye'de Genel Durum:

- 2012 yılında yürürlüğe giren 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, Türkiye'de bağımsız bir İSG mevzuatı niteliğindedir ve kamu-özel sektör ayrımı olmaksızın tüm işyerlerinde İSG yükümlülüklerinin uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu kanunla risk değerlendirmesi, sağlık gözetimi, acil durum planları gibi birçok yeni yükümlülük getirilmiştir.
- Ülkemizde çalışan sayısı 2013'te 12.363.785 iken 2021'de %30,8 artışla 16.169.679'a ulaşmıştır. İş kazası geçiren sigortalı sayısı da aynı dönemde 191.389'dan 511.084'e yükselmiştir.
- Türkiye'de 100 bin işçide ölümlü iş kazası oranı 2013'te 9,98 iken 2021'de %28,1 azalarak 7,18'e gerilemiştir, ancak diğer ülkelere kıyasla hala daha yüksek seviyededir. Ölümlü olmayan iş kazası sayısında ise Türkiye'de artış yaşanmıştır, bu durumun veri toplama kapasitesinin artmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

- En fazla ölümlü iş kazası 2021 yılında kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı sektöründe yaşanmıştır. Ölümlü iş kazalarının en çok yaşandığı yaş aralığı 41-50 yaştır. İş kazalarından ölümlerin en fazla gerçekleştiği işyerleri 21-49 çalışanı olan işyerleridir.
- Meslek hastalığı sayısı ülkemizde beklenenin çok altında seyretmektedir (700-1.200 aralığı beklenirken, SGK verilerine göre 2019'da 1.091, 2021'de 1.209'dur). Meslek hastalıkları en sık nitelik gerektirmeyen mesleklerde tespit edilmiştir.

Türkiye'deki İSG Sisteminin Yapısı ve Sorunlar

- **Sorumlu Kurum ve Kuruluşlar:** Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu, Mesleki Yeterlilik Kurumu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi) ile Sağlık Bakanlığı ve diğer bakanlıklar (Sanayi ve Teknoloji, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği, Milli Eğitim) İSG alanında görev ve sorumluluklara sahiptir.
- **11. Kalkınma Planı Dönemi Değerlendirmesi (2019-2023):** Bu dönemde İSG kültürü yaygınlaştırılması, bilgi yönetim sistemleri geliştirilmesi (İSG-KÂTİP), hizmet niteliğinin artırılması ve kamuda İSG hizmetlerinin uygulanması gibi alanlarda önemli faaliyetler yürütülmüştür. Özellikle İSG-KÂTİP uygulamasının güncellenerek tüm İSG hizmetlerinin tek çatı altında toplanması önemli bir başarıdır.
- **Hedeflere Ulaşılmamasının Önündeki Başlıca Sorunlar:**
 - **Mevzuattan Kaynaklanan Sorunlar:** 50'den az çalışanı olan az tehlikeli işyerleri için İSG profesyoneli görevlendirme yükümlülüğünün defalarca ertelenmesi. Farklı kurumlarca yayımlanan mevzuatların çelişmesi ve sıkça değiştirilmesi. İşveren eğitimlerinin mevzuatta düzenlenmemiş olması. Çalışmaktan kaçınma hakkının çalışanlarca tam olarak kullanılamaması. Mali kaynak oluşturmadaki zorluklar. Tehlikeli ve çok tehlikeli işlerde mesleki yeterliliklerdeki eksikler. KOBİ'ler için mevzuatın uygulama zorluğu.
 - **Kurumsal Yapılanmadan Kaynaklanan Sorunlar:** Eğitim, mevzuat ve denetimlerin farklı birimler tarafından yürütülmesi nedeniyle iletişim ve koordinasyon eksiklikleri. İş Sağlığı ve Güvenliği Araştırma ve Geliştirme Enstitüsü Başkanlığı (İSGÜM) kapasitesinin geliştirilmesi ihtiyacı. Uygulamanın izlenmesi için veri toplama ve değerlendirmedeki zorluklar.
 - **İSG Hizmetlerinin Sunumu Kapsamındaki Sorunlar:** Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimlerinin (OSGB) amaca uygun hizmet sunmaması ve hizmet kalitesinin ölçülmesi ihtiyacı. İSG profesyonellerinin bağımsız çalışma özelliğinin olmaması ve işverene bağımlılık sorunları. İSG profesyonellerinin bilgi ve uygulama becerilerinin artırılması gerekliliği. Rehberlik ve danışmanlık mekanizmalarının yetersizliği.
 - **İşbirliği, Koordinasyon ve Güvenlik Kültürü Kapsamındaki Sorunlar:** İSG kültürünün bireyler, kurumlar ve toplum düzeyinde yeterince geliştirilememesi.

Tüm kurum ve paydaşlar arasında etkili iletişim, işbirliği ve koordinasyon eksikliği. Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Konseyi'nin etkinliğinin azalması.

- **İSG Eğitimi Alanındaki Sorunlar:** Her seviyedeki eğitim müfredatı içerisinde İSG konularının yeterince yer almaması. Nitelikli işgücü açığı.
- **Meslek Hastalıkları Alanındaki Sorunlar:** Meslek hastalıkları hastanelerinin bölgesel olarak sayıca yetersiz bulunması. Meslek hastalıklarının tespitinde yaşanan zorluklar ve bildirimin yetersizliği.

On İkinci Plan Dönemi Perspektifi (2024-2028)

- **Uzun Vadeli Hedefler:** İş kazası ve meslek hastalıklarının yaşanmadığı, dünyada gelişmelere öncü olan, sağlıklı ve güvenle üreten ve büyüyen müreffeh bir Türkiye hedeflenmektedir. Bu vizyon, önleyici yaklaşıma dayalı güçlü bir İSG kültürünün yaygınlaştırılması, küresel rekabetçilik, kaliteli ve yüksek katma değerli hizmet üretimi ile çevresel sürdürülebilirliği içermektedir.
- **2028 Yılı Hedefleri:**
 - İSG hizmetleri daha etkin ve verimli hale getirilecektir.
 - İş kazası ve meslek hastalıklarının tespiti ve bildirimi süreçleri iyileştirilerek, İSG alanında koruyucu önleyici faaliyetler artırılabilecektir.
 - İş sağlığı ve güvenliği alanındaki yetkili ve sorumlu kurumların kapasiteleri ile insan kaynağının yetkinlikleri yükseltilecektir.
 - İş sağlığı ve güvenliği alanında yerli üretim ile dijital ve teknolojik çözümler teşvik edilecek ve yaygınlaştırılması sağlanacaktır.
- **Temel Amaç ve Politikalar:** Bu hedeflere ulaşmak için dört temel amaç, 14 politika ve 60 tedbir belirlenmiştir. Öne çıkan bazı politika ve tedbirler şunlardır:
 - **İSG Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi:** OSGB'lerin personel sağlayan şirket konumundan çıkarılması, kalite yönetim sistemine geçiş, İSG profesyoneli görevlendirmesinin işyerinin kendi bünyesinden yapılmasının teşvik edilmesi. Denetleyici ve rehberlik eden kurumların etkinliğinin artırılması, iş müfettişi sayısının artırılması ve cezai yükümlülük uygulamalarının etkinleştirilmesi. Salgın sonrası çalışma ortamlarının yeniden değerlendirilmesi ve İSG mevzuatının uzaktan çalışma modelleri dikkate alınarak geliştirilmesi. Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Konseyi'nin tekrar hayata geçirilmesi.
 - **İş Kazası ve Meslek Hastalıklarının Önlenmesi, Saptanması, Bildirilmesi Süreçlerinin İyileştirilmesi:** İş kazaları ve meslek hastalıkları konusunda bilimsel danışma kurulları oluşturulması, bildirim süreçlerinin iyileştirilmesi, meslek hastalıkları uzman sayısının artırılması ve Sağlık Bakanlığı ile ÇSGB arasında veri havuzu oluşturulması. Çalışan İSG eğitimlerinin etkinliğinin artırılması.
 - **İSG Alanında İnsan Kaynakları Politikaları Geliştirilmesi:** Kamu kurumlarında İSG teşkilatlanma altyapısının hazırlanması, İSG profesyonellerinin yetkinliklerinin

artırılması, sektörel uzmanlaşmanın benimsenmesi, uygulamalı sınavların getirilmesi. İşverenlere İSG riskleri hakkında bilgilendirme ve eğitimler verilmesi, farklı disiplinlerin (psikolog, ergonomist) rolünün geliştirilmesi.

- **İSG Alanında Yerli Üretimin Artırılması:** Kişisel Koruyucu Donanım (KKD) ve ürünlerin yerli üretimini artırmak için fizibilite çalışmaları yapılması, uluslararası geçerliliği olan sertifika eğitimlerinin ülkemizde sağlanması. Yapay zekâ ve benzeri dijital ve teknolojik çözümlerin teşvik edilmesi.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla İlişki Raporda belirtilen plan dönemi hedefleri ve tedbirleri, Birleşmiş Milletler'in 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile uyumludur. Özellikle **SKA 3 (Sağlık ve Refah)** altındaki tehlikeli kimyasallar ile hava, su ve toprak kirliliğinden kaynaklanan ölüm ve hastalık sayısının azaltılması hedefi ve **SKA 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme)** altındaki tüm işçilerin güvenli ve emniyetli çalışma ortamlarının teşvik edilmesi hedefiyle doğrudan ilişkilidir. İSG profesyonellerinin niteliklerinin artırılması, koruyucu önleyici faaliyetler ve sağlıklı veri kullanımı bu hedeflere ulaşmada kritik rol oynayacaktır.

Sonuç olarak rapor, Türkiye'de İSG alanında elde edilen ilerlemelere rağmen, iş kazası oranlarının hala gelişmiş ülkeler seviyesine erişemediğini ve meslek hastalıkları tespitinde önemli eksiklikler olduğunu vurgulamaktadır. Belirlenen sorunlara yönelik politika ve tedbirlerin tüm paydaşlar tarafından benimsenerek hayata geçirilmesiyle, İSG alanındaki sorunların giderilmesi ve ülkenin refahına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

44. İş ve Yatırım Ortamının İyileştirilmesi ÖİK Raporu

Bu rapor, Türkiye'nin On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlık çalışmaları kapsamında oluşturulan **İş ve Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Özel İhtisas Komisyonu** tarafından hazırlanmıştır. Amacı, Türkiye'nin iş yapma olanaklarını geliştirerek firmaların rekabet gücünü artırmak, daha fazla Uluslararası Doğrudan Yatırım (UDY) çekmek ve böylece ekonomik büyümeyi desteklemek için politika önerileri sunmaktır.

Raporun Ana Bölümleri ve Bulguları:

1. Dünyadaki Durum (Küresel Eğilimler ve UDY Gelişmeleri):

- **Genel Eğilimler:** Raporda, küresel ekonomik, sosyodemografik, teknolojik, siyasi ve çevresel eğilimler incelenmektedir. Bunlar arasında yaşlanma süreci, kentleşme, insan hareketliliği ve göç, teknolojik gelişme ve dijitalleşme, çevresel hassasiyetin artması ve yeşil dönüşüm ile siyasi sistemlerdeki değişim dinamikleri yer almaktadır.
- **Önemli Küresel Olayların Etkisi:** Covid-19 pandemisi ve Rusya-Ukrayna savaşı gibi olaylar, küresel tedarik zincirlerinin yeniden yapılanmasına yol açmış, bölgeselleşme ve "yakın ülkelerden tedarik" (near-shoring) veya "dost ülkelerden tedarik" (friend-shoring) gibi yaklaşımları gündeme getirmiştir. Bu durum, **UDY akışlarını ve iş yapma biçimlerini** önemli ölçüde etkilemiştir.

- **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar (UDY):** Küresel UDY girişleri 2020'de %44 düşüşle 962 milyar dolara gerilemiş, ancak 2021 ve 2022'de sırasıyla 1,5 trilyon ve 1,3 trilyon dolar ile Covid-19 öncesi seviyelere yaklaşmıştır. **Gelişmekte olan ülkeler, Covid-19 sonrası dönemde yatırım destinasyonu olarak göreceli cazibelerini artırmışlardır;** 2022'de küresel UDY akışlarının %71'i gelişmekte olan ülkelere yönelmiştir. **Sıfırdan yatırımlarda (greenfield)** bir artış gözlenirken, enerji ve gaz tedariki, elektronik ve elektrikli ekipmanlar, bilgi ve iletişim gibi sektörler öne çıkmıştır. Ayrıca, **Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ile ilgili sektörler,** özellikle yenilenebilir enerji, son yıllarda küresel UDY akımlarında dikkat çekmektedir.
- **Uluslararası Yükümlülükler:** Türkiye'nin uluslararası yükümlülükleri arasında **Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi (SKA), BEPS (Vergi Matrahı Aşınması ve Kâr Aktarımı) Konusunda Kapsayıcı Çerçeve ve Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ile Avrupa Yeşil Mutabakatı** yer almaktadır. Özellikle **Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM),** uluslararası ticareti ve yatırımları etkileme potansiyeline sahiptir.

2. Türkiye'deki Durum:

- **Tarihsel Gelişim:** Türkiye'de iş ve yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik politikalar 1980'lerden itibaren ekonomik liberalizasyonla başlamış, 2000'li yıllarda rekabet gücünü artırma hedefiyle belirginleşmiş ve kurumsallaşmıştır. **YOİKK ve Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi** gibi yapılar kurulmuştur.
- **Göstergeler ve Uluslararası Konum:** Türkiye'nin İş Yapma Kolaylığı Endeksi'ndeki sıralaması 2010'daki 60. sıradan 2020'de 33. sıraya yükselmiştir. Ancak Dünya Bankası bu raporlamayı durdurmuştur. Küresel UDY akışlarındaki Türkiye'nin payı 2022 sonunda %1.0 düzeyinde gerçekleşmiştir ve **%1.5 hedefine ulaşmak için ciddi atılımlara ihtiyaç duyulmaktadır.** Türkiye'ye gelen UDY'lerin önemli bir kısmını gayrimenkul edinimi yoluyla gerçekleştiren yatırımlar oluşturmaktadır (%46.9).
- **İnsan Kaynakları ve Altyapı:** Nitelikli insan kaynağına erişim ve altyapı eksiklikleri Türkiye için önemli gelişim alanlarıdır.
- **2023 Deprem Felaketleri:** Şubat 2023'teki deprem felaketlerinin özellikle bölgedeki sosyoekonomik yaşam, işgücü ve değer zincirleri üzerinde önemli etkileri olmuştur. Raporda, afetlere karşı dayanıklılığın artırılması gerektiği vurgulanmaktadır.

3. On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) Perspektifi:

- **Amaç:** Plan dönemindeki temel amaç, makroekonomik belirsizliklerin giderilmesinin yanı sıra, iş ve yatırım ile ilgili süreçlerin kolaylaştırılması ve maliyetlerin azaltılması temelinde yapısal değişimin bir üst merhaleye taşınmasıdır.
- **Temel Hedefler (2028 Yılı):**

- Küresel UDY pazarından %1.5 pay almak.
- Uluslararası iş yapma ve rekabet endekslerinde ilk 25'te yer almak.
- İhraç edilen ürünlerde yüksek teknolojlili ürünlerin payını %8'e çıkarmak.
- Türkiye'nin üretim, ihtisaslaşmış hizmetler, finans ve lojistik alanlarında **uluslararası ve bölgesel merkez olma kapasitesini geliştirmek.**

- **Uygulama Stratejileri ve Tedbirler:** Rapor, bu hedeflere ulaşmak için yedi ana strateji ve tedbir önermektedir:

1. **İş ve Yatırımla İlgili İşlemlerin Sadeleştirilmesi:** Mevzuatın sadeleştirilmesi, izin ve ruhsat işlemlerinin çevrimiçi platformlara taşınması, uluslararası sermaye hareketlerinin serbestisini sağlamak.

2. **Düzenleyici Öngörülebilirliğin Sağlanması:** Düzenlemelerin etki değerlendirmesi ve özel sektörle istişare edilerek hazırlanması, **düzenleyici kum havuzları (regulatory sandboxes) oluşturulması.**

3. **Nitelikli İnsan Kaynağına Erişimin İyileştirilmesi:** Özel sektörde, kritik değer zincirleri ve teknolojilerde araştırmacı ve nitelikli insan gücünün geliştirilmesi, eğitim-sanayi iş birliğinin artırılması, **kadınların işgücüne katılımının kolaylaştırılması, Start-up Vize Programı** gibi uygulamalarla nitelikli işgücü ve girişimci çekim merkezi olmak.

4. **İş ve Yatırım Ortamında Dönüşüm Sağlanması:** Ar-Ge ve yenilik destek sistemlerinin yeniden yapılandırılması, dijital ve yeşil dönüşüm için kaynak bilgi portalı oluşturulması, ulusal dijital standartların belirlenmesi, bulut bilişim ve veri merkezi yatırımlarının teşvik edilmesi, **AB mevzuatına uyum yoluyla yeşil ve dögüsel ekonominin desteklenmesi.**

5. **Türkiye'nin Katma Değeri Yüksek Değeri Zincirlerinde Konumunun Güçlendirilmesi:** Kritik değer zincirleri ve teknolojiler için kamu-özel sektör iş birliğiyle gelişme stratejileri belirlenmesi, teşviklerin bu alanlara yönlendirilmesi, ikili/çok taraflı ticaret anlaşmalarının güncellenmesi.

6. **Altyapının Geliştirilmesi:** Planlı sanayi, turizm, sağlık ve sosyalleşme alanlarının ve altyapısının afet dayanıklılığı ve dönüşüm ihtiyaçları göz önünde bulundurularak geliştirilmesi, demiryolu ve denizyolu taşımacılığının iyileştirilmesi, fiber altyapı eksikliğinin giderilmesi.

7. **Yönetişim ve Risk Yönetiminin Etkinleştirilmesi:** YOİKK yapısının gözden geçirilerek etkinleştirilmesi, Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisinin güçlendirilmesi, sektörel/tematik bazda Bakanlıklar üstü görev gruplarının oluşturulması, kamu kurumlarındaki verilerin kamuoyunun bilgisine sunulması, makroekonomik öngörülebilirliğin güçlendirilmesi, hammadde ve ara malı tedarikinin sürdürülebilir kılınması, ulusal ve yerel afet dayanıklılık stratejilerinin oluşturulması.

Sonuç: Rapor, Türkiye'nin iş ve yatırım ortamını iyileştirme çabalarının, küresel ekonomik ve siyasi değişimlere, dijital ve yeşil dönüşüm süreçlerine ve doğal afet risklerine uyumlu bir şekilde **niteliksel olarak ileri taşınması gerektiğini** vurgulamaktadır. Önerilen politikaların, Türkiye'nin kalkınma hedeflerine ulaşmasında, ekonomik büyümeyi, teknolojik gelişmeyi, istihdamı, ihracatı

ve verimliliği artırarak rekabetçi, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir yapı oluşturmada önemli bir rol oynayacağı öngörülmektedir.

45. İşgücü Piyasası ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanan ve On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında işgücü piyasasına yönelik politika ve tedbirleri belirlemeyi amaçlayan "**İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Raporu**"dur. Raporun temel amacı, ülkemizin istikrarlı, yüksek büyüme ve kalkınma hedeflerine hizmet etmek üzere işgücü piyasasının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi için bir yol haritası sunmaktır. Bu çerçevede, 2053 Türkiye Sanayi ve Teknoloji Sektörü Vizyonu ile Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi'nin istihdama yönelik hedefleri de dikkate alınmıştır.

Raporun ana bölümleri ve öne çıkan başlıkları şunlardır:

1. Yönetici Özeti ve Temel Sorun Alanları: Rapor, Türkiye işgücü piyasasının On İkinci Kalkınma Planı dönemindeki temel sorun alanlarını **beş tema** üzerinden ele almıştır:

- **Dijital ve yeşil dönüşümün (ikiz dönüşümün) işgücü piyasasına etkileri:** Yapay zekâ ve dijital teknolojilerin yarattığı fırsatlardan yararlanılması ve zorlukların üstesinden gelinmesi için tüm paydaşların iş birliği vurgulanmıştır. Çevre dostu ve yüksek beceri gerektiren işlerin istihdam potansiyeli ve adil geçiş gündemi ele alınmıştır.
- **Uluslararası göç politikalarının işgücü piyasasına etkileri:** Yabancı işgücünün kayıtlılık, ücret, çalışma koşulları ve sosyal uyum gibi faktörler çerçevesinde işgücü piyasasındaki konumunun belirlenmesi ve nitelikli işgücünün ülkede kalması, beyin göçünün önlenmesi önemine değinilmiştir.
- **Özel gereksinimli grupların işgücü piyasasına uyumu:** Kadınlar, çocuklar, gençler, mevsimlik tarım işçileri, platform çalışanları, yaşlı işgücü ve engelliler gibi özel politika gerektiren grupların işgücü piyasasından dışlanmasını önlemek için pasif ve aktif işgücü piyasası politikalarının etkinleştirilmesi ve yaşam boyu bir bakış açısı benimsenmesi vurgulanmıştır.
- **Kamu personel rejiminin geliştirilmesi:** Kamu personel yönetiminde reform eğilimi, kamusal istihdamın geleceği, kamu çalışanlarının motivasyonunun ve hizmet sunumunda verimliliğin artırılması, insan kaynakları kapasitesinin güçlendirilmesi ve teknolojik ilerlemeler doğrultusunda eğitimlerin çeşitlendirilmesi hedeflenmiştir.
- **Sosyal diyalogun ve toplu pazarlık kurumunun geliştirilmesi:** İnsana yakışır işin güvence altına alınmasında ve çalışma ilişkilerinin istikrara kavuşturulmasında bu kurumların rolü üzerinde durulmuş; temsil yetkisi, uyuşmazlıkların çözümü, kamu görevlilerinin toplu pazarlık ve grev hakları gibi konular tartışılmıştır.

2. Mevcut Durum Analizi:

- **Küresel Görünüm:** Covid-19 pandemisi, Rusya-Ukrayna çatışması, enerji ve gıda fiyatlarındaki artışlar küresel işgücü piyasalarını olumsuz etkilemiş, istihdam artışını

yavaşlatmış ve gelir eşitsizliklerini derinleştirmiştir. Kadınlar ve gençler işgücü piyasasında daha kötü durumda olup, çocuk işçiliği de önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Sosyal koruma kapsamının yetersizliği ve kayıt dışı istihdamın yaygınlığı dikkat çekmektedir. Dijitalleşme yeni işler yaratırken mevcut işleri yeniden yapılandırmış ve beceri açıklarını artırmıştır. Dijital çalışma platformları gelir fırsatları sunarken, aynı zamanda iş ve gelir düzensizliği, sosyal koruma eksikliği gibi zorluklar da barındırmaktadır. Yabancı işgücü ise kriz dönemlerinde işten çıkarılma, ayrımcılık ve sosyal koruma dışı kalma gibi durumlara karşı daha savunmasızdır.

- **Türkiye İşgücü Piyasasının Görünümü:** Türkiye ekonomisi pandemiye rağmen büyüme kaydetmiş ve istihdam yaratma kapasitesini artırmıştır. Ancak salgın, işgücü piyasasında önemli daralmalara yol açmış, özellikle hizmet sektörünü etkilemiştir. Türkiye'de esnek çalışma modelleri ve işten çıkarma yasağı gibi yasal düzenlemeler pandeminin olumsuz etkilerini azaltmaya çalışsa da, kayıtlı-kayıt dışı ayrımını derinleştirmiştir. Kadın ve genç işgücü, yetişkin erkeklere kıyasla daha olumsuz etkilenmiş; NEET (ne eğitimde ne istihdamda) oranları artmıştır. Kadınların işgücüne katılımı çocuk bakımı ve ev içi sorumluluklar nedeniyle düşük seyretmektedir. Çocuk işçiliği, özellikle mevsimlik tarım işçiliğinde halen önemli bir sorundur. Depremlerin işgücü piyasası üzerindeki derin etkileri, çalışma saatleri kayıpları ve işçi sağlığı ve güvenliği endişeleri de mevcuttur. Kayıt dışı yabancı işgücü ise ayrı bir sorun alanı olarak belirtilmiştir.

3. On Birinci Kalkınma Planı Döneminin Değerlendirilmesi: Plan dönemi boyunca Covid-19 pandemisi ve uluslararası gerilimler hedeflere ulaşmayı zorlaştırmıştır. Ancak, **Dijital Dönüşüm Ofisi**'nin kurulması ve **Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi**'nin yayımlanması gibi dijitalleşmenin kurumsallaşması yönünde önemli adımlar atılmıştır. Gelecekte ihtiyaç duyulacak beceri ve mesleklerin belirlenmesi amacıyla **Üni-Veri Projesi**, **Eğitim-İşgücü Araştırması** ve **İŞKUR'un Mesleki Beceri Envanteri Projesi** gibi çalışmalar yürütülmüştür. İşgücünün dijital dönüşüme uyumu için **"1 Milyon İstihdam Projesi"** ve **BTK Akademi** gibi eğitim platformları başlatılmıştır. Genç istihdamını desteklemek amacıyla **Ulusal Staj Programı**, **Yetenek Kapısı Platformu** ve **Bölgesel Kariyer Fuarları** gibi uygulamalar hayata geçirilmiştir. Kadınların işgücüne katılımını artırmak için İŞKUR aracılığıyla çeşitli programlar ve çocuk bakım destekleri sağlanmıştır. Yabancı işgücünün entegrasyonu için çalışma izinleri artırılmış ve çeşitli projeler yürütülmüştür.

4. On İkinci Kalkınma Planı Dönemi Perspektifi: On İkinci Kalkınma Planı'nın vizyonu, ikiz dönüşüm süreçleriyle uyumlu, göçmen grupların ve özel politika gerektiren grupların istihdamının iyileştirildiği, temel hak ve ilkeleri odağına alan ve insana yakışır iş koşullarını sağlayabilen **sürdürülebilir bir istihdam modeli oluşturmaktır**.

Bu vizyon doğrultusunda **altı ana hedef** belirlenmiştir:

1. Dijital ve yeşil dönüşüm (ikiz dönüşüm) süreçleri kapsamında sürdürülebilir bir istihdam modeline geçişin sağlanması.
2. Göçmen grupların işgücü piyasasına uyumunun sağlanması.
3. Nitelikli işgücünün ülkemize çekilmesi ve beyin göçünün önlenmesi.
4. Özel politika gerektiren grupların desteklenmesi ve güçlendirilmesi.

5. Kamu personel rejiminin geliştirilmesi.

6. Çalışma hayatında temel haklar ve ilkelerin güçlendirilmesi ve sosyal diyalogun geliştirilmesi.

Bu hedefler, ilgili temel amaçlar ve **politika önerileri ile uygulama stratejileri** ile desteklenmektedir:

- **İkiz dönüşüm için:** Mevcut ve yeni meslek alanlarının belirlenmesi, beceri haritalarının oluşturulması, sektörlerle yönelik teşvik mekanizmalarının geliştirilmesi, eğitim müfredatlarının güncellenmesi (STEM+A yaklaşımı), dijital eğitim modüllerinin yaygınlaştırılması ve adil geçişin sağlanması gibi stratejiler önerilmiştir.
- **Göçmen grupların uyumu için:** Kapsamlı veri kaynaklarının geliştirilmesi, kayıt dışılığın önlenmesi (mevzuat iyileştirmeleri, denetimler), istihdam edilebilirliklerinin artırılması (dil programları, mesleki eğitimler, diploma denkliklerinin tanınması) ve çocuk işçiliğinin önlenmesi hedeflenmiştir.
- **Nitelikli işgücünün ülkemize çekilmesi ve beyin göçünün önlenmesi için:** Beyin göçü motivasyonlarını anlamaya yönelik araştırmalar, nitelikli işgücünü elde tutmaya yönelik sektörel teşvikler, yurt dışındaki vatandaşların tecrübelerinden faydalanma ve tersine beyin göçünü destekleme stratejileri belirlenmiştir.
- **Özel gereksinimli grupların desteklenmesi için:** Aktif ve pasif işgücü piyasası programlarının gözden geçirilmesi, kayıt dışı istihdam edilen gruplara yönelik analizler, kadın istihdamının artırılması (kurumsal bakım olanakları, girişimcilik destekleri), çocuk işçiliğinin önlenmesi, genç istihdamının artırılması (kariyer planlama, çıraklık eğitimleri) ve engelli/yaşlı işgücünün korunması amaçlanmıştır.
- **Kamu personel rejiminin geliştirilmesi için:** Merkezi Kamu Personeli Bilgi Sistemi kurulması, statülerin ve sınıflandırmaların geliştirilmesi, esnek çalışma modellerinin düzenlenmesi, insan kaynağı planlaması ve yetenek yönetimi, liyakat esaslı performans yönetim sistemi geliştirilmesi ve mevzuatın sadeleştirilmesi öngörülmektedir.
- **Çalışma hayatında temel hakların ve sosyal diyalogun geliştirilmesi için:** Özel ve kamu sektöründe örgütlenme ve toplu pazarlık haklarının iyileştirilmesi (barajların gözden geçirilmesi, uyuşmazlıkların etkin çözümü, kamu görevlilerinin grev hakkının yeniden değerlendirilmesi) ve ulusal/işletme düzeyinde sosyal diyalog mekanizmalarının güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

Rapor, tüm bu hedeflerin **Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amacı 8** ile uyumlu olduğunu belirtmektedir. Amacımız, **istikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işleri desteklemektir.**

Sonuç olarak rapor, Türkiye işgücü piyasasının sağlıklı ve istikrarlı işleyişinin bireysel ve toplumsal refah için kritik olduğunu vurgulamakta; Covid-19 pandemisi, jeopolitik gerilimler, teknolojik gelişmeler ve iklim değişikliği gibi küresel ve yerel faktörlerin işgücü piyasası üzerindeki etkilerine karşı **kapsayıcı, sürdürülebilir ve dayanıklı tedbirlerin alınmasının** önemini dile getirmektedir.

Özellikle 6 Şubat depremlerinin işgücü piyasası üzerindeki derin etkileri de yeni plan dönemi öncelikleri arasında yer almaktadır.

46. İşgücü Piyasalarında Yeşil Dönüşüm Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) çalışmaları kapsamında kurulan **İşgücü Piyasalarında Yeşil Dönüşüm Çalışma Grubu** tarafından hazırlanmıştır. Raporun temel amacı, küresel yeşil dönüşüm ihtiyacını ve Türkiye'deki işgücü piyasaları üzerindeki olası etkilerini somutlaştırarak, makro strateji tasarımı beslemek üzere kapsamlı bir bilgi ve öneri seti sunmaktır.

Raporun ana bölümleri ve öne çıkan başlıkları şunlardır:

1. Yeşil Dönüşümün Gerekçesi ve İşgücü Piyasalarına Etkileri Bilimsel çalışmalar, insan faaliyetlerinin küresel iklimi değiştirmeye başladığını ve ilave önlemler alınmadığı takdirde küresel ısınmanın 1,5°C'yi aşarak insan hayatı ve doğal ekosistemi tehdit edeceğini göstermektedir. Bu durum, **düşük karbonlu bir ekonomiye hızla geçişi** zorunlu kılmaktadır. Yeşil dönüşüm, ekonomiyi gezegensel sınırlar içine sokan yapısal bir değişim sürecidir ve **üretim, tüketim ve kişisel alışkanlıklar düzeyinde bir dönüşümü** kapsamaktadır. Bu dönüşümün işgücü piyasalarındaki etkileri dört ana kategoride gruplandırılabilir:

- **Yeni İşlerin Oluşumu:** Güneş paneli teknisyenleri, organik çiftçiler, geri dönüşüm yöneticileri, eko-turizm personeli gibi mesleklerde yeni yeteneklere talep artacaktır.
- **Bazı İşlerin Elenmesi:** Kömür madencileri veya yasaklanmış ambalaj malzemeleri endüstrisi personeli gibi mevcut bazı mesleklerle olan ihtiyaç azalacaktır.
- **Bazı İşlerin Bazı İşleri İkame Etmesi:** Ulaşım sistemlerinde demiryolu, elektrikli ve paylaşımlı araçlara geçiş; atık yönetiminde çöplükten yakma ve geri dönüşüme kayış gibi alanlarda meslek değişiklikleri yaşanacaktır.
- **Çoğu İşin Dönüşüm Geçirmesi:** Binalardan tarıma, ulaşım kadar birçok sektörde çalışanların yeni teknolojileri ve işletme uygulamalarını öğrenmeleri, enerji ve kaynak verimliliği becerileri kazanmaları gerekecektir.

2. Türkiye İşgücü Piyasasının Yeşil Dönüşüm Perspektifindeki Mevcut Durumu Rapor, Türkiye işgücü piyasasının yeşil dönüşümle ilişkili karakteristik özelliklerini derinlemesine incelemektedir:

- **Sektörel Yapı:** Türkiye'de istihdamın itici gücü hizmet sektörü olup, imalat sanayi ve tarım takip etmektedir. Tarımın istihdamdaki payı (%15,8) GSYH'deki payından (%6,5) önemli ölçüde yüksektir. Madencilik ve taş ocakçılığı ile elektrik üretimi ve dağıtım sektörleri, nispeten düşük istihdam paylarına sahip olsalar da (sırasıyla %0,5 ve %0,4), yeşil dönüşümün doğrudan etkileyeceği alanlardır. Özellikle kömür ve linyit çıkartma faaliyetlerinde 45 bin kişi istihdam edilmektedir.
- **Emisyon Kaynakları ve Etkilenecek Sektörler:** Türkiye'nin sera gazı emisyonlarının büyük çoğunluğu (%71,3) enerjiden kaynaklanmaktadır. İmalat sanayinde, özellikle diğer

metalik olmayan mineral ürünler, ana metal sanayi, kimyasallar, kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri, toplam sera gazı emisyonlarının %86'sından sorumlu olup, 742 bin kişiyi istihdam eden bu sektörler yeşil dönüşümden etkilenecek başlıca alanlardır. Tarım sektörü ise uyum politikaları kapsamında iklim değişikliğinin etkileriyle en fazla karşılaşacak alan olarak öne çıkmaktadır.

- **Beceriler ve Eğitim:** Türkiye'deki yetişkinlerin ortalama eğitim süresi dünya ortalamasına yaklaşırsa da, eğitimin niteliği ve yetişkinlerin sözel, sayısal ve teknoloji becerileri gelişim alanıdır. İstihdamdaki kişilerin %48'i lise altı bir eğitime sahiptir. "Yeşil işlerde" çalışanların büyük oranda üniversite mezunu olduğu tespit edilmiştir.
- **Özel Durumlar:**
 - **Kadınların İşgücüne Katılımı:** Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranı (%35,1) erkeklere göre (%71,4) önemli ölçüde düşüktür.
 - **Genç İşsizliği ve NEET Oranları:** Genç işsizlik oranı ve NEET (ne eğitimde ne istihdamda) oranları Türkiye'de yüksektir; 15-24 yaş grubundaki gençlerin %24,2'si NEET durumundadır. Genç kadınlarda bu oran (%44) erkeklerden (%22,8) belirgin şekilde yüksektir.
 - **Kayıt Dışılık:** 2022'de toplam çalışanların %26,8'i kayıt dışı olup, özellikle tarım sektöründe bu oran %80'e ulaşmaktadır.
 - **Beyin Göçü:** Türkiye'nin yetenekleri cezbetme performansı zayıf olup, beyin göçü önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır.
 - **Asgari Ücret:** Kayıtlı çalışanların %38,1'i asgari ücretle çalışmakta olup, bu oran AB ülkelerinin ortalamasından (%4) çok daha yüksektir.
 - **Bölgesel Farklılıklar:** İstihdamın illere göre dağılımında büyük farklılıklar mevcuttur (örn. İstanbul %24,3).
 - **Göçmen İşgücü:** Türkiye'nin dünya genelinde en fazla göçmen nüfusa sahip ülke olması, göçmenlerin işgücü piyasasına entegrasyonu ve kayıt dışılık sorunlarını beraberinde getirmektedir.
 - **Depremler:** 2023 depremleri, 2023'ün ilk çeyreğinde istihdamda 510 bin kişilik düşüşe neden olmuştur. Bölgedeki yüksek kayıt dışılık oranı, istihdamı koruma önlemlerinin etkisini sınırlayabilmektedir.
- **Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM):** AB'nin SKDM'si, Türkiye'nin yeşil dönüşümü için güçlü bir ekonomik motivasyon oluşturmaktadır. SKDM ürün gruplarında faaliyet gösteren firmalar genellikle mikro ölçekli olup, Türkiye istihdamının %1,2'sini oluşturmaktadır. Türkiye'nin yerel bir ETS oluşturmaması durumunda, 2032 yılına kadar 2,6 milyar avroluk dolaylı maliyetle karşı karşıya kalabileceği tahmin edilmektedir.
- **İstihdam Projeksiyonları:** Elektrik üretiminde yenilenebilir kaynaklara geçişin 2030'a kadar 300 binin üzerinde ek istihdam yaratacağı tahmin edilmektedir, ancak bu dönüşümde fosil yakıt sektörlerinde iş kayıpları da yaşanacaktır. Dünya Bankası'na göre

inşaat sektörü en fazla istihdam artışı beklenen alan iken, metaller, kömür yakıtlı elektrik, kimyasallar, tekstil, finans, elektronik ve kömür sektörlerinde düşüşler öngörülmektedir.

- **Yeşil ve Kahverengi İşler:** Türkiye'deki işlerin %2,8'i "yeşil iş", %4,8'i "kahverengi iş" ve %13,4'ü yeni beceri kazanımı gerektiren işlerdir. İşgücünün %48'i iklim politikalarıyla ilgili sektörlerde çalışmaktadır.

3. On Birinci Kalkınma Planı Dönemindeki Hazırlıklar Bu dönemde önemli adımlar atılmıştır:

- **Paris Anlaşması'nın Onaylanması:** Türkiye, Paris Anlaşması'nı 2021'de onaylamış ve 2053 net sıfır emisyon hedefini ile 2030 yılı için %41 oranında artıştan azaltım emisyon taahhüdünü açıklamıştır.
- **Politika Mekanizmaları:** Ticaret Bakanlığı tarafından Yeşil Mutabakat Eylem Planı ve İhtisas Çalışma Grupları oluşturulmuştur. İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu (İDUKK) kamu-özel sektör istişare platformu olarak faaliyet göstermektedir.
- **Teknik Çalışmalar:** Sektörel düşük karbonlu yol haritaları ve makro stratejiler hazırlanmaktadır.
- **Ulusal ETS:** 2024 yılı sonunda pilot aşamada ulusal Emisyon Ticaret Sistemi (ETS) uygulamasının başlatılması planlanmaktadır. ETS gelirleri yeşil dönüşüm harcamalarına yönlendirilebilecektir.
- **Adil Geçiş Çalışmaları:** İklim Şurası ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından koordine edilen Adil Geçiş Politikaları (AGEP) İhtisas Çalışma Grubu ile Bakanlık bünyesinde Yeşil ve Sosyal Ekonomi Dönüşümü Şubesi oluşturulmuştur. Bu çalışmalar, kimsenin geride bırakılmadığı adil bir geçiş sürecini hedeflemektedir.
- **Eğitim ve Beceri Gelişimi:** Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) ulusal meslek standartlarını çevre koruma gerekliliklerine uyumlu hale getirmekte, Millî Eğitim Bakanlığı da öğretim programlarını iklim değişikliği konularına uyumlu şekilde güncellemektedir.

4. On İkinci Kalkınma Planı Dönemi Perspektifi (2024-2028) Plan dönemi için yeşil ve adil bir dönüşümle sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümeyi destekleyen bir işgücü piyasası hedeflenmektedir. Bu vizyon doğrultusunda üç ana amaç ve bunları destekleyen politika ve eylemler belirlenmiştir:

- **Amaç 1: Bilgi Kapasitesinin Geliştirilmesi ve Araştırma Faaliyetleri:** Yeşil dönüşümün işgücü piyasalarına etkilerini anlamak ve gelecekteki iş taleplerini tahmin etmek için güncel ve kapsamlı verilerin toplanması, analiz edilmesi ve araştırma faaliyetlerinin desteklenmesi. Bu, sektörel analizler, beceri ve meslek ihtiyaçlarının tespiti, istihdam etki analizleri ve istatistiksel veri güncellemelerini içermektedir. Ayrıca, yeşil dönüşümden etkilenecek grupların (özellikle kahverengi işlerde çalışanlar) eğitim, gelir ve beceri düzeylerinin profillendirilmesi ve iklim göçü risklerinin analiz edilmesi de bu amaç kapsamındadır.
- **Amaç 2: Yeşil İş Alanlarının Oluşturulması ve Yeşil İstihdamın Artırılması:** İnsana yakışır, tam sosyal koruma sağlayan ve karbon emisyonlarını azaltıcı etkisi olan "yeşil işlerin" gelişiminin desteklenmesi. Bu amaç doğrultusunda, yeşil yatırımlara teşvikler

sağlanması, döngüsel ekonomi yaklaşımının benimsenmesi, ETS gelirlerinin yeşil dönüşüme aktarılması, eko-turizmin ve elektrikli ulaşım araçlarının desteklenmesi, Ar-Ge ve inovasyonun teşvik edilmesi gibi stratejiler belirlenmiştir. Ayrıca, tarım sektöründe iklim değişikliğine uyum sağlayan tekniklerin yaygınlaştırılması, Ar-Ge ve inovasyonun desteklenmesi hedeflenmektedir. Gelecekteki işgücünün yeşil becerilerini geliştirmek üzere tüm eğitim kademelerinde (ilkokuldan yükseköğretime ve yaşam boyu öğrenmeye kadar) müfredat güncellemeleri, mesleki eğitim programları ve kariyer danışmanlığı hizmetleri öngörülmektedir. Aktif işgücünün yeşil becerilerini geliştirmek için de sürekli analizler, beceri uyumsuzluğunun giderilmesi ve eğitim programlarının yaygınlaştırılması planlanmaktadır.

- **Amaç 3: Yeşil Dönüşümde Herkesin Eşit Fırsatlara ve Kazanımlara Erişim Sağlaması (Kimsenin Geride Kalmaması):** Yeşil dönüşümden olumsuz etkilenebilecek işgücünün ve hane halklarının korunmasına yönelik araçların geliştirilmesi. Bu kapsamda bir Adil Geçiş Fonu oluşturulması, bölgesel adil geçiş haritaları ve eylem planları hazırlanması, fosil yakıt bazlı sektörlerde çalışanların işbaşı eğitim programları yoluyla yeniden istihdam edilmeleri, gençlerin işsizlik sigortası araçlarından faydalanması için koşulların esnetilmesi ve yaşlı çalışanlar için sosyal koruma ağları oluşturulması gibi tedbirler sıralanmıştır. Ayrıca, kısıtlı imkanlara sahip hassas grupların yeşil dönüşüme dâhil edilmelerini sağlamak için özel eğitim programları, istihdam fırsatları ve girişimcilik destekleri sunulması hedeflenmektedir. Strateji, plan ve program hazırlıklarında kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, işçi ve işveren sendikaları ve etkilenen tüm paydaşların katılımıyla sosyal diyalogun temel unsur olması gerektiği vurgulanmıştır.

Rapor, On İkinci Kalkınma Planı'ndaki hedeflere ulaşmak için işgücü piyasalarında yeşil dönüşümü gerçekleştirmenin ve sürdürülebilir bir geleceğin inşasında yeşil dönüşümün uygulayıcısı olabilecek bir işgücüne sahip olmanın **kritik bir rol oynayacağını** belirtmektedir.

47. Kadının Kalkınmadaki Rolü ÖİK Raporu

1. Alt Komisyon

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) çalışmalarına girdi sağlamak üzere **Kadının Kalkınmadaki Rolü** Özel İhtisas Komisyonu tarafından hazırlanmıştır. Rapor, kalkınmanın "insan odaklı" bir yaklaşımla, bireylerin özgürlüklerini, fırsatlarını ve tercih haklarını çeşitlendirerek, refah düzeylerini artırarak ve daha mutlu ve sağlıklı hayatlar yaşamalarını hedeflemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede, **kadın erkek eşitliğinin sağlanması ve kadının güçlenmesi, sürdürülebilir kalkınmanın kritik bir bileşenidir.**

Raporun ana bölümleri ve öne çıkan bulguları şunlardır:

- **Giriş:**
 - Son yıllarda artan yaşam maliyeti, Covid-19 salgını, iklim krizleri, savaşlar ve göç gibi küresel krizler, kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik ilerlemelerde **yavaşlamaya, hatta gerileme riskine** yol açmıştır.

- Dünya Ekonomik Forumu'nun 2023 Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu'na göre, küresel düzeyde cinsiyet uçurumu %68,4 oranında kapanmış olsa da, **tam kapanması için 132 yıla ihtiyaç duyulmaktadır**. Bu durum, ekonomik katılım, eğitim, sağlık ve siyasi güçlenme gibi dört temel boyutta incelenmektedir.

- **Eğitim:**

- Eğitim, insan haklarının ayrılmaz bir parçası ve insani gelişmede en önemli faktör olarak vurgulanmaktadır.
- Türkiye'de kadın okuryazarlık oranları yıllar içinde önemli ölçüde artmış (%2002'de %79,9'dan 2022'de %95,9'a) ve erkeklerle arasındaki fark azalmıştır.
- Okul öncesi, ilköğretim ve ortaokul düzeylerinde okullaşma oranları artış göstermiştir.
- Ancak, **kız çocuklarının nitelikli eğitime erişim ve tamamlamalarının önünde yoksulluk, okul masrafları, kültürel/sosyal etkenler, erken yaşta evlilik, çocuk işçiliği ve ev içi bakım yükü gibi engeller devam etmektedir**.
- Kadınlar, STEM ve Bilişim ve İletişim Teknolojileri (BİT) gibi teknik mesleklerde **daha az temsil edilmektedir**.
- NEET (Ne Eğitimde Ne İstihdamda) oranı genç kadınlar için genç erkeklerden **çok daha yüksektir** (%2020'de kadınlarda %31,5, erkeklerde %15,7). Bu durumun en önemli nedeni **ev işleri ve bakım sorumluluklarıdır**.

- **Ekonomi:**

- Kadınların çalışma hayatına eşit katılımının küresel ekonomiye **büyük katkı sağlayacağı** öngörülmektedir (2025 yılına kadar 28 trilyon dolar).
- Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranı erkeklere göre önemli ölçüde düşüktür (%2021'de kadınlarda %28,0, erkeklerde %62,8).
- **Cinsiyete dayalı ücret farkı** küresel düzeyde %18,8 olup, Türkiye'de bu fark %15,6 düzeyindedir ve kadınların çalışma yaşamının ilerleyen yaşlarında (40'lı yaşlardan itibaren) bu farkın dikkat çekici düzeyde arttığı tespit edilmiştir.
- Kadınlar, özellikle ev işleri ve çocuk bakımı gibi **ücretsiz bakım emeğinin yoğunluğunu** üstlenmekte, bu da onların işgücüne katılımını ve sürdürülebilir istihdamını engellemektedir.
- **Kadın girişimciler** finansman bulmakta, iş deneyimi ve özgüven eksikliği gibi konularda erkeklerden daha fazla sorun yaşamaktadır.
- **Yoksulluğun kadınlaşması** kavramı, kadınların iklim değişikliği ve diğer krizlerden orantısız şekilde etkilendiğini, kaynaklara ve karar alma mekanizmalarına kısıtlı erişimlerinin yoksulluk riskini artırdığını belirtmektedir. Türkiye'de kadın yoksulluk oranları eğitim düzeyi azaldıkça artmaktadır.

- **Kadın Liderliği ve Karar Alma Mekanizmalarına Katılım:**

- Kadınların siyasal ve kamusal yaşamda eşit katılım hakları uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınmıştır.
- Türkiye'de kadınların mecliste (%2023'te %19,83), kabinede (1 kadın bakan), yerel yönetimlerde (muhtar ve meclis üyesi oranları düşük), kamu kurumlarında ve özel sektördeki yönetim kademelerinde **temsil düzeyi halen istenilenin altındadır**.
- Kadınların yönetim pozisyonlarına yükselmesinin önündeki temel nedenler arasında **cinsiyet rolleri ve klişeler, ev ve bakım sorumluluklarının eşitsiz paylaşımı, siyasi ve çalışma kültürü, işyerinde taciz ve şiddet, finansmana erişim engelleri** yer almaktadır.

- **İklim Değişikliği, Gıda Güvenliği ve Kadınlar:**

- İklim değişikliği, özellikle kırsalda yaşayan kadınları, doğal kaynaklara olan birincil bağımlılıkları ve ücretsiz tarım işlerindeki rolleri nedeniyle **orantısız şekilde etkilemektedir**.
- **"Adil Geçiş"** ilkesi, düşük karbonlu ekonomilere geçişte hiç kimsenin geride bırakılmamasını, adaletin ve istihdamın sağlanmasını hedeflemektedir. Ancak AB'nin yeşil mutabakatında cinsiyet eşitliği boyutuna sınırlı değinilmesi bir eksiklik olarak belirtilmiştir.
- Kadınların gıda güvenliğinde ve tarımsal üretimde kritik bir rolü olmasına rağmen, arazi, hayvan, eğitim, finansal hizmetler ve teknolojiye erişimde **derin uçurumlar** bulunmaktadır.

- **On İkinci Kalkınma Planı Dönemi Perspektifi (2024-2028):**

- **Hedef:** İnsan odaklı, sürdürülebilir ve kapsayıcı kalkınma perspektifiyle; toplumsal yaşamın tüm alanlarına eşit katılan ve katkı sağlayan, yenilikçi fikirler üreten, teknolojik ve yeşil dönüşüme uyum sağlamış, topluma yön veren, şiddetsiz bir toplumda refah içinde yaşayan kadınların ve kız çocuklarının oluşturduğu bir Türkiye inşa etmektir.
- **Temel Amaç ve Politikalar:**
 - Tüm eğitim kademelerinde kadın erkek eşitliği farkındalığını artırmak ve kız çocuklarının eğitime tam erişimini sağlamak.
 - Yeşil ekonomi, teknolojik ve dijital dönüşüme uyumlu yeni becerileri kadınlara kazandırmak, STEM alanlarında kadın istihdamını teşvik etmek.
 - Bakım hizmetlerinin bir "hak" olarak tanımlanması ve bakım sorumluluğunun eşit paylaşımı için tedbirler almak. Kaliteli, erişilebilir ve yaygın kamusal çocuk bakım hizmetleri sunmak.
 - Kadınların finansa, eğitime ve ticari pazarlara erişimini desteklemek.
 - Gıda güvenliğini etkileyen kararlara kadınların eşit katılımını sağlamak.

- Yeşil ve dijital dönüşüm süreçlerinde toplanacak verilerin cinsiyet temelli ayrıştırılmasını sağlamak.
- Kadın ve yaşlı kadın yoksulluğunu ortadan kaldırmak.
- Cinsiyet eşitliğine duyarlı istatistikler ve analizler geliştirmek, plan ve bütçe süreçlerine entegrasyonu sağlamak.

- **Uygulama Stratejileri ve Tedbirler:**

- Mevzuatta erken çocukluk bakımı, kayıt dışı istihdam, bakım sorumluluğunun eşit paylaşımı, işyerinde şiddet ve taciz konularında düzenlemeler yapılması.
- Kurumsal yapıda NEET gençlere yönelik destek mekanizmaları geliştirilmesi, yeşil ve dijital iş alanlarında kadın istihdamının teşviki, bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması.
- İnsan kaynakları alanında okuryazarlık ve dijital beceri kurslarının yaygınlaştırılması, STEM alanlarına kız çocuklarının yönlendirilmesi, mesleki eğitimlerin güçlendirilmesi.
- Altyapı iyileştirmeleri kapsamında eğitim ve bakım hizmetlerinin erişilebilirliğinin artırılması, afet sonrası kadın girişimcilere destek, cinsiyete duyarlı kentsel planlama ve veri toplama.

- **Sonuç ve Genel Değerlendirme:**

- Raporda, cinsiyet eşitsizliğinin ülkelerin gelişmişlik düzeylerinden bağımsız küresel bir sorun olduğu ve kalkınmanın kadınların katkısı olmadan tam olarak gerçekleşemeyeceği vurgulanmaktadır.
- **Türkiye'nin "çok yüksek insani gelişme" kategorisinde önemli ilerlemeler kaydetmesine rağmen, kadın erkek eşitliği endekslerinde daha olumsuz bir tablo çizdiği belirtilmiştir.**
- Kadınların ve kız çocuklarının toplumun tüm alanlarına eşit katılımının, eşitlik, kalkınma ve barış için temel koşul olduğu vurgulanarak, On İkinci Kalkınma Planı'nın bu hedeflere ulaşmak için kapsamlı politikalar ve çözümler sunduğu belirtilmektedir.

2. Alt Komisyon

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) çalışmalarına girdi sağlamak üzere **Kadının Kalkınmadaki Rolü** Özel İhtisas Komisyonu tarafından hazırlanmıştır. Rapor, kalkınmanın "insan odaklı" bir yaklaşımla, bireylerin özgürlüklerini, fırsatlarını ve tercih haklarını çeşitlendirerek, refah düzeylerini artırarak ve daha mutlu ve sağlıklı hayatlar yaşamalarını hedeflemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede, **kadın erkek eşitliğinin sağlanması ve kadının güçlenmesi, sürdürülebilir kalkınmanın kritik bir bileşenidir.**

Raporun genel değerlendirmesine göre, küresel düzeyde cinsiyet uçurumu %68,4 oranında kapanmış olsa da, **tam kapanması için 132 yıla ihtiyaç duyulmaktadır**. Türkiye, insani gelişme endeksinde "çok yüksek insani gelişme" kategorisinde yer almasına rağmen, **kadın erkek eşitliği endekslerinde daha olumsuz bir tablo çizmektedir**.

Rapor, Kadının Kalkınmadaki Rolü ÖİK'in çalışmalarını aşağıdaki temel başlıklar altında sunmaktadır:

- **Kadın Sağlığı:**

- Sağlık, temel bir insan hakkı olarak vurgulanmaktadır. Türkiye'de kadınların doğuşta beklenen yaşam süresi erkeklerden daha uzundur (kadınlar 81,3 yıl, erkekler 75,9 yıl - 2019 verileri).
- Anne ölüm oranı 2021 yılında yüz binde 13,1'dir. Ergen doğurganlık hızı (15-19 yaş) 2001'de binde 49 iken, 2022'de binde 12'ye düşmüştür.
- Ancak, **kadınların ve kız çocuklarının nitelikli sağlık hizmetlerine erişiminde zorluklar** devam etmektedir. Özellikle göçmen, engelli, genç ve yaşlı kadınlar gibi dezavantajlı grupların sağlık ihtiyaçları göz ardı edilebilmektedir.
- **Sorunlar arasında;** yaşlanan nüfus için uzun vadeli bakım sigortası eksikliği, cinsel sağlık ve üreme sağlığı konularında kapsamlı eğitim materyali yetersizliği, sağlık çalışanlarının kapasitesinin geliştirilmesi ihtiyacı, aile planlamasında karşılanamayan ihtiyaçların artması ve Suriyeli göçmen kadınların yüksek doğurganlık oranları ve sağlık hizmetlerine erişim sorunları yer almaktadır.

- **Kadınlara Yönelik Şiddet:**

- Kadınlara yönelik şiddet, tüm ülkelerde varlığını sürdüren **küresel bir insan hakları ihlalidir**. Pandemi döneminde şiddet vakalarında artış gözlemlenmiştir.
- Şiddet türleri arasında fiziksel, cinsel, duygusal/psikolojik, ekonomik ve siber/dijital şiddet bulunmaktadır. Küresel olarak kadınların %23'ü çevrimiçi tacize maruz kalmıştır. Türkiye'de kadınların %51'i dijital taciz mesajları almıştır.
- **Kadın cinayetleri**, kadınların yaşam hakkını ihlal eden en uç noktadır; küresel düzeyde her gün tahminen 137 kadın ailelerinden biri tarafından öldürülmektedir. Türkiye'de 2021 yılında 307 kadın hayatını kaybetmiştir.
- **Adalet erişim**, uluslararası ve ulusal mevzuat ile güvence altına alınmış temel bir haktır. Türkiye'de 6284 sayılı Kanun gibi önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Alo 183 ve KADES gibi destek sistemleri mevcuttur.
- **Sorunlar arasında;** ceza mevzuatında "kadın cinayetleri"ne ilişkin net bir tanımın olmaması, bazı şiddet türlerinin uzlaşma kapsamında yer alması, cinsel şiddet mağdurlarına yönelik bütünsel kriz merkezlerinin eksikliği, siber şiddete yönelik bütüncül düzenlemelerin yetersizliği, kadın konukevlerinin kapasite ve erişim sorunları ve personelin yetersiz eğitimi yer almaktadır.

- **Afet ve Acil Durumlarda Kadın:**

- Afetler, mevcut eşitsizlikleri derinleştirerek kadınlar ve kız çocukları üzerinde orantısız etkilere neden olmaktadır.
- Artan ücretsiz bakım yükü, geçim kaynaklarına erişimde zorluklar ve şiddet (erken yaşta ve zorla evlilik, insan ticareti, cinsel şiddet) riski artmaktadır.
- 2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri bu etkileri açıkça göstermiştir.
- **Sorunlar arasında;** Türkiye'deki afet mevzuatı ve politika belgelerinde cinsiyet eşitliği perspektifinin bulunmaması, kadınların afet risk yönetimi süreçlerine yeterli katılımının olmaması, bakım ihtiyaçlarının kamusal destekle karşılanmasındaki eksiklikler ve cinsiyete dayalı veri eksikliği öne çıkmaktadır.

- **Medya/Yeni Medya ve Kadın:**

- Medya, toplumsal cinsiyet temsillerini oluşturma, değiştirme ve pekiştirme gücüne sahiptir.
- Türkiye'de medyada kadın temsili ve medya okuryazarlığının artırılmasına yönelik politikalar mevcuttur.
- **Sorunlar arasında;** medya sektöründe kadınların yönetim kademelerinde yetersiz temsili, içeriklerde kalıplaşmış cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesi ve dijital şiddete yönelik etkin düzenlemelerin yetersizliği bulunmaktadır.

- **Kadın Yaşlılığı:**

- "Yaşlılığın kadınsallaşması" kavramı, yaşlı nüfusun önemli bir kısmının kadınlardan oluştuğunu ifade eder (örneğin 85 yaş üzeri bireylerin %73,1'i kadınlardır).
- Yaşlı kadınlar, düşük ücretler ve iş hayatına ara vermeler nedeniyle yaşam boyu yoksulluk riski taşımaktadır.
- **Sorunlar arasında;** yaşlı kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi ve istismardan korunma mekanizmalarının yetersizliği, pandemi dönemindeki sosyal izolasyonun yaşlı kadınların ruhsal sağlığına etkileri ve okuryazarlık oranlarındaki eşitsizlikler yer almaktadır.

- **Kesit Konular (Kadın Erkek Eşitliği ve Araçları, KEEDB, Cinsiyete Duyarlı Veri ve SKA, STK'ların Rolü):**

- **Kadın Erkek Eşitliği,** insan haklarının ve sürdürülebilir kalkınmanın ayrılmaz bir parçasıdır. Bu ilkenin tüm politika ve programlara "ana akımlaştırılması" önemlidir.
- **Kadın Erkek Eşitliğine Duyarlı Bütçeleme (KEEDB),** bütçeleme süreçlerine cinsiyet perspektifini dahil ederek eşitliği hızlandırmayı hedeflemektedir. Türkiye bu alanda adımlar atmış olsa da etkin bir politika çerçevesine ihtiyaç vardır.
- **Cinsiyete Duyarlı Veri ve Göstergeler,** kanıta dayalı politikalar için hayati öneme sahiptir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) bu alanda çalışmalar yürütmektedir.

- **Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA)** içinde Cinsiyet Eşitliği (SKA 5) hem bağımsız bir hedef hem de diğer amaçları kesen yatay bir konudur.
- **Sivil Toplum Kuruluşları (STK)**, kadın haklarının geliştirilmesi ve toplumsal farkındalığın artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır.
- **Sorunlar arasında**; cinsiyet eşitliği ana akımlaştırmasına yönelik yasal ve idari tedbirlerin yetersizliği, KEEDB'nin tutarlı uygulanmasında zorluklar, kurumsal mekanizmaların kapasite yetersizlikleri, sendika ve meslek örgütlerinde kadın temsiline düşüklüğü ve izleme-değerlendirme sistemleri arasındaki entegrasyon eksikliği bulunmaktadır.

On İkinci Kalkınma Planı Dönemi Perspektifi (2024-2028): Rapor, 12. Kalkınma Planı için **insan odaklı, sürdürülebilir ve kapsayıcı kalkınma** hedefiyle, toplumsal yaşamın tüm alanlarına eşit katılan, yenilikçi, teknolojik ve yeşil dönüşüme uyumlu, topluma yön veren, şiddetsiz ve refah içinde yaşayan kadınların ve kız çocuklarının oluşturduğu bir Türkiye inşa etmeyi amaçlamaktadır.

Temel amaç ve politikalar; sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, şiddetle sıfır toleransla mücadele, erken ve zorla evliliklerin önlenmesi, medyada kadınların dengeli temsiline sağlanması, cinsiyete duyarlı istatistiklerin geliştirilmesi ve bütçeleme süreçlerine entegrasyonu gibi alanları kapsamaktadır. Bu hedeflere ulaşmak için mevzuat, kurumsal yapı, insan kaynakları ve altyapı alanlarında **kapsamlı uygulama stratejileri ve tedbirler** önerilmektedir.

48. Kalkınma Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) çalışmalarına girdi sağlamak üzere **Kalkınma Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları** Özel İhtisas Komisyonu tarafından hazırlanmıştır. Rapor, kalkınmanın sadece ekonomik büyümeyi değil, aynı zamanda refah düzeyinin yükselmesini içeren geniş kapsamlı bir yaklaşım gerektirdiğini ve **STK'ların bu sürdürülebilir kalkınmanın temel aktörleri olduğunu** vurgulamaktadır.

STK'ların Tanımı ve Kapsamı: Raporda sivil toplum, devlet, piyasa ve aile ilişkileri dışında konumlanmış, gönüllülük temelinde örgütlü alanı ifade etmektedir. Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Konseyi (AK) gibi uluslararası kuruluşlar, STK'ları ortak bir amaç etrafında bir araya gelmiş, kar amacı gütmeyen gönüllü kuruluşlar olarak tanımlar ve onların iletişim aracı, savunuculuk ve hayırseverlik gibi çeşitli faaliyetler yürütebileceğini belirtir. Türkiye'de dernekler, vakıflar, sosyal kooperatifler, sendikalar, platformlar ve girişimler gibi farklı formel ve informal yapılar sivil toplum içerisinde yer almaktadır.

Türkiye'deki Mevcut Durum Analizi:

- **Tarihsel Gelişim ve Görünürlük:** Türkiye'de sivil toplumun kökleri eskiye dayansa da, özellikle 1990'lardan itibaren dernekleşmenin yaygınlaşması ve AB katılım süreci gibi etkilerle görünürlüğü artmıştır.
- **Sayılar ve Nüfuz:** Dernek ve vakıf sayıları artış gösterse de, kişi başına düşen dernek ve vakıf sayısı gelişmiş ülkelere göre hâlâ düşük düzeydedir.

- **Üye ve Gönüllü Sayıları:** Dernek üyeliklerinde cinsiyet dengesizliği belirgindir (2021 verilerine göre 8.3 milyon üyenin 6.5 milyonu erkek). Gönüllü sayıları artsa da nüfusa oranla sınırlıdır ve genç ile emekli gönüllü sayıları azdır.
- **Mali Kapasite:** STK'ların gelirleri son yıllarda artış göstermiş (derneklerin toplam geliri 2021'de 30 milyar TL'yi aşmıştır), ancak bu gelirlerin önemli bir kısmı insani yardım ve meslek/dayanışma derneklerine aittir. **STK gelirlerinin gayri safi milli hâsılaya oranı, gelişmiş ülkelere kıyasla çok düşük seviyelerdedir.** Yardım toplama süreçlerinin izne tabi olması ve iktisadi işletmelerden kesilen stopaj gibi mali yükler sorun teşkil etmektedir.
- **Mevzuat ve Yasal Çerçeve:** STK'ları ilgilendiren çok sayıda mevzuatın farklı kamu kurumları tarafından düzenlenmesi ve "ahlak" gibi yoruma açık kavramların olması belirsizlik yaratmaktadır.
- **Kamu Kurumlarıyla İşbirliği ve Katılım:** STK'ların kamu politikalarının planlama, yapım ve izleme süreçlerine katılımının yetersiz olduğu, istişare süreçlerinin sınırlı kaldığı ve verilen görüşlere geri dönüş yapılmadığı belirtilmiştir. Kamu kurumları içinde STK'lara yönelik standart bir yaklaşım bulunmamaktadır.
- **İnsan Kaynakları:** STK'larda uzman insan kaynağının sınırlı olması ve personel değişiminin kapasite kaybına yol açması sorunlar arasındadır.
- **Uluslararası Karşılaştırma:** Dünya Bağışçılık Endeksi 2022'ye göre Türkiye 63. sırada yer almakta; yabancıya yardım etme oranı yüksekken (yüzde 75), yardım kuruluşuna para verme (yüzde 33) ve gönüllü çalışma (yüzde 11) oranları daha düşüktür.

Küresel Eğilimler ve Türkiye'ye Yansımaları:

- **Dijitalleşme:** Bilgi ve iletişim teknolojileri STK'lar için önemli fırsatlar sunsa da dijital okuryazarlık düzeyi, finansal kaynak yetersizliği ve dijital dönüşüm stratejilerinin eksikliği sorunları beraberinde getirmektedir.
- **Yeni Finansman Araçları:** Girişimci hayırseverlik, etki bonusu gibi yenilikçi finansman modelleri dünyada yaygınlaşırken, Türkiye'de bu tür uygulamalar sınırlıdır ve kavram karmaşası yaşanmaktadır.
- **Etki Ölçümlemesi:** STK faaliyetlerinin yarattığı etkinin belirli veriler üzerinden ölçülmesi dünyada giderek önem kazanmaktadır, ancak Türkiye'de yeterince kullanılmamaktadır.
- **Küresel Krizler:** İklim krizi, COVID-19 pandemisi ve ekonomik daralma gibi küresel sorunlar STK'ların çalışma biçimlerini etkilemekte, yeni ihtiyaçlar doğurmakta ve uluslararası iş birliğini zorunlu kılmaktadır. 2023 Kahramanmaraş depremleri STK'ların acil yardım ve insani çalışmalardaki önemli rolünü göstermiştir.
- **Sosyal Girişimcilik ve Kooperatifçilik:** Türkiye'de sosyal girişimciliğe ve sosyal kooperatifçiliğe ilgi artsa da, bu alanlara özgü tüzel kişiliğin bulunmaması sağlıklı veri toplanmasını ve yasal düzenlemeleri zorlaştırmaktadır.

On İkinci Kalkınma Planı Dönemi Perspektifi (2024-2028):

- **Temel Hedef:** Türkiye'de demokrasinin ve insan haklarının iyileşmesine katkı sunan, ekonomik, sosyal ve teknolojik değişime uyum sağlayan bir sivil toplumun gelişimini desteklemektir.
- **Uzun Vadeli Hedefler (2053 Vizyonu):** STK'ları ilgilendiren mevzuatın bütüncül bir şekilde gözden geçirilmesi, politika yapım süreçlerine etkin katılım yapıları kurulması, vergi yüklerinin azaltılması, gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve diğer paydaşlarla ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmektedir.
- **Temel Amaçlar:**
 1. STK'ların gelişimi için elverişli yasal, mali ve toplumsal ortamın oluşturulması.
 2. STK'ların kamu politikalarının planlama, yapım, izleme ve denetleme aşamalarında etkili rol oynaması.
 3. STK'ların demokratik, kapsayıcı, iş birliği ve uyum yeteneği yüksek, aktif vatandaşlık bilincine sahip aktörler olması.
 4. Küresel dinamikler ışığında Türkiye'deki STK'ların gelişiminin izlenmesi.
- **Politika ve Tedbir Önerileri:** Rapor, bu amaçlar doğrultusunda mevzuatın güncellenmesi (şeffaflık, hesap verebilirlik, izin yerine bildirim esası), mali kapasitenin güçlendirilmesi (vergi avantajları, yenilikçi finansman, kamu destekleri), sivil toplum bilincinin artırılması (kamu spotları, eğitim müfredatı), karar alma süreçlerine etkin katılımın sağlanması (yasal düzenlemeler, standartlar, TBMM'de sivil toplum masası), kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi (yetenek keşfi, meslek tanımı, dijital dönüşüm), cinsiyete duyarlı ve karşılaştırılabilir veri toplama ve araştırmaların teşvik edilmesi gibi **kapsamlı tedbirler önermektedir.**
- **Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla İlişki:** STK'ların Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın (SKA) tümüyle kesiştiği ve özellikle SKA 17'de belirtilen kamu, özel sektör ve sivil toplum ortaklıklarının teşvik edilmesinin önemi vurgulanmaktadır. STK'ların sadece hizmet sunan değil, aynı zamanda özel ihtiyaç sahibi grupların sesi ve süreci izleyip denetleyen aktörler olarak da önemli rolleri olduğu belirtilmiştir.

Sonuç: Rapor, STK'ların **demokrasi, insan hakları, sosyal adalet ve eşitlik** açısından taşıdığı kritik önemi vurgulayarak, 12. Kalkınma Planı döneminde daha kapsayıcı ve sürdürülebilir bir gelecek inşa etmek için STK'ların güçlendirilmesinin ve kamu politikalarına etkin katılımlarının sağlanmasının hedeflendiğini belirtmektedir. Türkiye'de bu alanda atılan olumlu adımlar olsa da, katılımın yaygınlaştırılması ve mekanizmaların şeffaflık, hesap verebilirlik ve somut kriterlere dayanması gerektiği ifade edilmiştir.

49. Kalkınmanın Finansmanı Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında hazırlanan "**Kalkınmanın Finansmanı Çalışma Grubu Raporu**"dur. Rapor, sürdürülebilir kalkınmanın finansmanı, teknolojik ve yeşil dönüşümün finansmanı

konularına odaklanmakta ve Türkiye'nin ulusal öncelikleri doğrultusunda politika önerileri sunmaktadır.

Raporun Ana Odak Noktaları ve İçeriği:

1. Giriş ve Genel Bakış:

- Kalkınma kavramının ekonomik büyümenin ötesinde eğitim, sağlık, gelir adaleti, insan ve ekolojik haklar gibi birçok bileşeni içerdiği belirtilmektedir. Sürdürülebilir kalkınma, bugünün ihtiyaçlarını gelecek nesillerin yeteneklerinden ödün vermeden karşılama çerçevesi olarak tanımlanmıştır.
- 2015 yılında çerçevelenen Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) gündeminde, COVID-19 pandemisi gibi küresel olaylar nedeniyle gerilemeler yaşanmış ve finansman açığı artmıştır.
- Türkiye, 1996'dan bu yana kalkınma planlarında sürdürülebilirlik gündemini yansıtmış, ancak hedefler ile gerçekleştirmeler arasında hala açıklıklar bulunmaktadır.
- Türkiye, Ekim 2021'de Paris Anlaşması'nı onaylamış ve 2053 net-sıfır hedefini açıklamıştır, bu da ülkenin "yeşil kalkınma" gündemini hızlandırmıştır.
- 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri, Türkiye'nin kalkınma önceliklerinde afet dirençli kalkınmanın ve yeniden inşa süreçlerinin finansman ihtiyacını öne çıkarmıştır. Depremlerin toplam maliyetinin 103,6 milyar dolar olduğu hesaplanmaktadır.

2. Mevcut Durum Analizi – Küresel Durum:

- **Sürdürülebilir Finansman Çerçevesi:** Küresel finans sektörü, BM Çevre Programı Finans Girişimi (UNEP FI) iş birliğiyle Sorumlu Bankacılık Prensipleri (PRB), Sürdürülebilir Sigortacılık Prensipleri (PSI), Sorumlu Yatırım Prensipleri (PRI) ve Etki Yönetimi Çalışma Prensipleri (OPIM) gibi ilkeler ve standartlar belirlemektedir. Bu girişimlere Türkiye'den Akbank, Garanti BBVA, ING, Türkiye İş Bankası, Şekerbank, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB), Yapı Kredi ve Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası (TKYB) gibi bankalar dahil olmuştur.
- **İklim Değişikliği ve Finansal Sektör:** İklim değişikliği ile bağlantılı riskler (fiziksel, dolaylı ve düzenleme riskleri) finans sektörü için önemli görülmektedir. Bu risklerin yönetimi için Finansal İstikrar Kurulu (FSB) tarafından İklimle Bağlantılı Finansal Açıklamalar Görev Gücü (TCFD) ve Basel Bankacılık Denetim Komitesi (BCBS) tarafından İklimle Bağlantılı Finansal Riskler Görev Gücü (TCFR) gibi uluslararası girişimler mevcuttur. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) da Finansal Sistemin Yeşillendirilmesi Ağı (NGFS) üyesidir.
- **Küresel Kalkınma ve Yeşil Finansman Görünümü:** Küresel iklim finansmanı hacmi artsa da hedeflere ulaşmak için yeterli değildir; 2030 yılına kadar mevcut tutarın 7 katına çıkması gerekmektedir. Çok taraflı kalkınma bankaları, az gelişmiş

ve gelişmekte olan ülkelere iklim finansmanı sağlamaktadır ancak azaltım ve uyum finansmanı arasında dengesizlik bulunmaktadır.

- **Yeşil Finansman Araçları:** Perakende (bireysel) bankacılıkta (Yeşil İpotekler, Yeşil Konut/Otomobil Kredileri, Yeşil Kartlar), kurumsal ve yatırım bankacılığında (Yeşil Proje Finansmanı, Yeşil Menkul Değerlere Dönüştürme, İklim Tahvilleri, Yeşil Risk Sermayesi, Karbon Ürünler) ve varlık yönetiminde (Yeşil Mali Fonlar, Yeşil Yatırım Fonları, Karbon Fonları, Afet ve Dayanıklılık Fonları) çeşitli yeşil finansman araçları geliştirilmiştir. Yeşil sigorta ve iklime dayalı türev araçlar da bu kapsamdadır. Yeşil finansman, sürdürülebilir finansmanın alt kategorisidir ve iklim değişikliği ile mücadele, uyum ve çevresel koruma faaliyetlerine odaklanır.

3. Mevcut Durum Analizi – Türkiye Durumu:

- **SKA Finansmanı İhtiyacı:** Türkiye'nin SKA'lara erişmek için 2030 yılına kadar ek olarak kamu için 174 milyar dolar, özel sektör için 466 milyar dolar finansman ihtiyacı olduğu hesaplanmaktadır. 2053 net-sıfır hedefine ulaşmak için 2040 yılına kadar ek 165 milyar dolarlık yatırım gerekmekte olup, net ekonomik getirisi 146 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir.
- **Yasal ve Kurumsal Çerçeve:** Türk bankacılık sektörü, küresel gelişmeleri yakından takip etmektedir. Türkiye Bankalar Birliği (TBB) "Bankacılık Sektörü İçin Sürdürülebilirlik Kılavuzu"nu, BDDK "Sürdürülebilir Bankacılık Stratejik Planı"nı yayımlamıştır. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) "Yeşil Borçlanma Aracı ve Yeşil Kira Sertifikası Rehberi" hazırlıklarını sürdürmektedir. TCMB, Yeşil Ekonomi ve İklim Değişikliği Müdürlüğü kurmuş ve NGFS'ye üye olmuştur. Hazine ve Maliye Bakanlığı (HMB) "Sürdürülebilir Finansman Çerçeve Dokümanı"nı tamamlamış ve uluslararası finansman paketleri üzerinde çalışmaktadır.
- **Yeşil Mutabakat Eylem Planı (YMEP) ve İklim Şûrası:** Ticaret Bakanlığı koordinasyonunda hazırlanan YMEP, yeşil dönüşümün finansmanını geliştirmeyi hedefler. İklim Şûrası'nda ise "Yeşil Finans ve Karbon Fiyatlama Komisyonu" başta olmak üzere finansmanla ilgili önemli tavsiye kararları alınmıştır.
- **Bankacılık Sektörünün Durumu:** Sektörde sürdürülebilirlik alanında farkındalık ve kapasite heterojen bir görünüm sergilemekte; büyük bankalar aktif rol oynarken, orta ve küçük ölçekli bankaların daha sınırlı olduğu gözlemlenmektedir. Eylül 2021 itibarıyla Türk bankacılık sektörünün yenilenebilir enerjiye sağladığı yeşil finansman 22,6 milyar dolar olup, toplam kredilerin %4,9'una tekabül etmektedir.
- **Yeşil Tahvil ve Sukuk¹ İhraçları:** Türkiye'de sürdürülebilirlik temalı tahvil/sukuk ihraçları artmaktadır. TSKB 2016'da ilk yurt dışı ihracını gerçekleştirmiş, TKYB ise

¹ Sukuk (faizsiz bono): Her türlü varlık, hak, yatırım veya faaliyetlerin finansmanını sağlamak amacıyla varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç edilen ve sahiplerinin bu varlık, hak, yatırım veya faaliyetlerden elde edilen gelirlerden payları oranında hak sahibi olmalarını sağlayan faizsiz finans prensiplerine uygun sermaye piyasası ürünü (bir mal, menfaat, hizmet, belirli bir proje ve/veya yatırımın varlığı üzerinde eşit değerdeki hisseleri temsil eden mali vesikalar) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/427489>

doğalgaz dağıtım şirketine düşük karbonlu ekonomiye geçiş tahvili konusunda danışmanlık vermiş ve sosyal sukuk örneği gerçekleştirmiştir.

- **Sigortacılık Sektörü:** Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu (SEDDK), iklim risklerinin etkilerini azaltmak ve yeşil dönüşümü desteklemek amacıyla çeşitli düzenlemeler yapmıştır, örneğin yeşil finansal ürünlere yatırım teşviki ve elektrikli araçlara prim avantajı sağlanması gibi.

4. **Plan Dönemi Perspektifi ve Politika Önerileri:** Kalkınmanın Finansmanı Çalışma Grubu, yüz yüze toplantıları ve geri bildirimler doğrultusunda On İkinci Kalkınma Planı'nı desteklemek üzere 10 ana başlık altında 31 politika önermiştir:

- **Politika Koordinasyonu ve Yönetişim:** Sürdürülebilirlik ve etki politikalarını koordine edecek merkezi bir yapı ve çok paydaşlı bir yönetim mekanizması oluşturulmalıdır.
- **Veri, Bilgi ve Analiz:** Kapsamlı ve güvenilir veri açığı giderilmeli, şeffaflık ve çeşitlilik sağlanmalı; SKA'nın finansmanına yönelik sistemik analizler ve projeksiyonlar düzenli olarak yapılmalıdır.
- **İzleme ve Değerlendirme:** Ülke önceliklerini dikkate alan, SKA'ya ilişkin entegre izleme, değerlendirme, etki ölçümleme ve raporlama sistemleri kurulmalıdır.
- **Taksonomi, Standartlar ve Etiketleme:** Sürdürülebilir finans uygulamalarına yönelik asgari standartlar, ortak terminoloji/taksonomi oluşturulmalı; kamu bütçesinde SKA etiketlemesi uygulanmalı ve Etki Ölçümü ve Yönetimi Standartları zorunlu kılınmalıdır.
- **Strateji Geliştirme:** Ulusal sürdürülebilir kalkınma öncelikleri doğrultusunda sektör spesifik stratejiler belirlenmeli ve uygulamaya alınmalıdır.
- **Destek Tasarımı:** Kamu kaynakları, sürdürülebilirliğin finansmanı alanına geçişi destekleyecek şekilde konumlandırılmalı; KOBİ'lere özel destek mekanizmaları geliştirilmeli; sosyal ve çevresel yatırım yapan işletmelere avantajlar sağlanmalı ve ulusal desteklerde çevre/iklim etkisi ön çalışması şartı aranmalıdır.
- **Finansmana Erişim, Yeni ve Yenilikçi Finansal Araçlar ve Kaynakların Geliştirilmesi:** Yenilikçi finansman mekanizmaları/enstrümanları (örn. Sosyal Etki Tahvili), sürdürülebilirlik fonlarına erişim, Zorunlu Afet Sigorta Mekanizması, emeklilik fonları ve sahipsiz/hareketsiz varlıkların etki fonlarına aktarılması, gelir bazlı finansman modelleri geliştirilmelidir.
- **Düzenleme:** Sosyal Girişimcilik mevzuatı ve ilgili teşvikler hayata geçirilmelidir.
- **Farkındalık ve Savunuculuk:** Kalkınma hedeflerine yönelik farkındalığı artırıcı kampanyalar düzenlenmeli, finans sağlayıcılara yönelik savunuculuk faaliyetleri yürütülmeli, bilgi paylaşımı için çevrimiçi platform oluşturulmalı, KOBİ'lere danışmanlık sağlanmalı ve kapasite geliştirme faaliyetleri düzenlenmelidir.

- **Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi:** Finansal kuruluşların sürdürülebilirlikle bağlantılı risk ve fırsatları yönetme kapasiteleri geliştirilmeli ve yereldeki aktörlerin kurumsal kapasitesi artırılmalıdır.

Rapor, Türkiye'nin ulusal ve küresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmasında finansmanın kritik rolünü vurgulamakta ve bu doğrultuda kapsamlı bir yol haritası sunmaktadır.

50. Kamu-Özel İşbirliğinde Yenilikçi Finansman Alternatifleri Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) çerçevesinde hazırlanan "**Kamu-Özel İşbirliğinde Yenilikçi Finansman Alternatifleri Çalışma Grubu Raporu**"dur. Çalışma Grubu'nun temel amacı, **mevcut finansman modellerinin aksayan yönlerini tespit ederek iyileştirmek, finansman temininde sermaye maliyetlerini düşürmek ve yeni finansman modellerinin geliştirilmesine yönelik önerileri tartışmaktır.**

Raporun Ana Odak Noktaları ve İçeriği:

- **Altyapı İhtiyacı ve Finansman Sorunu:** Dünya genelinde ve Türkiye'de demografik değişim, hızlı kentleşme ve ekonomik kalkınmaya bağlı olarak enerji, ulaştırma, telekomünikasyon gibi fiziksel/ekonomik altyapı ile sağlık, eğitim gibi sosyal altyapı ihtiyacı giderek artmaktadır. Kamu kaynaklarının kısıtlı olması, bu artan ihtiyacın karşılanmasında özel sektör finansmanının harekete geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) modeli bu konuda uzun yıllardır kullanılan ve tecrübe edilmiş bir yöntem olmakla birlikte, büyük ölçekli ve karmaşık projeler, makroekonomik değişkenlikler ve ulaşılabilir finansal araçlardaki sürekli güncellemeler nedeniyle hala finansal ve organizasyonel sorunlarla karşılaşmaktadır.
- **Küresel ve Türkiye'deki KÖİ Yatırımları:**
 - **Küresel Eğilimler:** Gelişmekte olan ülkelerde 1995-2021 yılları arasında toplam 6.409 KÖİ projesi gerçekleştirilmiş olup, yatırım tutarı yaklaşık 1,6 trilyon ABD dolarına ulaşmıştır. Elektrik (%48,37) ve karayolu (%21,45) sektörleri en büyük yatırım paylarına sahiptir.
 - **Avrupa Eğilimleri:** 1995-2021 yılları arasında 1908 KÖİ projesi finansal kapanış gerçekleştirmiş ve toplam yatırım tutarı 399,7 milyar Avro olmuştur. Ulaştırma (%55,41), sağlık (%12,81) ve eğitim (%9,51) sektörleri öne çıkmaktadır. Türkiye, 2017 ve 2018 yıllarında Avrupa'da en yüksek KÖİ yatırım değerine sahip ülke olmuştur.
 - **Türkiye'deki Durum:** Ülkemizde en çok yap-işlet-devret (YİD) modeli kullanılmış olup, 1986-2022 yılları arasında 88,5 milyar ABD doları değerinde 262 proje tamamlanmıştır. Karayolu, havaalanı, enerji ve sağlık tesisleri en çok yatırım yapılan sektörlerdir.

- **KÖİ Projelerinde Finansal Boyut:** KÖİ projeleri genellikle proje finansmanı tekniği ile yürütülür ve özel sektörün öz kaynak ile borç kullanımıyla finanse edilir. Borç-öz kaynak oranları tipik olarak yüksektir (yüzde 60-90).
 - **Finansman Kaynakları:** İnşaat şirketleri, tedarikçi firmalar, bakım-onarım şirketleri ve altyapı fonları (emeklilik fonları, sigorta şirketleri) öz kaynak sağlayabilir. Ticari ve yatırım bankaları, çok taraflı kalkınma bankaları ve ihracat kredi kuruluşları borç sağlayıcılarıdır. Gelişmiş sermaye piyasalarında tahviller de önemli bir borç kaynağıdır. İslami finans da kullanılmaktadır.
 - **Ödeme Mekanizmaları:** Proje şirketinin gelirlerini belirleyen mekanizmalar üç ana başlıkta toplanır: doğrudan kullanıcılardan alınan ödemeler ("gerçek ücret" modelleri), kamu tarafından yapılan düzenli ödemeler ("devlet ödemeli" veya "hazır bulunabilirlik ödemeleri"), ve bu ikisinin birleşimi olan "hibrit mekanizmalar". Kullanıcı ödemeli modeller talep riskini özel sektöre yüklediği için sermaye maliyetlerini artırabilir. Hibrit modeller genellikle minimum gelir/trafik garantileri içerir. "Değer yakalama" teknikleri (örn. arsa değer vergisi) yenilikçi bir finansman yöntemi olarak değerlendirilmektedir.
- **Sermaye Maliyetinin Düşürülmesinin Önündeki Engeller:**
 - **Hazırlık Süreci Sorunları:** Yetersiz fizibilite etütleri, uluslararası standartlara uyumsuzluk, belirsizlikler, kamu tarafında kapasite yetersizliği ve süreksizliği, bütçe kısıtları ve güncelliğini yitirmiş proje belgeleri nedeniyle risk primleri artmakta ve maliyetler yükselmektedir.
 - **Kaynak ve Alternatif Çeşitliliği Eksikliği:** Makroekonomik dalgalanmalar (kur, enflasyon, CDS artışı), çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim (ESG) ilkelerine uyum eksikliği, sponsor riskleri, bankaların zorunlu karşılık oranları ve projelerin kısa işletme süreleri finansman çeşitliliğini ve uygun maliyetli finansmana erişimi kısıtlamaktadır.
 - **Sponsor Çeşitliliğinin Sağlanamaması:** Makro koşullar, düşük proje öngörülebilirliği ve yeterli öz kaynak tazmin koşullarının bulunmaması nedeniyle yabancı sponsorların ilgisi sınırlıdır.
 - **Finansörlerin Hazırlık Sürecine Dahil Olmaması:** Projelerin erken evrelerinde finansörlerin sürece dahil edilmemesi riskleri artırmakta ve kredi maliyetlerini yükseltmektedir.
 - **Sermaye Piyasası Araçlarının Kullanımındaki Engeller:** Altyapı Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları (AGYO) için kurumlar vergisi muafiyetinin olmaması, Projeye Dayalı Menkul Kıymetler (PDMK) için teşvik eksikliği, tahvil ihraçlarında TL cinsinden zorunluluk ve inşaat dönemi riskleri, yeşil/sürdürülebilir borçlanma araçlarındaki ek maliyetler ve farkındalık eksikliği gibi nedenlerle sermaye piyasası araçları yeterince kullanılamamaktadır.
 - **Kamunun Rolü ve Sigortacılık Sektörünün Desteği:** Kamu katkısının inşaat döneminde sermaye maliyetlerini düşürme potansiyeli tartışılmıştır. Borç

üstlenim taahhüdü mekanizmasındaki sorunlar ve sigortacılık sektörünün (kefalet sigortası, uzun süreli bakım sigortası, yıllık gelir sigortası, Bireysel Emeklilik Sistemi - BES) finansmana sağlayabileceği destekler de ele alınmıştır.

- **Yerel Yönetimlerde KÖİ Sorunları:** Yerel yönetim projelerinin (özellikle çevresel altyapı) zayıf nakit akışları ve kurumsal kapasite yetersizlikleri KÖİ modelinin uygulanmasını zorlaştırmaktadır.
- **Yapılı Çevre ve Doğal Afetler:** 6 Şubat depremlerinin ardından afetlere dayanıklı altyapı ihtiyacının aciliyeti vurgulanmıştır. KÖİ modelinin bu tür yatırımların gerçekleştirilmesinde, özellikle risk transferi ve operasyonel performans risklerinin özel sektöre aktarılması açısından, bir avantaj sağlayabileceği belirtilmiştir.
- **On İkinci Kalkınma Planı Perspektifi ve Politika Önerileri:**
 - **Vizyon:** Ekonomik, teknolojik, sosyal dönüşüm ve afetselliğin ortaya çıkardığı ihtiyaçlara cevap veren; yenilikçi finansman alternatiflerini etkin kullanan, risk paylaşımını optimize eden, harcama getirisi sağlayan, kaynak çeşitliliğini dikkate alan, sermaye piyasası araçlarını etkin kullanan, sürdürülebilir yatırım ilkelerini benimseyen ve kaynakların verimli kullanıldığı bir KÖİ finansman sistemi oluşturmak.
 - **Hedefler (2028 Yılı):** Sermaye yapısı ve maliyetlerinin optimizasyonu, KÖİ projelerinde harcama getirisini artıran finansman kurgusunun temini, kamu-özel kesim arasında etkin risk paylaşım mekanizmalarının uygulanması ve yenilikçi finansman yöntemlerinin yaygınlaştırılması için uygun ortamın oluşturulması.
 - **Temel Amaç ve Politikalar (10 Başlık):** Rapor, bu hedeflere ulaşmak için detaylı politika önerileri sunmaktadır. Bunlar arasında proje hazırlık süreçlerinin iyileştirilmesi, merkezi bir KÖİ birimi oluşturulması, finansör ve sponsor çeşitliliğinin sağlanması, projelerin ESG ilkelerine uyumunun artırılması, finansörlerin hazırlık sürecine dahil edilmesi, sermaye piyasası araçlarından daha etkin yararlanma, alternatif kamu katkısı enstrümanlarının değerlendirilmesi, sigortacılık sektörünün desteğinin artırılması, yeni ödeme mekanizmaları (örn. değer yakalama) üzerinde çalışma ve yerel yönetimlerde KÖİ modelinin uygulanabilirliğinin artırılması yer almaktadır.

Sonuç olarak, rapor Türkiye'nin kalkınma hedeflerine ulaşmasında KÖİ projelerinin finansman etkinliğinin artırılmasının ve sermaye maliyetlerinin düşürülmesinin kritik önemini vurgulamakta ve bu doğrultuda kapsamlı bir yol haritası sunmaktadır.

51. Karayolu Trafik Güvenliği Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) çerçevesinde hazırlanan "**Karayolu Trafik Güvenliği Çalışma Grubu Raporu**"dur. Raporun temel amacı, dünya genelinde ve Türkiye'deki trafik güvenliği durumunu değerlendirmek,

geçmiş dönemdeki gelişmeleri incelemek, mevcut kurumsal yapıları ele almak, "**Güvenli Sistem Yaklaşımı**" ve "**Vizyon Sıfır**" gibi yeni yaklaşımlar üzerinde durmak, trafik güvenliğini en üst seviyede sağlamak için hedefler belirlemek ve bu hedeflere yönelik stratejilerin uygulanması için bir rehberlik sunmaktır.

Raporun Ana Odak Noktaları ve İçeriği:

- **Küresel ve Türkiye'deki Mevcut Durum:**
 - Dünya genelinde her yıl trafik kazalarında 1 milyon 350 bin kişi hayatını kaybetmekte, 78 milyon kişi ise uzun süreli sakatlıklara maruz kalmaktadır. Bu durum, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından "küresel halk sağlığı sorunu" olarak kabul edilmiştir. Trafik kazalarının küresel maliyeti yıllık 518 milyar ABD doları olarak tahmin edilmektedir ve bu, ülkelerin yıllık gayri safi yurt içi hâsıllarının (GSYİH) %1-3'üne tekabül etmektedir.
 - **Türkiye'de karayolu ulaşım sistemi önemli bir omurgadır;** Kasım 2022 itibarıyla Karayolları Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğunda toplam 68.725 km yol ağı bulunmaktadır. 2021 yılı itibarıyla yük taşımacılığının %89,4'ü ve yolcu taşımacılığının %92,7'si karayolu üzerinden yapılmaktadır.
 - Türkiye'de motorlu kara taşıtlarının sayısı 2003'te 8,9 milyon iken 2021 sonunda 25,2 milyona ulaşarak yaklaşık %184 artış göstermiştir. Buna rağmen, 2015 yılından itibaren trafik kazalarında can kayıpları, yaralı sayıları ve ölümlü/yaralanmalı kaza sayılarında düşüş sağlanmıştır. Özellikle yaya can kayıpları, 2018'deki mevzuat değişikliği ve denetimler sayesinde 2020'ye kadar %46,5 oranında azalmıştır.
 - Türkiye'de trafik kazalarının sosyo-ekonomik maliyeti Gayri Safi Milli Hasıla'nın (GSMH) %2,2'sine tekabül etmektedir. 2030 yılına kadar bu maliyetin 550 ila 650 milyar TL arasında olacağı tahmin edilmektedir.
 - DSÖ raporlarına göre, Türkiye'de 2010 yılında 100 bin kişi başına trafik kazası sonucu can kaybı oranı 13,4 iken, **2020 sonunda 5,8'e düşürülerek on yılda %56,6 azalma sağlanmıştır.** Bu başarıyla Türkiye, BM'nin %50 azaltma hedefini gerçekleştiren az sayıdaki ülkeden biri olmuştur. 2021 sonunda bu oran 6,33 seviyesine çıkmış olsa da, Avrupa Birliği (AB) ortalaması olan 4,5'e yakın seyretmektedir ve bazı AB ülkelerinden (örn. Romanya'nın 9,3) daha iyi bir konumdadır.
- **Temel Yaklaşımlar ve Uluslararası Çalışmalar:**
 - Rapor, trafik güvenliğinde "altın standart" olarak kabul edilen "**Güvenli Sistem Yaklaşımı**"nı ve "**Vizyon Sıfır**" hedefli yaklaşımları vurgulamaktadır. Bu yaklaşımlar, insan hatası kaçınılmaz olsa da ölümlerin ve ciddi yaralanmaların önlenebileceği fikrine dayanmaktadır. Sistemin (yollar, araçlar, hız, yol kullanıcıları, kaza sonrası müdahale) tüm unsurlarının güçlendirilmesini ve sorumluluğun tüm paydaşlar arasında paylaşılmasını öngörür.

- Birleşmiş Milletler (BM) tarafından atılan stratejik adımlar ve yayınlanan deklarasyonlar (Moskova Deklarasyonu 2009, Brezilya Deklarasyonu 2015, Stockholm Deklarasyonu 2020, New York Deklarasyonu 2022) ve eylem planları (2011-2020 ve 2021-2030 Küresel Eylem Planları) Türkiye'nin stratejilerine yön vermektedir. BM'nin 12 küresel trafik güvenliği hedefi de raporda detaylıca yer almaktadır.
- Avrupa Birliği'nin (AB) 2021-2030 Karayolu Trafik Güvenliği Politika Çerçevesi ve 8 Kilit Performans Göstergesi (hız, emniyet kemeri, koruyucu ekipman, alkol, dikkat dağınıklığı, araç güvenliği, altyapı, kaza sonrası müdahale) de Türkiye'nin yol haritasına ışık tutmaktadır.

- **Türkiye'nin Stratejik Adımları ve Gelecek Hedefleri:**

- Türkiye, 2011-2020 döneminde Karayolu Trafik Güvenliği Stratejisi ve Eylem Planı ile can kayıplarını %56 oranında azaltma başarısını göstermiştir.
- Bu başarıyı daha ileriye taşımak amacıyla, **2021-2030 Karayolu Trafik Güvenliği Strateji Belgesi ve 2021-2023 Karayolu Trafik Güvenliği Eylem Planı**, 03.02.2021 tarihli ve 2021/2 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile yürürlüğe girmiştir. Bu belge 41 amaç, 104 hedef ve 441 performans göstergesi içermektedir.
- **2030 yılına kadar trafik kazası ölümleri ve ciddi yaralanmaları %50 azaltma hedefi** belirlenmiştir. Bu doğrultuda 2021 yılında 100 bin kişi başına 6,33 olan can kaybı oranının 2028'de 3,46'ya ve 2030'da 2,91'e düşürülmesi hedeflenmektedir.
- Nihai hedef ise **2050 yılına kadar trafik kazalarında kimsenin ölmediği veya ciddi şekilde yaralanmadığı bir ülke** olmaktır ("Sıfır Kaza" hedefi).
- Bu hedeflere ulaşmak için raporda yedi ana alanda detaylı politikalar, uygulama stratejileri ve tedbirler sunulmaktadır:
 1. **Öncelikli Alanlar:** Aşırı ve uygunsuz hızla mücadele, incinebilir yol kullanıcılarının korunması (yayalar, bisikletliler), kaza kara noktalarının tespiti ve iyileştirilmesi.
 2. **Trafik Güvenliği Yönetimi:** Güvenli sistem yaklaşımına uygun yönetim, mevzuatın güncellenmesi, güvenilir veri toplama ve analizi, araştırma-geliştirme, toplu taşıma yatırımları ve koordinasyon mekanizmalarının güçlendirilmesi.
 3. **Karayolu Altyapısı ve Yol Çevresi:** Güvenlik standartlarının yükseltilmesi ("affeden yollar", risk haritalandırması), çevresel etkilerin azaltılması, doğal afetlere dayanıklılık, akıllı ulaşım sistemlerinin yaygınlaştırılması.
 4. **Araç Güvenliği:** Araç içi koruma sistemlerinin geliştirilmesi, yaya ve bisikletli koruma düzenlemeleri, akıllı hız destek sistemleri, araç muayeneleri.

5. **Trafik Güvenliği Eğitimi:** Örgün ve yaygın eğitim, farkındalık kampanyaları, sürücü belgelendirme usullerinin güncellenmesi, trafik bilincinin artırılması.
6. **Denetim:** Etkin, sürekli ve yoğun trafik denetimleri (hız, alkol, emniyet kemeri, cep telefonu vb.), teknolojik denetim sistemlerinin kullanımı (KGYS, drone), uluslararası iş birliği.
7. **Kaza Sonrası Müdahale:** Hızlı ve etkin müdahale mekanizmalarının geliştirilmesi, yaralıların sağlık kuruluşuna nakli, acil bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinin güçlendirilmesi, ilk yardım eğitimleri.

Sonuç olarak, rapor Türkiye'nin 2053 vizyonu doğrultusunda, insanı merkeze alan, sürdürülebilir, çok sektörlü ve çok paydaşlı bir yaklaşımla trafik güvenliği alanında elde ettiği başarıları pekiştirmeyi ve uluslararası alanda lider bir model olmayı hedeflemektedir.

52. Karayolu Ulaştırması ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında hazırlanan "**Karayolu Ulaştırması Özel İhtisas Komisyonu Raporu**"dur. Raporun amacı, 2024-2028 döneminde ulaştırma sektörüne yönelik politika, hedef ve stratejileri belirlemek, mevcut durumu değerlendirmek, ulusal ve küresel gelişmeleri analiz etmek ve yatırım önceliklerini ortaya koymaktır.

Raporun Ana Odak Noktaları ve İçeriği:

- **Giriş ve Genel Bakış:**
 - Rapor, 2024-2028 dönemini kapsayan On İkinci Kalkınma Planı çerçevesinde, Türkiye'nin 2053 vizyonu doğrultusunda stratejiler belirlemeyi hedeflemektedir.
 - Ulaştırma sektörünün küresel bağlantıların sağlanması, kaynakların verimli kullanılması ve yerleşim alanlarının gelişmesi açısından büyük önem taşıdığı vurgulanmaktadır.
 - Çevre dostu, afetlere dayanıklı altyapı ve sürdürülebilir taşımacılık yöntemlerinin teşvik edilmesi gerekliliği belirtilmiştir. Elektrikli ve otonom araçlar gibi yeni teknolojilerin yaygınlaşması için altyapı çalışmalarının ve destekleyici politikaların önemine dikkat çekilmiştir.
 - Akıllı Ulaşım Sistemleri (AUS) ve akıllı kavşakların yolculuk süresini kısaltma, trafik güvenliğini artırma, yol kapasitesini verimli kullanma ve çevreyi koruma potansiyeli vurgulanmıştır.
- **Mevcut Durum Analizi:**
 - **Dünyadaki Gelişme Eğilimleri:** Karayolu ulaşımının gürültü, hava kirliliği, trafik kazaları ve yoğunluk gibi olumsuz etkileri nedeniyle sürdürülebilir ulaştırma politikalarının gerekliliği belirtilmiştir. Avrupa Birliği'nin **Avrupa Yeşil Mutabakat**

Eylem Planı ile 2050 yılına kadar karbon nötr olma hedefi, enerji verimliliği ve akıllı ulaşım geçiş hedefleri ele alınmıştır. Artan yolcu ve yük taşımacılığı talebine yanıt olarak **akıllı ulaşım sistemlerinin** (Japonya, Güney Kore, ABD, Almanya, İngiltere, Hollanda gibi ülkelerde aktif kullanım) önemi ve çevreci çözümleri vurgulanmıştır.

- **Doğal Afetler ve Altyapı:** Küresel ısınmanın yol altyapıları üzerindeki olumsuz etkileri (aşırı yağış, sıcaklık, sel, toprak kaymaları) ve afetlere karşı altyapıları korumak için yapılan yatırımlar değerlendirilmiştir. **Beton yolların** dayanıklılık, uzun ömürlülük ve yakıt tasarrufu potansiyeli (ABD, Hindistan, Azerbaycan örnekleri) ele alınmıştır.
- **Trafik Güvenliği:** Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre trafik kazalarının küresel bir halk sağlığı sorunu olduğu ve 2030 yılına kadar önde gelen ölüm nedenlerinden biri olmaya devam edeceği belirtilmiştir. İsveç'in başlattığı, trafik yönetiminde etik değerleri temel alan ve sorumluluğu tüm paydaşlar arasında paylaştıran **"Vision Zero"** ve **"Güvenli Sistem Yaklaşımı"** politikaları öne çıkarılmıştır.
- **Uluslararası Yükümlülükler:** Türkiye'nin Tehlikeli Malların Karayolu ile Uluslararası Taşımacılığına İlişkin Avrupa Anlaşması (ADR) gibi uluslararası anlaşmalara taraf olduğu ve ilgili mevzuatın yürürlükte olduğu belirtilmiştir. Türkiye'nin coğrafi konumu itibarıyla Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birbirine bağlayan önemli bir geçiş noktasında olduğu ve uluslararası ulaştırma ağlarının merkezinde yer aldığı vurgulanmıştır. Türkiye'nin AGR, ESCAP, EATL, TEM, BSEC, ECO ve TEN-T gibi uluslararası karayolu ağı projelerine aktif katılımı detaylandırılmıştır. AB mevzuatına %98 uyum sağlandığı belirtilmiştir.
- **Türkiye'de Karayolu Ulaştırma Sistemi:** Karayolları Genel Müdürlüğü'nün (KGM) sorumlulukları ve Ocak 2023 itibarıyla toplam 68.689 km yol ağı (otoyollar, devlet yolları, il yolları) bilgileri verilmiştir. Yolcu ve yük taşımacılığında karayolunun baskınlığı (2021 yılında yükte %92,5, yolcuda %92,8) oranlarıyla belirtilmiştir. Karayolu taşımacılığının esneklik, hız ve kapıdan kapıya taşıma avantajları ile yüksek enerji tüketimi, altyapı maliyetleri, trafik sıkışıklığı, kaza oranları ve çevre kirliliği gibi dezavantajları ele alınmıştır. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü gibi sorumlu kurum ve kuruluşlar listelenmiştir.
- **On Birinci Kalkınma Planı Dönemi Değerlendirmesi:** Plan döneminde tehlikeli yük taşımacılığı mevzuatının düzenlenmesi, lojistik destek alanlarının geliştirilmesi (1915 Çanakkale Köprüsü, İstanbul Havalimanı, Filyos Limanı), akıllı ulaşım sistemlerinin yaygınlaştırılması (fiber optik altyapı, akıllı kavşaklar, HGS), Üstyapı Yönetim Sistemi (ÜYS) kurulması gibi başarılar kaydedilmiştir. COVID-19 pandemisinin uluslararası taşımacılığa etkisi ve Türkiye'nin ilave geçiş belgeleri temini konusundaki çabaları vurgulanmıştır.
- **Hedeflere Ulaşılmasının Önündeki Sorunlar:** Mevzuatın yeni nesil sistemlere uyumsuzluğu, yerel-ulusal uyum eksikliği, denetim zafiyetleri, siber güvenlik açıkları. Kurumsal iş birliği eksikliği, modlar arası entegrasyon sorunları, veri platformlarının yetersizliği. Nitelikli insan kaynağı yetersizliği, eğitimde standart

eksikliği. Akıllı yol sistemleri ve sürdürülebilir hareketlilikte Ar-Ge yetersizliği, dijital denetim sistemi eksikliği, atıl kapasite ve dengesizlikler. Yolcu memnuniyeti eksikliği, bireysel araç kullanımını azaltıcı önlemlerin yetersizliği, uluslararası iş birliğindeki aksaklıklar ve mevzuatın güncelliğini yitirmesi gibi diğer sorunlar da belirtilmiştir.

- **Plan Dönemi Perspektifi (2024-2028):**

- **Uzun Vadeli Hedefler:** "Uluslararası Karayolu Mühendislik Akademisi" kurulması, toplam bölünmüş yol ağının 38.060 km'ye, tünel uzunluğunun 1.050 km'ye çıkarılması, otonom sürüş sistemlerini destekleyen AUS altyapılarının geliştirilmesi, bireysel araç kullanımını azaltıcı önlemler alınması, "affeden yol tasarımları"nın yaygınlaştırılması ve siber güvenlik mevzuatının geliştirilmesi gibi hedefler belirlenmiştir.
- **On İkinci Plan (2028 Yılı) Hedefleri:** Toplam bölünmüş yol uzunluğunun 33.000 km'ye, otoyol uzunluğunun 5.584 km'ye ve tünel uzunluğunun 881 km'ye çıkarılması; akıllı kavşakların yaygınlaştırılması; elektrikli ve hibrit araç sayısının artırılması için mali teşvikler; merkezi AUS kontrol sistemi kurulması; şehir geçişlerinde gürültü önleyici bariyerler; e-belge, e-CMR, e-TIR gibi dijital sistemlerin yaygınlaştırılması; kaza kara noktalarının iyileştirilmesi; nitelikli personel istihdamı ve sürekli eğitimi gibi somut hedefler belirlenmiştir.
- **Temel Amaç ve Politikalar:** Güvenli, ekonomik, çevreye duyarlı, kesintisiz ve sürdürülebilir bir ulaşım altyapısı oluşturma vizyonu benimsenmiştir. Karayolları ağının korunması ve iyileştirilmesi için ÜYS'nin geliştirilmesi, trafik güvenliğinin artırılması, ulaşım ve trafik verilerinin etkin kullanımı, çevresel etkilerin azaltılması ve tarihi yapıların korunması hedeflenmektedir. Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi ve Yeşil Mutabakat Eylem Planı doğrultusunda yerli ve milli, yeşil ve sürdürülebilir akıllı ulaşım ağı oluşturulması ve demiryolu taşımacılığının geliştirilmesi amaçlanmaktadır.
- **Uygulama Stratejileri ve Tedbirler:** Mevzuat (ulaştırma verilerinin standartlaştırılması, tek ulaşım mevzuatı, yeni nesil araçlara uyum, denetim mekanizmalarının etkinleştirilmesi, siber güvenlik mevzuatı), kurumsal yapı (kamu-özel-üniversite iş birliği, koordinasyon komiteleri, paydaş odaklı karar alma mekanizmaları, çok modlu taşımacılık entegrasyonu, veri yönetimi), insan kaynakları (nitelikli personel istihdamı, ulusal ulaşım akademileri, mesleki eğitim, siber güvenlik eğitimleri) ve altyapı (sürdürülebilir ulaşım stratejileri, yeşil ulaşım koridorları, elektrikli/sürücüsüz araç altyapısı, akıllı yollar, gürültü azaltma sistemleri, dijitalleşme, afetlere dayanıklılık) alanlarında detaylı tedbirler ve projeler açıklanmıştır.
- **Önemli Projeler:** Aydın-Denizli Otoyolu, Kuzey Marmara Otoyolu, Sarıyer-Kilyos Tüneli, Kınalı-Malkara Otoyolu gibi Yap-İşlet-Devret (YİD) modelindeki devam eden ve planlanan otoyollar. Akdeniz Sahil Yolu, Trabzon Kanuni Bulvarı, Ordu Çevre Yolu, Konya Çevre Yolu, Van Çevre Yolu, Malatya Çevre Yolu, Cizre-Şırnak Yolu gibi yapım çalışmaları devam eden devlet ve il yolları. Kırık Tüneli, Dallıkavak Tüneli,

Demirkapı Tüneli, Kop Tüneli gibi devam eden tünel projeleri. Genç Viyadüğü, Yıldırım Beyazıt Viyadüğü, Tarihi Uzunköprü Restorasyon İşİ, Tarihi Sangarios Köprüsü Restorasyon İşİ, Çayırhan Köprüsü ve Bağlantı Tüneli Yapım İşİ gibi yapımı devam eden köprü ve viyadük projeleri listelenmiştir.

- **Mali Yük ve Finansman:** Altyapı yatırımlarının finansmanı için devlet, özel sektör ve uluslararası finans kurumlarının kullanılabileceğı belirtilmiştir. Mali teşvik modelleri (engelli erişimi, elektrikli araçlar), yeni finansman modelleri (yerli ve milli çözümler), kamu-özel sektör iş birliğı ve **Maas (Hizmet Olarak Mobilite)** gibi akıllı ulaşım çözümlerine yatırım teşvikleri önerilmiştir.
 - **Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle İlişki:** Karayolu yatırımlarının ekonomik büyüme, ulaşım erişimi, trafik sıkışıklığını azaltma, güvenlik, çevresel etkileri azaltma ve adaleti sağlama gibi sürdürülebilir kalkınmanın tüm boyutlarını desteklediğı vurgulanmıştır. Temiz enerji kullanımı, doğal kaynakların korunması, sosyal etki, ekonomik kalkınma, toplumsal eşitlik, yenilikçilik ve altyapı, risk yönetimi ve adaletli erişim gibi hedeflerle ilişkilendirilmiştir.
 - **Yapılması Önerilen Araştırmalar:** Yol güvenliğı, finansal analiz, çevresel etki, ulaşım talep tahmini, yapı malzemesi, trafik analizi, işletme ve bakım, insan davranışı, toplumsal ve ekonomik etki analizi, yapay zekâ ve veri analizi, alternatif ulaşım modları, yerel yönetimlerin rolü ve fayda maliyet analizi gibi alanlarda araştırmaların önemine dikkat çekilmiştir.
- **Sonuç ve Genel Değerlendirme:**
 - Karayolu ulaştırmasının Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişmesine büyük katkı sağladığı, ülkenin coğrafi konumu sayesinde uluslararası ticaret ve turizmde kilit rol oynadığı belirtilmiştir.
 - Karayolu altyapısının sürekli iyileştirilmesi, kaza kara noktalarının azaltılması, beton yol uygulamaları, alttan ısıtılmalı yollar için Ar-Ge, doğal afetlere karşı dayanıklılık, elektrikli araç teşvikleri, akıllı ulaşım sistemleri ve uluslararası ulaşım koridorlarının önemine vurgu yapılmıştır.
 - Mevzuat kurallarının uygulanması, nitelikli personelin eğitimi ve istihdamı, özel sektörün rolü ve dijitalleşmenin önemi ele alınmıştır.
 - Ulaştırma alanındaki çalışmaların güvenli, çevre dostu ve ekonomik bir ulaşım sistemi, verimli lojistik ağı, daha az trafik sıkışıklığı, artan toplumsal refah ve sürdürülebilir bir gelecek gibi birçok fayda sağlayacağı sonucuna varılmıştır.

53. Katı Atık Yönetimi ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) çerçevesinde hazırlanan "**Katı Atık Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu**"dur. Raporun temel amacı, 2024-2028 dönemi için Türkiye'nin atık yönetimi alanındaki politika, hedef

ve stratejilerini belirlemek, mevcut durumu değerlendirmek, ulusal ve uluslararası gelişmeleri analiz etmek ve gelecek planlamasını ortaya koymaktır.

Raporun Ana Odak Noktaları ve İçeriği:

1. Giriş ve Genel Bakış Rapor, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) döneminde, Türkiye'nin 2053 vizyonu doğrultusunda atık yönetimi alanında stratejiler belirlemeyi hedeflemektedir. Atık miktarının sanayileşme ve değişen tüketim alışkanlıkları nedeniyle dünya çapında hızla arttığı, doğal kaynakların tükenmesine ve çevre tahribatına yol açtığı vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, **döngüsel ekonomi yaklaşımının giderek önem kazandığı** ve iklim değişikliğiyle mücadele için bir fırsat olarak değerlendirildiği belirtilmiştir.

2. Mevcut Durum Analizi

• Dünyadaki Gelişme Eğilimleri:

- Küresel malzeme kullanımının 2060 yılına kadar %110 artarak 190 milyar tona ulaşması ve kişi başına kaynak kullanımının 11,9 tondan 18,5 tona çıkması öngörülmektedir.
- Dünya Bankası verilerine göre, dünyada yıllık 2,01 milyar ton belediye atığı üretilmekte ve bu miktarın 2050 yılına kadar 3,40 milyar tona çıkması beklenmektedir. Atıkların yaklaşık %40'ı düzenli depolama ile bertaraf edilmekteyken, %19'u geri dönüşüm ve kompost, %11'i yakma yoluyla geri kazanılmaktadır.
- Avrupa Birliği (AB)-27 ülkelerinde kişi başı yıllık belediye atığı ortalaması 2021'de 530 kg iken, Türkiye'de 2020'de 32,3 milyon ton belediye atığı oluşmuş ve 2010'dan 2020'ye toplam belediye atığı %28 artmıştır. AB'de düzenli depolama oranı 1995'te %61'den 2021'de %23'e düşmüş, geri dönüştürülen atık oranı ise %19'dan %49'a yükselmiştir.
- **Avrupa Yeşil Mutabakatı**, AB'nin 2050 yılına kadar iklim-nötr ilk kıta olma hedefini ve ekonomik büyümenin kaynak kullanımından ayrıştırılmasını amaçlayan yeni bir büyüme stratejisidir. Bu hedefe ulaşmak için "55'e Uyum Paketi" gibi bir dizi politika alanı ve sektör genelinde girişimler başlatılmıştır.
- **Döngüsel Ekonomi**, ürün ve malzemelerin kullanım değerinin uzun süre korunduğu, atık oluşumunun önlendiği, israfın ve sınırlı kaynak kullanımının en aza indirildiği bir üretim ve tüketim yaklaşımıdır. Döngüsel ekonomiye geçiş, AB GSYİH'sını 2030 yılına kadar %0,5 oranında artırma ve yaklaşık 700.000 yeni iş imkânı oluşturma potansiyeli taşımaktadır.
- **Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA)**, özellikle SKA-12 ("Sorumlu Üretim ve Tüketim"), atık üretiminin önemli ölçüde azaltılmasını, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimini ve kimyasalların/atıkların çevresel olarak sağlam yönetimini hedeflemektedir.
- AB, **Atık Sevkiyatı Tüzüğü** ile kontrolsüz atık ihracatını önlemeyi ve geri dönüşüm sanayii için gerekli hammaddelerin AB içinde kalmasını amaçlamaktadır. Türkiye,

bu düzenlemelerin hammadde tedarikinde olası kısıtlamalara yol açabileceği endişesini dile getirmiştir.

- **Sürdürülebilir Ürün İnisiyatifi**, AB piyasasına sunulan ürünlerin "satın al-kullan-çöpe at" mantığından uzaklaşarak, "kullan-onar-yeniden kullan-geri dönüştür" döngüsünde tasarlanmasını gerektirmektedir.
- **AB Batarya ve Batarya Atıkları Mevzuatı ve Ambalaj ve Ambalaj Atıkları Tüzüğü** gibi yeni mevzuatlar, sürdürülebilirlik ve döngüsellik ilkelerini ürün tasarımından atık yönetimine kadar tüm yaşam döngüsüne entegre etmeyi hedeflemektedir.
- **Ekonomik Araçlar** olarak çevre vergisi, düzenli depolama vergisi, attığın kadar öde sistemi ve depozito-iade sistemi (DİS) gibi uygulamalar geri dönüşüm ve geri kazanım oranlarını artırmak için kullanılmaktadır.

• **Türkiye'de Genel Durum:**

- Türkiye'de atık yönetimi, 2872 sayılı Çevre Kanunu ve ilgili mevzuat (Atık Yönetimi Yönetmeliği, Sıfır Atık Yönetmeliği vb.) ile yürütülmekte olup, atık yönetim hiyerarşisi esas alınmaktadır.
- 2020 yılında Türkiye'de toplam 104,8 milyon ton atık oluşmuş, bunun 32,3 milyon tonu belediye atığıdır. Belediye atıklarının %50,3'ü biyoatık (mutfak ve park bahçe atıkları) karakterindedir.
- Türkiye'de 93 düzenli depolama sahası bulunmakta ve belediye nüfusunun %89'una hizmet vermektedir.
- **Sıfır Atık Projesi**, 2017 yılından bu yana 166.000 bina/yerleşkede uygulanmış, toplamda yaklaşık 45,5 milyon ton geri kazanılabilir atık ekonomiye kazandırılmıştır. Bu sayede 96 milyar TL ekonomik kazanç, enerji ve su tasarrufu, sera gazı salımı önlenmesi gibi faydalar sağlanmıştır.
- Plastik poşetlerin ücretlendirilmesi uygulaması ile 2019-2021 arasında plastik poşet kullanımında yaklaşık %65 azalma ve 3,8 milyar TL tasarruf sağlanmıştır.
- Tehlikeli atık ithalatı yasak olup, tehlikesiz atık ithalatı ise malzeme geri kazanımı amacıyla lisanslı tesislere %50 kota ile yapılabilmektedir.
- **Paris Anlaşması**'na Türkiye 2021'de taraf olmuş ve 2030 yılına kadar artıştan %21 azaltma oranı %41'e çıkarılmıştır.
- **Ana Sorunlar:** Mevzuat uyumsuzlukları (yeni nesil sistemlere uyum, denetim zafiyetleri), kurumsal iş birliği eksikliği, nitelikli insan kaynağı yetersizliği, Ar-Ge eksikliği, atıl kapasite ve dengesizlikler, bireysel araç kullanımını azaltıcı önlemlerin yetersizliği, ekonomik araçların yetersizliği veya yanlış kullanımı (ÇTV'nin yetersiz kalması, YEKDEM teşviklerinin maddesel geri dönüşümü engellemesi), atık toplayıcılarının sisteme entegrasyonu, imar planlarındaki sorunlar, afet atıkları yönetimi gibi konular öne çıkmaktadır. Özellikle 6 Şubat 2023

depremleri sonrası oluşan yıkıntı atıklarının yönetimi, yeniden kullanımı ve geri dönüşümü kritik bir husus olarak ele alınmıştır.

3. Plan Dönemi Perspektifi (2024-2028)

- **Uzun Vadeli Hedefler (2053 Vizyonu):** Atık bertaraf hizmet bedellerinin yaygınlaştırılması, "attığın kadar öde" sisteminin geliştirilmesi, Genişletilmiş Üretici Sorumluluğu (GÜS) kapsamında izleme ve takip sistemlerinin etkinleştirilmesi, atık önlemeyi teşvik eden sistemler, geri dönüştürülmüş ürünler için laboratuvar altyapısı, AB mevzuatına uyum ve tek bir atık yönetimi idaresi kurulması hedeflenmektedir.
- **On İkinci Plan (2028 Yılı) Hedefleri (Stratejik Amaçlar):** Rapor, 14 stratejik amaç belirlemiştir:
 1. **Ulusal Döngüsel Ekonomi Eylem Planı'nın hazırlanması.**
 2. Döngüsel ekonomi prensipleriyle **düzenli depolamaya giden atık miktarının azaltılması** ve maddesel geri kazanıma öncelik verilmesi.
 3. AB mevzuatına uyumla **tek kullanımlık ürünlerin azaltılmasına yönelik mevzuat zorunluluğu** getirilmesi.
 4. Atık yönetiminde **veri tabanı, izleme ve takip sisteminin geliştirilmesi.**
 5. Toplama-taşıma mevzuatında değişiklik ve **GEKAP gibi bedellerin atık hizmetine yansıtılması.**
 6. Atık toplama-taşıma **standardizasyonu ve optimizasyonunun geliştirilmesi.**
 7. Döngüsel ekonomiye geçişte **teknik ve insan kaynakları kapasitesinin oluşturulması** ve farkındalık çalışmalarının artırılması.
 8. Endüstriyel simbiyoz ve **tersine lojistik altyapısının sağlanması** ile bölgesel teşvik sistemleri.
 9. Kamu kurumlarında **atık oluşturmamaya dair alternatifler** ve zorunlu sürdürülebilirlik kriterleri.
 10. Okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve lise eğitiminde **sıfır atık uygulamalarına yer verilmesi.**
 11. **Atıkların yüksek katma değerli ürünlere dönüştürülmesi** ve maddesel geri kazanımı mümkün olmayan atıkların ATY tesislerinde işlenmesi.
 12. YEKDEM teşviklerinin **maddesel geri dönüşümü artıracak yönde düzenlenmesi.**
 13. Şehirlerin tasarımında **atık üretmeyen döngüsel şehirlere dönüşüm** ve yıkıntı atıklarının yönetiminde teknolojilerin yaygınlaştırılması.
 14. **Plastik kirliliğinin önlenmesine yönelik strateji ve ulusal eylem planlarının hazırlanması.**

- **Uygulama Stratejileri ve Tedbirler:** Politika, mevzuat, kurumsal yapı, insan kaynakları, altyapı ve işletme süreçlerini iyileştirmeye yönelik detaylı tedbirler ve projeler açıklanmıştır. Özellikle kritik hammaddelerin yaşam döngüsünün bağımsızlığının ve döngüsellüğünün sağlanması gerektiği vurgulanmıştır.
- **Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle İlişki:** Atık yönetimi hedeflerinin, SKA-6 (Temiz Su ve Sanitasyon), SKA-11 (Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar) ve özellikle SKA-12 (Sorumlu Üretim ve Tüketim) ile doğrudan ilişkili olduğu belirtilmiştir.
- **Yapılması Önerilen Araştırmalar:** Döngüsel ekonomiye yönelik Ar-Ge faaliyetleri, tesis standartları, yaşam döngüsü değerlendirmesi, katma değerli ürün dönüşümü, ikincil hammadde standartları, toplama-taşıma optimizasyonu, geri dönüştürülmüş malzeme kullanım oranları, atık üretim tespiti, tek kullanımlık ürün alternatifleri, endüstriyel simbiyoz, GEKAP tahsisi, Ulusal Döngüsel Ekonomi Eylem Planı ve sera gazı azaltımı gibi alanlarda araştırmalar önerilmiştir.

4. Sonuç ve Genel Değerlendirme Rapor, katı atık yönetiminin Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişimi için kritik olduğunu vurgulamaktadır. "Satın al-kullan-çöpe at" döngüsünden "kullan-onar-yeniden kullan-geri dönüştür" döngüsüne geçişin ve sürdürülebilir ürün inisiyatifinin önemine değinilmiştir. **Sıfır Atık Projesi'nin, kaynakların verimli kullanılması ve ekonomik büyüme için bir zaruret haline geldiği** ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından da desteklendiği belirtilmiştir. Döngüsel ekonomi modelinin, AB Yeşil Mutabakatı'nın 2050 iklim-nötr hedefine ulaşmasında kilit rol oynadığı ve Türkiye için de ulusal eylem planlarının hazırlanmasının öncelikli olduğu sonucuna varılmıştır.

Stratejik amaçlar arasında, atık azaltımı, maddesel geri kazanım, veri tabanı geliştirme, toplama-taşıma optimizasyonu, ekonomik araçların etkinleştirilmesi, kamu alımlarında sürdürülebilirlik kriterleri, endüstriyel simbiyoz, yüksek katma değerli geri dönüşüm, YEKDEM teşviklerinin düzenlenmesi, kritik hammadde yönetimi, afet atıkları yönetimi ve plastik kirliliğiyle mücadele öne çıkmaktadır. İnsan kaynakları kapasitesinin geliştirilmesi, eğitim ve farkındalık çalışmalarının da bu süreçte temel teşkil ettiği belirtilmiştir.

54. Kent İçi Ulaşım ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) çerçevesinde hazırlanan "**Kent İçi Ulaşım Özel İhtisas Komisyonu Raporu**"dur. Raporun temel amacı, kent içi ulaşım alanındaki mevcut durumu değerlendirmek, ulusal ve uluslararası gelişmeleri analiz etmek, sorunları tespit etmek ve 2024-2028 dönemi için kısa, orta ve uzun vadede uygulanabilir **politika önerileri geliştirmektir**. Rapor, tüm kent içi ulaşım türlerini kapsayan, **sürdürülebilirlik temelli bir bakış açısıyla** hazırlanmıştır.

Raporun Ana Odak Noktaları ve İçeriği:

1. Giriş ve Genel Bakış Rapor, ulaştırma sektörünün ülke ekonomilerini ve çevresel etkileri doğrudan etkileyen yaygın bir kullanım alanına sahip olduğunu belirtmektedir. Artan nüfus ve kentleşmeyle birlikte kent içi ulaşım sorunlarının arttığı, özellikle dağınık mekânsal gelişimle bireysel motorlu taşıt kullanımının yaygınlaştığı vurgulanmıştır. Raporda, trafik güvenliği, iklim

değişikliği ve karbon emisyonlarının azaltılması gibi konuların kent içi ulaşım planlamasında yeni bir vizyon gerektirdiği belirtilmiş; **Türkiye'nin 2053 Karbon Nötr hedefleri ve Paris Anlaşması'na taraf olması** bu vizyonun ana unsurları olarak öne çıkmaktadır. Rapor, "**Vizyon Sıfır Emisyon**" ve "**Vizyon Sıfır Çarpışma**" yaklaşımlarını benimseyen, **insan odaklı, alternatif hareketliliği ve toplu ulaşımı önceliklendiren** bir sistem geliştirmeyi hedeflemektedir.

2. Mevcut Durum Analizi

• Dünyadaki Gelişme Eğilimleri:

- Küresel olarak yolcu taşımacılığında karayolu kullanımının Türkiye, AB ve ABD'de benzer oranlara sahip olduğu, ancak Türkiye'nin demiryolu yolculuk oranının AB ortalamasına göre düşük olduğu belirtilmiştir.
- Bireysel motorlu taşıt sahipliği incelendiğinde, AB'de 1000 kişi başına yaklaşık 632 taşıt düşerken, Türkiye'de bu rakamın 199 olduğu belirtilmiştir. Gelir düzeyi arttıkça bireysel motorlu taşıt sahipliğinin de artacağı öngörülmektedir.
- Türkiye'de en çok kullanılan yakıt türünün **%38,3 ile dizel yakıtlı bireysel motorlu taşıtlar** olduğu ve **LPG kullanımında dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olduğu** belirtilmiştir.
- Kentlerin küresel CO₂ emisyonlarının %70'inden sorumlu olduğu ve bunun %33'ünün ulaşımdan kaynaklandığı vurgulanmıştır. Trafik tıkanıklığının ülke ekonomilerine ciddi maliyetler getirdiği ve trafik çarpışmalarının her yıl yaklaşık 1,3 milyon kişinin hayatını kaybetmesine neden olduğu belirtilmiştir.
- **Avrupa Yeşil Mutabakatı**, AB'nin 2050 yılına kadar iklim-nötr olma hedefiyle, 2035'ten itibaren dizel ve benzinli taşıt satışını yasaklama önerisini onaylamıştır. Ayrıca "**Vizyon Sıfır**" (sıfır ölüm ve ciddi yaralanma) stratejisi benimsenmiştir.
- Sürdürülebilir Kent İçi Ulaşım Planları (SKHP), "Bir Hizmet Olarak Hareketlilik" (MaaS), "15 Dakikalık Şehir" yaklaşımları, ve **Düşük/Sıfır Emisyon Bölgeleri (LEZ/ZEZ)** gibi uygulamalar dünya genelinde yaygınlaşmaktadır.
- **Bisikletli ulaşım ve bisiklet paylaşım sistemleri** Avrupa kentlerinde günlük hayatın önemli bir parçası haline gelmiş olup, mikro hareketlilik (skuter, e-bisiklet vb.) de kısa mesafe yolculuklarda yoğun olarak tercih edilmektedir.
- Uluslararası alanda ulaşım standartları ve düzenlemeleri geliştiren birçok kurum ve uluslararası anlaşma (Paris Anlaşması, Kyoto Sözleşmesi, Montreal Protokolü, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları) bulunmaktadır.

• Türkiye'de Genel Durum:

- Türkiye'de kent içi ulaşım, yaya, bisiklet, skuter, toplu taşıma ve bireysel motorlu taşıtlarla sağlanmaktadır. İdeal ulaşım hiyerarşisinde **yayaların önceliklendirilmesi**, ardından mikro hareketlilik, toplu taşıma, taşıt paylaşımı ve bireysel motorlu taşıtların gelmesi gerektiği belirtilmiştir.

- 2022 verilerine göre İstanbul'da yolculukların **%40'ı yaya+bisikletli, %27'si toplu taşıma, %16'sı bireysel motorlu taşıtlar** ile gerçekleşmektedir.
- Türkiye'de kent içi ulaşım planlamasında **Ulaşım Ana Planları (UAP)** temel alınmakta, ancak iklim değişikliği ve afetler gibi hususları dikkate alan uzun dönemli planlama çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Son yıllarda **Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik Planları (SKHP)** da yaygınlaşmaktadır (İstanbul, Konya, Eskişehir, Ankara, Kocaeli, İzmir, Sakarya, Düzce, Kahramanmaraş, Trabzon, Mersin, Gaziantep).
- Mevzuatta **Bisiklet Yolları Yönetmeliği** ve **Elektrikli Skuter Yönetmeliği** gibi düzenlemelerle aktif ulaşım teşvik edilmektedir. Türkiye genelinde **595 km ile Konya en uzun bisiklet yolu altyapısına** sahiptir.
- **Denizyolu ulaşımı** İstanbul, İzmir, Çanakkale, Kocaeli ve Muğla gibi kıyı kentlerinde trafik sorunlarının azaltılması ve emisyonların önüne geçilmesi amacıyla önemli bir tamamlayıcıdır.
- **Raylı ulaşım sistemleri** (banliyöler, metrolar, hafif metrolar, tramvaylar) 12 şehirde hizmet vermekte olup, toplam uzunluk 2021 için 776 km, 2023 hedefi ise 944 km'dir.
- **Lastik tekerlekli toplu ulaşım**da otobüsler ve minibüsler yaygın olarak kullanılmakta, İstanbul'da metrobüs sistemi mevcuttur. Elektrikli otobüsler de Samsun, İzmir, Eskişehir, Konya gibi birçok şehirde hizmet vermektedir.
- Türkiye'de 1000 kişi başına düşen bireysel motorlu taşıt sahipliği 2021 sonu itibarıyla 206'dır ve gelir seviyesinin artmasıyla bu sayının 3-4 katına çıkabileceği öngörülmektedir.
- **Paylaşım sistemleri** (taşıt, yolculuk, bisiklet, skuter) kentlerde gelişmekte olup, özellikle bisiklet paylaşım sistemleri 30 büyükşehrin **%43'ünde** bulunmaktadır.
- Kent içi parklanma sorunları yaşanmakta ve **"Park Et Devam Et" (P+D)** gibi sistemler çözüm olarak geliştirilmektedir.

● **On Birinci Kalkınma Planının Değerlendirilmesi ve Başlıca Sorunlar:**

- On Birinci Kalkınma Planı döneminde (2019-2023) kent içi raylı sistem uzunluğu hedefi **%80** oranında gerçekleşirken (1154 km hedefine karşılık 944 km), bazı hedeflerde ilerleme kaydedilememiştir.
- Ana sorunlar: **Dağınık yasal altyapı**, mevzuat eksiklikleri (özellikle büyükşehirlerde şehir içi/ilçeler arası toplu taşımacılık, mikro hareketlilik), **kurumsal iş birliği ve koordinasyon eksikliği**, **nitelikli insan kaynağı yetersizliği**, ulaşım ve imar planları arasındaki uyumsuzluk, **altyapı eksiklikleri** (veri toplama, optimizasyon, entegrasyon, park et-devam et sistemleri, afetlere dirençlilik), ve **finansman sorunları** (toplu taşıma giderleri, sübvansiyon eksikliği, pahalı yatırımlar). Ayrıca depremler gibi afetlerin ulaşım sistemine etkisinin bugünden hesaplanarak önlemler alınması gerektiği vurgulanmıştır.

3. Plan Dönemi Perspektifi (2024-2028)

- **Uzun Vadeli Hedefler (2053 Vizyonu):** Karbon Nötr ve "Vizyon Sıfır Emisyon" / "Vizyon Sıfır Çarpışma" yaklaşımlarını benimseyen, **insan odaklı, alternatif ve toplu ulaşımı önceliklendiren, verimli, entegre, erişilebilir ve teknoloji destekli** kent içi ulaşım sistemlerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Afet ve iklim duyarlı planlama, merkezi ve yerel yönetimlerin görev tanımlarının yeniden belirlenmesi, kentsel ulaşım planlarının mekânsal planlarla eşgüdümü ve akıllı ulaşım sistemlerinin yaygınlaştırılması da önemli hedeflerdir.
- **On İkinci Plan (2028 Yılı) Hedefleri:** Rapor, 14 stratejik hedef belirlemiştir:
 - İklim değişikliği ve afetlere dirençli ulaşım sistemleri geliştirmek.
 - Taşıt hareketliliği yerine insan erişilebilirliğini önceliklendirmek.
 - Ulaşım kaynaklı karbon emisyonlarını azaltmak.
 - Toplu ulaşım sistemlerini geliştirmek/iyileştirmek ve sürdürülebilir kılmak.
 - Ulaşım planlama, uygulama, işletme, denetim ve koordinasyon konularını merkezi ve yerel düzeyde yeniden düzenlemek.
 - Ulaşım planları ile mekânsal ve tematik planlar arasında koordinasyonu sağlamak.
 - Toplu ulaşım da ekonomik sürdürülebilirlik için etkin finansman modelleri geliştirmek.
 - 30 büyükşehir ve 51 il merkezinde akıllı ulaşım sistemlerini geliştirmek.
 - "Vizyon Sıfır" politikasıyla ölüm ve yaralanmaları durdurmak.
 - Yaya güvenliği ve konforunu gözetken akıllı ve verimli çözümler geliştirmek.
 - Yol alt ve üst yapısının sürdürülebilirliğini sağlamak.
 - Toplu taşıma sürücülerinin mesleki yeterlilik ve sağlık şartlarını belirleyen yönetmelik hazırlamak.
 - Sürdürülebilir ve akıllı otopark sistemleri oluşturmak.
 - Kent içi sürdürülebilir ulaşım ile ilgili farkındalığı artırmak.
- **Uygulama Stratejileri ve Tedbirler:** Bu hedeflere ulaşmak için mevzuat, kurumsal yapı, insan kaynakları, altyapı ve finansman alanlarında çeşitli detaylı tedbirler ve politikalar önerilmiştir. Örneğin, kent içi ulaşım ile ilgili **çatı bir mevzuat oluşturulması**, düşük emisyon bölgeleriyle ilgili düzenlemeler yapılması, belediye temsilcilerinin UKOME'deki karar alma çoğunluğunun artırılması, hat-plaka satışlarının engellenmesi, toplu taşıma sürücülerine empati eğitimleri verilmesi, afet anında kritik yerlere erişim sağlanması, kent içi yük taşımacılığının zirve dışı saatlerde yapılması, **"Park Et Devam Et" sistemlerinin geliştirilmesi**, dijital sistemlerle parklanmanın denetlenmesi, "araçsız gün/hafta"

etkinliklerinin yaygınlaştırılması, toplu taşımanın kamu sübvansiyonlarının artırılması, ve arazi vergilendirme politikası geliştirilmesi gibi adımlar öne çıkmaktadır.

- **Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile İlişki:** Belirlenen hedeflerin, özellikle SKA-11 (Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar) ile tam uyumlu olduğu; ayrıca SKA-9 (Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı), SKA-13 (İklim Eylemi), SKA-3 (Sağlık ve Kaliteli Yaşam) ve SKA-7 (Erişilebilir ve Temiz Enerji) gibi diğer amaçlara da katkı sağlayacağı belirtilmiştir.

4. Sonuç ve Genel Değerlendirme Rapor, kent içi ulaşım sektörünün Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişimi için kritik olduğunu vurgulamaktadır. Günümüzde fosil yakıtlı taşıtların çevresel etkileri ve trafik tıkanıklığının maliyetleri göz önüne alındığında, **düşük emisyonlu veya sıfır emisyonlu ulaşım türlerine yatırım yapmanın zorunluluğu** belirtilmiştir. Türkiye'nin de dünyadaki genel eğilimleri takip ettiği, Sıfır Atık gibi projelerle kaynakların verimli kullanımının ve ekonomik büyümenin desteklendiği ifade edilmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin afet riskleri karşısında ulaşım sisteminin direncinin artırılması gerektiği ve çok-türlü bir ulaşım sisteminin geliştirilmesinin önemine değinilmiştir. Sonuç olarak, On İkinci Kalkınma Planı döneminde **ulaşım türleri arasında maksimum entegrasyon, yol güvenliği, erişilebilirlik, sürdürülebilirlik ile afet ve iklim dirençli bir ulaşım altyapısının geliştirilmesi** hedeflenmektedir.

55. Kentsel Yaşam Kalitesi ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) çerçevesinde hazırlanan "**Kentsel Yaşam Kalitesi Özel İhtisas Komisyonu Raporu**"dur. Raporun temel amacı, kentsel yaşam kalitesi alanındaki mevcut durumu değerlendirmek, ulusal ve uluslararası gelişmeleri analiz etmek, sorunları tespit etmek ve 2024-2028 dönemi için kısa, orta ve uzun vadede uygulanabilir **politika önerileri geliştirmektir**. Rapor, kentsel yaşam kalitesini "insan ve mekân" boyutlarıyla ele alan, **sürdürülebilirlik temelli bütünsel bir bakış açısıyla** hazırlanmıştır.

Raporun Ana Odak Noktaları ve İçeriği:

1. Giriş ve Genel Bakış Rapor, günümüzde insan nüfusunun büyük çoğunluğunun kentlerde yaşadığını ve bu durumun kentsel yaşam kalitesine ilişkin sorgulamaları beraberinde getirdiğini belirtmektedir. Kentsel alanlar çevresel, toplumsal ve ekonomik sorunların hem kaynağı hem de çözüm yeri haline gelmiştir. Yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, temel hizmetlere erişimin yanı sıra sosyal bağların güçlenmesi, güvenlik ve katılım gibi unsurları da içermektedir. Bu bağlamda, **doğal yaşamın ve tarihi mirasın korunması da kentsel yaşam kalitesi kavramının önemli bir parçasıdır**. Rapor, Türkiye'nin ulusal ve yerel özgünlüklerini dikkate alarak küresel yaklaşımlarla uyumlu, uygulanabilir bir değerlendirme sistemi ihtiyacına vurgu yapmaktadır. Özellikle 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri, kentlerin afetlere karşı dirençliliğinin önemini bir kez daha ortaya koymuş ve raporun odak noktalarından biri haline gelmiştir.

2. Mevcut Durum Analizi

- **Dünyadaki Gelişme Eğilimleri:**

- Kentsel yaşam kalitesi kavramı, ekonomik büyüme odaklı kalkınmadan toplumsal ilerlemeye geçişin yaşandığı 1960'lı yıllara dayanmaktadır.
- Küresel olarak **sürdürülebilir kalkınma, afet risklerinin azaltılması ve iklim değişikliğine uyum**, yaşam kalitesini etkileyen ana politika alanlarıdır.
- Birleşmiş Milletler (BM) Habitat konferansları, Rio Zirvesi ve özellikle Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA), şehirlerin "kapsayıcı, güvenli, dirençli ve sürdürülebilir" kılınmasını hedefleyen 11. SKA ile kentsel yaşam kalitesini merkeze almıştır.
- **Avrupa Yeşil Mutabakatı** gibi girişimlerle "yeşil büyüme", "eko-kentler" ve "akıllı şehir" yaklaşımları yaygınlaşmaktadır. OECD'nin Kentsel Politika İlkeleri de yüksek yaşam kalitesine sahip, akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı şehirler oluşturmayı amaçlamaktadır.
- Uluslararası standartlar, özellikle ISO 37120 gibi şehir göstergeleri için standartlar geliştirilmiştir.
- Bhutan, İngiltere, Almanya gibi ülkelerde ulusal yaşam kalitesi ölçme ve izleme programları bulunmaktadır.

- **Türkiye'de Genel Durum:**

- Türkiye'de kentsel yaşam kalitesi Anayasa'dan başlayarak birçok mevzuatta (Çevre Kanunu, İmar Kanunu, Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, Yeşil Sertifika Yönetmeliği vb.) doğrudan veya dolaylı olarak ele alınmaktadır. **Türk Standardları Enstitüsü (TSE) tarafından da çeşitli kentsel yaşam kalitesi standartları geliştirilmiştir.**
- Kalkınma planlarında yaşam kalitesinin iyileştirilmesi hedeflenmiş; özellikle 2000'li yıllardan itibaren "**yaşanabilir şehirler, sürdürülebilir çevre**" vizyonu ön plana çıkmıştır.
- **Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı, Ulusal Yaşanabilirlik Dizini (UYAD), e-Plan Otomasyon Sistemi ve Türkiye Kent Rehberi** gibi bilgi sistemleri ve planlama araçları geliştirilmiştir.
- Kentsel dönüşümde 6306 sayılı Kanun kapsamında riskli alan ve yapı tespiti çalışmaları yoğunlaşmıştır.
- **Kahramanmaraş ve Hatay depremleri**, 11 ili etkilemiş, büyük can ve mal kaybına neden olmuş, toplam ekonomik yükün **%54,9'unu konut hasarı** oluşturmuştur. Deprem sonrası süreçte "**Türkiye Ulusal Risk Kalkanı Modeli**" geliştirilerek şehirlerin afetlere dirençli hale getirilmesi hedeflenmiştir.

- **Başlıca Sorunlar:**

- **Veri Altyapısı Eksiklikleri:** Yaşam kalitesi araştırmalarında yeterli ve düzenli veri bulunmaması, kent-kır ayrımındaki sorunlar, mekânsal ve tematik ayrıntıda veri eksikliği, kurumlar arası veri toplama ve paylaşma kültürünün yetersizliği.

- **Kurumsal Yapılanma Sorunları:** Hizmet standartlarının ve merkezi koordinasyonun eksikliği, yerel yönetimlerde nitelikli insan kaynağı yetersizliği ve finansman sorunları, kentsel dönüşümde "kentsel rantı" önceliklendiren yaklaşımlar.
- **Mevzuat Sorunları:** Mekânsal planlama mevzuatında nitelik ve tasarım eksiklikleri, tek tip yapılaşma, afet mevzuatının imar mevzuatıyla bütünleşememesi, kentsel dönüşümde bilimsel dayanak ve müdahale türü standartlarının belirsizliği, imar aflarının olumsuz etkileri.
- **Uluslararası Mukayeseli Durum:** Türkiye, Numbeo'nun yaşam kalitesi sıralamasında düşüş eğilimindedir (2023'te 51. sıra). İstanbul, Economist Intelligence Unit (EIU) Küresel Yaşanabilirlik Endeksi'nde Avrupa şehirleri arasında son sıralarda yer almaktadır; başlıca sorun **ulaşım ve trafik yoğunluğudur**.

3. Plan Dönemi Perspektifi (2024-2028)

- **Uzun Vadeli Hedefler (2053 Vizyonu):** İklim değişikliği ve afetlere karşı dirençli ve sürdürülebilir yerleşimler oluşturmak, kent imkanlarının adil paylaşımıyla herkes için kentsel yaşam kalitesini artırmak.
- **On İkinci Plan (2028 Yılı) Hedefleri:** Altı temel hedef belirlenmiştir:
 1. Kentsel yaşam kalitesini tanımlama, ölçme ve izleme mekanizmasının geliştirilmesi.
 2. Sürdürülebilir şehirler için mekânsal planlamanın etkinleştirilmesi.
 3. İklim değişikliği ve doğal afetlere karşı dirençli şehirleşmenin sağlanması.
 4. Kentsel dönüşümün etkinleştirilmesi ve yaygınlaştırılması.
 5. Yerelde hizmet sunumunda kalitenin iyileştirilmesi.
 6. Katılımcılığın ve yönetimde şeffaflığın artırılması.
- **Hedeflere Yönelik Temel Amaç ve Politikalar:**
 - Kentsel yaşam kalitesi araştırmaları ulusal politikalara yön verecek şekilde, yaşam ve mekân boyutlarını entegre eden, nesnel ve öznel göstergeler içeren ve küresel endekslerle uyumlu bir yaklaşımla geliştirilmelidir.
 - Kent büyümesi kontrollü ve planlı hale getirilmeli, sürdürülebilir kentsel büyüme rehberleri oluşturulmalı, yeşil alanlar artırılmalı ve kent eko-sistemleri iyileştirilmelidir.
 - Doğa, insan ve teknoloji kaynaklı tüm afetlere karşı dirençlilik artırılmalı, risk analizleri yapılmalı, "belirsizlik senaryoları" geliştirilmeli ve deprem bölgelerinin yeniden inşası şehircilik geleneklerine uygun, iklim dostu ve afete dirençli olmalıdır. Yeşil Bina Sertifika sistemi (YES-TR) afetlere dirençlilik ve ekolojik unsurlar yönünden genişletilmelidir.

- Kentsel dönüşümle ilgili kanunlar tek bir çatı mevzuatta toplanmalı, yerel yönetimlerin rolü güçlendirilmeli, özel ihtisas mahkemeleri kurulmalı ve finansman modelleri çeşitlendirilmelidir.
 - Yerel hizmet sunumunda eşgüdüm, şeffaflık, katılım ve performans göstergeleriyle kalitenin artırılması sağlanmalıdır.
 - Veri toplama ve paylaşma kültürü geliştirilmeli, açık veri platformları yaygınlaştırılmalı, kent sakinlerinin karar alma süreçlerine katılımı iyileştirilmeli ve özel gereksinimli kesimlerin ihtiyaçları belirlenerek sosyal destek mekanizmaları oluşturulmalıdır.
- **Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile İlişki:** Raporda belirtilen hedefler, özellikle SKA-11 (Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar) ile tam uyumludur. Ayrıca SKA-9 (Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı), SKA-13 (İklim Eylemi) ve diğer amaçlara da katkı sağlamaktadır.

4. Sonuç ve Genel Değerlendirme Rapor, artan kentleşme eğilimlerinin yol açtığı olumsuzluklara ve küresel sorunlara (iklim değişikliği, afetler, ekonomik çalkantılar) dikkat çekmektedir. Türkiye'nin uluslararası yükümlülükleri ve kalkınma hedefleri doğrultusunda kentsel yaşam kalitesini iyileştirme çabaları devam etmektedir. On İkinci Kalkınma Planı döneminde, **dirençli şehirler oluşturulması, sürdürülebilirliğin her alanda esas alınması, katılımcılığın ve kapsayıcılığın artırılması öncelikli hedefler** olarak belirlenmiştir. Bu hedeflere ulaşmak için ölçme ve değerlendirme mekanizmalarının kurulması, mekânsal planlamanın güçlendirilmesi, kentsel dönüşümün etkinleştirilmesi ve yerel hizmet kalitesinin artırılması kritik adımlar olarak vurgulanmaktadır.

56. Kırsal Kalkınma ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında hazırlanan "**Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu**"dur [1, xii]. Raporun temel amacı, Türkiye'nin kırsal alanlarda **sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, kırsalda yaşayan nüfusun refahını artırmak, yaşam kalitesini yükseltmek ve ulusal düzeyde rekabetçi hale getirmek** için kapsamlı politika ve tedbirler sunmaktır.

Raporun ana bölümleri ve odak noktaları şunlardır:

1. Mevcut Durum Analizi Rapor, kırsal kalkınmanın yıllar içinde **yukarıdan aşağıya yaklaşımdan (devlet eliyle altyapı yatırımları) aşağıdan yukarıya, katılımcı ve güçlendirici yaklaşımlara** dönüştüğünü belirtmektedir.

- **Dünyadaki Gelişme Eğilimleri:**
 - **Uluslararası Kuruluşlar:** Birleşmiş Milletler (BM), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Avrupa Birliği (AB), Dünya Bankası (DB) ve Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) gibi kuruluşlar, kırsal kalkınmayı sadece tarımsal veya ekonomik büyüme olarak değil, tüm toplumu kapsayan, entegre ve çok boyutlu bir süreç olarak ele almaktadır. OECD'nin yeni paradigmasında kırsal ekonominin tüm

sektörleri önemsenmekte, yerel değerler ve aktörlerin katılımı vurgulanmakta, sübvansiyonlardan ziyade yatırımlar öne çıkmaktadır.

- **AB Kırsal Kalkınma Yaklaşımı:** AB'nin Ortak Tarım Politikası (OTP) reformları, kırsal kalkınmayı ikinci bir sütun olarak ele almış, yaşam kalitesi ve gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesini hedeflemiştir. Yeni OTP (2023-2027), Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM), Çiftlikten Çatala ve Biyoçeşitlilik Stratejileri ile uyumlu, daha adil, çevreci ve performans odaklıdır. **LEADER yaklaşımı**, yerel toplulukların katılımını ve kamu-özel ortaklıklarını teşvik eden yenilikçi bir uygulamadır; Türkiye bu yaklaşımı IPARD II Programı kapsamında uygulamaya başlamıştır.
- **Uluslararası Yükümlülükler:** Türkiye, BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ve Paris Anlaşması gibi uluslararası taahhütlere uyum sağlamakta, 2053 net sıfır emisyon hedefini benimsemiştir. AB'ye tam üyelik sürecinde Tarım ve Kırsal Kalkınma Faslı (11. Fasıl) kapsamında IPARD fonlarından faydalanmaktadır.

• **Türkiye'de Genel Durum:**

- **Kırsal Alan Tanımı:** Türkiye'de kırsal alan tanımı tarihsel olarak nüfus büyüklüğüne (1924 Köy Kanunu) dayanmaktadır. Ancak 2012 tarihli **6360 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu** ile birçok köyün mahalleye dönüştürülmesi, kırsal nüfus büyüklüğü ve kırsal alan kapsamının tespitini zorlaştırmıştır. 2021 yılında "Kırsal Mahalle ve Kırsal Yerleşik Alan Yönetmeliği" ile kırsal niteliği devam eden yerlere özel düzenlemeler getirilmiştir. **TÜİK, Nisan 2023 itibarıyla nüfus yoğunluğu kriterine dayalı yeni bir kır-kent tanımı ve istatistik üretimine başlamıştır.**
- **Kırsal Kalkınma Göstergeleri:** Kırsal nüfusun genel nüfusa oranı 2007'de %29,52 iken 2021'de %6,82'ye gerilemiştir (idari değişikliklerin etkisiyle). Tarımın milli gelirdeki payı 2005'te %9,2 iken 2021'de %5,5'e düşmüş, istihdamdaki payı ise 1960'ta %76'dan 2021'de %17,2'ye gerilemiştir.
- **Destekleme Faaliyetleri:** Tarımsal destekler 2018-2023 yılları arasında önemli ölçüde artarak 54 milyar TL'ye ulaşmıştır. Kırsal kalkınma destekleri toplam tarımsal destekler içinde üçüncü sırada yer almaktadır. **KÖYDES (Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi)**, 2005'ten bu yana köylerin içme suyu, yol, küçük ölçekli sulama ve atık su ihtiyaçlarını gidermektedir. **Kırsal Kalkınma Yatırım Destek Programı (KKYDP)** ve **IPARD Programı** da önemli hibe destekleri sağlamaktadır.
- **Başlıca Sorunlar:** Kırsal alan kavramının net bir tanımının olmaması. Üretici örgütlerindeki dağınıklık ve işlevsizlik. Nitelikli iş gücü eksikliği ve eğitim-bilinçlendirme faaliyetlerindeki yetersizlik. Tarım-gıda ürünlerinin işlenmesi ve pazarlamasındaki kayıplar ve israf. Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve çevre korumadaki sorunlar (çölleşme, erozyon, iklim değişikliği). Yerel ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ihtiyacı. Depremler gibi doğal afetlere karşı dirençli yerleşim alanları oluşturma zorunluluğu.

2. Plan Dönemi Perspektifi (2024-2028) On İkinci Kalkınma Planı döneminde kırsal kalkınma politikaları, **dayanıklılığın artırılması, sürdürülebilirliğin ve döngüsel ekonominin esas**

alınması, katılımcılığın ve kapsayıcılığın güçlendirilmesi öncelikleriyle belirlenmiştir. Beş temel politika önerisi geliştirilmiştir:

1. **Kırsal Alan Tanımı ve Mevzuat Uyumu:** TÜİK tarafından kırsal alan tanımına esas istatistik üretiminin yapılması, mevzuat uyumunun ve koordinasyonun sağlanması.
2. **Altyapı ve Üstyapı Hizmetlerinin İyileştirilmesi:** Kırsala götürülen hizmet ve desteklerin (yol, içme suyu, atık su, konut, bilişim, doğal afetlere dayanıklılık) iyileştirilmesi, mekâna özgü yöre temelli politikaların geliştirilmesi.
3. **Beşeri ve Sosyal Sermayenin Geliştirilmesi:** Kırsalda istihdam imkanlarının artırılması, nitelikli iş gücü yetiştirilmesi, kadın, genç ve diğer dezavantajlı gruplara yönelik pozitif ayrımcılığın uygulanması. Üretici örgütlerinin ve kooperatiflerin güçlendirilmesi.
4. **Kırsal Ekonominin Çeşitlendirilmesi:** Tarımsal faaliyetlerin etkinliğinin ve çeşitliliğinin artırılması, aile çiftçiliğinin sürdürülebilirliğinin sağlanması, kır kültürü ve kırsal mirasın yaşatılması, kırsal turizmin ve coğrafi işaretli ürünlerin desteklenmesi, tarım dışı gelir kaynaklarının yaygınlaştırılması ve kırsal sanayinin teşvik edilmesi.
5. **Kırsal Çevrenin İyileştirilmesi ve Doğal Kaynakların Sürdürülebilirliği:** İklim değişikliğine uyum konusunda önlemler alınması, risk yönetiminin sağlanması, yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygınlaştırılması, toprak ve su kaynaklarının etkin kullanılmasının sağlanması ve su israfının önlenmesi.

3. Sonuç ve Genel Değerlendirme Rapor, kırsal kalkınmanın çok disiplinli ve eşgüdümlü bir yaklaşım gerektirdiğini vurgular. 6360 sayılı Kanun'un getirdiği idari değişiklikler nedeniyle kırsal alan tanımlarındaki belirsizliklerin ve hizmet sunumundaki zorlukların aşılması gerektiğini belirtir. Gelecek dönemler için **veri temelli, bütüncül, sürdürülebilir ve izlenebilir bir kırsal kalkınma planlamasının elzem** olduğu sonucuna varılmıştır.

Önemli sonuç ve öneriler arasında; veri setlerinin oluşturulması ve entegrasyonu, idari yapılanmadan etkilenmeyen kırsal tanımının geliştirilmesi, **kurumlar arası güçlü bir koordinasyon biriminin kurulması**, etki analizlerinin yapılması, köy envanterlerinin güncellenmesi, **akıllı köy evleri modelleri ve afetlere dayanıklı yerleşim yerlerinin teşvik edilmesi**, altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesi, finansman stratejilerinin geliştirilmesi, **tarım dışı istihdam ve gelir kaynaklarının yaygınlaştırılması**, kadınlar, gençler ve göçmenler gibi özel gruplara yönelik politikaların hayata geçirilmesi, **dayanışma ekonomisinin desteklenmesi**, üretici örgütlerinin ve kooperatiflerin etkinleştirilmesi, yerinde sağlık ve eğitim hizmetlerinin sağlanması, aile çiftçiliğinin desteklenmesi, **sürdürülebilir tarım-gıda sistemlerine geçiş**, doğal varlıkların etkin kullanımı ve **iklim değişikliğine uyum çalışmalarının artırılması** yer almaktadır.

Rapor, Türkiye'nin kendine yeterli, yenilikçi, çevre dostu ve doğal afetlere karşı dayanıklı yaşam alanları oluşturarak kırsalda yaşam koşullarını iyileştirmesi için **kamu öncülüğünde, üretici örgütleri, özel sektör ve STK işbirliği içinde** hareket etmesinin önemini vurgulamaktadır.

57. Kimya Sanayii Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında hazırlanan "**Kimya Sanayii Çalışma Grubu Raporu**"dur. Raporun temel amacı, Türkiye'nin kimya sanayiinin **2053 yılı vizyonu çerçevesinde sürdürülebilir gelişimini sağlamak**, katma değeri yüksek, stratejik, rekabetçi ürünler üreterek ithalat bağımlılığını azaltmak, dünya üretim ve ihracat payını artırmak, çevreye uyumlu teknolojik altyapısıyla net sıfır emisyon hedefine uygun bir sanayi kurmak ve ihracat odaklı büyümeyi temin etmektir.

Bu vizyona ulaşmak için belirlenen beş temel bileşen şunlardır:

- Sektörün yatırım, kümelenme ve büyük ölçekli yatırım imkânlarının geliştirilmesi.
- Katma değeri yüksek kimyasalların üretiminin özendirilmesi.
- Yatırımın, üretimin ve ihracatın desteklenmesi.
- Sektörün kalifiye eleman sorununun çözülmesi.
- Sektörün yeşil ve dijital dönüşümünün sağlanması.

Raporun Ana Odak Noktaları ve İçeriği:

1. Mevcut Durum Analizi Rapor, kimya sanayiinin yaşamın her alanında yer aldığını ve çevresel, toplumsal, ekonomik sorunlara yol açabileceği gibi çözümler de sunabileceğini belirtmektedir.

- **Dünyadaki Gelişme Eğilimleri:**
 - **Küresel Satış ve Büyüme:** 2021'de küresel kimyasal satışlar 4 trilyon Avro'yu aşmış, Çin (%43), AB-27 (%14.7) ve ABD (%10.9) ilk üç sırayı almıştır. Türkiye, 2021'de 29.39 milyar Avro ile 15. sırada yer almıştır. Kimya sektörü üretimi 2023'te %2,0 büyüme kaydetmesi beklenirken, gelişmiş ülkelerde küçülme, gelişmekte olan ülkelerde ise büyüme öngörülmektedir (Çin'de %5.9).
 - **Küresel Yatırım ve Ar-Ge Harcamaları:** Çin, hem yatırım hem de Ar-Ge harcamalarında küresel liderliğini sürdürmektedir. Dünya genelinde daha az enerji, su ve atık tüketen teknolojilere ve girdilerde tasarruf sağlayan araştırmalara önem verilmektedir.
 - **Küresel Dış Ticaret:** 2021'de küresel kimya dış ticaret hacmi 6 trilyon ABD dolarına ulaşmıştır. Türkiye, 2021 yılında %0,6 payla ihracatta 40. sırada, %1,7 payla ithalatta 16. sırada yer almıştır. En büyük ihracatçı ve ithalatçı ülkeler genellikle aynıdır, bu da sektörün küreselleşmesini göstermektedir.
 - **Uluslararası Standartlar ve Yükümlülükler:** Kimya sanayii, ISO, TSE gibi uluslararası ve ulusal standartlara uygun hareket etmek zorundadır. Ayrıca AB'nin **REACH ve CLP Tüzükleri, Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupa Kimyasallar Stratejisi ve Yeşil Mutabakat Sanayi Planı** gibi düzenlemeler, sektörün geleceğini şekillendirmektedir. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKA) ile uyum da hedeflenmektedir.
- **Türkiye'de Genel Durum:**

- **Sektörün Kapsamı ve Mevzuat:** Kimya sektörü, petrokimya, ilaç, kozmetik, gübre gibi birçok alt sektörü kapsar. Türkiye, üretiminde büyük ölçüde dışa bağımlıdır. **KKDİK** (Kimyasalların Kaydı, Değerlendirilmesi, İzni ve Kısıtlanması Hakkında Yönetmelik) ve **SEA** (Maddelerin ve Karışımlarının Sınıflandırılması, Etiketlenmesi ve Ambalajlanması Hakkında Yönetmelik) gibi ulusal mevzuatlar AB uyumu kapsamında geliştirilmiştir.
- **Ulusal Politikalar:** 2023 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, Türkiye Varlık Fonu Enerji Yatırımları, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Hamle Programı ve Ticaret Bakanlığı İhracat Ana Planı ve Yeşil Mutabakat Eylem Planı, kimya sektörünün stratejik önemini vurgulamakta ve büyük ölçekli yatırımları, ithalat bağımlılığını azaltmayı ve yeşil dönüşümü desteklemeyi hedeflemektedir.
- **On Birinci Kalkınma Planı Dönemi Değerlendirmesi:** Çukurova, bor karbür, ferrobör gibi projelerde yatırımlar devam etse de, biyokütle ve atıkların kimyasal üretiminde kullanımı ile yüksek katma değerli ürün üretiminde yeterli ilerleme sağlanamamıştır. KKDİK'e uyumda maliyet ve hazırlık süreleri sorun yaratmaktadır.

- **Başlıca Sorunlar:**

- **Mevzuattan Kaynaklananlar:** Yatırım ortamındaki bürokratik karmaşıklık ve uzunluk, yetersiz destekler, finansmana erişim sorunları, ithal ham maddelere uygulanan ilave vergiler, GEKAP ve KDV iadesi sorunları, uluslararası ticarete haksız rekabet ve KKDİK konusundaki ilerleme eksikliği.
- **Kurumsal Yapıdan Kaynaklananlar:** Sektöre yön verecek net bir strateji ve yol haritasının olmaması, ruhsatlandırma süreçlerindeki gecikmeler, kayıt dışı üretim ve denetim yetersizliği, kurumlar arası iş birliği ve veri paylaşımının eksikliği.
- **İnsan Kaynaklarından Kaynaklananlar:** Nitelikli iş gücü eksikliği, mesleki eğitim kalitesinin yetersizliği ve Ar-Ge alanındaki sorunlar.
- **Altyapıdan Kaynaklananlar:** Kümelenme ve büyük ölçekli yatırım alanlarının yetersizliği, ham madde ve enerji tedariğinde dışa bağımlılık ve yüksek maliyetler, lojistik sorunları.

2. Plan Dönemi Perspektifi (2024-2028) On İkinci Kalkınma Planı döneminde (2024-2028), kimya sektörünün **dirençliliğinin artırılması, sürdürülebilirliğin ve döngüsel ekonominin esas alınması, katılımcılığın ve kapsayıcılığın güçlendirilmesi** öncelikli hedefler olarak belirlenmiştir.

- **Temel Amaç ve Politikalar:**

- **Yatırım, Kümelenme ve Büyük Ölçekli Yatırımlar:** Kimya sanayiine özel yol haritası ve strateji belgesi oluşturulmalı, stratejik ve büyük ölçekli yatırımlara devletin ortak olması dâhil ilave teşvikler sağlanmalı, kümelenmeler (örneğin Chemport gibi projeler) ve petrokimya yatırımları (kraker, etilen/propilen üretimi) desteklenmelidir. Arazi sınıflaması yatırım odaklı gözden geçirilmeli, Ulusal Sanayi Afet Merkezi kurulmalıdır.

- **Katma Değeri Yüksek Kimyasalların Üretimi:** Orta ve yüksek teknoloji ürün ihracatının payı artırılmalı, ham madde ve ara mamulde yerleştirme teşvik edilmeli, özel kimyasalların geliştirilmesine yönelik Ar-Ge faaliyetleri desteklenmelidir.
- **Yatırım, Üretim ve İhracatın Desteklenmesi:** Devlet destekleri (prefinansman, risk sermayesi, kredi garanti fonu) geliştirilmeli, vergi ve diğer kısıtlayıcı düzenlemeler gözden geçirilmeli, dış ticaret ve finansman sorunları giderilmeli, kurumlar arası iş birliği artırılmalı, KOBİ'lerin finansmana erişimi kolaylaştırılmalı, akredite laboratuvar sayısı artırılmalı, markalaşma desteklenmeli, iş sağlığı ve güvenliği tedbirleri alınmalı, etkin pazar gözetim mekanizması oluşturulmalı, enerji teşvikleri iyileştirilmelidir.
- **Kalifiye Eleman Sorunu:** Nitelikli personel yetiştirilmeli (uzmanlık sınavları, meslek liseleri, üniversite stajları), ara eleman sayısı artırılmalı (ihtisas OSB'lerde meslek okulları, Almanya/Finlandiya modelleri), Ar-Ge merkezleri geliştirilmeli ve üniversitelerde alt sektörler için bölümler ve yüksek lisans programları oluşturulmalıdır.
- **Yeşil ve Dijital Dönüşüm: CBAM, ETS ve REACH** mevzuat güncellemelerine uyum sağlanmalı, kimyasalların güvenli kullanımı için kurumsal kapasite güçlendirilmeli, Ürün Yaşam Döngüsü metodolojisi belirlenmeli, **Gümrük Birliği sözleşmesi revize edilmeli, Ulusal Kimya Ajansı ve Kimya Teknoloji Merkezleri kurulmalı**, risk değerlendirmeleri geliştirilmeli (uçucu organik bileşikler (VOC) ve karbon ayak izi ölçümü için akredite laboratuvarlar), atık yönetim süreci iyileştirilmeli, yeşil ve dijital dönüşüm için teknolojik yatırımlar teşvik edilmelidir.
- **Önemli Projeler ve Alt Sektör Önerileri:** Rapor, yeşil kimyasalların (solventler, plastikleştiriciler), hidrojen üretimi ve taşıma-depolama yöntemlerinin (yeşil hidrojen, yeşil amonyak, yeşil metanol, kapalı karbon döngüsü), batarya üretimi için lityum karbonatın, toryum, nadir toprak elementleri ve bor bileşiklerinin üretiminin, gaz hidrat yataklarından doğal gaz/metan üretiminin, petrokimya yatırımlarının (yeni Etilen Fabrikası, kraker), kompozit vadisi ve geri dönüşüm tesislerinin, demiryolu yatırımlarının, floradan ürün üretiminin ve diagnostik test kitlerinin geliştirilmesini ve desteklenmesini önermektedir. Her alt sektör (Bor ve Nadir Toprak Elementleri, İlaç ve İlaç Ham Maddeleri, Tarım İlaçları, Kozmetik ve Temizlik Ürünleri, Plastik ve Kompozit Malzemeler, Boya, Gübre, Kauçuk, Soda Külü, Enerjik Malzemeler/Patlayıcılar) için detaylı mevcut durum analizi, sorunlar ve çözüm önerileri sunulmaktadır. Örneğin, ilaç sektöründe GMP sertifikalarının karşılıklı tanınması ve fiyatlandırma politikaları gibi kritik sorunlar vurgulanmaktadır.

3. Sonuç ve Genel Değerlendirme Rapor, kimya sanayiinin büyüme ve kalkınma için lokomotif bir sektör olduğunu vurgulamakta, pandemi sonrası stratejik ürünlere erişimin önemini belirtmektedir. Türkiye'nin **2053 net sıfır karbon hedefine ulaşmak için yeşil ve dijital dönüşümün hızlandırılması, hidrojen, toryum, bor, gaz hidrat ve petrokimya yatırımlarının hayata geçirilmesi** gerektiği sonucuna varılmıştır. Raporda sunulan strateji ve tedbirlerin detaylı bir şekilde ele alınması, sektörün uluslararası pazarlarda rekabet edebilirliğinin sürdürülmesi ve ihracat odaklı büyümenin sağlanması için kritik öneme sahiptir.

58. Konut Politikaları ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında hazırlanan "**Konut Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu**"dur. Raporun temel amacı, **Türkiye'nin sürdürülebilir konut ve kentsel gelişimine katkı sağlayacak, afetlere dirençli ve herkes için erişilebilir konut stratejileri oluşturmaktır.**

Rapor, konut piyasasındaki temel problemleri, ulusal ve uluslararası gelişmeleri, eğilimleri ve politikaları ele alarak, çözüm önerileri sunmaktadır.

Raporun Ana Bölümleri ve Odak Noktaları:

1. Mevcut Durum Analizi:

• Dünyadaki Genel Durum:

- Küresel konut sorununun ekonomik krizler, iklim krizi ve pandemi gibi olayların etkisiyle derinleştiği belirtilmektedir.
- 1980 sonrası dönemde refah devletinin sosyal konut sunumundaki rolünün azaldığı, ev sahipliğinin özendirildiği ifade edilmektedir.
- **2008 Küresel Mali Krizi** sonrasında küresel bir konut krizinin ortaya çıktığı ve bunun "**konuta ekonomik erişilebilirlik küresel krizi**" olarak adlandırıldığı vurgulanmıştır. Ancak rapor, konunun sadece ekonomik erişilebilirlikle sınırlı olmadığını, yaşanabilir ve sağlıklı konut koşullarının da önemli olduğunu belirtmektedir.
- Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKA-11), "kapsayıcı, güvenli, dirençli ve sürdürülebilir şehirler ve topluluklar sağlamak" amacıyla 2030'a kadar herkes için yeterli, güvenli ve karşılanabilir konut ve hizmet sağlanması ile gecekonduların iyileştirilmesini hedeflemektedir.
- **Avrupa Yeşil Mutabakatı** kapsamında "Renovasyon Dalgası" stratejisinin enerji verimliliği ve kaynak verimliliğini öncelemesi, Türkiye için de yansımaları olacağı tahmin edilmektedir.

• Türkiye'deki Genel Durum:

- Konut, Anayasa'nın 56. ve 57. maddeleri uyarınca **temel bir insan hakkı** olarak kabul edilmekte ve devletin konut ihtiyacını karşılayacak tedbirler alması gerekmektedir.
- **Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ)**, 1984'ten bu yana konut sorununa çözüm üretmede etkin bir rol oynamış, özellikle 2002-2022 yılları arasında 1.170.000 konut üretmiş olup bunun %87'si sosyal konut niteliğindedir. TOKİ'nin 2023-2028 dönemi için **ilk etapta 250 bin, toplamda ise 500 bin konut üretimi planladığı** belirtilmiştir.

- **2021 TÜİK verilerine göre toplam hane halkının %60,7'si ev sahibi iken, %27,6'sı kiracıdır.**
- Konut, Türkiye'de barınma ihtiyacının yanı sıra **önemli bir yatırım aracı** olarak da görülmektedir.
- **Depremsellik**, Türkiye'deki konut piyasasını yönlendiren önemli bir olgudur. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler, afetlere dirençli yerleşim alanlarının kurulmasının aciliyetini bir kez daha ortaya koymuştur. Türkiye'deki konutların yaklaşık **6,7 milyonunun depreme karşı dayanıksız olduğu tahmin edilmektedir.**
- **Konut fiyatları ve kiralara 2021 Eylül'ünden itibaren hızla yükselmiş**, hane halkı gelirinin aynı oranda artmaması **"konutta finansal erişilebilirlik" sorununu** net bir şekilde ortaya çıkarmıştır. İstanbul'da konut fiyatlarının ortalama hane halkı harcanabilir gelirinin **4,76 katına eriştiği** ve konut kredisi taksitlerinin hane halkı net harcanabilir gelirinin **%56'sına geldiği** belirtilmiştir.
- **İnşaat sektöründe üretim sürecinde yavaşlama** ve maliyet artışları (arsa temini, yapı üretim maliyeti, döviz kuru geçişkenliği) arz sorunlarını tetiklemektedir.
- **Konut finansmanında önemli yapısal sorunlar** bulunmaktadır: Sermaye piyasalarının yeterli derinliğe sahip olmaması, finansmanın büyük ölçüde banka kredileriyle sağlanması, banka fon kaynaklarının yetersizliği ve vade uyumsuzluğu, piyasa volatilitesi, kamu kaynaklı paketlerin risk yaratması, kamu arazi stokunun azalması ve kayıt dışılık.
- **Kentsel dönüşüm uygulamaları**, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile yürütülmektedir. Dönüşümün önceliklendirilmesi ve finansmanının çeşitlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.
- **Akıllı Şehir uygulamaları**, "daha yaşanabilir ve sürdürülebilir şehirler" hedefiyle bilgi teknolojisi altyapısı ve yaşam kalitesini iyileştirme kapasitesini içermektedir. Özellikle **"Akıllı Yapı"** ve **"Akıllı Çevre"** bileşenleri, enerji verimliliği ve doğal kaynakların sürdürülebilirliği açısından öne çıkmaktadır. Bu yatırımların yüksek maliyetli olması nedeniyle yenilikçi finansman yaklaşımlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

2. Plan Dönemi Perspektifi (2024-2028):

On İkinci Kalkınma Planı döneminde konut politikaları, **afetlere dirençli, çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayan ve herkes için ekonomik olarak karşılanabilir konut erişimini amaçlayan ulusal stratejiler** oluşturmayı hedeflemektedir.

Temel amaç ve hedefler şunlardır:

- Piyasaya ucuz konut sunulması için devletin sosyal konut üretim politikasına ve dar gelirlilerin barınma sorununa öncelik verilmesi.

- Konut sektöründe arz ve talep yönlü veri kaynaklarının geliştirilmesi ve taşınmaz değer haritalarının üretilmesi.
- Sürdürülebilir kalkınma amaçları ile uyumlu konut politikalarının uygulanması.
- Konut üretiminde finansman alternatiflerinin geliştirilmesi ve mevcutların etkin hale getirilmesi.
- Sürdürülebilir bir kentsel çevre için planlamanın ve yönetiminin sağlanması, kentsel dönüşümle mevcut konut stokunun iyileştirilmesi ve afetlere karşı dayanıklılığın artırılması.
- Kentsel dönüşüm projelerinin kentsel dönüşüm strateji belgesi ile uyumlu olarak yürütülmeye devam edilmesi.
- Konut sektöründe enerji verimliliğinin artırılması ve yeşil büyüme hedefine ulaşılması.

Uygulama stratejileri ve tedbirler arasında şunlar yer almaktadır:

- **Barınma amaçlı konut finansmanı talebinin yatırım amaçlı talepten ayrılması ve önceliklendirilmesi.**
- **Spekülatif konut yatırımlarına yüksek vergi uygulanması** ve yabancılara konut satışlarına il/bölge/tutar bazında sınırlamalar getirilmesi.
- Mevcut konutların **enerji verimliliğinin artırılması, yenilenmesi ve depreme dayanıklı hale getirilmesi** için finansman imkanları sağlanması.
- **Konut finansmanında üretici finansmanının da desteklenmesi** ve özkaynak kullanımının artırılması.
- Kamunun konut finansmanı için bir **fon kaynağı oluşturması** ve yurt dışından sürdürülebilir konut fonlarını çekmek için **yeşil bina sertifikası** gibi önlemler alınması.
- Etkin, kurumsal ve erişilebilir bir **kiralama sektörünün kurulması** ve buna ilişkin finansman faaliyetlerinin desteklenmesi.
- **Hazine arazilerinin uzun süreli kiralama yoluyla sosyal konut üretimine tahsis edilmesi.**
- Gayrimenkule dayalı **sermaye piyasası araçlarının (GYO, AGYO, GYF, Gayrimenkul Sertifikaları)** geliştirilmesi ve ikincil ipotek piyasasının güçlendirilmesi. Özellikle **kira gelirlerine dayalı menkul kıymetleştirme (sukuk)** ihracı ile yeni sosyal konut üretiminin desteklenmesi önerilmiştir.
- **Konut edinimine ilişkin kamusal teşviklerin dar gelirliiler arasında "servet transferine" ve "gelir dağılımı adaletsizliğine" neden olmaması için detaylı politikalar oluşturulması.**
- **Konut sahipliği, piyasa değeri, kira tutarları ve enerji verimlilik sınıfı gibi konularda sağlıklı bir veri tabanı altyapısının oluşturulması.**

- **Kentsel dönüşümde finansal kaynakların çeşitlendirilmesi**, Afet Yeniden İmar Fonu'nun etkin kullanımı, gayrimenkule dayalı sermaye piyasası araçları, belediye tahvil ihracı veya afet bonusu ihracı gibi yöntemlerin değerlendirilmesi.
- **Akıllı şehir süreçlerine yönelik olarak "Türkiye Ulusal Risk Kalkanı Modeli"** çerçevesinde şehirlerin dirençli hale getirilmesi, "Yapı Sağlığı İzleme Sistemi"nin oluşturulması ve afet etki analizlerinin kullanılması gibi kararların uygulamaya geçirilmesi.

3. Sonuç ve Genel Değerlendirme:

Rapor, konut politikalarının **çok disiplinli ve eşgüdümlü bir yaklaşım** gerektirdiğini vurgular. Özellikle finansal erişilebilirliğin sağlanması için mevzuat ve vergi düzenlemeleriyle fiyat ve kira artışlarının kontrol altında tutulması, maliyetleri azaltıcı çözümler üretilmesi ve **kamu-özel sektör işbirliği (KÖİ)** modellerinin yaygınlaştırılması gerektiği belirtilmiştir. Veri eksikliklerinin giderilmesi, güncel yapı stokunun belirlenmesi ve kapsamlı, tutarlı bir veri tabanı oluşturulması da kritik öneme sahiptir.

59. Kültür ve Sanat ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında hazırlanan **"Kültür ve Sanat Özel İhtisas Komisyonu Raporu"**dur. Raporun temel amacı, **kültür ve sanat mirasımızın zenginliğini ve çeşitliliğini koruyup geliştirerek gelecek nesillere aktarmak, millî kültürümüz ve kadim medeniyetimizin ortak değerleri etrafında toplumsal bütünlüğü ve dayanışmayı güçlendirmek, kültür ve sanat faaliyetlerini toplum genelinde yaygınlaştırarak kalkınmadaki çok boyutlu etkisini artırmaktır.**

Rapor, kültür ve sanat alanındaki mevcut durumu analiz ederek, ulusal ve uluslararası gelişmeleri, eğilimleri ve politika yaklaşımlarını değerlendirerek, gelecek döneme (2024-2028) yönelik stratejiler ve çözüm önerileri sunmaktadır.

Raporun Ana Bölümleri ve Odak Noktaları:

1. Mevcut Durum Analizi:

- **Kültür Politikası Yönetim Modelleri ve Türkiye:**
 - Kültürün tanımı, UNESCO tarafından bir toplum veya toplumsal grubun yaşam biçimlerini, değer sistemlerini, geleneklerini ve inançlarını da kapsayan ruhsal, maddi, entelektüel ve duygusal özellikler bütünü olarak yapılmaktadır.
 - Kültür yönetimi modelleri ülkeden ülkeye farklılık gösterse de (merkezi bakanlık, federal yönetimler, özerk kuruluşlar), dünya genelinde ülkelerin tamamına yakını kültürle ilgili bir bakanlık veya benzeri bir devlet kurumuna sahiptir (%59'u sadece bakanlık, %40'ı bakanlık ve özerk yapılar birlikte).
 - **Türkiye'de merkezi bir bakanlık teşkilatı (Kültür ve Turizm Bakanlığı - KTB) bulunmaktadır**, ancak mevcut yönetim modelinin yeniden şekillendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Türkiye'de son yıllarda sinema ve edebiyat gibi alanlarda

meslek örgütleri ve sanatçıların katılımıyla oluşturulan kurullar aracılığıyla destekler sağlanması gibi "dirsek teması" ilkesine benzer katılımcı yaklaşımların arttığı ifade edilmiştir.

- Türkiye'nin kültür politikaları, tarihsel arka planı göz ardı edilmeden anlaşılamaz. Bugüne kadar yürütülen tek tip ideoloji merkezli, dayatmacı ve vesayetçi sınırlamalar olmaksızın; tarihiyle dost, toplumun tüm katmanlarına hitap eden, çeşitliliği kucaklayan ve geleceği kuran kültür politikalarının geliştirilmesinin önemi vurgulanmıştır.

- **Kültür Ekonomisi:**

- Kültür ekonomisi, yaratıcı düşünceye dayanarak hem sembolik hem de ekonomik değer üreten bir alandır ve kalkınmaya çok boyutlu katkı sağlamaktadır. Kapsamı kültürel miras, görsel sanatlar, gösteri sanatları, yazılı medya, görsel-işitsel ve interaktif medya, tasarım, mimarlık, reklamcılık hizmetleri gibi alanları içerir.
- **Türkiye'de güçlü bir kültür ekonomisi potansiyeli mevcuttur.** Kamu sektörü bu alana doğrudan ve dolaylı destekler sağlasa da, küreselleşme, dijitalleşme ve pandemi gibi sınamalar karşısında sadece kamuya dayanmanın yeterli olmadığı belirtilmiştir.
- **Küresel Düzeyde:** Kültürel ve yaratıcı endüstriler 2013 yılında dünya GSYH'sinin %3'üne karşılık gelen 2,2 trilyon dolar gelir ve 29,5 milyon kişilik istihdam sağlamıştır. 2021 yılı için UNESCO, bu payın GSYH'de %3,1 ve istihdamda %6,2 olduğunu tahmin etmektedir. Bu sektörler, telekom hizmetleri ve otomotiv sektörü gibi geleneksel sektörleri geride bırakmaktadır. Çin, 169 milyar dolarlık kültürel ürün ihracatıyla dünyada ilk sıradadır.
- **Türkiye Düzeyinde:** KTB tarafından 2020 yılında yayımlanan rapora göre, telif haklarına dayalı endüstrilerin Türkiye ekonomisindeki katma değeri 2009-2018 yılları arasında GSYH içinde %2,61 ila %2,88 arasında değişmiştir. İstihdam 2018'de yaklaşık 1,25 milyon kişiye ulaşmış, toplam istihdamın %4,34'ünü oluşturmuştur. Türkiye kültürel mal ticaretinde **net ihracatçıdır**.

- **Dijitalleşme ve Kültür Ekonomisi:**

- Dijitalleşme, yaratım, üretim, dağıtım ve tüketim aşamalarında fırsatlar (kolay yaratım, ortaklıklar, erişim) ve tehditler (dijital eşitsizlik, telif hakları ihlali, gelir adaletsizliği, kişiselleştirilmiş içeriklerin manipulatif etkisi) getirmiştir. Özellikle görsel-işitsel sektör ve video oyunları dijital platformlar sayesinde süreçten olumlu etkilenmiştir.

- **Pandemi ve Kültür Ekonomisi:**

- Covid-19 pandemisi, belirli mekânlarda toplu olarak icra edilen kültür endüstrilerini (tiyatro, opera, festivaller vb.) olumsuz etkilemiş, gelirlerde %20-40 arası düşüşlere ve 10 milyonluk iş kaybına yol açmıştır. Pandemi, 2008 finansal krizinin çok ötesinde bir etki yaratmıştır.

- **Kalkınma Planlarında Kültür ve Sanat Politikaları:**

- Türkiye'nin kalkınma planlarında kültür ve sanat politikalarının evrimi incelenmiştir. İlk planlarda müstakil olarak yer almayan kültür, İkinci Plan'dan itibaren "Kültür Faaliyetleri" başlığı altında ele alınmıştır. Dördüncü Planda Türk müziğinin geliştirilmesi ve devlet desteği sağlanması gibi önemli adımlar atılmıştır. Sonraki planlarda milli kültür vurgusu ve kültürel çeşitlilik temaları değişen derecelerde yer almıştır.

- **On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Dönemi Gelişmeleri:**

- **Bütçe:** KTB'nin genel bütçeden aldığı pay binde 6 civarındadır. Ancak kültür sektörünün yatırım bütçesinden aldığı pay 2017'de %1,8 iken 2020'de %3,3'e yükselmiştir. Rapor, kültür alanındaki asıl sorunun kaynak değil, "**yönetişim**" **problemi** olduğunu belirtmiştir (politika belirleyememe, uzun vadeli strateji eksikliği, idari kapasite yetersizliği, veri eksikliği).
- **Kültür Merkezleri:** Yeni kültür merkezi açılışları azalmış, bunun yerine kütüphane konseptine yönelim olmuştur, zira kültür merkezlerinin yönetim ve verimlilik sorunları mevcuttur.
- **Kütüphaneler:** Halk kütüphanesi konsepti kültür merkezi özelliklerini de içerecek şekilde geliştirilmiştir. 2017'den 2021'e kadar kütüphane sayısı 1145'ten 1252'ye yükselmiş, kütüphanesi olmayan ilçe sayısı 132'den 91'e düşmüştür. Okuyucu ve üye sayılarında önemli artışlar sağlanmıştır (pandemi öncesi).
- **Müze ve Ören Yerleri:** 2017-2021 döneminde KTB'ye bağlı 11 yeni müze açılmış, toplam müze sayısı 211'e, eser sayısı 3.301.789'a ulaşmıştır. Ziyaretçi sayısı 2019'da 35 milyona çıksa da, pandemi nedeniyle 2020'de 9 milyona düşmüştür. Temel sorun, ziyaretçilerin belli başlı müze ve ören yerlerinde yığılmasıdır. Özel müze sayısı 2017'de 239 iken 2021'de 319'a yükselmiştir.
- **Kültür Mirasının Korunması:** El yazması ve nadide eserlerin dijital ortama aktarılması, restorasyon çalışmaları hızla devam etmiştir. 2014-2018 döneminde 1.643, 2019-2022 döneminde 580 vakıf eserinin restorasyonu tamamlanmıştır. Müze ve Taşınmaz Ulusal Envanter Sistemleri (MUES, TUES) geliştirilmiştir. Yurt dışından 2002-2023 yılları arasında toplam 12.002 kültür varlığının iadesi sağlanmıştır. UNESCO Dünya Miras Listesi'ndeki varlık sayımız 19'a yükselmiştir (Göbeklitepe, Arslantepe ile).
- **Arkeolojik Kazı Çalışmaları:** Ödenekler 2017'de 20 milyon TL iken 2021'de 35 milyon TL'ye yükselmiştir. 2022'de toplam 713 arkeolojik kazı ve araştırma faaliyeti gerçekleştirilmiştir. Ancak çok sayıdaki kazının kaynağın verimsiz bölünmesine neden olduğu ve Türk-İslam dönemi çalışmalarının az olduğu belirtilmiştir.
- **Sinema:** KTB desteğiyle vizyona giren yerli film sayısı artmış, yerli filmlerin izleyici sayısı yabancı filmleri geride bırakmıştır. Türk sineması uluslararası festivallerde ödüller kazanarak marka olma yolunda ilerlemektedir.

- **Sahne Sanatları:** Özel tiyatrolara verilen destekler artmış ve küçük kentlere yaygınlaşmıştır. Pandemi öncesi seyirci sayılarında artış gözlenirse de, pandemi döneminde büyük düşüşler yaşanmıştır.
- **Kültürel Diplomasi:** Yunus Emre Vakfı ve Yunus Emre Enstitüsü aracılığıyla kültürel diplomasi faaliyetleri yürütülmektedir. Yurtdışında kültür merkezi sayısı 63'e, faaliyet gösterilen ülke sayısı 52'ye yükselmiştir. Hedef 2028'e kadar 100 YETKM'ye ulaşmaktır.

2. Plan Dönemi Perspektifi (2024-2028):

- **Vizyon:** "Kültür ve sanat mirasımızın zenginlik ve çeşitliliğinin korunup geliştirilerek gelecek nesillere aktarılması, milli kültür ve kadim medeniyetimizin ortak değerleri etrafında toplumsal bütünlüğün ve dayanışmanın güçlendirilmesi, kültür ve sanat faaliyetlerinin toplum genelinde yaygınlaştırılarak kalkınmadaki çok boyutlu etkisinin artırılması temel amaçtır".
- **Uzun Vadeli Hedefler:** Somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunması, kültür yönetiminde işbirliği ve şeffaflık, geleneksel-çağdaş ve milli-evrensel boyutların bir arada varlığı, kültürel ifadelerin çeşitliliğinin korunması, kültür ekonomisinin kalkınmaya katkısının artırılması, yasal düzenlemelerin güncellenmesi, kültür-sanat eğitiminin yaygınlaştırılması, bilgi ve veri altyapısının geliştirilmesi, kültüre erişim ve katılımın artırılması, kültürel altyapıların iyileştirilmesi, dijital çağda kültür yol haritası, şehir planlamasında kültür ve doğa uyumu, krizlere karşı dayanıklılık, Türk dilinin korunması ve tanıtılması, kültürel diplomasi.
- **Hedeflere Yönelik Temel Amaç ve Politikalar:**
 - **Kültürel Miras:** Türk arkeoloji politikasının geliştirilmesi (Türk İslam arkeolojisine ağırlık, veri arşivleme, nitelik artışı, su altı arkeolojisi desteği). Müzelerin nitelik ve nicelik olarak geliştirilmesi, tematik çeşitliliğin artırılması ve personel yetiştirilmesi. Eski eserlerin muhafazasında, bakım onarımında ve yaşatılmasında tüm aktörlerin eşgüdümlü çalışması, restorasyon süreçlerinin düzenlenmesi (hafıza değerinin vurgulanması, projelerin detaylı hazırlanması, maliyet kontrolü, işlev belirleme, kurulların işleyişi, afet riskleri, ulusal restorasyon enstitüsü, toplumsal bilinç, nitelikli personel yetiştirme). Somut olmayan kültürel mirasın kayıt altına alınması, envanter oluşturulması ve yok olmaya yüz tutmuş sanatların yaşatılması (kurumlar arası koordinasyon, geleneksel sanatların kurumsallaşması, mekânların muhafazası, Türk masallarının müfredata dahil edilmesi).
 - **Yasal Düzenleme-Kurumsal Yapılanma-Yönetim:** Kültür ve sanata ilişkin mevzuatın güncellenmesi (Koruma Kanunu, telif hakları, teşvikler, korsanla mücadele, KDV muafiyeti, yabancı yayınlarda gümrük sorunları, WIPO Pekin Anlaşması, özel tiyatrolar için vergi muafiyeti). Kurumsal yapılanmanın yeniden değerlendirilmesi ve yönetim süreçlerinin geliştirilmesi (KTB'nin iç yapılanması, ilgili kuruluşlarla ilişkiler, işbirliği ve koordinasyon).

- **Yenilikçi ve Esnek Üretim: Yatırım, Teşvik, Sponsorluk, Süreçler:** Kültür endüstrilerinin mevcut kapasitesini gerçekleştirmesi için desteklerin geliştirilmesi (kalkınma ajansları desteği, süreçlerin sadeleştirilmesi, destek çeşitlendirmesi, sponsorluk kanunu, dijitalleşmeye uyum, araştırma ve hareketlilik desteği, özel sanat kurumlarına destek, geleneksel sanatlar için Ar-Ge). Devletin üretici olarak piyasaya müdahalesinin gerekli durumlar dışında asgariye indirilmesi.
- **Bilgi ve Veri Altyapısı:** Kültür istatistiklerinin uluslararası standartlara uygun üretilmesi ve güncelliğinin korunması. Tematik kültür envanterlerinin ve arşivlerinin oluşturulması ve erişime açılması. Plan, proje ve uygulamaların sonuçlarının izlenmesi ve etki analizlerinin yapılması.
- **İstihdam-Eğitim-Sosyal Haklar:** Mesleki yeterliliklerin tanımlanması, meslek tanımlarının yapılması ve sosyal hakların sağlanması. Her seviyede kültür ve sanat eğitiminin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması (yetenek tarama, klasik metinlerin aktarımı, estetik anlayış geliştirme, kültür profesyonelleri yetiştirme).
- **Kriz Dönemlerinde Kültür: Pandemi ve Deprem:** Kriz zamanlarına karşı daha dayanıklı ve esnek bir yapıya kavuşma, acil durum fonları oluşturma, kültürel ihtiyaçların karşılanması ve kültürün rehabilite edici gücünün kullanılması.
- **Dijitalleşme:** Dijital kültür yol haritası hazırlanması (dijital becerilerin geliştirilmesi, Ar-Ge ve teknoloji merkezleriyle iş birliği).
- **Kültürün Tanıtımı ve Kültürel Diplomasi:** Türk kültürünün yurt içinde ve yurt dışında doğru ve etkin tanıtımının yapılması (Yunus Emre Enstitüleri, Türkçe yayınların artırılması, kendi anlatımımızın geliştirilmesi).

3. Sonuç ve Genel Değerlendirme:

Rapor, kültür ve sanat alanındaki sorunların çözümünde **çok disiplinli ve eşgüdümlü bir yaklaşımın** gerekliliğini vurgular. Temel vurgular arasında **kültüre ayrılan bütçenin artırılması, yönetim sorunlarının giderilmesi, kültürel mirasın korunması ve işlevlendirilmesi, eğitim ve kurumsallaşma ihtiyaçlarının karşılanması, kültür ekonomisine sağlanan desteklerin çeşitlendirilmesi ve şeffaflaştırılması, dijitalleşmenin fırsatlarından yararlanma, kriz fonlarının oluşturulması, veri altyapısının geliştirilmesi ve kültürel diplomasının etkinleştirilmesi** yer almaktadır. Rapor, bu alanlardaki politikaların doğru göstergelerle izlenmesi ve çok taraflı buluşma imkânlarının artırılması beklentisini ifade eder.

60. Lojistik Hizmetleri ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı koordinasyonunda, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlık çalışmaları kapsamında **Lojistik Hizmetleri** Özel İhtisas Komisyonu tarafından hazırlanmıştır. Raporun amacı, Türkiye'nin lojistik hizmetlerle ilgili sorunlarını ve çözüm önerilerini incelemek, Plan'da yer alacak ilke ve politikaların belirlenmesine ışık tutmaktır. Bu çalışmalar, kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve akademik çevrelerin

geniş katılımıyla 20 ve 31 Ocak 2023 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen toplantılar sonucunda tanzim edilmiştir.

Raporda Ele Alınan Başlıklar ve Temel Bulgular:

- **Giriş ve Mevcut Durum Analizi:**

- **Küresel Durum ve Gelişme Eğilimleri:** Lojistik sektörü, 2020 sonrası Kovid-19 pandemisi, tedarik zinciri krizleri (örn. Süveyş Kanalı olayı), artan maliyetler ve şoför krizi gibi zorluklarla karşılaşmıştır. Buna rağmen, 2021 yılında güçlü bir toparlanma yaşanmış ve dijitalleşme (e-ticaret, otomasyon, temassız teslimat), sürdürülebilirlik (karbon emisyonu düzenlemeleri), hızlı teslimat ve üçüncü parti lojistik (3PL) gibi eğilimler ön plana çıkmıştır. Küresel ekonomik büyüme tahminleri 2023 için yüzde 2,8, 2024 için yüzde 3 olarak öngörülmektedir. DHL ve FedEx, küresel e-ticaret lojistik pazarında yüzde 50 paya sahip olup, pazar hacminin 2024 sonunda 781 milyar ABD dolarına ulaşması beklenmektedir.
- **Türkiye'deki Durum:** Türkiye, coğrafi konumu itibarıyla önemli bir transit ticaret merkezi konumundadır, ancak algılanan lojistik performansı dezavantajlı ülkelere göre daha düşüktür. Lojistik sektörünün nispeten yeni olması nedeniyle, geçmiş kalkınma planlarından gelen sorunlar hala çözüm beklemektedir. Sektörde "kurumlar arasındaki yetki karmaşası," "yetersiz mevzuat altyapısı" ve "yetersiz fiziki altyapı" gibi sorunlar tespit edilmiştir.
- **Uluslararası Kıyaslamalar:** 2023 Lojistik Performans Endeksi'nde (LPI) Türkiye, 139 ülke arasında 38. sırada yer alarak 2018'e göre ilerleme kaydetmiştir. Ancak, LPI'nın subjektif değerlendirmeler ve sınırlı kapsam gibi eleştirileri de bulunmaktadır. Türkiye, "İş Yapma Kolaylığı" (Doing Business) endeksinde 2019'da 33. sıraya yükselmiş, ancak "sınır ötesi ticaret" alanında hala gelişime açık yönleri olduğu belirtilmiştir.
- **Ekonomik Göstergeler:** 2022 yılında Türkiye'nin ihracatı Cumhuriyet tarihinin rekorunu kırarak 254,2 milyar dolara ulaşmıştır. Lojistik ve taşımacılık sektörü, 2022 yılı toplam hizmet ihracatının yüzde 41'ini (36,7 milyar dolar) oluşturarak ikinci sırada yer almıştır. Taşımacılık hizmetleri, uluslararası hizmet ihracatında en büyük payı almaktadır. Kamusal yatırımlarda ulaştırma ve haberleşme sektörü en büyük payı almıştır.
- **Altyapı Projeleri:** On Birinci Kalkınma Planı döneminde Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı yayımlanmış, lojistik merkez sayısı artırılmış, kuru liman sistemleri geliştirilmiş ve dijital dönüşüm desteklenmiştir. İstanbul Havalimanı, Filyos Limanı, Ankara-Sivas yüksek hızlı tren hattı ve Marmara Otoyol Ringi gibi önemli altyapı projeleri tamamlanmış veya yapımı devam etmektedir.

- **Hedeflere Ulaşılmasının Önündeki Sorunlar:**

- Küreselleşmenin yavaşlaması ve değişen dış ticaret ortamı.
- Yeni tüketici davranışları ve kısalan teslimat süreleri.

- Mevzuat, piyasa şartları, yönetim ve kurumsal yapılanmadan kaynaklanan sorunlar.
- İnsan kaynakları ve dijital lojistiğe geçişle ilgili sorunlar.
- Finansal kaynak bulma zorluğu, transit taşımacılık, gümrük, vize ve sınır geçişlerine ilişkin sorunlar.
- Afetler, acil durum lojistiği ve dayanıklılıkla ilgili sorunlar.

- **Plan Dönemi Perspektifi (2024-2028 ve 2053 Vizyonu):**

- **Uzun Vadeli Hedefler (2053):** Türkiye'nin kapasite açısından dünyanın ilk on büyük denizci ülkesi arasına girmesi, navlun gelirlerinin en az iki buçuk katına çıkarılması, tüm taşıma araçları ve filoların sıfır karbon emisyonlu hale getirilmesi, hava kargo trafiğinin 7,2 milyon tona çıkarılması ve demiryolu hat uzunluğunun 28 bin 590 km'ye çıkarılması gibi vizyoner hedefler belirlenmiştir.
- **On İkinci Kalkınma Planı Hedefleri:** Demiryolunun yük taşımacılığındaki payının artırılması, limanların bölgesel yük merkezleri olması, hava kargo trafiğinin artırılması, **yeşil sertifikalı tesisler ve lojistik merkez sayısının artırılması**, transit ticaretin kolaylaştırılması ve yerli filo envanterinin geliştirilmesi gibi hedefler belirlenmiştir. Ayrıca, **sürücü sorunlarının önüne geçilmesi** ve lojistik sektörünün stratejik sektör ilan edilmesi de hedeflenmektedir.

- **Uygulama Stratejileri ve Tedbirler:**

- **Mevzuat ve Yetki Karmaşası:** Yetki ve mevzuat karmaşasının önüne geçilmeli, özel sektörün de temsil edildiği birim ve platformlar oluşturulmalı, "lojistik hizmetler veri merkezi" kurulmalıdır. Özellikle Taşıma İşleri Organizatörlüğü Yönetmeliği, E-lojistik mevzuatı ve Demiryolu Çerçeve Kanunu'nun güncel ihtiyaçlara göre düzenlenmesi gerektiği vurgulanmıştır.
- **Sürdürülebilirlik ve Afet Lojistiği:** Karbon ayak izi ölçümlerinin yapılması, "Türkiye Afet Lojistik Planı"nın oluşturulması veya mevcut planların iyileştirilmesi, sürdürülebilir kentsel hareketlilik planlarının yaygınlaştırılması ve yeşil lojistik uygulamalarının teşvik edilmesi önerilmiştir.
- **Lojistik Altyapı ve Merkezler:** Tek modlu yerine çok modlu ve çevreye duyarlı "Entegre Lojistik Merkezleri" kurulması desteklenmeli, lojistik merkez fizibilite çalışmaları "akılcı" ve "nitelikli" hale getirilmelidir. İstanbul Havalimanı çevresinde serbest ve özel ticari bölgeler oluşturulması da önerilmiştir.
- **Taşımacılık Koridorları ve Mod Entegrasyonu:** Türkiye'nin uluslararası koridorlar ile bağlantılı kuzey-güney, doğu-batı ve çapraz koridorları benimsenmeli, Orta Koridorun etkinliği artırılmalı ve **senkromodal/co-modal taşıma modları** gibi entegre taşımacılık türleri benimsenmelidir.
- **Yerli Filolar ve Gümrük İşlemleri:** Tüm taşıma modları için yerli ve milli filo desteklenmeli. Gümrük mevzuatı revize edilmeli, gümrük hizmetleri şeffaf, hızlı ve

güvenli hale getirilmeli, uluslararası taşıma firmalarına yönelik kısıtlamalar (transit kotalar, vize sorunları) kaldırılmalı ve e-TIR, e-CMR gibi dijital uygulamalar devreye alınmalıdır.

- **Finansman ve Maliyetler:** Lojistik maliyetlerin düşürülmesi için kredi ve finansman kaynakları (örn. "Lojistik Hizmetleri Bankası" ihtiyacı), vergi istisnaları gibi teşvik mekanizmaları oluşturulmalıdır.
- **İnsan Kaynakları ve Eğitim:** "Kalifiye insan kaynağı" sorunu minimize edilmeli, "uygulamalı lojistik" eğitimleri benimsenmeli, üniversite-sanayi iş birliği artırılarak "lojistikler" kurulmalıdır.
- **Dijitalleşme ve Otomasyon:** Dijital uygulama ve yazılımların kullanımı teşvik edilmeli, "Türkiye Lojistik Portalı" gibi e-platformlar yaygınlaştırılmalı ve IoT, yapay zekâ, blok zincir gibi teknolojilere ağırlık verilmelidir.
- **Yeni İş Modelleri:** Hızlı kargo, kurye hizmetleri ve e-ticaret lojistiği kolaylaştırılmalı, esnek/alternatif çalışma modelleri tanınmalı ve akıllı kargo otomatları gibi yeni teslimat modelleri teşvik edilmelidir.

Sonuç olarak, rapor, lojistik sektörünün Türkiye'nin ekonomik kalkınmasında stratejik bir öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. **Dijitalleşme ve yeni iş modellerine uygun ulusal politikalarla daha kolay, daha ekonomik, daha hızlı, daha yeşil ve daha nitelikli lojistik hizmetler sunarak, Türkiye'nin uluslararası bir lojistik üssü ve yük merkezlerinin birer transit yük merkezi olması** hedeflenmektedir. Bu adımların atılması, sektörün büyümesine, gelişmesine ve ülke ekonomisinin kalkınmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

61. Maden Politikaları ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı koordinasyonunda, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlık çalışmaları kapsamında **Maden Politikaları** Özel İhtisas Komisyonu tarafından hazırlanmıştır. Raporun temel amacı, Türkiye'nin madencilik sektöründeki sorunları ve çözüm önerilerini ortaya koymak, Plan döneminde uygulanacak ilke ve politikaları belirlemektir. Bu rapor, kamu, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinin katkılarıyla hazırlanmıştır.

Raporda Ele Alınan Başlıklar ve Temel Bulgular:

- **Giriş ve Mevcut Durum Analizi:**
 - **Küresel Madencilik Sektöründeki Gelişmeler:** Küresel ekonomi 2018-2022 döneminde ortalama %3,6 büyümüş, ancak Rusya-Ukrayna savaşı gibi faktörler nedeniyle 2022'de büyüme %3,2'ye gerilemiştir. Küresel madencilik pazarının 2021'deki 1,8 trilyon dolardan 2026'da 3,3 trilyon dolara çıkması beklenmektedir. Kovid-19 pandemisi ve Rusya-Ukrayna savaşı, emtia fiyatlarında keskin düşüşlere ve ardından anormal artışlara yol açmıştır. Yeşil enerjiye geçiş için yapılan yatırımlar artmakta, 2022'de düşük karbonlu enerji üretimi yatırımları %31 artışla

1,1 trilyon dolara ulaşmıştır. Dünya enerji tüketiminin %83'ü halen fosil yakıtlardan karşılanmaktadır.

- **Türkiye'de Madencilik Sektörü:** Türkiye'nin 2021 yılı tüvenan (taş kömürü / antrasit kömürü) maden üretimi yaklaşık **813 milyon tondur**. Madencilik GSYH içindeki payı artış göstermiş, 2022'de %1,4'e ulaşmıştır. Sektördeki işletmelerin büyük çoğunluğu (%62) küçük ölçekli (1-9 çalışan) olup, toplam 7.543 maden işletmesinde 159.883 kişi çalışmaktadır.
- **Dışa Bağımlılık:** Türkiye'nin yıllık ithalatı ortalama 247 milyar dolardır ve bunun %77'si ara mallarından oluşmaktadır. Ülkemiz doğal gazda %99, petrolde %93, kömürde %60, demir cevherinde %55, çinkoda %98, alüminyumda %95, altında %85 ve bakırda %75 oranında dışa bağımlıdır.
- **Katma Değerin Artırılması:** Madencilik sektörünün ekonomiye katkısını artırmanın yolu, yüksek getirili nitelikli yatırımlar, Ar-Ge faaliyetlerinin teşviki ve ileri teknolojiler için gerekli maden aramalarına öncelik verilmesinden geçmektedir. Örneğin, ABD 140 milyar dolarlık ham maden ve hurdaları işleyerek 815 milyar dolarlık ara ürün ve metallere, bunları da 3,6 trilyon dolarlık sanayi ürünlerine dönüştürmüştür. Türkiye'de bor ürünlerinin katma değeri, Ar-Ge çalışmalarıyla önemli ölçüde artırılmıştır; örneğin bor karbürün tonu 40.000 dolara ulaşmıştır.
- **Riskler:** Türkiye madencilik sektörünün önündeki başlıca riskler arasında **çevre baskısı ve toplum tepkisi, yüksek orman izin bedelleri, izin sürecindeki belirsizlikler, ruhsat ve vergi güvencesi eksikliği ve mevzuatın sık değişmesi** yer almaktadır.
- **On Birinci Kalkınma Planı Önerileri ve Gerçekleşmeler:**
 - **UMREK:** Ulusal Maden Kaynak ve Rezerv Raporlama Komisyonu (UMREK), 2018'de CRIRSCO'ya üye olmuş ve uluslararası standartlara uygun raporlama kodu oluşturulmuştur. Bu sayede maden arama ve rezerv tahmin sonuçlarının Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ve Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu (BDDK) tarafından kabul görmesi sağlanmıştır.
 - **e-Maden Projesi:** Madencilik işlemlerinin hızlı ve etkin şekilde yürütülmesi için MAPEG bünyesinde e-maden projesi hayata geçirilmiştir.
 - **Yurtdışı Arama Faaliyetleri:** MTA'nın yurtdışında maden arama faaliyetleri yapabilmesinin önü açılmış ve MTA Uluslararası Madencilik A.Ş. (MTAIC) kurulmuştur.
 - **Kömür ve Metan Gazı:** Kömür madenlerindeki metan gazı içeriğinin belirlenmesi ve ekonomiye kazandırılması için çalışmalar başlatılmıştır.
 - **Yüksek Katma Değerli Ürün:** Metal madenciliğinde katma değeri yüksek ürünler elde edilmesi için tesis şartlı ihaleler gerçekleştirilmiştir.

- **Sektörel Durum (Ürün Bazında):**

- **Enerji Hammaddeleri:** Türkiye birincil enerji arzında yaklaşık %70 oranında dışa bağımlıdır. Kömür, petrol, doğal gaz ve jeotermal gibi kaynakların mevcut durumu ve potansiyeli detaylı olarak incelenmiştir. Özellikle Karadeniz'de önemli doğal gaz keşifleri yapılmıştır.
- **Kıymetli Metaller ve Metalik Madenler:** Altın, gümüş, demir, alüminyum, antimuan, bakır, krom, kurşun, çinko, lityum, manganez, nikel ve kobalt gibi metallerin dünya ve Türkiye'deki rezervleri, üretimi, tüketimi ve dış ticaret dengesi detaylı olarak açıklanmıştır. Türkiye'nin altın potansiyeli 6.500 ton olup, bunun 1.952 tonu üretilebilir rezerve dönüştürülmüştür. Lityum karbonat üretimi için pilot tesis devreye alınmış ve kapasite artırım çalışmaları devam etmektedir.
- **Endüstriyel Madenler:** Bor, feldspat, trona, kuvars, bentonit, seramik killeri, kaolen, sepiyolit, mika, barit, manyezit, titan, grafit, flüorit, fosfat, potas, alçıtaşı, kuvars kumu ve sodyum sülfat gibi madenlerin Türkiye'deki durumu ve küresel pazardaki yeri incelenmiştir. Türkiye, dünya bor rezervinin %73'üne sahiptir ve 2022'de dünya bor ürünleri pazarının %62'sini karşılamıştır.
- **Agrega, Doğal Taş ve Çimento Hammaddeleri:** Agrega, doğal taş ve çimento sektörlerinin mevcut durumu, üretim ve kullanım alanları, sorunları ve fırsatları ele alınmıştır. Türkiye, dünya doğal taş ticaretinde ilk üçte yer almaktadır. Çimento sektöründe ise Türkiye, Avrupa'da birinci, dünyada beşinci sıradadır. Deprem bölgelerindeki yeniden yapılanma sürecinde agrega ihtiyacı ve mevcut kapasiteler de değerlendirilmiştir.
- **Sürdürülebilir Madencilik:** Madencilik faaliyetlerinin çevreye duyarlı, insan sağlığına ve güvenliğine önem veren bir şekilde yürütülmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Şirketlerin sürdürülebilirlik raporlamaları ve toplumsal desteğin önemi üzerinde durulmuştur. Atık/artık bilgi sistemleri kurulması ve rehabilitasyon faaliyetlerinin etkinleştirilmesi önerilmiştir. Madencilikte dijitalleşmenin verim, kalite ve güvenliği artırma potansiyeli olduğu belirtilmiştir.
- **Entegre Maden Yönetimi:** Mevzuat, maden arama, raporlama, veri güvenliği, çevresel, sosyal ve yönetişimsel konular ile yatırım ortamı başlıkları altında mevcut sorunlar ve çözüm önerileri sunulmuştur. Mevzuattaki yetki karmaşasının ve izin süreçlerindeki aksaklıkların giderilmesi, kazanılmış hakların korunması gerektiği belirtilmiştir. Madencilik ihtisas mahkemelerinin kurulması önerilmiştir. Maden aramacılığının "kamu yararına faaliyet" olarak kabul edilmesi ve finansman kaynaklarının çeşitlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.
- **Stratejik ve Kritik Madenler:** Kritik minerallerin ve nadir toprak elementlerinin, bir ülkenin enerji üretim gücü, savunma sanayii gücü ve ekonomik bağımsızlığı açısından önem arz ettiği belirtilmiştir. ABD, AB, Japonya, Güney Kore gibi ülkelerin kritik hammadde listeleri incelenmiş ve Türkiye'nin bu alandaki çalışmaları (Ulusal Hammadde Strateji Belgesi, TENMAK-NATEN, Eti Maden projeleri) özetlenmiştir. Özellikle Çin'in bu alandaki hakimiyeti ve ülkelerin tedarik zinciri güvenliğini sağlamak için geliştirdiği politikalar vurgulanmıştır.

- **Plan Dönemi Perspektifi (2024-2028):** Rapor, dış ticaret açığını azaltmak ve madencilik sektörünü güçlendirmek için bir dizi stratejik hedef ve eylem önermektedir. Bu öneriler arasında yeni bir maden kanunu hazırlanması, Tabii Kaynaklar Bakanlığı kurulması, madencilik ihtisas mahkemeleri, maden aramacılığının kamu yararı faaliyeti olarak kabul edilmesi, Zeytincilik Kanunu ve orman izin bedelleri gibi mevzuatsal düzenlemeler, enerji, metalik ve endüstriyel madenlerde üretimi ve katma değeri artıran yatırımların teşviki, sürdürülebilir madencilik uygulamaları ve dijitalleşmenin desteklenmesi, Ar-Ge faaliyetlerinin koordine edilmesi, Maden Borsası ve Madencilik Bankası kurulması, yerbilimleri eğitimlerinin teşviki ve sektöre yönelik tanıtım faaliyetleri bulunmaktadır.

Sonuç olarak, rapor, Türkiye'nin yüksek ithalat bağımlılığını azaltmak ve sürdürülebilir büyüme sağlamak için madencilik sektörünün stratejik önemini vurgulamaktadır. **Sektörün katma değerini artırmak, mevzuat ve izin süreçlerini iyileştirmek, çevresel sürdürülebilirliği sağlamak ve finansman mekanizmalarını güçlendirmek için kapsamlı politikaların ve nitelikli yatırımların hayata geçirilmesi gerektiği** belirtilmiştir. Bu adımlar, Türkiye'nin maden kaynaklarından en üst düzeyde faydalanmasını sağlayarak ülke ekonomisine önemli katkılar sunmayı hedeflemektedir.

62. Makine Sanayii Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı koordinasyonunda, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlık çalışmaları kapsamında **Makine Sanayii Çalışma Grubu** tarafından hazırlanmıştır. Raporun temel amacı, Türkiye'nin madencilik sektöründeki sorunları ve çözüm önerilerini ortaya koymak, Plan döneminde uygulanacak ilke ve politikaları belirlemektir. Bu rapor, kamu, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinin katkılarıyla hazırlanmıştır. Rapor hazırlanırken Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Trademap, Dünya Bankası, OECD ve UNIDO gibi uluslararası kuruluşların verilerinden yararlanılmıştır.

Raporda Ele Alınan Başlıklar ve Temel Bulgular:

- **Giriş ve Mevcut Durum Analizi**
 - **Makine Sektörünün Önemi:** Makine sektörü, On Birinci Kalkınma Planı'nda da öncelikli sektör olarak belirlenmiş olup, küresel ve ulusal gelişmeler bu önceliğin devam etmesi gerektiğini göstermektedir. Özellikle gelişmiş ülkeler sanayi politikalarının merkezine makine ve bilişim sektörlerini almaktadır. Pandemi krizi, yerli makine üretim yeteneğinin ve ihtisasının tıbbi cihazlardan savunma sanayine kadar ne kadar önemli olduğunu somut olarak ortaya koymuştur. Yeşil ve dijital dönüşüm sürecinde yeni makine ve donanımlara olan ihtiyaç artacaktır.
 - **Makine Sektörü Tanımı:** Makine sektörü uluslararası istatistiklerde genellikle **28 NACE** ("Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı") ve dış ticarete **84 GTİP** ("Nükleer reaktörler, kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler; bunların aksam ve parçaları") kodlarıyla tanımlanmaktadır. Ancak MAKFED çalışmaları daha geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır.

- **Dünya Makine Sanayi:** 2021 yılında dünya makine ihracatı (84 GTİP) **2,49 trilyon dolar** olarak gerçekleşerek toplam ticaretten %11,3 pay almıştır. Elektrikli makine ve teçhizatlar (85 GTİP) da dahil edildiğinde, dünya ticaretinin yaklaşık %30'u makine ve ekipmanlardan oluşmaktadır. Almanya, ABD, Çin, Japonya, İtalya ve Güney Kore gibi ülkelerde makine sektörü öncelikli sektör ilan edilmiştir. İlk 5 ihracatçı ülke (Çin, Almanya, ABD, Japonya, İtalya) dünya makine ihracatının %51,4'üne sahiptir.
- **Türkiye Makine Sanayi:**
 - **Konumu:** Türkiye, toplam ihracatta 30'uncu, ithalatta 23'üncü sıradadır. Makine dış ticaretinde ise ihracatta 26'ncı, ithalatta 22'nci sıradadır.
 - **Büyüme:** Türkiye makine ihracatı 2017-2021 yılları arasında yıllık ortalama **%9 büyümüştür.**
 - **Dış Ticaret Açığı:** Türkiye'nin yükselen performansına rağmen, makinelerde **10 milyar dolar dış ticaret açığı** vermesi, mineral yakıtlardan sonra ikinci sırada yer alması, sektörü ülke ekonomisi açısından stratejik kılmaktadır. Sanayileşmiş bir ülkenin toplam ihracatındaki makine payının %15'ler düzeyinde olması beklenirken, Türkiye'de bu oran **%9,2 düzeyindedir.**
 - **İşletme Sayısı ve İstihdam:** Makine sektöründe faaliyet gösteren girişim sayısı 2015'te 38.298 iken, 2021'de **51.062'ye** yükselmiştir. İstihdam ise 2021'de %11,6 artarak **441.719 kişiye** ulaşmıştır.
 - **Ciro ve Katma Değer:** Sektörün cirosu 2021'de %66,4 artışla 265,46 milyar TL'ye ulaşmıştır. Yaratılan katma değer ise %56,3 artışla 92,02 milyar TL olmuştur.
 - **Ar-Ge:** Türkiye'nin GSYH içindeki Ar-Ge harcaması oranı 2021'de %1,4'e çıkmış ancak hala AB ortalamasının altındadır. Makine sanayinde Ar-Ge harcamaları 2020'de 1,64 milyar TL'ye, 2021'de ise 2,421 milyar TL'ye yükselmiştir. Ancak, personel harcamalarının Ar-Ge'deki payının yüksek olması (%40-50) ve makine-teçhizat ile yazılım/fikri mülkiyet harcamalarının düşük kalması, **Ar-Ge faaliyetlerinin niteliği açısından bir zafiyet olabileceğine** işaret etmektedir.
 - **Yatırımlar:** Makine ve teçhizat yatırımları 2020, 2021 ve 2022 yıllarında yüksek büyümeler göstermiştir (sırasıyla %21,4, %21,8 ve %11,7). Ancak, bu yatırımlardaki **yüksek dalgalanma boyutu** sektörün sağlıklı gelişimini sınırlamaktadır.
 - **Dış Ticaret Dengesi:** Makine ihracatı artmaya devam ederken (2022'de 25,5 milyar dolar), ithalat da önemli ölçüde yükselmiştir (2022'de 37,96 milyar dolar). Dış ticaret açığı 2022'de **12,45 milyar dolar** olmuştur. İhracatın ithalatı karşılama oranı 2022'de **%67,2'dir.** Avrupa, Türkiye'nin en

büyük makine ihracat pazarıdır. Çin ise makine ithalatının %26'sından fazlasını karşılayan en önemli ithalat pazarıdır.

○ **Küresel Eğilimler ve Türkiye'ye Yansımaları:**

- **Pandemi Sonrası Etkiler:** Yüksek talep, tedarik güvenliği ihtiyacı ve yakından tedarik eğilimi yeni kapasite yatırımlarını ve makine talebini artırmıştır.
- **Dijital ve Yeşil Dönüşüm:** Temassız ekonomi ve Endüstri 4.0 uyumu dijitalleşmeyi hızlandırmış, akıllı ve otonom makinelere talebi artırmıştır. BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve AB Yeşil Mutabakatı, enerji verimliliği yüksek, daha az emisyon salınımı yapan yeni makinelere geçişi zorunlu kılmaktadır.
- **Yeni Teknolojiler:** Alternatif yakıt teknolojileri (hidrojen motorlar), elektrifikasyon, robotik, dijital simülasyon, yapay zekâ, eklemeli imalat, insan-makine arayüzleri, otonom makineler ve siber güvenlik gibi destekleyici teknolojiler öne çıkmaktadır.
- **Yeni Değer Alanları:** Kestirimci bakım, uzaktan erişim ve yönetim ile makinelerden "işlev" veya "çıktı" hizmeti sunulması yaygınlaşmaktadır. Üretimde sıfır emisyon, ürün verimliliğinin artırılması ve döngüsel ekonomi yaklaşımları (geri dönüştürülebilir tasarım, yenileme) önem kazanmaktadır.
- **Rekabet Stratejisi:** Müşteri memnuniyeti (etkin satış sonrası hizmetler, finansman imkanları), üründe mükemmeliyet (geniş ürün gamı, kalite, güvenilirlik, "sıfır karbon" sertifikasyonu) ve operasyonlarda mükemmeliyet (rekabetçi maliyet, yalın üretim, kaliteli ürün) ana eksenlerdir.
- **Haksız Rekabet:** Hem iç piyasada (mevzuata uymayan faaliyetler) hem de dış ticarete (uzak doğudan sübvansiyonlu ve dampingli malların girişi) yaşanan haksız rekabet, sektörün gelişimini olumsuz etkilemektedir.

- **Ulusal Politikalar ve Uluslararası Yükümlülükler:** Makine sektörü, imalat sanayinin temelini oluşturması ve tüm sektörlerle yatırım girdisi sağlaması nedeniyle kalkınma planları ve sanayi politikalarından doğrudan etkilenir. Türkiye, BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve Paris İklim Anlaşması'na taraf olup, **2053 karbon-nötr hedefini** ilan etmiştir. AB Yeşil Mutabakatı ve döngüsel ekonomi politikaları sektör üzerinde dönüşüm baskısı yaratmaktadır. Makine Emniyeti Yönetmeliği gibi temel teknik mevzuatta yapay zekâ ve otonom robotlar gibi teknolojik gelişmeleri kapsayan köklü değişikliklere gidilmektedir.

• **On Birinci Kalkınma Planı Döneminin Değerlendirilmesi ve Sorunlar:**

- On Birinci Kalkınma Planı'nda yer alan yapay zekâ, robotik, sensör teknolojileri gibi alanlarda gelişim yol haritalarının hazırlanması ve nitelikli insan kaynağının yetiştirilmesi önemini korumaktadır.
- Piyasa gözetimi ve denetimi, yerli makine alımını destekleyen yatırım teşvikleri ve kamu alımlarında yerli ürün tercihinin artırılması gibi tedbirler hala gündemdedir.
- "Sanayileşme İcra Komitesi"nin (SAİK) etkin çalışması, yerli üretimi ve teknolojik kabiliyetleri geliştirmede büyük katkı sağlayabilir.
- Yatırım teşvik mevzuatındaki ithalatı kolaylaştırıcı yönler gözden geçirilmeli, yerli üretimi destekleyici hale getirilmelidir. Stratejik sektörlere ve kritik ürünlere sağlanan teşviklerin etkinliği artırılmalıdır.
- Makine sektöründe nitelikli çelik, elektronik, hidrolik ve pnömatik bileşenlerde dışa bağımlılık devam etmektedir; bu alanlarda yerlileştirme ve üretim kapasitesi geliştirilmelidir.
- KOBİ yoğun sektörde rekabet koşullarının tam işlememesi ve piyasa gözetimindeki zafiyet, firmaların verimliliğini olumsuz etkilemektedir.
- Yatırım yeri maliyeti, firmaların büyümesi ve yeni yatırımları önündeki engellerden biridir.
- Beşeri sermaye (mühendislik eğitimi, mesleki eğitim) sektör için kritik öneme sahiptir.

• On İkinci Kalkınma Planı Dönemi Perspektifi (2024-2028)

- **Uzun Vadeli Hedefler (2053):** Makine sektörünün dünya ihracatı payının %2'ye, Türkiye ihracatı payının %15'e, imalat sanayi katma değer payının %15'e ve Ar-Ge harcaması/ciro oranının %3'e çıkarılması hedeflenmektedir.
- **2028 Hedefleri:** İşletmelerin verimlilik ve dayanıklılığının artırılarak küresel rekabet gücünün geliştirilmesi, ölçek yapısının iyileştirilmesi, Ar-Ge ve yenilik kapasitesinin geliştirilmesi, üretilmeyen makine ve bileşenlerin yerlileştirilmesi, kamu alımlarının katkısının artırılması, Makine İhtisas OSB'lerin yaygınlaştırılması, ikiz dönüşümde sektörün sürükleyici rol üstlenmesi ve örgütsel yapının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.
- **Temel Amaç ve Politikalara Yönelik Strateji ve Tedbirler:** Rapor, bu hedeflere ulaşmak için 8 ana politika alanı altında detaylı strateji ve tedbirler önermektedir. Bunlar arasında;
 - **Verimlilik ve Rekabet Gücü:** Verimlilik merkezlerinin kurulması, KDV alacaklarının hızlandırılması, finansmana erişimin iyileştirilmesi, EXIMBANK kredi imkanlarının artırılması.
 - **Ölçek Yapısı:** Piyasa gözetimi ve denetiminin artırılması, ihtisas gümrüklerinin kurulması, firma birleşmelerinin teşvik edilmesi, TURQUM kalite belgesinin yaygınlaştırılması.

- **Ar-Ge ve Yenilikçilik:** Kamu destekli araştırma merkezlerinin kurulması, mühendislik ve tasarım şirketlerine destek, Ar-Ge merkezlerinin niteliğinin iyileştirilmesi, fikri sınai mülkiyet kapasitesinin geliştirilmesi, nitelikli insan kaynağının yetiştirilmesi (meslek liseleri, mühendislik eğitimlerinin entegrasyonu, yurtdışı eğilimleri araştırması).
- **Yerileştirme:** Ara malı envanteri oluşturulması, Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi programının sürdürülmesi, KOSGEB yerileştirme programları, sensör ve kamera gibi elzem bileşenlerin ithalatının kolaylaştırılması.
- **Kamu Alımları:** Yerli malı tercihinin etkinleştirilmesi, yatırım teşviklerinde yerli makine kullanımının desteklenmesi, SİP'lerin artırılması, DMO'nun rolünün yeniden tanımlanması.
- **Kümelenme:** Makine İhtisas OSB'lerin yaygınlaştırılması, OSB'lerde teknik/mesleki eğitim okullarının desteklenmesi.
- **İkiz Dönüşüm (Dijital ve Yeşil):** İşletmelerin dijital ve yeşil dönüşümlerinin yerli teknolojiyle desteklenmesi, vergi ve finansal destek modelleri, karbon ve su ayak izi hesaplama standartları, enerji verimliliği uygulamalarının artırılması.
- **Örgütsel Yapı:** Sektör kuruluşlarının uluslararası etkinliklerinin artırılması, sürdürülebilirlik destek programları, standardizasyon komitelerine katılım.
- **Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle İlişki:** Rapor, makine sektörünün sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle yakın ilişkisini vurgulamaktadır. Özellikle SKA 4 (Nitelikli Eğitim), SKA 7 (Erişilebilir ve Temiz Enerji), SKA 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme), SKA 9 (Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı), SKA 12 (Sorumlu Üretim ve Tüketim), SKA 13 (İklim Eylemi) ve SKA 17 (Amaçlar için Ortaklıklar) ile doğrudan ilişkili olduğu belirtilmiştir.

Sonuç olarak, rapor, Türkiye'nin yüksek ithalat bağımlılığını azaltmak ve sürdürülebilir büyüme sağlamak için **makine sektörünün stratejik önemini** vurgulamaktadır. **Sektörün katma değerini artırmak, mevzuat ve izin süreçlerini iyileştirmek, çevresel sürdürülebilirliği sağlamak, finansman mekanizmalarını güçlendirmek, nitelikli insan kaynağını geliştirmek ve haksız rekabeti önlemek için kapsamlı politikaların ve nitelikli yatırımların hayata geçirilmesi gerektiği** belirtilmiştir. Bu adımlar, Türkiye'nin maden kaynaklarından en üst düzeyde faydalanmasını sağlayarak ülke ekonomisine önemli katkılar sunmayı hedeflemektedir.

63. Mesleki Eğitimde Niteliğin Arttırılması Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında, **mesleki eğitimde niteliğin artırılması** amacıyla hazırlanmış bir Çalışma Grubu Raporu'dur.

Raporun temel odak noktaları ve çıkarımları şunlardır:

1. Küresel Durum ve Teknolojik Dönüşümün Etkileri:

- Günümüzde teknolojik gelişmeler (otomasyon, yapay zekâ) iş gücü piyasasını derinden etkilemekte, düşük beceri gerektiren rutin işlerin makineler tarafından devralınmasına, buna karşılık **orta-yüksek ve rutin olmayan becerilere (genel bilişsel, dijital, sosyal-duygusal beceriler) olan talebin artmasına** neden olmaktadır.
- Mesleki eğitimin, bu hızlı değişimlere uyum sağlayabilen nitelikli insan gücünü yetiştirme sorumluluğu bulunmaktadır.
- **COVID-19 salgını**, uygulamalı eğitimin hayati önem taşıdığı mesleki eğitim üzerinde büyük olumsuzluklar yaratmış, telafi programları ve esnekliğin önemini ortaya koymuştur.

2. Uluslararası Standartlar ve Başarılı Ülke Örnekleri:

- Küresel olarak mesleki eğitim sistemleri, iş gücü piyasasındaki keskin ve hızlı değişimlere uyum sağlayabilen, **modüler yapıları güçlendiren, sektör iş birliklerini artıran ve müfredat güncellemeleri** yapan bir yapıya bürünmektedir.
- Ortak adımlar arasında mesleki eğitime erişimin artırılması, sistemlerin daha kapsayıcı hale getirilmesi, öğrencilerin tercihini artırmak için cazibesinin yükseltilmesi ve yaşam boyu öğrenme kapsamında yetişkinlere mesleki becerilerin kazandırılması yer almaktadır.
- **Çıraklık eğitimi ve yetişkinlerin beceri geliştirme** programları küresel öneme sahiptir.
- Almanya, İsviçre gibi istihdam odaklı sistemler bile genel bilişsel becerilere odaklanırken, eğitim odaklı sistemler iş gücü piyasasıyla bağlarını güçlendirmektedir.
- Bulgaristan, Polonya, Slovakya gibi ülkelerde **mükemmeliyet merkezleri** kurularak mesleki eğitimde yenilikçilik ve üretim desteklenmektedir.
- Çin Halk Cumhuriyeti gibi ülkeler, eğitim yatırımlarını artırmış, iş gücü piyasasıyla entegrasyonu sağlamış, akademik eğitimle bağı güçlendirmiş ve yaşam boyu öğrenmeyi desteklemiştir.

3. Türkiye'deki Mevcut Durum ve İyileştirmeler:

- Türkiye'de mesleki eğitim, son yıllarda **kapsamlı bir dönüşüm süreci** geçirmiştir.
- **İş gücü piyasası ile ilişkiler güçlendirilmiştir**, sektör temsilcileri müfredat geliştirmeden öğretmen eğitimine, altyapı iyileştirmelerinden işbaşı eğitimlerine kadar birçok alanda aktif rol almaktadır.
- Meslek alanları ve dalları iş gücü piyasası taleplerine göre **yeniden düzenlenmiş**, yeni meslek alanları (mikromekanik, yazılım geliştirme, siber güvenlik) açılmıştır.
- **57 Ar-Ge merkezi ve 15 mükemmeliyet merkezi** kurulmuştur.
- **Çıraklık eğitimi** (Mesleki Eğitim Merkezleri - MEM programları) 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'nda yapılan düzenlemelerle büyük ölçüde güçlendirilmiş, **öğrenci sayısı 159 binden 1 milyon 400 bine yaklaşmıştır** (Nisan 2023).

- **"Mesleki Eğitimde 1.000 Okul Projesi"** ile en çok ihtiyacı olan 1.000 mesleki ortaöğretim kurumuna altyapı ve destek sağlanmıştır.
- **"MEM Telafi Programı"** ile lise ve üzeri eğitim düzeyinden mezun olan yetişkinlere yeni mesleki beceriler kazandırma imkânı sunulmuş, **katılımcı sayısı 890 binin üzerine çıkmıştır.**
- MEB, **beceri uyumsuzluğunu azaltmak için "Türkiye'nin Mesleki Eğitim Haritası"**nı (meslekiegitimharitasi.meb.gov.tr) oluşturarak veri tabanlı izleme ve planlama yapmaktadır.
- Mesleki ortaöğretim kurumlarının **fikri mülkiyet üretimleri** (patent, faydalı model, tasarım ve marka) **büyük bir artış göstermiş**, 2022 sonunda 10 binin üzerinde başvuru ve binin üzerinde tescile ulaşmıştır.
- Türkiye'de mesleki ortaöğretim mezunlarının **iş gücüne katılım ve istihdam oranları** genel ortaöğretim mezunlarından daha yüksektir. Mesleki ve teknik ortaöğretime seçen öğrenci oranı OECD ortalamasına yakındır (%39,4). Kız öğrencilerin katılım oranı da OECD ortalamasına yaklaşmıştır (%42).
- Kamu harcamalarında mesleki ortaöğretime ayrılan pay OECD ortalamasının üzerindedir, ancak öğrenci başına yapılan harcama OECD ortalamasının altındadır.
- **6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerinde** mesleki eğitim kurumları, üretim kapasiteleri ve insan kaynaklarıyla acil ihtiyaç duyulan ürünlerin (ekmek, sıcak yemek, uyku tulumu, çadır, konteyner) üretiminde ve dağıtımında önemli rol oynamıştır.

4. İyileştirilmesi Gereken Alanlar ve Politika Önerileri (On İkinci Kalkınma Planı Kapsamında): Rapor, Türkiye'deki mesleki eğitim sisteminin daha ileriye taşınması için **14 ana politika alanı** ve detaylı tedbirler önermektedir. Başlıca öneriler şunlardır:

- **Akademik ve mesleki becerilerin geliştirilmesi:** Sektörel iş birliklerinin daha etkin kullanılması, akademik destek programlarının güçlendirilmesi, sosyal ve duygusal becerilerin müfredata eklenmesi, rehberlik hizmetlerinin etkinleştirilmesi, fiziki altyapının iyileştirilmesi, dijital becerilerin entegrasyonu ve çıraklık eğitiminin sürekli iyileştirilmesi.
- **Yükseköğretim ile uyumun artırılması:** Meslek lisesi öğrencilerine ayrılan kontenjanların artırılması, kurumlar arası ilişkilerin güçlendirilmesi ve mesleki yükseköğretimde kazanılan becerilerin tanınması.
- **Staj ve işbaşı eğitim uygulamalarının güçlendirilmesi:** Eğitimin meslek alanıyla ilişkili olmasının garanti altına alınması, sigorta kapsamının genişletilmesi, kalitenin standartlaştırılması, sürelerin uzatılması, özlük haklarının iyileştirilmesi ve uluslararası stajların teşvik edilmesi.
- **Özel sektör ile ilişkilerin güçlendirilmesi:** Özel sektörün meslek liselerinde daha etkin rol alması, mezun takip sistemlerinin geliştirilmesi ve finansal okuryazarlığın müfredata eklenmesi.

- **Dijitalleşme:** Dijital teknolojilerin (AR, VR) eğitim programlarına entegrasyonu, dijital yeterlikler çerçevesi oluşturulması ve kurumlar arası koordinasyon.
- **Genç işsizliği problemine çözüm:** Mesleki beceri kurs ve programlarının çeşitlendirilmesi, ustalık telafi programlarının yaygınlaştırılması ve kamuoyu farkındalığının artırılması.
- **Geleceğin meslekleri:** Kısa ve uzun vadeli beceri setlerinin belirlenmesi, otomotiv, savunma, havacılık gibi stratejik alanlarda programların geliştirilmesi ve kriz anlarında üretim kapasitesinin güçlendirilmesi.
- **Finansman ve sürdürülebilirlik:** Döner sermaye üretiminin artırılması, özel sektörün finansmana katkısının teşvik edilmesi (vergi indirimleri, burslar), mükemmeliyet merkezlerinin kurulması ve dış finansman kaynaklarının etkin kullanılması.
- **Yönetim modeli önerileri:** Mesleki ortaöğretim ve yükseköğretimi tek çatı altında toplayan bir üst kurumun oluşturulması ve okulların yönetiminde tüm paydaşların temsil edildiği kurulların etkinleştirilmesi.
- **Uzmanlaşma:** Tematik okul programlarının güçlendirilmesi, okulların uzmanlaşmayı yansıtacak şekilde yeniden isimlendirilmesi ve psikolojik danışmanların mesleki eğitim hakkında etkin bilgilendirilmesi.
- **Beceri ihtiyacı planlaması:** Kısa ve uzun vadeli ulusal ihtiyaçların belirlenmesi, iş gücü piyasası taleplerinin modellenmesi ve yaygın eğitim programlarının akreditasyonu.

5. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile İlişki: Raporda ele alınan politika tedbirlerinin, yoksulluğun sonlandırılması, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, sanayi, yenilikçilik ve altyapı, nitelikli eğitim ve eşitsizliklerin azaltılması gibi birçok Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (SKH) ile doğrudan veya dolaylı ilişkisi olduğu öngörülmektedir.

Genel olarak, rapor Türkiye'deki mesleki eğitim sisteminde yaşanan önemli dönüşümlerin küresel eğilimlerle uyumlu olduğunu, ancak mevcut başarıları daha da ileriye taşımak için detaylı politika önerileri ve izleme mekanizmalarının gerekliliğini vurgulamaktadır.

64. Orman Ürünleri ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında, **orman ürünleri** sektörünün mevcut durumunu değerlendirmek ve geleceğe yönelik hedefler belirlemek amacıyla hazırlanmış bir Özel İhtisas Komisyonu Raporu'dur. Rapor, 64 üyenin katılımıyla gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda ortaya konulmuştur.

Raporun ana hatlarıyla özeti şöyledir:

1. Dünyada Genel Durum ve Gelişme Eğilimleri:

- Dünya orman alanı 4,06 milyar hektar olup, toplam yüzölçümünün %31'ini kaplamaktadır. 1990'dan bu yana yaklaşık 178 milyon hektar orman alanı kaybedilmiş olsa da orman kaybı oranı azalma eğilimindedir.
- Ormanların büyük çoğunluğu (%73) kamu mülkiyetindedir.
- Ormancılık sektörü dünya genelinde tahmini 33 milyon kişiye istihdam sağlamaktadır. Artan mekanizasyon nedeniyle istihdamda düşüş gözlemlenmektedir.
- Ahşap ve ahşap eşya ürünlerinin dünya toplam ihracatı **2021 yılında 185,3 milyar ABD dolarına** ulaşmıştır. Ahşap mobilya ihracatı ise aynı yıl **325 milyar ABD doları** olarak gerçekleşmiştir.
- Odun dışı orman ürünleri, özellikle tıbbi ve aromatik bitkiler, küresel pazarda büyük önem taşımakta olup, bitkisel ilaçların pazar payı 2021 yılı için 125 milyar ABD dolarının üzerindedir.
- Finlandiya ve Vietnam gibi ülkeler sürdürülebilir orman yönetimi, yüksek üretim ve ihracat artışıyla başarılı uygulamalar sergilemektedir.
- Uluslararası alanda **BMİDÇS (Paris Anlaşması kapsamında Türkiye'nin 2053 net sıfır emisyon hedefi)**, Forest Europe, UNFF, CITES, PEFC ve FSC gibi sürdürülebilir orman yönetimi ve iklim değişikliği ile mücadeleye yönelik sözleşme ve sertifikasyon sistemleri bulunmaktadır.
- Gelecekte ahşap ürünlerine olan talebin artması beklenmektedir, özellikle paneller ve inşaat sektöründe yenilenemeyen malzemelerin yerini almasıyla. Ahşap, üretim aşamasında en az enerji harcayan çevre dostu bir malzemedir.

2. Türkiye'de Genel Durum ve Gelişmeler:

- Türkiye'nin orman varlığı **2022 yılı itibarıyla 23,245 milyon hektara** ulaşmış olup, bu oran ülke yüzölçümünün **%29,8'ini** kapsamaktadır. Orman serveti ve yıllık artım miktarlarında da önemli artışlar kaydedilmiştir.
- 2022 yılında ülkemiz ormanlarından **30,1 milyon m³ odun üretimi** gerçekleştirilmiştir. Ülkemizde kullanılan odun hammaddesinin %86'sı Orman Genel Müdürlüğü (OGM) tarafından karşılanmaktadır.
- Türkiye'nin 2021 yılı ihracatında mobilya, kâğıt ve orman ürünleri sektörü **7,0 milyar ABD doları ile 10. sırada** yer almıştır. Ahşap ve ahşap eşya ihracatımız 2010-2020 arasında %72 artışla 1 milyar ABD dolarına yaklaşmıştır.
- Ahşap mobilya sektöründe Türkiye, 2021 yılında **1,945 milyon ABD doları ihracat** ile önemli bir cari fazla vermektedir.
- **Kâğıt ve odun hamuru sektöründe** ise 2021 yılında **1,695 milyon ABD doları cari açık** verilmiş olup, bunun temel nedeni ülkedeki selüloz üretim kapasitesinin yetersizliğidir.

- Odun dışı orman ürünleri ihracatı 2021 yılında **594,5 milyon ABD dolarına** yükselmiş olup, Türkiye bu alanda dünyada 21. sıradadır. Özellikle defne ve kekik ihracatında lider konumdadır.
- Ekoturizm alanları ve orman parkları sayısı son yıllarda artırılmıştır; 2022 itibarıyla 71 ekoturizm alanı ve 1801 orman parkı bulunmaktadır.
- **On Birinci Kalkınma Planı döneminde** orman köylülerinin eğitimi ve belgelendirilmesi, mekanizasyon destekleri, endüstriyel ağaçlandırma ve ahşap kullanımının yaygınlaştırılması gibi alanlarda önemli adımlar atılmıştır.
- **Mevcut sorunlar** arasında mevzuat eksiklikleri, kurumsal kapasite yetersizlikleri (personel sayısı ve özel sektör veri tabanı eksikliği), insan kaynakları sorunları (işgücünün yaşlanması, kalifiye eleman eksikliği), altyapı eksiklikleri (orman yolları, makine parkuru yenileme hızı) ve bölgesel tesisleşme dengesizlikleri bulunmaktadır.
- Ormancılık sektörünün Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla (GSYİH) içindeki payı ülkemizde Avrupa ortalamasının altında olup %0,5'in altındadır.

3. On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) Hedefleri ve Politika Önerileri: Rapor, sektörün gelişimini ve ülke ekonomisine katkısını artırmak amacıyla **13 temel hedef** belirlemiştir. **2053 vizyonu** kapsamında ise orman ürünleri sektöründe **53 milyar ABD doları ihracat** ve 8 adet dünya markası oluşturulması hedeflenmektedir.

Belirlenen başlıca hedefler ve bunlara yönelik önerilen stratejiler şunlardır:

- **Hammadde İhtiyacının Karşıllanması:** Sürdürülebilir orman yönetimiyle sektörün odun hammaddesi ihtiyacının karşılanması, endüstriyel ağaçlandırmaların artırılması, profesyonel işgücü ve mekanizasyonun geliştirilmesi.
- **Orman Köylülerinin Kalkındırılması:** Orman köylülerinin yerinde istihdam edilmesi, sosyal güvenlik kapsamına alınması ve prim desteği sağlanması, çok amaçlı ürün yetiştirme teknikleri ve ileri işleme tesislerinin teşvik edilmesi.
- **Sektörün Stratejikleştirilmesi:** Ormancılık ve orman ürünleri sektörünün stratejik sektör ilan edilmesi, özel ihtisas organize sanayi bölgelerinin kurulması, finansmana erişimin kolaylaştırılması, Ar-Ge merkezlerinin desteklenmesi ve nitelikli eleman yetiştirilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı ve İŞKUR ile protokoller yapılması.
- **Katma Değerin Artırılması:** Hammaddenin daha fazla istihdam ve yüksek katma değer sağlayan sektörlerde kullanılması, sertifikalı ürün takip zinciri oluşturulması, selüloz üretiminin teşvik edilmesi, yenilikçi ve katma değeri yüksek ürünlerin üretimi ve tanıtımının desteklenmesi.
- **Maliyet ve Fiyat İstikrarı:** Hammadde maliyetlerinin düşürülmesi, fiyat istikrarının sağlanması, KDV oranının düşürülmesi, mekanizasyonun teşvik edilmesi ve üretici olmayan firmalara hammadde satışının engellenmesi.

- **Karbon Ayak İzi ve Yutak Mekanizması:** Karbon ayak izinin belirlenmesi, ulusal karbon yutak mevzuatının düzenlenmesi, orman ve orman ürünlerinin karbon piyasalarındaki avantajlarından yararlanılması.
- **Masif Ahşap Kullanımının Teşviki:** Odun hammaddesinin öncelikle masif olarak değerlendirilmesi ve kullanımının teşvik edilmesi, kamu binalarında ahşap malzeme kullanımının yaygınlaştırılması, ahşap yapı ustası yeterliliklerinin belirlenmesi ve mesleki eğitimlerin artırılması. Deprem bölgelerinde hafif ve dayanıklı ahşap yapıların tercih edilmesi vurgulanmaktadır.
- **Ekoturizm Gelişimi:** Ekoturizm hizmet envanterinin yaygınlaştırılması, doğa ve av turizminin geliştirilmesi, EKO-KÖY projeleriyle yöre halkının bilinçlendirilmesi ve yatırımların teşvik edilmesi.
- **Döngüsel Ekonomi ve Geri Dönüşüm:** Kullanılmış ahşap ve atık malzemenin geri dönüşümü ve yeniden kullanımının teşvik edilmesi, lojistik altyapının kurulması ve üniversite-sanayi işbirliğinin artırılması.
- **Belgeli Üretime Geçiş:** İşlenmiş orman ürünlerinde standartlara uygun belgeli üretime geçilmesi, ürün güvenliği ve teknik düzenlemelere uygunluğun zorunlu hale getirilmesi, izleme mekanizmalarının kurulması.
- **İklim Değişikliğinin Etkileri:** İklim değişikliğinin orman ürünleri tedarik zincirine etkilerinin belirlenmesi ve önlemlerin alınması, iklim değişikliği senaryolarına uygun bitkilendirme ve üretim tekniklerinin geliştirilmesi, enerji tüketiminde yenilenemeyen payların azaltılması.
- **Uluslararası Sözleşmelere Uyum:** BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, BM Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi ile uyumlu olarak yeşil kalkınma odaklı dönüşümün başlatılması.
- **Ekosistem Hizmetleri Geri Ödeme Mekanizması:** Sürdürülebilir orman yönetiminin sağlanabilmesi için orman ekosistem hizmetleri envanterinin yaygınlaştırılması ve kıymet takdirinin yapılmasıyla geri ödeme mekanizmasının kurulması.

Rapor, belirlenen hedefler doğrultusunda mevzuat, kurumsal yapı, insan kaynakları, altyapı iyileştirme ve önemli projeler gibi uygulama stratejileri ve tedbirleri detaylandırmaktadır. Bu politika tedbirleri aynı zamanda yoksulluğun sonlandırılması, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, sanayi, yenilikçilik ve altyapı, nitelikli eğitim gibi **BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri** ile de uyumludur. Genel olarak, rapor Türkiye'nin ormancılık sektöründeki potansiyeli ve gelecekteki kalkınma için detaylı bir yol haritası sunmaktadır.

65. Orman Varlıklarının Korunması ve Erozyonla Mücadele ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) **Orman Varlıklarının Korunması ve Erozyonla Mücadele** Özel İhtisas Komisyonu Raporu başlığıyla hazırlanmıştır. Rapor, On İkinci Kalkınma Planı hazırlıkları kapsamında, 63 üyenin (48'i kamu kurumlarından, 6'sı üniversitelerden, 8'i sivil toplum kuruluşlarından, 1'i

uluslararası kuruluşan) katılımıyla 02-03 Ocak 2023 ve 27-28 Ocak 2023 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilen toplantılar sonucunda ortaya konulmuştur. Temel amacı, sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek gayesiyle toprağın korunması, arazi tahribatının dengelenmesi, çölleşme ve erozyonla mücadelede etkinliğin artırılması, biyolojik çeşitliliğin muhafazası ile orman ve orman kaynaklarının sürdürülebilir yönetimine dair politika önerileri sunmaktır. Rapor, mevcut durumu, uluslararası gelişmeleri, karşılaşılan sorunları ve 2024-2028 Plan dönemine yönelik hedefler ve politika önerilerini kapsamaktadır.

İşte raporun ana hatlarıyla özeti:

1. Dünyada Genel Durum ve Gelişme Eğilimleri

- **Orman Varlığı:** Dünya orman alanı 4,06 milyar hektar olup, toplam karasal alanının %31'ini oluşturmaktadır. 1990'dan bu yana yaklaşık 178 milyon hektar orman alanı kaybedilmiş olsa da, net orman kaybı oranı azalma eğilimindedir. Dünya orman serveti 1990'da 560 milyar m³ iken 2020'de 557 milyar m³'e gerilemiştir, ancak birim alan başına düşen servet 132 m³'ten 137 m³'e yükselmiştir. Ormanların büyük çoğunluğu (%73) kamu mülkiyetindedir.
- **Uluslararası Standartlar ve Yükümlülükler:** Rio Deklarasyonu, Ormancılık Prensipleri, Gündem 21, Sürdürülebilir Orman Yönetimi Kriter ve Göstergeleri gibi uluslararası belge ve süreçler, ormanların çok amaçlı ve sürdürülebilir yönetimini vurgulamaktadır. AB Orman Stratejisi ve Avrupa Yeşil Mutabakatı, biyolojik çeşitliliğin korunması, iklim nötr ekonomi hedefleri ve ahşap kullanımının teşviki gibi konuları ele almaktadır. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC), Paris Anlaşması, BM Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi (UNCCD) ve BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (CBD) gibi anlaşmalar, Türkiye'nin de taraf olduğu önemli uluslararası yükümlülükleri belirlemektedir. Türkiye, Paris Anlaşması kapsamında 2053 yılı için net sıfır emisyon hedefi taahhüt etmiştir.
- **Başarılı Ülke Uygulamaları:** Rapor, ABD'nin Ar-Ge ve inovasyondaki liderliğini, Almanya ve İngiltere'nin bozulmuş arazilerin restorasyonuna yönelik yasal düzenlemelerini, Yeni Zelanda'nın plantasyon ormancılığındaki başarısını, Şili'nin selüloz ve kâğıt endüstrisi için okaliptüs ağaçlandırmalarını, İsrail'in kurak bölgelerde damla sulama teknolojilerini ve gen kaynaklarının korunması için tohum depolarını (Svalbard, İngiltere Millennium, Avustralya) örnek göstermektedir.

2. Türkiye'de Genel Durum ve Gelişmeler

- **Orman Varlığı:** 2021 yılı itibarıyla Türkiye'nin orman varlığı **23,110 milyon hektara** ulaşmış olup, bu oran ülke yüzölçümünün yaklaşık **%29,6'sını** kapsamaktadır. 1973-2021 yılları arasında dikili servet 786,1 milyon m³ artmış, toplam yıllık artım ise 28 milyon m³'ten 47,6 milyon m³'e yükselmiştir. Ancak, hektar başına ortalama servet 76 m³ ile dünya ortalaması olan 137 m³'ün altında kalmaktadır. Ormanların %99,9'u devlete aittir.
- **Orman Yönetimi ve Koruma:**
 - **Biyolojik Çeşitlilik:** Son 20 yılda yaklaşık 2 milyon hektar orman alanında biyolojik çeşitlilik envanter ve planlama çalışmaları yapılmış, 125 türe ait koruma hedefleri

amenajman planlarına entegre edilmiştir. Biyokaçakçılıkla mücadelede gümrüklerde tedbirlerin artırılması gerekmektedir.

- **Tehditler ve Mücadele:** Ormanlar yangınlar, böcek ve hastalıklar, usulsüz yararlanmalar, kaçak orman emvali nakilleri ve aşırı otlatma gibi tehditler altındadır. 2008-2021 döneminde ortalama yıllık 19,157 hektar alan orman yangınlarından zarar görmüştür. Mücadelede biyolojik yöntemlere ağırlık verilmiş, 11 yeni laboratuvar kurulmuştur. Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM) Orman Yangını Erken Uyarı Sistemi (MEUS) ile yangınla mücadeleye destek vermektedir.
- **Ağaçlandırma ve Rehabilitasyon:** 1946-2020 yılları arasında 2,5 milyon hektardan fazla ağaçlandırma yapılmıştır. Rehabilitasyon çalışmaları yetersiz kalmakta, yıllık ortalama 60-85 bin hektar civarına gerilemiştir.
- **Erozyon Kontrolü:** Türkiye topraklarının yaklaşık %80'i değişik şiddetlerde erozyon sorununa maruzdur. Erozyonla taşınan toprak miktarı 1970'li yıllardaki 500 milyon tondan 2018 yılı itibarıyla 154 milyon tona düşürülmüştür.
- **Yasal ve Kurumsal Yapı:** Ormanların anayasal güvencesi bulunmaktadır. Orman Genel Müdürlüğü (OGM), Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (DKMPGM), Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) ve Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (ÇŞİDB) ormancılık ve çevre alanında sorumlu başlıca kurumlardır.
- **Sorunlar:** Mevzuat eksiklikleri (özellikle ekosistem hizmetlerinin kıymet takdiri ve geri ödemesi, özel sektör ormancılık yatırımları), kurumsal kapasite yetersizlikleri (bilgi eksikliği, dağınık veriler), insan kaynakları sorunları (işgücünün yaşlanması, kalifiye eleman ve uzman açığı), altyapı eksiklikleri (orman yolları, bilgi teknolojileri), finansman sorunları (özel bütçe payının azalması), halkla ilişkilerde bilinçlendirme eksiklikleri ve bölgesel gelişmişlik farklılıkları başlıca sorunlar olarak belirlenmiştir.

3. On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) Hedefleri ve Politika Önerileri Rapor, 2053 vizyonu doğrultusunda orman varlıklarının korunması ve erozyonla mücadele için **13 temel hedef** belirlemiştir.

- **Uzun Vadeli Hedefler:** Ormanların iklim değişikliğine adaptasyon kabiliyetini ve karbon döngüsüne katkısını artırmak, entegre havza projelerini yaygınlaştırmak, bilişim altyapısını güçlendirmek (YZ uygulamaları, otomasyon).
- **Plan Dönemi Hedefleri (2024-2028):**
 - Ormancılık sektörünün stratejik sektör ilan edilmesi ve yapı malzemelerinde ahşap kullanımının yaygınlaştırılması.
 - İklim değişikliğine dayanıklı ormanların kurulması ve yönetim planlarının geliştirilmesi (tohum transfer bölgelerinin yeniden değerlendirilmesi, iklim değişikliği senaryolarına uygun planlama).
 - Çölleşme, arazi tahribatının dengelenmesi ve erozyonla mücadelede sürdürülebilir doğal kaynak yönetiminin teşvik edilmesi (ulusal havza sel ve erozyon kontrolü eylem planının yenilenmesi).

- Erozyon tehdidi altındaki alanlarda toprak muhafaza tedbirlerinin güçlendirilmesi.
 - Orman dışındaki uygun alanlarda ağaçlandırma çalışmalarının yaygınlaştırılması (özel ağaçlandırmaların teşviki, sıfır atık ve döngüsel ekonomi kapsamında organik atık kullanımı).
 - Ormanlara yönelik yasa dışı faaliyetlerle etkin mücadele (teknolojik imkânlardan yararlanma, biyokaçakçılıkla mücadele).
 - Orman yangınlarıyla mücadele kapasitesinin artırılması (personel, ekipman, hava filosu, uluslararası iş birliği).
 - Orman ekosistem sağlığının izlenmesi, hastalık ve zararlılarla mücadele (biyolojik mücadele, karantina önlemleri, inspektör istihdamı).
 - Korunan alanların sürdürülebilir ve etkin yönetiminin sağlanması (yeni korunan bölgelerin ilanı, yönetim planlarının güncellenmesi).
 - Yeşil ekonomi ve yeşil büyüme modellerinin kurulması (ekoturizm, geri dönüşüm, yenilenebilir enerji).
 - Orman köylerinin kalkındırılması ve desteklenmesinin güçlendirilmesi (su hasadı, gelir getirici uygulamalar, kooperatifler aracılığıyla eğitim ve pazar desteği).
 - Ormancılık araştırma enstitülerinin kapasitelerinin güçlendirilerek yeniden yapılandırılması (fiziksel imkânlar, uzman kapasitesi, Ar-Ge bütçesi).
 - Ormancılık uygulamalarının ulusal ve uluslararası topluma tanıtılmasının artırılması.
 - Ormancılıkta kalifiye eleman temini ve sürdürülebilir istihdama katkı için mesleki eğitim ve belgelendirme çalışması yapılması.
- **Uygulama Stratejileri:** Mevzuat, kurumsal yapı, insan kaynakları ve altyapı iyileştirmelerine yönelik detaylı tedbirler sunulmuştur. Özellikle, 6831 sayılı Orman Kanunu ile 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi arasındaki uygulama çelişkisinin giderilmesi, Doğa Koruma Kanunu çıkarılması, ormancılık fakültelerinde uygulamaya yönelik eğitimin artırılması, araştırma enstitülerinin fiziksel ve insan kaynağı kapasitelerinin geliştirilmesi, bilişim altyapısının (ORBİS, YZ uygulamaları, coğrafi veri sistemleri) güçlendirilmesi, orman yolları altyapısının tamamlanması ve ahşap kullanımının yaygınlaştırılması projeleri önceliklendirilmiştir.

4. Sonuç ve Genel Değerlendirme Rapor, Türkiye'nin iklim değişikliğinden en çok etkilenen ülkelerden biri olduğunu vurgular. Orman varlığında artışa rağmen nitelik olarak dünya ortalamasının gerisinde kaldığı belirtilmiştir. Kişi başına düşen orman alanının azalma eğiliminde olması nedeniyle ağaçlandırma programlarının artırılması ve özel sektör katkısının önemi vurgulanmıştır. Ormanların iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı daha dirençli hale getirilmesi için uyum ve azaltım tedbirlerinin geliştirilmesi gerekliliği öne çıkarılmıştır. Ormancılık sektörünün, biyolojik çeşitlilik ve karbon yutağı olmasıyla sürdürülebilir kalkınma sürecinde kritik bir öneme sahip olduğu belirtilmiştir. Rapor, belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi için kapsamlı

mevzuat düzenlemeleri, kurumsal kapasite güçlendirmesi, profesyonel personel ve bilinçli orman köylülerinin önemini vurgulamaktadır.

66. Otomotiv Sanayii Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) **Otomotiv Sanayii Çalışma Grubu Raporu** başlığıyla 2023 yılında Ankara'da hazırlanmıştır. Rapor, ülkemizin 2053 vizyonu doğrultusunda On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) çalışmalarının bir parçası olarak Strateji ve Bütçe Başkanlığı koordinasyonunda, kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve akademisyen temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Temel amacı, otomotiv sanayisinin rekabetçiliğinin sürdürülmesine katkı sağlamaktır.

İşte raporun ana hatlarıyla özeti:

• Küresel Otomotiv Sektöründe Mevcut Durum ve Eğilimler:

- **Üretim ve Pazar:** 2022 yılında küresel otomotiv üretimi, bir önceki yıla göre %6 artışla **85 milyon adede** ulaşmıştır. Üretimin %59'u Asya-Okyanusya bölgesinde gerçekleşmiştir. Küresel otomotiv pazarı ise 2022'de %1 düşüşle **81.6 milyon adet** seviyesinde kalmıştır. Asya-Okyanusya-Orta Doğu bölgesi, pazarın %55'ini oluşturmaktadır. Çin, hem üretimde (27 milyon adet, %32 pay) hem de pazarda (26.8 milyon adet, %33 pay) dünya lideridir.
- **Elektrifikasyon Dönüşümü:** Küresel elektrikli otomobil pazarı, 2017'deki 1 milyon adetten 2022'de **10 milyon adedin üzerine** çıkarak on kat büyümüştür. Elektrikli otomobillerin toplam otomobil pazarındaki payı 2020'de %5 iken, 2022'de %14'e yükselmiştir. Bu dönüşümde Çin, AB ve ABD pazarları belirleyici rol oynamaktadır.
- **Jeopolitik ve Tedarik Zinciri Kırılganlığı:** Pandemi kaynaklı mikroçip darboğazı (2021'de 10.3 milyon, 2022'de 3.4 milyon adet üretim kaybı), Rusya-Ukrayna savaşıyla tetiklenen enerji güvenliği ve hammadde fiyat artışları, lojistik sorunları (konteyner, navlun, şoför bulunurluğu) küresel otomotiv sektörünün ana gündem maddeleri olmuştur. Yeşil lojistik, blokzincir, yapay zeka ve nitelikli iş gücü, tedarik zinciri yönetiminde öncelikli konular haline gelmiştir.

• Türkiye Otomotiv Sektöründe Mevcut Durum ve Gelişmeler:

- **Üretim ve İhracat:** Türkiye otomotiv sanayii, 2 milyon adedin üzerinde kurulu kapasitesiyle 2022'de **1.35 milyon adet** üretim gerçekleştirmiş, dünya üretiminde 13., AB ülkeleri arasında 4. sırada yer almıştır. Özellikle ticari araç üretiminde AB birincisi konumundadır. 2022'de toplam üretimin %72'si olan **970 bin adet taşıt ihraç edilmiş**, ihracat değeri %6 artışla **31.5 milyar dolara** ulaşmıştır. Otomotiv sektörü, son 10 yılda (2013 ve 2015 hariç) dış ticaret fazlası vererek ülke ekonomisine önemli katkı sağlamıştır.
- **İç Pazar ve Elektrifikasyon:** İç pazar, 2022'de %7 büyüyerek **827 bin adede** ulaşmıştır. 2022 yılı sonu itibarıyla trafikteki otomobillerin 134.7 bini hibrit, 14.6 bini elektrikli araçtır. Elektrikli otomobillerin pazar payı %1.3'tür. Ülkede 2022

itibarıyla 81 ilde toplam **3.886 şarj soketi** (260'ı hızlı şarj) bulunmaktadır. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, hızlı şarj istasyonları kurulumuna 300 milyon TL hibe desteği açıklamış, 1.572 istasyon kurulmasını hedeflemiştir.

○ **Uluslararası Yükümlülükler ve Ulusal Stratejiler:**

- **Gümrük Birliği:** Türkiye'nin uluslararası rekabette önemli bir oyuncu haline gelmesini sağlamış, ancak AB'nin karar alma süreçlerine katılamama ve STA'lardan kaynaklanan asimetrik tarife sorunları gibi sistemsel sıkıntılar yaratmıştır. Gümrük Birliği'nin güncellenmesi ihtiyacı vurgulanmaktadır.
- **AB Yeşil Mutabakatı (AYM):** AB'nin 2050 karbon nötr hedefi ve 2035'e kadar yeni benzin/dizel araç satışını sonlandırma planı, Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM) gibi düzenlemeler, Türk otomotiv sektörünün ürün standartları ve pazar yapısını köklü şekilde etkileyecektir. SKDM, 2026'dan itibaren AB ETS kapsamındaki ücretsiz tahsisatların kademeli olarak kaldırılmasıyla aşamalı olarak devreye girecektir.
- **Paris Anlaşması:** Türkiye, 2021'de Paris Anlaşması'na taraf olmuş ve 2053 için net sıfır emisyon hedefi açıklamıştır. Güncellenen Ulusal Katkı Beyanı (NDC) ile 2030 için emisyon artışından %41 azaltım hedeflenmektedir.
- **Ulusal Strateji Belgeleri:** Mobilite Araç ve Teknolojileri Yol Haritası (Haziran 2022), Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi, 2053 Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı, Ekonomi Reform Paketi, İklim Şurası Sonuç Bildirgesi ve Yeşil Mutabakat Eylem Planı gibi belgeler, sektörün yeşil ve dijital dönüşümüne yönelik kapsamlı hedefler ve politikalar içermektedir.

- **Rekabetçilik Düzeyi:** IMD Dünya Rekabet Edebilirlik Yıllığı 2022 raporunda Türkiye 63 ülke arasında 52. sırada yer almıştır. WIPO Küresel İnovasyon Endeksi 2022 raporunda ise 37. sıraya yükselmiştir. Türkiye, nitelikli iş gücüne erişim ve iş gücü maliyeti açısından rakip ülkelere göre avantajlı görülmektedir.

● **On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) Hedefleri ve Politika Önerileri:**

- **Uzun Vadeli Hedef (2053):** Türk Otomotiv Sanayisinin mobilite dünyasından aldığı payı artırmak. Bu hedefe ulaşmak için bütünsel bir politika çerçevesinde tüm paydaşların ortak hareket etmesi gerekmektedir.
- **2028 Dönemi Hedefleri:**
- Kapasitenin **2.5 milyon adede** çıkarılması.
 - Dünya üretimindeki payın **%2'ye** yükseltilmesi.
 - Dünya üretim sıralamasında **ilk 10'da**, Avrupa üretiminde **ilk 3'te** yer almak.
 - İhracat değerinin **~50 milyar dolara** çıkarılması.

- Alternatif yakıtlı araçların üretimdeki payının **%80'e** yükseltilmesi.
- İç pazarın **1.3 milyon adedin üzerine** çıkarılması.

○ **Temel Politika Alanları ve Tedbirler:**

- **Yeşil Dönüşüm:** 2053 net sıfır hedefine yönelik ara hedefler ve takvimler belirlenmeli. Ağır ticari araçlarda elektrikli ve hidrojen teknolojileri geliştirilmeli, şarj/dolum altyapısı AB standartlarıyla uyumlu hale getirilmeli. Eski araçların trafikten çekilmesi ve yeni nesil çevre dostu araçlara geçişi teşvik eden sürekli bir park gençleştirme programı hayata geçirilmeli. Batarya geri dönüşümü ve kritik hammaddelerin yerli tedariki için döngüsel ekonomi sistemleri oluşturulmalı. Sanayinin karbonsuzlaşması için yeşil hidrojen ve biyogaz gibi alternatif enerji kullanımları desteklenmeli, üretim tesislerinde yenilenebilir enerji kapasitesi artırılmalı ve lojistikte demiryolu taşımacılığı yaygınlaştırılmalıdır.
- **Tedarik Zinciri:** Yerli katma değer artışını hedefleyen bütünsel Ar-Ge ve yatırım teşvik programları geliştirilmeli, özellikle sensör, batarya, elektronik kontrol üniteleri ve yazılım gibi kritik alanlarda teknoloji ve üretim kabiliyetleri desteklenmelidir. İkinci, üçüncü ve dördüncü düzey tedarikçilerin yatırımları etkin bir şekilde teşvik edilmeli.
- **Yatırım Ortamı:** Türkiye'nin yatırım çekiciliği artırılmalı ve iç pazar büyütülmeli. Vergi sistemi, iklim hedeflerini destekleyecek, alternatif yakıtlı araçları kapsayacak, dış ticaret fazlasını artıracak ve satın alma üzerindeki vergi yükünü hafifletecek şekilde yeniden düzenlenmelidir.
- **Altyapı:** Küresel düzeyde tanınır test ve belgelendirme sistemleri oluşturulmalı. İleri sürücü destek sistemleri (İSDS) ve otonom araçlar için test altyapısı ve mevzuatı geliştirilmeli. 5G/6G bant genişliği yeterliliği sağlanmalı ve veri merkezleri Türkiye'de kurulmalı. Tüm araç gruplarını kapsayan elektrikli/hidrojenli dolum altyapısı geliştirilmeli.
- **Yetkin İş Gücü:** Otomotiv sektörünün dijitalleşme ve teknolojik gelişmelere uyum sağlayacak nitelikli iş gücü yetiştirilmeli. Müfredatlar ve eğitim yöntemleri güncellenmeli, nitelikli personelin sanayiye çekilmesi ve korunması için teşvikler sağlanmalıdır.
- **Sonuç ve Değerlendirme:** Rapor, otomotiv sanayinin ülke ekonomisi ve ihracatı için vazgeçilmez olduğunu vurgular. Küresel dönüşüm süreci ve iklim odaklı politikalar nedeniyle, On İkinci Kalkınma Planı döneminde atılacak adımlar, Türkiye otomotiv sanayinin gelecekteki rekabetçiliği için belirleyici olacaktır. Raporun, ilgili Kamu Kurumlarının eylem planlarına girdi olması ve farklı eylem planlarının birbirini tamamlar nitelikte oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Sektördeki değişimin hızı göz önüne alındığında, bu raporun "**yaşayan bir doküman**" olarak konumlandırılması ve tüm paydaşlarla düzenli olarak gözden geçirilip güncellenmesi kritik görülmektedir.

67. Raylı Sistem Araçlarında Yerli Üretim Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında, **raylı sistem araçlarının yerli üretimini** desteklemek ve sektörün büyümesini teşvik etmek amacıyla hazırlanmıştır. Kapsamlı araştırma, analiz ve görüş alışverişleri sonucunda belirlenen hedeflere ulaşmak için stratejiler geliştirilmiştir. Raylı sistem araçları sektörü, ülkemizin ekonomik kalkınması ve teknolojik ilerlemesi için kritik bir öneme sahiptir.

1. Mevcut Durum Analizi ve Gelecek Projeksiyonu

1.1. Dünyada Genel Durum ve Eğilimler:

- **Sektör Büyüklüğü:** Küresel raylı sistem araçları sektörü, 2021 yılında 51 milyar Avro iken, 2022'de 53 milyar Avro'ya ulaşmış ve 2030 yılına kadar yıllık ortalama %3.7 ila %4.4 büyüme ile **70 milyar Avro'yu geçmesi beklenmektedir.**
- **Çevresel Faktörler:** Avrupa Yeşil Mutabakatı ile 2050'ye kadar ulaşımdan kaynaklı emisyonların %90 azaltılması hedeflenmiştir. Demiryolu ulaşımı, diğer ulaşım modlarına kıyasla çok düşük emisyon saldıdığı için çevresel önlemlerle payının artırılması amaçlanmaktadır.
- **Teknolojik Dönüşüm:** Sektörde dijitalleşme ve otomasyon ön plandadır. Akıllı ve sürdürülebilir ulaşım için dijital çözümlerin etkin kullanımı gerekmektedir. Özellikle **çekiş ve çekiş kontrol sistemleri** değer zincirinde ön plana çıkmakta ve kar marjlarının artması beklenmektedir. Araç satışından ziyade, bakım ve hizmetler alanında sektörel genişleme öngörülmektedir.
- **Tedarik Zinciri Kırılganlığı:** Savaş, salgın ve doğal afetler gibi dönemlerde tedarik zincirinde yaşanan bozulmalar, fiyat istikrarsızlığı ve tedarik sorunları, sektörde yeniden yapılanmayı zorunlu kılmıştır. Özellikle elektronik devre elemanları gibi kritik ürünlerin tedariki devletleri ve firmaları yeni aksiyonlar almaya itmiştir.
- **Küresel Üreticiler:** Dünyada Almanya, Fransa, İspanya, Japonya ve Çin demiryolu endüstrisinde ana üretici ülkelerdendir. Gelir açısından dünyanın en büyük üreticisi **CRRC** (Çin) olup, diğer önemli firmalar arasında **ALSTOM** (Fransa), **CAF** (İspanya), **HYUNDAI ROTEK** (Güney Kore), **CJSC Transmashholding (TMH)** (Rusya), **SIEMENS** (Almanya), **STADLER** (İsviçre), **KAWASAKI** (Japonya) ve **HITACHI** (Japonya) yer almaktadır.

1.2. Türkiye'de Genel Durum ve Raylı Sistem Araç Pazarı:

- **Altyapı ve Envanter:** Türkiye, 2022 yılı sonu itibarıyla 13.100 km anahat (1.400 km yüksek hızlı, 11.700 km konvansiyonel) ve yaklaşık 500 km şehir içi raylı ulaşım altyapısına sahiptir. TCDD Taşımacılık A.Ş. envanterinde 668 lokomotif, 203 tren seti ve 16.951 ticari yük vagonu bulunmaktadır. Çeken araçların yaklaşık %48'i 30 yaş üzerindedir. Şehir içi ulaşımında 1480 metro aracı ve 569 tramvay aracı kullanılmaktadır.
- **Gelecek Talep:** Ülkemizin 2035 yılına kadar **81 hızlı tren/yüksek hızlı tren, 77 elektrikli tren seti, 992 dizel ve elektrikli lokomotif, 27.713 yük vagonu, 2474 metro ve hafif**

metro, 359 tramvay ihtiyacı bulunmaktadır. Bu araçların toplam maliyetinin yaklaşık **20 milyar Avro** olacağı tahmin edilmektedir.

- **Yerli Üreticiler:** Türkiye'de raylı sistem araçları üreticileri arasında **TÜRASAS** (Kamu), **Bozankaya** ve **Durmazlar** (Özel Sektör) bulunmaktadır.
 - **TÜRASAS:** TÜLOMSAŞ, TÜVASAŞ ve TÜDEMSAŞ'ın birleşimiyle kurulmuş milli demiryolu sanayii çatısıdır. Lokomotif, tren setleri, vagon gibi çeşitli raylı sistem araçları ve kritik alt bileşenleri üretmektedir. Milli Elektrikli Tren Seti, E5000 Elektrikli Anahat Lokomotifi gibi projeler yürütmektedir. Yıllık 75 tren seti-vagon, 60 lokomotif, 1150 yük vagonu üretim kapasitesine sahiptir.
 - **Bozankaya:** Elektrikli otobüs ve raylı sistem araçları üretmektedir. Ankara'daki tesisinde yıllık 288 raylı sistem aracı üretim kapasitesi bulunmaktadır. Kayseri ve Antalya için tramvay, Bangkok ve Gebze-Darica için metro vagonu üretimi yapmıştır.
 - **Durmazlar:** 2009'da Ar-Ge'ye başlamış, 2013'te ilk tramvayını (İpekböceği) üretmiştir. Bursa, Samsun, Kocaeli ve İstanbul için tramvay/hafif raylı sistem aracı üretimi yapmıştır. Polonya (Olsztyn) ve Romanya'ya (Reşita) tramvay ihraç etmiştir. Yüksek hızlı tren bojisi üretimi de yapmaktadır.
- **Tedarik Zinciri:** Türkiye'de TÜRASAS, Bozankaya ve Durmazlar araç üreticileridir. Bu firmalar alt sistemlerin bir kısmını kendileri üretmekte, bir kısmını ise yurt içi ve yurt dışı firmalardan tedarik etmektedir. Çekiş ve elektronik sistemler gibi kritik alt sistemlerin yerli üretimi ve geliştirilmesi küresel rekabet açısından önem arz etmektedir.
- **Ulusal Politikalar ve Hedefler:**
 - **11. Kalkınma Planı:** Raylı sistem araçları öncelikli alanlardan biri olarak belirlenmiş, milli marka oluşturulması, kamu alımlarında yerli üretimin desteklenmesi, Ar-Ge ve insan kaynağı yetiştirilmesi gibi hedefler konulmuştur. Milli elektrikli tren dizisinin seri üretimine başlanmış, elektrikli lokomotif ve yüksek hızlı tren prototipi çalışmaları devam etmektedir. Ancak %80 yerlilik düzeyine henüz ulaşamamıştır.
 - **12. Ulaştırma ve Haberleşme Şurası:** Demiryolu yük taşımacılığı payının %17'ye, yolcu taşımacılığı payının %7,5'e çıkarılması, şehir içi raylı sistem ağının 1000 km'ye yükseltilmesi ve TCDD Taşımacılık A.Ş.'nin yıllık yük miktarının 50 milyon tona çıkarılması gibi hedefler yer almaktadır.
 - **Mobilite Araç ve Teknolojileri Strateji Yol Haritası:** 2030 hedefleri arasında şehir içi raylı sistemlerde 10 yeni pazara, anahat raylı sistemlerde 5 yeni pazara ihracat yapılması ve raylı ulaşım teknolojileri geliştirmede dünyanın ilk 10 merkezinden biri olunması yer almaktadır.
- **Tehditler:** Kamu alımlarının acil ihtiyaçlara odaklanması, anahtar teslim ihalelerde yerleşme önceliğinin olmaması, özgün ürün geliştirmeye fırsat tanınmaması, insan

kaynağı yetersizliği ve mevzuat kaynaklı hızlı karar alamama gibi konular yerli üretimi engelleyebilmektedir.

- **Taşma Etkisi:** Raylı sistem araçları alanındaki yatırımlar ve teknoloji geliştirmeleri; ağır ticari araçlar, otobüsler, deniz araçları, savunma sanayii, iş makinaları ve enerji gibi farklı sektörlere de olumlu katkı sağlayabilecek "taşma etkisi" gösterecektir.

2. On İkinci Kalkınma Planı Perspektifi (2024-2028)

2.1. Uzun Vadeli Hedefler (2053): Türk Otomotiv Sanayisinin mobilite dünyasından aldığı payı artırmaktır. Bu hedefe ulaşmak için koordinasyon içinde **tüm raylı sistem araçlarının (tramvay, metro, bölgesel tren, yüksek hızlı tren, elektrikli/dizel lokomotif) milli imkanlarla tasarlanması, geliştirilmesi, test ve sertifikasyonlarının yapılması ve seri üretimlerinin gerçekleştirilmesi** hedeflenmektedir. Ayrıca kritik alt bileşenlerin yerleştirilmesi, ihracatın artırılması, yeni teknolojilere öncülük edilmesi ve uluslararası standartların belirlenmesinde aktif rol alınması planlanmaktadır.

2.2. On İkinci Kalkınma Planı Hedefleri (2024-2028 Dönemi İçin Yedi Temel Hedef):

1. **Hedef-1:** Milli marka olan **TÜRASAŞ'ın Mevzuatı** sektörün ihtiyaçlarına hızlı cevap verecek şekilde düzenlenecektir.
2. **Hedef-2:** Sektörün mal ve hizmet alımlarına yönelik **Mevzuatları** yerli üretimi destekleyecek şekilde yeniden düzenlenecektir.
3. **Hedef-3:** Araç ve alt sistem talebi kısa, orta ve uzun vade için planlanarak **Yerli Tedarik Modeli oluşturulacak ve Sektörün Koordinasyonunu Sağlayan Bir Yapı Kurulacaktır.**
4. **Hedef-4:** **Nitelikli Ürün ve Yeni Teknoloji Geliştirme Faaliyetleri** desteklenecektir.
5. **Hedef-5:** Raylı Sistem Araçlarında yerli üretim için **İnsan Kaynağı** yetiştirilecektir.
6. **Hedef-6:** Raylı Sistem Araçlarında yerli üretimi destekleyecek ve yerli sistemlerin ihracatını kolaylaştıracak **Finansman Modelleri** oluşturulacaktır.
7. **Hedef-7:** Raylı Sistem Araçlarında yerli üretimi destekleyecek **Altyapı Çalışmaları** desteklenecektir.

Bu hedeflerle yerli, katma değerli ürün ve teknolojilerin geliştirilmesi, yurt içi talebin yüksek yerlilik oranları ile karşılanması ve geliştirilen araç ve alt sistemlerin ihracatının önünün açılması sağlanacaktır.

2.3. Temel Amaç ve Politikalara Yönelik Uygulama Stratejileri ve Tedbirler: Raporda, belirlenen hedeflere ulaşmak için detaylı uygulama stratejileri ve tedbirler sunulmaktadır:

- **TÜRASAŞ Mevzuatının Düzenlenmesi:** Nitelikli personel istihdamında esneklik, yerli araç üreticilerini de kapsayan iş modeli ve diğer araç üreticileri ile alt sistem tedarikçilerini destekleyen bir yapı sağlanacaktır. Ar-Ge yatırımları, yerel kaynak kullanımı ve ihracat teşviki ön planda olacaktır.
- **Tedarik Mevzuatı Düzenlemeleri:** Yurt içi tedariklerde %15 fiyat avantajı, yerel yönetimler için standartlaştırılmış çerçeve şartnameler, Sanayi İş Birliği Programı (SİP) uygulaması,

asgari yerlilik oranı şartı ve Devlet Malzeme Ofisi/İller Bankası üzerinden yerli tedarik desteği sağlanacaktır.

- **Tedarik Planlaması ve Sektör Koordinasyonu:** Araç ve alt sistem talebi planlanarak yerli tedarik modeli oluşturulacak ve sektörü koordine eden bir çatı kuruluş (Sanayi İcra Komitesi, Strateji ve Bütçe Başkanlığı veya güncellenmiş TÜRASAŞ mevzuatı ile) kurulacaktır. Bu yapı tasarım, Ar-Ge, test ve finansman konularında koordinasyon sağlayacaktır.
- **Ar-Ge ve Ür-Ge Faaliyetlerinin Desteklenmesi:** Kritik alt sistemlerin yerileştirilmesi, AB projelerine katılımın artırılması (Shift2Rail, Europe's Rail benzeri yapılar), uluslararası proje ortaklıkları ve teknoloji transferi desteklenecektir.
- **İnsan Kaynağı Yetiştirilmesi:** Ar-Ge projeleriyle nitelikli insan kaynağı yetiştirilecek, beyaz yakalıları yüksek lisans/doktora teşvik edilecek, üniversitelerde raylı sistemler dersleri artırılacak ve yetişmiş personelin sektörde kalıcılığı sağlanacaktır.
- **Finansman Modelleri Oluşturulması:** Türk Lirası ile yapılan ihalelerde eskalasyon, araç satışında finansal yetkinlik geliştirme, İller Bankası desteği, ihracat teşvik ve finansman desteği, yeterli avans verilmesi ve büyükelçiliklerin aktif desteği gibi adımlar atılacaktır.
- **Gerekli Altyapının Kurulması:** Mükerrer yatırımların önüne geçilerek, araştırma-geliştirme ve test altyapısı (URAYSİM gibi projeler) araç ve alt sistem üreticilerinin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde kurulacaktır. Test ve sertifikasyon süreçleri standartlaştırılacaktır.

2.4. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle İlişki ve Uyum: Raporda belirlenen hedefler, Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ile uyumludur. Özellikle SKA 9 (dayanıklı altyapı, sürdürülebilir sanayileşme, inovasyon), SKA 17 (hedefler için ortaklıklar), SKA 4 (kaliteli eğitim) ve SKA 8 (insana yakışır iş ve ekonomik büyüme) ile doğrudan ilişkilidir. Yerli üretimi teşvik ederek ve ithalata bağımlılığı azaltarak ülkemizin SKA'ların gerçekleştirilmesine katkıda bulunacağı belirtilmektedir.

3. Sonuç ve Değerlendirmeler: Raylı sistem araçları sektörü hem Türkiye'de hem de dünyada büyüyen bir alandır. Ülkemizin 2035 yılına kadar yaklaşık 20 milyar Avro'luk raylı sistem aracı ihtiyacı bulunmaktadır. TÜRASAŞ, Bozankaya ve Durmazlar gibi yerli üreticilerin bulunduğu sektörde, yerli imkanlarla ihtiyaçların karşılanması ve dış pazarlara açılma potansiyeli yüksektir. Rapor, bu potansiyeli değerlendirerek, yerli üretimin teşvik edilmesi ve sektörün büyümesi için net bir çerçeve sunmaktadır. Belirlenen hedeflerin hayata geçirilmesiyle, Türkiye'nin sektörde gelişen ve ekonomik büyümeyi destekleyen bir yerli sanayi oluşturabileceği ve **küresel bir oyuncu olarak konumunu güçlendirebileceği** vurgulanmaktadır. Raporun, ilgili Kamu Kurumlarının eylem planlarına girdi olması ve farklı eylem planlarının birbirini tamamlar nitelikte oluşturulması büyük önem taşımaktadır.

68. Sağlığın Korunması ve Geliştirilmesi ÖİK Raporu

Bu rapor, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) çerçevesinde hazırlanan "**Sağlığın Korunması ve Geliştirilmesi** Özel İhtisas Komisyonu"nın bir çalışmasıdır. Raporun temel amacı, **sağlık sistemi hizmet sunum kalitesi ve etkinliğinin küresel gelişmeler doğrultusunda artırılması, çok sektörlü ve multidisipliner bir yaklaşımla koruyucu sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ve kanıta dayalı politikalarla mali sürdürülebilirliğin sağlanmasıdır**. Rapor, mevcut durum analizini sunarak ve plan dönemi ile uzun vadeli hedefler için öneriler geliştirerek Türk sağlık sisteminin daha iyi işlemesi için yapılması gerekenleri belirlemeyi amaçlamaktadır.

Raporun Hazırlanış Süreci: Komisyon, 9-10 Ocak 2023 tarihlerinde toplanmış, Türk sağlık sisteminin mevcut durumu hakkında hazırlanan raporu tartışmaya açmıştır. Tartışma soruları çerçevesinde mevcut sorunlar ve çözüm önerileri ele alınmış, bu tartışmalar rapor haline getirilmiş ve 31 Ocak 2023'teki ikinci toplantıda nihai şeklini almıştır.

Mevcut Durum Analizi (Temel Bulgular ve Tespitler):

- **Demografik Göstergeler:** Türkiye'nin 2020 yılı itibarıyla nüfusu 83,4 milyondur ve 65 yaş ve üzeri nüfus toplamın %9,5'ini oluşturmaktadır. Bu oranın 2080'de %25,6'ya yükseleceği tahmin edilmekte, bu da **yaşlanan bir nüfus yapısına işaret etmektedir**. Toplam doğurganlık hızı 2020'de 1,8'e düşmüştür, bu da nüfusun kendini yenileyemediği anlamına gelmektedir.
- **Sağlık Statüsü:**
 - 2019 itibarıyla **ortalama yaşam süresi 78,6 yıldır**, OECD ortalaması olan 80,6 yıla oldukça yakındır.
 - 2020'de **bebek ölüm hızı binde 8,5'e gerilemiş** olmasına rağmen, halen OECD ülkeleri ortalamasının yaklaşık 2 katı seviyesindedir. Bölgeler arası farklılıklar devam etmektedir.
 - 2018'de hastane yatışlarının en önemli beş nedeni sırasıyla solunum sistemi hastalıkları (%12,7), sindirim sistemi hastalıkları (%11,8), sağlık hizmetleriyle temas (%11), gebelik, doğum ve lohusalık (%10,8) ve dolaşım sistemi hastalıklarıdır (%8).
 - 2019'da **ölümlerin yaklaşık %68'inden dolaşım sistemi hastalıkları (%36,8), neoplazmalar (%18,4) ve solunum sistemi hastalıkları (%12,9) sorumludur**. Bulaşıcı olmayan hastalıklar önemli bir yük oluşturmaktadır.
- **Sağlık İnsan Gücü:**
 - 2020'de bin kişiye düşen hekim sayısı 2,1'e yükselmiş ancak halen 3,6 olan OECD ortalamasının altındadır.
 - Hemşire sayısı 2020'de bin kişiye 3,4 olup, OECD ortalamasının oldukça gerisindedir. Hekim başına düşen hemşire sayısı ise 1,3'tür (OECD ortalaması 4).
- **Sağlık Hizmetleri Sunumu Altyapısı:**

- 2020 itibarıyla 8015 aile sağığı merkezi, 26.594 aile hekimliğı birimi ve 779 toplum sağığı merkezi bulunmaktadır. Ortalama 3334 kişiye bir aile hekimi hizmet vermektedir.
- Toplam 1534 hastane ve 251.182 hastane yatağı mevcuttur; yatakların %62,5'i Sağık Bakanlığına aittir.
- Yoğun bakım yatak sayısı 2020'de 47.700'e yükselmiştir.
- Milyon kişiye düşen MR cihazı sayısı 11,2 iken (OECD ortalaması 18,7) ve BT cihazı sayısı 14,9 iken (OECD ortalaması 29,8) OECD ortalamalarının altındadır.

• **Sağık Hizmetleri Kullanımı:**

- Aile hekimlerine müracaat sayısı 2020'de 247 milyona ulaşmıştır.
- Hastanelere yapılan müracaat sayısı 2020'de 332 milyondur; bunların %72,2'si Sağık Bakanlığı hastanelerinedir.
- Kişi başına düşen hekime müracaat sayısı 7,2 olup, OECD ortalamasının (5,8) üzerindedir.
- Sezaryen doğum oranı 2020'de %57,3'e ulaşarak OECD ortalamasının (%26,6) oldukça üzerindedir.

• **Sağık Harcamaları:**

- Kişi başına düşen cari sağık harcaması 2020'de 1387\$ iken, OECD ortalaması 4278\$'dır.
- Toplam sağık harcamalarının GSYH içindeki payı %5 iken, OECD ortalaması %9,7'dir.
- Cepten yapılan sağık harcamaları toplamın %16'sını oluşturmaktadır.

- **COVID-19 Göstergeleri:** Türkiye'nin vaka ve ölüm sayıları OECD ortalamasının altındadır; 30 Ekim 2022 itibarıyla milyonda 198.258 vaka ve 1185 ölüm. En az iki doz aşı olmuş birey oranı %62,3 iken OECD ortalaması %75'tir.

Plan Dönemi Perspektifi ve Temel Öneriler:

On İkinci Kalkınma Planı hedefleri ve uzun vadeli hedefler doğrultusunda belirlenen temel öneriler şunlardır:

• **Koruyucu ve Geliştirici Sağık Hizmetlerinin Güçlendirilmesi:**

- Birinci basamak sağık hizmetlerinin önemi tüm vatandaşlara ve karar alıcılara anlatılmalı, SGK'nın ajandasına dahil edilmelidir.
- Aile hekimliğı sisteminde bölgesel hiyerarşik konsültasyon zincirleri sağlanmalı ve entegrasyon geliştirilmelidir.

- Aile sağığı merkezleri kadın doğum ve pediatri uzmanları, diş hekimleri, eczacılar ve diyetisyenler ile güçlendirilmelidir.
- Sevk zincirinin etkinleştirilmesi için, hastaların hastaneye eşit tutulması anlayışı değiştirilmeli ve aile hekimliğinden hizmet almaya yönelik teşvikler uygulanmalıdır.

- **Bulaşıcı Olmayan Hastalıklarla Mücadele:**

- Sağlık kavramına **multidisipliner bir bakış açısıyla yaklaşılmalı**; Millî Eğitim, Tarım ve Orman, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlıkları ile yerel yönetimlerin rolleri tanımlanmalıdır.
- Primordial (temel) korunma yöntemleri temel eğitim programlarına dahil edilmelidir.
- Aile öyküsüne dayalı tarama programları geliştirilmeli ve sağlık okuryazarlığı teşvik edilmelidir.
- Yaşlılığın getirdiğı sağlık ve sosyal hizmet masraflarının SGK ödeme kapsamına alınması veya yeni sosyal güvenlik modelleri (aile/yaşlılık/bakım sigortası) düşünülmelidir.

- **Covid-19 Pandemisi ve Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele:**

- Pandemiler ortaya çıkmadan önce onları tespit ve takip edecek erken uyarı sistemleri kurulmalıdır.
- İçinde sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin de yer aldığı **bağımsız kalıcı bir pandemi kurulu oluşturulması** değerlendirilmelidir.
- Aşı geliştirilmesi ve üretimi alanlarına yatırım yapılmalı, aşılama programları "yaşam boyu bağışıklama programları" şeklinde ele alınmalıdır.

- **Çocuk, Kadın ve Üreme Sağlığı – Anne ve Bebek Ölümleri:**

- Kadın eğitimi, doğum aralıklarının yönetimi, bölgesel beslenme farklılıklarının giderilmesi, akraba evlilikleri ve erken yaş evliliklerinin önlenmesi gibi tedbirler dikkate alınmalıdır.
- Nadir hastalıklarla ilgili evlilik öncesi ve yenidoğan tarama programları genişletilmelidir.

- **Nadir Hastalıklar:**

- Yetim ilaçların geri ödemesinde **değer temelli yaklaşımlar tercih edilmeli** ve ayrı bir fon/bütçe ile karşılanması düşünülmelidir.
- Sağlık teknolojisi değerlendirme merkezlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

- **Yataklı Tesis Planlaması:**

- Mevcut yatakların daha etkili kullanılması sağlanmalı; ayakta tanı ve tedavi, evde bakım, palyatif bakım ve uzaktan sağlık hizmetleri geliştirilmelidir.
- **Sağlık İnsan Gücü:**
 - Nitelikli insan gücünü istihdam edebilmeyi kolaylaştıracak **istihdam modellerinde çeşitlendirmeye gidilmesi** önerilmektedir (yarı zamanlı, anlaşmalı kadrolar gibi).
 - Hekimlerin şiddet görmesi ve yurt dışına göçü gibi sorunlar ele alınmalıdır.
- **Aktif Yaşlanma ve Yaşlı Nüfusa Yönelik Sağlık Hizmetleri:**
 - Yaşlı bakımında hem sağlık hem de sosyal hizmet boyutlarını bir araya getiren **multidisipliner bir bakış açısına ihtiyaç vardır.**
 - Evde bakım ve palyatif bakımın finansal sürdürülebilirliği için yeni finansal modeller (bakım/destek sigortası, aile sigortası) oluşturulmalıdır.
- **Göç Sağlığı Hizmetleri:**
 - Göçmen sağlığı merkezlerinin sürdürülebilirliği için yeni kaynaklar ayrılması ve Sağlık Bakanlığına entegrasyonu tartışılmalıdır.
- **Sağlıkta Hizmet Sunum Kalitesinin Artırılması:**
 - **Kalitenin uygun ödeme veya ödüllendirme sistemi ile desteklenmesi gerekmektedir.**
 - Hasta güvenliği ve tıbbi hataların önlenmesi için düzenlemeler, kültürel ve davranış değişikliği ile çalışan farkındalığına ihtiyaç vardır.
- **Veri ve Kanıta Dayalı Politika Oluşturma – Veri Üretimi:**
 - Farklı kurumların ürettiği sağlık verilerinin eşgüdümlü olmasını ve aynı havuzda toplanmasını sağlayacak **karar destek sistemleri kurulmalıdır.**
 - Kamunun ürettiği verinin nasıl kullanılabilir hale getirileceği planlanmalıdır.
- **Sağlık Hizmetlerinin ve Hastanelerin Dijitalleşmesi:**
 - **Dijital teknolojilerin sağlık sektöründe hangi alanlarda nasıl kullanılacağı konusunda sınırlılıklar belirlenmeli ve hukuki, etik mevzuat oluşturulmalıdır.**
 - Kamuda yazılım satın alma süreci, bir mal satın almak yerine bir hizmet satın almak olarak yeniden ele alınmalıdır.
- **Akılcı İlaç Kullanımı:**
 - Hekimler için tanı ve tedavi edici kısımda yönlendirici **klinik rehberlere kesinlikle gereksinim bulunmaktadır.**
 - Klinik farmakologların ve eczacıların rolü güçlendirilmeli, ilaç okuryazarlığı artırılmalıdır.

- **Yenilikçi İlaç ve Tıbbi Cihaz Üretimi:**

- Ülkemizin ilaçta dışa bağımlılığının azaltılması önem arz etmektedir.
- Yeni ilaç ve tedavi yöntemlerinin geri ödeme kapsamına alınıp alınmayacağı ile ilgili çalışmalar için geri ödemedен bağımsız bir yapılanmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

- **Sağlık Turizmi:**

- Katma değeri daha yüksek alanlara (sağlıklı yaşam, termal köyler, palyatif bakım, yaşlı bakımı) yönelmek gerekmektedir.

- **Üniversite Hastanelerinin Rolü ve Mali Sorunları:**

- Üniversite hastanelerinin yeniden yapılanma ihtiyacı olduğu düşünülmekte, **yeni bir yönetim modeli oluşturulması** ve eğitim, sağlık hizmeti sunumu ve araştırma rollerinin mali boyutunun ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir.
- Gerçekçi fiyatlara dayalı geri ödeme yapılması ve mesai dışı muayene ücretlerinin artırılması mali sorunların çözümüne katkıda bulunacaktır.

- **Sağlık Sisteminde Mali Sürdürülebilirliğin Sağlanması:**

- SUT fiyatlarının gerçekçi maliyet değerlendirmeleri yapılarak düzenlenmesi sağlık kuruluşlarının mali sürdürülebilirliği açısından önemlidir.
- Sağlık Bakanlığı ve üniversite hastaneleri için yeni bir ödeme modeli ortaya koyulmalıdır.
- **Değer temelli sağlık hizmeti yaklaşımı** finansman ve geri ödeme politikalarına entegre edilmelidir.

Uzun Vadeli Hedefler (2053 Vizyonu): Rapor, 2053 vizyonu kapsamında uzun vadede aile hekimlerinin daha yönetilebilir nüfuslara sahip olması, sağlık hizmetlerinin tüm basamaklarında entegrasyonun tamamlanması, ülkenin biyolojik ürün üretiminde küresel kapasiteye ulaşması ve ekolojik dengelerin korunması gibi hedeflere değinmektedir. Ayrıca, bireyin sağlık okuryazarlığı ve ruh sağlığının güçlendirilmesi, gelecekteki yeni sağlık mesleklerine hazırlık ve **"Topyekûn sağlık" kavramı ile "Health Türkiye" markası ile küresel bir odak haline gelme** gibi hedefler de vurgulanmaktadır.

69. Sağlık Endüstrilerinde Dönüşüm ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı koordinasyonunda, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlık çalışmaları kapsamında oluşturulan **"Sağlık Endüstrilerinde Dönüşüm Özel İhtisas Komisyonu"**na bağlı "İlaç Çalışma Grubu" tarafından hazırlanmıştır. Raporun temel amacı, insan yaşamı ve ulusal politikalar için hayati öneme sahip ilaç endüstrisinde, **yüksek katma değer, nitelikli işgücü ve ileri teknolojiye dayanan sürdürülebilir bir yapı oluşturmaktır**. Rapor, Türkiye ilaç endüstrisinin mevcut durumunu analiz ederek, On

İkinci Kalkınma Planı dönemi (2024-2028) ve 2053 vizyonu için hedefler ve politikalar belirlemektedir.

Raporun Temel Bulguları ve Tespitleri:

- **Küresel Eğilimler ve Türkiye'ye Yansımaları:**

- Dünya nüfusu 2022 itibarıyla 8 milyara ulaşmış ve 2050'ye kadar 9,7 milyara yükseleceği öngörülmektedir.
- COVID-19 pandemisi, **ilaç sektörünün stratejik önemini ve güçlü bir ilaç endüstrisine sahip olmanın hayati değerini** açıkça ortaya koymuştur. Türkiye, yerli aşı TURKOVAC'ı geliştirerek bu alanda küresel çalışmalara katılmıştır.
- 2022'de 1,5 trilyon dolara ulaşan dünya ilaç pazarının 2027'de 1,91 trilyon dolara erişmesi beklenmektedir. Türkiye'nin dünya ilaç pazarı sıralamasında 2022'de 21. sırada olduğu, 2027'de ise 15. sıraya yükseleceği öngörülmektedir.
- Yeni trendler arasında yapay zekâ destekli ilaç geliştirme, gen tedavisi ve **biyoteknolojik ilaçların yükselişi** yer almaktadır. 2022'de en çok satan ilk 20 ilacın 12'si biyoteknolojik ürünlerdir.
- Küresel sağlık harcamaları 2020'de 9 trilyon dolara ulaşarak GSYH'nin %10,8'ini oluşturmuştur. Türkiye'de ise toplam sağlık harcamalarının GSYH'ya oranı %4,9 (2021) ve %4,3 (2022 tahmini) ile OECD ortalamasının altındadır.
- Türkiye'de ilaç harcamalarının GSYH'ya oranı 2022'de %0,9'a gerilemiştir.

- **Türkiye'deki Genel Durum:**

- **Fiyatlandırma:** İlaç fiyatları 2004'ten beri referans fiyat sistemine göre belirlenmekte ve bu sistemde Dönemsel Avro Değeri (DAD) kullanılmaktadır. Ancak, **DAD'ın piyasa kurunun altında belirlenmesi ilaç arz güvenliği sorunlarına neden olmuştur.**
- **Geri Ödeme:** Halk sağlığının korunması ve ilaca erişimin kolaylaştırılması amaçlanmaktadır.
- **Ruhsatlandırma:** Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (TİTCK) tarafından yürütülmektedir.
- **Ar-Ge Ekosistemi:** İlaç endüstrisi, 41 Ar-Ge merkezi ve 2.106 nitelikli istihdam ile sanayi dönüşümüne katkı sağlamaktadır. 5746 ve 4691 sayılı Kanunlar, TÜBİTAK programları, Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı ve TÜSEB teşvikleri Ar-Ge faaliyetlerini desteklemektedir.
- **Yatırım Teşvik Sistemi:** İlaç sektörü, ileri teknoloji sınıfında yer alması nedeniyle stratejik yatırımlar ve proje bazlı teşviklerden yararlanmaktadır, bu da yatırımların artmasına yol açmıştır.

- **Yerelleşme/Yerlileşme:** Ülkenin ilaç üssü olma hedefi doğrultusunda yatırım odaklı, rekabetçi ve ihracat gücü yüksek yeni teknolojik ilaçların ülkede üretimi hedeflenmektedir.
- **İlaç Dış Ticareti:** 2022'de ilaç ihracatı 1,92 milyar dolar ile önceki yıla yakın seviyede kalmıştır. İlaç ihracatının ilaç ithalatını karşılama oranı %36'dır. "İzinsiz ihracat" gibi sorunlar Türkiye ilaç sektörünün imajına zarar verebilmektedir.
- **Hammadde:** Ülkede 12 hammadde üretim tesisi bulunmakta olup, On Birinci Kalkınma Planı'nda hammadde altyapısının geliştirilmesi vurgulanmıştır.
- **Biyoteknolojik İlaçlar/Biyobenzerler:** Türkiye'de 6 aktif biyoteknolojik ilaç tesisinde 32 biyobenzer ilaç üretilmektedir. Ancak, ithalat bağımlılığı ve geri ödeme politikalarındaki bazı maddeler (biyobenzer ürünlere uygulanan %30 indirim koşulu) sürdürülebilirliği olumsuz etkilemektedir.
- **Kurumsal Yapılar ve Mevzuat:** İlaçların fiyatlandırma, ruhsatlandırma, geri ödeme, Ar-Ge ve teşvik konularında farklı kamu kurumları arasında eşgüdüm eksiklikleri yaşanabilmektedir.
- **Nitelikli İstihdam:** Sektörde 44 binden fazla istihdam bulunmaktadır. Üniversitelerde ders içeriklerinin güncellenmesi ve biyoteknoloji gibi alanlarda nitelikli iş gücü yetiştirilmesi gerekmektedir.

Plan Dönemi Perspektifi (2024-2028) ve 2053 Vizyonu:

Rapor, sektörün **2053 vizyonunu "İlaç ve aşılar da arz güvenliğini önceliklendirerek ilaç değer zincirinin tüm alanlarında ülkemizin küresel rekabet gücünün artırılması"** olarak belirlemiştir. Bu vizyon doğrultusunda, **Türkiye'nin önce bölgesel, sonra da küresel bir ilaç üretim ve ihracat üssü konumuna getirilmesi** hedeflenmektedir.

2024-2028 Dönemi Öncelikli Hedefler:

- İlaç kuru, fiyatlandırma ve geri ödeme süreçlerinde öngörülebilir ve sürdürülebilir bir sistem oluşturulması.
- Ruhsatlandırma süreçlerinde ilaçların hızlıca vatandaşlara sunulmasını sağlayacak çalışmalar yapılması.
- Sürdürülebilir ve öngörülebilir bir ilaç ekosistemi sağlanması.
- Yüksek katma değerli ve teknolojik üretim altyapısının geliştirilmesi.
- Biyoteknoloji ve biyobenzer ilaçların geliştirilmesi ve yeni ürün/molekül keşfinin teşvik edilmesi.
- İlaç ve aşıda tedarik güvenliğinin sağlanması için **sürdürülebilir yerlileşme/yerelleşme politikalarının geliştirilmesi.**
- Hammadde, ara ürün, etkin madde ve ambalaj malzemelerinde üretim altyapısının güçlendirilmesi.

- Kanser tedavileri başta olmak üzere, dışa bağımlılığı azaltacak yenilikçi yöntemlerin geliştirilmesi.
- İlaç geri ödeme sisteminde mali etkinliği artıracak tedbirler alınması.
- Klinik araştırmalar ve nitelikli Ar-Ge çalışmalarını destekleyecek bir sistem oluşturulması.

Önerilen Politikalar ve Adımlar:

- **Dış Ticaret:** İhracat perspektifli politikalar oluşturulması, ihracatın ithalatı karşılama oranının 2028'e kadar en az %50'nin üzerine çıkarılması, uluslararası iş birliklerinin ve tanınırlığın artırılması, dış pazarlarda karşılaşılan sorunların giderilmesi.
- **Biyoteknolojik İlaçlar/Biyobenzerler:** Ruhsatlandırma, fiyatlandırma, teşvik ve geri ödeme politikalarının destekleyici olması, biyobenzerlere uygulanan %30 indirim şartının kaldırılması, nakdi teşvikler ve üretim aşamasında destekler sağlanması, Ar-Ge ve klinik çalışmaların desteklenmesi.
- **Ar-Ge ve Teşvik Sistemi:** Ar-Ge yatırımı yapan firmalara pozitif ayrımcılık, kamu alım garantisi, hızlandırılmış onay prosedürleri, hücre ve gen tedavisi alanında merkezler kurulması, yapay zekâ kullanımının artırılması, nadir hastalıklar ve yetim ilaçlara yönelik Ar-Ge destekleri.
- **Klinik Araştırmalar:** Ar-Ge faaliyeti kapsamına alınması, üniversite ve Sağlık Bakanlığı araştırmacılarının teşvik edilmesi, hastanelerin klinik araştırmalarda daha fazla yer alması, akredite laboratuvar sayısının artırılması, dijital platformlar oluşturulması.
- **Nitelikli İstihdam:** Üniversite ders içeriklerinin güncellenmesi, biyoteknoloji alanında nitelikli iş gücü yetiştirilmesi, yurt dışı staj programları ve meslek lisesi düzenlemeleri.
- **Yerelleşme/Yerlileşme:** Hammadde ve ara malı tedarikinde yerlileşme mekanizmaları, ulusal üretim planı oluşturulması, yerli start-up'ların desteklenmesi, Sağlık Vadisi projesi gibi girişimler.
- **Aşı ve mRNA Teknolojisi:** Aşı arz güvenliği, teknoloji transferi, Hıfzısıhha yapısının aktif hale getirilmesi, yeni aşı üretiminin desteklenmesi ve nükleik asit teknolojilerinin teşviki.

Sonuç ve Genel Değerlendirme:

Rapor, COVID-19 pandemisi ve deprem felaketlerinin ilaç ve aşıda arz güvenliğinin sağlanmasının önemini bir kez daha teyit ettiğini belirtmektedir. Türkiye ilaç pazarının nominal olarak büyürken, reel ve dolar bazında daraldığı görülmektedir. İlaç kurundaki erime ve ilaç harcamalarının GSYH içindeki payının düşüşü, arz güvenliğini tehdit etmektedir. Türkiye'nin 2053 vizyonu doğrultusunda küresel bir ilaç üreticisi ve ihracatçısı olması, dış ticaret açığının azaltılması açısından önemlidir.

Rapor, **ilaç sektöründeki ana sorunların birbirinden bağımsız olmadığını, fiyatlandırma, geri ödeme, ruhsatlandırma, dış ticaret, istihdam, hammadde ve klinik araştırmalar gibi tüm konu başlıklarının birlikte ele alınması gerektiğini** vurgulamaktadır. Kamu kurumları, özel sektör ve akademi arasındaki yakın iş birliği ve koordinasyonun, 2024-2028 hedeflerine ulaşılması ve 2053 vizyonunun hayata geçirilmesi için kritik olduğu belirtilmiştir.

70. Sağlık Sisteminde İlaç Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı koordinasyonunda, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlıkları kapsamında oluşturulan "Sağlık Endüstrilerinde Dönüşüm Özel İhtisas Komisyonu"na bağlı "İlaç Çalışma Grubu" tarafından hazırlanmıştır. Raporun temel amacı, insan yaşamı ve ulusal politikalar için hayati öneme sahip ilaç endüstrisinde, **yüksek katma değer, nitelikli işgücü ve ileri teknolojiye dayanan sürdürülebilir bir yapı oluşturmaktır**. Rapor, Türkiye ilaç endüstrisinin mevcut durumunu analiz ederek, On İkinci Kalkınma Planı dönemi (2024-2028) ve 2053 vizyonu için hedefler ve politikalar belirlemektedir.

Raporun Temel Bulguları ve Tespitleri:

• Küresel Eğilimler ve Türkiye'ye Yansımaları:

- 2022 yılı itibarıyla dünya nüfusu 8 milyara ulaşmış olup, 2050'ye kadar 9,7 milyara yükseleceği öngörülmektedir.
- COVID-19 pandemisi, ilaç sektörünün **stratejik önemini ve güçlü bir ilaç endüstrisine sahip olmanın hayati değerini** açıkça ortaya koymuştur. Türkiye, yerli aşı TURKOVAC'ı geliştirerek bu alanda küresel çalışmalara katılmıştır.
- Dünya ilaç pazarı 2022'de 1,5 trilyon dolara ulaşmış ve 2027'de 1,91 trilyon dolara erişmesi beklenmektedir. Türkiye, 2022'de dünya ilaç pazarında 21. sırada yer alırken, 2027'de 15. sıraya yükselmesi öngörülmektedir.
- Küresel ilaç pazarının yapısı kimyasallardan biyolojik moleküllere kaymakta, biyoteknolojik ilaçların payı artmaktadır. 2022'de en çok satan ilk 20 ilacın 12'si biyoteknolojik ürünlerdir. Gen tedavisi ve yapay zekâ destekli ilaç geliştirme gibi yeni eğilimler önem kazanmaktadır.
- Küresel sağlık harcamaları 2020'de 9 trilyon dolara ulaşarak küresel GSYH'nin %10,8'ini oluşturmuştur. Türkiye'de ise toplam sağlık harcamalarının GSYH'ye oranı 2021'de %4,9, 2022'de ise %4,3 olarak gerçekleşmiş ve OECD ortalamasının altındadır.
- Türkiye'de kamu ilaç harcamalarının GSYH'ye oranı 2022'de %0,62 seviyesine düşmüştür.

• Türkiye'deki Mevcut Durum:

- **Fiyatlandırma:** İlaç fiyatları 2004'ten beri referans fiyat sistemine göre belirlenmekte ve Dönemsel Avro Değeri (DAD) kullanılmaktadır. Ancak, **DAD'ın piyasa kurunun altında belirlenmesi, özellikle kur dalgalanmalarının yüksek olduğu dönemlerde ilaç arz güvenliği sorunlarına neden olabilmektedir**.
- **Geri Ödeme:** Türkiye'de ilaçların geri ödeme listesi oldukça kapsamlı olup, toplam nüfusun %95'inden fazlası sigortalı olarak kapsanmakta ve toplam ilaç ve sağlık harcamalarının yaklaşık %85'i karşılanmaktadır. Ancak, geri ödeme listesindeki ilaçların sayısının artması, geri ödeme kuruluşu üzerindeki yükü artırmaktadır.

Kamu iskontoları ve eşdeğer ilaç uygulamaları maliyet kontrolünde rol oynamaktadır.

- **Ruhsatlandırma:** Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (TİTCK) tarafından yürütülmektedir. Pandemi döneminde aksayan ruhsat süreçleri 2021'in ikinci yarısından itibaren aşılmıştır. Ruhsata esas analizlerin zaman alması ve çoklu doz ruhsat başvurularında her doz için ayrı dosya istenmesi gibi uygulamalar AB mevzuatından farklılık göstermektedir.
- **Akılcı İlaç Kullanımı:** DSÖ'nün tanımına göre "uygun ilaca, uygun sürede ve uygun dozda, en düşük maliyetle ve kolayca ulaşım" anlamına gelmektedir. Türkiye'de antibiyotik tüketiminde önemli azalmalar sağlanmış olsa da, hala Avrupa'daki en yüksek tüketime sahip ülkelerden biridir. Bilinç düzeyinin artırılması ve gereksiz ilaç kullanımının önlenmesi hedeflenmektedir.
- **İlaç Harcamalarında Etkinlik:** Amaç, gereksiz harcamaları önleyerek toplumun ihtiyaçlarını kaliteli ve uygun maliyetli karşılamaktır. İlaç harcamalarının GSYH'ye oranının yıllar içinde gerilemesi önemli bir eğilim olarak belirtilmektedir. Katılım paylarının güncellenmesi ve hekimlerin reçete yazım davranışlarının izlenmesi gibi önlemler önerilmektedir.
- **Kurumsal Yapı ve Mevzuat:** İlaçların fiyatlandırma, ruhsatlandırma, geri ödeme, Ar-Ge ve teşvik konularında farklı kamu kurumları arasında eşgüdüm eksiklikleri yaşanabilmektedir.

Plan Dönemi Perspektifi (2024-2028) ve 2053 Vizyonu:

Rapor, sektörün **2053 vizyonunu**, "ilaç ve aşılar da arz güvenliğini önceliklendirerek ilaç değer zincirinin tüm alanlarında ülkemizin küresel rekabet gücünün artırılması" olarak belirlemiştir. Bu vizyon doğrultusunda, **Türkiye'nin önce bölgesel, sonra da küresel bir ilaç üretim ve ihracat üssü konumuna getirilmesi** hedeflenmektedir.

2024-2028 Dönemi İçin Öncelikli Hedefler ve Politikalar:

- **Fiyatlandırma:**
 - Mevzuatın güncel ekonomik koşullara ve küresel gelişmelere göre gözden geçirilmesi ve sektör paydaşlarının görüşlerinin alınması.
 - DAD'ın güncel kura daha fazla yakınsamasını sağlamak üzere yılda bir kez yapılan kur güncellemesinin daha sık yapılmasına yönelik mevzuat çalışması.
 - Yenilikçi tedavilerin ilk fiyatlandırılmasında güncel kurun esas alınması.
- **Geri Ödeme:**
 - İlaçların geri ödeme kapsamının belirlenmesinde **kanıta dayalı ve değer bazlı modellerin güçlendirilmesi**.
 - Geri ödeme listelerinin periyodik olarak gözden geçirilmesi ve dinamik hale getirilmesi.

- Biyoteknolojik ve biyobenzer ilaçlar başta olmak üzere yüksek teknolojiye ilaçların geri ödenmesinde alternatif modellerden daha fazla yararlanılması.
- Kamu kurum iskontolarının etkin uygulanması için önlemler alınması.

- **Ruhsatlandırma:**

- Süreçlerin daha sistematik, öngörülebilir ve sürdürülebilir olmasına yönelik düzenlemeler yapılması.
- Türkiye'de geliştirilen biyoteknolojik ve biyobenzer ilaçlara ilişkin ruhsat süreçlerinin öngörülebilir şekilde yürütülmesi ve pozitif yaklaşımlar sergilenmesi (Faz III kabulü gibi).
- Ruhsata esas analizlerin uluslararası uygulamalara paralel olarak ürün pazara verildikten sonra yapılması.

- **Akılcı İlaç Kullanımı:**

- Vatandaşların ve sağlık çalışanlarının bilinç düzeyinin artırılması.
- Antibiyotik, antidepresan, solunum sistemi ilaçları ve kronik hastalıklarda kullanılan ilaç gruplarında gereksiz kullanımın önlenmesi için çalışmalar yapılması.
- İlaç kullanımına ilişkin verilerin izlenmesi ve değerlendirilmesi için gerekli sistem altyapılarının kurulması.

- **İlaç Harcamalarında Etkinlik:**

- Fiyatlandırma ve geri ödeme politikaları arasında eşgüdüm sağlanması, sağlık teknolojileri değerlendirmesi, değer bazlı fiyatlandırma gibi yöntemlere yönelik çalışmalar yapılması.
- **Katılım paylarının güncellenmesi** ve maliyet paylaşımının gözden geçirilmesi.
- Yüksek düzeyde ödeme yapılan ilaçlar ve yurt dışından temin edilen ilaçlar için detaylı analizler yapılması ve alternatif ödeme yöntemlerinin kullanılması.
- Nadir hastalıklar ve yetim ilaçlara yönelik çatı mevzuatın belirlenmesi ve yurt içi üretimin desteklenmesi.
- Veri tabanı ve teknolojik altyapıların geliştirilmesi, büyük veri kullanımının yaygınlaştırılması.

Sonuç ve Genel Değerlendirme:

Rapor, COVID-19 pandemisi ve deprem felaketlerinin ilaç ve aşıda arz güvenliğinin sağlanmasının önemini bir kez daha teyit ettiğini belirtmektedir. Türkiye ilaç pazarının nominal olarak büyürken, reel ve dolar bazında daraldığı görülmektedir. İlaç kurundaki erime ve ilaç harcamalarının GSYH içindeki payının düşüşü, arz güvenliğini tehdit etmektedir. Türkiye'nin 2053 vizyonu doğrultusunda küresel bir ilaç üreticisi ve ihracatçısı olması, dış ticaret açığının azaltılması açısından önemlidir.

Rapor, ilaç sektöründeki ana sorunların birbirinden bağımsız olmadığını, fiyatlandırma, geri ödeme, ruhsatlandırma, dış ticaret, istihdam, hammadde ve klinik araştırmalar gibi tüm konu başlıklarının birlikte ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Kamu kurumları, özel sektör ve akademi arasındaki yakın iş birliği ve koordinasyonun, 2024-2028 hedeflerine ulaşılması ve 2053 vizyonunun hayata geçirilmesi için kritik olduğu belirtilmiştir.

71. Sosyal Güvenlik Sisteminin Sürdürülebilirliği ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı koordinasyonunda, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlıkları kapsamında oluşturulan "**Sosyal Güvenlik Sisteminin Sürdürülebilirliği Özel İhtisas Komisyonu**" tarafından hazırlanmıştır. Raporun temel amacı, Türkiye Yüzyılı'nın ilk kalkınma planında en önemli konulardan biri olan sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliğini ele almaktır. **Adil, eşit, herkesi kapsayan ve finansal olarak sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemini hayata geçirmek** bu plan döneminin başlıca hedefidir. Rapor, sosyal güvenlik alanında dünyadaki eğilimleri, bunların Türkiye'ye olası yansımalarını, sorun alanlarını ve Plan dönemi politikalarını incelemektedir.

Raporun Temel Bulguları ve Tespitleri:

- **Küresel Eğilimler ve Türkiye'ye Yansımaları:**
 - Sosyal sigorta kapsamı dünya genelinde yaygınlaşmaktadır; yaşlılık, malullük, ölüm, hastalık, analık ve iş kazası sigortaları ülkelerin %90'ında yasal düzenleme olarak bulunmaktadır.
 - Nüfusun yaşlanması, sosyal koruma harcamalarındaki artışın ana nedenidir. OECD ülkelerinde 65 yaş ve üzeri nüfusun toplam nüfus içindeki payı arttıkça kamu sosyal koruma harcamalarının GSYH'ya oranı da artmaktadır.
 - 2017 yılında yaşlılık, malullük ve ölüm sigortası ödemelerinin OECD ülkelerindeki GSYH payı %7,7'ye ulaşmış olup, yaşlanma problemi nedeniyle emeklilik harcamalarında %2,5 civarında bir artış daha beklenmektedir.
 - **Türkiye, 65+ nüfusun toplam nüfus içindeki payı bakımından OECD ülkeleri arasında Meksika'dan sonra en düşük ikinci ülkedir.**
 - OECD ülkelerinde medyan yaş 1990'da 32,8 iken 2020'de 40,8'e yükselmiş, 2050'de ise ortalama 46,8 olması tahmin edilmektedir. Türkiye'de medyan yaş birçok OECD ülkesine göre düşük olsa da, 2050'de önemli bir artış beklenmektedir.
 - OECD ülkelerinde ortalama emeklilik yaşı mevcut durumda 64,2 iken, gelecekte 66,1 olması beklenmektedir; **Türkiye'de ise 2021'de ortalama 53 yaşında emekli olunmuştur.**
 - Birçok ülke, finansal sürdürülebilirlik amacıyla **otomatik ayarlama mekanizmalarını (OAM)** kullanmakta ve emeklilik yaşını beklenen yaşam süresine bağlamaktadır.

- OECD ülkelerinde 2020'de ortalama brüt ikame oranı %53 iken, **Türkiye'de bu oran %73 seviyesindedir**, bu durum düşük aylıkların asgari aylık uygulaması gibi sosyal yardım mahiyetli ödemelerle yükseltilmesinden kaynaklanmaktadır.
- MCIGPI 2022 raporuna göre, **Türkiye incelenen 44 ülke arasında en alt grup olan D grubunda yer almıştır.**

- **Türkiye'deki Mevcut Durum:**

- **Yaşlanma Problemi:** Türkiye için nüfus projeksiyonlarına göre, ilerleyen yıllarda yaşlanma sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği için önemli bir tehdit oluşturacaktır. Doğurganlık oranlarındaki düşüş, nüfusun öngörülenden daha kısa sürede yaşlanmasına yol açabilecektir.
- **Kapsam ve Mevzuat:** 2006 yılında SGK'nın kurulmasıyla farklı sosyal güvenlik kuruluşları tek çatı altında birleştirilmiş ve genel sağlık sigortasıyla tüm nüfusun sağlık sigortası kapsamına alınması hedeflenmiştir. 2009-2022 yılları arasında aktif sigortalı sayısı %76,9 artış gösterirken, aylık alan kişi sayısı %51,6 artmıştır. Ancak aktif pasif oranında beklenen önemli bir iyileşme sağlanamamıştır.
- **Aktüeryal Dengeyi Olumsuz Etkileyen Düzenlemeler:**
 - 1992'de yapılan ve kadınlarda 38, erkeklerde 43 yaşında emekliliğe imkan tanıyan düzenlemeler sistemi mali ve sosyal açıdan sürdürülemez hale getirmiştir.
 - 1999 ve 2008 reformlarıyla kademeli emeklilik yaşı artışları yapılmasına rağmen, 2023 yılında 7438 sayılı Kanun ile 08.09.1999 öncesi sigorta başlangıcı olanlar için yaş koşulunun kaldırılması, erken yaşta emekliliği yeniden gündeme getirmiştir. Bu düzenlemenin maliyetinin başlangıçta yıllık GSYH'nin yaklaşık %1'i dolayında olacağı ve ortalama emeklilik yaşını 50'ye düşüreceği tahmin edilmektedir.
 - Bu durum, toplanan primlerin ödenecek emekli aylıklarını karşılama oranını ciddi şekilde düşürmekte ve sisteme önemli bir mali yük getirmektedir (örn. %0 iskonto oranında 60 yaş ve 20 yıllık prim için yaklaşık %28).
 - **Asgari aylık uygulamaları ve sık aralıklarla çıkarılan prim yapılandırma kanunları**, prim ödeme alışkanlığını olumsuz etkilemekte ve prim ile bağlanan aylık arasındaki bağı zayıflatmaktadır. 2023 yılı Nisan ayından itibaren en düşük emekli aylığı 7.500 TL olarak belirlenmiştir.
 - Emekli olduktan sonra çalışanlardan kesilen Sosyal Güvenlik Destek Primi'nin (SGDP) emekli aylığına katkı sağlamaması, kayıt dışı çalışmayı teşvik edebilir.
- **Bireysel Emeklilik Sistemi (BES):** 2003 yılında başlayan BES, devlet katkısı ve Otomatik Katılım Sistemi (OKS) ile büyümüş olsa da, Türkiye'de emeklilik

fonlarının GSYH'ye oranı halen çok düşüktür. BES, daha çok orta vadeli bir tasarruf aracı olarak konumlanmıştır.

- **Kayıt Dışı İstihdam:** Son 20 yılda belirgin düşüşler görülse de, 2022'de %26,7 seviyesinde önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Özellikle tarım, ormancılık ve balıkçılık sektöründe (%80) ve gençlerde (%49,49) ile 65 yaş ve üzeri çalışanlarda (%80,35) kayıt dışılık oranları yüksektir.
- **Kadınların İşgücüne Katılımı ve Genç İşsizliği:** Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı (%35,1) ve istihdam oranları erkeklere göre oldukça düşüktür. Genç işsizlik oranı ise 2022'de %19,4 ile genel işsizlik oranının neredeyse iki katıdır.

Plan Dönemi Perspektifi (2024-2028) ve 2053 Vizyonu:

- **2053 Vizyonu:** Nüfusun tamamını sosyal risklere karşı koruyan, tüm vatandaşlara eşit biçimde hizmet veren, **finansal olarak sürdürülebilir ve dinamik bir sosyal güvenlik sistemine sahip bir Türkiye** hedeflemektedir.
- **Öncelikli Hedefler ve Politikalar:**
 - **Sosyal Güvenlik Kapsamının Genişletilmesi:** Farklı meslek ve gelir gruplarına yönelik yeni uygulamalar geliştirilerek sisteme giriş kolaylaştırılacak ve yeni çalışma modellerine uyumlu bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulacaktır.
 - **Aktüeryal Dengeyi Güçlendirme:** Sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesini olumsuz etkileyecek düzenlemelerden kaçınılacak. Artan yaşam beklentisine bağlı olarak **emeklilik yaşının belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır** ve **OAM** için yasal altyapı oluşturulması gündeme alınacaktır.
 - **Kayıt Dışı İstihdam ve Ücretle Mücadele:** Yeni ve etkin denetim modelleri geliştirilecek, yabancı işgücünün kayıt altına alınması sağlanacaktır.
 - **Çalışma Hayatında Daha Uzun Kalma Teşviki:** Nüfusun yaşlanması dikkate alınarak, kişilerin istihdamda daha uzun kalmasını teşvik edici, aylık bağlama oranını artıran bir sisteme geçilmesi hedeflenmektedir.
 - **Özel Emeklilik Sistemlerine Katılımın Teşviki:** BES ve OKS'nin mevzuatının sadeleştirilmesi ve geliştirilmesi, yatırım varlıklarının çeşitlendirilmesi ve etkin fon yönetimi sağlanması hedeflenmektedir. **Ulusal tasarrufların artırılması ve tamamlayıcı emeklilik sisteminin hayata geçirilmesi** yaşlı yoksulluğunun önlenmesinde kilit rol oynayacaktır. İşveren katkılı kıdem tazminatı gibi ikinci basamak emeklilik sistemine yönelik çalışmalar yapılacaktır.
 - **Uzun Dönemli Bakım Sigortası:** Yaşlı bakım giderlerinin sosyal güvenlik sistemi üzerindeki yükünü hafifletmek amacıyla primli veya vergilerle finanse edilen bir **bakım sigortası modelinin** oluşturulması için çalışmalar başlatılacaktır.
 - **Aile Yardımları Sistemi:** Düşük doğurganlık oranları ve kadınların işgücüne katılımının artırılması amacıyla dağınık aile yardımlarının **tek bir çatı altında birleştirilmesi ve geliştirilmesi** için çalışmalar yapılması önerilmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme: Rapor, Türkiye'nin sosyal güvenlik sisteminin, erken yaşta emeklilik, asgari aylık uygulamaları, sık yapılandırma kanunları ve kayıt dışılık gibi nedenlerle önemli bir mali baskı altında olduğunu vurgulamaktadır. 2053 hedefleri doğrultusunda, **nüfusun tamamını kapsayan, eşit, adil, erişilebilir ve finansal olarak sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sisteminin oluşturulması** önem arz etmektedir. Bu hedefe ulaşmak için fiyatlandırma, geri ödeme, ruhsatlandırma, dış ticaret, istihdam, hammadde ve klinik araştırmalar gibi tüm konu başlıklarının birlikte ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiği belirtilmiştir. Kamu kurumları, özel sektör ve akademi arasındaki yakın işbirliği ve koordinasyon, hedeflere ulaşılması için kritik öneme sahiptir.

72. Su Ürünleri ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı koordinasyonunda, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlıkları çerçevesinde **Su Ürünleri Özel İhtisas Komisyonu tarafından 2023 yılında Ankara'da hazırlanmıştır**. Raporun temel amacı, Türkiye'deki su ürünleri kaynaklarının ve üretiminin mevcut durumunu ortaya koymak, sektörün gelişimini olumlu ve olumsuz yönde etkileyen faktörleri küresel gelişmelerle birlikte ele almak ve 2053 vizyonunda su ürünleri sektörünün yerini ve hedeflere katkısını belirlemektir.

Raporun Temel Bulguları ve Tespitleri:

- **Küresel Eğilimler ve Türkiye'ye Yansımaları:**
 - Dünya su ürünleri üretimi 2021 yılında 182 milyon ton olarak gerçekleşmiş olup, bunun **%50,1'i avcılıktan (91,2 milyon ton) ve %49,9'u yetiştiricilikten (90,8 milyon ton) elde edilmiştir**. Avcılık yoluyla üretim durağan seyrederken, yetiştiricilik üretimi sürekli artmaktadır. 2030 yılında toplam üretimin 202-204 milyon tona ulaşması beklenmekte, asıl artışın yetiştiricilikten (106-109 milyon ton) gelmesi öngörülmektedir.
 - **Dünya kişi başına su ürünleri tüketimi 2020 yılında 20,2 kg olarak hesaplanmıştır**. Bu miktarın 2030 yılında 21,4 kg'a yükseleceği tahmin edilmektedir.
 - Su ürünleri dış ticareti son on yılda önemli ölçüde artmış, 2020 yılında yaklaşık 40 milyon tona ve 151 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Çin, ihracatta açık ara ilk sıradadır; AB, ABD ve Japonya ise en büyük ithalatçılardır.
 - Küresel olarak su ürünleri avcılığında stokların %34,2'si biyolojik sürdürülebilir sınırların üzerinde avlanmaktadır, bu oran 1974'ten bu yana üç kat artmıştır. Bu durum, **kaynakların korunması ve sürdürülebilir yönetimi ihtiyacını doğurmaktadır**. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) arasında SKA-14, okyanus, deniz ve deniz kaynaklarının korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını hedeflemektedir.
- **Türkiye'de Su Ürünleri Mevcut Durumu:**

- Türkiye, üç tarafı denizlerle çevrili olması ve çok sayıda akarsu, göl, baraj gölü gibi su kaynaklarına sahip olması nedeniyle su ürünleri avcılığı ve yetiştiriciliği açısından önemli imkânlara sahiptir.
- 2022 yılında Türkiye'de bugüne kadar gerçekleşen en yüksek üretim olan **849.808 ton su ürünleri üretimi yapılmıştır**. Bu üretimin **%39,4'ü avcılık yoluyla (335.003 ton)**, **%60,6'sı ise yetiştiricilik yoluyla (514.805 ton) elde edilmiştir**.
- Denizlerde en çok hamsi, çaça, palamut, istavrit avlanırken, iç sularda inci kefalı, gümüşü havuz balığı ve sazan öne çıkmaktadır.
- Türkiye, **su ürünleri yetiştiriciliğinde çipura ve levrekte dünya birincisi, gökkuşağı alabalığında ise dünya ikincisidir**.
- Türkiye, su ürünleri dış ticaretinde **net ihracatçı konumundadır**. 2022 yılında ihracat 251 bin tona ve 1,65 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. İhracatın üçte ikisi AB ülkelerine yapılmaktadır. İthalat ise 2022'de 115 bin ton (313 milyon ABD doları) olmuştur.
- **Kişi başına su ürünleri tüketim miktarı 2015-2022 yılları arasında 5,5-7,3 kg arasında değişmiştir**, bu dünya ortalamasının altındadır. Düşük tüketimin nedenleri arasında beslenme alışkanlığı, tüketim kültürü ve işlenmiş su ürünlerine talebin düşük olması yer almaktadır.
- Sektörde birincil üretimde yaklaşık 60 bin kişi aktif çalışmakta, toplamda yaklaşık 250 bin kişi bu sektörden gelir sağlamaktadır.
- **Güçlü Yönler:** Zengin deniz ve iç su kaynakları, biyolojik çeşitlilik, gelişmiş ve güçlü balıkçılık filosu, lider konumdaki yetiştiricilik sektörü (modern teknolojilerle), AB'ye ihraç edebilen işleme tesisleri, kurumsal yapı ve Ar-Ge imkanları.
- **Zayıf Yönler:** Su kaynaklarının kirlenmesi ve yıpranması, sınırlı su kaynakları nedeniyle diğer sektörlerle paylaşım sorunları, iklim değişikliğinin etkileri, istilacı türler. Av baskısı, etkin kontrol ve denetim zorluğu. Yetiştiriciliğin birkaç türe yoğunlaşması, dışa bağımlı yem hammaddeleri ve yüksek maliyetler. İşlenmiş ürün çeşitliliğinin az olması, düşük kar marjları, düşük kişi başı tüketim. Kurumlar arası yetki çakışmaları, üretici örgütlerinin etkinliğinin az olması. Ar-Ge altyapı eksiklikleri ve finansman yetersizliği.
- **Başlıca Sorunlar:** Su kaynaklarının kirlenmesine maruz kalması, balık göçlerini engelleyen su yapıları, istilacı türlerle mücadele zorluğu. Yüksek av baskısı, yasa dışı avcılık, kontrol ve denetim zorluğu, balıkçı barınaklarında altyapı eksiklikleri, tayfa bulma zorluğu. Yetiştiricilik alanlarının sınırlandırılması, uzun izin prosedürleri, dışa bağımlılık, kalifiye personel eksikliği. İşlenmiş ürün yelpazesinin sınırlı olması, düşük kar marjları, düşük iç talep, mevsimsellik ve fiyat dalgalanmaları. Kurumlar arası görev çakışmaları, üretici örgütlerinin zayıf ekonomik gücü. Ar-Ge'de altyapı, personel ve bütçe eksikliği, veri toplama eksiklikleri.

Plan Dönemi Perspektifi (2024-2028) ve 2053 Vizyonu:

- **2053 Vizyonu:** Türkiye, su ürünleri sektöründe güçlü bir yönetim ve örgütlenme yapısıyla, **su kaynaklarını ve biyolojik çeşitliliği koruyan, avcılıkta tam kontrollü sürdürülebilir üretimi sağlayan, yetiştiricilikte ve ihracatta yakın coğrafyada lider ülke olan ve öncü Ar-Ge yapısıyla sadece ürün değil teknoloji ihraç eden bir ülke olmayı hedeflemektedir.** Su ürünleri yetiştiriciliğinde yıllık 2 milyon ton üretime ulaşılması hedeflenmektedir. Kişi başına su ürünleri tüketimi en az iki katına çıkarılacaktır.
- **On İkinci Kalkınma Planı Hedefleri (2024-2028):**
 - Su kaynaklarının kalitesini takip etmek için **uzaktan izleme ve algılama sistemlerinin yaygınlaştırılması**, çevresel kirliliği önleyici tedbirlerin artırılması. Deniz koruma alanlarının sayısının **%10 oranında artırılması**.
 - Su ürünleri avcılığında koruyucu tedbirler artırılarak sürdürülebilirliğin sağlanması, balıkçılık filo yönetim sisteminin uygulamaya konulması.
 - Su ürünleri yetiştiricilik üretiminin plan dönemi sonunda **yıllık 700 bin tonun üzerine çıkarılması**, Türk somonu ve Akdeniz midyesi yetiştiriciliğinin geliştirilmesi. Sucul bitki (mikro ve makro alg) yetiştiriciliğine başlanması, yem hammadde ve aşı gibi ürünlerde yerli üretimin artırılması hedeflenmektedir.
 - Su ürünleri ihracatının **yıllık 2 milyar ABD dolarının üzerine çıkarılması**, kişi başına su ürünleri tüketiminin **8 kg seviyesine yükseltilmesi** hedeflenmektedir.
 - Kurumlar arası görev çakışmalarının giderilerek sucul biyolojik çeşitlilik ve su ürünleri ile ilişkili iş ve işlemlerin Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü (BSGM) altında toplanması, kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi.
 - Araştırma kurumlarının Ar-Ge imkanlarının ve insan kaynağının geliştirilmesi, üniversite-özel sektör işbirliğinin artırılması.

Sonuç ve Değerlendirme: Rapor, giderek daralan karasal alanlar ve iklim değişikliği gibi küresel sorunlar karşısında su ürünleri sektörünün insanların sağlıklı beslenmesi ve protein ihtiyacının karşılanması açısından kritik bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Sektörde sürdürülebilir üretimin sağlanması için **su kaynaklarının ve canlıların korunması, koruma ve kullanma dengesinin gözetilmesi temel politika olarak belirlenmiştir.** Küresel gelişmeler paralelinde yetiştiriciliğin payı artmaya devam edecek ve ihracatta önemli gelişmeler yaşanacaktır. Gelecekte rekabet gücünü artırmak için **marka ve katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesi, ürün ve pazar yelpazesinin genişletilmesi gerekmektedir.** İç pazarda tüketimin artırılmasına yönelik faaliyetler yürütülmeli ve halkın damak tadına uygun, kolay tüketilebilecek ürünler geliştirilmelidir. 2053 vizyonu doğrultusunda güçlü bir planlama ve etkin bir yönetim yapısıyla hedeflere ulaşılması önem arz etmektedir.

73. Su Yönetimi ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı koordinasyonunda, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlıkları çerçevesinde **Su Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu tarafından 2023 yılında Ankara'da hazırlanmıştır**. Raporun temel amacı, su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimini sağlamak için mevcut durumu analiz etmek, sorunları tespit etmek ve 2028 ile 2053 vizyonu doğrultusunda politika ve hedefler belirlemektir.

Raporun Temel Bulguları ve Tespitleri:

- **Suyun Küresel Önemi ve Mevcut Durumu:**
 - Su, ekonomik ve sosyal kalkınmanın temel itici gücü ve doğal çevrenin korunmasında kritik bir işleve sahiptir. Dünya üzerindeki suyun yaklaşık **%97,5'i tuzlu su, sadece %2,5'i tatlı sudur**. Tatlı suyun büyük kısmı buzullarda donmuş halde (%68,7) bulunurken, kalanın çoğu yeraltı suyu (%30,1) olarak yer almaktadır. Kullanılabilir tatlı su kaynakları, toplam su varlığının %1,2'sinden azdır.
 - Su kaynakları; su kıtlığı, kirlilik, iklim değişikliği, kentleşme, nüfus artışı ve tüketim alışkanlıklarındaki değişiklikler gibi nedenlerle **miktar ve kalite açısından baskı altındadır**. Dünya genelinde 2 milyar insan güvenli içme suyuna erişememektedir.
 - Küresel olarak tarımsal su tüketimi, toplam su tüketiminin yaklaşık %70'ini oluşturmaktadır. Dünya nüfusunun 2050 yılına kadar 10 milyara ulaşacağı tahminiyle, tarımsal üretimde %50, su çekimlerinde ise %15 artış gerekeceği öngörülmektedir.
 - Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) arasında **SKA-6 "Temiz Su ve Sanitasyon"** hedeflerine ulaşmak su yönetiminin merkezindedir. AB de su konusunu en temel politika alanları arasında görmekte ve Su Çerçeve Direktifi (SÇD) gibi mevzuatlarla entegre havza yönetimini benimsemektedir. Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM) ile de AB, su ve çevre alanında sürdürülebilirlik hedeflerini güçlendirmektedir.
- **Türkiye'de Su Yönetiminin Mevcut Durumu:**
 - Türkiye, yarı kurak iklim kuşağında ve iklim değişikliğinden en fazla etkilenecek Akdeniz Havzası'nda yer almaktadır. Ülkemiz, sanılanın aksine **su zengini olmayıp, su stresi yaşayan ülkeler arasındadır**. Kişi başına düşen yıllık su miktarı 1.313 m³'tür ve 2050 yılında 1.069 m³'e düşmesi beklenmekte, bu da **Türkiye'nin su kıtlığı çeken bir ülke durumuna geleceğini** göstermektedir.
 - Türkiye'de yıllık kullanılabilir toplam su miktarı 112 milyar m³ olup, bunun %51'i (57,3 milyar m³) kullanılmaktadır. Kullanılan suyun **%77'si tarımsal sulamada, %12'si içme ve kullanma suyu, %11'i ise sanayi suyu** olarak değerlendirilmektedir.
 - **Hukuki ve Kurumsal Yapı:** Türk su hukuku parçalı bir yapıya sahiptir; birçok birincil ve ikincil düzenleme olmasına rağmen, **su kaynaklarının korunması ve yönetimine ilişkin genel esasları belirleyen bir "Su Kanunu" eksikliği** hissedilmektedir. Su yönetimi merkezi bir yapıda olup, Devlet Su İşleri (DSİ) Genel

Müdürlüğü, Su Yönetimi Genel Müdürlüğü (SYGM), Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı gibi birçok kurum ve kuruluşun görev ve yetkileri bulunmaktadır. Bu durum, yetki çakışmalarına ve koordinasyon eksikliklerine yol açabilmektedir.

- **Havza Yönetimi:** Türkiye'de 25 nehir havzası için havza yönetim planları, taşkın yönetim planları, kuraklık yönetim planları ve sektörel su tahsis planları paydaş katılımıyla hazırlanmaktadır. Ancak, planlarda belirlenen tedbirlerin uygulanması ve takibi konusunda eksiklikler bulunmaktadır.
- **Su Kalitesi Yönetimi:** Su kalitesi, sanayileşme, kentleşme ve nüfus artışı nedeniyle artan kirlilik baskısı altındadır. Yerüstü ve yeraltı sularının kalitesinin izlenmesi ve iyileştirilmesi için yönetmelikler (YSKY, Yeraltı Sularının Kirlenmeye ve Bozulmaya Karşı Korunması Hk. Yönetmelik) yürürlükte. Ancak, kentsel yayılı kirlilik ve tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan kirlilik hala önemli sorunlardır.
- **Atıksu Yönetimi:** Atıksu arıtma tesisi sayısı 2002'deki 145'ten 2022'de 1185'e, atıksu arıtma hizmeti verilen belediye nüfus oranı ise %35'ten %89,2'ye ulaşmıştır. Arıtılmış atıksuların yeniden kullanım oranı 2022'de %4,75 iken, **2030 yılı hedefi %15'e çıkarmaktır.** Ancak, arıtma tesislerinin işletme maliyetlerinin yüksek olması ve düzgün işletilememesi sorun teşkil etmektedir.
- **Yeraltı Suyu Yönetimi:** Yeraltı suları stratejik öneme sahip olmasına rağmen, yerüstü suyu kaynaklarındaki tükenme ve kirlilik nedeniyle kullanım baskısı artmıştır. İzinsiz kullanımlar ve kirlilik (özellikle tarımsal nitrat) önemli sorunlardır.
- **Su Fiyatlandırması:** Türkiye'de suyun fiyatlandırılmasında genellikle **gerçek maliyet (çevresel ve kaynak maliyeti dahil) dikkate alınmamakta**, bu da sürdürülebilir yönetimi zorlaştırmaktadır. Tarımsal sulama, sanayi ve yeraltı suyu kullanımında fiyatlandırma ve denetim eksiklikleri bulunmaktadır.

On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) ve 2053 Vizyonu Perspektifi:

- **2053 Vizyonu:** Türkiye, su kaynaklarını ve biyolojik çeşitliliği koruyan, sürdürülebilir üretimi sağlayan, **yakın coğrafyada lider ülke olan ve Ar-Ge ile teknoloji ihraç eden bir ülke olmayı hedeflemektedir.**
- **Plan Dönemi Hedefleri (2024-2028):**
 - **Su Kanunu:** Su yönetimindeki yetki karmaşasını giderecek, havza bazında su yönetimini sağlayacak ve tüm ihtiyaçlara cevap verecek bir **"Su Kanunu"**nun ivedilikle çıkarılması temel hedeftir.
 - **Su Verimliliği:** Ülkemizin su kıtlığı sınıfına yaklaşacağı öngörüsüyle, **su verimliliği temel politika** olmalıdır. Kentsel su kayıp oranları 2033'e kadar %25'e, 2040'a kadar %10'un altına düşürülmelidir. Tarımsal sulama randımanı %75'in üzerine çıkarılmalı, sanayi, hayvancılık ve madencilikte su kazanımı %50'nin üzerine çıkarılmalıdır.

- **Atıksu Yeniden Kullanımı:** Arıtılmış atıksuların ve tarımsal drenaj sularının yeniden kullanım potansiyelinin 2030'da %20'ye, 2040'ta %50'ye ve 2050 sonrası %50'den fazlasının kullanılması hedeflenmektedir. Yağmur suyu hasadı ve gri su kullanımının yaygınlaştırılması teşvik edilmelidir.
- **Havza Bazlı Yönetim:** Havza ölçekli yönetim planları (NHYP, taşkın, kuraklık, sektörel su tahsis planları) üst ölçekli planlar olarak kabul edilmeli ve diğer tüm planlamalarda dikkate alınarak uygulanması sağlanmalıdır.
- **Kurumsal Kapasite:** Kurumlar arası işbirliği, eşgüdüm ve koordinasyon etkinleştirilmeli, yetki ve sorumluluk alanları netleştirilmelidir. Kurumsal hafızanın korunması ve kalifiye insan kaynağının geliştirilmesi önemlidir.
- **Altyapı İyileştirmeleri:** Sürdürülebilir altyapı sistemlerine geçiş hızlandırılmalı (yeşil altyapı, yağmur suyu hasadı). Taşkın erken uyarı sistemleri yaygınlaştırılmalı ve **Taşkın Kanunu Taslağı yasalaşmalıdır.**
- **Finansman ve Fiyatlandırma:** Suyun doğru fiyatlandırılması, çevresel ve kaynak maliyetlerini de içerecek şekilde tam maliyet esasına göre yapılmalıdır. Su kayıp-kaçak yatırımları için belediyelere teşvik mekanizmaları oluşturulmalıdır. Kamu-Özel İşbirliği (KÖİ) modelleri, özellikle atıksu ve çamur yönetiminde, etkin şekilde değerlendirilmelidir.
- **Ar-Ge ve Dijitalleşme:** Su yönetimi karar destek sistemleri geliştirilmeli, Ulusal Su Bilgi Sistemi (USBS) güncel veriyle beslenerek etkinliği artırılmalıdır. Yapay zekâ uygulamaları, toprak nemine dayalı sulama ve kirlетici taşınım modelleri yaygınlaştırılmalıdır.

Sonuç ve Genel Değerlendirme: Rapor, su kaynaklarının diğer doğal kaynaklarla entegre yönetiminin zorunlu olduğunu ve sürdürülebilir kalkınma için temel bir yaklaşım olduğunu vurgulamaktadır. Türkiye'nin su yönetimi konusunda önemli deneyimler kazandığı belirtilirken, **liderlik ve koordinasyon eksiklikleri, tanımlanamamış roller ve yasal boşluklar** gibi sorunların devam ettiği ifade edilmektedir. Gelecekteki su kıtlığı öngörülerini dikkate alınarak, **su verimliliğini temel alan politikalar, etkin kurumsal yapılanma, altyapı yatırımları ve suyun tam maliyet esaslı fiyatlandırılması** hayati önem taşımaktadır. Mevcut planların ve eylem planlarının tutarlı bir şekilde uygulanması, izlenmesi ve iklim değişikliği etkilerine uyum sağlanması, Türkiye'nin "su, gıda ve enerji açısından güvenli ve iklime dayanıklı bir ülke olma" vizyonuna ulaşması için kritik adımlardır. Özellikle **Su Kanunu ve Taşkın Kanunu taslaklarının bir an önce yasalaşması**, su yönetimindeki dağınıklığı gidererek koordinasyonu ve verimliliği artıracaktır.

74. Tarımda Teknoloji Kullanımı ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlıkları kapsamında 2023 yılında Ankara'da hazırlanmıştır. Raporun temel amacı, bilginin günlük hayatta kullanımı olarak tanımlanan teknolojinin tarımın tüm alanlarında yaygın olarak kullanılmasını ele almaktır. Tarım teknolojileri, bitkisel ve hayvansal üretimde miktar ve kalite artışı sağlamak amacıyla kullanılan modern araçları ifade eder. Bu teknolojiler, iş gücü

verimini artırırken üretim maliyetlerini düşürerek işletmelerin rekabet gücünü yükseltir. Artan dünya nüfusu ve gıda ihtiyacı, sınırlı tarım alanlarında daha etkin ve verimli üretim yapma, su kaynaklarının azalması ve çevre bilincinin artması gibi nedenlerle tarımsal üretimde ileri teknolojilerin kullanılması zorunlu hale gelmiştir.

Raporda Ele Alınan Temel Konular ve Tespitler:

- **Mevcut Durum Analizi:**

- **Dünyada Durum:**

- Küresel olarak kişi başına düşen tarım arazisi alanı 1961-2016 yılları arasında yarı yarıya azalarak 1,9 dekar'a (da) düşmüş ve 2050'de 1,5 da'ya gerilemesi beklenmektedir.
- Akıllı tarım piyasasının 2030 yılı sonunda 15,6 milyar ABD dolarına ulaşması beklenirken, Avrupa'da yeni tarım makinelerinin %70-80'inde hassas tarım teknolojisi bileşeni bulunmaktadır.
- ABD'de çiftçilerin yaklaşık %91'i akıllı tarım teknolojilerini benimsemiştir; Avrupa ülkelerinde ise bu oran %25 civarındadır. Danimarka gibi ülkelerde hassas tarım teknolojilerinin benimsenmesi büyük çiftliklerde daha yaygındır.

- **Türkiye'de Durum:**

- Türkiye'de ortalama işletme büyüklüğü 5,9 hektar (ha) olup, işletmelerin %94,1'i 20 ha'nın altında araziye sahiptir. İşletmelerin %80,7'si 10 ha'dan küçüktür ve bu durum tarım teknolojilerinin etkin uygulanmasında zorluklar yaratmaktadır.
- Tarım makineleri sektöründe Türkiye'nin ihracatı artış göstermiş, 2022 yılı Ocak-Ekim döneminde 1,1 milyar ABD dolarına ulaşarak genel makine ihracatında 5. sırada yer almıştır.

- **Tarımsal Mekanizasyon:**

- Türkiye'de traktör parkı sürekli artış eğilimindedir. 2022 yılı itibarıyla ortalama traktör gücü yığılmalı park için 38,5 kW, ekonomik park için 43,4 kW'tır. Tarım alanı başına düşen traktör gücü (kW/ha) yıllara göre artış göstermiştir.
- Mekanizasyon düzeyinin belirlenmesinde ekonomik traktör ömrünün dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Türkiye'de traktörlerin yıllık ortalama kullanım süresi 500 saatin altında olup, uluslararası standartlara göre ekonomik ömürlerinin 24 yıl olabileceği öngörülmektedir. Ancak, teknolojik yenilikler bu ömrü kısıtlamaktadır.

- Yaşlı traktörlerin (%36,5'i ekonomik olarak kullanılmayan 20 yaş üzeri) yüksek yakıt tüketimi, bakım masrafları ve güvenlik riskleri nedeniyle ekonomik kayıplara yol açtığı belirtilmiştir.
- Son 20 yılda özellikle hayvansal üretimde (süt sağım tesisi, yem hazırlama makinesi, balya makinesi) ve meyve yetiştiriciliğinde kullanılan makine sayılarında hızlı bir artış gözlenmiştir. Pamuk toplama ve meyve hasat makinelerindeki artış oranları dikkat çekicidir (sırasıyla %4842 ve %25878).
- Damla sulama tesisi sayısındaki %375'lik artış, üreticilerin modern basınçlı sulama sistemlerini benimsediğini göstermektedir.
- Biçerdöver sayısı 2022 itibarıyla 20.271 adettir ve son 5 yılda %17,4 artış göstermiştir.
- **Bitkisel Üretim Teknolojileri:** Traktör otomatik dümenleme sistemlerinin (yaklaşık 7.000 adet) ve İnsansız Hava Araçlarının (İHA) (yaklaşık 2.000 adet) kullanımı yaygınlaşmaktadır. Modern seraların yaklaşık 1.400 ha alana ulaşmasıyla birlikte topraksız yetiştiricilik ve otomasyon uygulamaları artmaktadır. Dikey tarım uygulamaları da giderek yaygınlaşmaktadır.
- **Hayvansal Üretim Teknolojileri:** Hayvancılıkta Endüstri 4.0'a ayak uydurma zorunluluğu bulunmaktadır. "Akıllı Küpe" gibi Elektronik Hayvan Takip Sistemleri, hayvan sağlığı, kızgınlık tespiti ve işletme yönetimi için geliştirilmektedir. Robotik süt sağım sistemleri ve gübre sıyırıcı robotlar yaygınlaşmaktadır.
- **Enerji Verimliliği ve Yenilenebilir Enerji:** Tarım sektöründe enerji tüketimi 2017-2021 döneminde artış göstermiş ve toplam enerji tüketiminin %4,16'sını oluşturmuştur. Türkiye, güneş, hidrolik, rüzgâr, jeotermal ve biyokütle gibi zengin yenilenebilir enerji kaynaklarına sahiptir. Tarımsal atıklardan yıllık 1,6 milyar m³ biyogaz üretilebilecek potansiyel bulunmaktadır.
- **Uluslararası Politikalar:** AB Ortak Tarım Politikası (OTP), tarımda dijitalleşmenin ve yeniliğin geliştirilmesini hedeflemekte, yapay zekâ ve Alan İzleme Sistemleri gibi teknolojilerle desteklerin idaresini ve kontrolünü otomatize etmeyi öngörmektedir. Türkiye, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) fonlarından yararlanarak tarım sektörünün modernizasyonuna katkı sağlamaktadır.
- **Türkiye'de Teknoloji Kullanımına Yönelik Çalışmalar:** Tarım ve Orman Bakanlığı, Coğrafi Bilgi Sistemleri, Entegre İdare ve Kontrol Sistemi, Tarım Bilgi Sistemleri gibi birçok bilişim altyapısını uygulamaya aktarmıştır. TAGEM (Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü) bünyesinde hassas tarım teknikleri, elektrikli traktör prototipi, mobil güneş pilli sulama makineleri ve İHA destekli ilaçlama sistemleri gibi birçok Ar-Ge çalışması

yürütülmektedir. Bilgi Teknolojileri Genel Müdürlüğü (BTGM) ise Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS), Örtü Altı Kayıt Sistemi (ÖKS) ve "TarımCebimde" mobil uygulaması gibi e-devlet entegrasyonları ile çiftçilere çevrimiçi hizmetler sunmaktadır. GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı da uydu ve İHA görüntülerini kullanarak hassas tarım uygulamalarını yaygınlaştırmaktadır.

▪ **SWOT Analizi:**

- **Güçlü Yönler:** Tarımsal ürün çeşitliliği, yenilenebilir enerji potansiyeli, gelişmiş tarım makineleri üretim sektörü, güçlü taşra teşkilatı, start-up ilgisi, nitelikli insan kaynağı, Ar-Ge çalışmaları ve destekleri.
- **Zayıf Yönler:** İşletmelerin küçük ve parçalı olması, genç nüfusun tarıma yönlendirilememesi, teknoloji okuryazarlığı eksikliği, yaşlı traktör parkı, nitelikli veri toplama eksikliği, yetersiz destekleme mekanizmaları, kurumlar arası koordinasyon eksikliği, kayıt dışı üretim ve ithalata bağımlılık.
- **Fırsatlar:** İklim değişikliğine adaptasyon gereksinimi, AB Yeşil Mutabakatı, dijital dönüşüm politikaları, Ar-Ge işbirlikleri, enerji kaynakları çeşitliliği, ihracat potansiyeli.
- **Tehditler:** Veri paylaşımı ve güvenliği sorunları, teşviklerin güncellenmemesi, yüksek teknoloji malzeme tedarik krizleri, teknolojik değişime direnç, nitelikli insan kaynağının beyin göçü, plansız ithalat, çok uluslu firmaların hakimiyeti.

• **On İkinci Plan Hedefleri (2024-2028):**

- Sürdürülebilir tarım felsefesiyle inovatif "Tarım Teknolojileri Ekosistemi" oluşturarak Türkiye'yi bu alanda küresel aktör haline getirmek vizyonu ile hedefler belirlenmiştir.
- Bu hedefler arasında; teknoloji kullanımına yönelik envanter sistemi oluşturmak, Tarım 4.0 ve Endüstri 5.0 ölçeğinde teknolojik düzeyi yükseltmek, insan kaynaklarını geliştirmek, iklim değişikliğine adaptasyon politikaları ve çevreci teknolojiler geliştirmek, karbon ayak izini azaltmak, kimyasal kullanımını azaltmak, modern sera bölgeleri oluşturmak, teknoloji okur-yazarlığını artırmak ve akıllı tarım pazarında pay alarak ihracat değerlerini artırmak yer almaktadır.
- Bu hedeflere ulaşmak için ortak makine kullanımının yaygınlaştırılması, küçük ölçekli araziler için sanal sınırları ortadan kaldıran modeller geliştirilmesi, genç nüfusun tarıma yönlendirilmesi, teknoloji okuryazarlığının artırılması, traktör parkının gençleştirilmesi, nitelikli tarımsal verinin toplanması ve yönetilmesi, Ar-Ge koordinasyonunun sağlanması, yerli üretimin teşviki ve uluslararası standartlara uyum gibi somut eylemler ve düzenlemeler önerilmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme: Rapor, artan gıda ihtiyacını karşılamak, çevreyi korumak ve karbon ayak izini azaltmak için **ileri tarım teknolojilerinin kullanımının kaçınılmaz olduğunu** vurgulamaktadır. Üreticilerin uygun teknolojileri benimsemesi için doğru girişimler, eğitim, bilgi ve motivasyon ile desteklenmeleri gerektiği belirtilmiştir. Türkiye'nin tarımsal mekanizasyon araçları envanterinin güncellenmesi ve elektrikli motorlu makineler ile akıllı tarım teknolojilerinin bu envantere dahil edilmesi gerektiği önemle ifade edilmiştir.

Ülkemizin güneş enerjisi potansiyelinden yeterince yararlanılamadığı, bu durumun kojenerasyon/trijenerasyon sistemleriyle giderilerek enerji verimliliği ve çevre koruma sağlanabileceği belirtilmiştir. Su kıtlığı ve yeraltı suyu seviyelerindeki düşüşün gıda üretimini tehlikeye attığı, bu nedenle su kaynaklarının sürdürülebilir yönetiminin kritik olduğu ifade edilmiştir. Tarım sektöründe enerji verimliliği önlemlerinin %10-30 oranında enerji tasarrufu sağlayabileceği ve kısa geri ödeme süreleri olduğu belirtilmiştir.

Genel olarak, Türkiye'nin "su, gıda ve enerji güvenliği ile iklimle dayanıklı bir ülke olma" vizyonuna ulaşması için **etkin teknoloji kullanımı, tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi, Ar-Ge yatırımlarının artırılması ve yerli üretimin teşvik edilmesi** hayati önem taşımaktadır. Özellikle **"Ulusal E-Tarım Stratejisi" kapsamında tarımda dijitalleşmenin önemli bir adım olduğu** ve dışa bağımlılığı azaltmak için savunma sanayine benzer şekilde ulusal ölçekte kapsamlı yerli çalışmaların yapılması gerektiği vurgulanmıştır.

75. Tarımda Toprak ve Su Kaynaklarının Yönetimi ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) çerçevesinde 2023 yılında Ankara'da hazırlanmıştır. Raporun temel amacı, küresel nüfus artışı ve gıda talebiyle birlikte, tarımsal üretimin temel kaynakları olan **toprak ve suyun etkin yönetiminin sürdürülebilir tarımsal uygulamalar ve gıda güvenliği için hayati rolünü** ortaya koymaktır. İklim değişkenliğinin ve değişikliğinin tarımsal üretim üzerindeki olumsuz etkileri ile artan nüfusun gıda güvenliğinin sağlanması için tarım sektöründe iklim değişikliğine uyum stratejilerine olan gereksinim ön plana çıkmaktadır.

Raporda Ele Alınan Temel Konular ve Tespitler:

- **Dünyada Genel Durum:**
 - Dünya nüfusunun 2050 yılında 9,75 milyar kişiye ulaşacağı tahmin edilmektedir.
 - Küresel arazi yüzeyinin yaklaşık %38'i tarımsal arazilerden oluşmakta, bunun üçte biri erozyon, tuzluluk, besin kaybı, kirlilik ve betonlaşma nedeniyle verimsizleşmiştir. Uluslararası Toprak Referans ve Enformasyon Merkezi (ISRIC) çalışmaları, toprak erozyonu, besin tükenmesi, tuzluluk, su kıtlığı, kirlilik ve biyolojik döngü bozulmaları gibi nedenlerle tarım arazilerinde tahribat meydana geldiğini belirtmiştir.
 - Tarımda kullanılan su, küresel su tüketiminin yaklaşık %70'ini oluşturmaktadır. Su kıtlığı, kurak ve yarı kurak bölgelerde büyüyen önemli bir sorundur.

- Gelişmiş ülkelerde basınçlı sulama sistemleri (damla ve yağmurlama) yaygın olup, bu sistemlerde sulama randımanı yüzey sulamaya göre önemli ölçüde daha yüksektir (damla sulamada %80-90).
- İklim değişikliği, yağış düzenlerinde ve su kaynaklarının miktarında değişikliklere neden olarak tarım sektörünün suya olan talebini artırmaktadır. Bu durum, alternatif su kaynaklarının yaratılmasını ve kullanılmış suların yeniden kullanımını zorunlu kılmaktadır.

- **Türkiye'de Genel Durum:**

- Türkiye, iklim değişikliği, çölleşme, erozyon, arazi tahribatı ve kuraklıktan en çok etkilenmesi beklenen Akdeniz havzasında yer almaktadır. Su erozyonu sonucu her yıl 642 milyon ton toprak yer değiştirmekte, bunun %38,71'i tarım alanlarında meydana gelmektedir.
- Türkiye'de tarım arazileri miras yoluyla parçalanma ve alım satımda denetim eksikliği nedeniyle küçülmüştür; ortalama işletme büyüklüğü 6,1 hektardır, oysa AB'de bu oran 60 hektarın üzerindedir. Bu durum, ileri teknoloji ve kaliteli girdiye erişimi kısıtlamakta, mekanizasyon ve işgücü verimliliğini düşürmektedir.
- **Arazi toplulaştırma çalışmaları** ile 2022 yılı sonu itibarıyla toplam 8.780.235 hektar alanda çalışma yapılmış, bunun 6.781.335 hektarı tescil edilmiştir. Toplulaştırma, sulama altyapısının geliştirilmesine de katkı sağlamaktadır.
- Ülkemizde yıllık su tüketiminin %76'sı sulama amaçlı kullanılmaktadır. Yeni sulama tesislerinde modern ve su iletim randımanı en yüksek olan basınçlı borulu sistemler tercih edilmekte, böylece yağmurlama sulamalarda %35, damla sulamalarda ise %65 oranında su tasarrufu sağlanabilmektedir. 2022 yılı itibarıyla sulanan alanın %41'i yağmurlama ve damla sulama yöntemiyle sulanmaktadır.
- Toprak ve su kaynakları konusunda birçok kurumun (Tarım ve Orman Bakanlığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, DSİ, SYGM, TRGM, TAGEM vb.) yetki ve sorumlulukları bulunmaktadır. Ancak, kurumlar arasında **koordinasyon eksikliği ve yetki karmaşası** yaşanmaktadır.
- Türkiye'de henüz kapsamlı bir "**Su Kanunu Taslağı**" yürürlüğe girmemiştir, bu da su kaynaklarının etkin ve planlı yönetimi önünde önemli bir sorun teşkil etmektedir.
- Tarımsal sulamada eski sistemler su israfına neden olmakta, arazilerin parçalılığı sulama yatırımlarından beklenen faydayı engellemekte ve basınçlı sulama sistemlerinde yüksek ilk yatırım maliyetleri oluşmaktadır.
- Atıl tarım arazilerinin üretime kazandırılması için çalışmalar yapılmış, 2020-2021 yılları arasında 655.869,63 hektar atıl arazi tespit edilmiş ve arazi bankacılığına yönelik taslak mevzuat çalışmaları tamamlanmıştır.

- **On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) Hedefleri:**

- Planın vizyonu, sürdürülebilir tarım felsefesiyle inovatif "Tarım Teknolojileri Ekosistemi" oluşturarak Türkiye'yi bu alanda küresel aktör haline getirmektir [Önceki özetle belirtilmiş, bu raporda vizyon doğrudan geçmiyor ama hedefler bu yönde].
- **Stratejik Amaçlar** arasında; toprak ve su kaynakları yönetiminde **tek elden yeniden yapılanma**, Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun geliştirilmesi ve **Su Kanunu'nun çıkarılması**, detaylı toprak analizine dayalı haritalar ve tarımsal amaçlı arazi kullanım planları hazırlanması, suyun verimli kullanılması, arazi tahribatının engellenmesi ve atıl arazilerin tarıma kazandırılması, yeraltı suyunun korunması, iklim değişikliğine uyum ve teknoloji geliştirme yer almaktadır.
- **Politika önerileri** ise; iklim dostu ve ekosistem esaslı tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması, tarım arazilerinin amaç dışı kullanımının engellenmesi, sürdürülebilir arazi yönetimi farkındalığının artırılması, arazi toplulaştırma çalışmalarına devam edilmesi, arazi bankacılığı sisteminin hayata geçirilmesi, erozyonu azaltıcı önlemlerin alınması, sulama yönetiminin tek elden yürütüleceği kurumsal bir yapı oluşturulması, suyun gerçek ihtiyaçlar ölçüsünde ve hacim esaslı tarifeyle ücretlendirilerek her aşamada ölçülmesinin sağlanması, kuraklığa dayanıklı ürün çeşitlerinin geliştirilmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarının sulamada kullanımının yaygınlaştırılması ve tarla içi basınçlı sulama yöntemlerinin kullanımının artırılması gibi hususları içermektedir.

- **Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla (SKA) İlişki:**

- On İkinci Kalkınma Planı'nın toprak ve su kaynakları yönetimi hedefleri, Birleşmiş Milletler'in 2015 yılında kabul ettiği 17 adet SKA ile uyumlu olduğu belirtilmiştir.
- Bu raporda özellikle "Açlıkla Mücadele ve Sürdürülebilir Tarım" (Amaç 2), "Temiz Su ve Sıhhi Tesisler" (Amaç 6), "Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim" (Amaç 12), "İklim Eylemi" (Amaç 13) ve "Ekosistemlerin Korunması ve Toprak Rehabilitasyonu" (Amaç 15) hedefleriyle doğrudan ilişkilidir.

Sonuç ve Değerlendirme: Rapor, Türkiye ekonomisi için **tarım sektörünün ve bu kapsamda toprak ve su yönetiminin hayati önemini** vurgulamaktadır. Verimli toprakların korunması, erozyonun önlenmesi, toprak tuzluluğunun kontrol altına alınması ve sürdürülebilir tarım uygulamalarının benimsenmesi büyük önem taşımaktadır. Tarımsal işletmelerin parçalılığının azaltılması için arazi toplulaştırma çalışmalarına devam edilmesi ve sulama projelerinin entegre bir şekilde planlanması gerekmektedir. Su kaynaklarının etkin ve verimli kullanımı için modern sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması, su kıtlığının etkilerini azaltma ve su kaynaklarını kirlilikten koruma büyük önem taşımaktadır.

Rapor, toprak ve su kaynaklarında yaşanan **koordinasyon sorunlarının ve yetki çatışmalarının giderilmesi için ilgili kuruluşların yeniden yapılandırılmasını ve tek çatı altında toplanmasını** önermektedir. Ayrıca, Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun geliştirilmesi ve yeni bir **Su Kanunu'nun çıkarılması** gerektiği belirtilmiştir. Mevcut su potansiyeli, gıda ihtiyacı ve iklim değişikliği senaryolarına göre **uygun bitki deseninin belirlenmesi ve tarımsal desteklerin buna**

göre uygulanması gerektiği vurgulanmaktadır. Suyun kaynağından tarlaya ulaşana kadar her aşamada ölçülmesinin sağlanması, hacim esaslı ücretlendirme ve erken uyarı sistemlerinin aktif kullanımı, sürdürülebilir tarım için vazgeçilmez unsurlardandır. SKA'lar çerçevesinde toprak ve su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi, gıda güvenliği, çevre koruması ve iklim değişikliğiyle mücadelede ilerleme sağlamak için kritik öneme sahiptir.

76. Teknik İşbirliği ve Kalkınma Yardımları Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında Ankara'da 2023 yılında hazırlanmıştır. Raporun temel amacı, **kalkınma yardımlarının tarihsel dönüşümünü, güncel eğilimlerini, farklı donörlerin motivasyonlarını ve Türkiye'nin bu alandaki mevcut durumunu, stratejik yaklaşımını ve gelecek hedeflerini** kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktır. Rapor, kalkınma yardımlarının küresel sistemdeki rolünü ve Türkiye'nin bu alandaki konumunu değerlendirerek, 12. Kalkınma Planı için politika önerileri sunmaktadır.

Kalkınma Yardımlarında Temel Yaklaşımlar ve Dönüşüm Kalkınma yardımlarının kökeni 19. yüzyıldaki sömürgeci aktarımlara dayanırken, modern anlamdaki ilk uygulama İkinci Dünya Savaşı sonrası Marshall Yardımları'dır. Soğuk Savaş'ın bitimiyle yardımlar, liberal politikaların ve serbest piyasa ekonomisinin aracı haline gelmiştir. Washington Konsensüsü ilkeleri (düşük kamu borçlanması, özelleştirme, serbest ticaret) bu dönemin belirleyicisi olmuştur. Ancak 1990'lardan itibaren, ekonomik büyümeyi aşan ve siyasi-sivil hakları da içeren **insani kalkınma yaklaşımı** önem kazanmıştır.

Resmi Kalkınma Yardımları (RKY) ve Sınıflandırması RKY, OECD-DAC (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü - Kalkınma Yardımı Komitesi) tarafından belirlenen, gelişmiş ülkelerin milli gelirlerinin bir kısmının geliştirmekte olan ülkelere belirli ilkeler çerçevesinde (kalkınmayı destekleme, imtiyazlı olma) aktarılmasıdır. RKY'ye dahil edilen ve edilmeyen harcamalar detaylıca tanımlanmıştır; örneğin askeri harcamalar genellikle RKY dışı tutulurken, insani yardım dağıtımı veya barışı yapılandırma çalışmaları kapsamında yapılan askeri harcamalar RKY olarak değerlendirilebilir. Mültecilere yönelik yardımlar da belirli koşullar altında RKY kapsamında sayılmaktadır.

Donör Çeşitliliği ve Motivasyonları Rapor, donörleri **geleneksel donörler** ve **yükselen donörler** olarak ikiye ayırır.

- **Geleneksel Donörler:** ABD, Almanya, Birleşik Krallık, Japonya gibi sanayileşmiş, gelişmiş, kolonyal geçmişi olan ve Soğuk Savaş'ta Batı Bloku'nda yer alan ülkelerdir. Motivasyonları arasında yeni müttefik kazanma, eski kolonilerle bağları güçlendirme, ticari ilişkileri geliştirme, küresel barış ve güvenliği sağlama, serbest piyasa ekonomisine geçişi teşvik etme ve uluslararası kamuoyunda destek kazanma yer alır. Bu donörlerin yardımları sıklıkla ulusal stratejik çıkarları (örn. enerji kaynaklarına erişim, demokratikleştirme) doğrultusunda şekillenir.
- **Yükselen Donörler:** Ekonomik olarak büyüyen, uluslararası siyasette görünürlüğü artan ve genellikle kalkınma yardımı alan ülkelerdir (örn. Çin, Brezilya, Türkiye, Güney Kore, Körfez ülkeleri, yeni AB üyeleri). Bu donörler genellikle kolonyal geçmişe veya hegemonik

güç bağlamında askeri varlığa sahip değildirler. Yardım modelleri çeşitlilik gösterse de ortak özellikleri arasında **faydalanıcı ülkelerle ortaklık ve işbirlikleri, hızlı ve küçük hacimli ancak etkisi yüksek projeler, talep temelli ve düşük maliyetli yardımlar ile kazan-kazan yaklaşımının** benimsenmesi bulunur.

Uluslararası Kuruluşlar ve Sivil Toplum Kuruluşları (STK) Uluslararası kuruluşlar (örn. Dünya Bankası, IMF, BM kurumları), donör ülkelerden kaynak alarak çok taraflı yardımlar sunar. Bu kuruluşlar taraflı eğilimleri minimize etmeyi ve sosyal/ekonomik ihtiyaçları göz önünde bulundurmaya hedefler. Ancak yüksek idari giderler, mükerrerlik ve koşullu krediler (Yapısal Uyum Programları) nedeniyle eleştirilere maruz kalmaktadırlar. STK'lar ise "özel hibeler" yoluyla kalkınma yardımı alanında yükselen aktörlerdir ve son yıllarda sundukları yardımlar artış eğilimindedir.

Küresel Durum ve Son Gelişmeler Küresel RKY miktarı 1960'tan 2021'e önemli ölçüde artarak 39,9 milyar ABD dolarından 184,9 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Ancak donör ülkelerin milli gelirlerinden kalkınma yardımlarına ayırdıkları pay (RKY/GSMH oranı) aynı oranda artmamış, 2021'de %0,33 ile BM'nin %0,7 hedefinin altında kalmıştır. **COVID-19 pandemisi ve Ukrayna Savaşı**, küresel kalkınma yardımı alanını derinden etkilemiştir. Bu gelişmeler, artan yoksulluk, gıda güvensizliği ve enerji krizi nedeniyle yardım taleplerini artırırken, donör ülkelerin bütçeleri üzerinde baskı oluşturmıştır. Yardımların kompozisyonunda da değişiklikler yaşanmış, insani yardımların payı artarken uzun vadeli programlara ayrılan bütçeler azalmıştır.

Türkiye'nin Kalkınma Yardımları: Mevcut Durum ve Stratejik Yaklaşım Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında **yükselen donör statüsü** kazanan önemli bir ülkedir. 1990-2021 yılları arasında toplam 65,8 milyar ABD doları RKY sunarak Finlandiya, Güney Kore ve Portekiz gibi ülkelere daha fazla yardım yapmıştır. 2021 yılında 7,7 milyar ABD dolarlık RKY ile en fazla yardım sunan altıncı ülke olmuş ve **%0,96 RKY/GSMH oranıyla OECD-DAC ortalamasının (%0,33) üzerinde yer alarak dünyanın en cömert ülkelerinden biri** olduğunu göstermiştir.

Türkiye'nin kalkınma yardımları üç temel motivasyon etrafında yoğunlaşmaktadır:

1. **İnsani Yardımlar:** 2015-2021 döneminde Türkiye'nin yardımlarının %86,6'sını oluşturmuştur. Özellikle 2011'de başlayan Suriye krizi, Türkiye'nin insani yardım faaliyetlerinin temel sebebidir. Türkiye, insani kalkınma yaklaşımını benimseyerek doğal afetlere ve krizlere hızlı ve etkili yanıt vermektedir.
2. **Tarihi, Siyasi ve Kültürel İlişkiler:** Orta Asya, Balkanlar, Orta Doğu ve Afrika gibi coğrafyalardaki yardımlar, güçlü tarihi ve kültürel bağlardan etkilenmektedir. Ancak Türkiye, bu bağları olmayan Amerikan yerlileri veya Fiji gibi küçük ada devletlerine de yardım ederek objektif bir yaklaşım sergilemektedir.
3. **Uluslararası Kuruluşlar Aracılığıyla Yapılan Yardımlar:** Türkiye, ikili ilişkilerini ve uluslararası/bölgesel kuruluşlardaki etkinliğini güçlendirmeyi hedefler. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) geçici üyeliği gibi kazanımlar elde etmiş, birçok BM kuruluşunun bölgesel ofisinin Türkiye'ye taşınmasını sağlamıştır. Türkiye, kalkınma yardımı politikasını OECD-DAC ilkelerine uygun olarak raporlamakta ve insan odaklı bir yaklaşımla, hegemonik ilişkiler yerine ortaklık ve iş birliğini vurgulamaktadır.

Türkiye'nin kalkınma yardımları başlıca Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Türk Kızılay, Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ve Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) gibi kurumlar aracılığıyla yürütülmektedir. Politikası, yardım alan ülkelerin talepleri ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmektedir.

On İkinci Kalkınma Planı Perspektifi ve Öneriler On İkinci Kalkınma Planı kapsamında, Türkiye'nin teknik işbirliği ve kalkınma yardımlarında dış politika öncelikleriyle uyumlu, bölgesel ve küresel sorunlara daha hızlı ve kalıcı çözümler sunma ve kaynakları daha etkin kullanma amacı doğrultusunda aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur:

- **Sektörel ve Tematik Öncelikler:**

- **Eğitim:** Mesleki eğitim tecrübesinin aktarılması ve "Türkiye Bursları" programı ile Mezun Dernekleri'nin desteklenmesi önemlidir.
- **Sağlık:** Türkiye'nin sağlık alanındaki başarı ve tecrübesinin (şehir hastaneleri işletme modeli, sağlık çalışanları eğitimi) kalkınma yardımlarına yansıtılması.
- **İnşaat:** Altyapı ve bina inşaatı tecrübesinin yurtdışı müteahhitlik hizmetleri aracılığıyla kullanılması.
- **Enerji:** Yenilenebilir enerji ve fosil yakıt arama tecrübesinin diğer ülkelerle paylaşılması.
- **Gıda ve Tarım:** Gıda güvenliği ve tarımsal kapasite geliştirme konularında işbirliği imkanlarının araştırılması.
- **Kültür ve Turizm:** Türkiye'nin turizm sektöründeki ve kültürel varlıkların ihyasındaki tecrübelerinin paylaşılması.
- **Devlet Tecrübesi:** Kamu kurumlarının kurulması ve yönetimi konusundaki birikimin istikrarsız ülkelere aktarılması.
- **Göç:** Göçün kaynaktan durdurulması, sınır güvenliği işbirlikleri ve çok taraflı fonların oluşturulması.
- **Dijitalleşme:** KOBİ'lerin dijitalleşmesi, kamusal hizmetlerin dijitalleştirilmesi ve yeni işbirliği alanlarının geliştirilmesi.
- **İklim Değişikliği:** Uluslararası iş birlikleri ve iklim değişikliği kaynaklı göçle mücadele.

- **Bölgesel ve Stratejik Öncelikler:** Kalkınma yardımlarının dış politika öncelikleriyle paralel olması, yakın coğrafyalara talep odaklı, uzak coğrafyalara ise arayış odaklı yaklaşım sergilenmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Afrika'ya yönelik planların gençlik ve kırsal kalkınma odaklı olması gerektiği belirtilmiştir. Uluslararası kuruluşlarla işbirliğinin artırılması, faaliyet çeşitliliğini ve finansman imkanlarını genişletecektir.

- **Kullanılan Araçlar, Mekanizmalar ve Metotlar:**

- **Yardım Sunma Yöntemi:** İnsani yardımlar için mevcut hızlı ve esnek yaklaşım korunurken, teknik işbirliği tarafında Türkiye'nin ekonomik öncelikleri doğrultusunda planlı hareket edilmesi önerilmiştir.
- **Araçlar ve Modeller:** Kamu, özel sektör ve STK iş birliğinin artırılması, riskli bölgelerde STK'lar aracılığıyla faaliyet gösterilmesi. Katılım finansı, girişim sermayesi ve melek yatırımcı fonlarının kullanılmasıyla yeni finansman modellerinin oluşturulması önerilmiştir. Gümrük sistemleri gibi alanlarda teknik işbirliği yoluyla dış ticaretin geliştirilmesi de önemli bir fırsattır.
- **Koordinasyon:** Kalkınma yardımı paydaşları arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi, dijital platformlar aracılığıyla veri ve bilgi paylaşımının sağlanması. Koordinasyon mekanizmasının üst düzey siyasi liderlik altında kurulması ve mevzuat eksikliklerinin giderilmesi vurgulanmıştır. Etkin bir izleme-değerlendirme sisteminin oluşturulması ve veri toplama mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Sonuç: Rapor, Türkiye'nin kalkınma yardımları alanında başarılı ve önde gelen bir donör olduğunu, ancak mevzuat, stratejik öncelikler, kurumsal ve beşerî kapasite ile uluslararası işbirliği gibi alanlarda iyileştirmelere ihtiyaç duyduğunu belirtir. Yapılacak reformlarla Türkiye'nin bu alanda daha etkin ve sürdürülebilir bir aktör haline gelerek küresel/bölgesel aktör olma hedefine doğrudan katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

77. Tekstil-Deri-Hazır Giyim Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlık çalışmaları kapsamında Ankara'da 2023 yılında hazırlanmıştır. Rapor, tekstil, deri ve hazır giyim sektörlerindeki mevcut durumu analiz etmek, küresel ve ulusal dinamikleri değerlendirmek ve gelecek Plan dönemi için stratejiler, hedefler ve politika önerileri sunmak amacıyla hazırlanmış orta vadeli bir "ufuk arayışı" niteliğindedir. Raporda ev tekstili ve halı sektörleri "tekstil sektörü", deri konfeksiyon ise "hazır giyim sektörü" altında incelenmiştir.

Sektörü Şekillendiren Temel Dinamikler ve Küresel Eğilimler Sektörlerin gelecek on yıl içerisindeki şekillenmesini belirleyecek temel değişkenler; **sürdürülebilirlik, dijital dönüşüm ve kurumsal sosyal sorumluluk** alanındaki gelişmeler olacaktır.

- **Sürdürülebilirlik:** Değer ve tedarik zincirinin her aşamasında (tedarik, üretim, tasarım, ticaret, tüketim, geri kazanım) radikal değişimler gerektirmekte, yeni aktörler eklenmektedir. İklim değişikliği (seller, kuraklık, karbon salınımı), küresel ticaret ve pazarlara girişte yeni yükümlülükler getirecek olup, karbon vergisi gibi uygulamalar belirleyici olacaktır.
- **Dijital Dönüşüm:** İşletme içi ve işletmeler arası bilgi akışına yenilikler getirerek verimliliği artırmakta ve yeni iş modellerinin doğmasına yol açmaktadır. Dijital ürün pasaportu gibi uygulamalar zorunlu hale gelmektedir.

- **Kurumsal Sosyal Sorumluluk:** Küresel bir norm haline gelmiş ve uluslararası ticaretin önemli bir parametresi olmuştur. Tedarik zinciri denetimlerinin sıkılaştırılması ve işçi hakları gibi konular önem kazanmıştır.
- **Küresel Konjonktürel Gelişmeler:** On Birinci Kalkınma Planı döneminde (2019-2023) **COVID-19 pandemisi** (2019-2021) ve **Rusya-Ukrayna Savaşı** (2022) gibi beklenmedik gelişmeler küresel ekonomiyi ve sektörü derinden etkilemiştir. Pandemi, hazır giyim sektöründe keskin bir daralma yaşatırken, tekstil sektörü kişisel koruyucu ürün talebiyle daha az dalgalanmıştır. Bu dönemde **dijitalleşme ve e-ticaretin önemi artmış**, sürdürülebilirlik konuları daha fazla öne çıkmıştır.
- **Asimetrik Rekabet ve Ticari Gerilimler:** Uzak Doğu ülkeleriyle yaşanan asimetrik rekabet ortamı ve Çin'den hazır giyim tedarikini azaltma eğilimi, küresel tedarik zincirlerinin çeşitlenmesine yol açmıştır.

Uluslararası Yükümlülükler ve Standartlar Rapor, özellikle **Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM)** ve buna bağlı düzenlemelerin sektörlerin geleceğini şekillendirecek uluslararası bir yükümlülük olarak kabul edildiğini belirtmektedir. AYM kapsamında AB'nin 2050'ye kadar iklim-nötr ilk kıta olma hedefi vardır.

- **Yeni Döngüsel Ekonomi Eylem Planı:** Ürünlerin tüm yaşam döngüsü boyunca sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Tekstil sektörü, çevre ve iklim değişikliği üzerindeki yüksek etkisi nedeniyle öncelikli sektörler arasındadır.
- **Sürdürülebilir ve Döngüsel Tekstil için AB Stratejisi:** 2030 yılına kadar AB pazarına sunulan tüm tekstil ürünlerinin uzun ömürlü, geri dönüştürülebilir, zararlı kimyasal içermeyen ve sürdürülebilir/sosyal standartlara uygun üretilmiş olmasını zorunlu kılmaktadır.
- **Zorunlu Eko-Tasarım Kuralları:** Ürünlerin dayanıklılığı, tamir edilebilirliği, geri dönüştürülebilirliği, karbon emisyonu ve zararlı kimyasal içermemesi gibi tasarım kurallarını belirleyen Eko-Tasarım Tüzük Taslağı yayımlanmıştır. Bu kurallara uymayan ürünlerin AB pazarına girişi mümkün olmayacaktır.
- **Dijital Ürün Pasaportu (DÜP):** Ürünün sürdürülebilirlik performansı, çevresel ayak izi ve geri dönüştürülmesine dair detaylı bilgileri içeren DÜP, AB pazarına girişte zorunlu olacaktır.
- **Genişletilmiş Üretici Sorumluluğu (GÜS/EPR):** Tekstil atıklarının ayrı toplanması, ayrıştırılması, yeniden kullanılması ve geri dönüştürülmesine yönelik sorumluluğu üreticiye yükleyen GÜS, 1 Ocak 2025'ten itibaren AB'de zorunlu olacaktır. Üreticilerden tahsil edilecek GÜS ücretleri, ürünün sürdürülebilirliğine göre farklılık gösterecek ve atık yönetimi yatırımlarını finanse edecektir.
- **Mikro-Plastik Salınımının Engellenmesi:** Özellikle sentetik tekstil ürünlerinden kaynaklanan mikro-plastik kirliliğini önlemeye yönelik eko-tasarım kuralları ve stratejiler geliştirilmesi beklenmektedir.

- **Kurumsal Sürdürülebilirlik Özen Yükümlülüğü (Due Diligence):** Belirli büyüklükteki firmalara, kendi faaliyetleri ve değer zincirleri boyunca sosyal ve çevresel etkilerini tespit etme, önleme, azaltma ve raporlama zorunluluğu getirmektedir. Almanya gibi bazı ülkelerde ulusal mevzuatları yürürlüğe girmiştir.
- **Pan-Avrupa Akdeniz Tercihli Menşe Kuralları (PAAMK):** Türkiye'nin bölgedeki rekabet gücünü etkileyebilecek değişiklikler gündemdedir.

Türkiye'deki Durum ve Konum Türkiye, tekstil-deri ve hazır giyim ekosisteminin tüm aktörlerini barındıran sağlam bir tedarik zinciri bütünlüğüne sahiptir. 2021 yılında 33.895 milyon USD toplam ihracat hacmiyle dünya genelinde 7. sırada yer almaktadır.

- **Üretim ve İstihdam:** Hazır giyim ve deri sektörlerinde üretim endeksleri 2021 ve 2022'de önemli artışlar göstermiştir. Hazır giyim sektörü 2022 Aralık itibarıyla imalat sanayii toplam istihdamının %16'sını oluşturmakta, sektörlerin toplamı ise %29'una karşılık gelmektedir. Hazır giyim sektöründe çalışanların %53'ü kadındır.
- **İhracat ve İthalat:** Sektörlerin toplam ihracatı 2022 yılında 36,4 milyar dolara ulaşmış, ancak Türkiye genel ihracatı daha hızlı büyüdüğü için toplam ihracat içerisindeki payı %14,3'e gerilemiştir. İthalat ise 2022'de 17 milyar dolar seviyesine çıkmıştır. Türkiye'nin Avrupa'nın dördüncü büyük tedarikçisi olduğu ve firmaların Avrupa'daki küresel markaların stratejik iş ortağı konumunda olduğu belirtilmiştir.
- **On Birinci Kalkınma Planı Değerlendirmesi:** Plan dönemi boyunca markalaşma ve tasarım merkezlerinin desteklenmesi, dijital dönüşümün teşvik edilmesi ve ihracat birim fiyatının artırılması gibi olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Ancak küresel pandemi ve savaş gibi dışsal etkenler hedeflere ulaşmayı etkilemiştir.
- **Hedeflere Ulaşmanın Önündeki Sorunlar:**
 - **Mevzuat kaynaklı:** Denetim yetersizliği (ithalat rejimi, ürün güvenliği, Dâhilde İşleme Rejimi), bölgesel yatırım teşviklerinin vilayet sınırlarına göre belirlenmesi, güncel olmayan devlet destekleri.
 - **Kurumsal yapılanma kaynaklı:** Birden fazla bakanlığın görev alanında yer alan sektördeki koordinasyon eksikliği ve çelişkili uygulamalar.
 - **İnsan kaynakları yetersizliği:** Mesleki eğitim sistemindeki zayıflıklar, ara eleman açığı, üniversite mezunlarının sanayi tecrübesinin azlığı ve yabancı dil bilen personel eksikliği.
 - **Altyapı yetersizliği:** Lojistik maliyetlerinin yüksekliği (özellikle karayolu ağırlıklı taşımacılık), sanayi ve yenilenebilir enerji yatırımları için arazi teminindeki zorluklar.
- **Türkiye'nin Rekabet Avantajı:** Türkiye, pamuk tarımından perakende raflarına kadar eksiksiz bir tedarik zinciri bütünlüğüne sahiptir. DTÖ listelerinde hem tekstil hem de hazır giyimde ilk 10 ihracatçı arasında yer alan beş ülkeden biridir ve bu entegre ekosistemi rakiplerine göre çok daha dar bir coğrafyada sağlamaktadır, bu da sektöre **hız ve esneklik** kazandırmaktadır.

On İkinci Kalkınma Planı Perspektifi ve Öneriler Plan döneminin ana unsuru, küresel üretim ve ticaret yapısının gerekliliklerine uyum sağlayarak Türkiye'deki dönüşümü gerçekleştirmektir. Sektörümüz için bu yapısal dönüşüm, rakiplere karşı **pozitif yönde ayrılmak için bir fırsat** sunmaktadır.

- **Uzun Vadeli Hedefler (30 yıllık vade):** Değer zincirinden daha fazla pay almak, dünya markalarına hizmet veren tedarikçi konumundan tüketici tercihlerini etkileyebilen ülke konumuna geçmek. Toplam katma değerden daha fazla pay almak için ticaret tarafında güçlü aktörler yaratmak. Teknoloji üreten ülke konumuna gelmek. Dünya ticaretinden Türkiye'nin aldığı payın **en az %10'a çıkarılması** ve 2053 yılında toplam sektör ihracatının 180 milyar ABD dolarını geçmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, 2053 yılına kadar **karbon nötr üretime ulaşmak** en önemli hedeflerden biridir.
- **On İkinci Kalkınma Planı (2028 Yılı) Hedefleri:** Küresel pazarlardaki %3 seviyesindeki pazar payının 5 yıl içerisinde **%5 seviyesine çıkarılması** hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşmak için sektörlerin yıllık ortalama bileşik %12 oranında büyümesi öngörülmektedir.

Temel Amaç ve Politikalar / Uygulama Stratejileri ve Tedbirler: Rapor, makroekonomik istikrarın yanı sıra aşağıdaki sektörel politikaların hayata geçirilmesini önermektedir:

- **Mevzuat Alanında Düzenlemeler:**
 - AYM'ye uyum kapsamında eko-tasarım kurallarına uygun hammadde politikaları, çevresel ayak izinin azaltılması, zararlı kimyasalların azaltılması, enerji verimliliği ve geri dönüştürülmüş ürün tanımlarının ayrıştırılması.
 - Tekstil ve konfeksiyon atığı ithalatının düzenlenmesi, yurtiçi geri dönüşüm yatırımlarının teşvik edilmesi ve liften life geri dönüşüm kapasitesinin artırılması.
 - Ulusal atık yönetim sisteminin kurulması, GÜS/EPR prensiplerinin uygulanması ve belirlenen hedeflerle atık yaratımının azaltılması.
 - Avrupa Dijital Tek Pazarına entegrasyon için dijital ürün pasaportu uygulamasına uyum ve veri paylaşımı altyapısının geliştirilmesi.
 - Mikro-plastik salınımını engelleyecek ve plastik atıklardan lif üretimini gözden geçirecek politikaların geliştirilmesi.
 - Organik/alternatif hammadde kullanımına yönelik politikalar (kenevir gibi).
 - Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının desteklenmesi ve yeşil aklama ile mücadele.
 - Türk El Halısı markasının kültürel miras olarak kabul edilmesi ve ticaretinin geliştirilmesi için özel politikalar.
 - Lojistik çözümlerin (demiryolu taşımacılığı, mikro lojistik, dijital altyapı) iyileştirilmesi.
 - Finansmana erişim ve yeşil dönüşüm projelerine yönelik teşviklerin artırılması.

- **Teknik Mevzuat:** Teknik tekstil ürünleri için standartların geliştirilmesi, sürdürülebilir pamuk standartlarının oluşturulması ve Türk El Halısı standartlarının etkinleştirilmesi.
- **Mali Mevzuat:** Asimetrik rekabete karşı savunma mekanizmalarının etkin kullanımı, yüksek katma değerli kürk imalatında ÖTV'nin kaldırılması, İstanbul'un küresel el halısı ticaret merkezine dönüştürülmesi için vergisel ve bürokratik engellerin kaldırılması.
- **Uluslararası Anlaşmalar:** Serbest ticaret anlaşmalarında sosyal, çevre ve ürün güvenliği standartlarına dikkat edilmesi ve mülteci işgücünün kullanıldığı ürünler için tercihli ticaret imkanları aranması. PAAMK sistemindeki değişikliklerin Türkiye'ye olumsuz etkilerini önlemek için itirazlara devam edilmesi.
- **Devlet Destekleri:** Sektörel teşviklerin kapsamının genişletilmesi (enerji dönüşümü, sürdürülebilirlik yatırımları, danışmanlık), yeşil ve dijital dönüşüm programlarının önceliklendirilmesi, nitelikli üretici sertifikası programı ile teşviklerin farklılaştırılması. Üretim faaliyetlerinin yanı sıra döngüsel sistemlere geçiş yatırımlarının teşvik kapsamına alınması. Yeni iş modellerinin (dijital modelhane, mobil kalite kontrol) desteklenmesi. Suni/sentetik elyaf üretiminin desteklenmesi.
- **Denetim:** Artan uluslararası denetim belgeleri için yerli kuruluşların akreditasyonu, yeşil aklama ile mücadele ve tüketicinin yanlış beyanlardan korunması.
- **Kurumsal Yapılandırma:** Atık yönetimi ve geri dönüşümden sorumlu ayrı bir kamu otoritesi kurulması, Devlet Yardımları Genel Müdürlüğü bünyesinde koordinasyonun güçlendirilmesi ve El Halısı Enstitüsü kurulması.
- **İnsan Kaynakları:** Mesleki eğitimin güçlendirilmesi, ara eleman açığının kapatılması, üniversite-sanayi iş birliğinin artırılması ve dijital teknolojileri kullanabilecek personel yetiştirilmesi. Enerji verimliliği ve dijital dönüşüm konularında KOBİ'lere danışmanlık ve eğitim verilmesi.
- **Altyapı İyileştirmeleri:** Yenilenebilir enerji yatırımları için arazi teminindeki zorlukların giderilmesi, lojistik operasyonlarda dijitalleşme, demiryolu yük taşımacılığının payının artırılması.
- **Hammadde Güvenliği:** Suni elyaf (viskon gibi) ve elyaf hammaddeleri (mono etilen glikol, akrilonitril, saf tereftalik asit) üretimine yatırım, doğal elyaf üretiminin artırılması (kenevir gibi) ve sürdürülebilir pamuk üretimine destek. Ham deri kalitesinin artırılması ve ithalat politikalarının düzenlenmesi.

Sonuç ve Genel Değerlendirme Sektörler, emek yoğun yapısı ve ihracata dönüklüğü nedeniyle Türkiye ekonomisi için **stratejik öneme** sahiptir. İstihdam yaratma (özellikle kadın istihdamı), dış ticaret gelirlerini artırma, sanayi ve teknolojik gelişime katkı, yerel ekonomik kalkınma ve moda endüstrisiyle turizmi destekleme gibi birçok alandan katkı sağlamaktadır.

Rapor, Kahramanmaraş ve Hatay merkezli depremlerin sektöre olumsuz etkilerine değinerek, yeniden yapılanma süreçlerinde sürdürülebilirlik, döngüsel ekonomi ve sosyal sorumluluk kriterlerinin esas alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Tarım ve hayvancılık politikalarıyla sanayi politikalarının uyumlu olması gerektiği belirtilmiştir.

Yeni Plan dönemindeki üç temel dinamik olan **sürdürülebilirlik, dijital dönüşüm ve sosyal sorumluluk**, sektörlerde yepyeni iş modellerinin doğmasına, tedarik zincirlerinin yeniden yapılanmasına ve verimliliğin artmasına yol açacaktır. Bu dönüşüm sürecinde nitelikli insan kaynağı yetiştirilmesi ve etkin denetim mekanizmalarının oluşturulması hayati öneme sahiptir.

Raporda belirtilen cari sorunlara yönelik tedbirlerin hızlıca alınması ve kamu-özel sektör koordinasyonunun güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, makroekonomik istikrar ortamının sağlanması ve dönüşüm maliyetlerini hafifletecek ucuz finansman imkanlarının yaratılması, politikaların hayata geçirilebilmesi için altın anahtardır.

78. Ticaret Hizmetlerinin Geliştirilmesi ÖİK Raporu

Bu rapor, Türkiye Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) çalışmaları kapsamında hazırlanmış olup, ticaret hizmetlerinin mevcut durumunu analiz etmeyi, dünya ve Türkiye'deki dönüşüm eğilimlerini incelemeyi ve sektörün geleceğine yönelik amaç, politika ve eylemleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Komisyon çalışmaları, kamu, özel sektör, akademi ve sivil toplum temsilcilerinin katılımcı bir yaklaşımla görüşlerinin alınmasıyla yürütülmüştür.

Türkiye Ekonomisi İçin Ticaret Hizmetlerinin Önemi Ticaret hizmetleri, üretim/imalat/ithalatla başlayan değer zincirinin son halkasını oluşturmakta ve hemen hemen tüm sektörleri etkilemektedir. Bu sektördeki gelişmeler, büyüme ve istihdamla yakından ilişkili olarak ekonomiyi doğrudan ilgilendirmektedir.

- **Ekonomik Katkı:** Ticaret hizmetleri, Türkiye ekonomisinin yaklaşık %13'ünü oluşturmaktadır. 2021 yılı itibarıyla GSYH'ya 944 milyar TL'lik katkı sağlamıştır. Son on yılda, GSYH yıllık ortalama %5,8 büyürken, ticaret sektörü %6,6 ile GSYH'dan daha yüksek bir büyüme performansı sergilemiştir. İmalat sanayiinden sonra Türkiye'nin büyümesinin en büyük ikinci kaynağıdır.
- **İstihdam:** Ticaret hizmetleri sektörü, 2021 yılında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre toplamda 4 milyon kişiye istihdam sağlayarak iş piyasasının %14'ünü oluşturmaktadır. Kayıtlı istihdam açısından ise 2,5 milyon kişiye iş imkanı sunmakta ve kayıtlı iş piyasasının %15-16'sını teşkil etmektedir. Sektördeki çalışanların %38'i kadın olup, bu oran Türkiye istihdam ortalamasının (%31) üzerindedir. Eğitim durumu incelendiğinde, çalışanların %42'si ilköğretim, %33'ü ortaöğretim mezunudur, bu da sektörün ilk ve ortaöğretim mezunları için önemli bir istihdam kaynağı olduğunu göstermektedir.
- **Yatırım:** Uluslararası bağlantı düzeyi yüksek olan ticaret hizmetleri, Türkiye'de en çok yatırım çeken sektörler arasında yer almaktadır. 2002-2022 (Eylül) yılları arasında Türkiye'ye gelen kümülatif uluslararası doğrudan yatırımın %9'u (16 milyar ABD doları) ticaret hizmetleri sektörüne yapılmıştır. 2021 yılında sektör, 3,4 milyar ABD doları ile 2002'den bu yana en büyük yatırım miktarını çekmiştir.

Dünya ve Türkiye'deki Dönüşüm Eğilimleri Ticaret hizmetleri, toptan, perakende ve motorlu kara taşıtlarının toptan ve perakende ticareti ile onarımı olmak üzere üç ana alt kalemden oluşmaktadır.

1. Toptan Ticaret Hizmetleri ve Dönüşüm Eğilimleri:

- **Tanım ve Büyüklük:** Mal ve hizmetlerin genellikle perakendecilere, profesyonel kullanıcılara veya diğer toptancılara büyük miktarlarda satılmasını içeren firmadan firmaya (B2B) iş modelidir. Küresel toptan ticaret pazarı, 2021'de 42,12 trilyon ABD dolarından, 2026'da 65,61 trilyon ABD dolarına çıkması beklenmektedir.
- **Ana Eğilimler:** Markalaşma, sürdürülebilirlik, dijitalleşme ve aracısız ticaret (disintermediation) öne çıkmaktadır. Marka değeri toptan ticarete önem kazanırken, toptancıların sürdürülebilirlik ve döngüsel ekonomi hedeflerine (enerji verimliliği, atık yönetimi, sürdürülebilir kaynak sağlama) katkıları artmaktadır.
- **Dijitalleşme:** Toptancılar, ürün teslim alma, sipariş verme ve envanter yönetimi gibi operasyonlarda otomasyonu kullanmaktadır. Covid-19 salgınıyla birlikte çevrimiçi kanallara yönelim artmış, B2B alıcıları satın alma ihtiyaçları için dijital kanalları daha sık kullanmaktadır.
- **Aracısız Ticaret (Disintermediation):** Perakendecilerin doğrudan imalatçıya, imalatçıların da doğrudan tüketiciye ulaşması eğilimi artmaktadır. Bir ankete göre, endüstriyel müşterilerin %64'ü doğrudan imalatçıdan ürün temin etmektedir.
- **Sorunlar:** Doğrudan satış (D2C) yöntemine ilişkin yasal düzenleme ihtiyacı, kayıt dışılık artışı, kurumlar arası koordinasyon eksikliği, işletmelerde kurumsallaşma bilinci eksikliği, nitelikli çalışan istihdamında zorluklar, dijital dönüşüm maliyetleri, tekelleşen teknoloji tedarikçilerine bağımlılık ve "Yeşil Mutabakat" konusunda farkındalık eksikliği başlıca sorunlardır.

2. Perakende Ticaret Hizmetleri ve Dönüşüm Eğilimleri:

- **Tanım:** Mal ve hizmetlerin perakende işletmelerce nihai tüketiciye satışı ve pazarlanmasıdır. Geleneksel (bakkallar, pazar esnafı) ve modern (indirim marketler, ulusal marketler) perakendeciliğin yanı sıra e-ticaret kanalı da büyük rol oynamaktadır.
- **Küresel Eğilimler:** Toptancı, perakendeci ve imalatçı arasındaki farkın keskinliğini kaybetmesi (dikey entegrasyon). Teknoloji ve Covid-19 salgınının etkisiyle e-ticaret kanalının hızlı büyümesi. Türkiye'de e-ticaret hacmi 2022'de %110 artışla 801 milyar TL'ye yükselmiştir.
- **Çok Kanallı ve Bütüncül Kanal Stratejileri:** E-ticaretin gelişimiyle çok kanallı (multichannel) ve bütüncül kanal (omnichannel) pazarlama stratejileri önem kazanmıştır, tüketiciler farklı kanallardan alışveriş yapabilmektedir.
- **Dijital Dönüşüm Maliyetleri:** Özellikle küçük geleneksel perakendeciler ve KOBİ'ler için dijital dönüşüme uyum sağlamanın yüksek maliyetleri önemli bir risktir. KOBİ'lerin bu süreçte teşvik edilmesi ve eğitilmesi gerekmektedir.

- **Sürdürülebilirlik ve Döngüsel Ekonomi:** Perakende sektöründe döngüsel ekonomiye (yeniden kullanım, paylaşım, onarım, geri dönüştürme) geçiş önem kazanmıştır. Özellikle ikinci el ürünlerin ticareti desteklenmelidir.
- **Küreselleşme ve Rekabet:** En büyük 250 küresel perakendeci ortalama 11 ülkede faaliyet göstermekte ve gelirlerinin %22'sini yurt dışı faaliyetlerinden elde etmektedir. Türkiye, bu listeye iki firmayla (A101 ve BİM) dahil olmuştur.
- **Sorunlar:** Düzenleyici etki analizlerinin etkinliği, geleneksel perakende kanalının yüksek maliyetleri ve pazar payı kaybı, AVM ve zincir mağazaların çalışma saatleri ve kontrolsüz açılışları, KDV alacağı yükü, kira ödemelerinde döviz yasağı farklılıkları, kozmetikte taksit kısıtlamaları, nitelikli iş gücü eksikliği, kayıt dışı bahşiş, yetersiz araştırma ve veri, yüksek girdi maliyetleri, lojistik maliyetleri ve coğrafi işaretli ürünlerin yetersiz yaygınlaşması temel sorunlardır.

3. Elektronik Ticaret (e-ticaret) ve Dönüşüm Eğilimleri:

- **Tanım ve Büyüklük:** Ürün ve hizmetlerin elektronik ortamda alım satım sürecidir. Küresel e-ticaret hizmeti 2021'de 5,2 trilyon ABD doları iken, 2026'da 8,1 trilyon ABD dolarına ulaşması beklenmektedir. Türkiye'de e-ticaret hacmi 2022'de %110 artışla 800,7 milyar TL'ye yükselmiştir.
- **Gelişim Faktörleri:** Demografik faktörler (genç nüfus), internet erişimi ve kullanım oranı, mobil cihaz kullanımı, finansal erişim (ödeme sistemleri) ve lojistik hizmetlerinin yaygınlığı e-ticaret gelişimini etkileyen unsurlardır. Türkiye'de 2022 itibarıyla nüfusun %85'i internete erişmekte, %64'ü haftalık çevrimiçi ürün veya hizmet almaktadır.
- **E-Pazaryerlerinin Önemi:** Tüketicilerin %91'i e-pazaryerlerini tercih etmekte olup, işletmelerin %97'si pazaryerlerinde satış yapmaktadır.
- **Sorunlar:** E-ticaretle ilgili kanunların uyumsuzluğu, yurt dışına kişisel veri aktarımında yaşanan sorunlar, e-ihracatta sipariş karşılamanın (fulfillment) yurt dışında yapılması, gümrük işlemleri (GTİP kodları), e-Turquality gibi teşviklere zor erişim, nitelikli bilişim ve lojistik personel yetersizliği, farklı e-ticaret pazarı tanımları ve veri eksikliği, yurt dışı pazar bilgisi eksikliği, geleneksel altyapı kullanımı, yerli bulut hizmeti eksikliği, adres kodu sistemi ve çipli kimlik kartı uygulamalarının eksikliği, yüksek lojistik maliyetleri, sektörel teşvik yetersizliği, coğrafi bilgi sistemleri lisans bedelleri, İş Kanunu kısıtlamaları ve yüksek kredi maliyetleri başlıca sorunlardır.

4. Piyasa Gözetimi ve Denetimi (PGD):

- **Amaç:** Piyasaya arz edilen ürünlerin insan sağlığı, can ve mal güvenliği, çevre ve tüketicinin korunması açısından güvenli olmasını sağlamaktır. Türkiye'de 9 farklı kamu kuruluşu tarafından yürütülmektedir.
- **Sorunlar:** Mevzuatın uygulama sorunları, 9 ayrı kuruluş tarafından yürütülen PGD faaliyetinin koordinasyon güçlüğü ve merkezileşme ihtiyacı, bazı ürünlerin

denetlenememesi veya birden fazla kurum tarafından denetlenmesi, denetim personelinin uzmanlaşamaması ve müeyyide uygulamalarında yeknesaklık sorunları mevcuttur.

5. Tüketici Hakları ve Tüketicinin Korunması:

- **Amaç:** Tüketicinin sağlık ve güvenliği ile ekonomik çıkarlarını korumak, bilinçlendirmek ve gönüllü örgütlenmeleri teşvik etmektir. Tüketici hakem heyetleri ve tüketici mahkemeleri çözüm mercileridir.
- **Sorunlar:** Mevzuat hazırlık sürecinde paydaş görüşlerinin yeterince dikkate alınmaması, mevzuattaki eksiklikler, "tüketici işlemi" kavramının dar yorumlanması, devre mülk ve devre tatil düzenlemeleri, ürün güvenliği ve ayıptan doğan sorumluluk karışıklığı, tüketici haklarının anayasada temel hak olarak düzenlenmemesi, tüketici örgütlerinin güçlendirilmesi ihtiyacı, hakem heyetlerinin profesyonelleşmesi ve kararlarının şeffaflığı, TÜBİS kullanımının karmaşıklığı, sahte/taklit ürünlerin yaygınlığı ve tüketicilerin bilinçsizliği başlıca sorunlardır.

On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) Perspektifi Plan döneminin temel vizyonu, verim, kalite ve teknolojik gelişim odaklı, adil, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir hizmet anlayışıyla ticaret hizmetlerinin geliştirilmesi ve bu sayede büyüme ve kalkınmanın desteklenmesidir. Türkiye'nin 2028 vizyonu çerçevesinde, kolay ve güvenli ticaretin yapıldığı, dünyanın önemli ticaret merkezlerinden biri olması amaçlanmaktadır.

• Uzun Vadeli Amaçlar:

- Sektörde Yenilikçi Uygulamaların Geliştirilmesi ve Yaygınlaştırılması.
- Ticaret Hizmetlerinde Sürdürülebilirliğin Desteklenmesi.

• On İkinci Plan (2028 Yılı) Hedefleri ve Temel Amaçlar:

- Ticaret Hizmetlerinin Değer Zincirini Doğrudan Etkileyen Mevcut Sorunların Çözülmesi.
- Ticaret Hizmetlerinin İş Yapma Ortamını Belirleyen Diğer Unsurların İyileştirilmesi.
- Ticaret Hizmetlerinde Rekabet Gücünü Artıracak Düzenlemelerin ve Uygulamaların Geliştirilmesi.
- Ticaret Hizmetlerinde Tüketicinin Korunması ile Piyasa Gözetimi ve Denetimine İlişkin Düzenlemelerin ve Uygulamaların Geliştirilmesi. Bu amaçlara ulaşmak için toplam 17 politika ve 93 eylem belirlenmiştir.

Önemli Projeler:

- **Piyasa Gözetim ve Denetim Bilgi Sistemi (PGDBİS):** PGD faaliyetlerinin sonuçlarının kaydedilmesi ve kuruluşlar arası bilgi paylaşımını sağlayarak denetimlerin programlanmasına destek olmayı amaçlar.

- **Tüketici Bilgi Sistemi (TÜBİS):** Tüketici hakem heyetlerinin iş ve işlemlerinde kullanılan çevrimiçi bir sistem olup, tüketicilerin e-devlet üzerinden başvuru yapmasını ve süreçleri hızlandırmasını sağlar. 2022'de başvuruların %62'si elektronik ortamda yapılmıştır.
- **Perakende Bilgi Sistemi (PERBİS):** Perakende işletmelerin açılış, faaliyet ve kapanış işlemlerini kolaylaştırmak, bürokrasiyi azaltmak, işyeri açılış maliyetlerini düşürmek ve kayıt dışı ekonomiyi azaltmak amacıyla Ticaret Bakanlığı bünyesinde kurulması öngörülmüştür.
- **Elektronik Ticaret Bilgi Sistemi (ETBİS) ve Elektronik Ticaret Bilgi Platformu:** E-ticaret sektöründeki tüm paydaşların bilgi sahibi olmasını sağlamak, firmaları kayıt altına almak ve daha güvenli alışveriş ortamı yaratmak amacıyla oluşturulan bilgi sistemidir. Tüketiciler, şirketlerin ETBİS'e üye olup olmadığını ve güven damgasına sahip olup olmadığını buradan teyit edebilirler.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle İlişki: Raporda belirlenen amaç, politika ve eylemler Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ile örtüşmektedir. Özellikle şu hedeflerle yakından ilişkilidir:

- **SKH 12: Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim Kalıplarını Sağlamak:** Ticaret hizmetlerinde "Yeşil Mutabakat"a uyum, farkındalık artırma, çevre dostu teknolojilere yatırım, atık azaltma ve geri dönüşüm stratejileri ile ikinci el ürün ticaretinin desteklenmesi bu kapsamdadır.
- **SKH 7: Herkes İçin Karşılabilir, Güvenilir, Sürdürülebilir ve Modern Enerjiye Erişimi Sağlamak:** Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını artırma ve enerji verimliliği projelerinin teşvik edilmesi ticaret hizmetlerindeki sürdürülebilirlik konularıyla yakından ilişkilidir.
- **SKH 8: İstikrarlı, Kapsayıcı ve Sürdürülebilir Ekonomik Büyümeyi, Tam ve Üretken İstihdamı ve Herkes İçin İnsana Yakışır İşleri Desteklemek:** Kayıt dışılığın önlenmesi, nitelikli iş gücünün artırılması ve girişimciliğin desteklenmesi bu hedeflerle uyumludur.
- **SKH 9: Dayanıklı Altyapılar Tesis Etmek, Kapsayıcı ve Sürdürülebilir Sanayileşmeyi Desteklemek ve Yenilikçiliği Güçlendirmek:** İnternet altyapısının güçlendirilmesi, bulut bilişim teknolojilerinden faydalanma, KOBİ'lerin dijitalleşmeye uyumu ve inovasyonun teşvik edilmesi bu hedefin ana unsurlarıdır.

Sonuç olarak rapor, ticaret hizmetleri sektörünün Türkiye ekonomisi için stratejik önemini vurgulamakta, mevcut sorun alanlarını belirlemekte ve ulusal ve uluslararası dönüşüm fırsatlarını dikkate alarak 2024-2028 dönemine yönelik kapsamlı bir yol haritası sunmaktadır.

79. Turizm ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlık çalışmaları kapsamında yayımlanmıştır. Rapor, turizm sektörünün mevcut durumunu analiz etmek, yaşadığı sorunları belirlemek ve gelecekteki potansiyelini ortaya koymak amacıyla kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları (STK) ve akademik çevrelerin katılımıyla

oluşturulan Turizm Özel İhtisas Komisyonu'nun çalışmalarını içermektedir. Temel hedef, **turist sayısından ziyade turizm gelirine odaklanmayı ve sektörü daha dirençli ve rekabetçi hale getirmeyi** amaçlayan öneriler sunmaktır.

Giriş ve Turizmin Önemi Turizm, ulusal ekonomiye döviz girdisi ve istihdam yaratma kapasitesiyle kritik bir sektördür. Pandemi öncesi 2019 yılında küresel GSYH'nin %10,4'ünü oluşturmuş ve her 10 istihdamdan 1'ini sağlamıştır. Ancak, Covid-19 pandemisi ve Rusya-Ukrayna savaşı gibi küresel olaylar turizmi derinden etkilemiş, 2020'de küresel GSYH'ye katkısı %50 azalmış ve 62 milyon iş kaybı yaşanmıştır. Tüm bu zorluklara rağmen sektör büyüme eğilimini sürdürmektedir.

Mevcut Durum Analizi

• Dünyada Genel Durum:

- 2020'de uluslararası seyahat kısıtlamaları nedeniyle turizm gelirlerinde %50,4 düşüş ve 62 milyon iş kaybı yaşanmıştır.
- 2022 yılında küresel turizm, 2019 öncesi seviyelerinin %66'sına, turizm gelirleri ise %64'üne ulaşmıştır.
- 2022 yılında uluslararası turist varışlarında **Fransa birinci, Türkiye ise dördüncü** sırada yer almıştır. Uluslararası turizm gelirlerinde ise **ABD birinci, Türkiye yedinci** sırada bulunmuştur. Türkiye, kişi başı ortalama harcama seviyesinin düşük kalması nedeniyle varış sıralamasına kıyasla gelir sıralamasında daha geride yer almaktadır.
- Dünya Ekonomik Forumu (WEF) 2021 Seyahat ve Turizm Gelişmişlik Endeksi Raporu'na göre Türkiye, 2019'a kıyasla 4 sıra yükselerek 45. sıraya yerleşmiştir.
- **Küresel Gelişme Eğilimleri:** Dijitalleşme ve teknoloji, sürdürülebilirlik ve yeşil turizm, yerel deneyimlere ilgi, esnek ve uzun süreli konaklama ile küçük gruplarla seyahat eğilimleri öne çıkmaktadır. Güvenli hareketlilik, kriz yönetimi, daha dirençli bir sektör, kapsayıcılık, yeşil dönüşüm ve dijital dönüşüm gibi konular sektörün geleceğini şekillendirmektedir.
- **Uluslararası Standartlar:** Yeşil Anahtar, Mavi Bayrak (Türkiye, 2023'te 551 plajla dünya üçüncüsü), Sakin Şehir (Cittaslow) (Türkiye'de 22 sakin şehir), ISO/TC 228 (Turizm ve İlgili Hizmetler), UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı (Türkiye'den 7 şehir dahil), UNWTO Turizmde Global Etik İlkeler ve Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi (GSTC) Sertifikası gibi uluslararası standartlar turizmde kalite ve sürdürülebilirliğin yaygınlaşmasına katkı sağlamaktadır.
- **Ülkelerin İyi Uygulama Örnekleri:** Birleşik Krallık (Turizm Veri Merkezi), Fransa (Turizm Kalite İşareti, Yetenekleri Fethedin ve Yeniden Fethedin iletişim kampanyası), İspanya (akıllı turizm ve dijitalleşme fon desteği, karbon nötr destinasyon hedefi), İsviçre (Swisstainable girişimi), Norveç (Büyük Etki, Küçük Ayak İzi stratejisi) gibi ülkelerin sürdürülebilirlik ve teknoloji odaklı stratejileri incelenmiştir.

- **Uluslararası Kuruluş Programları:** Avrupa Birliği (AB) Turizminin Dijital Dönüşümü, Avrupa Girişimciler Ağı: Turizm ve Kültürel Miras, UNWTO Turizm ve Sürdürülebilirlik Eylemleri (Ekoturizm, Biyoçeşitlilik, İklim Hareketi, Otel Enerji Çözümleri, Tek Gezegen, Küresel Turizm Plastik İnisiyatifi), AB Toparlanma ve Dayanıklılık Aracı (RRF) gibi programlar sektör için yol göstericidir.

- **Türkiye’de Genel Durum:**

- Türkiye, pandemiden hızlı bir toparlanma sergilemiş, 2022’de 51,4 milyon ziyaretçi ve 46,5 milyar ABD doları turizm geliri elde ederek 2019 seviyesini yakalamış, hatta gelirden %19 artış sağlamıştır. 2023 ilk yarısında da büyüme eğilimi devam etmektedir.
- Kişi başı ortalama harcama 2022’de 905 ABD doları olmuştur.
- Türkiye’ye en çok turist gönderen ülkeler Almanya ve Rusya’dır.
- **On Birinci Kalkınma Planı Döneminin Değerlendirilmesi (2019-2023):**
 - **Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı (TGA)**’nın kurulmasıyla koordineli tanıtım faaliyetleri (GoTürkiye.com, "İstanbul is the New Cool" gibi kampanyalar) hız kazanmış, dijital tanıtım platformları aracılığıyla geniş kitlelere ulaşılmıştır.
 - **Güvenli Turizm Sertifikası Programı** ile hijyen ve güvenlik algısı güçlendirilmiş, pandemi sonrası normalleşmede etkili olmuştur. Bu program, Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi (GSTC) ile yapılan iş birliği anlaşmasıyla **Güvenli ve Sürdürülebilir Turizm Sertifikasyon Programı**’na dönüştürülmüştür.
 - Turizmi Teşvik Kanunu’nda yapılan güncellemelerle tüm konaklama tesislerinin belgelendirme işlemlerinin Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkisine alınması, plaj işletmelerinin belgelendirme kapsamına alınması ve lüks kampçılık (glamping) gibi türlerin yasal zemininin oluşturulması sağlanmıştır.
 - Çeşme ve Didim KTKGB’lerde planlama çalışmaları yürütülmüş, ücretsiz halk plajları hizmete açılmıştır.
 - Mesleki ve teknik eğitimde MEB ile KTB arasında iş birliği protokolleri imzalanarak nitelikli işgücü yetiştirilmesi hedeflenmiştir.
 - Turizm sektöründe yeni dijital takip altyapısı oluşturulmuş, büyük veri ve yapay zekâya dayalı analizler ile ürün geliştirme ve hedef ülke bazlı tanıtım stratejileri imkânı sağlanmıştır.
- **Hedeflere Ulaşılmasının Önündeki Başlıca Sorunlar:** Mevzuat yetersizliği (turizm meslek yasası eksikliği, gelişen teknolojiye uyum sorunları), insan kaynakları sorunları (sektör imajı, yabancı dil eksikliği, nitelikli personel istihdamı, mevsimsel istihdam), altyapı sorunları (teknoloji ve inovasyon yatırımlarının

yetersizliği, yeşil dönüşüm altyapısı), ve diğer sorunlar (koordinasyon eksikliği, ürün ve hizmet kalitesinde yaratıcı uygulamaların eksikliği, bilgi altyapısı yetersizliği) belirlenmiştir.

○ **GZFT Analizi:**

- **Güçlü Yönler:** Coğrafi konum, tarihi ve kültürel çeşitlilik, tesis kapasitesi, gastronomi zenginliği, güçlü yatırımcılar, "her şey dâhil sistemi", gelişmiş ulaştırma altyapısı, TGA ile profesyonel tanıtım, kriz anında manevra kabiliyeti, sürdürülebilirlik uygulamaları (Yeşil Anahtar, Mavi Bayrak vb.), yüksek istihdam payı.
- **Zayıf Yönler:** Kademeli turizm planlama sisteminin eksikliği, mevzuat yetersizliği (deniz-kum-güneş dışı turizm türleri için), altyapı bağlantı sorunları, bürokratik engeller, teşviklerin etkin dağıtılamaması, yüksek sezonda altyapı sorunları, Z kuşağına yönelik altyapı eksikliği, taşıma kapasitesi aşımı, yerel halk katılımının yetersizliği, iç turizm istatistiklerinin eksikliği, destinasyon yönetim modelinin olmayışı, insan kaynağı kapasite sorunları, mevsimsel istihdam.
- **Fırsatlar:** Alternatif turizm türlerinin popülerleşmesi, bireysel seyahatlere ilgi, turizm gelirindeki artış eğilimi, dijitalleşme ve teknolojik gelişmeler, uluslararası fon mekanizmaları, genç işgücü potansiyeli.
- **Tehditler:** Artan enerji fiyatları, küresel ekonomik istikrarsızlık, enflasyonist baskı, çevre kirliliği, doğal ve jeopolitik riskler, iklim değişikliği kaynaklı tehlikeler, kentleşme baskısı, mevsimsel talep dalgalanması, güvenlik algısı, düşük profilli göçmenler.

Plan Dönemi Perspektifi (On İkinci Kalkınma Planı 2024-2028)

- **Hedef Belirleme Yöntemi:** Delphi tekniği kullanılarak orta ve uzun vadeli ziyaretçi sayısı ile turizm geliri tahminleri yapılmıştır.
- **Uzun Vadeli Hedefler:**
 - 2028 yılı için **75 milyon ziyaretçi ve 83 milyar \$ turizm geliri** hedeflenmektedir.
 - 2053 yılı için ise **118 milyon ziyaretçi ve 144 milyar \$ turizm geliri** öngörülmektedir.
- **Vizyon:** "Zengin kültürel mirası ve doğal güzellikleri ile her mevsime hitap eden, nitelikli insan kaynağı ve teknolojik altyapısıyla rekabet gücü yüksek, katılımcı yönetim ve sürdürülebilirlik anlayışını benimsemiş dünyanın en çok tercih edilen ilk üç destinasyon markası arasında yer almak" olarak belirlenmiştir.
- **Temel Amaç ve Politikalar:**
 - **Yatırım-Teşvik-Mevzuat-Planlama:** Mevzuatın güncellenmesi, sürdürülebilir teşvik sistemlerinin geliştirilmesi, destinasyon yönetimi anlayışıyla örgütlenmenin

kurgulanması, turizm planlamasının etkinleştirilmesi, yatırım ve karar alma süreçlerinin iyileştirilmesi amaçlanmaktadır.

- **Destinasyon Yönetimi:** Destinasyon yönetim örgütlenmesinin yasal ve yönetsel altyapısının oluşturulması, bütünleşik ve katılımcı bir modelin kurgulanması, destinasyonlara erişim ve dolaşım altyapısının iyileştirilmesi, çevresel ve kültürel değerlerin korunması ve insan kaynağı kapasitesinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.
- **Sürdürülebilir Turizm:** Uluslararası sürdürülebilirlik kriterlerinin ulusal ihtiyaçlara uyumlulaştırılması, iş birliği ve iyi uygulamaların artırılması, veri ölçüm araçlarının belirlenmesi ve iklim değişikliği kaynaklı risklere uyum kapasitesinin artırılması amaçlanmaktadır.
- **Dijital Dönüşüm:** Dijital dönüşüm yol haritasının belirlenmesi, yeni teknolojilerin sektöre entegrasyonu, mobil uygulamaların kullanımı ve dijitalleşmeye yönelik verilerin planlı toplanması ve paylaşımı hedeflenmektedir.
- **Tanıtım ve Pazarlama:** Ulusal ve yerel tanıtım ve pazarlamada teknolojinin yoğun olarak kullanılması, pazar çeşitlendirme ve markalaşma çalışmaları, örgütlenme ve koordinasyonun sağlanması amaçlanmaktadır.
- **Turizmin Çeşitlendirilmesi:** Ürün çeşitliliğinde sürdürülebilirliğin sağlanması, gastronomi, termal ve medikal sağlık, deniz, kamp ve karavan, spor ve macera, etkinlik, inanç ve kırsal turizme yönelik çalışmaların yapılması, erişilebilir turizm olanaklarının güçlendirilmesi hedeflenmektedir.
- **İstihdam-Eğitim:** Mesleki eğitimin çağın şartlarına uyarlanması, staj uygulamalarının standardize edilmesi, eğitimcilerin yeterliliklerinin sağlanması, yabancı dil eğitimleri, turizm meslek yasasının oluşturulması, kadın emeğinin güçlendirilmesi ve risk yönetim modellerinin hayata geçirilmesi amaçlanmaktadır.
- **Turizm Sektörünün Gelişimine Yönelik Önemli Projeler:** Afet ve Acil Durum Planına Sahip Afete Dayanıklı Destinasyonlar, Akıllı Turist Rehberi Uygulaması, Akıllı Turizm Platformu, Çevrimdışı Seyahatlere Uygun Tesisler, Turizmde Uçtan Uca Bağlantının Geliştirilmesi, Erişilebilir Müze ve Ören Yerleri, Yaşlı ve Engelli Özel Sağlık Turizmi Köyü gibi projeler önerilmiştir.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle İlişki: Turizm politikalarının sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu olması, doğal kaynakların korunması, atık yönetimi, yerel ekonomik kalkınmanın desteklenmesi ve turizmin uzun vadeli sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

Sonuç ve Genel Değerlendirme: Rapor, Türkiye turizm sektörünün **sürdürülebilirlik, dijitalleşme, destinasyon yönetimi modeliyle örgütlenme, eğitimde kaliteye öncelik tanıma ve turizmin çeşitlendirilmesine** yönelik tedbirlerle uluslararası konumunu güçlendireceğini öngörmektedir. Bu çalışmaların Türk turizmini küresel lider konuma taşımasının yanı sıra doğal ve kültürel kaynaklar üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirerek sürdürülebilir gelişimi sağlayacağı düşünülmektedir.

80. Tüketim ve Tasarruf Eğilimleri ÖİK Raporu

Tüketim ve Tasarruf Eğilimleri Özel İhtisas Komisyonu (ÖİK) Raporu, ülkedeki tasarrufları gelişmiş ülkeler seviyesine yükseltmek, verimli alanlara yönlendirmek ve vatandaşlara kaliteli, sürdürülebilir, tasarruf hedefleriyle uyumlu bir tüketim sağlamak amacıyla gerekli vizyon ve politikaların geliştirilmesine katkıda bulunmak üzere hazırlanmıştır. Rapor, Türkiye'nin tasarruf ve tüketim dinamiklerini kapsamlı bir şekilde değerlendirmekte ve politika geliştirme fırsatlarını ele almaktadır.

1. Tasarruf Eğilimleri Türkiye'de yurtiçi tasarrufların Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)'ya oranının 2009-2021 yılları arasında ortalama %25,1 olarak gerçekleştiği görülmüştür. Bu oran 2009'da %21,9 iken, 2021'de %30,3'e yükselerek On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) dönem sonu hedefine ulaşılmıştır.

- **Tasarruf Kompozisyonu:** 2021 yılında yurtiçi tasarrufların %16,8'i mali olmayan şirketler, %3,2'si mali şirketler, %3,2'si genel devlet ve %7,1'i hane halkı ve hane halkına hizmet eden kar amacı olmayan kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmiştir.
- **Hane halkı Tasarrufları:** Toplam yatırımları desteklemede önemli role sahip olan hane halkı tasarruflarının GSYH'ya oranı, 2013-2017 döneminde güçlü bir artış eğilimi göstermiş, ancak 2018 yılından itibaren gerilemeye başlayarak 2021'de %7,1 olarak gerçekleşmiştir. Hane halkı tasarruflarının neredeyse tamamının en yüksek gelir elde eden %20'lik gruptaki hane halkı tarafından yapıldığı, alt gelir gruplarının ise gelirinden daha fazla tüketim harcaması yaptığı tespit edilmiştir. Kadınların istihdam oranının düşük kalması ve finansal okuryazarlık eksikliği de hane halkı tasarruflarını olumsuz etkileyen faktörler arasındadır.
- **Şirket Tasarrufları:** Mali olmayan şirket tasarrufları, 2009 yılından itibaren toplam tasarrufların büyük bir kısmını oluşturmuş ve 2018 yılında tekrar hane halkı tasarruflarının üzerine çıkmıştır. Küresel salgınla mücadele kapsamında şirketlere sağlanan finansal desteklerle 2021 yılında mali olmayan şirket tasarruflarının GSYH'ye oranı %16,8'e yükselmiştir.
- **Kamu Tasarrufları:** Genel devlet tasarrufunun GSYH'ya oranı 2009-2021 döneminde ortalama %2,1 civarında seyretmiş, ancak Kovid-19 salgını dönemini de kapsayan 2019-2020 yıllarında toplam tasarruf oranındaki artışa negatif etkide bulunmuştur.
- **Tasarruf-Yatırım Açığı:** 2011 yılında GSYH'ya oranla %8 seviyesinde olan tasarruf-yatırım açığı, 2021 yılında %1,6 seviyesine kadar gerilemiştir. Komisyon, tasarruf-yatırım açığının devam etmesi sebebiyle tasarrufları artıracak politikaların elzem olduğunu belirtmiştir.

2. Tüketim Eğilimleri Hane halkı tüketim harcamalarının GSYH içindeki payı son yıllarda düşüş eğiliminde olup, bu durum yurtiçi tasarruf oranlarındaki artışla uyumludur. Kovid-19 salgını döneminde hizmet sektörünün harcamalardaki payının gerilemesi dayanıklı tüketim mallarının payını artırmıştır.

- **Kredi Kullanımı:** Dayanıklı tüketim talebinin genellikle kredilerle finanse edildiği görülmektedir. Taşıt ve ihtiyaç kredilerinin trendi ile dayanıklı tüketim arasındaki trend paralellik göstermektedir.
- **Hane halkı Tüketim Kalıbı:** Konut ve kira harcamaları 2022'de toplam hane halkı harcamaları içinde gıdadan sonra en büyük ikinci kalem olmuştur. Gelir arttıkça dayanıklı tüketim harcamaları da artmaktadır. Enflasyon, gıda, barınma ve ulaşım gibi zorunlu harcamaların maliyetini artırarak hane halkının finansal kırılganlığını artırmakta ve tasarruf eğilimlerini olumsuz etkilemektedir.
- **Sürdürülebilir Tüketim:** Türkiye, Paris Anlaşması sonrası yeşil ekonomiye geçişi hızlandırmayı ve iklim değişikliğiyle mücadeleyi desteklemeyi amaçlamaktadır. Sürdürülebilir tüketim davranışlarının yaygınlaştırılması ve atık üretiminin azaltılması önem taşımaktadır.

3. Politika Önerileri ve Plan Dönemi Perspektifi Komisyon, sorun alanlarını tespit ederek bunlara çözüm getirecek politika ve tedbirler geliştirmiştir. Türkiye'nin 2053 vizyonuna katkıda bulunmak için başlıca hedefler şunlardır:

- Yurtiçi tasarruf oranını artırarak yatırım-tasarruf açığı vermeyen bir yapı kurulması.
- %20'lik her bir hane halkı gelir grubunun pozitif tasarruf yapabilmesinin sağlanması.
- Ülkede finansal erişimi olmayan hiçbir hanenin kalmaması (2053 için sıfır, 2028 için %10 hedefi).
- Vatandaşların büyük çoğunluğunun Bireysel Emeklilik Sistemi (BES)'e kayıtlı olması.
- Döngüsel ekonominin geliştirilmesi için sürdürülebilir tüketim davranışlarının toplumda yaygınlaştırılması.

Öne Çıkan Politika ve Tedbir Önerileri:

- **BES ve Otomatik Katılım Sistemi (OKS):**
 - **Yenidoğan vatandaşların sisteme dahil edilmesi:** Ebeveynlerin gelir seviyesiyle ilişkili katkı payları ile otomatik katılım sağlanacaktır.
 - **Üniversite öğrencilerine yönelik BES:** 25 yaş altı lisans ve ön lisans öğrencileri adına devlet tarafından Brüt Asgari Ücretin %3'ü oranında katkı payı ödenecek ve başarılı mezunlar katkılara hak kazanacaktır.
 - **Tamamlayıcı Emeklilik Sisteminin İhdası:** OKS'nin ikinci basamağa dönüşeceği tamamlayıcı bir emeklilik sistemi kurulacaktır.
 - **OKS'de fon çeşitliliğinin sağlanması:** BES fonlarının OKS sözleşme sahiplerine de sunulması sağlanacaktır.
 - **Devlet katkısı getirilerinin artırılması:** Enflasyonist ortamda reel getirilerin düşük seyretmesinin engellenmesi için devlet katkısı fonlarına özel tahsisli TÜFE'ye endeksli devlet tahvillerinin eklenmesi düşünülmektedir.

- **BES kesintilerinin sadeleştirilmesi ve azaltılması:** Mevcut karmaşık kesinti yapısının basitleştirilmesi ve azaltılması amaçlanmaktadır.
- **Fonların uzun dönem bakım teminatına dönüştürülme imkanı:** BES fonlarının emeklilik dönemindeki uzun dönem bakım ihtiyaçları için kullanılmasına imkan tanınacaktır.
- **Kıdem tazminatlarının BES'e aktarımı:** Emeklilik sürecinde kıdem tazminatlarının BES'e aktarımını teşvik edecek sigorta çözümleri sunulacaktır.
- **Dayanıklı tüketimden BES'e aktarım:** Bireysel kredilerle yapılan dayanıklı mal alımlarında belirli bir oranın BES benzeri fonlara aktarılması sağlanacaktır.
- **Katılım Finans ile İlgili Tedbirler:**
 - **Yeni faizsiz finansal ürünler geliştirilmesi:** Yastık altı birikimleri finansal sisteme çekmek için yüksek getiri sunan faizsiz finansal ürünler geliştirilecektir.
 - **Hac ve Umre Fonunun kurulması:** Küçük tasarruf sahiplerinin hac ve umre ibadetleri için birikimlerini değerlendirebilecekleri tüzel kişiliğe haiz bir fon kurulacaktır.
 - **Kira Sertifikası ihracı ile altyapı yatırımlarının finansmanı:** Kamu altyapı yatırımlarının finansmanı için risk-paylaşımına dayalı kira sertifikası ihracı modeli geliştirilecektir.
 - **Kitle fonlaması modeline dayalı finansal ürünler geliştirilmesi:** KOBİ'lerin işletme sermayesi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla katılım esaslı finansal sözleşmeler (murabaha, karz-ı hasen, vekalet) kullanılarak kitle fonlaması ürünleri geliştirilecektir.
 - **Karz-ı Hasene (karşılıksız borç) dayalı sandıklar kurulması:** TOBB'a bağlı il oda ve borsaları ile mesleki kuruluşlarda karz-ı hasene sandıkları kurulacaktır.
- **Finansal Okuryazarlığın Artırılması:**
 - **Danışmanlık ve eğitim hizmeti verilmesi:** Aile bütçesi yönetimi, tasarruf ve yatırım araçları, risk yönetimi konularında danışmanlık ve eğitim hizmetleri sunulacaktır.
 - **Finansal sosyalleşmenin artırılması:** Çocukların ve gençlerin okul, sosyal medya ve rol model ebeveynler aracılığıyla finansal sosyalleşmeleri artırılacaktır.
 - **Elektronik ortam için finansal eğitim içerikleri hazırlanması:** Tüm eğitim, yaş ve gelir gruplarına ulaşacak şekilde elektronik ortamda ücretsiz finansal eğitim içerikleri sunulacaktır.
 - **Finansal Kapsayıcılık Kurumunun kurulması:** Bireylerin ekonomik refahını artırmak ve finansal piyasaları derinleştirmek amacıyla Finansal Kapsayıcılık Kurumu kurulacaktır.
- **Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine İlişkin Tedbirler:**

- **Portföylerde yeşil tahvil bulundurma zorunluluğu:** Portföy yönetim şirketleri ve emeklilik fonlarının varlıklarının belirli bir yüzdesinin yeşil tahvil ve benzeri menkul kıymetlerden oluşması yasal zorunluluk haline getirilecektir.
- **Sürdürülebilir kalkınma yatırımlarının finansmanı:** Yeşil tahvil ve kira sertifikaları gibi sürdürülebilir kalkınma yatırımlarının finansmanı için destek mekanizmaları hayata geçirilecektir.
- **Yeşil/sosyal/sürdürülebilir yatırım fonlarının kurulması ve desteklenmesi:** ESG uyumlu tematik yatırım fonlarının kurulması ve pazar paylarının artırılması teşvik edilecektir.
- **Sürdürülebilirliğe yönelik faaliyetlerin özendirilmesi:** Enerji ve su tasarrufu, atık azaltma, geri dönüşüm gibi sorumlu tüketim davranışları toplumda ana akım haline getirilecektir.
- **Atıkların azaltılması:** İsrafi azaltarak kaynakların verimli kullanılması ve atıkların azaltılması sağlanacaktır.
- **Aşırı kaynak kullanımını azaltmaya yönelik tedbirler:** Dayanıklı, yeniden kullanılabilir ve enerji verimli sürdürülebilir ürünlerin kullanımı yaygınlaştırılacaktır.
- **Döngüsel ekonomiye yönelik eğitim programları:** Sürdürülebilirlik okuryazarlığı dersi müfredata, kurumsal eğitimlere ve belediye eğitim programlarına dahil edilecektir.
- **Vergi Sistemi ve Kamu Fonlaması ile İlgili Tedbirler:**
 - **Vergi denetiminde makine öğrenmesi:** Makine öğrenmesi yöntemleri kullanılarak vergi kaybına sebep olan kişi ve kurumlar tespit edilecektir.
 - **Şirketlerin para transferlerinde elektronik sistemleri kullanma zorunluluğu:** Şirketlerin para transferlerinde elektronik sistemleri kullanma zorunluluğu artırılarak vergi kaybı azaltılacaktır.
- **Tasarrufların İhracatı Artıran Alanlara Yönlendirilmesi:**
 - **TCMB'nin İhracat Desteği:** TCMB aracılığıyla yatırıma ve ihracata yönelik kredi veren bankalara ucuz ve uzun vadeli kredi sağlanacaktır.
- **Tasarrufların Kamunun Sosyal Destek İçerikli Harcamalarında Kullanımı:**
 - **Belediye kitle fonlama kampanyaları:** Kamunun sosyal destek faaliyetleri kapsamında bağışa dayalı belediye kitle fonlama kampanyaları oluşturulacaktır.
- **Sermaye Piyasaları ile İlgili Önlemler:**
 - **Çalışanlara pay edindirme:** Çalışanlara pay edindirme planlarının emeklilik planlarıyla birlikte uygulamaya konulması için halka açık şirketlere yönelik düzenleme yapılacak ve vergi teşviki sağlanacaktır.

- **Bağımsız yatırım danışmanlığı:** Türkiye'de yatırımcıların bağımsız, güvenilir ve sürekli finansal bilgi, tavsiye ve danışmanlığa erişim sağlaması amacıyla bağımsız yatırım danışmanlığı müessesesi kurulacaktır.
- **Kolektif yatırım kuruluşlarının geliştirilmesi:** Birikim sahiplerinin profillerine uygun ürünlere yönlennemeleri ve tasarrufların verimli alanlara aktarılması amacıyla kolektif yatırım kuruluşlarının gelişimi desteklenecektir.
- **Hedefli yatırım hesabı:** Eğitim, konut alma, evlenme gibi somut olaylara yönelik devlet katkılı yatırım hesapları mevzuatta tanımlanacak ve teşvik edilecektir.

81. Türk Dili ÖİK Raporu

Bu rapor, Türkiye'nin 2053 vizyonu doğrultusunda, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) çerçevesinde Türk dilinin kullanımı, diğer dillerle etkileşimi, eğitimi ve öğretimi konularını tartışmak ve bu konulara yönelik politikalar geliştirmek amacıyla hazırlanmıştır. Dilin aile, toplum, millet ve ülke için temel bir değer olduğu vurgulanmaktadır.

Raporun temel özetini aşağıdaki başlıklar altında bulabilirsiniz:

• Türk Dilinin Tarihi ve Mevcut Durumu

- Türkçe, kökleri tarihin derinliklerine uzanan, konuşma dili olarak en az 5000 yıllık, yazı dili olarak ise en az 1300 yıllık bir geçmişe sahiptir. Sümer tabletlerinde Türkçe kökenli kelimelerin bulunması, Türkçenin en az 5500 yıldır var olduğunu göstermektedir.
- Yazılı belgeleri 7. ve 8. yüzyıllardaki Göktürk yazıtlarıyla başlamaktadır; ancak MÖ 4. yüzyıla ait Esik kurganı çanağındaki yazının en eski Türkçe metin olduğu bilinmektedir. Orhon Yazıtları (8. yüzyıl), **Türk hitabet sanatının ilk ve en güçlü örneklerindendir** ve kullanılan dil gelişmiş ve işlek bir yapıya sahiptir.
- Türkçe, Doğu Sibiry'a Denizi'nden Pamir Dağları'na, Çin içlerinden Anadolu'ya, Balkanlara ve Avrupa içlerine kadar geniş bir coğrafyada yayılmıştır. Geçmişte Türk soylu halkların üç kıtaya yayılmasıyla yaklaşık on iki milyon kilometrekarelik bir alana yayılmıştır.
- Günümüzde yirmi Türk yazı dili (örn. Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Özbek Türkçesi vb.) kullanılmaktadır ve tahmini **250-300 milyon kişi** tarafından konuşulmaktadır. Türkiye Türkçesi, bu yazı dilleri içerisinde en fazla konuşucuya sahip ve en geniş coğrafyada kullanılan edebiyat, bilim, kültür ve medeniyet dilidir.

• Dilin Özellikleri ve İşlevleri

- Dil, insanların düşündüklerini ve duyduklarını ses, anlam veya işaretlerle bildirdikleri bir anlaşma sistemidir. Jestler, mimikler, ıslık, işaret, resim gibi çeşitli bildirişim yollarını da içerebilir. Türk İşaret Dili (TİD), el, kol, parmak ve yüz hareketlerinden oluşan, kendine özgü dil bilgisi kuralları bulunan görsel ve doğal bir dildir.

- Dilin en önemli özelliği **insana özgü oluşudur** ve doğal bir iletişim aracıdır; ancak kendine özgü kuralları vardır.
- Dilin temel işlevi, insanlar arasında **iletişimi sağlamaktır**. Aynı zamanda düşüncenin aracıdır ve soyut kavramlar zihinde kelimelerle canlanır.
- Dil, **kültürü oluşturan, yaşatan ve kuşaktan kuşağa aktaran** en önemli öğedir. Ayrıca, bilimsel bilgilerin çağlar ve kuşaklar arasında aktarılmasını sağlayarak **bilimin temelini** oluşturur.
- Toplum yaşamında **birleştirici** bir işlevi vardır; insan topluluklarını bir arada tutan öğelerin başında gelir.

• Türk Dilinin Diğer Dillerle Etkileşimi

- Toplular ve kültürler arasındaki ilişkiler, dillerin birbirini etkilemesinde belirleyici olmuştur. Türkçe de tarihi boyunca Çince, Sanskritçe, Arapça, Farsça, Rumca, Ermenice, İtalyanca, Fransızca ve özellikle **İngilizce** gibi pek çok dilden etkilenmiştir.
- Küresel etkileşim ve yeni araçlar (kitle iletişim, sosyal medya) yabancı kelimelerin dillere yerleşmesini hızlandırmıştır; bir kelimenin yerleşmesi geçmişte yıllar alırken, bugün dakikalar içinde yaygınlaşabilmektedir.
- Türkçe de tarihte Macarca, Fince, Farsça, Arapça, Rusça, Yunanca, İngilizce ve Almanca gibi pek çok dile kelimeler vermiştir. En bilinen örneklerden biri "yoğurt" olmakla birlikte, "bacanak", "çakal", "dolma", "kahve", "sultan" gibi çok sayıda kelime başka dillere geçmiştir. Türkçenin dünya dillerine verdiği kelime sayısının on iki bin civarında olduğu, bir kelimenin birden fazla dile verildiği düşünüldüğünde bu sayının yetmiş beş binlere ulaşabildiği belirtilmiştir.

• Türk Dilinin Karşı Karşıya Bulunduğu Sorunlar

- Türkçenin günümüzde eğitim ve öğretimde, bilim dilinde, kitle iletişim araçlarında, müzikte, sanatta, sporda, hukukta, siyasette, ticari hayatta ve sosyal medyada kullanımıyla ilgili **çeşitli sorunlarla** karşı karşıya olduğu belirtilmektedir.
- Yaygın sorunlar arasında kelimelerin **yanlış söylenmesi, yazılması, yanlış anlamda kullanılması** ve **yabancı kökenli kelimelerin sıklıkla yer alması** yer almaktadır. Bu durum, dilin kapasitesinden ziyade kullanıcıların yetersizliklerinden kaynaklanmaktadır.
- **Eğitim ve öğretimde**, genç kuşakların Türkçenin zengin söz varlığıyla donatılamaması ve **yabancı dille eğitimin yaygınlaşması** önemli bir sorundur; bu durum Türkçe sınav başarılarını ve Türkçenin bilim dili olarak gelişimini olumsuz etkilemektedir. Türkiye'nin PISA 2022 okuma becerileri sıralamasındaki yeri (81 ülke arasında 36., OECD ülkeleri arasında 30.) bu alandaki çaba gerekliliğini göstermektedir.

- **Müzik, spor ve kitle iletişim araçlarında** (radyo, televizyon, sosyal medya) argo, kaba, müstehcen ve yabancı kökenli sözlerin kullanımı, söyleyiş ve anlatım bozuklukları genç kuşakların dilini olumsuz etkilemektedir. Özellikle sosyal medyada sınırlı karakter kullanımı nedeniyle yanlış yazım biçimleri hızla yayılmaktadır.
- **Ticari hayatta** iş yeri, yerli marka ve ürün adlarında yabancılaşma ve ithal ürünlerin Türkçe kullanım kılavuzlarının eksikliği de sorun olarak görülmektedir.
- Türk İşaret Dili'nin (TİD) eğitimi ve araştırması uzun süre ihmal edilmiştir.
- **Türk Dili ile İlgili Resmî Kurumlar ve Görevleri**
 - Türkçenin araştırılması, öğretimi ve yaygınlaştırılmasıyla doğrudan veya dolaylı olarak ilgili birçok kurum bulunmaktadır.
 - **Türk Dil Kurumu (TDK):** Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün isteğiyle 1932'de kurulmuştur. Tarama Sözlüğü, Derleme Sözlüğü, Türkçe Sözlük, bilim, sanat ve spor terimleri sözlükleri gibi yüzlerce yayın ve çalışmayla Türkçenin araştırılması ve geliştirilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir.
 - **Millî Eğitim Bakanlığı (MEB):** Okullarda Türkçenin eğitim ve öğretimini sağlar. Ders kitaplarında Türkçenin doğru kullanımının ve TDK tarafından türetilen yeni terimlerin kullanılmasının önemine dikkat çekilmektedir.
 - **Yükseköğretim Kurulu (YÖK):** Üniversitelerde Türk dilinin tarihsel ve çağdaş dönemlerinin araştırılmasını ve öğretimini denetler. Türk dili ve edebiyatı bölümlerinde editörlük, redaktörlük, diksiyon, TİD ve bilgisayar destekli dil araştırmaları gibi derslerin müfredata eklenmesi önerilmektedir.
 - **Yunus Emre Enstitüsü (YEE):** Türkiye'yi, Türk dilini, kültürünü ve sanatını tanıtmak amacıyla yurt dışında Türkçe öğretimi kursları düzenler ve kültürel faaliyetler yürütür. Geliştirdiği Türkçe Yeterlilik Sınavı (TYS), uluslararası geçerliliğe sahiptir.
 - Diğer önemli kurumlar arasında **Türkiye Maarif Vakfı, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT), Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ve UNESCO Türkiye Millî Komisyonu** yer almaktadır.
- **Çözüm Önerileri**
 - **Kurumsal ve Yasal Altyapı:** Türk diliyle ilgili kurumlar arasında eşgüdüm sağlanacak bir mekanizma oluşturulmalı, **Türk dilini koruma ve geliştirme amacıyla farklı disiplinlerden üyeleri barındıran bir üst kurul** kurulmalıdır. UNESCO tarafından 15 Aralık gününün **Dünya Türk Dili Günü** olarak belirlenmesi desteklenmelidir. Tabelalardaki dil kirliliğiyle mücadele edilmeli ve memur alımlarında Türkçe yeterlilik ölçütü getirilmelidir.

- **Türkçenin Bilim Dili Olarak Geliştirilmesi:** Başta bilişim, tıp, hukuk terimleri olmak üzere **bilim dili Türkçeleştirilmelidir** ve yabancı sözlere önerilen Türkçe karşılıklar devlet kurumlarında kullanılır hale getirilmelidir.
- **Çeviri Dili:** Çeviri hatalarının düzeltilmesi için çalıştaylar düzenlenmeli, çeviri dersleri üniversite müfredatına girmeli ve çevirmenler için Türkçe dersleri yaygınlaştırılmalıdır.
- **Türk Dünyası ile İlgili Hususlar:** Türk dünyasında **ortak alfabe ve ortak iletişim dili olarak Türkiye Türkçesi** oluşturulması için çalışmalar yürütülmelidir. Öğrenci değişim programları artırılmalı ve Dede Korkut, Manas gibi ortak dil malzemeleri dijitalleştirilerek açık erişime sunulmalıdır.
- **Türkçenin Söz Varlığı:** Türkçenin söz varlığı, bütün devirler göz önünde bulundurularak yaşatılmalı, **1928 öncesi ve sonrası dengeli derlem projesi yeniden canlandırılmalıdır**. TDK, eş ve zıt anlamlılar, etimoloji, argo, deyimler sözlükleri gibi eserler hazırlamalıdır. Yabancı kelimeler için önce karşılık türetme yoluna gidilmeli, türetilmiyorsa okunduğu gibi yazma tutumu yaygınlaştırılmalıdır.
- **Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi:** Ailenin ana dili eğitimi farkındalığı artırılmalı, çocukların kelime hazineleri ders kitapları ve okuma alışkanlıkları ile zenginleştirilmelidir. Yabancı dille eğitim öğretim yerine, yabancı dil öğretimi yeniden gözden geçirilerek daha başarılı yöntemler benimsenmelidir. Çocuk ve gençlik edebiyatı desteklenmeli, masallar ve ninniler sayısal ortamlarda sunulmalıdır.
- **Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretimi:** Yabancı dil olarak Türkçe öğreten kurumlar tek bir merkezden (örn. YEE çatısı altında) yönlendirilmeli ve denetlenmelidir.
- **Genç Kuşaklara Yönelik Çalışmalar:** Gençlerle iletişim kurabilmek için güncel dil kullanımı araştırılmalı ve TDK tarafından doğru Türkçenin yaygınlaşmasına yönelik sayısal içerikler sosyal medyada sunulmalıdır.
- **Kitle İletişim Araçlarında Türkçe:** Televizyonlarda Türkçeyi güzel kullanma programları yapılmalı, dili doğru kullananlara ödül verilmeli ve çalışanlara hizmet içi eğitimler verilmelidir. Genel ağda Türkçe içerik çoğaltılmalıdır.
- **Türk İşaret Dili:** Üniversitelerde TİD lisans, yüksek lisans ve doktora programları açılmalı, TDK tarafından tüm söz varlığını içerecek etkileşimli sözlük hazırlanmalı ve TİD'in yaygınlaştırılması için görüntü okuma yazılımları geliştirilmelidir.

Sonuç olarak, rapor, Türk dilinin korunması, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasının ülkemizin varlığı, birliği ve bütünlüğü için hayati önem taşıdığını vurgulamaktadır. Bu hedeflere ulaşmak için ilgili kurumların iş birliği, koordinasyonu ve kamu kaynaklarının verimli kullanımı gereklidir. Yapay zeka uygulamalarıyla Türkçe dil modelinin geliştirilmesi, Türkçenin geleceği ve ülkenin stratejik önceliği açısından önemlidir.

82. Uzay Araştırmaları Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, 2024-2028 dönemini kapsayan On İkinci Kalkınma Planı'nda yer alacak uzay alanıyla ilgili politika, hedef ve stratejilerin belirlenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Raporda, Türkiye'nin uzay sektöründeki mevcut durumu, küresel eğilimler, sorunlar ve geleceğe yönelik hedefler detaylandırılmaktadır.

1. Dünyadaki Uzay Alanında Genel Durum ve Gelişim Eğilimleri Uzay çalışmaları, ilk yapay uydu **Sputnik-1'in 1957 yılında Sovyetler Birliği tarafından yörüngeye yerleştirilmesiyle** ve 1961'de ilk insanlı uzay görevinin gerçekleştirilmesiyle bir dönüm noktası yaşamıştır. 1950'lerde ABD ve SSCB liderliğinde başlayan bu faaliyetler, günümüzde birçok ülkenin ilgisini çekerek küresel bir zorunluluk haline gelmiştir.

- **Yeni Uzay (New Space) Yaklaşımı:** Geleneksel uzay faaliyetlerinin kurumsal yapılar tarafından domine edildiği bir dönemden, **özel sermayeye dayalı girişimlerin** (örneğin SpaceX, Blue Origin) rol aldığı ve ticari hizmetlerin çeşitlendiği bir "Yeni Uzay" veya "Uzay 4.0" dönemine geçiş yaşanmaktadır. Bu durum, fırlatma sektöründe **yeniden kullanılabilir fırlatıcılar** ve **modüler sistemler** aracılığıyla maliyetlerin düşürülmesini hedefleyen şiddetli bir rekabeti beraberinde getirmiştir.
- **Küçük ve Mini Uyduların Yükselişi:** Teknolojinin ucuzlaması, küçük ve mini uydu üretim trendini tetiklemiş, bu da daha küçük ölçekli ve düşük maliyetli fırlatma araçlarının geliştirilmesine yol açmıştır.
- **İletişim ve Konumlama Sistemleri:** Uydu haberleşmesinde **Yer Sabit Yörünge'den (GEO) Alçak Dünya Yörüngesi (LEO) merkezli takım uydulara** doğru bir mimari dönüşüm gözlemlenmektedir. Ayrıca, küresel konumlama uydu sistemleri (GPS, GLONASS, Galileo, BeiDou, NAVIC, QZSS) hayatın her alanında kritik bir rol oynamaktadır.
- **Gelişen Teknolojiler:** Lazer haberleşme, kuantum haberleşme, yapay zekâ, makine öğrenimi ve blok zinciri gibi dijital teknolojiler uzay sektörünün gelişimini hızlandırmaktadır.
- **Uzay Keşfi ve Kaynak Kullanımı:** Uzay turizmi, gezegenler arası ulaşım ve gök cisimlerindeki kaynakların (regolit, buz vb.) kullanımı (uzay madenciliği) gibi yeni pazar alanları ortaya çıkmaktadır.
- **Uluslararası Standartlar ve Yükümlülükler:** Uzay faaliyetlerinin artmasıyla birlikte, **uzay nesnelerinin takibi ve yönetimi** büyük önem kazanmış. Ayrıca, uluslararası alanda uzay hukukuna yönelik beş temel anlaşma (1967 Dış Uzay Antlaşması, 1968 Kurtarma Anlaşması, 1972 Sorumluluk Sözleşmesi, 1975 Tescil Sözleşmesi, 1979 Ay Anlaşması) kabul edilmiştir. Türkiye de bu anlaşmalara taraftır. **Avrupa Uzay Standardizasyonu İşbirliği (ECSS)** standartları, Türkiye'deki uzay çalışmalarında temel alınmaktadır.
- **Uzay Ekonomisi:** Uzay ekonomisinin 2040 yılında **1,2 trilyon dolara** ulaşacağı tahmin edilmektedir.

2. Türkiye'de Uzay Alanında Mevcut Durum Türkiye, uzay alanında önemli bir geçmişe ve artan kabiliyetlere sahiptir.

- **Tarihsel Gelişim ve Kurumsal Yapı:**

- Türkçe, 1968'den itibaren uzay alanında haberleşme ihtiyaçlarını karşılamaya başlamış ve ilk uydu yer istasyonunu 1979'da açmıştır.
- **TÜBİTAK Uzay Teknolojileri Araştırma Enstitüsü (TÜBİTAK UZAY)** 1985 yılında kurulmuştur.
- Türkiye'nin ilk haberleşme uydusu **TÜRKSAT-1B** **1994'te yörüngeye yerleştirilmiştir.**
- İlk milli uzaktan algılama uydusu **RASAT 2011'de**, ardından **GÖKTÜRK-2 görüntü ve keşif uydusu 2012'de** hizmete girmiştir.
- **Türkiye Uzay Ajansı (TUA) 2018 yılında kurulmuş** ve sivil uzay faaliyetlerinin koordinasyonundan sorumlu ana kurum haline gelmiştir.

- **Uydu Kabiliyetleri:**

- Türkiye, 1990'ların ortasından bu yana bir uzay ülkesi konumundadır. Kendi uzaktan algılama uydularını üretebilmekte ve sonda roketi fırlatabilmektedir.
- **TÜRKSAT-5A (2021) ve TÜRKSAT-5B (2021)** uydularının devreye alınmasıyla aktif haberleşme uydu sayısı 5'e yükselmiş ve uydu haberleşme kapasitesi yaklaşık **20 kat artmıştır.** Bu uydularda **ASELSAN tarafından milli olarak geliştirilen ekipmanlar** yer almaktadır.
- **TÜRKSAT-6A milli haberleşme uydusunun** 2023'te fırlatmaya hazır hale getirilmesi hedeflenmektedir. Bu uydu ile Türkiye ilk yerli haberleşme uydu platformunu geliştirmiş olacaktır.
- **İMECE Yer Gözlem Uydusu**, metre altı çözünürlükle, milli imkânlarla geliştirilen kritik teknolojilerle birlikte **15 Nisan 2023 tarihinde uzaya fırlatılmıştır.**
- GÖKTÜRK-3 (SAR uydusu) ve GÖKTÜRK Yenileme uydusu gibi projeler de devam etmektedir.

- **Fırlatma Kabiliyetleri:**

- **ROKETSAN** tarafından geliştirilen sonda roketleri ile 2017, 2018 ve 2020 yıllarında **uzay sınırı aşılmış** (129 km, 124 km, 136 km irtifalara erişilmiştir). Bu testler, kademe ayırma, atmosfer dışında kontrollü uçuş ve milli sensörlerle navigasyon gibi önemli teknolojileri doğrulamıştır.
- **Şimşek-1 Geliştirme Projesi** kapsamında, 400 kg faydalı yükü 550 km dairesel yörüngeye yerleştirecek fırlatma aracı ve 100 kg faydalı yükü 300 km yörünge altı uçuşa çıkaracak Sonda Roketi geliştirilmektedir. Yurt içinde bir **Uydu Fırlatma Merkezi kurulum çalışmaları** da başlamıştır.

- **Uzay Bilimleri ve Gözlemevleri:** Türkiye'de 17 gözlemevi bulunmakta olup, **Doğu Anadolu Gözlemevi (DAG) projesi** ile 4 m çaplı Türkiye'nin en büyük teleskobu kurulmaktadır.
- **Milli Uzay Programı (MUP):** TUA tarafından hazırlanan ve 2021'de kamuoyu ile paylaşılan **Milli Uzay Programı**, Türkiye'nin önümüzdeki on yıllık uzay stratejisini belirleyen on ana hedef içermektedir. Bu hedefler arasında **Ay Araştırma Programı (AYAP-1)** ve **Türk Astronot ve Bilim Misyonu (TABM) Projesi** yer almaktadır. TABM kapsamında 2023 yılı içerisinde bir Türk astronotun Uluslararası Uzay İstasyonu'na (UÜİ) gönderilmesi hedeflenmektedir.

3. Hedeflere Ulaşılmasının Önündeki Başlıca Sorunlar Rapor, Türkiye'nin uzay hedeflerine ulaşılmasının önündeki bazı temel sorunları belirtmektedir:

- **Mevzuat Problemi:** Uzay alanına özel ve çağın dinamiklerine ayak uyduran bir mevzuat altyapısının eksikliği.
- **Maddi Kaynak Problemi:** Projelerin sürdürülebilirliği için özelleşmiş ve yeterli finansman kaynaklarına ihtiyaç duyulması.
- **İnsan Kaynağı Problemi:** Uzay sektöründe yetişmiş, nitelikli insan kaynağının sayısının yetersizliği, bu insan gücünün sektörde tutulması ve beyin göçünün engellenmesi gerekliliği.

4. On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) Hedefleri On İkinci Kalkınma Planı'nın temel vizyonu, **uzay ekosistemini, oluşturulacak değer zincirleri ile geliştirerek dünya ile rekabet edebilir konuma getirmektir.** Bu vizyon doğrultusunda belirlenen beş ana hedef şunlardır:

1. **Uzay sistemleri ve uydu teknolojilerinde dünya ile rekabet edebilir seviyeye ulaşılması.** Bu kapsamda uygun maliyetli küçük uydular üretilmesi, uydu takımları oluşturulması, yerli görev yükleri geliştirilmesi ve mevzuat düzenlemeleri yapılması planlanmaktadır.
2. **Ülkemizin uzaya bağımsız erişimine yönelik çalışmalarda kritik teknoloji ve altyapıların geliştirilmesi.** Yakın Dünya Yörüngesi'ne (LEO) yerleştirme çalışmalarının hızlandırılması ve farklı yörüngelere yerleştirme için fırlatma alanlarının planlanması önem taşımaktadır.
3. **Uzay bilimlerine yönelik ülkemizdeki teknoloji ve altyapıların geliştirilmesi.** Yer ve uzay tabanlı gözlem, ölçüm ve analiz kapasitesinin artırılması, ulusal bir küçük optik teleskop ağı oluşturulması ve uluslararası ağlara katılım sağlanması hedeflenmektedir.
4. **Uzay alanında çalışan insan kaynağı ve kapasitesinin artırılması.** İnsan kaynağının niteliğinin, niceliğinin ve sürekliliğinin artırılması, disiplinler arası programlar oluşturulması ve toplumda uzay farkındalığının yükseltilmesi amaçlanmaktadır.
5. **Uzayın uluslararası birleştirici ve barışçıl yönünün güçlendirilmesi amacıyla bölgesel ve küresel işbirliklerinin artırılması ve bu kapsamda uzay hukuku çalışmalarının genişletilmesi.** Uluslararası kuruluşlara üyeliklerin artırılması ve uzay hukuku alanındaki çalışmaların genişletilmesi hedeflenmektedir.

Rapor, Türkiye'nin uzay sektöründe küresel rekabetteki konumunu güçlendirmek için belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik **iş birliği, koordinasyon ve kamu kaynaklarının verimli kullanımının** önemini vurgulamaktadır.

83. Yatırım Politikaları ve Öncelikleri ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB) koordinasyonunda, 2024-2028 dönemini kapsayacak olan On İkinci Kalkınma Planı hazırlık çalışmaları kapsamında oluşturulan **Yatırım Politikaları ve Öncelikleri Özel İhtisas Komisyonu** tarafından hazırlanmıştır. Rapor, kamu yatırımlarının doğru bir şekilde önceliklendirilmesi ve kaynakların etkin, ekonomik ve verimli bir şekilde kullanılması amacıyla katılımcı bir anlayışla (kamu, özel sektör, sivil toplum ve akademisyenlerin katılımıyla) hazırlanmıştır.

1. Yatırım Kavramı ve Kamu Yatırımları Yatırım, mevcut maddi kaynakların gelecekte daha fazla kâr veya fayda elde edileceği düşünülen maddi varlıklara harcanmasıdır. **Kamu yatırımı** ise, mal ve hizmet üretimini çoğaltmak, tüketim ve ihracat imkânlarını artırmak amacıyla reel sermayenin artırılması, korunması ve düzenlenmesi için yapılan devlet harcamalarıdır. Kamu yatırımları, özellikle özel sektörün yatırım yapmak istemediği veya gücünün yetmeyeceği büyük yatırımlara aktarılan zorunlu yatırımlardır ve temel hedefi **kamu yararına olmak ve toplumsal fayda ve refah yaratmaktır**. Yatırımların önceliklendirilmesinde stratejik hedeflerle uyum, potansiyel yatırım getirisi (ROI), risk değerlendirmesi, kaynak mevcudiyeti ve paydaş tercihleri gibi faktörler dikkate alınmalıdır.

2. Dünyadaki Genel Durum ve Gelişme Eğilimleri Küresel düzeyde enerji, ulaşım, su ve telekomünikasyon altyapısında 2016-2030 yılları arasında yaklaşık **95 trilyon ABD doları tutarında kamu ve özel sektör yatırımına ihtiyaç duyulduğu** tahmin edilmektedir. Gelişmiş ekonomilerde kamu yatırımlarının GSYİH'ya oranı düşüş eğilimindeyken, Çin gibi ülkelerde yükselmektedir. Dünyada yatırım önceliğinin belirlenmesinde, **Çevresel, Sosyal ve Yönetişim (ÇSY) yatırımları, yenilikçilik, dijitalleşme, çeşitlilik ve katılım ile sürdürülebilir kalkınma** gibi eğilimler ön plana çıkmaktadır. OECD, etkili kamu yatırımı için koordinasyonun artırılması, yerel ve ulusal düzeyde kamu yatırım kapasitesinin güçlendirilmesi ve uygun çerçeve koşullarının oluşturulması gerektiğini vurgulamaktadır. Başarılı ülke uygulamaları arasında Norveç, İsveç (sürdürülebilir yatırım), Kanada, Japonya ve ABD (yenilik ve teknoloji yatırımı) gösterilmektedir.

3. Türkiye'de Genel Durum Türkiye ekonomisi, 2022 yılında %5,6 oranında büyüme kaydetmiş ve toplam yatırım miktarı 2001'den 2022'ye kadar yaklaşık 9 kat büyüyerek **941,9 milyar ABD dolarına** ulaşmıştır. Merkezi yönetim bütçesinde kamu yatırımının payı artış eğilimindedir ve 2023'te %8-9 aralığına ulaşmıştır. On Birinci Kalkınma Planı döneminde (2019-2023), **İstanbul Havalimanı, 1915 Çanakkale Köprüsü ve şehir hastaneleri** gibi büyük yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Sabit sermaye yatırımlarının GSYİH içindeki payı 2022 ve 2023 yıllarında en yüksek seviyelere ulaşmıştır.

Sektörel Yatırım Öncelikleri: Türkiye, enerji (yenilenebilir enerji), altyapı (ulaşım, su, telekomünikasyon), teknoloji (yerli teknoloji endüstrisi, Ar-Ge), tarım ve turizm gibi sektörlerde yatırıma öncelik veren politikalar uygulamaktadır.

Mevzuat ve Kurumsal Yapı: Yatırımların kararlarının alınması ve gerçekleştirilmesi için 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu gibi ana mevzuatlar bulunmaktadır. Özel sektör yatırımlarını yönlendirmek için Yatırım Teşvik Programı, Yenilenebilir Enerji Kanunu, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB) Kanunu ve Serbest Bölgeler Kanunu gibi düzenlemeler mevcuttur. SBB, Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, KOSGEB ve TÜBİTAK gibi kurumlar yatırımları teşvik etmek ve önceliklendirmekle sorumludur.

Hedeflere Ulaşılmasının Önündeki Başlıca Sorunlar:

- **Makro planlama eksikliği:** Yatırım politikaları ile iktisat politikaları arasındaki ilişkinin kısıtlı olması ve makroekonomik değişkenler üzerindeki etkilerin yeterince değerlendirilmemesi.
- **Mevzuatsal sorunlar:** Bölgesel eşitsizlikleri gidermede yetersiz kalan teşvik sistemleri, değişen finansal düzenlemeler ve yerlilik oranı koşulunun etkin uygulanamaması.
- **Kurumsal yapılanma sorunları:** Çok fazla kamu kuruluşunun destek ve teşvik sisteminde yer alması nedeniyle oluşan mükerrerlikler ve sistemin karmaşıklığı; kurumlar arası koordinasyon yetersizliği.
- **İnsan kaynakları sorunları:** Eğitim sektöründeki kalite ve performans sorunları, teknik ve mesleki eğitimdeki eksiklikler, nitelikli insan göçü.
- **Altyapı sorunları:** Dijital dönüşüm ve sanayinin gereksinimleri için internet ve bilişim altyapısının daha da geliştirilmesi ihtiyacı.
- **Afet riski:** Özellikle 6 Şubat 2023 depremlerinin yarattığı yıkım ve yeniden inşa sürecinin getireceği ek maliyet ve öncelik değişiklikleri. Rapora göre, depremin Türkiye ekonomisi üzerindeki toplam yükünün yaklaşık **2 trilyon TL (103,6 milyar dolar)** düzeyinde olduğu tahmin edilmektedir ki bu, 2023 yılı milli gelirinin yaklaşık %9'una ulaşabilecektir.
- **Yüksek enflasyon:** Plan döneminde kamu yatırımlarını ve önceliklendirmesini etkileyecek önemli bir sorun olarak belirtilmiştir.

4. On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) Hedefleri: Plan döneminde temel olarak adalet ve güvenlik, afet ve acil durum, eğitim, aile, sağlık, gelir dağılımı, istihdam, ekonomik istikrar, dijital ve yeşil dönüşüm, teknolojiye dayalı yenilikçi ve rekabetçi üretim, bilgi ve iletişim teknolojileri, tarım ve kırsal kalkınma, gıda güvenliği, ulaştırma, enerji, çevre, turizm, bölgesel gelişme, kentsel yaşam ve kamu yönetişimine ilişkin öncelikler geniş bir perspektifte ele alınarak yatırım önceliklendirilmesi yapılacaktır.

Temel amaçlar ve politikalar dört ana eksen etrafında şekillenmektedir:

- **Yatırım Politikaları ve Önceliklendirme:** Makro planlama, sektörel ve bölgesel politikaların oluşturulması.
- **Kamu-Özel Sektör Yatırımları:** Kamu ve özel sektör yatırımları arasındaki tamamlayıcılık ilişkisi ve yatırım teşvikleri.

- **Kurumsal Yapı ve Kapasite:** Kamu yönetiminin etkinliği ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi.
- **İzleme ve Değerlendirme:** Politikaların sürdürülebilirliği açısından izleme ve değerlendirme süreçlerinin geliştirilmesi.

5. ÖİK Çalışmaları Risk ve Yatırım Öncelikleri Analizi Yapılan risk analizinde, yatırım döneminde karşılaşılabilecek riskler **çevresel, ekonomik, yönetim ve toplumsal riskler** olmak üzere dört başlık altında toplanmıştır.

- **En yüksek kriter ağırlığına sahip ana risk alanı:** Ekonomik riskler (0,346).
- **En yüksek risk algısına sahip ilk beş alt kriter:** Ekonomik kriz/enflasyon, işsizlik, küresel ekonomik kriz (ekonomik riskler altında); eğitimsizlik ve siyasi belirsizlik (yönetim riskleri altında).

ÖİK'nın yatırım öncelikleri analizine göre, yatırımların **%50'den fazlasının** yapılması gereken öncelikli alanlar şunlardır:

- **Su** (0,17260)
- **Tarım/Gıda/Hayvancılık** (0,13086)
- **Sağlık/Milli Aşı ve İlaç Üretimi** (0,10815)
- **Savunma Sanayi /Güvenlik** (0,10714)

Diğer önemli yatırım alanları ise **Eğitim/Uygulamalı Eğitim** (0,08749), **İklim Uyum/Çevre** (0,08634), **Ar-Ge ve Dijitalleşme** (0,08108) ve **Yeşil Dönüşüm** (0,06783) olarak belirlenmiştir.

Depremlere İlişkin Özel Öneriler: 6 Şubat 2023 depremleri sonrası, On İkinci Kalkınma Planı döneminde bölgeye yönelik yatırımların bütçe içerisinde önemli bir paya sahip olacağı beklenmektedir. Mevzuat, konut, eğitim, kültür ve turizm, sağlık, altyapı, tarım, madencilik, imalat sanayii, istihdam ve çevre alanlarında detaylı düzenleme önerileri sunulmuştur. Örneğin, afet konutlarının afete dayanıklı alanlarda yerel yönetimlerle koordineli şekilde yapılması, zemin etütlerinin tamamlanması ve finansman planlamasının geliştirilmesi vurgulanmıştır. Ayrıca, deprem sonrası **TAMP, TARAP ve TASİP** gibi planların **güncellenmesi ve yatırım kararlarının bu çerçevede alınması** gerektiği belirtilmiştir.

6. Sonuç ve Genel Değerlendirme Rapor, On İkinci Kalkınma Planı hedeflerine ulaşmak için **yenilikçiliği, teknolojiyi ve üretimi merkeze alan akıllı planlama odaklı bir yatırım politikasının** benimsenmesinin önemini vurgulamaktadır. Özellikle afet ve yüksek enflasyon risklerinin plan dönemi yatırım kararlarını derinden etkileyeceği değerlendirilmektedir. Etkili bir izleme ve değerlendirme süreci ile yatırım performansının düzenli olarak değerlendirilmesi, bölgesel özelliklerin dikkate alınması, ulusal ve uluslararası gelişmelerin izlenmesi, yönetim birimleri arası koordinasyonun geliştirilmesi ve şeffaf bir yönetim sürecinin oluşturulması temel öneriler arasında yer almaktadır. Ayrıca, **gıda, tarım, sağlık ve savunma sanayisine yönelik yatırımların öncelikli olarak ele alınması** ve beşerî ve fiziki kapasite geliştirilmesine yönelik yatırımların planlama sürecine dahil edilmesi gerekmektedir.

84. Yayıncılık Çalışma Grubu Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlıkları kapsamında oluşturulan **Yayıncılık Çalışma Grubu** tarafından hazırlanmıştır. Rapor, yayıncılık sektörünün mevcut durumunu analiz etmek, küresel ve ulusal düzeydeki gelişme eğilimlerini değerlendirmek ve plan dönemi için hedefler, temel politikalar ile uygulama stratejileri ve tedbirler sunmayı amaçlamaktadır.

Yönetici Özeti ve Giriş Yayıncılık sektörü, dijital ve teknolojik gelişmelerle hızla dönüşen, istihdam ve gelir kaynağı oluşturan, aynı zamanda ülkeler açısından önemli bir **yumuşak güç** unsuru haline gelen bir hizmet sektörüdür. Özellikle COVID-19 pandemisiyle birlikte çevrimiçi/dijital platformlara olan talep ve üyelikler ciddi bir yükseliş göstermiş, geleneksel medya alışkanlıkları dijital platformlara doğru çeşitlenmiş ve dönüşmüştür. Bu dönüşüm, güçlü bir yayıncılık altyapısının önemini de artırmaktadır.

Mevcut Durum Analizi Rapor, yayıncılık altyapısını ve görsel-işitsel yayıncılık alanındaki çeşitli alt sektörleri detaylı olarak incelemektedir:

- **Yayıncılık Altyapısı:** Dünya genelinde uydu, kablo ve karasal altyapı kullanımının yanı sıra internet altyapısı üzerinden yayıncılığın yaygınlaştığı belirtilmiştir. Türkiye'de televizyon yayınları karasal analog, uydu, kablo ve geniş bant internet teknolojileriyle sürdürülmektedir. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) verilerine göre, Türkiye'de çeşitli ortamlar üzerinden yayın yapan medya hizmet sağlayıcıları ve platform işletmecileri bulunmaktadır. Karasal analog yayıncılıkta frekans sınırlılığı sorun yaratırken, karasal sayısal yayıncılığa geçiş çalışmaları devam etmektedir. Türksat A.Ş., uydu ve kablo altyapısı üzerinden hizmet sunan tekel konumundadır. Türkiye'de kablo internet altyapısının yaygınlığı OECD ortalamalarının oldukça gerisindedir, bu durum geçiş hakkı ve tesis paylaşımı sorunlarından kaynaklanmaktadır.
- **Görsel-İşitsel Yayıncılık Alanı:**
 - **Televizyon Sektörü:** Televizyon, küresel çapta halen en kolay ulaşılabilen iletişim aracı ve içerik üretiminin ana belirleyicisi olmaya devam etmektedir. Küresel televizyon endüstrisi gelirleri pandemide düşüş yaşasa da toparlanma eğilimindedir. Türkiye'de özel kanalların yaygınlaşması ve dijital platformların açılmasıyla televizyon yayıncılığı çeşitlenmiştir. Geleneksel televizyonun kitleliliğini koruması için dijital ortama eş zamanlı aktarım, dijital platform kurma ve içerik yelpazesini genişletme gibi adımlar atılması elzem görülmektedir. Ayrıca, televizyon kanallarının yayıncılık akademileri kurarak kalifiye istihdam açığını gidermesi önerilmektedir.
 - **Dizi Sektörü:** Türk dizileri, son 10 yılda küresel çapta önemli bir başarı elde ederek Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra en önde gelen dizi ihracatçılarından biri haline gelmiştir. 2022 yılı sonu itibarıyla yaklaşık 750 milyon ABD doları ihracat hacmine ulaşan Türk dizileri, 160'ı aşkın ülkede 800 milyondan fazla izleyiciye ulaşmaktadır. Dizi sektörü, mal ve hizmet ihracatını tetikleyici bir **katalizör** görevi görmektedir. Ticaret Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından sektöre

çeşitli teşvikler sağlanmaktadır. Ancak, resmi istatistik eksikliği, korsan yayıncılık ve siyasi ilişkilerin etkisi gibi zorluklar da mevcuttur.

- **Sinema Sektörü:** Sinema sektörü küresel çapta milyarlarca dolarlık bir büyüklüğe sahiptir. Pandemi gişe gelirlerinde düşüşe neden olsa da sektör toparlanmaktadır. Film üretiminde Hindistan ve Çin ilk iki sırada yer almaktadır. ABD filmleri küresel pazara hakimdir. Türkiye'de devlet desteğiyle film üretim ve izleyici sayısı önemli ölçüde artmış, yerli filmlerin izlenme oranı %51'e ulaşarak Avrupa'da birinci sıraya yerleşmiştir. Türk filmleri uluslararası festivallerde ödüller kazanarak görünürlüğünü artırmıştır. Yabancı yapımların ülkeye çekilmesi için teşvik programları geliştirilmektedir.
- **Animasyon Sektörü:** Animasyon endüstrisi, yaratıcı sektörler arasında dünyanın en hızlı büyüyen iş kollarından biridir. Yüksek getiri potansiyeline sahip olan bu sektör, lisanslı ürün satışlarıyla geniş bir ekosistem haline gelmiştir. Kalifiye iş gücü gerektiren ve üretim maliyetleri yüksek olan bir sektördür. Türkiye'de animasyon sektörü son 10 yılda atılım göstermiş, yerli stüdyo sayısı artmış ve uluslararası görünürlük kazanmıştır. TRT Çocuk kanalının ve yerli yapım kotalarının sektöre canlılık kattığı belirtilmiştir. Ancak Türk animasyon sektörü, dizi sektöründeki markalaşma düzeyine ve ihracat ivmesine henüz ulaşamamıştır. 2022 yılı sonu itibarıyla ihracatın yaklaşık 5 milyon ABD doları düzeyinde olduğu tahmin edilmektedir. Üretim maliyetlerinin düşük olması Türk animasyon sektörünün en büyük avantajı olarak görülmektedir. Devlet teşvikleri, ortak yapımlar ve fikri mülkiyet haklarının korunması bu sektörün gelişimi için önemlidir.
- **Çevrimiçi/Dijital Platform Sektörü:** COVID-19 pandemisiyle birlikte dijital platformlar hızla güçlenmiş ve izleyici alışkanlıklarını değiştirmiştir. Bu platformlar, izleyici tercihlerine göre kişiselleştirilmiş içerik sunmakta ve yeni kreatif içeriklerin üretimine imkân sağlamaktadır. Küresel dijital platformlar Türkiye'de yerli yapımlara ağırlık vererek kültürel zenginlikleri ön plana çıkarmaktadır. Netflix, Amazon Prime, Disney+, BluTV, Gain, Exxen gibi ulusal ve uluslararası platformlar pazarda faaliyet göstermektedir. Dijital platformlar, Türk yapımlarının küresel çapta tanınmasına ve dizi ihracatının ivme kazanmasına katkı sağlamaktadır. Ancak, fikri mülkiyet haklarının platformlara devredilmesi ve net ihracat verilerine ulaşamaması gibi sorunlar da bulunmaktadır.
- **İşitsel Yayıncılık Sektörü:** Dijital müzik, podcast ve radyo alt segmentlerinde işitsel yayıncılık sektörü hızlı bir dönüşüm geçirmektedir. Dijital müzik akış platformları ana gelir kaynağı haline gelmiştir. Spotify, Apple Music, Amazon gibi küresel platformlar pazar lideridir. Podcast yayıncılığı yeni bir format olarak popülerleşmiş ve kendine küresel bir kitle yaratmıştır. Türkiye'de radyo dinleme oranları hala yüksek olmakla birlikte, mobil cihazlar üzerinden dinleme yaygınlaşmıştır. Türk müzik içerikleri küresel platformlar aracılığıyla dünyaya ulaşmaktadır ve 2022 yılı sonu itibarıyla yaklaşık 40 milyon ABD doları içerik ihracatı olduğu tahmin edilmektedir. Podcast yayıncılığı Türkiye'de yeni gelişen bir model olup, Türkçe içerik üretimi ve yaygınlaşması artmaktadır.

- **Reklam Sektörü:** Reklamlar, geleneksel ve dijital yayıncılık platformlarının en önemli gelir kaynaklarından biridir. Dünya genelinde reklam harcamaları artmakta ve geleneksel mecralardan dijital ve internet reklamlarına kaymaktadır. Türkiye'de reklamcılık sektörü de dijitalleşmenin etkisiyle büyümüş ve küresel eğilimlere uyum sağlamıştır. Dijital reklamlar, hedefleme, etkileşim ve ölçülebilirlik avantajları nedeniyle tercih edilmektedir. Reklam sektörünün ekonomiye doğrudan ve dolaylı katkıları önemlidir. Türk reklamcılarının küresel pazarlara açılması ve ülkeye döviz girdisi sağlaması hedeflenmektedir.

Plan Dönemi Perspektifi (2024-2028) On İkinci Kalkınma Planı döneminde yayıncılık sektörünün gelişimini desteklemek amacıyla belirlenen temel hedefler ve politikalar şunlardır:

- **Yayıncılık Altyapısı:** Yüksek hızlı fiber internet altyapısının yaygınlaştırılması ve OECD ortalamalarına yaklaştırılması hedeflenmektedir. Karasal sayısal yayıncılığa geçişin mevzuat düzenlemeleri ve süreçlerinin tamamlanması amaçlanmaktadır. Türksat'ın Kablo TV ve internet altyapısının yaygınlaştırılması için geçiş hakkı ve tesis paylaşımı sorunlarına çözüm bulunması hedeflenmektedir.
- **Görsel-İşitsel Hizmetler:**
 - **Genel Hedefler:** Kültürel değerlerimizi içeren yapımların üretilmesi, küresel çapta yumuşak güç olarak etkin bir şekilde dünyaya ulaştırılması, hizmet ihracatının uzak ülkelere genişletilmesi hedeflenmektedir.
 - **Sinema Sektörü:** Sinema filmi üretiminde ve seyirci sayısında Avrupa'da ilk beş ülke arasına girmek, yıllık 150 film üretimi ve 70 milyon seyirci sayısına ulaşmak hedeflenmektedir. Sinemanın yurt genelinde yaygınlaştırılması, film mirasının korunması ve uluslararası film festivallerinde sürekli yer alınması amaçlanmaktadır. Destek ve teşvik mekanizmalarının geliştirilmesi, bölgesel fonların oluşturulması ve bütüncül bir vergi politikası uygulanması önerilmektedir. Türkiye'nin film çekim merkezi haline getirilmesi için yabancı film yapım desteklerinin sürdürülmesi ve bürokratik engellerin azaltılması kritik öneme sahiptir.
 - **Dizi Sektörü:** Özgün içerikli, evrensel değerler barındıran ve farklı coğrafyalara hitap edebilen yapımların üretilmesi ve ihracatının artırılması, ürün yelpazesinin animasyon, belgesel gibi içeriklerle genişletilmesi hedeflenmektedir. Korsan yayıncılıkla mücadele ve telif haklarının korunması önceliklidir. Yapımcı/dağıtımçı şirketlerin markalaşması ve ihracat istatistiklerinin düzenli olarak üretilmesi sağlanmalıdır.
 - **Animasyon Sektörü:** Nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi ve ülkede kalmasının sağlanması, animasyon üretim ve pazarlama ekosisteminin her aşamasından gelir elde edilmesi hedeflenmektedir. Sektöre özgü devlet teşviklerinin eşgüdüm içinde kurgulanması, yüksek maliyetli yazılım ve donanım destekleri, istihdam teşvikleri, yabancı yatırımcıların ortak yapım anlaşmalarına çekilmesi ve lisanslı ürün gelirlerinin artırılması önem arz etmektedir.

- **Çevrimiçi/Dijital Platform Sektörü:** Türk içeriklerinin dijital platformlarda çeşitliliğinin artırılması ve uluslararası hale gelmesi teşvik edilmelidir. Türkiye markasına hizmet edecek ürün yerleştirme ve içerik uygulamalarına ağırlık verilmelidir. Yapımların fikri mülkiyet haklarının azami ölçüde korunması, hibrit lisans sözleşmelerinin yaygınlaştırılması ve ölçülebilir veri akışının sağlanması önemlidir.
- **İşitsel Yayıncılık Sektörü:** İşitsel yayıncılık yelpazesinin genişletilmesi, müzik, radyo ve podcast gibi farklı yayın içeriklerinin dünyayla buluşturulması hedeflenmektedir.
- **Reklam Sektörü:** Türk reklam sektörünün dijital reklamcılık başta olmak üzere küresel pazarlara açılması ve ülkeye döviz girdisi sağlaması hedeflenmektedir. Nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi, dijital reklamlara yönelim ve yurt dışı pazarlara içerik üretimi desteklenmelidir.

Sonuç ve Genel Değerlendirme Yayıncılık sektörü, Türkiye ekonomisine ve hizmet ile kültür ihracatına önemli katkı sağlayan, fikri mülkiyet yoğun, katma değeri yüksek ve hızla dönüşen bir sektördür. Bu sektörün gelişimi, güçlü bir yayıncılık altyapısıyla desteklenmeli ve akıllı planlama odaklı bir yatırım politikası benimsenmelidir. On İkinci Kalkınma Planı döneminde, özellikle dizi ihracatında yakalanan ivmenin sürdürülmesi ve sinema, belgesel, animasyon gibi diğer içerik türlerinde de benzer başarıların elde edilmesi hedeflenmektedir. Geleneksel ve dijital platformlarda içerik üretiminin sürdürülmesi, fikri mülkiyet haklarının korunması, korsan yayıncılıkla mücadele, şirketlerin markalaşması ve hizmet ihracatı modellerinin çeşitlendirilmesi temel adımlar olarak görülmektedir. Türkiye'nin kendi "Netflix"leri ve "Spotify"lerinin küresel pazarda konumlanması teşvik edilerek, yayıncılık sektörünün uluslararası alandaki potansiyelinin azami ölçüde artırılması amaçlanmaktadır.

85. Yerel Yönetimler ÖİK Raporu

Bu rapor, Türkiye'nin On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlık süreçleri kapsamında Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın yönetiminde oluşturulan Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu tarafından hazırlanmıştır. Raporun temel amacı, **Türkiye'nin 2053 Vizyonu ve Türkiye Yüzyılı** doğrultusunda yerel yönetimlerin kapasitesini geliştirmek, örgütsel yapısını iyileştirmek, etkin hizmet sunumunu sağlamak ve ulusal ile uluslararası politikalar çerçevesinde geleceği şekillendirmelerine katkıda bulunmaktır. Özellikle 6 Şubat Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri'nin ardından afet yönetimi konularına ve yerel kalkınmanın topyekûn sağlanması için alınması gereken önlemlere özel bir vurgu yapılmıştır.

Raporun Yapısı ve Metodolojisi: Rapor, üniversitelerden, sivil toplum kuruluşlarından (STK), yerel yönetim birimlerinden ve merkezi yönetim kuruluşlarından 112 temsilcinin katılımıyla gerçekleştirilen iki toplantının çıktılarına dayanmaktadır. Çalışma sürecinde mevcut durum analizi yapılmış, güncel gelişmeler, ulusal ve uluslararası politika değişimleri ile mevzuat konuları tartışılmıştır. Raporun içeriği dört ana bölümden oluşmaktadır: Giriş, Mevcut Durum Analizi, Plan Dönemi Perspektifi ve Sonuç ile Genel Değerlendirme.

Raporun Odaklandığı Temel Alanlar ve Sorunlar: Komisyon, yerel yönetimlerin mevcut durumuna yönelik bir **Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler (GZFT) Analizi** gerçekleştirmiştir. Bu analiz sonucunda, yerel yönetimlerin temel sorun alanları 10 ana başlık altında toplanmıştır:

- İl Belediye ve Büyükşehir Belediye Yapısı ve Hizmet Kalitesi
- İl Özel İdarelerinin Yapısı ve Hizmet Kalitesi
- Kırsal Alan (Kırsal Mahalle Perspektifinde), Mahalle ve Köy Yapısı ve Hizmet Kalitesi
- Yerel Yönetim Birliklerinin Yapısı ve Hizmet Kalitesi
- İdareler Arası İlişkiler
- Yerel Yönetimlerin Mali Yapısı
- Denetim ve Hesap Verebilirlik
- Yerel Yönetimlerde Demokrasi
- Yerel Yönetimlerde Veri Yönetimi
- Yerel Yönetimlerde Yeni Eğilimler/Trendler

Belirlenen Başlıca Sorunlar (Zayıf Yönler ve Tehditler): Raporda belirtilen başlıca sorunlar arasında **bütçe yetersizliği ve kısıtlılığı, yerel yönetimlerin borçları, nitelikli personel azlığı, planlama ve koordinasyon sorunları** yer almaktadır. Ayrıca, **merkezi yönetim ile ilişkilerdeki sorunlar, imar yetki karmaşası, popülist politikalar, denetimsiz şirketler**, iklim değişikliği ve afet risklerine karşı hazırlıksız olma durumları da önemli tehditler olarak sıralanmıştır.

Önerilen Çözümler ve Politikalar: Rapor, belirlenen sorun alanları için detaylı çözüm önerileri, stratejiler ve tedbirler sunmaktadır. Bu öneriler genel olarak şu ana başlıklarda toplanabilir:

- **Mevzuat ve Yapısal İyileştirmeler:** Performans göstergelerinin tanımlanması, kır-kent ayrımının netleştirilmesi, su ve kanalizasyon idareleri benzeri kırsal hizmetler genel müdürlüklerinin kurulması, metropol iller için ayrı statü ve düzenlemeler getirilmesi, görev ve yetki karmaşasının giderilmesi. Köy Kanunu'nun güncellenmesi ve köy muhtarlarının yetkilerinin yeniden tanımlanması.
- **Personel Yönetimi:** Nitelikli personel kapasitesinin artırılması, uzman yardımcısı veya belediye uzmanı kadrolarının ihdası, işe alımlarda liyakat ve kariyer sisteminin öncelenmesi.
- **Mali Yapının Güçlendirilmesi:** Borçlanma limitlerinin netleştirilmesi ve denetlenmesi, belediyelerin öz gelirlerinin çeşitlendirilmesi, Belediye Gelirleri Kanunu'nun güncellenmesi, genel bütçeden yerel yönetimlere aktarılan payların artırılması, mali veri kalitesinin ve şeffaflığının iyileştirilmesi.
- **Hizmet Kalitesi ve Sunumu:** Türkiye genelinde hizmet standartlarının geliştirilmesi, afetlere dirençli kentlerin oluşturulması, kentsel dönüşümün sosyal ve kültürel boyutlarının da ele alınması. Çocuk, kadın, yaşlı ve engelli gibi özel ihtiyaç sahibi gruplara

yönelik hizmetlerin geliştirilmesi. Akıllı kent uygulamalarının yaygınlaştırılması ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ile entegrasyonu. Yeşil altyapı çalışmalarının artırılması, atık yönetimi ve sıfır atık politikalarının etkinleştirilmesi.

- **Katılımcılık ve Demokrasi:** Vatandaş katılım yöntemlerinin artırılması, kent konseylerinin ve mahalle meclislerinin etkinleştirilmesi, STK'ların yerel yönetim süreçlerine daha fazla dahil edilmesi.
- **İş Birlikleri ve Koordinasyon:** Merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi, kalkınma ajansları ile yerel yönetimler arasındaki proje bazlı ilişkilerin iyileştirilmesi.
- **Önemli Projeler:** Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri, Yöreyle Özgü Özel İhtisas Merkezleri, İhracat Potansiyeli Olan Yöresel Ürünlerin Satış ve Pazarlamasının Desteklenmesi, Yerel Projelerin Entegrasyonu, Gelir Getirici Dijital Faaliyetler, Yeşil Bir Gelecek İçin Şehir Eşleştirme Projesi gibi yeni yaklaşımların geliştirilmesi önerilmektedir.

Sonuç olarak, rapor, Türkiye'de yerel yönetimlerin vatandaş memnuniyetini en üst düzeye çıkaracak, afetlere dirençli, çevreye duyarlı, mali açıdan sürdürülebilir, katılımcı ve teknolojiye hâkim bir yapıya kavuşturulmasını hedeflemektedir. Bu hedeflere ulaşmak için kısa, orta ve uzun vadeli kaynak planlamasının yapılması gerekliliği vurgulanmıştır.

86. Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Yardımlar ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın koordinasyonunda, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlıkları kapsamında oluşturulan **Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Yardımlar** Özel İhtisas Komisyonu tarafından hazırlanmıştır. Raporun temel amacı, **Türkiye'nin 2053 Vizyonu ve Türkiye Yüzyılı** doğrultusunda yoksullukla mücadele ve sosyal yardımlar alanındaki mevcut durumu analiz etmek, geçmiş kazanımları değerlendirmek ve gelecek plan dönemi için amaç, hedef ve stratejileri belirlemektir. Özellikle Covid-19 salgını, Rusya-Ukrayna savaşı gibi küresel şoklar ile deprem, sel gibi doğal afetlerin yoksulluk üzerindeki etkilerine odaklanarak, bu alandaki politika ve uygulamaların geleceğe yönelik dönüşümünü ele almaktadır.

Raporun Yapısı ve Metodolojisi: Rapor, alanında uzman akademisyenler, sivil toplum kuruluşları (STK) ve merkezi yönetim temsilcilerinden oluşan geniş katılımlı komisyon toplantılarının çıktılarına dayanmaktadır. İçeriği; Giriş, Mevcut Durum Analizi, On İkinci Kalkınma Planı Dönemi Perspektifi ve Sonuç ile Genel Değerlendirme olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır.

Yoksullukla Mücadele Politikalarının Evrimi ve Tanımlar: Rapor, yoksullukla mücadele politikalarının tarihsel evrimini **üç nesil** olarak tanımlamaktadır:

- **Birinci nesil (1980'ler başı):** Büyüme odaklı politikalar.
- **İkinci nesil:** Yoksulluğun semptomlarının hafifletilmesi.
- **Üçüncü nesil (2000'ler sonrası):** Yoksulluğun nedenlerinin tespiti ve önlenmesine yönelik, birbiriyle bağlantılı ve bütüncül politikalar. Raporda yoksulluk tanımları ve ölçüm yöntemlerindeki değişimler de ele alınmıştır:

- **Mutlak Yoksulluk:** Fert veya hanehalklarının temel ihtiyaçlarını (gıda, barınma) karşılamada yetersiz gelir ve harcama düzeyini belirleyen objektif bir yaklaşımdır. Dünya Bankası (DB) tarafından belirlenen **günlük 2,15 ABD doları, 3,65 ABD doları ve 6,85 ABD doları** eşikleri kullanılmaktadır.
- **Görelî Yoksulluk:** Gelir dağılımını dikkate alarak medyan gelirin yarısı veya yüzde altmışı temel alınır ve daha çok Avrupa Birliği (AB) tarafından kullanılır.
- **Çok Boyutlu Yoksulluk:** Gelir dışındaki yoksunlukları (eğitim, sağlık, su, sanitasyon, enerji erişimi) da içeren, daha karmaşık bir ölçüm yöntemidir.
- **Tematik Yoksulluk:** Çocuk yoksulluğu, kadın yoksulluğu, enerji yoksulluğu, su yoksulluğu gibi belirli alanlardaki yoksunluklara odaklanır.

Uluslararası Yükümlülükler ve Hedefler: Rapor, yoksullukla mücadele ve sosyal yardımlara ilişkin uluslararası çerçevelere değinir:

- **Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA):** Özellikle "Yoksulluğa Son" (SKA 1), "Açlığa Son" (SKA 2), "İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme" (SKA 8) ve "Eşitsizliklerin Azaltılması" (SKA 10) hedefleri vurgulanmıştır.
- **Avrupa Birliği (AB) Sosyal Haklar Sütunu:** İstihdam piyasasına erişimde eşitlik, adil çalışma koşulları ve sosyal koruma ve içermek üzere üç ana başlık altında 20 temel ilke ve hakkı belirler. Küresel anlamda yaşanan pandemi ve Ukrayna savaşı gibi "çifte kriz"lerin, yoksullukla mücadele hedeflerine ulaşmada gerilemelere neden olduğu belirtilmiştir.

Türkiye'deki Mevcut Durum ve Başarılar:

- **Mutlak Yoksulluk:** Türkiye'nin son yirmi yılda mutlak yoksulluk sorununu büyük ölçüde çözdüğü ve **2,15 ABD doları eşikine göre mutlak yoksulluk oranının %0,4 düzeyine gerilediği** belirtilmiştir.
- **Görelî Yoksulluk:** 2019 yılı için Türkiye'nin görelî yoksulluk oranı (%15) OECD ortalamasının (%11,7) üzerinde olmasına rağmen, ABD ve Bulgaristan gibi bazı ülkelerden daha iyi bir düzeydedir. Ancak çocuk ve kadın yoksulluğu oranlarında artış gözlenmektedir.
- **Sosyal Yardımlar:**
 - Kamu kaynaklarıyla yapılan sosyal yardım harcamaları 2002'de GSYH'nin %0,38'i iken, **2022'de %1,01'e yükselmiştir**. Pandemi döneminde bu oran %1,37'ye ulaşmıştır.
 - Türkiye, 56 farklı sosyal yardım programı yürütmektedir ve **ASHB ile yerel yönetimler sosyal yardımların %87'sini sağlamaktadır**.
 - **Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (BSYBS)**, sosyal yardım programlarının etkin ve hızlı uygulanması, denetlenmesi ve takibi konusunda Türkiye'nin ilk ve öncü ülkelerinden biri olmasını sağlamıştır.

- **Türkiye Aile Destek Programı, Elektrik Tüketim Desteği, Doğal Gaz Tüketim Desteği, Ulusal Vefa Programı** gibi yeni ve kapsamlı sosyal yardım programları hayata geçirilmiştir.
- Sosyal yardımların yoksulluğu %5, yoksulluk açığını %11 ve gelir dağılımını %1,3 azalttığı tahmin edilmektedir.
- **İnsani Gelişme:** Türkiye'nin 2019 yılında ilk kez "Çok Yüksek İnsani Gelişme" seviyesine ulaştığı ve 2021 yılı itibarıyla bu başarıyı sürdürerek 191 ülke arasında 48. sıraya yükseldiği belirtilmiştir.

Hedeflere Ulaşılmasının Önündeki Başlıca Sorunlar: Rapor, belirlenen hedeflere ulaşılmasının önündeki sorunları beş ana başlıkta toplamıştır:

- **Mevzuattan Kaynaklanan Sorunlar:** Mevzuatın parçalı ve dağınık yapısı, erişilebilirlik ve anlaşılabilirlik sorunları, etki analizleri için mevzuat eksiklikleri.
- **Kurumsal Yapılanmadan Kaynaklanan Sorunlar:** Kurumlar arası koordinasyon ve iş birliği eksikliği, akademik birimlerle yetersiz iş birliği, sosyal yardımlardan çıkış stratejilerinin güçlendirilmesi ihtiyacı.
- **İnsan Kaynakları Temelli Sorunlar:** Personelin yetkinliği, artan iş yükü, gönüllülük programlarının yetersiz yaygınlaşması, farklı uzmanlık alanlarından gelen personelin uyumu.
- **Altyapıdan Kaynaklanan Sorunlar:** BSYBS verilerinin akademik kullanıma yeterince açık olmaması, farklı kurumların veri uyumsuzlukları, yerel yönetim uygulamalarının geçici niteliği.
- **Diğer Sorunlar:** Küresel salgınlar, Rusya-Ukrayna savaşı, artan gıda fiyatları ve enflasyonist baskı, doğal afetler (deprem, sel, orman yangını), kırsal alanlardaki yapısal dönüşümlerin yoksulluk yaratması.

On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) Perspektifi ve 2053 Vizyonu: Rapor, Türkiye'nin yoksullukla mücadeledeki uzun vadeli vizyonunu **2053 yılına kadar:** "Toplumun her ferdine etkin sosyal hizmet sunumuyla ulaşmış, insan odaklı sosyal politikalar çerçevesinde sosyal hizmet modellerinin çeşitlendirilmesi ve yaygınlaştırılmasını sağlayarak sosyal kalkınmada model ülke statüsüne ulaşmış, yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunan kesimlerin sosyal yardım ve fırsatlara erişimini sorunsuz hale getirmiş, göreceli yoksulluğu ve yoksulluk açığını yarıya indirmiş, şoka duyarlı yoksulluklar ve sosyal yardımlar konusunda altyapısını tamamlamış, özel gereksinimli kesimlerinin istihdam imkânlarını genişletmiş bir ülke olmak" şeklinde belirlemiştir.

Bu vizyon doğrultusunda **2024-2028 dönemini kapsayan On İkinci Kalkınma Planı için altı farklı kategoride toplam 29 hedef** belirlenmiştir:

1. **Göreceli Yoksulluğun ve Yoksulluk Açığının Düşürülmesi:** Medyan gelirin %50'sine göre hesaplanan göreceli yoksulluğun azaltılması, refahın paylaşımında hakkaniyet sağlanması, yoksul yanlı büyümenin dinamiklerinin oluşturulması, "Türkiye Aile Destek Programı" ödemelerinin gözden geçirilmesi.

2. **Farklı Yoksulluk Kategorilerinde Yoksulluğun Azaltılması:** Çocuk, kadın, çok boyutlu ve çalışan yoksulluğunun azaltılması, şoka bağlı yoksulluklara karşı direncin artırılması.
3. **Yoksulluğun Azaltılmasında İşgücü Piyasalarının Etkinliğinin Artırılması:** Aktif işgücü politikalarının çeşitlendirilmesi, iş bulma kanallarının geliştirilmesi, İŞKUR'un etkinliğinin artırılması, sosyal yardım programlarından çıkış için istihdam fırsatlarının artırılması.
4. **Sosyal Yardım ve Hizmet Kalitesinin ve Kapasitesinin Artırılması:** Sosyal yardımlara ayrılan kaynağın artırılması, tanınırlığın artırılması, belediyelerin hizmet sunumunun iyileştirilmesi, hak temelli ölçülebilir kriterler geliştirilmesi, erişimin kolaylaştırılması, ASDEP kapasitesinin artırılması, personel kapasitesinin artırılması, gönüllülük temelli programların geliştirilmesi.
5. **Koruyucu ve Önleyici Hizmetlerin Geliştirilmesi, Fırsat Eşitliğinin Sağlanması:** Çocukların her türlü riskten korunması, özel ihtiyaç sahibi kişilerin toplumsal hayata katılımının desteklenmesi, kadın odaklı koruyucu ve önleyici hizmetlerin artırılması, kapsayıcı sosyal hizmet ve yardımların artırılması.
6. **Sosyal Yardımların Etkinliğinin Artırılması:** Kamu kurumları, yerel yönetimler ve STK'lar arasında koordinasyonun artırılması, bütüncül ve çok paydaşlı yaklaşımla geliştirme, sosyal yardım-istihdam bağının güçlendirilmesi, insan kaynaklarının mesleki yetkinliğinin geliştirilmesi.

Bu hedeflere ulaşmak için, mevzuatın sadeleştirilmesi, merkezi koordinasyon biriminin oluşturulması, veri kalitesinin ve paylaşımının iyileştirilmesi, insan kaynaklarının nitelik ve niceliğinin artırılması ve bilişim altyapısının geliştirilmesi gibi stratejiler önerilmiştir. Rapor, Türkiye'nin sosyal yardımlar alanındaki tecrübelerinin ve BSYBS gibi yenilikçi sistemlerinin, gelecekteki yoksullukla mücadele çabalarında önemli bir potansiyel taşıdığını vurgulamaktadır.

87. Yükseköğretim ÖİK Raporu

Bu rapor, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın koordinasyonunda, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlıkları kapsamında oluşturulan Yükseköğretim Özel İhtisas Komisyonu tarafından hazırlanmıştır. Raporun temel amacı, küresel yükseköğretimdeki yeni eğilimleri analiz etmek, Türkiye'deki mevcut durumu değerlendirmek ve **2053 Vizyonu** doğrultusunda yükseköğretim alanına yönelik amaç, hedef ve stratejileri belirlemektir. Rapor, bu alandaki politika ve uygulamaların geleceğe yönelik dönüşümünü ele almaktadır.

Raporun Yapısı ve Metodolojisi: Rapor, alanında uzman akademisyenler, sivil toplum kuruluşları (STK) ve merkezi yönetim temsilcilerinden oluşan geniş katılımlı komisyon toplantılarının çıktılarına dayanmaktadır. İçeriği; Giriş, Mevcut Durum Analizi (dünyada ve Türkiye'de), On İkinci Kalkınma Planı Dönemi Perspektifi ile Sonuç ve Genel Değerlendirme olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır.

Dünyadaki Genel Yükseköğretim Eğilimleri: Rapor, yükseköğretimin yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren **kiteselleşme ve küreselleşme** sürecine girdiğini belirtmektedir. Bu dönemde

yükseköğretim, küreselleşmeyi hem etkileyen hem de ondan etkilenen önemli bir yapı haline gelmiştir. Öne çıkan küresel eğilimler şunlardır:

- **Kitleselleşme ve Uluslararasılaşma:** Yükseköğretimdeki öğrenci sayısının 2030'da 380 milyona, 2040'ta ise 600 milyona ulaşması beklenmektedir. Uluslararası öğrenci sayısı da son 50 yılda yaklaşık 8 katına çıkarak 6,3 milyona ulaşmıştır ve 2025'te 8 milyona çıkması tahmin edilmektedir.
- **Finansman:** Yükseköğretimin kitleselleşmesi kamu harcamalarında artışa neden olmuş, bu da finansman kaynaklarının çeşitlendirilmesini ve özel yükseköğretim kurumlarının rolünün artmasını beraberinde getirmiştir.
- **Dijitalleşme:** Covid-19 salgını, yükseköğretimde dijitalleşmeye ivme kazandırmış, dijital beceriler ve çevrim içi/hibrit öğrenme modelleri ön plana çıkmıştır. Dijital dönüşüm; derslerin çevrim içi ortamlara taşınması, yeni teknolojilerin (sanal gerçeklik, yapay zekâ, veri analitiği) kullanımı, kredisiz eğitim ve sertifika programlarına talebin artması gibi sonuçlar doğurmuştur.
- **Mikro Yeterlilikler:** Geleneksel uzun süreli derecelere alternatif olarak, belirli beceri ve yetkinliklerin kısa sürede kazandırıldığı esnek ve erişilebilir eğitim biçimleri yaygınlaşmaktadır. Bunlar, iş dünyasının sürekli evrilen ihtiyaçlarına ve hayat boyu öğrenme talebine yanıt vermektedir. Mikro yeterlilikler, kişisel öğrenme yolculuklarını daha şeffaf ve taşınabilir hale getirmek için blok zinciri teknolojisi gibi yeniliklerle desteklenmektedir.
- **Yapay Zekâ Uygulamaları:** Yapay zekâ, özellikle ChatGPT gibi üretken modeller, eğitim alanında büyük tartışmalara yol açmış, hem öğrenmeyi kolaylaştıran bir araç hem de intihal gibi etik sorunlar doğuran bir risk olarak değerlendirilmektedir. Yükseköğretim kurumlarının dijital ve yapay zekâ okuryazarlığını geliştirmesi ve bu teknolojileri sorumlu bir şekilde eğitim süreçlerine entegre etmesi gerekmektedir.
- **Kalite Güvencesi:** Küresel rekabet ve artan hizmet beklentileri, yükseköğretim kurumlarını sistematik ve stratejik kalite güvence yaklaşımları benimsemeye zorlamıştır. Avrupa Yükseköğretim Alanı (AYA) ve Bologna Süreci, bu alandaki standartları belirlemede ve uyumlaştırmada önemli rol oynamaktadır.
- **Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma:** Üniversitelerin bölgesel kalkınma odaklı veya araştırma odaklı gibi farklı tematik alanlarda uzmanlaşması, hem toplumsal gelişime hem de küresel rekabetçiliğe katkı sağlamaktadır.
- **Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKA):** Üniversiteler, Birleşmiş Milletler'in belirlediği 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi doğrultusunda eğitim, araştırma ve topluma hizmet faaliyetlerini genişletmektedir.

Türkiye'deki Yükseköğretimin Mevcut Durumu:

- **Tarihçe ve Büyüme:** Türkiye'de yükseköğretim tarihi Sahn-ı Seman'a (15. yy) dayanmakta olup, Cumhuriyet döneminde ve özellikle 1980'li yıllardan sonra üniversite ve öğrenci

sayılarında büyük bir artış yaşanmıştır. 2023 itibarıyla Türkiye'de toplam 207 yükseköğretim kurumu bulunmaktadır (129 devlet, 78 vakıf).

- **Okullaşma ve Öğrenci Sayıları:** Türkiye'nin yükseköğretimde brüt okullaşma oranı %119 ile OECD ülkeleri arasında Yunanistan'dan sonra en yüksek ikinci ülkedir. Ancak, 2022-2023 eğitim öğretim yılında, dört dönem üst üste kayıt yenilemeyen yaklaşık 2 milyon açık öğretim öğrencisinin kaydının silinmesiyle toplam öğrenci sayısında önemli bir düşüş yaşanmıştır. Buna rağmen açık öğretimin toplam yükseköğretim sistemi içindeki payı (%41) hala OECD ülkelerinin oldukça üzerindedir.
- **Akademik İnsan Kaynağı:** Akademisyen sayılarında yıllar itibarıyla artış gözlemlenmiş; 2022 yılında toplam öğretim elemanı sayısı 184.702'ye, öğretim üyesi sayısı ise 93.813'e ulaşmıştır. Kadın öğretim elemanlarının oranı %45,78'dir. Doktora öğrenci ve mezun sayılarında artış olsa da Türkiye, çağ nüfusundaki doktora mezunu sayısında gelişmiş ülkelerin gerisindedir.
- **Kalite Güvence Sistemi: Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK),** 2015 yılında bağımsız bir kuruluş olarak kurulmuş ve Türkiye'nin Avrupa Yükseköğretim Alanı'ndaki kalite güvencesi süreçlerine uyumunda önemli bir dönüm noktası olmuştur. YÖKAK, Kurumsal Dış Değerlendirme Programı (KDDP) ve Kurumsal Akreditasyon Programı (KAP) ile üniversitelerin kalite süreçlerini denetlemektedir.
- **Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma:** Türkiye'de 23 üniversite Araştırma Odaklı Misyon Farklılaşması Programı'nda, 25 üniversite ise Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması Programı'nda yer almaktadır. Bu programlar, Strateji ve Bütçe Başkanlığı ile Yükseköğretim Kurulu tarafından desteklenmektedir.
- **Uluslararasılaşma:** Türkiye, 2019 yılından itibaren dünyada en fazla uluslararası öğrencinin bulunduğu ilk 10 ülke arasında yer almaktadır. Ocak 2023 itibarıyla 194 ülkeden 310 binin üzerinde uluslararası öğrenci Türkiye'deki üniversitelerde öğrenim görmektedir. Uluslararası akademisyen sayısı ise 3.113'tür. Erasmus+ programı kapsamında da önemli öğrenci ve personel hareketliliği sağlanmıştır.
- **Üniversite-Sektör İş Birliği:** Üniversite-sektör iş birliği, bilginin ekonomik değere dönüştürülmesi ve bölgesel kalkınmanın desteklenmesi açısından kritik öneme sahiptir. Türkiye, bu alandaki sıralamalarda henüz gelişmiş ülkelerin gerisindedir, ancak ASELSAN Akademi gibi önemli iş birliği modelleri geliştirilmekte ve mevzuat düzenlemeleri ile sektöre deneyimli doktoralı araştırmacıların üniversitelerde görevlendirilmesi teşvik edilmektedir.

On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) Perspektifi ve 2053 Vizyonu: Türkiye'nin yükseköğretimdeki **2053 vizyonu**, kalite odaklı, akademik performansa dayalı, çeşitliliği ve üniversite-sektör iş birliği modellerini destekleyen, yenilikçi ve rekabetçi bir sistem oluşturarak geleceğe yön veren bir ülke olmaktır. Bu vizyon doğrultusunda, **21 temel politika önerisi ve bu önerileri destekleyen tedbirler** belirlenmiştir. Bu politikaların ana başlıkları şunlardır:

- Üniversitelerin nitelik yönünden gelişimlerinin izlenmesi ve yönlendirilmesi.

- Akademik personelin niteliğinin yükseltilmesi (örn. nitelikli yabancı akademisyen istihdamı, performans bazlı ücretlendirme).
- Üniversite öğrencilerinin/mezunlarının mesleki yetkinliklerinin artırılması (örn. uygulamalı eğitimler, dijital beceriler, kariyer merkezleri).
- Yükseköğretimin uluslararasılaşma düzeyinin artırılması ve Türkiye'nin nitelikli uluslararası öğrenciler ve akademisyenler için çekim merkezi haline getirilmesi (örn. uluslararası öğrenci sayısının 500 bine çıkarılması).
- Doktoralı insan kaynağının nicelik ve niteliğinin artırılması (örn. yıllık 15 bin doktora mezunu hedefi, sektörle ortak doktora programları).
- Üniversitelerdeki Bilimsel Araştırma Projelerinin (BAP) ve araştırma altyapılarının etkinliğinin artırılması.
- Üniversite kampüslerinin sürdürülebilir ve iklim dostu kampüslere dönüştürülmesi.
- Araştırma Üniversiteleri mevzuatının geliştirilerek ihtisaslaşmalarının sağlanması.
- Üniversitelerin Ar-Ge ekosistemindeki rollerinin güçlendirilmesi.
- Yükseköğretimde dijital dönüşümün sağlanması (örn. dijital olgunluk modeli, yapay zekâ okuryazarlığı).
- Üniversitelerin finansal yapılarının sürdürülebilirliğinin sağlanması.
- Yükseköğretim kurumlarında yabancı dil eğitiminin iyileştirilmesi.
- Üniversite-Sektör ilişkilerinin geliştirilmesi.
- Açık öğretimin yükseköğretim sistemi içindeki ağırlığının azaltılması ve hayat boyu öğrenme amacına hizmet edecek şekilde yapılandırılması.
- Mezunlarla ilişkilerin geliştirilmesi ve etkin bir mezun izleme sisteminin oluşturulması.
- Üniversitelerdeki akademik kadrolar dışındaki personel kapasitesinin ve kalitesinin geliştirilmesi.
- Teknoloji Transfer Ofislerinin (TTO) güçlendirilmesi.
- Yükseköğretim düzeyinde mesleki ve teknik eğitimin güçlendirilmesi.
- Yükseköğretim sisteminde kalite güvencesi kültürünün yaygınlaştırılması ve güçlendirilmesi.
- Akademisyenlerin uluslararası ağlara katılımının teşvik edilmesi.
- Dünyada yükseköğretimi etkileyen gelişmelerin yakından izlenerek bu konularla ilgili politikaların geliştirilmesi (örn. mikro yeterlilikler, MOOCs, yapay zekânın etkileri).

Sonuç ve Genel Değerlendirme: Rapor, Türkiye'nin yükseköğretimde niceliksel büyümeyi büyük ölçüde sağladığını ve artık odak noktasının **niteliğin artırılması** olması gerektiğini vurgulamaktadır. YÖKAK'ın bu süreçteki rolü ve açık öğretim sisteminin hayat boyu öğrenme

amacına uygun olarak yeniden yapılandırılması gerektiği belirtilmiştir. Nitelikli akademisyen yetiştirilmesi, uluslararasılaşma ve yapay zekâ ile dijital dönüşümün eğitim süreçlerine entegrasyonu, Türkiye'nin gelecek yükseköğretim hedefleri için kritik öneme sahip konular olarak öne çıkmaktadır.

EKLER

Ek-1: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri)

SKA1- [Yoksulluğa Son](#)

SKA2- [Açlığa Son](#)

SKA3- [Sağlık ve Kaliteli Yaşam](#)

SKA4- [Nitelikli Eğitim](#)

SKA5- [Toplumsal Cinsiyet Eşitliği](#)

SKA6- [Temiz Su ve Sanitasyon](#)

SKA7- [Erişilebilir ve Temiz Enerji](#)

SKA8- [İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme](#)

SKA9- [Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı](#)

SKA10- [Eşitsizliklerin Azaltılması](#)

SKA11- [Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar](#)

SKA12- [Sorumlu Üretim ve Tüketim](#)

SKA13- [İklim Eylemi](#)

SKA14- [Sudaki Yaşam](#)

SKA15- [Karasal Yaşam](#)

SKA16- [Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar](#)

SKA17- [Amaçlar İçin Ortaklıklar](#)